Prolog

Finntorpet

Försiktigt jag knackar på stugans dörr,
ville höra om någon var inne.
Tänkte fråga om tiden, som varit förr.
Bara de kan ju ha den i minne.

Men dörren som fanns, den finns inte mer,
inte karmen, ja, hela huset försvunnit.
I stället för eldstad en stenhög jag ser,
där värmande brasan förr brunnit.

Stengrunder vittnar var husen stått.
Stenkällarn står som en grav.
Föga jag anar var vägarna gått,
eller var grinden blev av.

Av örtagård blivit ett risigt snår,
på åkrar syns gran, al och sly,
och dikena ligger som öppna sår
i odling, som sett människan fly.

I tanke jag ser hur förvandlingen skett,
hur av hem blivit ödemark,
även ser hur det skapats i anletets svett,
av Påvel, av Mickel och Stark.

Jag sakta går bort med dröjande steg,
tänker på odlarens lott,
när med glädje från stubbe och sten han tog teg,
till de barn, som han hade fått.

Finntorpet Korplampsängen. Foto: Gunnar Klippås

Alla bokens bilder kan ses under egen rubrik.

- By och bygd utan historia
är som en människa utan minne -

Tiveden

Sagoskogen - Trollskogen - Gudaskogen - vackra, vilda, trolska Tiveden. Högt belägen med vida vyer, inte bara över innanhavet Vättern, utan även över många andra närliggande och skimrande vatten. Av dessa är de högt belägna källsjöarna Unden och Skagern, med sina mils-vida speglar i vilka himmel och hav alltid mötas, speciellt tongivande. Synintrycken fylls här även med för örat fint instämda inslag. I dessa interfolieras vindens och skogens sus, vattnens brus, tjäders och orres spel, fåglars kvitter, gräshoppors filande, myggors dans och siande i samspel med många andra ofta osynliga aktörer i naturens egen kör med lovsång till liv och tillvaro. En oregisserad mångfald av stämmor, vars orkestrala bakgrundskomponenter kan vara leende, smekande, lågmält viskande, vinande eller dånande, beroende på solens ställning, tiden på dygnet eller arten av de naturkrafter, som för tillfället råder.

Från podium på något av Tivedens många högsäten rullar scenerier och intryck fram som vågor i ett till synes oändligt hav av skog, berg, dalgångar, sjöar, myrar och åsar i varierande nyanser av främst grönt och blått. Vågor, vilka efter hand som avståndet växer, över-går i djupare och mer mörka tonlägen. Vid synranden klingar allt detta av och sjunker in i en horisont, där himlen möter och sluter allt till sitt hjärta.

Emellanåt kan man i detta böljande och mångfasetterade Sargassohav se en vit svan simma. Det kan då med tivedskännaren Gustav Neanders egna ord vara Finnerödjas eller någon annan av ortens vitkalkade kyrkor. Betraktaren fylls vid tillfällen av denna art inte bara med känsla av högtid och andakt. Han bringas även till insikt om, den ringa roll han själv spelar på denna scen av mäktig mångfald och detta till toner med tydligt norrländskt anslag.

Vy över Unden från Hallerudssund. Foto: Författaren 2003.

Tiveden är vattendelaren mellan öster- och västerhav. Här spelar näcken och här porlar flödena. Vattnen slingrar ner för branterna från mossar, myrar, gungflyn, kärr och småsjöar för att förenas i innanhaven Vänerns och Vätterns vida speglar. Hav, vars urgamla namn är byggda på vatten och väta, på samma sätt som Unden fått sitt av våg. Även Skagern lär enligt ortnamns-forskaren professor Jöran Sahlgren ha anknytning till samma element. Han såg i detta namn betydelsen ”den framvällande”. Samtidigt antydde han, att Skagern troligtvis var ett av våra allra äldsta naturnamn. Att vattnen vällde över Skagerns tröskel vid Varan, liksom genom Lilla Skagern, när Vänern för cirka 8 000 år sedan lämnade sin forna vik, kan vi lätt inse. Det var då de första fiskarna paddlade in och mötte sjöns av landisens sista flöden förstärkt motsträviga vatten. De gav sjön namnet.

Sahlgren tolkade även forna namnet Amn på den älv, som tömde Skagerns överskott på vatten. Han beskrev detta som ”den mödosamma”. Ett namn, som vi med Amns fall och forsar vid Gullspång och strömma flöde likaledes har full förståelse för. Ett vatten vars uppsamlings-område har ådror och källor belägna långt uppe i Dalarna.

Tiveden sedd från Skagern med Delebäcksholmen i förgrunden. Foto: Författaren 1997.

Ett sätt, att följa människans ankomst till och vandringar i bygden, är att söka och katalogisera hennes redskap. Dessa förändrades med tiden och ger oss så kunskap om hur hon efter hand tog landet i besittning. Bygdens äldsta stenyxa, den så kallade Lihultyxan, har bland annat påträffats vid Letälvens inlopp i Skagern, vid Amns forsar i Gullspång, i Älgarås samt vid Svanvik i Undenäs. Även bygden vid sjön Viken var ett gammalt centrum med rik fyndflora. Hit drogs människan av den forna vattenleden mellan Vänern och Vättern. En led, som i sen tid, ersatts av Göta kanal. Befolkningen var rörlig och de tillfälliga bosättningarna låg som livgivande fiskelägen vid sjöar och vattendrag.

Lihultyxan kan vara 8 000 år gammal. Den följdes sedan av den 6 000-åriga trindyxan, 4 500-åriga slipade yxor av flinta, grönsten eller annan tät och seg bergart samt 4 000-åriga skafthålsyxor. Med skafthålsyxan kom även jordbruket till bygden.

Till Tivedens mer säregna sevärdheter hör Stenkälla med sina jättelika, monumentalt staplade stenblock. Under dessa hör, skymtar eller tror man sig ana såväl huldra som näck. Detta naturens eget andaktsfyllda tempel vilar mot Stora Trehörningens mot öster sträckta arm nära nog exakt på den marina gränsen, eller Yoldiahavets högsta nivå i Tiveden. Helgedomen kan vara byggd av de krafter, som lösgjordes när Jämtska issjön fördämningar brast för cirka 9 000 år sedan. När dess vattenmassor vräktes ner över landet och successivt spolade undan mötande barriärer, kan Stenkällas och andra jätteblock likt speltärningar ha funnit sina lägen. I dag tronar dessa som vilande, majestätiska reliker från naturens eget spel, på samma sätt som Sveafallens 200 älvkvarnar vid Degerfors ligger tysta och overksamma med väl avslipade stenar i vissa av dessa grytors botten. En annan förklaring kan vara, att lösare jordarter spolats bort under istäcket redan innan isen lämnat området, och att stenblocken på så sätt lämnats kvar. Även Sveafallens jättegrytor kan enligt dagens geologer ha skapats på liknande sätt.

Stenkälla. Foto: Sture Traneving 1970.
Junker Jägares sten. ”-

Relativt nära Stenkälla reser sig Stora och Lilla Trollkyrka ur den Bauerliknande täta och mörka trollskogen med sina vilande, stilla vattenspeglar. De anläggningarna var byggda långt tidigare och då av underjordiska och mer urtida naturkrafter än förenämnda. En knapp fjärdings väg från dessa mossbelupna helgedomar höjer sig Tivedens eget Mount Everest, vars topp i dag når 247 meter över havet. Namnet på denna av isen avfilade bergrygg är dock mindre heroiskt. Den kallas helt enkelt Släta bergen. I hägn av dessa och på betryggande avstånd från människors kyrkor och klockklang används trollkyrkorna kanske fortfarande. Men försök inte komma in! Människan blir ändå inte insläppt när urbefolkningen ägnar sig åt sina traditionsenliga högtider och signerier.

Nämnda platser ligger alla i den så kallade "Urtiven". På hemdialektens kärnfulla språk kallas området även "Gôrtiven" - en benämning, som för göter bättre än föregående appellerar till terrängens starka, stränga och säreget vilda storhet. Officiellt har man utbytt detta bygdens märgfulla namn mot "Trolltiven". Även det namnet har dock betryggande hemortsrätt i området.

Såväl Stenkälla som Trollkyrkoområdet är sedan 1942 fridlysta och från år 1983 dessutom upphöjt till Tivedens Nationalpark.

Vid sidan av vyer och vildmark är Tiveden även ett blomsterparadis. Här trivs och blommar den världsberömda röda näckrosen och det Tivedsöga hon vilar eller simmar i heter naturligtvis Fagertärn. Tärnen, sjön eller urhemmet för denna botaniska raritet är en likaledes fridlyst oas.

Fagertärn. Foto: Ingemar Wikenros 1992.

I en stilla stund av lycka kan vissa av ödet - eller guden Ti - utvalda personer därutöver i någon undangömd lokal i Tiveden få möta *nobilissima et rarisissima Florae nostrae civis*. Denna, vår floras ädlaste och mest sällsynta medlem Skogsfruns blomma *Epopogium aphyllum*,

är en urgammal orkidé. Den är äldre än gran och bok - en växt utan blad och rötter, genomskinlig som en opal och med mystisk doft. Få människor har förunnats att uppleva denna juvel. Inte ens blomsterkungen Linné fick nåden. När blomman hittades i Brinkängens löväng i Finnerödja år 1924, var det första fyndet av denna växt i Västergötland. Blomman förekommer i enstaka exemplar, med många års mellanrum, och är därför svår att återfinna. Men den göms, har återkommit vid Granvik och återkommer förhoppningsvis på nytt i Tivedens särpräglat höglänta marker.[1]

Skogsfruns blomma. Foto: A. Stalin 1918.

I anslutning till Vättern ligger Bölets likaledes säregna och berömda ängar. Dessa utgjorde landets första domänreservat, skyddat av Domänverket. Under senare år har ängarna överförts till Naturvårdsverket och utgör idag ett naturreservat. En mindre del av detta sköts fortfarande genom årlig slåtter. Olika verksamheter med fiske, vandringsleder till utsiktsplatser mm drivs av olika huvudmän. Områdets botaniska artrikedom sammanhänger med att just här finns ett stråk av lösa och lättvittrade grönstensskiffrar, bland annat en lerskiffer, som liknar kloritskiffern. Denna innehåller ett karbonatmaterial, som på sina håll utgör 10-15 procent av bergmassan. Tillsammans bildar dessa en väl anpassad och bördig jordmån för ett stort antal för övrigt i Tiveden sällsynta örter och buskar - vildkornell, murgröna, takag och guckusko.

I Bölets ängar finns i dag inemot femhundra kärlväxter. Bland de för skogsområdet mer sällsynta märks ormtunga, kärrbräken, nästrot, ängsvide, spenört, backklöver, brandnäva, svedjenäva, buskviol, nässelklocka, långsvingel, strävlosta, lundlosta, hårstarr, purpurknipprot och skogsknipprot.

De flesta av dessa växter är beroende av kalk. Purpurknipproten är nog den mest intressanta. Den var tidigare okänd i Västergötland, men upptäcktes i närheten av Bölets ängar 1953. Numera är den känd från flera platser längs vätternstranden. Den ytterst sällsynta brandnävan ser också ut att var knuten till samma lokal.

Att en stilla solig sommardag få vandra omkring i detta blommande paradis är en upplevelse även för en sparsmakad botaniker.[2]

På Tivedens vida myrar häckar tranan. Här finns även ljungpipare och lom. Fiskgjuse och storlom trivs bättre vid Tivedens sjöar. Den senares genomträngande signaler skär här som en skarpslipad diamant i glas genom luften, ljuder sedan långt, klagande, dröjande och länge över sjöar, myrar, kärr och skogar innan den till slut likt en återhållen viskning närmast omärkligt försvinner i vindens och skogens sus.

Trana. Foto: Sture Traneving 1981.
Lom ”- 1970.

En annan sällan synlig men trots detta vanlig representant för det bevingade släktet är morkullan. Ljumma sommarkvällar sträcker hon pilsnabbt fram över eller mellan trädtopparna med sitt karaktäristiska, tätt upprepade parningsläte *arrr .. arrr .. oitt*, varav förstnämnda något utdragna följs av sistnämnda som en pisksnärt. Att för jägaren fälla en morkulla är ett konststycke, trots att hon på angivet sätt själv anmält sin förestående ankomst.

Över dem alla svävar höken, vråken och örnen, även om den senare nu visar sig mera sällan än förr. Människan gör dock i elfte timmen en berömvärd insats för att få behålla denna, den bevingade faunans egen kungliga art. I orten finns utfodringsplatser för örn - väl undandragna och omsorgsfullt hemlighållna.

Emellanåt ser man även skogens högresta furste - älgen - majestätiskt och sakta skrida fram med sin mäktiga, mångtaggade krona ståndsmässigt högt buren. Mer ofta än denne syns dock de graciösa rådjuren, vars killingar lätt och till synes tyngdlöst svävar kring sin smäckra, omtänksamma och ständigt vakande mamma.

---

[1] Rönnow, Finnerödja, sid 115, 132, 166
[2] Lidman, 1972, sid 73-75

Älg. Foto: Axel Ljungkvist.
Rådjurskid. Sture Traneving 1970.

En annan mestadels osynlig representant ur djurriket är byggnadsingenjör bäver. Vilken teknisk högskola som examinerat denne överlevnadskonstnär är okänt, men hans byggnadsverk talar för sig själva. Där finns inte bara själva dammvallen byggd och armerad av grenar, som tätats med ris och jord, så att den inte släpper igenom en droppe vatten, utan även hålldammar i vattendragen ovan huvuddammen för att förse denna med vatten under torrperioder. Hans förmåga att under tiden fälla jättelika aspar, kapa och barka dessa samt dra och transportera virket är fullständigt mirakulös. Samtidigt är den knubbige lille krabaten med sina jättekrafter i vatten nästan lika smidig som en utter.

En liten timmerhuggares reultat. Foto: Författaren 1998

I Tivedens stora, högstammiga och djupa skogar trivdes förr även björn och varg. Bland stenblock, i svårtillgängliga skrevor och skrymslen samt i av inlandsisen förfärdigade grottor fann de fristad, lya och ide. I dessa kunde de före människans ankomst totalt ohotade av omgivningen reproduceras i lekfulla, klättrande och brottande ullnystan eller livliga, piggögda och kvickbenta småjägare.

När nybyggarna flyttade in, skulle den paradisiska tillvaron för dessa tuffa lekkamrater och idyller dramatiskt förändras. De blev nu i stället jagade villebråd. Enbart året 1827 när rovdjur rev och dödade 120 hästar, 393 kor och kalvar, 2 578 får och getter samt 503 svin i Skaraborgs län, fälldes inom samma område 53 vargar, 2 lodjur samt 771 rävar. Följande 11 år fram till 1839 ledde vargjakten till att ytterligare omkring 600 vargar försvann från länet.

Björnskinn var eftertraktade troféer. Hova dombok kan i det fallet berätta, att åren 1659-1730 utbetalades skottpengar om 4 daler silvermynt enbart i Finnerödja för 20 björnar. I det antalet ingick inte den björn, som gick sitt öde till mötes under skalljakt. 1858 fälldes Finnerödjas sista björn. Sista vargskallet genomfördes i orten 1860. Skottpengen för varg var samma tid 2 och för vargunge och lo 1 daler silvermynt.[3]

Varg har under senare år åter börjat visa sig på Tiveden. Ett stort antal får, men även nötkreatur har blivit rivna. Varg och lo är än så länge fridlysta och djurägarna ges bidrag till elstängsel. Den varg, som visas nedan, fotograferades från bil på vägen öster Unden mellan Häggeboda och Sågkvarn (Sågaretorp) den 3 november 2004. Några dagar senare hade han sällskap med ytterligare en varg. Kommande år kan då även ett antal småjägare ha tillkommit.

Björn. Foto: Sture Traneving.
Varg. Foto: Arne Gribing 2004.

Andra ledet i namnet Tiveden står för skog. Samma slutled förekommer bland annat i Risveden vid Göta älv, Torved i Lyrestad samt Holaveden vid Vättern på gränsen mellan Östergötland och Småland. Vad första ledet eller Ti står för dock har gett anledning till tolkningar. Många författare och skribenter i kontakt med ämnet har som regel valt att knyta det till den gamle guden Tyr eller Ti - en gudom, som vi mer eller mindre omedvetet firar 52 gånger om året. Att denne gud var viktig för våra fäder inses lätt av, att han inleder veckans gudadagar, före andra mer kända storheter som Oden, Tor och Frej. Denne vördnadsvärde gud har även förlänats en egen kulle - ”Tys kulle” - vid Gullebolet i Undenäs[4].

Odens son Ti var enarmad. För att gudarna skulle kunna binda Fenrisulven, eller ondskan i gudarnas tillvaro och rädda världen, hade han offrat sin ena arm i ulvens käftar. Genom att förbinda Tiveden med denne gud, har området fått den anknytning och betydelse, som inte bara naturvänner och författare, utan än mer de ursprungliga namngivarna bedömt att

[3] Rönnow, Finnerödja, sid 277-282
[4] Undenäsbygden nr 17, sid 11

den borde förtjäna. Främst har författaren Hans Lidman i sina fina böcker "Gudanatt" och "Munkakliv" utnyttjat gudamyten, så långt man överhuvud taget kan komma.

Förklaringen är inte långsökt. Många orter och platser i grannskapet har motsvarande knytning till våra fäders gudar. I Undenäs har vi Närlunda, en lund som anses ha fått sitt namn efter jord- och fruktbarhetsgudinnan Nerthus. I Älgarås förekommer Onsåsen eller Odensåsen, som via denna helgade ås fått namnet (H)elgarås.

I Lyrestad har ovan nämnts Torved, men där finns även Fröåkra, där namnet står för fruktbarhetsguden Frös eller Frejs heliga åker. Den, som förunnats upplevelsen att från backen norr denna plats se ut över nejden, inser omedelbart, varför våra fäder såg detta område så heligt, att det borde förlänas detta gudaklingande namn. I Amnehärad har vi offerplatsen Torsvid. I Hova och Undenäs finns orterna Hova och Hovet, där Hov står för en vanligtvis inhägnad offerplats till gudarnas ära. Mötesplatsen Hova bibehöll länge sin hävdvunna betydelse. Redan under medeltid övergick den forna offerplatsen sålunda till en marknadsplats av stor dignitet på gränsen mellan jord- och skogsbygd, mellan livsmedelsproducenter och bergslag samt mellan götar och svear i denna del av landet. Som marknadsplats erhöll Hova genom sitt läge större tullinkomster än städer som Mariestad, Skövde och Falköping. Under drottning Kristinas regering erhöll orten av detta skäl en kort tid stadsrättigheter.

När så många orter i denna bygd knutits till gudar och gudinnor, är det föga märkligt, att den stora och farliga skogen mellan göters och svears riken tillägnats en av folkets gudar. Guden Ti, som skadats i kampen för gudarnas överlevnad, blev då ett gott val. Offer till denne kunde kanske leda till, att den resande ej kom skinnad utan helskinnad över Tiveden.

Tiveden var från gammal tid en plats för fredlösa. Västgötalagen föreskrev nämligen att när någon dömts fredlös, så gällde detta området mellan "Äll´va och Tiveden". Tiveden blev på så sätt en plats, dit utstötta människor kunde dra sig undan och använda som bas för röveri och annan olaga verksamhet. Att detta var känt i högsta instans, framgick bland annat av ett brev från Gustav Vasa till hövitsmannen Gustaf Olsson Stenbock år 1542. I detta angav kungen, att "på Tijweden nogre skogstiuffuer wancke skole". Prästmannen Magnus Arvidi Tollandus i Bodarna eller Ramundeboda framhöll detsamma, när han år 1655 efter fem års hårt arbete med en vrång och svårhanterlig befolkning hos domkapitlet i Strängnäs begärde förflyttning till något mer stillsamt ställe. Motivet för hans framställning var, att han på sin dittillsvarande arbetsplats ofta varit "besökt av odjur på både 2 och 4 fötter"[5]. I det fallet hade guden Ti tydligen varit kraftlös eller ej speciellt engagerad.

Många resande garderade sig denna tid under sin färd över rövar- och hednaskogen, genom att medföra större eller mindre svarta träkors. Kapellet i Ramundeboda var inte bara välförsett med dylika längs väggar ute och inne, utan även med kors, som planterats på kapellets tak. De resande hade då antagligen glömt vem skogen egentligen tillhörde, eller också ansåg de sig behöva dubbel gard.

Som alternativ till föregående har skogens delning på två skogar - Stora och Lilla Tiveden på ömse sidor om sjön Unden - angetts som möjlig förklaring till namnet. Två, som i fornsvenskan stavades "tvi", skulle då ingå som första led i namnet Tiveden. Skogen var dessutom tu-delad även på andra ledden i Sunnan- och Nordanskog, vilka tillika utgjorde gräns mellan Västergötland och Närke och därmed mellan götar och svear. Tu-delningen blev därmed dubbel. Denna senare ansats till förklaring förefaller dock mer konstruerad och hypotetisk än föregående.

Tiveden är en gammal kronoallmänning. Av lexika framgår att trakten eller området är en skogbevuxen, cirka 30 km lång och 25 km bred, storkuperad högplatå i gränstrakterna mellan Västergötland och Närke[6]. Buden om skogens storlek är dock många. När Herr Ingelo som själasörjare och följeslagare till det engelska sändebudet Whitelocke år 1653 beskrev dennes resa, skrev han bland annat:

---

[5] Pettersson, sid 52
[6] Nordisk Familjebok, band 21,sid 152

> "Tre dagar å rad har nu Whitelocke tillbragt på en stor skog, som sades vara 300 (engelska) mil lång och 70 mil bred. Byar eller torp såg man nästan aldrig, men skön furu, gran björk och eketrä, varpå dock mycken skada skett genom svedjande ...".

Detta motsvarade då fyra och en halv respektive en svensk mil och avsåg vägen över Stora Tiveden.

När hertig Karl 60 år tidigare drog fram med sitt följe längs samma väg, angavs skogen vara 6 mil lång (se nedan). Samma uppfattning hade riksantikvarien P A Säve då han i en artikel i Ny Illustrerad Tidning skrev, att

> "Fordom var Tiveden en ofantlig skogstrakt, som till 12 rasters (nära 6 mil) bredd fyllde landet mellan Venern och Vettern"[7].

Kietell Felterius karta över Skaraborgs län från år 1655 ringar grovt in området mellan sjöarna Skagern Unden och Vättern med namnen "Stoore Tyfwen" respektive "Lille Tyfwen" utan andra begränsningar än de sjöarna utgör i skogens Västgötadel. Skogens längd är i det sammanhanget ett oskrivet kapitel.

Hova/Tivedsbron. Foto: Allan Vörde.

En punkt i södra delen av denna platå kan dock anses klar och det är bron över ån vid Hova, vilken i handlingarna omväxlande kallas Hova- eller Tivedsbron. Över denna punkt stenades år 1686 en tämligen rak gräns av landshövding Peter Örneklou från Skagerns sydspets via Undens väst- och sydspetsar till Vättern vid Granvik. Denna gräns följde då inte högplatåns linjer, utan delade denna och får närmast ses som ett led i tidens reduktionspolitik med syfte att avgränsa kronoallmänningen och begränsa adelns innehav av jord under sina säterier. Stor jordägare på Tiveden denna tid var Hindrich Falkenberg på Torpaskoga eller Skagersholm, som med bruk och annat förmenade sig äga nästa all mark i Finnerödja från Torpaskoga upp till länsgränsen mot Närke. Någon kronoallmänning i detta område godkände han inte. Konflikten mellan Falkenberg samt de kungliga kollegierna och landshövdingen i Skaraborgs län ledde så fram till, att den senare på kollegiernas uppdrag drog en administrativt rak och enkel linje från Skagern ner till Vättern utan hänsyn till högplatåns utseende.

Tivedsplatån reser sig dock flerstädes inom Undenäs ända ned till Vaberget mer än 200 meter över havet. Även inom angränsande Breviks, Mölltorps och Ransbergs socknar finns höjder som når 225 meter över havsnivån. För att i huvudsak innesluta den södra delen av Tiveden borde gränsen därför få följa Hovaån, gränsa mot Älgarås samt innefatta Undenäs socken öster om sjön Viken och dess avlopp ut till Vättern.

I norr eller nordost har någon gräns för Tiveden aldrig varit utsatt. Däremot har emellanåt Askersunds-tiven, Laxå-tiven och Snavlunda-tiven omtalats. På Thorings karta från 1688 anges:

> Uti Askersunds socken begriper sig en Stoor Öken och Allmenningh uth medh Westgiöthe gränzen, allt emellan Siön Weteren och Stoora Tidwägen ...".

Allmenningh står då för Tiveden och Öken för bygdens karaktär av vildmark inom ett hårt utnyttjat område av såväl svedjefinnar som bruksägaren Anders Boij. Den senare hade nämligen år 1652 fått köpa ett stort antal hemman på Tiveden som frälse för sin bruksnäring.

En mera precis gräns i norr angav blomsterkonungen Carl von Linné, när han under sin Västgöta-resa den 16 juni 1742 nådde Vretstorp. Han skrev:

> "Tiveden, en stor skog med sandmo, utan synnerliga bärg och högar, begyntes här och sträckte sig hela 3 milen".

[7] Lidman, 1972, sid 22

Samma uppfattning presenterade skalden Carl Jonas Love Almqvist i ett brev till sin hustru den 7 juli 1829. Linnés uppskattning av väglängden var dock fel. Enbart fågelvägen mellan Vretstorp och Hova är fyra mil.

Norra Tivedens högsta punkt, 216 meter över havet, ligger ungefär 6 kilometer väster om Snavlunda kyrka. Norröver sänks höjden, men når strax söder Vretstorp fortfarande upp till 175 meter över havet. Med hänsyn tagen till högplatåns utbredning i denna del, skulle norra gränsen sålunda kunna läggas från sjön Gryten (VNV Laxå) via Laxå, Vretstorp, Snavlunda och Askersund ned till Vättern, vars strand sedan följs ned till vattenleden från Viken ut till Vättern. Tiveden täcker därmed in ett fyra mil långt och cirka två och en halv mil brett område, vilket ramar in en yta av cirka tio kvadratmil.

Tiveden omfattar även vägar. Av dessa är Stora Tivägen känd från 1028, då Snorre Sturlasson berättade om Olof den heliges flykt från Norge. Detta år färdades han från Värmland till Vadsbo samt "över den skog där väg går" till Närke, där han stannade över vintern. Denna väg fick senare en viktig roll, eftersom den knöt samman svears och götars riken och landets centrala delar med Lödöse, Göta älv och dess förbindelse med Västerhavet. Samtidigt var den uppmarschled för de stridskrafter, som krävdes i försvaret av Älvsborg och Västergötland mot den aggressive dansken. Denne hade i detta område förmånen av snabbt tillgängliga sjöstridskrafter samt närbelägna basområden för sina markstridskrafter i de då danska landskapen Halland och Bohuslän. Att han utnyttjade sitt övertag, framgår av att Sverige vid två tillfällen tvingades lösa Älvsborgs fästning med betydande lösenbelopp.

Om ledens forntida betydelse vittnade Äldre Västgötalagen. I sin biskopslängd framhöll denna lag skarabiskopen ”Bengt den godes” berömliga gärning under senare delen av 1100-talet, då han lät "bygga bro i Ullervad", "två raster väg" på Tiveden samt "en rast" på Vätterskogen[8]. Längs leden över Ullervad gick senare kungarnas Eriksgata upp till Antonimunkarnas kloster och taverna Ramundeboda vid närkesgränsen. Här avlöste ombud för Närkes bönder den av västgötar ledsagade kungen, sedan han vid "alla götars ting" i trakten av Skara försäkrat västgötarna, att han skulle respektera deras lag. När så skett, blev han av lagmannen dubbad till kung även över Västergötland. "Rasten väg" på Vätterskogen var en del av samma Eriksgata på dess väg från Junabäck söder om Vättern upp till tingsplatsen vid Skara.

Stora Tivägen var namnet till trots enbart en gångstig eller rid- och klövjeväg ända till senare delen av 1500-talet. Något underhåll av vägen var knappast möjligt, när skogen praktiskt taget var folktom och landet däromkring glest befolkat. År 1544 fattade kung Gustav därför pennan och skrev ett befallande men ändå ovanligt hovsamt brev till sina undersåtar i norra Västergötland och södra Närke, varur följande saxats:

> Vi Gustaf etc tillbjuda Eder oss älskelige undersåtar, kronans skatteskyldige bönder och menige allmoge, som bygga och bo uti Vadsbo härad i Västergötland, vår gunst och nåd tillförne etc. Som Eder käre undersåtar, väl veterligt är, att de tre socknar där i häradet, som näst under Tiveden ligga, hava av ålder pliktiga varit den väg ifrån Hova mitt in på skogen i Bodarna på Tiveden röja, broa och förbättra, och efter vi förmärka, att våra undersåtar, som i de tre socknar boandes äre, endels för svaga befinnes till sådan vägröjning och förbättring, så att därigenom tillbaka bliver den meniga nytta och gagn, som oss och vårt rike ske kunde med den handel och vandel ifrån Västergötland och in i Närike och Uppland, det eljest icke skedde, om samma väg väl broad och förbättrad vore som tillförne av ålder varit haver.
>
> Därför är vår vilja och begäran till Eder kära undersåtar, alla som bygga och bo i föreskrivna Vadsbo, att I samfällt med de tre föreskrivna socknar vele alleman hjälpa till, att det måtte en god och slät vagnsväg röjd och förbättrad bliva ifrån Hova och mitt in på skogen till Bodarna.
>
> Vi vele och låta bjuda och befalla våra undersåtar, som på denna sidan om föreskrivna Bodarna i Närike besittandes äre, att de skola ock så mycket behov kan göras, deras part rödja, broa och förbättra, så att där måtte en god, allmännelig och brukelig vagnsväg bliva, landen emellan, oss och meniga riket till evärdelig nytta, gagn och godo[9] ....

---

[8] Mannerfelt, 1938, sid 83

[9] Hova-Älgarås, 1973, sid 16

Arbetet med Gustav Vasas vagnsväg tog sin tid. Antagligen fick han inte själv uppleva densamma. Men när sonen, hertig Karl, hämtade hem sin andra gemål, hertiginnan Kristina från Holstein-Gottorp år 1592, var väg byggd, så att hon kunde färdas i vagn från Halmstad via Jönköping, Falköping, Höjentorp och Mariestad över Tiveden till Nyköping. Hertigen hade själv en viktig del i detta bygge, genom att han redan från tidigt 1580-tal låtit finnar bosätta sig längs Tivägen, bland annat vid Hovabron, Boterud, Bråten, Vallsjön, Backerud, Finnerödja, Paradis (fem gårdar), Hallan och Backgården.

Hertig Karl mötte själv följet på vägen över Falbygden mot Höjentorp. Lördagen den 19 augusti for man den 5 mil långa vägen från Mariestad till kyrkbyn Hova, "där en 6 mil lång skog kallad Tiveden tog vid". Följande dag söndag, gick färden till Bodarna,

> "där det endast fanns en prästgård, i vilken min nådiga fröken och Fru låg tillsammans med hovfruntimren. Hertig Karl låg under ett tält, vi andra; adlige och ofrälse låg i lövsalar"

enligt resans sagesman[10].

Man frågar sig då om den gästgivargård, som ersatt Anthonimunkarnas taverna, var alltför tarvlig för sällskapet eller ur funktion vid detta tillfälle. Likaså måste vägens längd över Tiveden ifrågasättas. I annat fall skulle denna sträckt sig från Hova ända upp till Hallsberg. Om Tivedens gränser kan man således ha delade meningar.

Staden Mariestad, dit man anlände den 17 augusti och vilade över på Marieholm den 18, hade hertig Karl anlagt nio år tidigare för att få hamn vid Tidans utlopp i Vänern. Namn fick staden efter Karls första gemål, Maria från Heidelberg. Hon fick även skänka sitt namn till Marieholm, vars namn dessförinnan varit Tunaholm.

Mariestad med Marieholm, hamn och domkyrka. Foto: Sture Traneving.
Porträtt på Hertig Karl, Kung Karl den IX

Nu passade hertig Karl på att installera superintendenten Mathias Alandus i dennes stiftsartade ämbete över Vadsbo och Valle härad samt Värmland, samtidigt som han satte spaden i marken och startade bygget av Mariestads domkyrka. Mathias kvarstod i denna befattning fram till år 1603, då han dog i den pest, som denna tid härjade bygden. Han följdes av Pethrus Melartopaeus 1605-1610. Den förre kom från Åland och den senare från Finland. Båda hade studerat i Åbo[11]. Mer vältaligt än mycket annat visar detta, inte bara hertig Karls från broder Johan avvikande liturgiska intresse, utan även hans önskan att bygdens snabbt växande finska befolkning skulle få Guds ord predikat och prästerna styrda av prelater, som kunde det finska modersmålet.

Det måste ha varit en stark begränsning och belastning för riket, att denna livsnerv över Tiveden inte var framkomlig för vagnar förrän vid inledningen till 1600-talet. Hjul och vagn var ju sedan länge uppfunna, vilket bland annat framgår av våra hällristningar. I Västgötalagen talas dessutom om både vägar och lass, vilket innebär att fordon länge använts för transporter inom byar och i jordbruksbygd även mellan närliggande byar. Att Stora Tivägen blev sent utbyggd, var som Gustav Vasa framhöll i sitt brev ovan, en lika oönskad som tvingande nödvändighet föranledd av bristen på hemman, byar och arbetskraft utmed vägen i denna del av landet.

En väg av mindre betydelse än föregående var Lilla Tivägen med sin sträckning mellan Unden och Vättern. Den nämns sent i skrifterna. Riksintresset var väsentligen tillgodosett med Eriksgatu- eller Stora Tivägen över skogen. Väg byggdes nämligen fordom endast "om, där och då den tarvades".

Lilla Tivägens sträckning den tid denna krävdes framgår, så vitt kan bedömas, först av Kietell Felterius karta år 1655. Enligt denna karta gick vägen från Forsvik i söder via Hult och Bocksjö till Igelbäcken, varifrån den antyds fortsätta mot Askersund. Från knutpunkten Hult ledde därutöver sämre vägar mot Undenäs kyrka i väster och Skallebo eller Undevi i norr där

---

[10] Mannerfelt, 1942, sid 126 f
[11] Warholm, sid 82-83

vägarna till synes slutar. Lilla Tiveden torde denna tid i övrigt ha varit relativt väglös, bortsett från stigar för kyrkfolket. Förhållandet framgår indirekt av, att Felterius karta inom området inte överensstämmer med nu kända lägen för sjöar och vattendrag. Lantmätaren lyckades således ej återfinna varken vägar eller delar av den bebyggelse, som svedjefolket enligt andra källor samma tid hade anlagt på de vida skogarna. Ej heller landskapsgränsen mot Närke är korrekt inlagd. Bidragande härtill kan ha varit, att herrskapet på Olshammar ockuperat en del av Västergötland som bosättningsområde för sina skyttar och torpare. Detta område tillfördes därvid Hammar socken i Närke, trots att det administrativt hörde hemma i Undenäs i Västergötland.

En tredje led i området var Munkastigen, som från Vättern i huvudsak följde landskapsgränsen mellan Västergötland och Närke. Denna led är fint beskriven av Hans Lidman i Munkakliv. Vid munkarnas Ramundeboda korsade stigen Stora Tivägen. Första kyrkobygget på denna plats kallades Sankt Olofs kapell, vilket då blev ett delmål på vägen mot det slutliga målet. Här lämnar stigen landskapsgränsen, för att genom Närke väster om Toften söka sig mot Degerfors, för vidare munka- eller pilgrimsvandring via Klarälvsdalen mot Trondheim och den eftersökta gravplatsen i Nidaros. Söderifrån knöt fler pilgrimsvägar an mot Värmland. En av dessa gick från Älgarås över Hova, Delebäck, Varan och Visnum vidare mot norr. Kyrkan i Visnum var i likhet med kapellet vid Ramundeboda tillägnad den Sankt Olof, som färden gällde.

Med detta har området Tiveden eller Gudaskogen blivit grovt översiktligt beskriven. Skogen eller marken var utan tvekan för många även vid denna tidpunkt gudasänd och välsignad. Inflyttande finska nybyggare i anslutning till sekelskiftet 1500/1600 upplevde, efter krig, umbäranden och bister kamp för tillvaron, området som en tillflyktsort och ett löftesrikt eden. Och så kallade de det. Namn som Paradis, Paradishult, Paradisängen, Paradisbygget, Paradisfrid, Rosendalen, Högshult, Högelid, Högskog, Högsåsen, Lindehult, Gullebolet, Fagersand och Solbacken med flera högtidliga namn på Tivedens bosättningar bär syn för sägen.

Undenäsbygden bar även andra spår av finsk invandring under samma tid. Namnstrukturen förändrades nämligen på ett egenartat sätt från sammanställningen för Älvsborgs lösen år 1571 till motsvarande förteckningar 1613-18. I de senare framträder nämligen nya och för orten ovanliga namn som Clemet, Pauel, Simon, Mattias, Michel och Hindrich. Ingen av dessa omtalas som finne. Att det rörde sig om finnar, skall vi dock snart kunna konstatera..

År 1660 blev hertig Karl vid 10 års ålder testamenterad sitt hertigdöme av Gustav Vasa. Han tillträdde detta 1568, vilket var det år broder Erik avsattes och tre år före Älvsborgs första lösen. Hertigdömet var en lika medveten som märklig konstruktion i gränsområdet Svea-Götaland. Det bestod nämligen av landskapen, Södermanland, Närke och Värmland, men dessutom av Vadsbo härad i norra Västergötland. Det senare var praktiskt taget helt separerat från hertigdömet i övrigt genom den närmast väglösa ödemark, som kronoallmänningarna Tiveden och Bröten utgjorde i det viktiga passet mellan Vänern och Vättern.

Västgötadelen kan dock ha kommet i Karls ägo ett par år senare än landskapen i övrigt och efter viss skriftväxling med broder Johan. Hertigdömet blev genom denna del precis den utmaning den dynamiske hertigen önskade sig. Här fick han möjlighet att fullfölja sin fars strävan, att åstadkomma vagnsväg över Tiveden. Landet fick den vägen ökad möjlighet att nå Älvsborg, när Danmark hotade att stänga av detta andningshål mot väster vid Göta älvs mynning. Leden gav dessutom tillgång till slättbygderna i Västergötland. Dessa utgjorde denna tid landets reella kornbod. Via samma område kunde han även skapa förbindelser över land och vatten till Värmlands bergslag. Stora rikedomar i järn och silver slumrade i Värmland i väntan på upparbetning och uttransport. Transportvägen gick över Lödöse. För att nå denna bergslag anlade hertig Karl åren 1582-84 även hamnarna Bro, Mariestad och Karlstad vid Vänern, samtidigt som dessa orter förlänades stadsrättigheter.

Hertig Karl insåg snart, att uppodling av ödemarken i passet Vänern-Vättern skedde snabbast och bäst med hjälp av svedjande finnar. Fadern var även i det sammanhanget ett föredöme.

För att få önskad finsk invandring spelade hertig Karl på flera strängar. En av dessa var att ställa upp för de plågade bönderna i Finland. En av hans fogdar var savolaxare. Nästa sträng var att ge mark till nybyggen, skattelättnader samt stubbarättsbrev för finnar. Samma teknik skulle Abraham Lincoln tillämpa 300 år senare för att odla upp Vilda Västern i Amerika.

Tre speciella strängar var brorsdöttrarna Virginia och Constantia Eriksdöttrar samt hertigens sekreterare Nils Jönsson. Till dessa donerade han inte mindre än 37 hemman på Tiveden, för att de skulle kunna ta hand om och slussa ut invandrande finnar.

Ytterligare strängar var ett antal stormän i bygden, vilka genom tjänst vid hovet blivit informerade om hertigens tankegångar. Samtidigt visste de, att ett aktivt agerande i hertigens anda var välgörande för karriären.

Den yngre av brorsdöttrarna, Constantia Eriksdotter, var gift med hertig Karls kammarjunkare Henrik Frankelin. Modern hette Agda Persdotter och morfadern var en Stockholmsborgare, Per Clemetsson, Peder i Porten kallad. Han var inflyttad finne.

Den 24 mars 1595 blev Constantia av hertig Karl donerad följande hemman i Undenäs:

> Bocksjö, Hanefjäll, Hult, Igelstad (två gårdar), Fräckestad, Galtebolet, Rågstad, Baggebolet, Häggeboda, Kungsbacken, Sannerud, Skallebolet och Undenebotten.

och hennes make Henrik Frankelin 7 år senare eller den 29 november 1602:

> Ramsnäs, Barrud och Åsebol i Hova socken samt Bölet, Havsmon, Hovet, Hundsbölet, Kyrkogårdsön, Skeppshult, Sällsendy, Önsbolet och Överby i Undenäs socken.

Constantia var med eget finskt ursprung väl insatt i orsakerna till de bondeuppror, som drabbat Finland 1596-97. Hon var därmed säkert angelägen, att inte bara motsvara farbror Karls förtroende att skapa bygd av obygd, utan samtidigt själv beredd att ta emot plågade landsmän. Behovet av skyttar, skogvaktare, fiskare, skomakare, skräddare, hovslagare, kuskar och annan arbetskraft vid framväxande säterier var stort. Många finnar var i dessa sammanhang ovanligt händiga och skickliga, vilket bland andra Constantias farfar Gustav Vasa tidigt konstaterat. Antalet nybyggen växte snabbt. År 1649 framgick av längderna, att Constantia hade låtit cirka 30 arbetstorpare ta upp nybyggen på allmänningen Tiveden. Constantia följdes av mågen Anders Koskull. Han var chef för ett finskt regemente. (Se Bocksjö).

Bygdens egna resurser var vid sekelskiftet år 1600 hårt skattade av krig, missväxt och pest. Stora insatser krävdes därför vid sidan av nyodling, även för att ta upp äldre ödehemman. Förändringen av namnmönstret i Undenäs i samband med Älvsborgs lösen 1571 respektive 1618 kan därför delvis ses som en följd av Constantia Eriksdotters inflytande och engagemang i området.

En liknande insats gjorde säkert även Constantias ett år äldre syster Virgina. Hon vigdes cirka 1585 med landshövdingen i Kronobergs län, Håkan Knutsson Hand, och fick då som förläning på Tiveden, bland annat Olshammars herrgård med ett antal till detta gods hörande gårdar. En donation, som år 1621 inte bara bekräftades utan även utökades av Gustav II Adolf för kusinerna Erik och Arvid Hands räkning. Dessa dog strax efteråt, ogifta, varvid Olshammar med underlydande hemman ärvdes av systern Katarina Hand, gift med landshövdingen Johan Hindrichsson Reuter.

Kartskiss med donationernas lägen vid Unden och Vättern. Tecknad av Sofia Winroth.

Olshammar. Foto: Sture Traneving 1970.

Vi kan därmed förutsätta att Askersunds-tiven, på motsvarande sätt som Undenäs och Finnerödja, genom sina ägare fick ett extra tillskott till den normala invandringen vid och efter sekelskiftet år 1600. Morgonstjärneupproret, som beskrivs i särskilt avsnitt och som genomfördes av förbittrade finnar år 1653, hade kanske sin upprinnelse i just denna invandring.

Hertig Karls sekreterare Nils Jönsson blev år 1585 donerad Forsvik med två kvarnar och ålafiske samt Grönhult och Bläckestigen med sina fisken i Viken och Bottensjön. Donationen förstärktes år 1593 med Svanvik, Stora och Lilla Perstorp samt Lilla Hanhult. År 1596

tillkom Torsrud samt år 1605 när han adlades till Jacobsköld även Billtorp och Vaberget. Alla hemman låg väl samlade i södra delen av Undenäs[12].

Till dessa hertigen närstående medhjälpare kom sedan fyra andra personer med stort inflytande i bygden, nämligen riksråden Bo Ribbing till Säby, Carl Bonde till Säckestad, Claes Horn af Åminne på Ryholm samt riksskattemästaren Gabriel Bengtsson Oxenstierna. Mågar till dessa och Bo Ribbings brorson Bengt Ribbing var bl a riksamiralen Gustaf Stenbock samt riksråden Conrad Falkenberg och Henrik Horn af Kanckas. De skulle fullfölja värvet. Vi skall upprepat följa dessa och en del andra herrar under berättelsens gång.

Ett speciellt inslag, som visar närmast total finsk dominans över centrala delar av Tiveden öster om Unden, är alla namn på småsjöar i området, vari det finska ordet "lampi" för tjärn eller skogssjö ingår. Där finner vi till exempel

> Hinlamp (Rå- eller Trolltjärnen), Hoftalamp (Svedjetjärnen), Korplamp (Kärrtjärnen), Lättlamp (Lövsjön), Mostalamp (Svarttjärnen), Peckalamp (Långtjärnen), Sånnerslamp (Sannerudssjön), Tarvaslamp (Hjorttjärnen) samt Valkalamp (Vittjärnen)[13].

Dessa vatten täcker i stort sett den del av Tiveden, som i dag utgörs av Tiveds församling. Den finska kontrollen över området bekräftas därutöver av, att nästan ingen person i denna del av Tiveden denna tid kallades ”Finne”, men att en åbo i området kallades ”Västgöte”. Det var alltså landskapets eget folk, som var avvikande.

Kartskiss över sjöar och tjärnar inom Tiveds församling med finska namn. Tecknad av Sofia Winroth.

Många människor har tecknat sin bild av Tiveden. Flertalet av dessa har dock främst varit i kontakt med naturens skönhet och vilda storhet, men aldrig lärt känna den strävsamma tillvaron för människan på Tiveden. Svedjefinnen har för många av dessa kommit att framstå som en romantisk sagofigur eller överlevnadskonstnär à la Robinson Kruse. Tiveden har därmed kunnat beskrivas från den ljusa sidan eller som en naturupplevelse i närmast lyrisk tonart. Så inte Tivedssonen Verner von Heidenstam, som föddes på Olshammar den 6 juli 1859. Han älskade sin bygd, vandrade mycket på Tiveden och visste mycket om den hårda kampen för tillvaron i detta karga område. Hos honom möter ett annat tonläge. Lyssna noga.

Tiveden

Hör furornas dova sorgemusik
med förstämda trummor och tubor i moll
en blåkullahymn med suckar och skrik
i ödemark diktad av troll

Här spökar vid pipande myggors dans
den tid som före människan fanns.
Här grönska ormbunkskogarnas ätteläggar.
Här hänga mossiga rullstensblock,
som tornats upp till cyklopiska väggar.
Här dyker kärrets förruttnade stock,
som ett sjövidunder till vattenbrynet

[12] Hertig Karls Registratur 10 augusti 1585, 9 juni 1593 och 16 november 1596.
[13] Broberg, sid 65-66

och skjuter i höjden det drypande trynet.
Reptillikt pansrade tallarnas rötter
stå våta i gyttjan som ödlefötter,
stå, fläkta ur jorden, som stora spindlar
vid ättestupan, där stigen svindlar.
Men stilla! En luden panna bräcker
de spröda kvistarnas nät och sträcker
förtorkade stubbar till markens ljung.
Det är älgen. Väldig och tung
som en mastodont han släcker
sin törst i kärret och skådar
med vilda ögon i bergets vägg
och vattnet skvalar i silvertrådar
ur flåsande mule och raggigt skägg.

Här kryper som skygg för himlens ljus
den stolta tallen till markens grus.
Se bergen, de stå ej med tinnar som vitna
i evig snö, men låga och grå;
de huka som trälar med slitna kappor på.
Här delar bonden sin svarta kaka
och stenar rassla under hans plog;
och valde vi språkets mörkaste ord,
de vore ej mörka, ej tunga nog
att måla i dikt den fosterjord,
som evigt predikar sitt kalla: försaka!
Hur låg, hur grå, hur glädjetom,
står trakten runt min stig.
Min födelsebygd, du hälsar mig
i trasor och fattigdom.

Bröten och Fägremo

Tiveden var inte ensam ödebygd i norra Västergötland. I direkt anslutning till eller i närheten av denna vidsträckta skogsplatå låg ytterligare två stora allmänningar, nämligen Bröten och Fägremo. Utmärkande för dessa var kanske främst deras milsvida, relativt otillgängliga mossar, varav för den förra Karsmossen och för den senare Myrhulta mosse må nämnas.

I jämförelse med sagoomsusade Tiveden är dessa forna kronoallmänningar föga omskrivna eller kända. Bröten omtalades dock redan i Västgötalagens "Additament" som *Granbröth* och hade under 1600-talet ett betydande omfång, nästan två mil lång och 1 mil bred. Den instenades enligt ett protokoll år 1690, fyra år efter landshövding Örneklous spekulativa gräns över Tiveden, med ett stort antal femstena rör och på dessa satta, huggna stenar med inskriptionen BRÖTEN ALLMÄNNING 1690 under symbolen tre inristade kronor.

Brötens gräns gick från Sjötorpsviken i Lyrestad socken österut till Råglanda by, där den vände norrut via Järpängen och sockengränsen mot Hova till Kroksjön, varifrån den gick nordväst ut till Noret och vidare längs Gullspångsälven och Vänern åter till det så kallade "Sjölandsröret" vid Sjötorpsviken. Allmänningen omfattade ungefär halva Lyrestads och två tredjedelar av Amnehärads yta. Vid mitten av 1500-talet fanns i Amnehäradsdelen av Bröten endast 10 byar. I Lyrestad saknades (om vi bortser från Råglanda, som låg på gränsen) helt bebyggelse inom allmänningens område. När invandringen av finnar sedan började i slutet av 1500-talet, blev denna allmänning nästan lika attraktiv för nybyggarna som Tiveden och kom

snart att omfatta inte mindre än 22 nybyggen. En speciell attraktion i detta område var fisket i Gullspångsälven och Vänern. En stor del av de nybyggen, som kransade Gullspångsälven och Vänern eller växte fram på öar i detta innanhav, var i lika hög grad fiske- som svedjehemman.

Över Bröten ledde en gång- och ridstig från Eriksgatuvägen vid Lyrestad via Amnebro över älven Amn till Värmland. Bron här var gammal och viktig. Den omtalas redan 1304 då Magnussönerna, kung Birger och hans bröder Erik och Valdemar, vid minst två tillfällen möttes här i blodiga drabbningar. Bron var som kommunikationsobjekt ett kombinerat kyrko- och statsmaktsintresse. Behov av vägar förelåg nämligen mellan Västergötland och Värmland, mellan Sverige och Norge norr om Vänern samt för de pilgrimer, som längs Klarälvsdalen önskade nå vallfartsorten Nidaros. Dessutom fanns behov av en fast brygga över Amn för att stödja en i Värmland framväxande bergslag. En annan åtgärd, som ställde krav på väg och bro var, att norra Vadsbos bönder redan under medeltid hade ålagts att betala sin skatt i järn och därmed praktiskt taget tvingades till handel med bergsmän och smeder i Värmland.

Några år efter Magnussönernas fejder anlades fästet Amnaholm vid älven Amns mynning i Vänern. Huset brändes senare av värmlänningarna under Peder Ulfsson, i samband med Engelbrekts och allmogens uppror mot Erik av Pommern och dennes utländska fogdar år 1434.

Även för hertig Karl var förbindelsen mellan norra Vadsbos livsmedelsproducerande bönder och bergslagen i Värmland viktig. Detta framgår bland annat av, att han år 1582 gav Karlskoga bergslag vissa privilegier samtidigt som orten Bro, föregångaren till Kristinehamn, erhöll stadsrättigheter. Två år senare (1584) överfördes dessa på den nya hamnstaden Karlstad vid Klarälvens mynning i Vänern. Denna stads betydelse framgår av att den kröntes med hans eget namn. År 1585 lät han anlägga Gullspångs hammarsmedja. Kung Karls sista åtgärd i området var när Filipstad fick stadsrättigheter år 1611. Sonen Karl Filip fick skänka staden namnet.

Åren 1592-1611 fylldes Värmlands bergslag norr om Gullspångsälven med tyska bergsmän, vallonska smeder samt svedjande och kolande finnar. För kommunikation med och försörjning av dessa, var det angeläget att skapa bebyggelse på Bröten. Endast så blev det möjligt, att hålla leden öppen. För odling av denna art var svedjefinnen väl lämpad.

Fägremo, till omfånget något större än Bröten, stod först upptagen i konung Kristoffers landslag på 1200-talet. Enligt gamla mäns mening vid tinget i Hova, skulle allmänningen dock ”urminnes ha varit anslagen bönderna i Hova och Älgarås för utsyning av virke och för mulbete”.

Allmänningen täckte in ett område, som i stort gränsades in av Hova kyrka i norr och Fägre kyrka i söder samt ett cirka en mil brett, i söder avsmalnande område, väster Unden-Edsån. Den blev instenad med 39 femstenarör, varav 19 var försedda med huggna stenar och texten FÄGREMOO ALLMÄNNING 1691 under tre inristade kronor. Två stenar av denna art var resta vid Nockerud och Åsebol i Hova. Gränsen är dock gemensam med Tivedsgränsen ända från Hova bro via nämnda stenar vid Nockerud och Åsebol mot Undens nordvästspets och längs Undens västra strand ned till Hallerudssund där Fägremo- och Tivedsgränsen delas.

Gränssten Tiveden/Fägremo vid Hovabron. Foto: Gustaf Neander 1928.

Även Fägremo var fordom illa beryktad. Detta var säkert anledning till att Vadsbo härads galgbacke fick sin placering vid Slätte utmed gamla Kungsvägen. I galgen dinglande människor gav inte bara här boende utan även förbiresande på denna genomfartsled en tankeställare.

Konstnären Dag Stille från Sisjön i Älgarås har om denna bygd skaldat:

Fägre mo var kronosko
full av ulvar och lo
och ondom människo

Den del av Tiveden, som tillhör Västergötland jämte allmänningarna Bröten och Fägremo finns angivna på en karta över Vadsbo härad från år 1759.

Karta över Vadsbo härad år 1759.

Krigen

Invandringen från Finland till Sverige under decennierna kring sekelskiftet 1500/1600 har tilldragit sig stort intresse och varit föremål för många granskande och lärda avhandlingar. Intresset förstår man, liksom att orsakerna till denna plötsligt påkommande folkvandring måste sökas både i Finland och i Sverige. Främsta anledningen låg dock i krigen, det vill säga i det svenska inbördeskriget och i kriget mot Ryssland. Det förra fördes i två led. Ena ledet utgjordes av kampen mellan hertig Karl och kung Sigismund om den svenska kungamakten. Det andra var de finska böndernas förtvivlade kamp mot svält och nöd och mot Sigismunds ståthållare, marsken och riksamiralen Klaes Fleming i Åbo. I den kraftmätningen, som var koncentrerad till åren 1596-97 och kallades "klubbekriget", stod hertig Karl inte oväntat på de finska böndernas sida.

Kampen om kungakronan i Sverige pågick i praktiken från kung Sigismunds kröning år 1592, och till dess att han avsattes år 1599. Delvis avgjordes denna av hertigens, mot kungens vilja, inkallade riksdagar, men det egentliga avgörandet fälldes med vapenmakt vid Älvsborg, Kalmar och Åbo år 1597, vid Stångebro och Stockholm år 1598 samt slutligen vid Åbo år 1599. Ett år senare valdes Karl till kung i Sverige.

Det ryska kriget var dels en följd av svensk strävan att konsolidera och utöka gränsområdet i Finland, och dels av att Erik XIV år 1561, efter framställning från borgarna i Reval, åtagit sig och Sverige rollen som skyddsmakt för Reval med närliggande län i norra Estland. Området tillhörde den då sönderfallande tyska korsriddarorden. Sverige kom genom sitt åtagande i konflikt, inte bara med Ryssland, utan även med Danmark och Polen, vilka länge hade haft starka intressen i detta strategiskt belägna och ekonomiskt viktiga område.

Redan 1563, två år efter överenskommelsen i Reval, förklarade Danmark krig. Älvsborg kapitulerade efter två veckors belägring, och danskarna föll från Halland härjande och skövlande in i Västergötland. I Sverige förstärktes fänikeorganisationen, och år 1565 deltog inte mindre än nio västgötafänikor i slaget vid Axtorna norr om Falkenberg. År 1569, när kriget pågått i sex år, hade dansk krigföring och det svenska krigsfolkets "gästningar" och härläger försatt Västergötland i sådant armod, att spannmål måste överföras från Östergötland, för att den västgötske bonden skulle kunna så sina åkrar. Till detta kom sedan att Sverige och ett sargat Västergötland, efter freden 1570, skulle lösa Älvsborgs fästning med 150 000 daler silvermynt.

Samma år som det för Sveriges del hårda och bistra s.k. nordiska sjuårskriget slutade, började kriget mot Ryssland. I räkenskaperna för Vadsbo härad kan man läsa lite om förödelsens omfattning för insatta västgötaförband. År 1578 står t ex:

> ”Sven Ersson blev borta med fänikan och meste parten av knektarna där under Ober Palen. Blott 11 befäl och 58 gemene knektar återsåg hemorten”.

En fänika innehöll 500 man. År 1580 blev av Anders Jönssons fänika

> ”56 man ihjälslagne av fienden eller eljest ihjälsvultne”.

År 1590 var inte mindre än fem västgötafänikor, eller 2 500 man, insatta i Finland och Estland. När fredsavtal träffades i Teusina i maj 1595 var ett 25-årigt och i många avseenden förödande krig över, åtminstone tills vidare.

Åren 1600-1611 fortsatte krigen mot Ryssland och Polen för att säkra Sveriges besittningar i öster och Karls kungakrona i konflikten med Sigismund. Denna tid är tolv västgöta-

fänikor kända. Sex av dessa var under del av tiden insatta i kriget, medan övriga arbetade på att befästa Göteborg. I slaget vid Kirkholm 1605 slaktades i princip de först nämnda fänikorna. Förlusterna var 766 döda eller 80 % av styrkan. Utgången var en följd av att det polska kavalleriet var kvalitativt överlägset det svenska. När det svenska rytteriet rymde fältet blev fotfolket ett lätt byte för polska ryttare. De svenska knektarna blev enligt kungens egen utsaga "nackade som en hop höns". Kung Karls häst blev skjuten. Själv räddade han livet, då officeren Hans Wrede offrade sitt genom att avstå sin häst till kungen.

Ödehemman

Krigen drabbade dock inte bara fanor, fänikor, ryttare och knektar. Även hemmafronten sviktade när bonden och hemmansbrukaren blev utskriven eller slagen, som termen i rullorna lydde. Många hemman ställdes på så sätt öde. I Hova inklusive Finnerödja[14] och Älgarås samt Lyrestad och Amnehärad socknar, fanns totalt 141 skattlagda hemman åren 1566-1578. Av dessa gårdar stod följande antal öde[15]:

Socken	Totalt antal	År/ antal ödehemman 1566	-67	-68	-69	-71	-72	-73	-74	-75	-76	-77	-78
Hova	51	17	22	21	21	19	24	19	24	18	17	16	11
Finnerödja	7	1	1	2	4	2	2	3	3	2	1	1	½
Älgarås	17	4	5	5	5	6	7	7	9	2	2	2	3
Lyrestad	41	-	1	1	4	2	4	3	1	-	-	-	-
Amnehärad	25	2	5	4	7	5	2	-	1	-	1	-	-
Summa	141	21	34	33	41	34	40	32	37	22	24	18	15

Redovisning av ödehemman saknas i räkenskaperna före år 1566 samt för åren 1570 och 1579-80. År 1567 framgick dock, att fyra hemman i vardera Hova och Älgarås, dvs åtta hemman, då länge stått öde. År 1572 angavs i samma handlingar att Ingelstorp i Hova socken, som var ett av de åtta hemmanen, då varit öde i 12 år, dvs från år 1660.

De hemman, som stod öde åren 1566-78, finns redovisade i särskild bilaga.

Mellan 22 och 36 ödehemman i Hova, Finnerödja och Älgarås åren 1566-74 av totalt 75 hemman innebar, att 30-45 % av dessa gårdar denna tid stod utan brukande och skattebetalande bönder. Lyrestad och Amnehärad klarade sig av någon anledning bättre än Hova. Kanske var det genommarscherna, härlägren och den trafik som i övrigt drog fram längs Tivägen, som var främsta orsak till förödelsen i Hova socken.

I 1567 års räkenskaper fanns ett brev intaget, som visar att även överheten insett ortens svåra läge. Det lyder i delvis moderniserad stavning:[16]

> "Haver Konung Majt utav Gunst och Nåde tillgivit bönderna uti Hova och Lyrestad alle de gärde pertzeler[17] som de bekände sig stå tillbaka med och pålagda voro 66. Där på Konung Majts brev Stockholm den 12 Martij anno 66."

Att bonden, som inte hade något att betala med, inte såg "Gunsten och Nåden" som speciellt stor kan man lätt föreställa sig. Tio år senare framgick åter traktens utsatta läge av följande brev:[18]

> "Vi Karl med Guds Nåde Sverges Rikes Arvfurste och Hertig till Södermanland gör vetterligt att vi av synnerlig Gunst och Nåde, så och efter det våra undersåtar, som i Hova och Lyrestads socknar boende äro, bliva mer än andra bönder ofta besvärade och betungade med långa skjutsresor över Tiveden unt och efterlåtit som vi och nu med

[14] Finnerödja blev kapellförsamling i Hova pastorat först år 1652
[15] Motsvarande undersökning har inte skett för Undenäs och Tived
[16] Västergötlands handlingar. Vadsbo härad 1567:1
[17] Skatter in natura, smör, säd etc
[18] Västergötlands handlingar. Vadsbo härad 1577:3

detta vårt öppna brev unt och Nådigest efterlåte att förenämnda våra undersåtar i nämnda två socknar må och skola bli förskonade med halvparten av alla hjälpeparzeler, som är gärder och dagsverken, de andra skola de vara förpliktiga så väl som all annan årlig skatt att utgöra.
Her vår Cammerare fogdar och alle andre må veta sig att efterrätta. Icke görandes förenämnda våra undersåtar här emot hinder eller förfång i någon motto. Datum Nyköping 28 Septembris 76."
"Vidare har vi Gunsteligen unt och efterlåtit att de som uti förut nämnda Hova socken hava nyligen upptagit våra och Kronans ödeshemman skall njuta och erhålla två års frihet till dess man kan pröva hur de samma hemman bygga och bättra vilja."

"Nils Bram i Hova erhåller två pund spannmål av tiondet i Hova härad för all gästning han åsamkas av resande. Karl Nyköping 28 Sept LXXVI."

Än ytterligare framhölls ortens särprägel, genom följande skrivning:[19]

"Hova, Älgarås, Fagerlid och Lyresta har halvparten fritt så att 2 hela bönder är emot en andorstädes i häradet."

År 1586 fick även Amnehärad förmånen att fogas in i de skattelättnader med ”Halvparten fritt för alle gärder, som på lägges”, vilka tidigare gällt Hova och Lyrestad. Främsta orsak till detta bör ha varit den hammarsmedja, som hertig Karl året innan låtit anlägga vid Gullspång. Hammarsmedjan medförde extra behov av transporter av personal och gods för denna socken.

Åren 1581-99 var antalet ödehemman lägre än under föregående period och varierade inom angivna socknar mellan två och sex hemman, för att sedan åter öka under perioden 1601-1614. Även denna tid var landet hårt ansatt av Danmark, som år 1611 på nytt förklarat Sverige krig. Elva västgötafänikor var kända denna tid. En av dessa var inlagd i Kalmar slott och gick förlorad då besättningen kapitulerade för Kristian IV i augusti samma år. I ett blodigt försök att återta fästningen stupade 1 500 svenskar. Två fänikor, troligen västgötar, blev fullständigt slagna och nedhuggna av danska ryttare norr om Vallda kyrka i Halland.

I januari 1612 angrep kung Kristian fästet Gullberg vid Göteborg, dock utan framgång. Han fortsatte då och intog Nya Lödöse samt drog vidare under mord, brand och plundring genom Ale, Bjärke, Barne och Skånings härader till Skara, som brändes med det nyuppförda fästet Skaraborg samt Brunsbo biskopssäte. Han återkom senare bättre rustad och tvingade i maj samma år såväl Älvsborgs som Gullbergs fästningar att kapitulera. Det senare fästet raserades. Fredsförhandlingar vid Knäred ledde främst till Älvsborgs lösen. Lösensumman sattes denna gång till ofattbara en miljon daler silvermynt. Detta i en tid när man fick en tunna råg för dalern. Summan fick avbetalas av en hårt pressad svensk allmoge i fem perioder åren 1613-18.

Antalet hemman i bygdens socknar var år 1601 totalt 268 och det antal av dessa som stod öde inom respektive socken under perioden fram till år 1614 var följande:

Socken	Antal totalt	År/antal ödehemman 1601	-02	-03	-04	-05	-06	-07	-08	-11	-13	-14
Hova	65	2	5	15	27	18	16	16	16	9	7	2
Finnerödja	30	3	4	7	15	11	10	7	8	6	4	1
Undenäs	58	9	5	12	16	15	20	12	19	12	7	4
Tived	6	4	2	1	-	-	3	2	3	2	1	1
Älgarås	20	2	3	5	12	7	7	6	5	1	1	-
Lyrestad	48	-	-	2	3	2	1	1	-	-	3	-
Amnehärad	41	2	4	6	11	7	7	5	3	4	3	3
Summa	268	22	23	48	84	60	64	49	54	34	26	11

[19] Västergötlands handlingar. Vadsbo härad 1580:7

I räkenskaperna saknades redovisning av ödehemman under åren 1599-1600, 1609-1610 samt 1612. Antalet bör dock stämma rätt väl med närliggande års uppgifter. De hemman som stod öde inom respektive socknar åren 1601-14 finns mer noggrant redovisade i bilaga.

54 ödehemman i Hova inklusive Finnerödja och Älgarås år 1604 innebar att ungefär hälften av dessa socknars 115 hemmanen då var öde. I vissa fall angavs hemmanen även som halvt öde eller befriade från sommar- eller vinterskatt. I tabellen ovan har två sådana hemman tillsammans räknats som ett ödehemman.

Skattehemman, som inte klarade sina utskylder under tre år, förklarades som skattevrak och omvandlades till kronohemman. Dessa kunde senare på nytt få lösas från kronan av bonden eller släktingar till denne, genom att förfallna skatter betalades. I annat fall överfördes hemmanet under kronostatus till ny brukare. Om hemmanet stått öde under lång tid kunde denne, då han övertog hemmanet, på samma sätt som vid nybyggen, beviljas skattefrihet i två till sex år. För att få villiga brukare befriades knektar ofta från knekttjänsten, om de åtog sig att ta upp öde ställda torp eller hemman. Slit och umbäranden, i samband med att återställa ett ödetorp med förfallna hus och gärdesgårdar samt igenväxta åkrar, var naturligt nog att föredra, inför utsikten att annars förlora livet i strid eller i läger på någon krigsskådeplats utanför Sveriges gränser.

År 1607 bifogades följande brev i räkenskaperna:[20]

> "Carl den Nionde med Guds Nåde Sveriges, Göthes, Wändes, Finners, Carelers, Lappars i Norlanden, de Cajaners[21] och Esters i Livland Konung.
> Vi låta dig veta Jöns Pedersson att våra undersåtar ifrån Hova, Lyrestad och Amnehärad, hava haft sine bud här hos oss, och i underdånighet ödmjukeligen begärt att bli förskonte för den Halva Krönings Gärden, de stå tillbaka med. Så hava vi deras ödmjuka begäran nådigst ansett och gunsteligen efterlåtit att de må vara fria och förskonta med halva samma Krönings Gärd .... Örebro 10 Februarij 1608."

> "Två skattegårdar i Hova Sn benämnda Kila och Folkeberg är uti 606 och 607 Års Räkenskaper införde för behållna, och har de dock legat öde. Men efter arvingarna till samma hemman icke förmå utgöra Räntan. Har de givit hemmanen ifrån sig under Cronan, blir fördenskull av detta Års Ränta för förenämnda Hemman avkortat - löper Penningar 10 Dr 1 mkr, Spannmål 5 Skepper."

År 1608 motiverade fogden en speciell utgift i sina räkenskaper på följande sätt:

> "Oppå K: Majts Nådige behag är givit Måns i Hova Länsman för den stora Gästning som han har utstått med främmande Krigsfolk, såsom och för Boskap och Victualie Pertzeler, som de med våld tagit ifrån honom
>
> Spannmåll 16 Tunnor"[22]

När en aktion av detta slag kunde drabba ortens länsman, förstår man rätt väl, hur passerande truppförband på väg till eller ifrån drabbningar i sydvästra Sverige hanterade försvarslösa bönder längs vägarna. Ödeläggelsen av hemman, speciellt i Hova socken, hade säkert delvis sin grund i att krigsfolket vid sina "gästningar" försåg sig med, vad de ansåg sig behöva.

Ännu ett exempel på hur öde ställda hemman denna tid fördes över från status av skatte till kronohemman framgår av följande skrivning i 1609 års räkenskaper:[23]

> "Mörtesta är en halv skattegård liggande i Amnehärads socken och är i 3 år förd i räkenskaperna för behållen och har likväl varit öde och skatten hembjuden. Och efter de icke vilja lösa gården och betala räntan, är han kommen under Cronan ...."

---

[20] Västergötlands handlingar. Vadsbo härad 1607:12
[21] Folk vid Kajana älv i Uleåborgs län i östra Finland. Älven mynnar i Ule träsk.
[22] Västergötlands handlingar. Vadsbo härad 1608:1
[23] "- 1609:7

Ytterligare fyra fall där bonden eller släkten inte ville eller kunde lösa sina öde hemman förekom i Amnehärad år 1616. Dessa gårdar omvandlades då i likhet med Mörtestad från ett bondens eget skatte till ett av kronan arrenderat hemman.

Även efter år 1614 förekom ödehemman i bygden. Särskilt gällde detta perioden 1624-30. Största antalet var därvid förlagda till åren 1629 och 1630 med 15 respektive 23 ödehemman inom berörda socknar. Bygdens egna möjligheter att ta upp nybyggen var då ringa.

Missväxt och pest

Hittills har vi som orsak till bygdens ödeställda hemman främst refererat till krig och härjningar i Västergötland och annorstädes samt till trafiken längs Tivägen. Det fanns dock även andra anledningar. En av dessa dokumenterades av prästen Gotthard Stender i en anteckningsbok i Ullervads kyrka. Där står:

> ”Våren och försommaren 1596 var varm och skön. Skördeutsikterna verkade lovande. När delegaterna vid prästmötet i Skara skulle återvända från sin förrättning den 2 juli ändrades dock förutsättningarna. Ett så skarpt och ihållande regn vräkte plötsligt ned över landskapet, att broarna flöt bort från vägarna och de resande fick svårigheter att komma hem. I Tidandalen stod vattnet över åkrar och ängar långt fram inpå sena hösten. Dalgången vid Timmersdala, Böja, Låstad, Tidavad och angränsande socknar var som en stor insjö. Vattnet gick här över alla vägar ända upp till Ullers kullar. Människor och djur drunknade. Höet kunde ej bärgas och säden på åkrarna höljdes av dy och lera. Den vinter som följde blev hård och kall. Folket drabbades av pest.
>
> Påföljande år regnade det hela sommaren. Jorden fördärvades av väta och mögel och allt som växte på denna förstördes. Boskapen dog, så att i flera socknar ej fanns mer än 20 kreatur.
>
> Missväxten fortsatte även 1598. För att uppehålla livet i det längsta blandade man och malde ned hoptiggd mäsk, drosse, vippor, agnar, knyppel och halm med ben, bark, hassel- och björkknopp, löv, nässlor, mossa, nötskal och örtris. Bönderna avskedade tjänstefolket och sände ut barnen på vägarna för att tigga. Föräldrarna lämnade även själva hus och gårdar, för att söka sin föda annorstädes. Många försvann och återsåg varandra aldrig.
>
> Misären gjorde folk till tjuvar. Galgar restes och fylldes av hängda karlar. Kvinnorna hudströks. Man klippte av dem håret och skar av deras öron.
>
> Befolkningen drabbades nu även av blod- och rödsot. Dödligheten var stor. Barn svalt ihjäl vid sina mödrars bröst. Utmed gärdesgårdar, på vägar och i skogar låg överallt lik med gräs, halm och liknande i munnen. De överlevande förmådde inte begrava sina döda, utan många blev liggande som föda åt hundar, fåglar och vilddjur.
>
> Ännu år 1600 var det svårt att få tag på säd och 1601 blev säden i hela riket förstörd av frost under de så kallade järndagarna och järnnätterna 11-13 maj. Dessa dagar regerades enligt bondepraktikan och tidens sätt att se och förklara naturens ordning av de tre onda männen Pankratius, Liberatius och Serratius. Den hungersnöd som inleddes år 1596 fortsatte att rasa i landet ända fram till 1604”.

Den pest, vars gissel i denna berättelse drabbat befolkningen i Västergötland 1597-1604, hade tidigare rasat även under 1560-talet, då ett mycket stort antal människor dog i landet. Pestens härjningar drabbade denna tid turligt nog även den stridslystne dansken, som tvingades avbryta striderna och dra sig tillbaka till Danmark med starkt reducerade stridskrafter.

Bygdens öde gårdar åren 1566-1614 var således en följd inte bara av krig, gränsfejder, utskrivning av soldater, genommarscher och härläger, utan även av missväxt och sjukdom.

Läget i Finland

Ett betydande koloniseringsarbete hade satts igång i Finland under Gustaf Vasas senare regeringsår. Det var nu, som de vidsträckta ödebygderna i norra delarna av Tavastland och Savolax samt omkring Ule träsk började bli befolkade. Kolonisterna i dessa trakter utgjordes mest av savolaxare, även i Tavastland. Så hade t ex den i detta landskap belägna Rautalampi socken, som så ofta omtalas i de svenska finnarnas historia, och som omfattade hela nuvarande Laukas härad, uppodlats av nybyggare från Savolax under kung Gustafs tid.

Under Erik XIV fick Finland i stort sett åtnjuta fred, även om adelns och fogdarnas förtryck, tillsammans med det inkvarterade krigsfolkets trakasserier, började göra böndernas ställning svår. Under Johan III:s regering blev allt värre. År 1572 meddelade således biskop Juusten i ett cirkulär till prästerskapet, att sedan danskarna hade förjagats hade man inte haft så svåra och olyckliga tider. Det utländska krigsfolket, som vanligtvis fick vänta på sin sold, for fram som i fiendeland. Adel och ämbetsmän utövade dessutom ett hårt förtryck. Rättvisa domar var ej heller att vänta, när domarsysslorna gavs som belöning åt duktiga krigare, som bara tog inkomsten och sedan lät okunniga och giriga lagläsare utöva ämbetet.

Under slutet av Johans regering tillkom så ryska kriget, varunder massor av byar och gårdar i sydöstra Finland lades i aska. En här av tatarer härjade i norr ända till trakterna av Ule träsk och en mängd byar utmed den österbottniska kusten brändes av dessa vilda hedningar[24].

Den finske bonden drabbades således inte bara av krig, skatter, gärder, utskrivning av krigsfolk, missväxt och pest, utan även av oskickliga ämbetsmän. Dessutom ålades han i varierande omfattning även att härbärgera och försörja de truppförband, som på väg till eller från krigsskådeplatser i Finland och Estland, förlades i så kallade "borggårdsläger" i olika delar av Finland. För detta saknade de magra och fattiga hemmanen i Finland resurser, och mången bonde tvingades av dessa skäl att lämna sin gård. Åren 1566-1593 sjönk på så sätt antalet hemman i Finland från 35 500 till 29 000 eller med nästan vart femte hemman, när förloppet egentligen borde ha varit det motsatta.

Hertig Karl var väl medveten om situationen i Finland, bland annat genom att en stor mängd finnar kom till honom och klagade över fogdar och innehavare av förläningar. En av hans fogdar (Måns Jönsson Auvinen) i Värmland var dessutom savolaxare[25]. Som hertigens förtroendeman reste Måns runt i Finland och eggade bönderna till motstånd mot Fleming och Sigismund. Kanske var det genom dennes förmedling som en relativt stor grupp finnar anlände till Nyköping från Åbo, Björneborg och Mustasaari (vid Vasa) år 1580. För hertigen berättade de om förtrycket i sin landsända och att allmogen tillfogades "stoor orätt och övervåld" av kungens fogdar och andra herrar i landet. När Johan III blev medveten om hertig Karls inblandning i och intresse för förhållandena inom hans storfurstendöme och utvandringens efter hand ökande omfattning, sökte han att påverka sin broder att inte ta emot de finnar, "som förlupit H. K. Majts och Kronones hemman föregivande fattigdom eller annat".

Hertig Karl besvarade detta på sitt typiska sätt, med att han inte alls ville ha sådant folk till sig, "efter av det slaget finnes, Gud bättre, mera än nog allestädes", och att det stod kungen fritt att förbjuda utvandringen. Denne gjorde så och riktade sitt förbud främst mot utvandringen från Savolax och Nyslotts län. Kungens insats i det läget hade dock förmodligen rakt motsatt effekt, mot den önskade.

När klagomål och bön om hjälp från de styrande i olika instanser förklingade ohörda, steg känslan av hopplöshet, vanmakt och ursinne hos den drabbade finska befolkningen. Redan på 1570-talet tog man därför inom ett område saken i egna händer och drev bort i borggårdsläger förlagda ryttare och lade beslag på det, som ryttarna hade tagit. Detta skedde i sydvästra Finland, men oron spreds under 1580-talet allt längre, såväl mot norr som österut. Åren 1586-1587 dömdes i dessa områden 125 bönder till böter "för motsträvighet". Samma tid vägrade även bönder i norra Savolax att betala underhåll åt trupperna.

I början av 1590-talet blev situationen än allvarligare. År 1590 avrättades tre bönder för uppror. 1595 höjdes upprorsfanan i Österbotten när bondeskaror gick till angrepp mot ryttare förlagda i trakten, fördrev och plundrade dem. Nu ingrep en fana ryttare och en fänika knektar.

---

[24] Lönborg, sid 67, 68
[25] Tarkiainen, 1990, sid 150

Bönderna skingrades, ledarna tillfångatogs och avrättades. Soldatgrupper förlagda i bygden fortsatte dock i samma anda som tidigare att trakassera folket i byarna. Familjer plundrades på sina tillhörigheter. Bönder slogs ihjäl eller dränktes och deras hus brändes ned. För bönder, som klagade över behandlingen, stod ingen rätt att vinna.

Det egentliga klubbekriget, så kallat på grund av böndernas enkla beväpning, utbröt år 1596. Cirka 1 500 bönder hade uppbådats. Att styrkan fick denna omfattning berodde säkert på att en allmogedelegation från Österbotten vid ett ständermöte i Stockholm samma år begärt militär hjälp av hertig Karl mot Fleming, alternativt att de fick möjlighet att beväpna och försvara sig själva. Hertigens svar på detta var säkert uppmuntrande, även om han själv för tillfället inte var beredd att ingripa. Hur som helst stärktes upprorsmännen i sina föresatser.

Bondetåget delade sig i tre enheter. Huvudstyrkan gick mot Åbo för att ta Fleming tillfånga. En mindre enhet skulle ta sig fram längs kusten, försöka enrollera förstärkningar längs vägen samt därefter gå vidare mot Åbo. En tredje enhet gick mot Tavastland och Savolax för att få med sig även dessa bönder.

Fleming mötte bondehären med inte mindre än tre fanor och fyra fänikor eller 900 ryttare och 2 000 knektar. Utgången var given. Bönderna skingrades och flydde, hundratals höggs ned, ledarna dödades varefter följde några dagars plundring av gårdar i övre Satakunta. I Tavastland och Savolax upprepades sedan dessa händelser. Bönderna erbjöds nåd om de överlämnade sina vapen. När så skedde slog militärförbanden till mot de försvarslösa klubbekrigarna. Flera hundra bönder slaktades.

Bönderna i Österbotten sände nu en ny delegation till hertig Karl med begäran om hjälp mot Klaes Fleming och hans män i området. Hertigen var, som riksföreståndare under kungen i Polen, väl medveten om allvaret, men även om möjligheterna för egen del, i det som hände i Finland. Han kallade därför in ”Rikets Råd” och upprättade i samråd med detta ett ”Förswarelsebref”, vilket tillställdes bönderna. Detta följdes av flera brev med liknande men varierande formuleringar till biskopen och fogden i Åbo, adeln samt alla ryttmästare och knekthövitsmän i Finland. Dessa uppmanades att inte stödja Fleming eller lyda hans order.

Försvarelsebrevet hade följande lydelse (moderniserad stavning):

> Wij Karl Göre wetterligit, att desse Brevvisare Lasse Pedersson och Jöns Olofsson Karleby sn, Måns Pädersson och Sven Månsson Persiö sn, Mattz Pedersson, Örian Sigfridsson, Bengt Pedersson, Brosius Nilsson, Eskill Mårtensson och Grels Mattsson Kyrio sn, Philippus Larsson Jlemora sn, Hendrich Michelsson och Lasse Hendersson Möre sn, Olof Ragvaldsson, Peder Hansson och Jöns Tyrisson Mustoria sn ha, på gemene Mans vägnar i Österbottnen, här för oss varit och i underdånighet klageligen tillkänna givit den stora oförrätt, övervåld och våldgästning, som Hr Claes Fleming genom Erich Olofsson Lagläsares tillskyndan, dem tillfogat haver. Så att han först har undsagt så många, som hållne Riksdag i Söderköping utfört, och dem efter Liv, gods och välfärd traktat, så att de icke fördristat sig att bliva hemma vid sina hus utan måst hålla vid skogen, så och till det andra, låtit på nytt emot vårt försvarelsebref sända Axel Kurcks, Anders Boijes och Anders Larssons ryttare, såsom ock Lasse Nilssons och Nils Olofssons knektar, som dem våldgästa, förhärja och utöda skulle, för att de sagt emot honom, och inte ville bliva under det stora och odrägliga borgläger, som Hr Claes hade ålagt dem, vars ryttare och knektar sedan med övervåld, hugg och slag, rappande och skövlande, dem så utmattat, att de nu föga eller alls intet har i behåll. Varför högsta nöden återigen tvingat oss söka hjälp och ödmjukeligen begära detta försvarelsebrev till hägn och rätt samt från detta oändliga borgläger bli förskonade.
>
> Så efter vi nu /Gud dess lov/ är komna till en god och stadig fred som vi hoppas med vår fiende Ryssen, så att vi ingen fejd på denna sidan har att befara, och att vi inget annat förmoda, än att var och en av vad stånd eller condition de helst vara kunde, som Hög^{de} K: M:^{tt} och vårt kära Fädernesland med ed och plikt förbundne äro, förhålla sig fridsamma och icke företaga sig annat, än det som kan lända Hög^{de} K: M:^{tt} och vårt kära Fädernesland till gagn och bästa, och fördenskull icke har behov av, att man med sådan Krigsmakt och dess olagliga borgläger undersåtarna och landet platt fördärva och utarma och Cronones ingäld och ränta förskingra och förminska. Det oss på vårt Regerande Ämbetes vägnar, vilket H. Kungl. M:^{tt} i sin frånvaro samt hela Sveriges Rikes Ständer oss ombetrott och befallt haver, icke står att lida.

> Därför har vi på Hög^de K: M:^tt vägnar anammat såsom vi ock nu med detta vårt förtrolige öppna brevs kraft anamma för^de Cronones undersåtar, alla som i för^de Österbotten boendes äro uti vårt förtroliga hägn, frid och försvar för allt övervåld och all orätt till Lag och rätt, samt anger dem för samma otillbörliga borgläger vara alldeles fria. Så att härefter ingen vare sig ryttare, knektar, bösseskyttar eller båtsmän till något borgläger svara skall, förrän jag med Riksens Råd har om alla saker rannsakat, rådslagit och beslutat och därefter en viss ordning göra låtit …..[26]

Slutfasen i detta blodiga drama utspelades följande år, när upprorsfanan åter höjdes i norra Österbotten och dess bönder, eggade av hertig Karls engagemang, grep till vapen och marscherade söderut. Till styrkan anslöt sig bönder i södra Österbotten, så att bondehären till slut kom att samla cirka 3 000 man. Mot dessa tågade Fleming med 1 500 ryttare. Slutstriden stod vid S:t Michels prästgård i Savolax. Bönderna blev slagna. Omkring 500 av dessa togs till fånga. Ledarna fördes till Åbo, där de som upprorsledare gick en säker och plågsam död till mötes;

> ”androm slikom till skräck och warnagel”.

Ovanstående visar att plågade och utsatta bönder, i delar av Finland, var hatiskt inställda till ståthållare och kung. Positiv till deras situation var däremot hertig Karl. För mången bonde blev det därigenom en möjlighet eller dröm, att få byta sin tunga tillvaro i Finland mot ny framtid i moderlandet Sverige. Till detta ställde hertig Karl sig inte avvisande. Tvärtom förelåg från hans sida en stark önskan att odla upp hertigdömets ödebygder och få in arbetskraft för att utveckla bergs- och brukshantering i Värmland och Närke samt i norra delen av Västergötland. Vid sidan av bruksfolket krävdes även arbetare, som svarade för byggnad och underhåll av vägar och hamnar. För bergsnäringens underhåll och utveckling fordrades lekamliga förnödenheter såsom säd och kött samt dragare i form av oxar och hästar. Den årliga oxmarknaden i Filipstad första helgen i september har alltid varit landets förnämnsta. Önskade resurser för främst Värmlands bergslag fanns i Västergötland.

Att utnyttja finsk arbetskraft var för övrigt en tradition för den svenska centralmakten. Redan 1543 rekvirerade Gustav Vasa 180 finnar från olika län i Finland som gruvarbetare, drängar och fiskare med mera samt fem år senare

> "nogot gott legefolk, som väl kunne umgå med mosedikninger och göre ther åker af, thesslikeste några gode fiskere, som med laxefiske och annet fiskeri umgå kunne".

År 1552 inkallade kungen åter 30-40 "starka finnar" till kronans bruk och gruvor i Lindes bergslag, som smeder, vedhuggare och kolare[27]. Bergslagens betydelse hade ökat. Silver, koppar och järn var inte bara av vikt inom landet, utan även som en källa för export. Att Gustav Vasa, som angelägen rikshushållare, drev på utvecklingen med utbyggnad av hyttor och hamrar för att fylla "S:t Eskils gemak", var således knappast förvånande.

Att finnar var allmänt användbara framgick även av ett brev från befallningsmannen Nils Birgersson skrivet på Kronobergs slott den 28 mars 1553 till kungen, vari bland annat står:

> "Här är icke sådana folk uti denne landsenden, att man kunde bruka dem till nogot gagn eller läre; ville Eders Nåde verdis för Gudz skuld att tillåta mig 10 eller 15 finnar hit, jag kunde dem bruka till fiske, till tegelladan, till allehanda det gagn är, att de kunna icke målet till att löpa hädan"[28].

Intressant att se är hur både kung och befallningsman sökte finnar för att få hjälp såväl med byggnadsarbete och odling som med laxfiske och vanligt fiske. Detta skär lite mot den vanliga uppfattningen om finnen som ödemarksmänniska och svedjebrukare.

---

[26] Hertig Karls Registratur den 25 juli 1596.
[27] Rönnow, Wedevåg, sid 24
[28] Invandringar från Finland före 1700, sid 70

Även hertig Karl såg finnen som en fin resurs, genom hans sätt att snabbt skapa sig själv och andra försörjning genom att röja, svedja och odla, genom sin givande finnråg och sin boskapshantering. Finnrågen kunde under lyckade omständigheter lämna 50-80 gånger utsädet, vilket vida översteg det svenskodlade kornet och den svenska rågen, vars avkastning merendels låg mellan 5 och 10 kornet. Hertig Karl understödde därför invandringen på många sätt och i vissa fall även med utsäde och boskap till den, som var beredd att flytta. Han såg även i likhet med sin fader till, att fiskefinnar kunde slå sig ner vid vatten där lax och fetsik vankades. Fisk var en viktig tillgång, såväl för folkets försörjning som för statskassan.

Någon större påverkan för att åstadkomma en överflyttning av finnar till Sverige behövdes dock knappast. De faktiska omständigheterna ledde utvecklingen. Vid sidan av de förhållanden, som krigen skapat, tillkom även i Finland år med missväxt. År 1601 blev på så sätt ett hunger- och nödår utan all like. All säd frös bort i Österbotten. Mången finne tvingades då söka sin föda annorstädes än på det egna hemmanet. Moderlandet blev en naturlig utväg. Sammantaget medförde denna mänskliga katastrof, att Finlands inre delar i början av 1600-talet till stor del ställdes folktomma. När Axel Oxenstierna omkring år 1620 reste genom landets äldsta kulturbygder, Wemo och Masku härader, skrev han:

"Här var ingen kultur, här bor endast bestier" (vildar)[29]

Uppodling av ödebygd

En mycket stor del av de människor, som invandrade för att med hjälp av svedjeteknik och hårt arbete uppodla Tivedens, Brötens och Fägremo ödemarker, var finnar. Liv och förhållanden i det land de kom från har bland annat tolkats av Johan Ludvig Runeberg. Hur många av oss har inte läst och fascinerats av hans dikt om den sege, förnöjsamme och okuvlige finske bonden och hans envisa kamp såväl mot Gud som mot vädrets och naturens onådiga makter i Finlands höglänta myrmarker. Här följer ett utdrag:

Högt bland Saarijärvis moar bodde
bonden Pawo på ett frostigt hemman,
skötande dess jord med trägna armar;
men av Herren väntade han växten.
Och han bodde där med barn och maka,
åt i svett sitt knappa bröd med dessa,
grävde diken, plöjde opp och sådde.
Våren kom, och drivan smalt av tegen,
och med den flöt hälften bort av brodden;
sommarn kom, och fram bröt hagelskuren,
och med den slogs hälften ned av axen;
hösten kom, och kölden tog vad övrigt.
Pawos maka slet sitt hår och sade:
"Pawo, Pawo, olycksfödde gubbe,
tagom staven! Gud har oss förskjutit;
svårt är tigga, men att svälta värre."
Pawo tog sin hustrus hand och sade:
Herren prövar blott, han ej förskjuter.
Blanda du till hälften bark i brödet,
jag skall gräva dubbelt flera diken,
men av Herren vill jag vänta växten."
.....
Hustrun lade dubbelt bark i brödet.
Gubben grävde dubbelt större diken,
sålde korna, köpte råg och sådde.
Våren kom, och drivan smalt av tegen,
men med den flöt intet bort av brodden;
sommarn kom, och fram bröt hagelskuren,
men av den slogs intet ned av axen;
hösten kom, och kölden, långt från åkern,
lät den stå i guld och vänta skördarn.
Då föll Pawo på sitt knä och sade:
"Herren prövar blott, han ej förskjuter."
Och hans maka föll på knä och sade:
"Herren prövar blott, han ej förskjuter."
Men med glädje sade hon till gubben:
"Pawo, Pawo, tag med fröjd till skäran;
nu är tid att leva glada dagar,
nu är tid att kasta barken unnan
och att baka bröd av råg allena."
Pawo tog sin hustrus hand och sade:
"Kvinna, kvinna, den blott tål att prövas,
som en nödställd nästa ej förskjuter;
blanda du till hälften bark i brödet.

[29] Harbe, 1972, sid 244

..... ty förfrusen står vår grannes åker."

Ingen av oss skulle väl vilja byta tillvaro med Pawo men önskade kanske ändå, att vi på något mirakulöst sätt kunde begåvats med ett uns av likartad oövervinnelig finsk sisu eller förlänats lite av denna typ av extraordinära gener. Drömmen ges ökad näring när man läser om finnen, som i 30 graders kyla kom vandrande i andedräktens ångsky, med till midjan uppknäppt skjorta och iskristaller som en glittrande pansartröja på det hårprydda bröstet. Inställningen förstärks även av den finne, som före familjen anlänt till en ny röjning med en påse mjöl som matsäck. Han hade inte behövt använda denna första dagen, eftersom fallet under arbetets gång fyllts av löv. Ett nästan avundsvärt, strävt och naturnära liv långt bort från vår omstoppade veklingstillvaro.

Nu kom denne prövade och strävsamme Pawo vandrande i hundratals upplagor på sin väg till Tiveden. På huvudet bar han en kalottmössa av trekantiga skinnbitar. I övrigt var han klädd i grov kolt av blaggarnsväv eller skinn omspänd med ett brett bälte. I detta satt hans stora skarpslipade timmeryxa i ett gehäng tillsammans med ett knivgehäng av näver med tre rum - ett för den stora täljkniven, ett annat för matkniven och det tredje för en syl. Nedtill hade han vida långbyxor och skor av flätade näverremsor, vilka han flätat nya många gånger under den långa färden. För jakten medförde han ett grovt armborst eller denna tid möjligen en flintlåsbössa med räfflad pipa. På ryggen satt en ryggsäck av flätad näver "konti" med matsäck, vilken troligtvis innehöll nävgröt "motti", fiskedon och annan välbehövlig utrustning.

Han kom vandrande från västra Karelen med sina runor, sina sånger och sina tusenåriga hedniska Kalevala-traditioner. Han kom från Savolax, från Tavastland och Rautalampi. Trots kyrka och prästernas kristningsinsatser bar han fortfarande mycket av gammal tro med sig i bagaget. Där fanns till exempel "Ukko" eller "Den Gamle i Himlen", som rådde över väder och vind. Där fanns skogsgubben "Tapio", som man borde offra sitt första jaktbyte till, om man ville ha god jakt under året. Där fanns även "Skogens hulda Fru Mielikki", som skyddade boskapen mot björn och varg samt hjälpte kvinnorna att få bra smör och ost. Till förargelse för en del svenska prästmän skulle han dessutom traditionsenligt använda Allhelgonahelgen i november månad till den stora Käkri-festen med gästabud och tacksägelse, genom att slakta och äta upp en bock. Avslutningsvis offrades de avskrapade benen till Käkri, som under året svarat för god avel och ökat antalet djur i stall och fähus.

Till Kalevalas gudaväsen hörde även ursmeden Ilmarinen, som smitt himlavalvet så väl, att inte en fog syntes, ja, inte ens märket av en tång. Hit hörde även den store trollkarlen Lemminkäinen med sin magiska mångkunnighet. Sist men inte minst förekom dock i Pawos naturinriktade gudavärld kantelespelaren och runosångaren, den vise Väinämöinen, som var årsbarn med solen. Han samtalade lika enkelt med gudar och människor som med djur, träd och växter. Hans sång eller sejd trollband åhörarna och åstadkom ofta underverk.

Kantele. Foto: P.J. Lundsten Sibeliusmuseet i Åbo.

För att bättre förstå den Pawo, som nu kom, med eller utan kantele, kan det vara av intresse att få veta hur Kalevala[30] beskriver Väinämöinens födelse i sin första sång. Detta sker med det allittererade versmått, som är gängse i det finska nationaleposet:

Jag har sport att så det ordats, så har jag hört kväden kvädas
Ensam plägar natten nalkas, ensam brukar dagen bräcka
ensam föddes Väinämöinen, kom ursångaren till synes,
född utav en märklig moder, utav Ilmatar den ädla.

Luonatar, ädla ungmön, hon var himlarymdens dotter.
Länge levde hon i kyskhet, höll i helgd sitt ungmölöfte

[30] Från folkmun, i sångform levande och i Karelen med omnejd främst av Elias Lönnrot under 1800-talet nedtecknad finsk urtidssaga

där på luftens långa gårdar, himlarymdens höga slätter.

Tiden tycktes henne långsam, livet kändes tungt att leva,
då hon alltid dvaldes ensam, levde jämt som enslig ungmö
där på luftens långa gårdar, höga himlens ödevidder.

Se, nu sänker hon sig neder, hon vill vila ibland vågor
på det öppna havets yta, på de stora vida vattnen.

Plötsligt kom en kraftig kastvind, våldsamt väder ifrån öster,
som kom sjön att sjuda mäktigt, bragte böljorna i svallning.
Vinden förde flickan framåt, ungmön vaggades av vågen,
drevs omkring bland blåa böljor, havets vitskumstänkta vågor;
blåsten blåste henne dräktig, hon vart havande i havet……

Mön drev kring som vattenmoder, sam i öster, sam i väster,
i nordväst och söder sam hon, sam åt alla himlasträder
i de värsta födslovåndor, med sitt heta, bittra bukrev –
men det blir ej någon barnsbörd, fostret varder icke framfött……

Ukko, o du gud därovan, du, som håller himlen upp!
Kom hit ned, det är av nöden, kom till mig, då jag dig kallar,
fräls du flickan ifrån faran, kvinnan ifrån kvedens plåga!
Hasta hit så fort du hinner – ännu fortare behövs du.

Än en liten tid hann lida, än förrann en ringa tidrymd;
knipan kom, den flinka fågeln, flög och klingade i rymden
sökande ett rum för redet, letande ett land att bo på –
flög i öster, flög i väster, vände åt nordväst och söder,
hittade ej minsta hälla, inte ens det sämsta ställe,
där hon kunde ta sin tillflykt, kunde bygga sig en boning……

Hände så att vattenmodern, vattenmodern, luftens ungmö,
höjde ena knät ur havet, skulderbladet upp ur böljan,
till en nästesplats åt knipan, till ett eftertraktat tillhåll.

Knipan denna fagra fågel, glider långsamt fram och grunnar,
varsnar vattenmoderns knäskål ibland havets blåa böljor,
tar den för en gräsrik tuva, tror det är en saftig torva.
Långsamt glider hon och grunnar, sänker sig till sist på knäskåln,
rustar sedan där sitt rede, värper där de gyllne äggen;
sex av äggen voro guldägg, sjunde ägget var ett vindägg.

Knipan reder sig att ruva, värmer upp den kalla knäskåln,
ruvar en dag, ruvar två dar, ruvar nära nog den tredje.
Men då märker vattenmodern, vattenmodern, luftens ungmö,
att hon börjar bliva brännhet, hennes fina hud förkolnar.

Kraftigt ryster hon på knäna, lyfter plötsligt sina lemmar,
Äggen vältrades i vattnet, hävdes ut bland havets böljor;
Alla äggen gingo sönder, skalen splittrades i spillror.

Äggen råkar ej i ävjan, spillrorna gå ej till spillo,
smulorna bli ej försmådda, skärvorna bli sköna stycken:
Undre halvan utav ägget blir till moder Jord därnedan,
övre halvan utav ägget blir till himmelen i höjden;
överdelen utav gulan blir till sol, som steker ljuvligt,
överdelen utav vitan blir till månens matta skiva,
allt vad brokigt är i ägget blir till stjärnor högt på himlen,
allt svartaktigt i det ägget blir till mörka moln i rymden……

Gamle vise Väinämöinen dröjer kvar i moderskveden
ända sedan tretti somrar, lika många vintrar jämväl,
på de vida, lugna vattnen, ibland töckenhöljda böljor.
Länge grubblar han och grunnar huru han skall kunna leva
i sitt djupa, mörka gömsle, i sin alltför trånga boning,
där ej månens sken kan skönjas, där ej solen nånsin synes.

Han tar äntligen till orda, höjer så sin röst och säger:
”Måne, fräls mig, sol, släpp ut mig, Karlavagn, du vise vägen
genom dessa dunkla dörrar, dessa underliga grindar,
ut ur detta ringa rede, denna alltför trånga boning……

När ej månen frälste mannen, solen intet bistånd bragte,
tycktes tiden honom avog, fann han tiden tung att leva –
med sitt namnlösfinger får han plötsligt fästets port att röras,
med ett spjärn av vänstra stortån lyckades han öppna låset,
tog med naglarna i tröskeln, for på knäna ut i farstun.

Sedan störtar han i havet, vänder han sig rätt mot vågen;
mannen hamnar nu i havet, hjälten varder böljor byte……

Det var Väinämöinens upphov, det var så den djärve skalden
föddes av en märklig moder, utav Ilmatar den ädla.

I Kalevalas andra sång ”Odlingens uppkomst” följer Väinämöinens insatser för att skapa växtlighet på en från början öde jord med hjälp av svedja och plog. Pawos verksamhet hade samma inriktning. Svedjan var viktig. För att skydda arbetet med denna och få bra skörd, måste han enligt gammal sedvänja gå runt området minst tre gånger, varav en gång medsols. Detta räckte dock inte. Salt skulle sås på åkern och kvicksilver appliceras på redskapen, vilka han därutöver måste läsa över, besvärja och signa. Sedan gällde det att välja rätt dag i veckan när svedjan skulle tändas, för att arbetet skulle lyckas till fullo[31].

Kvicksilver var även i övrigt en viktig ingrediens i den trollkunnige finnens tillvaro. Det var inte bara svedjans och åkerns redskap, som skulle bringas att verka bättre med hjälp av denna vara. Kvicksilver skulle läggas i husens trossbottnar, i hästens krubba och under husens trösklar. Fiskedonen skulle självklart få del av denna gåva liksom familjelyckan genom inlägg av kvicksilver i brudens livstycke och brudkrona.

Pawo hade alltså mycket att bestyra och många gudar att blidka, om han ville få framgång i sitt arbete. Att tro på detta sätt på fädrens vis, kunde han sedan relativt väl kombinera med en tro även på prästernas gudaväsen, Gud Fader, Jesus och Den Helige Ande. Gud Fader och Ukko var säkert en och samma. Även för de båda andra fanns det utrymme, om höga överheten trodde på dem och fann detta nödvändigt. För Pawo var detta enkelt - ungefär som att hålla upp byxorna med såväl bälte som hängslen.

Pawo var naturmänniska. Under generationernas gång hade mycken kunskap samlats och förmedlats från far till son och från mor till dotter. Vad gick att äta? Vad var giftigt? Biverkningar? Läkande och helande förmåga? Vissa inom familjerna kunde och visste mer än andra. I Sverige kom många av dessa "trollkarlar" eller "trollkvinnor" att beskyllas för löveri[32], signeri och vidskepelse, ställas inför rätta och tvingas göra avbön, även om de lyckats i sin mission att göra sjuka människor friska. Flertalet nu levande människor vet säkert inte, att ordet läkare, åtminstone inom germanskt och keltiskt språkbruk, anses betyda just "den som signar"[33].

En del av dessa inärvda föreställningar bär vi fortfarande med oss. En katt som springer över vägen innebär naturligtvis otur - särdeles om han kommer från höger - och visst måste man spotta tre gånger på den agnade kroken. I varje fall om man vill få fisk. Och - varför döper eller

[31] Gothe, sid 16
[32] användning av trolldom och magiska läkemedel
[33] Gothe, sid 46

signar vi fartyg, när de löper av stapelbädden? För att nu inte tala om tomten, som alltid besöker oss juletid. Pawos marsch kring svedjan var naturligtvis lika välmotiverad.

Ännu en sak skulle Pawo behålla länge i det nya landet. Det var språket. Själv tvingades han i sina kontakter med myndigheter och vanliga svenskar rätt snart göra sig förstådd på bruten svenska, medan kvinnor och barn på ett ödsligt liggande svedjehemman inte hade samma möjligheter. Hemma på torpet var det finska som gällde. Prästernas krav på att alla i församlingen skulle kunna svenska, blev ett slag i luften, när lärare saknades och varför gå till kyrkan, när man inte förstod vad som mässades?

Hertig Karls insatser för att främja invandring från Finland och uppodling av ödebygd inom hertigdömet var betydande redan under Johan III regeringstid. Så tidigt som i september 1579 deklarerade hertigen i ett första öppet brev officiellt sin ambition att odla upp hertigdömets ödemarker. I detta angav han, att nybyggare (läs finnar) hade varit hos honom, och att han tillåtit dem att ta upp nya torp med villkor, att dessa godkänts av kronofogde, häradsskrivare och nämnd. Åtgärden att engagera tingsrätterna var naturligtvis nödvändig för att få torp och nybyggare godkända av bygdens folk. Under uppbyggnadsskedet skulle torparen enligt hertigens brev få sju års frihet från skatt, innan stället värderades och skattlades. Den, som på detta sätt tagit upp ett torp från "stubbe och rot", skulle även erhålla ett stubbarättsbrev personligen underskrivet av hertig Karl. Ett brev, vilket gav nybyggarens arvingar rätt, att i led efter led disponera hemmanet, så länge de utskylder, som ålåg detta, levererades. Mer vältaligt än mycket annat visar dessa stubbarättsbrev hur starkt involverad hertigen var i denna verksamhet. Den, som motarbetade hertigen i denna fråga, kunde vara helt säker om hans onåd..

I ett annat öppet brev i juli 1581 angående

> "förbud att hindra dem som torpeställe optage vele",

angav hertigen, att det fanns präster och bönder, som ville hindra nybyggare att slå sig ner närmare än två och en halv mil från deras gårdar. Sådant beteende var enligt hertigen strängt förbjudet, och den som hindrade rimlig nyodling skulle

> "icke allenast till gods och ägodelar utan så och till livet utan nåd avstraffas".[34]

Av detta framgår, inte bara hertigens vrede, utan även att invandrarna i vissa fall blev motarbetade av den bofasta befolkningen i byarna.

Från hertigens kansli levererades därefter i juli 1581 och i november 1582 ytterligare två brev särskilt riktade till nybyggare i Värmland. Breven underströk kraftigt behovet av att odla upp öde områden i bygden. Den skattefria tiden för nybyggaren fastställdes i dessa brev till sex år. En tid som fortsättningsvis blev normerande för upptagning av nya torpställen..

I ett "W*ist Concept för Finner som Torpestelle uptagit haffue och begynt byggie*" skrev hertig Karl den 6 oktober 1583 följande[35]:

> "Wij Karl etc. Göre Wetterligit, att efter thenne breffvisere N. N. haffver uptagit och begynt rödia och byggie ett Torpeställe på Cronones ägendom, bd N. N. i N. sochn liggandes, Så hafver Wij gunsteligen efterlatit, att han thet beholle och bruke må, doch med sådanne wilkor och förord, att wår Fougde samt Heredz Höfdingen och tolf beskedelige män af Heredet skole then plats bese, som afrödies och bygges opå, så att thet icke sker gamle bolbyr til Hinder och mens eller på någres endskylde ägor, som med råå och röör omlagde finnes, och thesligit leggie then del til för:de Torpeplats i skog och mark, so ther til höre skall, att han, som thet besittier och bruker, må weta huad ho:m med rätta tilhörer, huadan, när så är sket, skall för:de N. N. niute, bruke, och besittie för:de Torpeplats skattfri och utan all tunge uti Sex år, och seden skall thet för skatt leggias, efter som thet kan ware med ägor gott och lägligitt til. Thesligit skal hans barn och efterkomende ware huar efter annen nermist til att besittie samme Torpestad för

[34] Tarkiainen, 1990, sid 144
[35] Tarkiainen, 1990, sid 151

> årlige Skatt och Utlager, Thet wår Fougde, Herads Höfdinge, Länsmän och alle andre, som för wår skuld wele och skole göre och late, måge wette sig efterretta".

Observera att formuläret avser ”*Finner*”. Det var finnen som behövde hertigens lejde- eller stubbarättsbrev för att tränga in i bygden och undgå att jagas av ortsbefolkningen. För svensken fungerade den normala tågordningen via tingsrätten. De stubbarättsbrev vi fortsättningsvis möter, kan vi således förutsätta vara skrivna för finnar.

Tyvärr blev breven inte redovisade i hertigens registratur. Ett stort antal stubbarättsbrev måste därigenom ha gått förlorade för eftervärlden. En räddningsaktion insattes visserligen år 1593, då Erik Jöransson fick fullmakt att resa runt i furstedömet och rannsaka om de torpställen, som tagits upp de 25 år hertigen själv skött fögderiet.[36] Något resultat från den resan kom aldrig, såvida vi inte kan se det dokument, som återfinns i Södermanlands handlingar daterat 1580:18, som en felplacerad förteckning. Andra uppgifter i materialet kan tyda på detta.

Hertigens stöd genom skattelindring för bönder bosatta längs Tivägen i Hova och Lyrestad år 1577 samt i Amnehärad 1586 har vi förut tagit del av. År 1584 förlänades även bönderna vid Letstigen, dvs längs Letälven upp till Karlskoga motsvarande frihetsbrev. Av samma art var följande brev utfärdat i Nyköping den 5 augusti 1585:[37]

> Wij Karl etc. Giöre vitterligit att efter våre undersåtare som bygge och bo uti Visnum, Varnum och Ölme härads socknar måste som oftast vara vederredo till att forsla och föra vad som ifrån och till våra bergsbruk behövs. Därtill sitta de i en stor allmänneväg och gästning yttermera än de andre som därifrån och in i landet boende äre. Därför har wij alla våre undersåtare, som i för:de tre socknar bygga och bo, den frihet gunsteligen efter låtit, att de i alla gärde hjälper och annat sådant mera som påbjudet bliver utanför och utöver Huvudskatt och årliga utlagor, skola oss till en behaglig tid och synnerligen så länge de har med våra försler till att beställa, vara och bliva med halvparten friade och förskonte emot våra undersåtare i andra landsändar. Förbjude wåre befallningsmän och fogdar att de icke gör våra undersåtare i för:de tre socknar här emot hinder eller förfång i några måtto.
>
> Under wårt secret CAROLUS

Vi kan av dessa fyra frihetsbrev se hur hertigen försökte skona de bönder, som bodde längs de genomgående vägarna över Tiveden och upp mot Värmlands bergslag. I Sverige förlänades Karl IX av denna anledning hedersbenämningen ”Bondekonungen”. Av finnarna blev han, kallad ”Hyvä kuningas”, vilket kan översättas som den gode kungen. Detta berodde troligtvis främst på, att han hårt och strängt höll befallningsmän och fogdar i tukt och Herrans förmaning. Det hade de inte blivit bortskämda med i Finland.

Hertig Karl intresserade sig dock inte bara för vägar, hamnar, bergsbruk och upptagningen av nya torp. Som den folkhushållare han var, följde han även hur de senare brukades och sköttes. I ett "öppet mandatbrev" utfärdat i Nyköping den 21 september 1587 och riktat till allmogen i Värmland, uttalade han sig på nedan angivet sätt positivt om svedjebruk,

> att klen årsväxt med åtföljande dyr tid orsakades därav, att odlaren inte fällde och brukade några svedjeland, utan sparade sitt utsäde till våren, då det vanligen först ganska sent kom i jorden, så att skörden på hösten inte kunde komma till sin rätta och fulla mognad, innan frosten fördärvade grödan, såsom det denna höst inträffat, vilket sorgliga förhållande han fast ogärna och inte utan bekymmer förnummit hade. Som det emellertid vore en fördel, som kunde lända dem både till bröd och bärgning, om de årligen vinnlade sig att fälla skogen och bruka svedjeland, vilken fördel de nogsamt kunnat iaktta av de svedjeland hertigen för egen räkning vid sina gårdar låtit fälla och bruka, och den Guds välsignelse, som därmed varit. Så ville han till deras egen välfärd och bästa ha befallt, att de var och en i sin stad, hädanefter skulle årligen fälla och röja så mycken skogsmark, som de i rättan tid om hösten kunde beså med en tunna råg. Detta arbete borde de lätteligen kunna åstadkomma vart år, när de ville vara något trefne och

[36] Hertig Karls Registratur den 8 november 1593 och den 6 maj 1594
[37] Johansson. 1893-95, sid 665

> idkne i boet, men om någon av dem inte fullgjorde denna föreskrift, utan med tredska försummade sin egen nytta och bärgning, så skulle denne avstraffas såsom för annan försumlighet. Hertigen ville dock hoppas, att de i detta hänseende skulle till sitt eget bästa finnas hörsamma och till bot eller straff ingen orsak giva[38].

Huvuddelen av den nya bebyggelsen bestod av svedjehemman. I Tivedsbygden skulle svedjan komma till fortsatt användning ända fram till senare delen av 1800-talet. Även bönder i jordbruksbygd med tillgång till egen eller samfälld skog drygade ofta ut tillgången på säd från åkrarna genom svedjefall på skogarna. Därigenom fick man också bättre beten för boskapen. Förutom av domböcker framgår denna form av odling genom boupptecknings, som emellanåt redovisar boets tillgång på finneråg i bondehushåll under denna period.

Elden och svedjan var för svedjefinnen en livsbetingelse. Karl IX var medveten om detta. När drottning Kristina femtio år senare såg sig föranlåten att radera ut sin farfars befallning om svedjande på skogarna, förändrades de forna svedjebrukarnas möjligheter att överleva i skogsbygderna radikalt. Konsekvenserna härav skulle inte utebli, vilket vi skall återkomma till.

Processen för tillstånd att svedja blev nu komplicerad. Först måste den, som ville svedja, begära tillstånd vid tinget. Därefter skulle platsen synas av skogvaktare och nämndemän samt svedjan godkännas av tingsrätten, innan vederbörande kunde inställa sig hos landshövdingen. Endast denne hade befogenhet att avgöra denna typ av ärende. För den enkle skogstorparen blev den vägen vanligtvis för lång och tung. Han mer eller mindre tvingades till lagbrott och betalade sedan närmast godvilligt de tre marker silvermynt i böter, som den olaga svedjan kostade.

Domböckerna i Hova tingslag fylldes under senare delen av 1600-talet med mål av denna art. Även skogvaktarna själva deltog emellanåt i den olaga verksamheten, bortsett från att de ofta mutades, vände ryggen till eller såg genom fingrarna med svedjor på de stora skogarna. Många svedjor genomfördes dessutom säkert på undangömda platser eller i ödemark utan att upptäckas.

Elden var en förutsättning för svedjan. Elden är sannolikt den innovation, som betytt mest för människan genom årmiljonerna. Det var elden, som definitivt separerade henne från djuren, gjorde henne till djurens herre och jordens mest betydelsefulla varelse. Elden har i människans hand fått många tillämpningar. En granskning av dess historia och betydelse kan ge:

Elden

Från urtid har människan känt den magi,
som sedan har gett hennes liv energi.
Blixten var anden, som gav henne lågan.
Att tygla den - gudar förärat förmågan.
Så elden kan flamma på härd och i hus,
ge tillvaron värme, skänka ögat sitt ljus.

Svedjan, som brändes, gav odlaren bröd.
Vårdkasen varnat för krig och för död.
Fyrar rätt leder på villande vatten.
Bloss visar vägen i mörkaste natten.
Ljusen kan stråla till fest och advent.
Till bortgångens minne, ett ljus vi har tänt.

Först glöden i fnösket sig pyrande nöjer,
innan den tänder och värmen förhöjer.
Snart lågor i brasan sig kärleksfullt slingrar,
tätt leker och smeker med brännheta fingrar,
som sländor de lyfter - i vågspel de brinner,
innan som gnistor de dör och försvinner.

Så bildas en guldhög av glimmande bränder,
som lever och andas, som slocknar och tänder.
Gåtfulla väsen i eld har sin gång.
I slöjdans de virvlar och nynnar sin sång.
Elden som konstfullt och trolskt varierar.
Sinnen och öga så skönt fascinerar.

För liv och förintelse är eld en symbol
när levande lågor av ved skapar kol.

Elden: foto Lena Gribing

[38] Johansson. 1893-95, sid 432

Jägmästaren Erik Krabbe

Gustav II Adolf fortsatte faderns invandrings- och nyodlingspolitik om än i mera sofistikerad form än denne. Hans engagemang, såväl inom landet som på slagfälten ute i Europa, tillät honom inte, att i likhet med sin fader och företrädare åka runt i landet och personligen utfärda stubbarättsbrev för finnar.

I stället lät han utfärda ett kungligt brev i Västerås den 25 januari 1623, enligt vilket jägmästaren Erik Krabbe erhöll fullmakt att med kronobefallningsman och nämnd

> "ransaka och förfara uti alla socknar och härader i Västergötland, Nerike och Vermland hvarest lägenheter funnos att anlägga nya torp och hemman".

Av brevet framgick, att Erik Krabbe inte bara hade Kungl. Maj:ts fullmakt att fastställa utbyggnad av nya torpställen, utan även att ge dem status av skattehemman. Hertig Karls stubbarättsbrev hade inneburit, att torpen införts i jordeböckerna som kronohemman. Gustav II Adolf gick således ett steg längre än fadern, för att locka in finska nybyggare. Inget sägs visserligen i fullmakten om att skattebreven avsåg finnar, men utvecklingen visar att så var fallet. Den svenske bonden behövde inte denna assistans. Han kunde på vanligt sätt begära och erhålla motsvarande tillstånd via tingsrätten i orten.

Fyra dagar efter ovanstående fullmakt förordnades Erik Krabbe till jägmästare över Värmland och Närke samt Vadsbo och Valle härader i Västergötland. Själv var han bosatt på godset Svenneby vid sjön Östen i Vadsbo härad.

Erik Krabbes befogenheter var betydande. Häradsrätterna hade efter hans kungliga förordnande och beslut bara att acceptera och godkänna detta, samt administrativt se till att nybyggena blev införda i jordeboken. Som lön för sitt arbete fick Krabbe tillgång till inkomster från "Örebro häradsrätt" samt kronotionden från den till Svenneby angränsande Odensåkers församling. Därutöver erhöll han vart sjätte torp, som upptogs, för sig och sina arvingar under adlig frihet och frälse.

Genom ett nytt kungligt brev daterat Älvsborg den 29 oktober 1624 vidgades uppdraget även till att "uppsöka lämpliga platser för att anlägga nya tull- och sågekvarnar". Av dessa skulle han få behålla "hvar fjerde ström" under frälsefrihet.

Svenneby vid sjön Östen. Foto: rune Johansson

Invandringsvågor

Vid tre tillfällen kan invandring och upptagning av nya hemman avläsas som mer omfattande och mera markant än i övrigt.

Den första vågen av invandrare anlände åren 1580-86. Då upptogs i nedanstående socknar följande nybyggen:

Hova	-	Bockerud, Boterud och Tiveds/Hovabron
Finnerödja	-	Backen (Backgården), Backerud, Brynterud, Bråten, Ö. Finnerödja, Hallan, Paradis (fem torp) och Vallsjön
Älgarås	-	Björkulla
Lyrestad	-	Grönehög och Hovmanstorp
Amnehärad	-	Agnsundet (2 torp), Brötetorpet, Hemmingsrud, Knektetorpet, Råglanda, Sanden, Storön, Varsundet, Ålön och Ålösund
Södra Råda	-	Löckstatorp, Marviken och Åråstorp

Dessa 32 torpställen blev i flertalet fall införda i jordeboken för skattläggning från och med år 1587.

En andra lika stor inflyttningsvåg följde 1589-93. Då upptogs i

Hova	- Hederna, Humletorp, Högebron, Otterslätten, Högsten, Laggåsen, Nockerud, Näbben, Reserud och Skaterud
Finnerödja	- Barrud, Bäserud, Eriksbacken, V. Finnerödja, Kavlebron, Korterud, Kvarntorp, Lindehult, Nyborg, Orrkullebäcken, Posseborgan och Ön
Undenäs	- Billtorp
Älgarås	- Högshult, Kråksjöhult och Lilla Lindåsen
Lyrestad	- Boåsen, Kullerud, Kåhult och Siggarud
Amnehärad	- Björkerud
Södra Råda	- Hedkärra

Dessa 32 nybyggen flöt in i räkenskaperna år 1601. Båda ovan nämnda invandringsförlopp hade tydlig koppling till det inflammerade läget i Finland och det finska inbördeskriget 1596-97.

Den tredje vågen sammanhängde med Erik Krabbes verksamhet 1623-32 och var mer långdragen än de två tidigare. En sammanställning av ett antal nybyggen av denna art framgick av ett utdrag ur Göta Hovrätts protokoll den 10 oktober 1631, då dessa fick lagfart som skattehemman. Av protkollet (försvenskat och kompletterat med vissa namnuppgifter) framgår:

> Efter Högbe:te K: M:ts Wåres Nådige Konung och Herres bref och fullmakt, som förl:lt år Wälb. Jagemästaren Erik Krabbe nådighet efterlåtet om Stuppehemman och Nybyggare, var efter iag med Laga fång har frijhemblat[39] efter:de hemman och torp till Skatteiord.

I Amnehärad	- Biörn Månsson i Mosstorp
	- Anders Jonsson i Lunden
	- Jon Ingelsson i Ålösund
	- Måns Helgesson i Haddån
	- Per Larsson, Laxfiskare i Otterbäcken
I Hova socken	- Per Påvelsson i Sjötorp
	- Änkan Marit i Matstorp /Mossebo
	- Anders i Ekebacken
	- Jöns Eriksson i Nyborg
	- Jöns/Johan Hindrichsson i Hävden
	- Lars Michelsson i Högsåsen
	- Eskill i Ranängen
	- Jon i Slättebokärr

Av ett följande domstolsprotokoll daterat år 1633 framgick, att även Torkelsvik i Amnehärad med odlaren Sven ingick i samma grupp. Före Sven bör då en fader eller svärfader med namnet Torkel ha varit verksam på torpet. Ungefär vid samma tid upptogs även Blekviken och Åsen i anslutning till Otterbäcken samt Hyddan, Tattertorpet, Lövåsen, Rörkärr och Midskog i anslutning till Mosstorpet på allmänningen Brötens vida och mosskransade skogar. I Lyrestad tillkom åren 1610-27 på samma allmänning Lillhult, Kleven, Lilla Grönehög, Fagerhult, Blomsterhult, Mobäcken, Järpängen och Ödetorpet. Antalet nybyggare var således även denna gång relativt omfattande. Huvuddelen av ovan nämnda personer kan förutsättas ha varit finnar eller ättlingar till förut invandrade finnar.

En överblick över Erik Krabbes totala insats fick man dock långt senare av domsagans böcker. Personer med skattebrev, utfärdade av Erik Krabbe innan fullmakten upphörde vid Gustav II Adolfs död 1632, begärde i efterhand att få lagfart på sina hemman. Utöver ovanstående kan i angivna socknar därvid nämnas:

Hova:

1630 Nils Eriksson i Äspelunden – angavs av domstolen år 1643 vara upptaget på Storkilas skatteägor med Erik Krabbes tillstånd

[39] Uttrycket har koppling till hemul eller äganderätt och kan här läsas som överförd eller tilldelad

1630 Hindrich Biörsson i Berghult – angavs år 1637 vara upptaget på Storhults ägor med Erik Krabbes tillstånd - blev senare soldatboställe

Finnerödja:

1620 Thomas Påvelsson i Trehörningen - angavs i fastebrev 18 maj 1627 vara upptaget med Erik Krabbes tillstånd och frihetsåren vid detta tillfälle avslutade

Älgarås:

1625 Erik i Spigården - angavs upptaget som stubbabrott mellan allmänningskogen och Pjungseruds enskilda mark med Erik Krabbes tillstånd

Lyrestad:

1612 Per Olofsson i Näset - angavs 1652 i riksdagsbeslut om nybyggen upptaget för 40 år sedan, dock till skatte med Erik Krabbes brev 30 juli 1626

1620 Per på Bröten/Ödetorpet - angavs 1693 av sadelmakaren Töres Olofsson i Hova vara skattlagt av Erik Krabbe enligt Kunglig fullmakt

1625 Olof Jonsson i Mobäcken - angavs 1652 upptaget med Erik Krabbes tillstånd för 20 år sedan. I realiteten dock redan 1625.

1626 Per Nilsson i Järpängen - skattlagt 1635 med Erik Krabbes tillstånd efter 8 års föregående frihet

1630 Äskekärr - angavs 1652 i riksdagsbeslut om nybyggen upptaget för 20 år sedan med Erik Krabbes tillstånd. Trolig åbo Anders Skulle

Amnehärad:

1627 Clemet Larsson Finne i Clemetstorp - skattebrev 23 oktober 1626 efter Erik Krabbes tillstånd

1630 Gallernäset - upptaget på Erik Krabbes tid på Torpa och Gunnarstorps utmark. Åbon ej namngiven.

Erik Krabbes insats enligt det kungliga uppdraget inom angivna socknar uppgick således till mer än 30 nybyggen. Denna tredje invandringsvåg fick då ungefär samma omfattning, som de båda första omkring år 1580 respektive 1590.

Efter Erik Krabbes sorti från skattläggning av nybyggen vid Gustav II Adolfs död 1632, följde ett fjärde skede i detta långa invandringsförlopp. Omfattningen av detta blev sent känt. Huvudaktörer var nämligen de riksråd, som vid kungens död blev förmyndare för blivande drottning Kristina. Hon var då 6 år gammal. Bland dessa framträdde på Tiveden främst Claes Horn på Ryholm med sin måg riksamiralen Gustav Otto Stenbock, Carl Bonde och dennes måg Conrad Falkenberg samt riksskattemästaren Gabriel Bengtsson Oxenstierna.

Alla dessa var väl införstådda med Karl IX:s och Gustav II Adolfs resultatinriktade politik i syfte att, med hjälp av svedjefinnar, odla upp och göra svensk ödemark fruktbar. Carl Bonde stod redan år 1595 under hertig Karls direkta inflytande, då han som 14-åring var dennes kammarpojke. Han gick därefter i fortsatt lära hos prins Gustav Adolf som dennes kammarjunkare. Han ägde Laihela friherrskap i Finland och tjänstgjorde en tid som lagman i Karelen[40].

Claes Horn kom från den gamla finska adelsätten af Kanckas, var ägare till Åminne i Finland, var år 1618 chef för en fana finska ryttare samt hade i hushållet en finsktalande präst med namnet Petrus Olai. När Ljusnarsbergs församling bildades blev denne, till fromma för finsktalande församlingsbor, dess förste kyrkoherde. För detta högt kvalificerade herrskap öppnades år 1632 ett gyllene tillfälle, att inte bara fortsätta och fullfölja sina höga företrädares invandringspolitik, utan även i detta sammanhang, fria från överordnad insyn, se om eget hus och fylla egna kassakistor.

Temat för frälsemannen blev då att först köpa några äldre kronohemman till frälse i det område, där han senare avsåg att utveckla sin verksamhet. Kostnaden härför var ringa och blev snart ersatt av åbornas avgifter till ägaren.

Nästa steg för frälsemannen blev att bygga säteri, med de skattemässiga fördelar detta innebar. Men säterier krävde arbetskraft av skilda slag – skogvaktare, skyttar, fiskare, laggare, murare, snickare, smeder, hovslagare etc. Frälsemannen lät då ofta finska arbetstorpare med dessa uppgifter slå sig ned på den närliggande kronoallmänningen. Fördelen med detta var, att

[40] Wikenros, 1993, sid 29

torparen under och efter uppodling av sitt nybygge blev försörjd av kronan, samtidigt som frälsemannen tillgodogjorde sig hans arbetsinsats, i vissa fall förstärkt med årliga avgifter till säteriägaren. Eftersom detta var olaga, höll säteriägaren i det längsta arbetstorpen oskattlagda och dolda. I ett avseende ”glömde” frälset dock sina avlidna kungars intentioner. Nybyggarna fick varken stubba- eller skatterätt till sina byggen.

Mest markant framträdde ovanstående på Tiveden i anslutning till Vallsjön och Ryholm under Claes Horn samt vid Skagerholm och Börstorp under Conrad Falkenberg. Tendensen vid Bocksjöholm och Ramsnäs var liknande, dock med den skillnaden, att dessa säterier ej var köpta utan hade donerats 30 år innan förmyndarna började handla. Claes Horn var jorddrotten framför alla andra. Enbart i Vadsbo härad disponerade han enligt mantalslängd år 1649 inte mindre än 109 hemman. Därutöver ägde han tillgångar och hemman i bergslagen, i Uppland och i Finland.

Frälsets agerande på kronoallmänningar och annan gemensam skog undgick självfallet inte bönderna och deras representanter i bygden. Redan år 1636 framförde Vadsbo härads Herredagskarl i ”Allmogens besvär” klagomål över torp, som adeln låtit uppsätta på oskiftad skog samt på Tiveden. Detta ledde naturligtvis ingenstans, bortsett från en ”Gunstig förklaring från Hans Excellens Riksskattemästaren Gabriel Bengtsson Oxenstierna”. Förklaringen var innehållslös. Han var själv part i målet.

Fortsatta framstötar från bönderna, i kombination med av adel och krig orsakade dåliga finanser i landet, ledde dock under Karl X Gustav till fjärdepartsräfsten. Resultatet av denna insats blev emellertid ringa när kungen dog 1660, efter att bara ha burit landets krona i sex korta år. Blivande Karl XI var 5 år gammal och ”Herrarna” fick som förmyndare för en ny tronarvinge fortsatta möjligheter att disponera och fördela landets tillgångar till egen fördel.

En viss följd av fjärdepartsräfsten kom dock till synes i 1663 års jordebok. I denna infördes som ”frälsetorp” en del av de nybyggen, som frälset tagit upp på allmänningar och utmarker 20-30 år tidigare. Det skulle dock krävas ytterligare 20 år, innan Karl XI kunde sätta stopp för frälset, ta ifrån detta dess byggen på kronoallmänningarna och återföra dem till rätt ägare, det vill säga till kronan.

I 1663 års jordebok infördes under säterierna på Tiveden följande frälsetorp:

Vallsjön	-	Borgan, Hansatorp, Mossebo, Motorp, Rosendalen, Fagersand, Hulan, Häggebo, Saxhult och Solbacken
Skagersholm	-	Brinken, Högskog, Styvanäs, Korsbäcken, Kvarnbolet, Välevattnet, Nolmarken, Grönelid, Paradisängen, Kyrkhävden, Lindehult, Lövön och Ön
Ramsnäs	-	Bremon, Breviken, Kopparhult och Villbergstorp
Bocksjöholm	-	Bengtstorp, Boviken, Djäknatorp, Hulan, Humlegårdsliden, Olofstorp, Pukerud och Spåndalen
Ryholm	-	Assartorp, Damsbacken, Lilla Hanhult och Svartebäcken

Det av förmyndare och säterier styrda invandringsförloppet kom därmed att omfatta cirka 40 nybyggen upptagna under 1630-40-talen. Totalt har vi då i denna översikt från 1580-1650 kunnat redovisa cirka 140 nybyggen. Vissa nybyggen faller dock utanför angivna ramar, varför det totala antalet nybyggen i området överskrider detta antal. För att finna den finska andelen i dessa, måste vi särskilt följa varje enskilt torpställe, se dess läge och hur personerna på dessa framträder i samvaron med grannar, i längder och i domböcker. Detta sker i kommande avsnitt av denna bygdesaga.

Vi bör samtidigt vara medvetna om, att bygdens stormän även under kungarnas tid var involverade i mottagning av finnar och upptagning av nya hemman. Den invandringen var då känd och godkänd av kungen. Frälsemannen bör denna tid nämligen ha varit speciellt angeläget att visa, att han arbetade i ledningens anda.

Drottning Kristina och svedjefinnarna

Porträtt på drottning Kristuna

Bakom drottning Kristina döljer sig under större delen av åren 1632-54 det Kungliga Rådet eller Rikets Höga Herrar. Kristina var född 1626. Före 1646 bör hennes personliga roll i landets ledning ha varit ganska ringa.

Invandringen av finnar under förra delen av 1600-talet medförde bland annat att nya socknar bildades i bergslagen. Dessa var Grythyttan 1633, Hjulsjö 1642 och Hällefors 1644. De två senare socknarna bröts under detta elva års korta tidsförlopp ut ur Grythytte socken till egna administrativa enheter, vilket visar invandringens koncentration och omfattning till denna bygd, denna tid.

Grythyttans status som socken stadfästes av regeringen den 17 april 1633 genom ett brev av följande innehåll[41] (Kristina var sju år gammal):

> ”Vi Kristina med Guds nåde, Sveriges,Götes och Vendes utkorade drottning och arvfurstinna, storfurstinna till Finland, hertiginna uti Estland och Karelen, fröken över Ingermanland, göre veterligt: att såsom vi intet hellre se och åstunda än det våre trogne undersåtare må icke allenast i timlig måtto tillväxa, utan jemväl i Guds rena och saliggörande ord blifva rätteligen underviste och lärde; alltså förnimme vi huruledes femtiotre jernbergsmän och femtiofyra finnetorpare uti Nora, Filipstads och Karlskoga socknar i Vermland äro så vidt ifrån kyrkorna avlägset boende, att de sällan och en part aldrig dertill söka kunna. Och emedan vi sådan deras olägenhet nådigt hava velat anse och ett kapell vid Grythyttan i Nora socken låtit uppsätta och förfärdiga, dit ock biskopen en skicklig prestman, som både det finska och svenska tungomålet bekant är, haver förordnat ....”

Ansamlingen av svedjefinnar till bergslagen var dock inte problemfri. Snart uppstod brist på ved och kol i anslutning till gruvor, hyttor och hamrar, vilket föranledde bruksnäringens förespråkare att klaga över svedjefinnarnas framfart. I statsmaktens ögon var självklart bruks-hanteringen prioriterad. Riksråden var i regel tillika bruksägare. Bara tre år efter det att Grythyttans församling bildats, eller den 4 september 1636, följde därför det av drottning Kristina utfärdade "Patentet mot finnar". Detta bistra "patent" innehöll bland annat

> "att alle finska lösdrifvare skole innan Valborgsmässan anno 1637 begiva sig utur Sverige tillbaka åt Finland"

och att finnar, som inte ägde stadig sysselsättning eller brukade torp och hemman, skulle genom landshöfdingens försorg

> "tagas vid hufvudet, sättas i halsjärn, samt brukas och hållas till arbete vid kronans slott och gårdar".

Patentet följdes år 1639 av ett "Plakat" från regeringen vari kan läsas, att beklagligtvis hade

> "en Part som uthi Bergslagerne och deromkring boende äre, med Svedjefällande och andre slike onyttige Skogsbruk storligen utöda och förderva skogarne, som under Bergsbruken ligga."[42]

---

[41] Johansson, 1893-95, sid 423
[42] Tarkiainen, 1990, sid 189

Från Örebro begärde landshövding Leijonhufwud, på grund av den nya situationen i bergslagen, år 1640 drottningens hjälp med att inrätta ett särskilt tingelag för Grythyttan. Drottningen var nu 14 år gammal. Hennes svar blev[43]:

> Christina etc. Oss är Her Landshövding Gustaf Leijonhuwud eder skrivelse tillhanda kommen, var utinnan I förmäle eder hava fått en hop överlopps finnar i bergslagen, av vilka I äre sinnade att utleta de förmögnaste och stadigaste der ibland och dem ödeshemman inrymma, begärandes vår nådige villja att förnimma, huru I eder mot de övrige förholla skole, särdeles mot en der under som i Norge sig mäkta illa anstellt haver. Sedan förfråge I eder, att efter Kopparberget och Grythytte sockner ligga långt ifrån gamle Tingsplatsen vid Nora och Linde, och många derför ofta till Tingen intet komma kunne, om Oss fördenskull icke gott synes, att dem var på sin ort en särdeles Tingsplats förordnas, och halva nemnden med finnar besättas måtte, efter som det är mest finnar som där i Socknarne bo....
>
> Till nådigt svar låte vi oss behaga om I kunne få några gode karlar ibland omberörde finnar, som ödeshemman optaga wille, och dem tillbörligen utan Skogernes avbrännande hävda kunne. De övrige ostadige anlangandes, som man intet kan betro några ödeshemman, utan alltid flycktige äre, vele vi att I låte eder vara angeläget dem att övertala, det de sig med hustru och barn vele begiva till Virginien eller Nye Sverige, dit vi oförtövat vele låte Calmar-Nyckelen åter med en hop folck avlöpa .... och här nu några finnar sig angivit som vele följa med på be:te Skepp. Men var de intet äre der till att övertala, då kunne I rätta eder efter det patent, som vi för detta över sådant löst parti av finnar have av trycket utgå och i Landsändarna publicera låtit ....
>
> Vad Tingsplatserna vidkommer, kan det ha sina skäl, att var får sin egen Tingsplats och att halve nemnden bliver finnar. I kunne fördenskull den saken med Her Carl Bonde överlägga, och med hans inrådan förordna deröver vad I både befinne Landet nyttigt och Oss och Cronan tildrägeligt, allenast måste det i akt tagas, att beskedelige män förordnas i nemnden, det vare sedan antingen Svenske eller finske.

År 1641 kompletterade drottning Kristina sin förra skrivelse om överflödiga finnar i bergslagen i ett nytt brev till landshövdingen Gustaf Leijonhufwud daterad Stockholm den 8 februari, vari står:

> "Vår ynnest etc. Efter som vi Herr Landshövding Gustaf Leijonhuwud, för gott och nyttigt anse, att låta efter handen populera och besätta det landet Nye Sverige uti Virginien, som vi för några år sedan, förmedelst Guds nådige hjelp och bistånd, have intaga låtit. Derföre och aldenstund vi nu ärne uti nästkommande vår att låta vårt och Cronones Skepp dit löpa, och icke uti en hast vette att tillgå sådant folk som bekvämt kan finnas på bem:te Skepp der hän att förskicka, de där kunne sig på någon tid nedsätta och där sin näring söka, vilket med ringa mödo och arbete ske kan, uti anseende att be:te Nye Sverige är mäkta ymnigt och fruktsamt land, och icke längre här ifrån Sverige beläget, än att det på en månads eller högst sex veckors tid kan beseglas, och alltså Riket och våre trogne Undersåtare förmodeligen hava där av framdeles enär det med något folk besatt bliver, mycken nytta och förkovring att förvänta; dy befalle vi eder nådeligen, att I beflite eder om att övertala och förmå de Skogsfördärvare, som uti edert Landshövdingedöme stryka Skogarne över och dem utöda, det de godvillig vele begiva med deras familj på be:te vårt Skepp dit till Nya Sverige och der så länge de själva vele förbliva. Och der I några der till övertala kunne, det vi icke annat förmoda vele, då vele vi att I så lage det de på någon viss ort kunne vara att tillgå när Skeppet segelfärdigt bliver. Men i fall att ingen sig där till godvilligt bekväma vill, då måge I vinnlägga eder att få några sådana Skogsfördärvare och slikt skadeligit parti vid huvudet, dem I skole till vidare order ifrån oss hava i god förvaring och av Cronans medel efter nödtorften låta bespisa, vilket eder skall bliva gjordt, aviserandes Oss med förderligste vad I förmeme eder här utinnan kunna uträtta; der med göre I det Oss länder till ett nådigt behag."[44]

[43] Johansson, 1884, sid 219, 220
[44] Johansson, 1884, sid 221

Den 22 juni samma år följde så en resolution, som innebar, att de som inte följde utfärdade förordningar för verksamheten på skogarna skulle drivas bort från sina hemman, dessa utrivas och säden tas ifrån dem.

Bruksägarnas makt över svedjefolket på de skogar, som köptes eller av kronan ställdes till brukens disposition, blev nu närmast oinskränkt. Förut fria svedjefinnar, i vissa fall med stubbarättsbrev, blev nu i stället som frälsetorpare strängt utnyttjade som vedhuggare, kolare och körare av ved, kol, malm och järn. Den som inte accepterade detta, bröt i praktiken avtalet med frälseägaren och kunde eventuellt avhysas från sitt hemman. Tillämpningen av patent, plakat och förordningar tog dock viss tid att genomföra, eftersom bruksnäringen först efter hand utvecklades till nya områden. Bruksorten Skagersholm i Finnerödja fick således en frist till år 1672, då den första hammaren på denna ort fick sina privilegier.

Den 20 mars 1647 följde en statlig sammanfattning av tidigare patent, plakat och förordningar rörande landets skogar i en "Skogsordning", som omfattade inte mindre än 26 kapitel.

- I första kapitlet påbjöds en allmän inventering av alla allmänningar och att dessa i förekommande fall skulle förses med nya råmärken och råstenar.
- I nästa kapitel stagades, att alla gårdar, torp och backstugor, som var uppsatta på allmänningarna, skulle antecknas, liksom anledningen till att de upptagits och om de avskilts från allmänningarna med rå och rör.
- I tredje kapitlet angavs, att alla torp och backstugor, som i åker och äng inte gjorde skäl för åtminstone ett fjärdingshemman, skulle dömas bort, utrivas och återläggas till allmänningen, oavsett vem som byggt, nyttjat eller besatt desamma.
- I sjätte kapitlet föreskrevs, att ingen lands-, härads- eller sockenbo hädanefter hade rätt att svedja på allmänningen.
- I åttonde kapitlet hävdades, att inga torp eller backstugor fortsättningsvis fick sättas upp på allmänningarna. Endast om dessa var så "store, vidlyftige och öde", att hemman eller torp utan landets, häradets och intressenternas kunde byggas och brukas skulle landshövdingen ta upp detta vid laga ting med lagman, häradshövding och nämnd. Man skulle bese platsen samt bygget lagligen tillåta och med brev stadfästa. Andra, som på skogarna kom strykandes och utan uttryckligt lov och minne, svedjade eller slog sig ner, skulle man fånga och som andra skadedjur avskaffa.
- I nionde kapitlet sades, att om några finnar under förlidna åren slagit sig ner på de stora skogarna i Västra Norrland, Dalarna, Bergslagen och Värmland, så skulle landshövdingarna med lagmän, häradshövdingar och nämnder rannsaka om detta. Om så skett utan skada för landet och finnarna endera röjt åker och äng eller avsett att göra detta, så skulle det tillåtas dem. I annat fall skulle byggnad och torp utrivas samt svedja med säd tas ifrån dem.
- Av elfte kapitlet framgick, att på egna byägor hade en jordägare rätt att hugga till husbehov och avsalu.
- I tolfte kapitlet medgavs, att svedja fick huggas av jordägaren på enskild äga, utom i de landskap, som var undantagna för bergsbruk.

1640-talets hårda behandling av svedjefinnarna i bergslagen borde väl få någon form av efterspel. Så blev fallet.

Morgonstjärneupproret

Svaret på drottning Kristinas patent, plakat och resolutioner kom som ett brev på posten och från henne själv i februari 1653. Det löd:

> "Fyra finnar, som äro bröder, och hålla till Uti Askersund Tiweg, en af dem är knecht, have sigh med några, som ifrån Wermeland komne äre, och flere som bo der på Tiwegen af Torpare Conjugerat, at de till en temlig stor hop komne äre, hava begynt att gå ifrån den ene gården till den andre och utkört allmogen med sig, sättiandes Bössan på brystit, att der de icke wille godwilleligen medgå, wille de skiuta dem ihjel, och hawa så

> widt bracht, att de 10-12 bönder hawa fått med sig; wilke sedan de sin Lägenhet sedt hawa, äre från dem rymbde och giwit till känna neder i Landsbygden; war af hele Sundbo härad med Lerbäck och Wiby sokn äre opreste och sökt at fördämpa dem, och så wida bracht alleredo, att de samme bröder af dem till fånga bekommit hawa. Deras föregiwande och opsåt hawer warit, det de wille gå in på Adelens sätesgårdar att utrota dem, med mera galenskap de sig inbillat hawa, som brewet innehåller. En af dem som fången är, bor uti ett Torp, heter Holmen, och är ett af de Torp, som Anders Hindersson Boij af hen:s Kongl. Mtt köpt hawer, och ligger mitt emellan Markebäcks bruk och hamrarna på Tiwegen i Lassåhn, som be:te Anders Hindersson Boij oprättat hawer".[45]

Finnarna var bröderna Anders i Holmen, Olof i Älgåsen samt Hindrich och Nils Mårtensöner i Spjuthult, varav den sistnämnde var soldat. Därutöver tillkom Hindrich Matsson i Gryten, änkan i Långsjö, Mats Mårtensson i Håland samt Daniel Smålänning. Av de senare bör man kunna förutsätta, att även Hindrich, änkan och Mats var finnar, även om detta inte direkt framgår av handlingarna i målet. Ingenstans framgår för övrigt, att förstnämnda bröder var finnar, mer än i ovan nämnda brev. Detta brev hade från Anthon Boij i Lassåna via dennes fader i Stockholm kommit drottningen tillhanda. Ändå fanns redovisade personer såväl i kyrkohandlingar som i mantalslängder. Detta visar än en gång att Tivedens finnar i officiella handlingar normalt skrevs utan finnepitet. De betraktades i dessa sammanhang helt enkelt som svenskar, vilket de också var. Ej heller fanns anledning att utmärka någon som finne, när alla eller nästan alla i omgivningen hade samma etniska bakgrund.

Kartskiss över i Morgonstjärneupproret angivna orter. Tecknad av Sofia Winroth.

Orternas läge framgår av kartskiss. Enligt denna låg samtliga boplatser nära gränsen mot Ramundeboda och Finnerödja och på den skogstrakt, som bruksägaren Anders Hindrichsson Boij inhandlat av kronan året före den tragiska händelsen. Orterna låg även nära Hägghemmet och Hindrichstorp eller Tivedstorp, vilka togs upp av Kavlebrofinnarna från Finnerödja. Här fanns även Finntorp, Holmsjötorp, L. Kampetorp, Kråkvattnet, Sigfridstorp, Skyttatorp och Stora Ykullen med flera andra säkra finnhemman. Området är beläget ovan den marina gränsen, 150 möh, ödsligt och svedjebruksbetonat. Denna del av Tiveden kan på drottning Kristinas tid förutsättas ha varit en enda stor finnbosättning.

Drottning Kristina, 26 år gammal och med de finska böndernas klubbekrig i friskt minne, kände antagligen tronen darra inför detta lömska finska påhopp på adel och kungamakt. Fylld av oro över utvecklingen inom områden relativt tätt bebodda av svedjefinnar i Värmland och på Tiveden, förebrådde hon landshövding Christer Bonde i Örebro, som till synes stillatigande åsett det förfärliga utan att ingripa, med inte mindre än fyra brev 23/2 - 10/3. Hon hade i dessa svårt att föreställa sig, att enkla finntorpare på de stora skogarna av egen drift skulle kunna ge sig in på företag av Engelbrekts kaliber. De måste väl rimligen ha någon eller några gynnare i bakgrunden som egentliga anstiftare. När finnarna, vars antal uppgick till 10 à 12 personer, praktiskt taget omedelbart infångades av folk på trakten, lugnade hon dock ner sig och tog sig an det administrativa, nämligen hur de fattiga skogstorparna effektivast och på mest avskräckande sätt skulle kunna avstraffas.

Många finnar i bergslagen hade, när denna händelse inträffade, under lång tid på grund av statsmaktens prioritering av bruksnäringen jagats av bruksförvaltare och brukspatroner. På Tiveden hade Anders Boij varit verksam sedan år 1638. Kårbergs bruk privilegierades detta år och Snavlunda masugn det därpå följande. Lassåna privilegierades 1642 och Markebäcks masugn 1644. År 1642 erhöll Boij en första omgång hemman som bergsfrälse, vilken år 1647 följdes av en skogstrakt mellan Lassåna och Munkastigen kallad "Byggemarken". Året före upproret fick han därutöver drottningens tillstånd, att som frälse få köpa 52 hemman kronoskog omfattande ej mindre än 33 mantal. I denna grupp ingick de hemman, vars finnar så högljutt protesterade mot vad de betraktade som övergrepp mot gammal tradition och tidigare överenskommelser. Märkligt var även att två av de hemman, som berördes, nämligen Holmen och Spjuthult, hade angivits utan brukare i Boijs köpebrev. Övriga 50 hemman angavs med brukare.

[45] Uppsala landsarkiv DIc:5

En tänkbar anledning till detta kan ha varit, att Anders Boij i samband med köpet kommit på kant med dessa brukare och ämnat avhysa dem från deras hemman. Helt oprovocerat gick de troligtvis inte till angrepp mot överheten.

Att det ofta gick hett till vid möten mellan brukens representanter och folket på skogarna vittnar domböckerna om. Anders Boijs son Anthon, som var den som på plats skötte affärer och kontakter för det Boijska imperiet, vilket med tiden kom att omfatta inte mindre än sex masugnar och nio stångjärnshamrar, kom emellanåt hem blåslagen. Efteråt mötte han sina vedersakare och kontrahenter vid tingen.

Nu var finntorparnas frustration över landets ledning och brukspatroner, som berövat dem svedjan, finnrågen och rovorna, troligtvis inte enda anledning till det inträffade. Härtill bidrog även krigen, vilka hårt frestade på torparnas krafter och i vilka mången familjeförsörjare och finnson gått förlorad. Till detta kom missväxterna, som innebar stora svårigheter för försörjning och förmågan att överleva även för de hemmavarande. Åren 1650 och 1651 var svåra missväxtår. Även år 1652 blev skörden dålig.[46]

Kalabaliken på Tiveden, som drottning Kristina först betecknade som uppror, ändrades senare av henne till uppploppet, när hon efter korrespondensen med Bonde fått dess ringa omfattning klar för sig. I litteraturen har det dock fått benämningen "Morgonstjärneupproret". Detta sammanhänger med att Kristina, i ett av breven till landshövdingen med anspelning på kriget i Finland, kallade anstiftarna för "klubbherrar". Morgonstjärnan var en i detta krig av bönderna använd spikbeslagen stridsklubba.

Avslutningsvis återvänder vi till det sista brevet i detta mål från drottning Kristina till Christer Bonde i Örebro. Det var daterat den 30 mars 1653 och avslutades på följande sätt:

> "Vi .... se och förnimma, vilka som ha varit rätta roten och upphovet till det skedde uppploppet der nere, och vilka som vår Commissorial rätt och nemden göra mindre brottsliga och endels befria. Varför, så vida executionen för detta vårt brevs ankomst icke vore skett på Anders Mårtenson, Hindrich Mårtenson och Daniel Smålänning, som är dömda till Stegel och klubbebråkande och der nere Justificeras skola, så låt där med fortfara utan någon förhalan. Och Hindrich Matson vid Askersund halshuggas allenast efter domens innehåll. De andra ynglingar anlangande, Neml: Matz Jacobson, Jöns Pärson, Thomas Pärson, Erich Mårtenson och Pelle Jacobson, förmedelst deras Moders Enkians i Långsiö och de andre skielmars hot, trug och undsägelser äre tvungna och förförda att rotera sig med de föreskrevne; de vill vi för denna gång ha pardonerat, Eder befallandes att I efter föregången skarp och allvarsam förmaning och åtvarning att här efter vakta sig för slik oråd, ställa dem på fria fötter igen, var hem till sitt. Såsom och efter pigan Anna Mårtensdotter, Bengt i Klippan, Lille Håkan skomakare och Fältwäbeln i Ransakningen alldeles obrottslige finnas, och likwäl med själva banemännen äre fängslige tagne, och nu uti häkte sittia, så skola och de strax lös givas och hemförlovas. Sedan som Matz Mårtenson i Håland och berörde Enkian i Långsiö äre nu på flyktige fötter, och han Matz Mårtenson befinnes ha varit en ibland de störste banemännen till uppploppet och hon Enkian den samma som med hot och undsägelse har trugat tvenne sina söner att löpa med de upproriske, och där igenom icke mindre än de andre förverkat liv och gods. Derföre skole I och med all flit låta slå efter dem, och i fall de ingenstäds fångas kunde, då å våra vägnar deklarera dem bägge helt fågelfria för alle man. Konfiskerandes deras fasta egendom under Oss och Cronan, men lösörena där några efter dem finnas kunde, till närmaste hospital utdela."[47]

Av drottningens brev får vi veta en del om hennes syn på uppploppet och de till detta skyldiga. Samtidigt vill hon visa sig som en nådig härskarinna och efterskänka delar av straffen, vilket kanske skulle återställa en del av förtroendet för överheten hos den finska folkgruppen. Nådeinstrumentet var en viktig sträng i detta skådespel.

Straffen för de berörda blev hårda och i avskräckningssyfte fördelade över landet. Anders Mårtensson rådbråkades och steglades, det vill säga, att hans armar och ben slogs sönder innan han halshöggs, kroppen parterades, delarna fästes på ett hjul på en påle, fria för fågel och

---

[46] Schagerström, sid 7
[47] Uppsala landsarkiv DIc:5

vindar och huvudet sattes på en påle. Denna förrättning skedde för hans del i Örebro. Olof och Nils Mårtenssöner rådbråkades och steglades till skådelystna stockholmares förnöjelse. Hindrich i Spjuthult rådbråkades och steglades vid Sanne stubbe på Tiveden. Hindrich Matsson fick ett lindrigare straff. Han enbart halshöggs i Askersund. Även Daniel Smålänning var dömd till rådbråkning och stegling, men var den förrättningen skedde framgår inte av materialet.[48] Ej heller får vi klarhet i om eller hur Mats Mårtenson och änkan fick sina straff. Enligt Kristinas brev var rådbråkning och stegling rätt straff även för dessa båda.

Att jäsningen hos folket på Tiveden fortsatte och att detta inte blev helt kuvat av de hårda domarna framgår av ett protokoll från ett ting i Sundbo härad år 1666, vari kan läsas, att oroligheterna var ....

"värre på denna orten nu, än som det var år 1653 det Gud allsmäktig avvände".

Konflikten mellan brukspatroner och nybyggare var då inte ett avslutat kapitel.

Att bygdens nybyggare denna tid ofta var av annat virke än bolbyarnas folk, framgår även i övrigt av domböckerna. Livet i ödemark och glesbygd var av annan karaktär än det av lag, byordning och kyrka strängt reglerade livet i gamla bondbyar, som i många fall fungerat sedan landskapslagarnas tid. Nybyggarens liv var hårt och han tog sig ofta den rätt han ansåg sig behöva. När hungern stod för dörren och mat saknades på bordet åt barnen, skaffade han fram födan på de sätt som stod till buds. Mer ofta än andra var han inblandad i våldsdåd. Kanske hade knektutskrivningar, ofta av finnar, med därav följande liv på Europas slagfält sin del i detta. Nävrätt, tjuvjakt och stölder blev ofta en relativt naturlig del av tillvaron, när maten tröt. Fogdar, länsmän och andra myndighetsrepresentanter sågs som fiender, vilka det gällde att hålla sig undan så länge som möjligt. Exempel på detta kan vara det upplopp under drottning Kristinas regering, som refererats ovan, men också det uppror i Binneberg år 1710, då Vadsbo härads allmoge mitt under brinnande krig trotsade kunglig befallning och vägrade "gå man ur huse" till Skåne. Även i det fallet var finnar aktiva.

Upproret vid Binneberg

"Man ur huse" var en uråldrig försvarsform när landets säkerhet hotades. Denna regel tillämpades relativt ofta under krigen mellan Danmark och Sverige när dansken föll in i Västergötland från de ur dansk synpunkt lämpligt belägna Halland och Bohuslän. Svenska härен var vid dessa tillfällen ofta hårt engagerad på de europeiska slagfälten på betryggande avstånd från Danmark och Västergötland. Västgötabönderna samlades då med enkla vapen vid Göta älv, för att i görlig omfattning skydda Göteborg, Lödöse och Vänersborg. Dansken var vid dessa tillfällen i regel vinnande part. Drabbningarna fick vanligen namn knutna till de danska befälhavarna. Så skriver vi t ex Nordiska sjuårskriget 1563-70, Brännefejden 1612, Hannibalfejden 1644-45, Krabbefejden 1657 och Gyldenlöwefejden 1675-78.

År 1710, cirka 30 år efter Gyldenlövefejden, återupplivades detta. När Sverige året innan förlorat sin armé vid Poltava, såg Danmark sin chans att återta tidigare förlorade provinser och förklarade Sverige krig. En stark och krigsvan här landsteg i oktober 1709 söder om Helsingborg. Generalguvernören Magnus Stenbock i Skåne kunde med tillgängliga styrkor inte möta denna, utan drog sig fördröjande dess framryckning norrut mot Småland. Samtidigt begärde han hos Kungl. Rådet i Stockholm, att bönderna i Västergötland och Småland skulle uppbådas "man ur huse" till Skånes gränser för att trygga den nya svenska härens samling.[49]

Vadsbo härads bönder i norra Västergötland ansåg dock måttet rågat och vägrade åtlyda befallningen. Samtidigt förklarade de, att de i likhet med sina förfäder var beredda "att gå te´ ällva". Tyvärr passade de dock på att vid samlingen i Binneberg misshandla och slå ihjäl den

[48] Schagerström, sid 11, 12

[49] Riksarkivet. Acta angående Wassbo Härads allmoge Wägran att marchera till Skåne innehållande kommissionsprotokoll, skrivelser och domar jämte Kungl Rådets utslag och dom

person, som landshövding Carl Gustaf Soop tillsatt för att följa uppbådet till Skåne. Det var den på orten avskydde fogden och kronobefallningsmannen Johan Wahrenberg. Landshövdingen själv fick snöpligen fly från Binneberg i skydd av präster för att undgå folkhopens vrede.

Fogdens fel var bland annat, att han hade tagit mutor. Personer med resurser hade kunnat köpa sig fria. Han hade inte betalt folket längs Tivägen för deras körningar och tjänster. Han tog soldater från rotarna och satte dem på andra rotar efter eget gottfinnande. Rotar, som förlorat sina soldater, fick skaffa nya. Särskilt små människor kom i kläm. Klagomålen var många. Till detta kom att kungen befann sig i Turkiet. En ny här skulle stampas fram efter den förlorade, samtidigt som folket tröttnat på krig, svält och umbäranden. Utlösande faktor till dådet var dock, att en misshaglig person satts att följa och leda en alkoholpåverkad, vildsint och odisciplinerad människomassa. För denna personifierade han den illasinnade stat och överhet, som var orsak till allt det lidande och elände de drabbats av. Landshövdingen kände stämningen i bygden och hade varnat Rådet. Detta lyssnade inte. Så utlöstes det uppror, som så många insett skulle komma.

Misshandeln pågick i timmar. Fogden släpades i flera omgångar ut ur tingshuset och ut på kronans väg, eftersom han enligt hopens mening var en kronas tjuv. Han delade i fara för sitt liv ut hela krigskassan till bönder, som med eller utan anledning krävde betalning för påstådda tjänster. När fogden bönföll om nattvarden, stack en av plågoandarna ett spjutblad i munnen på honom med förklaringen, att detta var oblaten.

Till slut rände ett antal av de mest kvalificerade torterarna runt fogden sina spjut genom honom. Flera av dem trodde säkert, att eftersom de var så många, skulle lagens arm inte räcka fram. De misstog sig.

Efteråt marcherade Östgöta regemente in i bygden och tog denna i ett järngrepp. Huvudmännen för upproret blev snabbt gripna och förpassade bakom lås och bom. Prästerna domderade på hög befallning i kyrkorna och förklarade att överheten var tillsatt av Guds Nåde och måste åtlydas, samtidigt som allt elände som drabbat folket var deras eget fel och ett Guds straff för deras synd. En kunglig kommission tillsattes och inför denna fick hela Vadsbo härads manliga befolkning defilera, socken efter socken, man efter man, för att förhöras och examineras. Ruelsen spred sig. Alla gjorde allt för att rentvå sig själva och berätta vad de visste om förloppet och de skyldiga.

Kommissionen hade begärt in uppgifter om fogdens påstådda förseelser. Inlagorna var många, men ingen av dessa kunde rättfärdiga dådet.

Domarna publicerades den 15 juni 1710. De var två till antalet.

Den första domen gällde brottet att inte ha fullföljt överhetens befallning att marschera till Skåne. Den ende som namngavs i den domen var Bengt Jonsson i Ebbetorp, Hova socken, som stått vid fanan och hotat att döda var och en, som avsåg att ta upp denna för att marschera. Han dömdes till döden. Dessutom skulle varje bonde, som fanns med på de listor, som utfärdats före uppbådet betala 40 mark silvermynt för att de inte avmarscherat.

Den andra domen rörde mordet på befallningsman Wahrenberg och omfattade 47 personer. Av dessa dömdes följande sex till halshuggning och stegling nämligen:

- Sven Nilsson, Korterud, Finnerödja
- Påvel Bengtsson, Paradisängen, Finnerödja
- Per Nilsson, Lindehult, Finnerödja
- Anders Bondesson, Gastorp, Hova
- Måns Svensson, Eskeliden, Undenäs
- Jon Nilsson, Skogen, Ransberg

En sjunde, Jon Andersson från Stensrud i Bellefors, dömdes enbart till halshuggning.

Alla som varit med och misshandlat Wahrenberg dömdes till mellan två och sex gatulopp, varav de flesta igenom 100 par spö. För tre personer angavs dessa vara "genom 200 man" och för en person angavs det vara "fram och tillbakars genom hundra par spö". De, som skulle avstraffades på detta sätt, var 21 till antalet.

11 personer, som tagit emot pengar av befallningsmannen, dömdes alla till 40 mark silvermynt i böter. Bland dessa fanns Anders Svensson i Ödegården, Lyrestad, vilken även dömts till 6 gatulopp, bröderna Nils och Lars Bengtssöner i Bålerud, Älgarås samt Per Finnvedsson i Brastorp, Odensåker.

6 personer dömdes till kortare fängelsestraff. En av dessa var krymplingen Brynte Larsson i Klia, Frösve, som suttit på sin häst och ropat att fogden skulle slås ihjäl. Han dömdes till 8 dagar på vatten och bröd.

De domare i kommissionen, som var satta att döma, var inte eniga. Häradshövding Lars Collin ansåg att inte mindre än 38 personer skulle dömas till dödsstraff. Till dessa hörde utöver ovanstående:

Finnerödja	- Nils Anderson Paradis, Olof Jonson Nolåsen och Erik Anderson Sandbäcken
Hova	- Olof Persson och Bengt Larsson Grimstorp samt Lars Andersson Fagerlid
Älgarås	- Bröderna Nils och Lars Bengtssöner Bålerud samt Isak Jonsson Björkulla
Lyrestad	- Anders Svensson Ödegården, Lars Persson Hult, Lars Börjesson Råglanda Carl Persson Rogstorp
Amnehärad	- Sven Nilsson Prästgården, Jonas Olsson Flenstad, Lars Bengtsson Nunnestad Lars Biörsson Brötetorpet och Sven Nilsson Tattertorpet
Fredsberg	- Anders Olsson Slätte och Jon Bengtsson Lilla Mårby
Undenäs	- Johan Johansson Ryholm
Ransberg	- Olof Persson Högshult
Torsö	- Anders Nilsson Sundet, Bengt Andersson Dillön
Odensåker	- Frigge Larsson Öna, Rafwald Svensson Lilla Rör, Per Finwidsson Brastorp Lars Larsson Kärrtorp
Eggby	- Jon Kiettilsson
Hjälstad	- Per Hermansson Hageby

Anledning till Collins hårdare bedömning var, att han ansåg att alla, som varit med och misshandlat fogden liksom de, som tagit emot pengar av denne, när han var hotad till livet, skulle dömas för uppenbart rån. För detta brott stadgade edsöresbalkens 42 kapitel i landslagen halshuggning. Collin förespråkade själv strafflindring för flera av dem han dömt till döden men menade, att han själv inte hade befogenhet att mildra vad lagen föreskrev.

Kungl. Rådet skulle i kungens frånvaro godkänna domarna. Detta dröjde till den 26 augusti 1710. Under tiden hann fem personer, varav två dödsdömda, till landshövdingens förtrytelse dö i fängelset, ”innan de hann få sina rättmätiga straff”.

Rådet dömde först Bengt i Ebbetorp. Han skulle:

> "sig själv till välförtjänt straff och androm överdådigom till sky, skräck och varnagel halshuggas, dess huvud slås på en påla, den övriga kroppen parteras och på fyra stegel läggas".

Till samma straff dömdes övriga sju av kommissionen dödsdömda personer, inklusive Jon Andersson i Stensrud. Gatuloppen och de korta fängelsestraffen omvandlade Rådet till ett varierande antal "par spö 3 slag av vart paret". Hårdaste straffet av denna art blev 30 par spö. Efter spöstraffen skulle 14 av de dömda föras vidare till Marstrand för straffarbete i 3 till 5 år.

Alla, som endast tagit emot pengar av Wahrenberg, dömdes till 25 par spö. Allmogen, som visat ånger och lovat bättring inför kommissionen, befriades tills vidare från de 40 mark silvermynts böter de ådömts, men om de senare visade olydnad, skulle straffet strax utmätas.

Lite märkligt i sammanhanget var, att det inte var de för dansken mest utsatta häraderna vid Göta älv, som var mest aktiva i upproret, utan det härad, som låg längst bort från denna skådeplats och inom detta härad dessutom de nordligast liggande socknarna. Orsaken till upproret kan då inte sökas i förhållandet, att invånarna à priori ville försvara älven, även om detta utgjorde allmogens huvudargument. Skälen måste ha varit andra, mer primära och närliggande.

Uppbådet var riktat till adeln med dess folk, prästerskapet och dess drängar, borgarskapet i städerna, avskedade officerare och soldater samt allmogen – alla i åldern 15 till 60 år. Med tidens språkbruk kallades denna heterogena skara för en *pospolit*. De först nämnda i uppbådet var i stor utsträckning beroende av och dessutom representativa för "överheten", under det att sistnämnda delen - allmogen - var den mest utsatta och plågade. Frälset låg till större delen koncentrerat till de södra och bördigare delarna av Vadsbo. Häradets norra delar var fattigare. Folket här bestod till sin huvuddel av skattebönder på mindre hemman samt bönder eller torpare

på kronans gårdar och torpställen. I Tivedsbygden var andelen invandrade finnar stort. Sven i Korterud, Påvel i Paradisängen, Per i Lindehult, Måns i Eskeliden, Olof i Nolåsen, Nils i Paradis, Erik i Sandbäcken, Isak i Björkulla, Nils och Lars i Bålerud, Anders i Gastorp, Lars i Brötetorpet och Sven i Tattertorpet, som alla tillhörde de dömda var till större delen finnättlingar. Folket i detta glesbygda område, på eller i anslutning till Tiveden, var mer sturskt och självständigt - för att inte säga okristnat och oregerligt - än de av adeln mer kuvade bönderna i södra delen av häradet. Morgonstjärneupproret hade en liknande underton.

Uppbåd är inget som kan anbefallas av en "överhet". Uppbådets princip är att gå "man ur huse" för att försvara hem och bygd under ledare som man känner, hyser tilltro till och själv valt. Här blev allt fel. En odisciplinerad människomassa sändes ut på uppdrag, som egentligen skulle ha utförts av de knektar, som bygden redan hade ställt till "överhetens" förfogande. Detta skulle dessutom ske under ledning av häradets mest hatade personer - kronorättare, länsmän och som högste företrädare för ”överheten”, kronobefallningsmannen Johan Wahrenberg.

Till detta kom, att allmogen åren 1708 och 1709 plågats av missväxt, mottagning av fångar, upprepade genommarscher samt att byar och rotar tvingats stampa fram nya soldater till ett nytt regemente skaraborgare, sedan det förra dukat under vid Poltava. Vad kunde man vänta sig? Upproret var inte allmogens fel. Felet var i stället Stenbocks och "överhetens", som helt okänsligt i trängt läge pressade folket över bristningsgränsen. Kungl Rådet var inte omedvetet om förhållandet ute i landet. Varningar hade strömmat in, även från Soop i Mariestad. Wahrenberg var själv medveten om sitt utsatta läge och sin bristande förmåga och hade begärt, att Soop skulle befria honom från uppdraget. Denne hade dock ingen annan att sätta i hans ställe.

Till ödets ironi hör, att samma dag som allmogen samlades i Binneberg - den 28 februari - krossade Stenbock den danska armén i slaget vid Helsingborg. Om bönderna i norra Västergötland bara anträtt marschen, hade de strax fått vända hem igen. Vilken ohygglig dramatik och tragik. Ett meningslöst uppbåd, ett meningslöst uppror, ett meningslöst mord, vars enda resultat var ett stort antal hårt skakade, skadade och ruinerade hem och familjer. Det sägs ibland att verkligheten överträffar dikten, - ja, sannerligen.

En person som kommit i nära kontakt med folket på skogarna och lärt känna deras egensinne var prästen Lars Tollander. I sin avskedspredikan i Finnerödja kyrka år 1753 lär han inför sockenbor, vars finnblod fortfarande svallade i ådrorna, bland annat ha sagt följande:

> "Då I och jag skola framträda på den sista räkenskapsdagen, kommer Överdomaren att fråga då jag ensam framträder: Lars Tollander - var haver Du Dina får? Då måste jag svara - Lars Tollander haver inga får utan idel getabockar. Då ställs till mig frågan om vad jag hade gjort, varpå jag svarar, att jag har gjort vad jag kunnat och får nåd, men getterna fingo gå bort. Omvänden Eder därför och ikläden Eder fårskinnspälsen"[50].

Invandring till Tivedens närområde

Invandringen av finnar till Tivedsbygden under 1500-talets sista decennier var ingen plötsligt uppträdande företeelse, även om den vid detta tillfälle starkt accentuerades av den akuta krissituationen i Finland och hertig Karls önskan att odla upp en central del av hertigdömet.

Av Jan Brunius avhandling "Bondebygd i förändring" kan vi ur Kumla räkenskaper och förbönslängder inhämta, att Michel finne gav testamentsgåvor till Kumla kyrka 1515 liksom Staffan finne och Peder finne i Getingstorp 1527. I förbönslängdens äldre parti (troligen före 1520) nämns Hindrich finne i Torp, Kräcklinge, Marten finne i Hidinge och Margareta finnas i Lekhyttan, Hidinge. Senare nämns en Staffan finne i Torp, Kräcklinge 1555, Nils finne i Dyningeberg, Kumla 1556, Anders finne i Kinkhyttan, Knista 1561, Anders finne i Viby 1564,

[50] Allmän berättelse i Finnerödja på 1850-talet

Clemet finne i Nybble, Hardemo 1562-66, Jon finne i Hjulsta, Hardemo 1575-78 och Simon finne i Östa, Knista 1576[51].

Större delen av denna inflyttning var säkert en följd av Gustav Vasas starka engagemang för en lönsam bergs- och brukshantering med gruvor, hyttor och hamrar samt i anslutning härtill "mosedikningar" och odling, för att åstadkomma nödvändig livsmedelsproduktion för försörjning av bruksfolket.

I den stora skogsbygd, som omfattande närkessocknarna Kvistbro och Tångeråsa och gränsade mot Kilsbergen med Visnums och Karlskoga socknar i Värmland, ökade invandringen av finnar starkt under 1580-talet. I här nämnda närkessocknar anges nybyggena i Brunius avhandling år 1580-1600 ha varit totalt 42 st, varav minst 16 finska. Brunius uttrycker sig självklart försiktigt, eftersom inslaget av finnar är omöjligt att fastställa. Inget talar dock emot, att merparten av nybyggarna kan ha varit finnar, när man är medveten om förhållandena i Finland denna tid och att nybyggena i Närke var klart svedjebruksbetonade.

En granskning av andra källor[52] än Brunius visar för övrigt att de finska nybyggena före år 1600 var i Kvistbro 16, i Tångeråsa 10, i Skagershult 8 och i Nysund 2 eller tillsammans 36 nyupptagna hemman.

Ojämförligt mycket större var dock invandringen till Karlskogaområdet. Här upptogs inte mindre än 45 nybyggen 1579-1600. Till detta kom 11 nybyggen i angränsande Färnebo socken. Nybyggenas antal i Värmland blev då av nästan lika stor omfattning som i Tiveden och Bröten under samma tid. Se tabellen på följande sida.

Vi kan här även något beröra invandringen i stort. Denna var under 1500-talet bortsett från inflyttningen till hertig Karls hertigdöme spontan och oorganiserad. Johan III och Sigismund var direkta motståndare till utvandring från Finland, vilket var deras ärvda storfurstedöme. Bönder, som kände sig misshandlade och förföljda av krigsfolk och fogdar eller saknade svedjeutrymme, trotsade dock överheten och började utvandra under 1500-talets sista årtionde.

Denna utvandring följde två vägar, dels från Åboområdet till Gästrikland och dels från Vasaområdet till Ångermanland. Vågen av invandrare till Gästrikland spreds vidare mot Medelpad, Dalarna och sydöstra Hälsingland samt mot bergslagen i Västmanland under 1600-talets första årtionden. Via Västmanland, som tidvis hade överskott av finnar, fortsatte kolonisationen mot och av Värmlands och Norges finnskogar 1620-40. Denna bosättning, som fick en förbluffande stor omfattning, kompletterades även med finnättlingar från tidigare invandring till Karlskoga och Värmlands bergslag samt från Dalarna. En del av främst Västmanlands överskott av finnar skeppades under 1640-talet över till svenskkolonin Nya Sverige i Amerika.

Nybyggen i norra Vadsbo

En sammanställning av nybyggen i södra delen av Tiveden med angränsande Bröten och Fägremo under perioden 1540-1650 framgår av tabellen nedan. I denna ingår utöver tidigare redovisade socknar även Undenäs och Tived på Lilla Tiveden, men har även medtagits närliggande Södra Råda socken, en glesbygdskommun i södra Värmland. Denna socken ingick i Amnehärads pastorat och ingår numera i Gullspångs kommun.

Tived var under lång tid en del av Undenäs socken. Först år 1847 fick Tived egen kyrka och blev kapellförsamling för att år 1856 bli eget pastorat.

Antal hemman	Äldre	Nybyggen				Summa
Socken/år	1540	1540-78	1579-99	1600-24	1625-50	nybyggen
- Hova	50	1	15	10	15	41

[51] Brunius, 1980, sid 158
[52] Johansson, 1889-91 sid 176-177, 1893-95 sid 451-454, 534, 563, samt 1910 sid 58 och 68

- Finnerödja	7	1	20	11	25	57
- Undenäs	31	21	4	16	15	56
- Tived	2	4	-	8	7	19
- Älgarås	15	-	5	1	3	9
- Lyrestad	41	1	6	7	2	16
- Amnehärad	25	3	12	18	14	47
- Södra Råda	20	3	4	6	5	18
Summa	191	34	66	77	86	263

År 1540 fanns i denna del av bygden totalt 191 hemman. Den fortsatta uppodlingen under följande 110 år (1540-1650) kom att omfatta 263 hemman, vilket överträffade den ursprungliga bebyggelsen med 72 hemman.

Av sammanställningen framgår, att Undenäs i huvudsak svarat för den nyodling som skett 1540-75. Den odlingen har i huvudsak skett inom sydliga och mer bördiga delar av Undenäs socken. Någon invandring av finnar väntas inte ha skett i detta skede.

Närmast följande halvsekel 1579-1624, vilket bland annat innefattade tiden för det svenska och finska inbördeskriget, upptogs inte mindre än 143 nybyggen, varav flertalet med koncentration till ett tidigare nästan öde Finnerödja. Även på Bröten i Amnehärad och Lyrestad samt i Södra Råda ökade nyodlingen kraftigt under samma tid. I Undenäs var antalet nybyggen denna tid relativt ringa. Däremot uppvisar Undenäs en kraftig ökning av nya hemman perioden 1625-50. En ökning, som främst bör vara föranledd av framväxande säterier och frälsets ökade inflytande i området. Här bör dock noteras, att frälset länge gömde sina arbetstorp och att dessa, då de senare framträdde i längderna, kunde ha varit upptagna 20-50 år tidigare.

Jämfört med antalet nybyggen under den först angivna perioden (1540-1575) är den följande förändringen både märklig och oväntad. Någon nybyggnad borde denna tid ej vara möjlig att genomföra, av en av krig, missväxt och pest hårt drabbad och reducerad inhemsk allmoge. Denna var i första hand hänvisad till att ta hand om egna öde ställda hemman.

Nybyggena var dessutom till övervägande del förlagda utanför odlad bygd till allmänningarna Tivedens och Brötens höglänta, skogrika, morän- och mossartade ödemarker. Bosättningar på dessa med följande ensamhet, isolering och ödemarksliv var föga attraktiva för svenska bondsöner. Dessa delade hellre traditionsenligt den ärvda torvan genom hemmansklyvning av den egna gården eller tog upp så kallade avgärdahemman på byarnas normalt vida utmarker. Hemmansklyvning av denna art var en vanlig procedur i svenskt bondeliv. En verksamhet, som påbörjades under 1600-talet, men som sedan skulle fortsätta långt in på 1800-talet.

Slutsatsen av detta måste bli, att huvuddelen av den uppodling, som skett på Tiveden och Bröten perioden 1580-1650, har genomförts av invandrande finnar, även om detta inte direkt bekräftas av dokument och längder. Miljön på dessa allmänningar var för svedjefinnen anpassad till hans dröm om högt belägna moränåsar, rik skogstillgång, givande svedjefall, myrslåtter, möjlighet till jakt och fiske, väl avgränsat från myndigheter och störande grannar med därav följande stor rörelsefrihet.

I "Ljusnarsbergs Krönika" har Karl Hult gett poetisk tyngd åt detta för finnbygder kända förhållande genom orden:

Högt i skogen låg det ringa torpet,
djupt i ödemarken, långt från vägen

Även sista kvartsseklet i denna översikt (1625-50) var nyodlingen omfattande, med inte mindre än 86 nya hemman. Anledning härtill bör dels ha varit inflyttning av i bergslagen övertaliga finnar, dels omflyttning av andra generationens finnar från växande familjer inom Tiveden.

När finnarna i början på 1600-talet började ta upp hemman på skogarna, ifrågasattes denna verksamhet ofta av forna bolbyar. Bönderna i dessa hävdade att de nyupptagna torpen var dem "för när", såväl beträffande mulbeten som för utsyning av virke till ved, gärdsle och husbyggnad samt för nävertäkt. Klagomålen ledde regelmässigt till syner av representanter för häradsrätterna, varefter målen avgjordes vid kommande ting.

En sådan syn skedde enligt protokoll i Hova dombok den 15-17 september 1642. Synemän var Lagläsaren i Vadsbo Hans Persson, häradsfogden Andoor Andersson i Noltorp, underjägmästaren Hindrich Petersson i Hirshagen, länsman Herman Olofsson i Hova samt nämndemännen Joen Toolsson i Hässleberg, Lars i Kila och Olof i Båltorp. Synen avsåg ett antal torp uppsatta på frälseägor, donerade till Henrik Frankelin och dennes denna tid ännu levande änka Constantia Eriksdotter.

Först besöktes Smedsbol på Åsebols ägor i Hova socken, vilket upptagits 30 år tidigare av Töres Persson, sedan han utnyttjat de sex frihetsåren. Tillstånd bör då ha lämnats av Frankelin omkring 1606. I jordeboken stod torpet dock upptaget först år 1628 och då som 1/8 kronohemman. Här fann synemännen utom ett öde hemman med tomt, tomtstenar och källarväggar mm även

> "gamble bevislige åkertegar uti en brukelig eng och uti sielva åkern, så wäll som tillbelägen äng, finnes mycket över belägne med stora gamla övemåssade Stenrör, till mera wist kennemärke, det haver warit fordom ett särdeles hemman med sine fullkomlige omägor. Åsbolet alldeles utan något hinder, avsaknad eller ringaste menföre på någon sida".

Att sten- eller hackerören, som synemännen fann på platsen, var övermossade visar, att denna varit bebodd och brukad åtskilliga hundratals, ja, kanske tusentals år före synemännens besök. Genom att Töres Perssons valde en tidigare brukad boplats, underlättades såväl hans uppröjning av hemmanet, som hans förutsättningar för och möjlighet till försörjning.

Synemännen fortsatte sedan till Högshult på Barruds ägor. Detta torpställe infördes i jordeboken som 1/8 skatte år 1640, eller två år före synemännens besök. Hemmanet angavs dock ha varit bebott långt innan Frankelin fick Barrud i donation år 1602. Jordeboken har dock inget att förtälja om detta och visar därmed att bygdens verkliga bosättning haft en annan profil, än den officiella längder och böcker förmedlar.

Även Högshult hade i likhet med Smedsbol gamla övermossade sten- eller hackerör i åker och äng.

Nästa dag reste synemännen till finnen och skytten Simon Hindrichsson i Hägghemmet, Undenäs. Han hade fått tillstånd att disponera detta torp av Henrik Frankelin två år före dennes död, eller år 1608. Även här fanns överväxta och övermossade stenrör.

Avslutningsvis besöktes Uggletorp och Svanhult i Undenäs varvid man fick veta, att det senare upptagits av en Per Finne, vilken fått viss ersättning av Henrik Frankelin, för att han skulle åta sig att odla upp torpet. Även på dessa platser fanns övermossade stenrösen.

Uppgifterna i samband med denna syn tyder på, att en fäbodliknande verksamhet funnits långt innan finnarna kom in på Tiveden. Dessa utnyttjade sedan påpassligt förut preparerade platser för sina boställen och för sitt svedjebruk. Frälsemännens finska skogvaktare och skyttar kände väl till, var dessa var belägna. Simon i Hägghemmet tillhörde denna kategori. Han kom från Kavlebron i Finnerödja, dit han anlänt med föräldrar och syskon under 1590-talet.

Odlingsrösen är reliker från arbetssamma och idoga fäder. De räknas numera som fornminnen. Åldern varierar, eftersom svedjebruk bedrivits på skogarna under flera tusen år. Antalet odlingsrösen eller hackerör har blivit stort. En by, som jag personligen inventerat är Delebäck vid sjön Skagern med Tiveden i öster och nordost synligt vakande över sjöns vatten. Denna enda by hyser inte mindre än cirka 1 000 odlingsrösen. Svedjebruk bedrevs i denna by som komplement till vanligt åkerbruk till medio av 1800-talet. Därav kan man dra slutsatsen, att Tiveden säkert rymmer åtskilliga hundratusental liknande stensamlingar.

En redovisning av nybyggen 1540-1650 inom Hova tingelag, angränsande Undenäs/Tived inom Valla samt Södra Råda inom Visnums härad lämnas i bilaga.

Även om inslaget av finnar i Tivedsbygden med omnejd säkert varit mycket omfattande, skall man snart finna, att det är svårt att ur dokument och längder härleda nybyggarnas ursprung. Namn, av den art den finske teologistudenten Carl Axel Gottlund spårade i Värmlands finnskogar saknas helt. Släktnamn utgör därmed ingen källa, för att i detta område skilja finne från svensk. Epitetet "finne" förekommer sparsamt och mest vanligt i anslutning till sekelskiftet 1600, när de första finnarna invandrade till bygden, eller någon enstaka gång senare när en finne

åtalas och ställs inför domstol. Exempel på detta kan vara Morgonstjärneupproret. Ingen mer än drottning Kristina angav dock, att de personer, som startat detta, var finnar.

Släktnamn förekom normalt inte denna tid. Präster och fogdar använde förnamn kombinerat med namnet på det hemman, där vederbörande var bosatt. Om flera personer med samma namn bodde i samma by kunde namnet kompletterades med "den äldre" och "den yngre" eller alternativt med patronymikon[53].

Orsak till att invandrande finnar inte utpekades kan ha varit, att landets ledning såg alla i landet boende personer som svenskar, oavsett var de var födda. Inom delar av Tiveden var för övrigt finneinslaget denna tid så starkt, att det var svensken som var avvikande. Exempel på detta kan vara Paradisgårdarna där ingen, bortsett från Jon Michelsson vid ett exklusivt tillfälle, kallades "finne". Inte heller de personer, som röjde Finnerödjagårdarna och Finnefallet i Finnerödja eller Finntorpet Tranhalsen och Finnkärra i Södra Råda, förlänades finnepitet.

Att finnarna var dominanta i Tived socken öster om Unden under 1600-talet, framgår, förutom av att flera sjöar bär finska namn, av det märkliga faktum, att inom Tiveds församling blev endast en person denna tid öronmärkt, och det var ”Lars Västgöte”. Denne var då en främmande fågel bland alla finnar i sitt eget landskap.

Ett undantag fanns. Det var Anders Olofsson Finne i Kvarntorp, Finnerödja. Bortsett från stubbarättsbrevet 1597, i vilket benämningen ”Finne” saknades, behåller han sitt finnepitet i alla typer av dokument och handlingar från en tiondelängd år 1600 till sista uppgiften i en mantalslängd år 1642.

När finnarna på detta sätt ej blivit särskilt utmärkta, måste man söka sig fram längs andra vägar att finna deras identitet. En av dessa kan vara, att undersöka varför Tivedens åsar och kullar några årtionden före och efter sekelskiftet 1600 började frekventeras av ärkeänglar, apostlar, helgon, påvar och biskopar. Uppenbarelserna talade dessutom finska. Fenomenet var enkelt. Allt berodde på sen övergång till kristendom i östra Finland.

Korstågen insatta från svensk sida mot egentliga Finland år 1157, mot Tavastland under 1230-talet samt år 1293 mot Viborg var punktvisa och kortvariga insatser av ringa betydelse för kristnandet av landet i sin helhet. Banbrytande för dop och kristendom i östra Finland blev däremot församlingen S:t Michel (Mikkeli) i Savolax, som grundades år 1327. Denna följdes av nya, aktiva församlingar i mer östliga lägen såsom Juva (Jockas) 1442 samt Säminge (Sääminki) år 1510[54]. Den tvångsartade svenska kristningsinsatsen inom detta område av en finsk-ugrisk befolkning med Kalevalatraditioner, vilken Axel Oxenstiernas så sent som 1620 betecknade som bestier eller vildar, var säkert av stor omfattning. Att prästerna i ett så komplicerat läge tog såväl ärkeänglar som helgon till hjälp, är knappast ägnat att förvåna. När frågan om dopet väl var avgjord, bestämde prästen, vad den döpte Kalevala-ättlingen skulle heta. Det nya namnet blev för denne säkert en gåta.

Savolax församlingar vid 1500-talets mitt. Från Pirinen 1982

Från nämnda källor valde prästerna bland annat namnen Mikael, Gabriel och Rafael från ärkeänglarna, apostlanamnen Petrus, Simon, Johannes, Jakob, Filippus, Andreas, Bartolomeus, Matteus, Tomas, Paulus samt påvenamnen Clemens och Stefan, vilka burits av inte mindre än 14 respektive 9 påvar. Ett namn, som knöt an till det senare, var det relativt vanliga finska namnet Staffan. Denne stod i bibelns martyrlängd som den förste martyren. Hälsinglands apostel, vilken dräptes på Ödemården mellan Hälsingland och Gästrikland, bar namnet Staffan. Ett förhållande, som kan ha påverkat namnsättningen inom angränsande finska Österbotten och i Åboområdet. Bland martyrerna fanns även Laurentius den helige, vilken blev halstrad i Rom. Till dessa kom namnen för Finlands skyddshelgon, aposteln Henrik, biskopen i Åbo Henning, Olof den helige i Nidaros, Erik den helige i Uppsala samt den förste ärkebiskopen i Lund för skandinaviska Norden med namnet Eskil. Detta senare namn bar även Södermanlands apostel,

[53] Normalt anknutet till fadern, t ex Svensson eller Svensdotter
[54] Finnsam, sid 16

Eskil den helige. Legenden om denne berättar, att han vigdes till biskop över det ännu hedniska Sverige nordanskogs och utsändes av den helige Sigfrid i Husaby.

Vi kan förutsätta, att de namn prästerna kände sig uppfordrade att förläna skogsfinnarna saknade all förbindelse med de namn, de tidigare haft med annan religion och andra gudar. Under svensk överhöghet hade de inget val. De måste döpa såväl sig själva som sina barn. Den tvångsdöpte finnen behöll sedan säkert sitt gamla namn tillsammans med det åsatta nya. Det ursprungliga namnet blev på så sätt bevarat som det släktnamn, vilket teologen Gottlund kristalliserade fram under sina vandringar i finnskogarna. De namnen slutade i likhet med namnen på Kalevala-gudarna Väinämöinen och Illmarinen m fl ofta på -inen. Många ättlingar till våra skogsfinnar känner på så sätt till anfäders namn med ursprung från sen medeltid.

Ofta överensstämde de av prästerna åsatta namnen med de svenska. I Sverige användes nämligen, med motsvarande motiv som i Finland, kanske främst namnen Anders, Erik, Johannes, Lars, Nils, Olof och Per. I dessa fall kan personen lika gärna vara finne som svensk. Boplatsens läge eller andra faktorer får då avgöra

På finsk kvinnosida var naturligtvis Maria, Jesu moder ett dominant inslag. Namnet kortades ofta till Marit. Även Magdalena, med sina kortformer Malin, Lena, Helena och Elin, var vanligt. Till dessa kom helgonnamnen Margareta, kortat till Greta, samt Birgitta med kortformen Britta. Andra namn hämtade från bibeln var Anna Jesu mormor, Sara Abrahams hustru och Elisabet Johannes döparens mor. Sistnämnda namn hade kortformerna Lisken och Lisa.

En sammanställning av namn kombinerade med epitetet ”Finne” på Tiveden och i bergslagen åren 1515-1610 framgår av bilaga. Namnen är tagna ur den officiella dokumentationen. Vid sidan av invandringen av skogsfinnar från östra Finland förekom även invandring av finnar från de västra och södra delarna av landet. Namn som Algut, Björn, Gälar, Hemming och Torkel m fl har mer trolig hemortsrätt inom dessa områden.

En annan väg att söka finnar är att kontrollera nybyggenas namn och läge. Svedjefinnen sökte sig gärna in i orörd och väglös ödemark, där han på krön och åsar i sydsluttningar fick tillgång till den skog och och det utrymme, som krävdes för svedjebruket. Namn som Åsen, Backen, Boåsen, Ekebacken, Eriksbacken, Eriksåsen, Grönehög, Grönelid, Högshult, Högskog, Högsåsen, Kullerud, Laggåsen, Lindåsen, Lövåsen, Nolåsen och Tällåsen m fl ger därför antydan om svedjefinnar, särskilt om de ligger avskilda och fristående från annan bebyggelse. Namn som Finnerödja, Finnefallet, Finntorpet, Finnkärra och Finnkila ger än tydligare besked om, att det var en finne, som först började röja torpet eller ta sig an det öde hemmanet.

Ytterligare vägledning om finnar ger domböckerna. Finnar ställdes relativt ofta inför tinget i mål där de nekade till anklagelserna. Om vittnen saknades valde rätten ofta, att låta vederbörande svära sig fri med hjälp av sex- eller tolv-mannaed. Detta innebar att sex eller tolv ojäviga personer infann sig i rätten och satte själ i pant för att stödja den version den anklagade lämnat. Detta förutsatte att edgångsmannen kände den, han ställde upp för. För en finne blev detta normalt finnar. Thomas Mathisson från Kåhult i Lyrestad visade vad som gällde. När tingsrätten år 1642 begärde, att han skulle värja sig med tolv-mannaed blev svaret, att han inte klarade detta, eftersom han var av finskt ursprung och inte kunde samla erforderliga edgångsmän. Detta var för övrigt enda uppgiften i dokumenten, som visade att denne Thomas var finne.

Domböckerna ger oss även nämndemännens namn. Enligt drottning Kristinas dekret år 1640 skulle nämndemännens antal i bergslagens finnbygder motsvara folkets fördelning på svenskar och finnar. Detta var en självklarhet. Inget häradsting hade förmåga eller möjlighet att utreda brottmål, förhöra och döma personer vars språk de inte förstod. Folket på orten föreslog därför personer till nämndemän, som de hade förtroende för, och dessa blev därefter förordnade av tingsrätten, sedan de svurit sin nämndemannaed. Norra delen av Hova socken inklusive Finnerödja och Älgarås var under förra delen av 1600-talet till stor del finnbygd. Även i Amnehärad och Lyrestad var finnar bosatta. Vi kan därför förutsätta, att minst två av tingslagets tolv nämndemän var finnar eller finnättlingar. Troligtvis finskspråkiga nämndemän kommer att redovisas efter hand som de påträffas under berättelsens gång.

Ännu ett sätt att spåra finnar är att följa familjebildningen. Normalt vigdes finnar vid finnar i de generationer, som följde närmast efter invandringen. Språk och kulturell samhörighet var viktigt, speciellt för kontakt med far- och morföräldrar och äldre släktingar. Man valde

därför i första hand personer inom bekantskapskretsen. Detta framgår relativt väl av det avsnitt i denna framställning, som betecknas "Anders Olofsson Finnes ättlingar".

Vid uppföljning av bygdens nybyggen skall man snart finna, att omsättningen av brukare eller åbor på dessa vanligtvis var mycket stor. Flera anledningar fanns till detta. En var att frälsemännen ofta lämnade tillstånd till arbetstorpare, att slå sig ned på säteriernas ägor eller på kronans allmänningar. Arrendekontrakten var ofta tidsbegränsade.

En annan anledning till rörligheten var, att det tog tid att få nybyggen lönsamma. När åbon efter några års svedjande skulle börja betala skatt, lämnade han torpet och sökte sig nytt torpställe. En tredje anledning var att kronotorpen i stor utsträckning användes för knekthållet. När knekten gick i fält ställdes hemmanet utan brukare och när han "blev slagen" ställdes det öde, intill dess att en ny knekt kunde skrivas för torpet. I denna hantering utnyttjade ortens myndighetspersoner och tongivande bönder ofta finnar som ryttare eller knektar. Få återvände och hemmanens karaktär av ödehemman kvarstod i flera fall under lång tid i jordeböckerna.

År 1628 kan man av räkenskaperna utläsa manfallet bland knektarna. Där står:

> ”Efter skrefne Soldater utdroge med underbemälte Compagni om Wåren 1627, wilka ännu intet äre Hemkomne, utan äre Meste parten Döde blefne, wilka man intet wet huru många ..... eliest en Del under andre Compagni förstuckne ....” [55]

I följande sammanställning görs ett försök, att ur dokument och handlingar återfinna den mest tydliga delen av invandringen av finnar till bygden, oavsett om denna gäller ett nybygge eller upptagning av ett äldre öde hemman. Normalt gällde sex frihetsår för den, som i ödemark tog upp ett hemman från stubbe och rot. Den, som återupptog ett ödehemman, fick reducerat antal frihetsår beroende på hemmanets status.

Äldre hemman upptagna före 1580, redovisas endast om de på grund av ödesmål eller andra orsaker bedömts ha blivit återupptagna av finnar.

Hemmanen är angivna sockenvis i bokstavsordning. Årtalet under hemmanens namn är det år, då hemmanet med ledning av längder och dokument bedöms vara upptaget. Detta årtal avviker ofta från ortnamnsförteckningarna[56] och jordeboken, men överensstämmer med i bilaga redovisad förteckning över nybyggen.

Läge och höjd över havet anger ofta ett hemmans svedjekaraktär. Speciellt lägen över den nivå Yoldiahavet nådde (150 möh) var åtråvärda. Ovan denna nivå var de tunna jordlagren inte bortspolade. Även hemmanets höjd över havet har därför redovisats.

Envar

Aldrig vi möttes, han var på besök
Han bodde en stund bortom tidens krök
Hans dag var fylld av strävan och id
Familjen ägnades all hans tid
Han älskade, kämpade, bröt teg vad han hann
Barnen som växte, som vindar försvann
Han hoppades mycket, mycket han drömt
Men vem han var, vi alla har glömt
Och vad han hette, finns
Ingen som minns

[55] Västergötlands handlingar. Vadsbo härad. 1628:4
[56] Utarbetade av Kungl Ortnamnskommissionen eller Ivar Lundahl

Hova

Hova kyrka. Peringskölds Monumenta Sueo. Gothorum 1671. Kungliga biblioteket.
Hova nya kyrka. Foto: Lena Gribing 2004.

Hova är en gammal offer- och marknadsplats med tusenåriga anor. Offerplatsens läge var säkert väl valt vid det vattendrag där resan över den farliga Tiveden började eller slutade på vägen till eller från svearnas rike. Orten blev på så sätt länk och brygga mellan Svea- och Götaland i området. Bodarna vid själva gränsen var under medeltid enbart ett kloster med taverna och en någorlunda fredad rastplats under resans gång över Tis skog.

Flera tusen år gamla stenyxor och pilspetsar samt gravar från bronsåldern visar när människan kom till bygden. Vattenvägarna Skagern, Unden och Hovaån var viktiga leder för denna första invandring.

Slaget vid Hova mellan Valdemar och hans bröder ägde rum 1275. Därmed tog Hova plats i de historiska dokumenten. Tilldragelsen har nu i 15 år firats genom Hova riddarvecka.

När Hova kyrka byggdes är ovisst. Det torde dock ha skett i anslutning till sekelskiftet år 1300. Kyrkan blev efter 1671 försett med tillbyggt torn. I samband med ett blixtnedslag i detta år 1723 rasade tornet samt kyrkans västra gavel varvid 15 personer dödades.

En byggnadsmässig relik finns kvar i socknen. Denna utgörs av Stavestugan i Åsebol från tidigt 1600-tal. Insatser krävs dock, för att bevara denna för kommande generationer.

Anderstorp	Anders	1627-31
1625	Änkan	1635
150 möh	Mattes Nilsson, knekt, hustru 1 Ingrid	1635-45
	”- 2 Barbro	1647-67
	Nils Matsson, hustru	1670-1705
	Johan Svensson, hustru	1705-10

Foto: Lena Gribing 2004.

Anderstorp infördes i jordeboken som 1/16 skattehemman år 1634. Anders hade då varit synlig på torpet från år 1627. Det kan ha varit upptaget åtskilliga år tidigare.

Mattes Nilsson stod som knekt för Anderstorp åren 1635-38. Han löste sina medarvingar i Östergården Råglanda i Lyrestad år 1667 och stod för detta hemman med ny hustru 1669-87. Samme Mattes dog troligtvis i Råglanda 97 år gammal 1698.

År 1670 sålde Nils Mattsson och hans svågrar Anders Eriksson i Storhult och Anders Andersson i Segolstorp 1/8 Anderstorp till friherrinan Fru Elsa Kruus. Nils fortsatte att bruka hemmanet. Han bör, med hänsyn till sitt engagemang vid detta tillfälle, ha varit son till Mattes Nilsson. Fru Elsa var som änka efter Christer Bonde ägare till Laihela friherrskap i Finland. Svärfadern hette Carl Bonde, vilket förklarar friherrinnans intresse för det lilla torpet på Tiveden.

Johan Svensson kan ha varit måg i gården. Han var med i Binneberg år 1710. Tidigare hade han blivit utskriven till soldat, trots att han lejt en annan i sitt ställe. Han friades dock från knekttjänsten, när han som muta gav den vid Binneberg senare mördade fogden Johan Wahrenberg sin oxe.

Hemmanet ligger över marina gränsen svedjebetonat på en ås mellan finntorpen Humletorp och Bahult. Anderstorp var säkert upptaget av en finne och fortsatt brukat av finnättlingar.

Bahult	Bengt Olofsson, edgångsman	1639-41
1630	Carl Bondes frälse	1648
152 möh	Erik Töresson, hustru Karin Andersdtr	1686-1705

Foto: Lena Gribing 2004.

När Bahult blev upptaget, vet vi inte. I Hova dombok den 28 januari 1686 angavs torpet dock vara upptaget för mer än 50 år sedan. Ryttmästaren Jacob Lenck på Ramsnäs fick år 1685 Bahult som livstidsdonation. Dessförinnan hade torpet varken betalat skatt eller utfört dagsverken. Det hade endast utfört skjutsningar.

Åborna hölls redovisningsmässigt dolda före år 1685. Ett undantag var Bengt Olofsson, vilken framträdde som edgångssman för Hans Larsson på Hallan vid Hova ting år 1641. Hans var svärfar till en av finnarna och rövarna vid Skansen på Tiveden år 1634. Såväl Hans på Hallan som Bengt Olofsson i Bahult kan därmed väntas vara finnar. Bahult bör då vara upptaget före råntillfället år 1634.

När hemmanet infördes i jordeboken år 1685, angavs det som två hemman, varav 1/16 var krono och 1/16 skatte.

Jacob Lenck ifrågasatte Erik Töresson som brukare av hemmanet, men nämnden ansåg honom vara en frisk och duglig arbetare. Han fick fortsätta.

Berghult	Hindrich Biörsson, hustru Kerstin	1635-47
1630	Erik	1688
140 möh	Jöns, inhyses, oförmögen, hustru	1697-1700
	Soldat Håkan, hustru	1697-1705

Hindrich Biörsson föddes troligen i Bålerud, Älgarås socken. Broder var Måns Biörsson i Skaterudsmarkan och halvbroder skytten och skogvaktaren Biör Nilsson i Storhult, Hova. Föräldrarna tog upp ett öde Storhult år 1588.

Hindrich var ägare till Sörgården Storhult 1616-34, men kunde inte betala ålagda skatter, varför han tvingades sälja sin bördsrätt i gården år 1635. Under tiden hade han genom Erik Krabbes medverkan tagit upp ett nybygge på hemmanets ägor:

> Såsom Hindrich Biörnsson i Berghult Nybygge uti Storhult är af Mo och Stubbemark för några år tillbaka upptaget på den Konungslige Fullmacht och tillåven, som fordom Jägmäster Wällb. Erich Krabbe bekommit, har jag tillåvat frihet och skattemannarätt efter såsom andre sådane Nybygge bekommit hava, der nu som oftast .... och i synnerhet nu

> sedan det är kommit i Solskifte med sin fullkommelige Husbyggning samt inrymt med Åker och Äng, der efter invärderat till beskattning och infört i Jordebok för en åtting, så på det hans starka arbete och bekostnad icke skall emot föregångne försäkring quit bliva, blef honom uppå H.s Kungl. Maj:tts nådige behag på föregiven Nådig Konungslige Fullmakt honom upplåtet be.de Hemman och Torp med laga fång för skattebörd till Hindrich, hans hustru och arvingar njuta, bruka och behålla till en evärdelig ägo.[57]

År 1651 klagade bönderna i Storhult på Hindrichs nybygge, varför det efter syn av länsman och nämnd förklarades ogillt och skulle återföras till byns utmark. Hemmanet återupplivades dock i samband med indelningsverkets krav på jordägarna. Berghult blev då soldatboställe för Storhults by.

Hindrich Biörssons problem fortsatte dock. Åren 1647-52 var han bosatt i Hässleberg, några år senare i Källtorp och 1658-60 i Värpe. År 1656/57 framgick av domboken, att dottern Kerstin hade stulit från Sven Larsson i Hyddan, Amnehärad socken och år 1667, att han utan tillstånd satt upp en backstuga på Skaterudsmarkan. Domen blev, att stugan skulle raseras. Hindrichs vidare öden göms därefter under tidens täcke.

Förhållandena vid Bålerud, Storhult, Berghult och Skaterudsmarkan inklusive personernas namnmönster tyder på, att Hindrich Biörsson var finnättling.

Bondetorp	Öde	1572-76
1559	Jon Jerpe, upptaget 1576 till skatt 1579	1576-86
100 möh	Östen	1592-90
	Sven	1601-03
	Öde, under kronan 1605	1604-08
	Ett hjonelag[58]	1609
	Bengt	1611-27
	Per, Erik och Mattis	1620-22
	Daniel	1624-34
	Sven Olofsson, hustru NN Anstensdtr	1628-37
	Töres/Tohl Chrismansson, soldat, hustru Marit	1638-70
	Töres Bengtsson, hustru Segrin	1668-78
	Öde ½ gård	1660-69
	"-	1667-72
	Hans Persson Juuthe, soldat, hustru Marit Eriksdtr	1675-86
	Olof Bengtsson soldat, edgång, hustru Ingrid Bengtsdtr	1678-91
	Jon Eriksson, soldat	1683-87
	Sven Biörsson	1690-96
	Jon Tohlsson	1696-1704
	Håkan Jonsson	1696-1709

Bondetorp redovisades första gången i jordeboken år 1559 som ett helt mantal skatte. Jon Jerpe, som tog upp gården efter dess första ödesmål under 1570-talet, kom antagligen från Jerpegården i Hova by, där samma tid en Lars Jerpe var verksam.

Ägarbilden under 1600-talet är splittrad. Gården delades i början av detta sekel på två halvgårdar. Dessa stod ofta öde, vilket bidrog till att hemmanet övergick i kronans ägo och kom att utnyttjas i knekthållet.

Sven Olofsson var gift med en av Anstens döttrar i Guntorp, Hova socken. En annan dotter var gift i Bårtorp, där en tidig brukare med namnet Ansten förekommit redan 1581-89. Ansten i Guntorp var soldat. Namnet bars även av soldaten Ansten Svensson, som med fadern tog upp hemmanet Varsundet i Amnehärad, samt av ryttaren Ansten Svensson, som med sin fader tog upp Sandåsen i Finnerödja och vigdes vid Anders Olofsson Finnes sonsons dotter Elin. Namnet Ansten förefaller ha finnanknytning, även om anorna troligen inte är östfinska. Perso-

[57] Hova dombok den 20 mars 1647
[58] Man och hustru

ner med detta namn var i regel engagerade i upptagningen av nya hemman samtidigt som de vanligtvis blev uttagna till soldater.

Töres eller Tohl Chrismansson förekom tillsammans med Chrisman Andersson och dennes hustru Angund Matsdotter i Bårtorp år 1644. Han var troligen son till dessa.

Olof Bengtsson anklagades vid Hova tingsrätt år 1679, för att ha stulit råg och halm från Nils i Ebbetorp samt fläsksidor från Anders i Ingelstorp. Av sammanhanget framkom, att han var svåger med en beryktad tjuv - Anders Bengtsson - från Kvarnbolet i Finnerödja. Den senare var dotterson till Anders Olofsson Finne i Kvarntorp, Finnerödja. Olof nekade och ålades fria sig med tolv-mannaed. Han fullgjorde sin laggång med följande edgångsmän, själv tolfte:

> Erik Andersson i Lillhult, Bengt i Segolstorp, Töres (Bengtsson) i Humletorp, Lars Månsson i Värpe, Nils Larsson i Håhultstorp, Lars Clemetsson i Råglanda, Algut Hansson i Korsbäcken, Algut Bengtsson i Kyrkhävden, Anders Månsson i Midskog, Biörn (Larsson) i Paradis Jonsgård samt Bengt (Nilsson) i Folkeberg.

Olof Bengtssons bakgrund som måg i Kvarnbolet samt edgångsmännen, varav flertalet fortsättningsvis skall visa sig vara finnättlingar, leder till slutsatsen att samtliga personer i denna förrättning hade samma etniska bakgrund. Att en svensk skulle ställa upp för en finne, som anklagats för upprepade stölder och dessutom var svåger till en stortjuv, är knappast tänkbart. Att Olof trots dessa odds lyckades samla elva man, som var beredda att sätta sin själ i pant för att fria honom från åtalet, var nog mer än någon väntat sig. Personlig kännedom och finsk samhörighetskänsla var en klar förutsättning för denna edgång.

Jon Tohlsson hade en broder Nils i Gårdsjö åtminstone åren 1689-97. Bröderna var år 1697 inblandade i en arvstvist med soldaten Lars Bruse i Brushult angående arv efter dennes moster, Karin Tohlsdotter i Fröåkra, död 1697, 70 år gammal.

Dessa förhållanden, verksamheten som soldater samt namnmönstret tyder på att flera av de personer, som tagit upp och brukat Bondetorp efter och mellan dess ödesmål bör ha varit finnar eller finnättlingar.

Boterud	Anders	1586-90
1580	Lars knekt	1601-02
160 möh	Öde	1603
	2 knektar	1604
	Olof, knekt	1606-08
	Sven, knekt	1611-24
	Anders Olofsson, knekt, fritt från skatt	1616-28
	Toll, knekt	1624
	Nils	1626
	Lars i Gårdsjö, knekt, fritt från skatt	1634-35
	Olof, hustru Kerstin	1639-42
	Nils Olofsson enligt roteringslängd	1648
	Jon Månsson, Finne, sonhustru Anna Hansdtr	1650-51
	Son Olof Jonsson	1670-79
	Son Bengt Olofsson, död Fagersand	1670
	Olofs änka	1681
	Son Anders Olofsson, hustru, son, dotter Maria	1689-1705
	Olof Nilsson, knekt, kommenderad till Marstrand	1683

Foto: Författaren 2004.

Boterud var ett svedjehemman på en ås ovan marina gränsen i anslutning till sjön Narven med fina möjligheter till fiske. Sjöns yta vilar 150 möh.

Torpet togs upp samtidigt som Paradisgårdarna. Användningen av hemmanet i knekthållet ger ytterligare indikationer om finnstatus. Finnar utnyttjades ofta av samhälle och etablerade bönder för att bemanna fänikor och kompanier.

Hova dombok berättade år 1650 om de efterforskningar, som finnen Jon Månsson med son Olof och sonhustru Anna gjorde efter "Lille Jon" eller Jon Jonsson - en av rövarna vid Skansen på Tiveden. Jon försvann efter dådet. Enligt rykten i bygden skulle han ha mördats av Johan Oxenstiernas skyttar, bröderna Nils och Michel Perssöner från Hultatorp i Askersunds socken. Bröderna nekade. De var den tiden enligt egen utsago ynglingar, som inte dristade sig till att vara tillsammans med de överdådiga skalkarna från Kavlebron och Paradis. Bevis saknades och de friades av tingsrätten.

Jon Månsson tillhörde Paradisfinnarna och var bosatt i denna by åtminstone fram till år 1639. Svärdottern Anna var dotter till nämndemannen Hans Larsson på Hallan i Finnerödja. Även den senare antas vara finne.

Brestorp		
1540	Öde, förd under kronan 1605	1603-06
120 möh	Anders, gammal –22, hustru	1608-27
	Lars Andersson, hustru Marit	1613-71
	Påvel/Pälle/Per Larsson	1622-40
	Lars Persson, hustru Ingrid Larsdtr, Ingrid död –96, 80 år gl	1655-1704
	Sven Nilsson, hustru Susanna Larsdtr	1656-91
	Anders Andersson, knekt, hustru	1674-1708
	Olof Andersson, hustru 1 Margareta Persdtr	1688-1710
	2 Kerstin Bengtsdtr	1711-20

Brestorp redovisades som ett helt skattehemman i jordeboken år 1540. Det stod sedan öde ett antal år vid sekelskiftet 1600, varvid hemmanet övergick i kronans ägo.

Lars Andersson och Marit hade fyra döttrar samt troligen sonen Påvel. Äldsta dottern Karin var gift tre gånger. I första äktenskapet med Anders hade hon sonen Olof, vilken framträdde på hemmanet 1688. Dottern Elin vigdes vid Per Nilsson och köpte år 1654 en hemmansdel i börd i Högebron. Äktenskapet var barnlöst. Döttrarna Ingrid och Susanna var gifta med Lars Persson respektive Sven Nilsson. De fortsatte att bruka Brestorp. Sven kom från Storkila.

En son till Lars och Ingrid, Olof Larsson, köpte 1694-98 ¼ Högebron av syskon och kusiner. Av de senare var Ingrid Nilsdotter bosatt i stubbarättshemmanet Boåsen, vilket var upptaget cirka 1593 eller samtidigt som Högebron. Nybyggaren i Högebron hette Anders Nilsson. Om det var Lars Andersson eller Marit, som knöt an till denne är ovisst. Troligt är väl att det var den senare och att Lars fört börden vidare i Brestorp.

Finnanor kan ha förts in till Brestorp via Anders i samband med de svåra åren 1603-08. Anders, Lars och Påvel har höga lägen i det finska namnmönstret. Anknytningen till Högebron och Boåsen ger ökad näring till denna uppfattning.

Samtidigt med Anders tog finnarna Jöns och Clemet sig an ett likaledes öde Finnkila.

Brushult		
1540	Öde eller halvt öde	1567-76
80 möh	Änkan Karin	1570-86
	Anders, Per och Daniel	1578-81
	Ravel Andersson	1582-1628
	Ambiörn Ravelsson	1618-31
	Per Ravelsson	1618-54
	Son Anders Persson	"-
	Olof Ambiörnsson, hustru Brita Andersdtr	1654-1700
	Ravel Jonsson	1691-1709
	Per Jonsson	"-

Foto: Okänd.

Ravel Andersson angavs vara gammal 1622. Han hade brodern Per och systrarna Karin och Gunnel samt sonen Ambiörn. Den senare var åtminstone från år 1632 bosatt i Råglanda,

Lyrestad. Han hade sonen Olof Ambiörnsson, som gifte sig med Anders dotter Brita i Gastorp. De övertog därvid den av fadern Ambiörn ärvda och lösta hemmansdelen i Brushult.

Ravels bror Per hade sonen Anders bosatt i Brushult samt döttrarna Karin i Hulestad (Ribbingsfors), Elin i Häljatorp, Kerstin i Åsebol, Ragnilla i Bredebolet och Marit i Häggebo.

Karin i Hulestad hade sonen Mats och systern Kerstin i Åsebol hade sönerna Michel och Ravel samt döttrarna Ingiäl och Elin. Mats från Hulestad hade dottern Ingrid, vilken möjligen var vigd vid skytten Hindrich Hindrichsson i Sjötorp, Hova. Namn, yrke och boplats för den senare talar för, att han var finne.

Ravels syster Karin Ravelsdotter var gift med Lars Andersson i Storkila. De hade bl a sonen Michel, vilken övertog gården, samt en son Nils, som bosatte sig på av finnar tidigare brukade Finnkila. Ravels syster Elin samt dotter Ingrid vigdes båda i Gårdsjö. Elin var gift med Bengt i Gårdsjö. Efter dennes död övertog änkan Elin och trolige sonen Påvel hemmanet. Namnmönstret ger Gårdsjö förmodad finnanknytning.

Olof Ambjörnsson var morbror till bröderna Ravel och Per Jonssöner, vilka avslutar tabellen ovan. Enligt Hova dombok var bröderna år 1700 oense om morbroderns försörjning.

Per Andersson i Gastorp, nämnd ovan, var gift med Anders Staffanssons dotter Ingiäl i Myrhult, Älgarås socken. De hade sonen Staffan och en dotter Sigrid, som vigdes vid finnen och ryttaren Michel Arvidsson. Pers broder Lars Andersson flyttade och blev verksam som fogde i Torpaskoga i Finnerödja 1630-1684. En dotter till denne Lars vigdes två gånger vid finnättlingar från Välevattnet i samma socken.

Mycket av namn och kopplingar mellan Brushult, Åsebol, Gårdsjö, Sjötorp, Gastorp, Torpaskoga, Välevattnet, Myrhult och Finnkila tyder på, att flera familjer i dessa hemman hade finskt ursprung eller finska inslag i familjeväven.

Bråta	Segol	1571-1609
1540	Änkan	1609
90 möh	Torsten Olofsson	1577-1632
	Sven Segolsson	1611-40
	Per Segolsson	1615-20
	Matts Finne, knekt	1628-29
	Mats Larsson, knekt, hustru Inga	1639-52
	Mellangården öde	1640-48
	Björn Algutsson, hustru Ingeborg Danielsdtr	1653-54
	Lars Torstensson Höök, hustru Elin	1655-88
	Algot Michelsson	1674-1740
	Ansten Bengtsson, hustru Ingrid Larsdtr Höök	1676-92

Byn Bråta var en gammal by, vilken redan år 1540 bestod av tre hela skattehemman. Namnlistan ovan utgör ett begränsat urval av personer med namn, som kan ha haft anknytning till pågående invandring.

Namnet Segol stavades i räkenskaperna bl a Siffaiul, Seuatter, Segorder, Seffualt och Syuoll. Namnet Segol återfinns även vid nybygget Grönehög i Lyrestad år 1616. Enligt Roland Otterbjörk i ”Svenska förnamn” skall Segol vara en talspråksform för Sigurd. Sigurd var ett förekommande finskt namn.

Sven Segolsson löste år 1627 en fjärding i gården, köpt av Arvid i Myrhult för 15 daler samt en systerlott inhandlad av Anders Olofsson och hans syster Inga Olofsdtr i Lilla Finnerödja för 5 daler. Storleken på Arvids lott tyder på att han ägde en broderdel. Arvid och Svens fader Segol var i samma ålder. De kan ha varit bröder.

Per Segolsson var ryttare i Böckersboda åren 1601-07 och i Råglanda 1610-17. Båda byarna ligger i Lyrestad. Han dog i Bråta år 1620.

En Nils Segolsson var som knekt skriven för Råglanda i Amnehärad år 1624. Han var trolig son i familjen ovan, återkom inte i redovisningen och kan ha mött sitt öde i 1627 års strider.

Matts Finnes anknytning till Bråta bestod i att byn betalade hans knektlön. Själv kan han ha varit född på Högsten, men sedan alternerat mellan olika hemman som knekt och skytt innan han av Hård på Gudhammar återbördades till Högsten.

Namnet Segol var ovanligt, men förekom tidigt som ett svenskt namn. Kopplingen mellan denne och Arvid i Myrhult samt syskonen Anders Olofsson och Inga Olofsdotter i Lilla Finnerödja år 1627 antyder dock, att här kan finnas finsk anknytning. En Michel Arvidsson, ryttare för Myrhult, visade sig ha varit finne först efter sin död.

Åren 1640-48 stod Mellangården öde och blev som skattevrak tillfört Kronan. Gården upptogs därefter med två års frihet.

Lars Torstensson Höök var son till Torsten Höök i Anderstorp, Lyrestad. Lars inledde sin bana som soldat i Bråta 1655 men lejde år 1669 Olof Andersson i Stenbrotorp, Amnehärad i sitt ställe.

År 1681 visade Mattis Olofsson i Järpängen, att hans svärmoder Karin Torstensdotter med brodern Bengt Torstensson hade ägt en halv gård i Bråta, vilken efter 6 års skatterest 1667-73 tilldömts trumpetaren David Bark. Karins mågar Mattis i Järpängen och Bryngel Andersson i Råglanda betalade dock skulden och återfick gården.

Ansten Bengtsson, född 1643, var måg till Lars Torstensson Höök. Han hade egen måg Lars Jönsson i Smedstorp gift med Anstens dotter Karin.

Anknytningarna till Myrhult, Finnerödja, Grönehög och Järpängen antyder att gamla bolby Bråta under 1600-talet kan ha haft fler finska inslag än Matts Finne.

Bårtorp	*Nolgården*	
1540	Öde	1567-72
100 möh	Esbjörn, halvt öde	1574-75
	Esbjörn	1576-84
	Ansten	1581-89
	Sven	1601-02
	Öde	1603-07
	Jon, knekt	1608-17
	Sven	1617-32
	Olof Karlsson, hustru Ingeborg Anstensdtr	1627-59
	Måns Mattsson, knekt, hustru Ingeborg Olofsdtr	1645-75
	Ansten Olofsson, hustru Karin (Olofsdtr)	1666-85
	Jöns Bengtsson, hustru 1 Gunborg, 2 Ingri	1669-
	3 Gunilla Svensdtr	-92
	Per Jonsson	1672-73
	Son Lars Persson, soldat, hustru	1678-1705
	Gälar Anstensson, hustru	1692-1705
	Erik Jönsson	1692-96

Foto: Sanfred Welin 1936. Hova-Älgarås nr 2, s 90.

Bårtorp bestod redan år 1540 av två hela skattehemman. Uppföljningen av ägarna rubbades av mellanliggande ödesmål, vilka sprängde släktbanden. Enbart Sörgården förefaller dock ha övertagits av kronan för uppkomna skatteskulder.

Olof Karlsson kom i besittning av Nolgården efter ett jordeskifte år 1627 med Sven Olofsson i Folkeberg. Denne Sven kan ha varit identisk med Olofs företrädare i Bårtorp.

Ingeborg Olofsdotter dömdes år 1660 för dubbelt hor med Per Eriksson i Häljatorp, när hennes egen man Måns åren 1655-60 befann sig i fiendeland. Domboken berättar:

> ”Per Eriksson i Wästerhältorp aflat barn med en Knecktehustru. Pers Hustru infann sig wid Rätten med 10 små omyndiga barn och begärde att fadern till livet skulle benådad bliva”.[59]

[59] Hova dombok den 26 maj 1660

Båda dömdes av tingsrätten att mista livet. År 1661 meddelade dock domboken att Per Eriksson beviljats nåd i högre instans. Samma domslut kan då även ha gällt hustru Ingeborg.

Ansten Olofsson var krono- och skjutsrättare samt åren 1673-81 nämndeman. Del av denna tid var han av bosatt på Källtorp. Detta kan ha haft sin grund i att systern Kerstin var gift med Per i Källtorp.

Jöns Bengtsson framträdde med hustru Gunborg år 1669, med Ingri 1672 och med Gunilla Svensdotter 1692. Han kan därmed ha varit gift tre gånger. År 1680 redovisades Jöns i domboken som bosatt på Per Hårds gård i Västerhäljatorp. Han högg då av sig tummen för att slippa krigstjänsten och rymde samtidigt från Hård till Ansten i Bårtorp. År 1692 angav domboken, att Jöns hade bröderna Olof och Ansten Bengtssöner i Näbben. De var födda 1640 respektive 1643. Själv hade Jöns en son Bengt född 1678.

Per Jonssons son Lars fick lagfart på halva Nolgården år 1682. Gården hade då kvar sin skattestatus, vilken den troligtvis disponerat från 1540.

År 1685 blev Bårtorp inlemmat i indelningsverket, som rote 110 och boställe vid Norra Vadsbo kompani i Kunglig Skaraborgs regemente för kompaniets rustmästare. Olof Nilsson Lindås från Lindåsen i Älgarås tjänade då i denna befattning. Han fick avsked 1689 efter 40 års tjänst och en föga hedersam värvning av skomakaren Lars Tohlsson i Korsbäcken, Finnerödja (se Korsbäcken).

Sörgården	
Anders	1601-02
Öde	1603-04
Halvt öde, fört under kronan	1605-08
Anders	1609-41
Chrisman Andersson, hustru Angund Matsdtr	1634-61
Anders Chrismansson	1643
Töres Chrismansson	1644
Anders Svensson	1662
Sven Andersson, hustru	1669-84
Bengt Nilsson	1670-74
Anders Bengtsson, dragon	1693-96
Bengt Jönsson	1697-1705

Chrisman Andersson kan ha varit son till den Anders, som stod för hemmanet vid seklets början. I samband med hustruns död år 1661 flyttade han med sonen Lars till Folkeberg och därefter för egen del år 1664 till Näbben, där han trädde i nytt giftermål. Han var nämndeman 1654-78.

Anders Chrismansson återkom åren 1678-97 vid Hederna och Töres eller Tohl Chrismansson som soldat i Bondetorp åren 1638-70.

Under Chrismans tid var Sörgården ett kronohemman. År 1661 var gården förlänt Knut Posse, men denne fick inga utlagor från Chrisman och foder hade förts från gården. Tingsrätten beviljade då kvarstad[60] på hemmanets tillgångar. Anders Svensson löste påföljande år skulden med 16 daler kopparmynt och övertog gården efter Chrisman.

En annan Chrisman, Chrisman Tohlson i Västerhäljatorp, gick år 1639 i löfte för rövaren och finnättlingen Jon Jonsson från Paradis. Denne Chrisman bör ha varit finne. Även Chrisman Andersson med hustru Angund Matsdotter och sönerna Anders och Töres/Tohl kan med hänvisning till namnlikhet och namnmönster i övrigt bedömas tillhöra samma etniska grupp.

Fagersand	Svarte Lars	1627-40
1620	Anders	1639

[60] förbud att avyttra egendom för att säkerställa ett begärt men ännu ej prövat rättsanspråk

90 möh	*Clemet Finne*	1640-44
	Hans, murarmästare	1649
	Jöns Håkansson, hustru Annika Larsdtr	1665-97
	Anders Svarvare	1675-77

Foto: Lena Gribing 2004.

Svarte Lars stod i en boskapslängd år 1627 för Fagersand. Han bör då ha utnyttjat de skattefria 6 åren. Denne eller en son till densamme kan senare ha tagit upp Paradisbygget i Finnerödja cirka 1650.

En Clemet Finne var enligt Hova dombok bosatt i Fagersand år 1644. Han var säkert identisk med den Clemet, som i en boskapslängd år 1640 angavs vara bosatt i Fagerdal. Det var troligtvis samma boställe.

Vid en jorderannsakning i Hova 1686, angavs Fagersand vara upptaget för över 40 år sedan. Tillstånd att ta sig an hemmanet under Vallsjö säteri kan vid detta tillfälle ha lämnats av riksrådet Claes Horn af Åminne på Ryholm i Beatebergs socken. Denne härstammade från en gammal finsk adelsätt med djupa rötter bl a i Åbo län och Tavastland. Att en finne fick flytta in på detta torp var då föga märkligt.

År 1649 var Fagersand intaget i Horns mantalslängd som nybygge under Vallsjön. Åbon Hans angavs vara murarmästare. Hemmanet infördes i jordeboken som frälsetorp 1663 och såldes av Horns måg, greve Gustaf Otto Stenbock till Tord Bonde år 1672.

Frälset gjorde på detta sätt intrång i bygden efter Gustaf II Adolfs död 1632. Clemet Finne fick varken stubba- eller skatterätt till sitt nybygge.

Finnkila	Sigge och Jeppe Jonsson	1576-82
1540	Tyris eller Töres	1582-90
120 möh	Lasse	1597-1603
	Anders	1601-02
	Öde, togs under kronan	1603-08
	Jöns Finne	1610-27
	Änkan	1628
	Clemet Finne	1613-37
	Jöran Marcusson (finne)	1622
	Nils, hustru Brita	1639-58
	Nils Larsson, nämndeman, hustru Karin Andersdtr	1655-87
	Johan Nilsson, hustru Brita Andersdtr	1687-1710

Foto: Okänd.

Inledningsvis ingick Finnkila i en grupp av gårdar under det gemensamma namnet Kila[61]. Från år 1601 kallades gården Törsakila och från 1617 Finnkila. Under de svåra åren vid sekelskiftet 1600 ställdes hemmanet öde och överfördes till "Kronan" år 1606. För kronofogden gällde det då, att snabbt få fram nya brukare.

Jöns och Clemet var de finnar, som gav hemmanet dess nuvarande namn. Jöns var enligt mantalslängden gammal 1622. Även företrädaren Töres kan ha varit finne.

Jöran Marcusson redovisades i mantal som dräng och knekt hos Clemet Finne år 1622. Han var troligen son till den Marcus Finne, som tog upp Skaterud 1601-08. Han kan även vara identisk med den Jöran Finne, som enligt Hova dombok år 1631 slog Mårtens hustru i Solbacken. Även Mårten/Martin var ett relativt vanligt finskt namn.

En Clemet med hustru Malin redovisades i Åsterud 1640-44, en Clemet med hustru Ingeborg i Segolstorp 1648-51 samt en Clemet Finne ensam i Noltorp 1652-56. Den senare var 63 år 1653 och således född cirka 1590. I Segolstorp hade Ingeborg blivit änka 1642.

[61] Enligt Lundahl, del XI:1, sid 92 hade terrängens kilform i området skapat namnet

Åsterud och Noltorp var denna tid frälse under Harald Posse på Ribbingsfors. Clemet Finne kan då ha vandrat vägen från Finnkila via Åsterud och Segolstorp till Noltorp, där han fick sluta sina dagar hos sin föregående husbonde.

Nils Larsson var son till Lars Andersson och Karin Ravelsdotter i Storkila. Fadern köpte enligt uppgift i Hova dombok 1684 Törsakila som skattevrak från Kronan 1635 och sålde sedan hemmanet till sonen Nils och hans hustru Karin år 1657. Hon var syster till bröderna Per, Lars och Sven Anderssöner i Gastorp.

År 1685 inlemmades Finnkila som rote 117 i Norra Vadsbo kompani av Kunglig Skaraborgs regemente.

Gastorp	Öde	1568-71
1540	Lars Svensson	1572-90
110 möh	Arvid	1597-1617
	Änkan	1628
	Anders Månsson, hustru Kerstin	1613-55
	Per Andersson, hustru Elin	1615-41
	Bengt	1621
	Bonde Persson, hustru Ingrid Larsdtr	1635-94
	Nils Bengtsson, hustru Ingrid Andersdtr	1653-58
	Sven Andersson, hustru Kerstin	1659-95
	Michel Arvidsson, finne, hustru Sigrid Persdtr	1680-85
	Lars Andersson	1686-90

Gastorp var ett gammalt hemman. Det upptogs efter ödesmål år 1571 och delades på två hemman cirka 1613. De nya brukarna Anders Månsson och Per Andersson kan ha varit gifta med döttrar till företrädaren Arvid.

Anders Månsson hade sönerna Per, Lars och Sven samt döttrarna Brita, Karin och Ingrid. Sonen Per gifte sig i Myrhult med en dotter till (finnen?) Anders Staffansson. Själv blev Per svärfar till ryttaren och finnen Michel Arvidsson. Denne löste senare svärfaderns del i Gastorp och ville tränga sig in på hemmanet, vilket hustruns farbröder Lars och Sven sökte hindra. I tingsrätten avgjordes målet till de senares fördel, och Michel fick återvända till Myrhult.

Sonen Lars Andersson var född 1611 och befallningsman i Torpaskoga åren 1637-84. Torpaskoga var köpt till ärftligt frälse av Conrad Falkenberg. Byn utvecklades därefter till säteri och ökade snabbt i omfång genom köp av närliggande hemman och tillstånd av ägaren för torpare att slå sig ned på den angränsande allmänningen. I Torpaskoga eller Skagersholm, som blev säteriets namn, och dess grannskap var finnar rikligt företrädda. Befallningsmannen Lars bör ha varit införstådd med det finska språket, för att kunna sköta sitt uppdrag. Detta styrks även av, att han var måg till trolige finnättlingen Lars Helgesson i Torpaskoga, blev anlitad som edgångsman av trolige finnen Lars Månsson i Rosendalen år 1655, förutom att hans dotter Gunilla två gånger var gift med finnar i Välevattnet i Finnerödja.

Av Anders Månssons döttrar var Brita gift med Olof Ambiörsson i Brushult, Karin med Nils Larsson i Finnkila samt Ingrid med Nils Bengtsson från Gårdsjö. Finnkila och Myrhult hade och övriga gårdar kan ha haft finnanknytning. Nils Bengtsson från Gårdsjö hade troligen en äldre broder med namnet Påvel. Påvel och Nils hade via sin moder Elin anknytning till Brushult.

Per Andersson hade sönerna Bonde, Olof och Tore samt döttrarna Ingiäl och Kerstin gifta med Lars Olofsson och Nils Bengtsson från Bålerud samt Inga gift med Jöns i Håtorp, Lyrestad. Sonen Bonde fick med hustru Ingrid nio barn och bland dessa två söner med namnen Anders respektive Michel. Den förre utmärkte sig som en av de mest vildsinta sällarna vid upproret i Binneberg år 1710, då kronobefallningsmannen Johan Wahrenberg torterades och mördades av pöbeln. Anders dömdes att halshuggas, kroppen parteras och steglas samt hans huvud "slås på en påla". Han gick dock döden till mötes i Lidköpings torn, innan han, som landshövding Carl Gustaf Soop angav saken för Kungl. Rådet i Stockholm, ”fick tillfälle att umgälla sitt rättmätiga straff”.

Sonen Tore Persson flyttade som gift till finnhemmanet Björkulla i Älgarås socken.

Per Andersson i Gastorp var ombud för Arvid i Myrhult då denne år 1627 sålde sin gårdspart i Bråta till Sven Segolsson i denna by.

Den tredje av byns gårdar var kronohemmanet Lilla Gastorp. Detta utnyttjades först som kyrkohemman, men från cirka 1620 som knektboställe. Här förekom bl a ryttaren Peder Arvidsson 1641-55, vilken utnämndes till korpral år 1648 samt korpralen Erik Persson Humbla 1681-90. Den senare var från år 1654 soldat för Humletorp, vilket då brukades av hans föräldrar. Humletorp var upptaget av Jöns finne.

Erik Humbla stämdes till tinget i Hova år 1690 tillsammans med knektarna Sven Larsson i Nockerud och Bengt i Äspäng, Fredsberg för stölder vid Hovabron och Hägghult i Hova socken samt Valbäcken i Kåkind härad. Erik Humbla dömdes att återlämna vad som fanns kvar av det stulna, böta 14 daler och 14 öre silvermynt samt att mista sitt ämbete. Påföljande år var han död.

Byn Gastorps anknytning till finnbyar och gårdar som Myrhult, Bålerud, Björkulla, Gårdsjö, Torpaskoga, Finnkila, Humletorp, Välevattnet och Rosendalen talar för, att betydligt fler finnar och finnättlingar än Michel Arvidsson kan ha gömt sig bland byfolket. Redan Arvid, som tillträdde ett troligtvis öde Gastorp vid sekelskiftet, kan ha varit finne. Efterföljarna Per och Anders kan ha varit mågar till densamme, och i så fall var finskt ursprung för dessa enbart en släktmässig fördel.

Lilla Gastorp. Foto: Rune Johansson 2004.

Guntorp	Öde	1574
1540	Hans, knekt	1575-90
100 möh	Ansten, hustru	1601-22
	Hans Anstensson, hustru	1620-59
	Olof	1620-32
	Ansten Hansson, knekt, hustru Marit Persdtr	1638-1710

Foto: Lennart Magnusson

Guntorp var ett gammalt hemman, som efter ödesmål fördes in i knekthållet. Namnen Hans och Ansten skall vi snart finna ofta vara förknippade med finnar, även om Ansten inte tillhör de skogsfinska namnen.

År 1635 löste Hans hemmanet, som då var ½ skatte, genom att lösa in sina tre systrars arvsparter. Av dessa var en, vars namn inte presenterats, gift med Sven Olofsson i Bondetorp. Övriga systrar var Ingeborg gift med Olof Karlsson i Bårtorp samt Elin gift i Finnerödja.

Ansten Hanssons hustru Marit var dotter till Per Persson och Sigrin Haraldsdotter i Delebäckstorp. Sigrin hade flyttat in till detta hemman från Hjälmkärr i Södra Råda.

Gårdsjö	Lars	1559-88
1540	Lars	1601-07
165 möh	Bengt, hustru Elin Andersdtr	1604-27
	Änkan Elin med söner Nils och Anders	1767-45
	Påvel (Bengtsson)	1626-31
	Påvel (Bengtsson), hustru Ingrid Ravelsdtr	1638-45
	Änkan Ingrid	1637-41
	Dotter Rangela Påvelsdotter	1645-53
	Måg Olof Mattsson, hustru Ingrid Påvelsdtr	1642-55
	Anders Bengtsson, hustru	1645-69
	Gunnar Andersson, g m Anders änka	1674-90
	Elin Påvelsdtr, änka	1682-93
	Olof Påvelsson, hustru Karin Hansdtr	1680-1705
	Nils Tohlsson, hustru Ingrid Andersdtr	1689-97

Påvel Olofsson	1700-26
Hindrich Jonsson, hustru Karin Jönsdtr	1706-09
Olof Påvelsson, hustru Sara Månsdtr	1712-53

Bengts hustru Elin var dotter till Anders och Kerstin Persdotter i Åsebol. Hon var född 1579. Påvel bör ha varit son i huset, även om detta inte direkt framgår av handlingarna. Sonen Nils var första gången gift med Ingrid Andersdotter i Gastorp 1652 och andra gången med Sisella Toresdotter i Fagerlid cirka 1670. En äldre broder till Nils med samma namn vigdes 1644 i Lyrestad vid Gunilla Månsdotter i Böckersboda. De bosatte sig i Äspäng, Fredsberg. En tredje broder Anders stannade kvar på hemmanet.

I egenskap av ombud för moder Elin och hennes medarvingar, sålde Nils Bengtsson enligt Hova dombok 1640, deras gårdsdel i Brushult till Ambiörn Ravelsson.

Anders Bengtsson hade barnen Bengt, Nils, Brita och Ingrid. Den senare vigdes 1689 med Nils Tohlsson och blev som änka år 1697 tillsammans med Nils halvbroder Jon Tohlsson i Bondetorp stämd av soldaten Lars Bruse i Brushult angående arv. Syskonen kom troligen från Åsterud, där en Tohl var bosatt åtminstone 1658-67 och Nils Tohlsson 1680-89 innan han flyttade till Gårdsjö.

Olof Påvelssons hustru Karin Hansdotter kom från Finnerödja.

Åren 1680-90 blev rotebönderna Gunnar och Olof, änkan Elin Påvelsdotter samt Nils Tohlsson svårt terroriserade av soldaten Sven Larsson. Han bröt sig in i deras hem, misshandlade dem, krävde mat, pengar och tjänster samt hotade dem såväl till livet som med att bränna upp deras hus. Han hade tidigare deltagit i stölder i bygden, bland annat tillsammans med korpralen Erik Humbla från Humletorp/Lilla Gastorp.

Den 3 november 1690 föll domen. Den löd:

> Av alla ovan anförda skäl, fann rätten de förnämsta Momenta vara, att Sven Larsson över allt fört ett ogudaktigt och gudlöst leverne och efter egen bekännelse hårt och illa trakterat sin hustru, slagit och tyranniserat henne för att hon inte ville vara med honom i tjuveri, gjort våld, brutit dörrar och gjort åtskilliga hemgångar hos sina rotebönder, överfallit hela gästabudslaget för många år sedan och allt sedan continuerat i sitt arga leverne, gått in på bönderna i deras egna stugor med dragna knivar och blottad värja, slagit dem, deras hustrur och barn och alltså förbrutit mot Kungl. Maj:ts edsöre, i synnerhet har han tvenne resor förr för tjuveri och röveri varit straffad, först år 1680 på höstetinget och sedan 1685 på sommar- och höstetinget och nu med bekänt tjuveri tredje resan beslagen, så väl som vad hans hustru upptäckt samt vad han med pock och övervåld tagit från rotebönderna.
>
> Sven Larsson kunde och borde efter Kungl. Maj:ts reglemente med gatulopp avstraffas, hemgångarna jämväl efter lag i Edsöresbalken, men som det större brottet övergår det mindre och straffordningen uttryckligen förmår i 3. §, att den som 3 resor stjäl och lagligen beslagen varder, skall med liv umgälla och betala: ty dömes Sven Larsson för slika sina ostycken och tjuverier att mista sitt liv.

En Påvel Bengtsson bosatt vid Paradisängen i Finnerödja avrättades år 1710 för sin medverkan vid upproret i Binneberg. Han kan ha varit född i Gårdsjö. Namnet Påvel levde länge i denna by. En Påvel Olofsson från Gårdsjö var brudgum i Älgarås 1710. En trolig son till denne, Olof Påvelsson, undertecknade en bouppteckning efter hustrun Sara 1751 samt förordnades till uppsyningsman på Stora Tiveden 1753. Den sista aktiviteten visade, att vi i Gårdsjö har haft två Olof Påvelsson - farfar och sonson. När den förre slutade och den senare började är för närvarande höljt i dunkel.

Hindrich Jonsson flyttade år 1706 in till Gårdsjö från Paradisängen i Finnerödja.

Läge, namn- och kontaktmönster tyder på, att Gårdsjö kan vara ett av finnar återupptaget hemman. Generna har då förts in via Bengt och Elin vid sekelskiftet. Bengt svarade i början för betalning av tiondet, under det att Lars stod för hemmanet i jordeboken. Finnanknytningen känns dock i detta fall inte så klar, som man av namnmönstret hade haft skäl att vänta sig.

Hederna	Per Andersson, hustru Elin Hansdtr	1589-49

1589	Anders, knekt, hustru	1620-29
105 möh	Bengt Nilsson, knekt, bosatt Hävden 1622-28	1627-32
	Änkan Ingebor	1635-44
	Måns Andersson, knekt, hustru Ingeborg Persdtr	1634-49
	Aman, knekt, ”på Togh”-43, hustru Anna, änka -45	1640-46
	Lars Svensson, hustru Ingrid	1644-45
	Anders Larsson, knekt	1646-49
	Jöns Gälarsson, född Håhult 1620	1678-87
	Anders Chrismansson, hustru Sigrin Andersdtr	1678-97

Foto: Författaren 2004. Byggnaden flyttad från Valaholm.

Om Hederna berättade Hova dombok år 1649:

> Hans N:de Wällborne Herre Carl Bondes Tiänare och Landbofogde, Well:ad Jacob Bengtsson gav till känna, att hans Nådig Herre hade bekommit H. K. Maj:ts Nådige Donation på ½ hemman Hederna i Hova sn, varpå framlade Anders i Hungstorp ett Sahl. Högtärad i Åminnelse Konung Carls brev den 31 januari 1589, att såsom Per Andersson begärde upptaga av Stuppemark och till makt komma samma Torpeställe, därför skulle njuta 6 års Frihet och att det sedan för skatt skall läggas. Sedan hans barn och efterkommande, var efter annan, vara närmast att besitta samma torpeställe för årlig skatt och utlagor lika som skattejord.
>
> Och finnes att samma torp, igenom tillräknade arvingars oenighet och fattigdom satt hemmanet öde till nästa trädesjord, likväl av Wellm:ete Herres Nåde och Gunst för deras fattigdom skull, till deras väl åtnöje har skänkt och givit dem för samma …. rätt …. 100 daler kopparmynt.

Av 1650 års dombok framgick, att Anders Persson i Hungstorp var måg i huset och gift med dottern Karin. Hon hade en syster Ingeborg bosatt i Hederna. Till dessa kom som arvsberättigade även Elin Hansdotter i Hova (troligtvis modern) samt Måns Andersson gift med Ingrid Persdotter. Det kan då ha funnits tre systrar i familjen. Ingeborg mötte vi vid tinget redan 1632, då hon som trolig änka och ”huskvinna” i Hungstorp anklagade Bengt i Hederna, för att denne i strängaste vintern skickat hennes 12-årige son som skjutsdräng över Tivägen till Hova med för små skor. Pojken frös båda fötterna så fördärvade, att han i all sin tid blev krympling.

Persongalleriet i Hederna har luckor. Bengt i Hävden hade som knekt Hederna ”fritt” 1627-28 och Måns i Bjärke hade samma förmån 1634-35. Här har antagits att denne Måns hette Andersson och att han var gift med Ingeborg/Ingrid i hennes andra äktenskap. Detta är dock osäkert.

Anders Chrismansson var trolig son till Chrisman Andersson i Bårtorp 1637-58. Denne Chrisman flyttade sedan via Folkeberg till Näbben, där han kan följas fram till 1681.

Tidpunkten då torpet Hederna togs upp i kombination med hertig Karls stubbarättsbrev talar för, att Per Andersson var finne. Användningen av torpet som knekthemman styrker detta förhållande. Under Bårtorp ovan framkom, att även Anders Chrismansson kan vara finnättling.

Hulan	1/8-hemman	1639
1636	Anders Olofsson, hustru NN Olofsdtr	1649-53
80 möh	Anders Jonsson, hustru Kerstin Andersdtr	1665-94
	Olof Andersson, hustru Margareta Nilsdtr	1697-1710

Foto: Lena Gribing 2004.

Vid jordrannsakning angående bygdens hemman vid Hova ting år 1686 angavs Hulan vara upptaget för 50 år sedan. Detta bör då ha skett med tillstånd av Claes Horn på Ryholm, som år 1634 hade köpt Vallsjön och Vallsjöbol till frälse från kronan. I jordeboken blev Hulan infört som frälsetorp år 1663 och därefter sålt av Horns måg Gustav Stenbock till Tord Bonde 1672. År 1685 blev Hulan reducerat från Vallsjö säteri och återfört till kronan.

Den 13 maj 1709 blev Margareta Nilsdotter samt soldathustrun Kerstin Olofsdotter stämda för vidskepelse. De hade på avrättningsplatsen Hässlebräcka på Fägremo letat efter ben och aska samt skurit trä ur galgen för att skydda sin boskap för olycka. Detta ger då en antydan om kommunikation med "Skogsfru Mielikke" från östra Finland. Soldathustrun fick umgälla brottet med att slita ris 5 par spö under det att Margareta med bättre betalningsförmåga fick sona brottet med 40 mark silvermynts plikt.

Hulan var inget typiskt svedjehemman. Det låg bördigt och lågt i en dalgång cirka 500 meter från och med utsikt över sjön Skagern. Läget medförde, att det i domböckerna emellanåt kallas "Hålan". Hemmanet låg dock kringgärdat av finnhemman som Högsten, Humletorp och Fagersand. Även i övrigt var trakten starkt finnbetonad med närliggande hemman som Solbacken, Saxhult, Kavlebron, Vallsjöbol och Vallsjön m fl - en bygd där det finska språket levde kvar länge. Om Hulan tillhörde samma kategori av bosättningar, vet vi inte. Kalevalatradition och namnmönster tyder dock på, att så kan eller bör vara förhållandet.

Humletorp	*Jöns Finne*	1593-1602
1593	Erik	1602
150 möh	Öde	1604-16
	Hans, upptaget på frihet	1610-16
	Olof	1616
	Änkan	1620-28
	Anders	1621-22
	Öde	1624-25
	Töres Eriksson, knekt	1626-28
	Matts Nilsson Finne, knekt, fritt från skatt, edgångsman	1629-41
	Sven Mattsson	1631
	Hans, hustru Ingeborg	1642-45
	Nils Mattsson, skytt, hustru Kerstin Toresdtr	1645-91
	Per, hustru Marit Bengtsdotter	1646-86
	Erik Persson Humbla, soldat	1653-86
	Anders, hustru Elin	1670-72
	Töres Bengtsson, edgångsman, hustru	1679-1705
	Johan Persson, hustru Karin Månsdtr	1681-1711

Foto: Lena Gribing 2004.

Jöns Finne kan tillsammans med flera finnar ha fått stubbarättsbrev på Humletorp av hertig Karl år 1597. Torpet blev nämligen skattlagt samtidigt som Eriksbacken, Kavlebron och Kvarntorp m fl i Finnerödja år 1601.

Humletorp stod merendels öde åren 1604-25, även om flera försök gjordes med hjälp av knektar och frihetsår, för att få någon att ta upp hemmanet på nytt. Först med Per och Marit blev detta möjligt. Per var född 1591. Han fick med Marit många barn och hemmanet skulle fortsättningsvis finnas kvar i släkten i flera generationer. Om Per och Marit var finnar eller finnättlingar, vet vi inte. Det känns dock rätt, att den, som denna tid slog sig ned bland finnar, hade med dessa gemensam bakgrund.

År 1654 fick sonen och knekten Erik Persson disponera hemmanet fritt från skatt. Han utnämndes till korpral 1666, fick namnet Humbla 1677 och erhöll kronohemmanet Lilla Gastorp som boställe år 1682. Eriks öde som knekt förstärker intrycket, att familjen hade finskt ursprung.

Matts Nilsson Finne var en av sex edgångsmän för Hans på Hallan år 1641. Detta styrker uppfattningen, att edgångs- och löftesmännen för rövarna vid Skansen på Tivägen år 1634 var finnar.

En Töres Bengtsson framträdde sporadiskt vid Humletorp. År 1679 var han edgångsman för Olof Bengtsson i Bondetorp, som var anklagad för stöld och beryktad genom sitt svågerskap med stortjuven Anders Bengtsson. År 1695 sålde Töres en sextondel i hemmanet Ebbe-

torp och 1705 fanns han med hustru i mantal i Humletorp. Denne Töres bör ha kommit från Bondetorp, där en person med samma namn stod som änkling 1777-78. Han försvann sedan från hemmanet och kan ha vigts en andra gång med någon av Pers döttrar i Humletorp.

Hungstorp	Gärd, öde 1603-05	1601-14
1540	Nybyggare, två familjer enligt jordeboken 1610	1610
80 möh	Staffan	1613
	Anders Persson, knekt, hustru Karin Persdtr	1616-49
	Ingeborg (Persdtr), huskvinna	1628-32
	Jon Simonsson	1666-68
	Gälar Anstensson	1693

Foto: Rune Johansson 2004.

Hungstorp var ett gammalt hemman, vilket angavs som ett helt skatte redan år 1540. I samband med de svåra åren vid sekelskiftet 1600 ställdes det dock öde och övergick i kronans ägo.

Anders Perssons hustru Karin hade flyttat in från Hederna. När detta hemman år 1649 blev donerat till Carl Bonde ville han lösa ägarna från stubbarätten. Mågen Anders Persson visade då upp hertig Karls stubbarättsbrev år 1589 till nybyggaren Per Andersson (se Hederna). Från Hederna kom troligen även huskvinnan Ingeborg, vilken år 1632 anklagade Bengt Nilsson i Hederna för att denne i strängaste vintern skickat ut hennes 12-årige son som skjutsdräng med för dåliga skor, så att pojken hade frusit sina fötter fördärvade.

Karin Persdotter från Hederna var en relativt säker finnättling. Därmed faller även maken Anders med viss säkerhet in i samma etniska grupp. Namnmönstret talar därutöver för, att fler personer än dessa i Hungstorp bör ha haft finsk gener i ådrorna.

Håhult	Ambjörn	1566-86
1540	Änkan Ramborg	1581-83
145 möh	Torsten	1583-1603
	Mattias, gammal -22	1603-26
	Bengt	1604-30
	Änkan	1631
	Giert/Gälar	1620-37
	Änkan Gunilla	1640-45
	Måg Anders, hustru Elin Gälarsdtr	1640-45
	Anders Finne	1622-27
	Tomas	1626
	Knekthustru Ingebor	1631
	Per, hustru Marit	1637-44
	Öde, skattevrak ½ gård	1647-52
	Per Gälarsson, hustru	1670-1700
	Hustru Anna Chrismansdtr	1678-79
	Jon Töresson, hustru	1688-1705

Foto: Lena Gribing 2004.

Håhult var ett gammalt hemman. Det förekom i Svenskt Diplomatarium, ny serie 1:65 1401. I fogderäkenskaperna fanns det upptaget från 1540.

Anders Finnes kvarn vid Håhult blev utdömd av Hova tingsrätt år 1627, eftersom den konkurrerade med och var ”till men” för kronans kvarnar. Anders Finne med dräng stod upptagna som inhyses i 1622 års mantalslängd utan angiven boplats. De nämnda kan då ha varit bosatta hos Matthias eller Gälar på Håhult. Drängens namn kan ha varit Tomas.

En Anders Finne förekom i Sjötorp, Hova 1627-28. Det kan ha varit mjölnaren. Han kan tidigare ha varit bosatt i Noltorp åtminstone åren 1600-04.

Per Gälarsson hade troligen brodern Jöns. En Jöns Gälarsson var bosatt i Hederna 1678-87. Han angavs vara född i Håhult 1620.

Mattias och Tomas bör med hänvisning till namnmönstret ha varit finnar. Namnen Jon, Jöns, Per och Anders tillhör samma kategori. Även Gälar och Töres förekom emellanåt som finnar eller finnättlingar.

Håkankila	Erik	1581-1603
1540	Öde	1604-08
110 möh	Per, hustru Ingeborg	1606-42
	Håkan Eriksson, hustru Margit Eriksdtr	1615-41
	Erik	1617-28
	Änkan Maret/Margit	1642-54
	Erik, hustru och son	1645-46
	Anders, hustru Brita, Anders 63 år -53	1645-58
	Per, soldat, hustru Barbro	1646-47
	Per, hustru Karin Persdtr	1648-58
	Per Nilsson, hustru Marit Persdtr	1658-89
	Mattes, soldat, hustru Anna	1648-52
	Olof Jonsson, soldat, hustru Anna Eriksdtr	1654-65
	Nils Persson, hustru Brita	1664-94
	Jöns Bengtsson, ryttare, hustru Marit Jonsdtr	1664-77
	Anders Tohlsson, hustru Ellika Persdtr	1674-1705

Håkankila kallades före 1622 enbart Kila. Detta år började det kallas Erikskila för att år 1642 växla till det nu kända namnet Håkankila.

Av Hova dombok framgick, att Håkans hustru Margit Eriksdotter år 1625 löste ut tre systrar från det, som då kallades Erikskila. En syster till Margit var mor till Måns i Delebäck. Fader till systrarna bör då ha varit den Erik, som tog sig an hemmanet 1581. Såväl Erik som Håkan trädde till hemmanet, sedan detta en tid legat öde och under perioder av stark finninvandring. Håkan var samtida med och granne till finnarna Jöns och Clemet på Finnkila.

Nybygget och avgärdahemmanet Äspelunden togs år 1637 upp från stubben på skattehemmanet Kilas ägor av Nils Eriksson. Han torde ha kommit från Erikskila.

År 1664 beskylldes Marit Jonsdotter av hustru Brita för att ägna sig åt signerier[62]. Vi kan då misstänka, att ryttarhustrun tillämpade medärvda Kalevalatraditioner.

Följande år fick Anna Eriksdotter släktens tillstånd att köpa en halv gård på hemmanet. Hon var troligtvis änka efter Olof Jonsson och kan tidigare ha varit gift med soldaten Mattes.

Anders Tohlsson löste år 1685 en broder och två systrar i hemmanet. År 1691 löste han även ut änkan Marit Persdtr och blev på så sätt ägare till en halv gård i Håkankila. En son till den senare var inskriven vid sadelmakarämbetet i Stockholm.

Eriks-/Håkankila och Äspelunden kan mot denna bakgrund, liksom Törsa-/Finnkila, ha haft finska inslag bland åborna.

Häggebo	Nils Esbjörnsson, hustru Marit Persdtr	1626-33
1620	Olof Laggare, hustru Margareta	1645-49
150 möh	Esbjörn Michelsson, hustru NN Olofsdtr	1653
	Måns Månsson, knekt	1656-86
	Per Torstensson, knekt	1663-83
	Lars Svensson	1686-1705
	Helge Svensson	1691-94

[62] besvärjelser

Häggebo redovisades inledningsvis i Hova dombok med åbon Nils Esbjörnsson åren 1626, 1627 och 1633. Nils sålde denna tid sin hustru Marit Persdotters arvsparter i Järpegården, Hova by och i Brushult. När familjen tillträdde respektive lämnade hemmanet framgick inte.

Häggebo köptes från kronan av Claes Horn på Ryholm omkring 1640 och stod infört i dennes mantalslängd under Vallsjö säteri år 1649. Åbo på torpet detta år var Olof Laggare. I jordeboken infördes Häggebo som frälsetorp 1663. Det såldes av Horns måg, riksamiralen Gustav Stenbock, till Tord Bonde år 1672.

Esbjörn Michelsson sålde på motsvarande sätt som Nils Esbjörnsson år 1653 sin hustrus arvedel i Bjärke till brodern och svågern Nils Olofsson i detta hemman för 10 daler kopparmynt. Han kan i likhet med sina efterträdare ha varit knekt.

Knekten Måns Månsson var en gång generös med sin tobak. Följden blev oväntad. Domboken fick del av förloppet.[63]

> Samma dag fordrades för Rätten Måns Månsson i Häggebo och anklagades av hustrun Marit i Orrkullebäcken, för att han hade slagit hennes man Jonas Jonsson den 30 sist förledne, som efter 4 timmars förlopp blev död av samma slag. Hur dråpet sig tilldragit blev ransakat som följer.
>
> Först om söndagsmorgonen för än folket gick i kyrkan, gick nämndeman Erik i Torpaskoga, Jöns i Orrkullebäcken, Måns i Häggebo och Jonas Jönsson, som döden led, in på Finnerödja krog och köpte sig vardera ett stop öl. När de druckit ur dessa gick de till kyrkan. Efter predikningen gick de tillbaka till krogen igen, tagande med sig ett par andra karlar, Hans i Backerud och Jonas Svensson i Paradistorpet. vilka delade sig i två grupper, så att Erik, Jöns och Hans blev sittande i en sal och Jonas skräddare med Jonas Svensson och Måns i Häggebo i en kammare och de köpte vardera sitt stop öl.
>
> När de nu så druckit, tog Måns ut sin Tobakstunna och gav Jonas skräddare och Jonas Svensson tobak. Sedan förvarade han tobakstunnan i sina handskar, som han höll under armen, och förgatt sedan i sin dryckenskap var han gömt densamma och började fråga dem i kammaren om någon visste var hon var, till vilket de nekade. Då gick Måns in i salen och frågade efter samma tobakstunna, då Jonas Jonsson kom in från kammaren och satte sig hos sin svärfader Jöns i Orrkullebäcken. Personerna i salen svarade att de inget visste om tunnan, men då föll densamma ur handsken och ner på golvet.
>
> Jonas Jonsson, skräddaren, sade då: Du har skyllt oss för din tobakstunna, nu vore väl om du gav oss en kanna öl, dig i så måtto till straff. Måns sade då att han inga pengar hade och gick därmed ut på gården. Under tiden sade Erik till Hans, att han skyllde mest dig för tobakstunnan, varvid Hans frågade, gjorde han det, då Erik svarade, Ja.
>
> När Måns sedan kom in, frågade Hans honom, skall du skylla mig för din tobakstunna, då Måns svarade, jag skyller dig intet. Hans svarade, så sant tager dig den och den och skuffade Måns emot bänken, då denne tog till en kulle forck[64], omkring två finger tjock och slog mot Hans och träffade honom på armen så att den blånade, dock icke fullkommeligen slagit som ärnat var, eftersom bem:te skuddade med änden emot väggen.
>
> Då sprang Jonas Jonsson upp och gick emellan dem, sägandes intet så, karlar, varvid Måns steg tillbaka och slog med samma forck tvåhändes andra slaget och träffade Jonas Jonsson vid högra örat, så att Jonas lutade därvid, som ville freda och bloden gick genom det andra örat.
>
> Då sprang Jonas, som slaget fick, Måns i håret och slog honom i golvet, var efter han gav honom några munslag och sparkade honom i sidan. Där efter höll de andra Jonas fast så länge, att Måns kom undan.
>
> Därefter satte de sig och drack endast ett stop öl, då Jonas inte kunde dricka mera och klagade mycket över slaget, som han fått vid örat, vilket han även gjorde för sin hustru, som kom dit och som han med svärfadern följde på hemvägen. Men när han kommit ett litet stycke från Finnerödja, orkade han inte längre utan lade sig bredvid vägen ej talande många ord utan bad om en häst, att hjälpa sig hem med, hela tiden hållandes handen vid örat där slaget träffat och så omsider på samma plats avled.
>
> Att alltsammans så hänt bekände vederparterna jämte vittnen för rätten, vilket även dråparen själv tillstod, varför saken hemsköts till häradsnämnden att döma, vilken först konstaterade att dråpet skett genom Måns Månssons handaverkan, men dock inte med

[63] Hova dombok den 28 november 1666

[64] tjock stav av trä att bryta eller bända med

hans vilja, ty slaget som den döde bekom var ärnat den andre eller Hans, men dock borde Måns sig bättre vaktat, emedan båda stod för hans ögon, och i så motto att han har rest vapen oträngd att vilja skada, har slaget taget den andre.

Fördenskull prövades samma dråp att vara våda i vilja verkom efter 1 Cap dråp med våda och alltså Måns förverkat sitt liv, men efter Guds Lag i Genes. 9 v. 6. Exod. 21 v. 12 och Sveriges Lag dråpmål med vilja L.L. 2 Cap. Nåden hemställes Höglofl. Kungl. Hovrätten uti all underdånighet och ödmjukhet, är och bem:te Måns i Häggebo en Enfaldig karl och därtill övertalat målägandera, att ge dem 50 Dlr Smt var med de samtliga är försonade och för den skull till Höglovl. Kungl. Hovrätten en ödmjuk förbön hemställa....

Måns återkom till Häggebo och fick således i detta fall nåd. Om han var finnättling vet vi inte. Att han saknade förfäder i Häggebo och var uttagen till knekt kan dock tyda på detta. Samröret med finnar på krogen före och efter kyrkobesöket styrker därutöver, att det mellan dessa personer fanns någon form av gemenskap. Svenskar och finnar gick denna tid troligtvis skilda vägar.

Säkra finnättlingar bör däremot kolaren Jöns Simonsson och dennes måg, den dräpte skräddaren Jon Jonsson, ha varit. Trolig finnättling var Jonas Svensson i Paradistorpet, vilket i detta fall bör läsas som Paradisängen. Samme man stod senare i längderna under namnet Jöns Svensson. Mer vansklig etnisk bakgrund hade nämndemannen Erik Svensson från Torpaskoga. Han kom nämligen tillsammans med syskonen Bengt i Bråten, Nils i Hävden och Gunilla i Slottsbol in till Slottsbol i början av århundradet från Väggetorp i Amnehärad, där fadern Sven Eriksson hade sålt sin arvspart år 1609. Slottsbol, Bråten och Hävden upplevs som stabila finnhemman. Kopplingen till det gamla bondehemmanet Väggetorp är svår att förklara. Anknytning till Finland bör dock finnas i någon form.

Hägghult	Bryniel, hustru	1606-21
1606	Änkan	1621-30
130 möh	Hemming	1621-30
	Lars, hustru Kerstin	1628-45
	Sven Andersson, soldat, nämndeman, hustru	1665-99
	Erik Jonsson, hustru Kerstin Larsdtr	1682-83
	Olof Nilsson, knekt	1682-94
	Sven Larsson, hustru Margareta Larsdtr	1689-90

Hägghult stod fram till år 1627 redovisat som en kronotomt, vilket visar dess svedjekaraktär. Namnet Hägghult växlade inledningsvis med varianterna Häggebacken och Högebacken. I jordeboken blev hemmanet infört som ¼ kronohemman år 1636.

Erik Jonsson lejde år 1682 Olof Nilsson som knekt för hemmanet.

Bryniel och Hemming förekom som nybyggarnamn. En Bryniel var t ex bosatt i ett nyupptaget Vallsjön åren 1601-28. En Anders Brynielsson i nybygget Posseborgan fick passerbrev till drottning Kristina år 1613. Resan avsåg då troligen hemmanets stubbarätt.

Bryniel ingick inte i det finska namnmönstret. Tidpunkten vid sekelskiftet 1600 med missväxt och pest i landet samt hemmanens svedjenatur lämnar dock besked om, att nämnda personer bör ha varit inflyttade finnar.

Häljatorp	*Skattehemman*	
1463[65]	Ingvald, knekt	1586-90
80 möh	Olof	1580-86
	Börge	1590
	Sigge	1597-98
	Per, öde, överfört till kronan	1597-1605
	Erik, knekt	1597-1608
	Jöns, öde -03-04	1600-04

[65] Enlig uppgift i riksarkivets otryckta pergamentsbrev

Hemming, öde -08, -11, -13-14, dagkarl, husfattig[66]	1606-17
Bengt Nilsson, hustru Marit	1608-18
Nils Nilsson, löftesman, hustru Elin	1618-55
Nils Jonsson, knekt	1622-27
Nils Andersson, knekt	1622-29
Truls Svensson Duse, knekt	1625-28
Jöns Ersson, knekt	1625-28
Staffan, inhyses	1628
Öde	1630-32
Jon, hustru Anna	1635-45
Bengt Persson, hustru Marit Nilsdtr	1644-57
Per Eriksson, hustru Ingiell Nilsdtr	1648-93
Jöns Bengtsson, hustru (se Bårtorp)	1680

Frälsehemman (Östergården)

Björn	1580-89
Tord, halvt öde -04	1590-1607
Chrisman Tohlsson, löftesman, hustru Kerstin	1600-45
Tohl Chrismansson, knekt, hustru Karin	1640-60

Kvarnen(Kvarnhäljatorp)

Jöns Mölnare, öde -08	1601-08
Jon Mölnare	1613
Sven Mölnare, från Värpe	1622
Håkan Arvidsson Mölnare, löftesman, öde 1632	1622-50
Jöns Mölnare	1626-35
Per Mölnare, hustru Marit	1645
Nils Arvidsson, fiskare, hustru Gertrud Andersdtr	1649-65
Lars Jonsson, hustru Karin	1655-58
Lars Larsson, hustru Ingebor Larsdtr	1668-85
Nils Jansson, mjölnare	1673-89

Västerhäljatorp. Foto: Okänd.
Nedre Kvarnstugan. Foto: G. Heurlin 1905. Hova-Älgarås nr 1, s 56.

Häljatorp var en gammal by. År 1559 innehöll byn tre hela skatte och ett helt frälsehemman. Det senare bestod från början av Österhäljatorp med kvarn och såg i Hovaån. Namnet byttes senare mot Kvarnhäljatorp, vilket först förekom i Hova dombok år 1626. Även skattehemmanet Västerhäljatorp blev senare köpt som frälse under Gudhammar.

Omsättningen av brukare, åbor och knektar var stor i Häljatorp under förra hälften av 1600-talet. Skälen till att gårdarna ofta ställdes öde var enligt räkenskaperna utskrivning av knektar, svår gästning samt skjutsning över Tivägen. Härtill kom den missväxt och pest som drabbade bygden i anslutning till sekelskiftet 1600.

Antydan om inslag av finnar i byn ger bland annat det stora antalet knektar, löftesmännen Nils, Chrisman och Håkan Mölnare för rånaren Jon Jonsson i Paradis år 1635-38 samt Nils Eriksson i Äspelunden då han gick i löfte för Per Erikssons böter år 1657. Nils och Per kan ha varit bröder och Per Eriksson i så fall troligtvis född i Eriks-/Håkankila 1605. Han angavs i domboken år 1684 vara 79 år gammal.

År 1660 blev Per Eriksson dömd att avrättas för dubbelt hor med en knekthustru i Bårtorp, vars man några år tjänstgjort i fiendeland. Pers egen hustru Ingiell inställde sig emellertid i rätten med tio minderåriga barn och bad för mannens liv. Aktionen hade önskad verkan. Per fick nåd i högre instans.

[66] oförmögen att betala skatt

Femton år senare (1675) figurerade familjen åter vid tinget. Då hade Pers söner Sven, Bengt och Per slagit ihjäl Erik Nilsson från Mossebo i Finnerödja på Hova marknad. Bröderna dömdes mista livet.

Kvarn och såg finns angivna på Kietell Felterius karta år 1655. Mjölnarna framträdde dock tidigare. Nils Arvidsson kan från början i likhet med Håkon Arvidsson ha varit mjölnare. År 1655 angavs han dock som Fru Christina Lillies fiskare. Nils hustru Gertrud hade en syster Anna gift i finnhemmanet Björkulla i Älgarås. I granngården Värpe fanns samma tid en Bengt Arvidsson. En son till denne med namnet Arvid blev inskriven som soldat, men undgick ödet genom att åta sig rollen som salpetersjudare[67] – ett annat typiskt finskt yrke.

Arvidsönerna var av samma ålder och kan ha varit bröder. En Arvid i Kroppfjäll 1625-40 kan ha varit deras fader. Allt tyder på att byn Häljatorp under 1600-talet, genom regementschefen och översten Per Hårds kontakter och förmedling, blivit relativt välförsedd med finnar eller finnättlingar.

Lars Jonsson fick år 1655 disponera sitt hemman fritt enligt adliga privilegier. Donator var Per Hårds änka Fru Christina Lillie på Gudhammar. Året innan hade hon beviljat sin landbo Per i Häljatorp tre års frihet för att bygga upp sitt nedruttna hemman.

Högebron	Anders Nilsson, gammal 1622	1600-27
1593	Erik	1604-06
100 möh	Två änkor	1609
	Olof, knekt, gammal 1622	1610-22
	Öde	1624
	Hindrich Persson, knekt, från Sjötorp, Hova	1628
	Olof, edgångsman, hustru Ingeborg	1629-42
	Sven Olofsson, knekt, hustru Karin Andersdtr	1640-67
	Änkan Karin Andersdtr	1667-70
	Styvson Olof ihjälslagen	1640
	Olof Svensson, knekt i stället för sin fader	1648
	Per Nilsson, hustru Elin Larsdtr	1652-75
	Anders Håkansson, knekt, hustru Anna Jonsdtr	1660-85
	Son Nils Andersson	1674-75
	Bengt Svensson, knekt, g m änkan Karin	1670-82

Foto: Okänd.

Högebron infördes i jordeboken som ett skattetorp 1601. År 1607 utökades det till ett fjärdedels och 1627 till ett halvt skattehemman.

År 1632 framträdde Olof i Högebron som edgångsman i tolv-mannaed för finnsonen Hindrich Thomasson i Kåhult, Lyrestad, då denne var anklagad för att ha fällt högdjur. Hindrich friades. Edgången tyder på, att även Olof hade finskt ursprung.

Per Nilsson löste änkan Karins åttondel i börd i hemmanet år 1654. Hon kan ha varit dotter till den Anders Nilsson, som tog upp hemmanet från stubben. Bördsrätten grundades troligen på Pers hustru Elin Larsdotter och hennes morföräldrar Lars Andersson och Marit i Brestorp.

Anders Håkansson var lejd som soldat av Nils Jonsson i Finnkila. Han vigdes år 1663 med Anna Jonsdotter från Håtorp i Lyrestad.

Karin Andersdotter fick vid tinget i Hova 1675 rykte om sig att vara trollkunnig. Hon hade nämligen lärt konan Karin i Måkerud, att bitar av stålegg kunde hjälpa den, som var instämd till tinget (se Västansjö, Finnerödja). Samma år kunde hon dock inte tillsammans med sonen Nils lösa familjens 1/8 i Högebron. Hon förklarade sig då beredd att överlåta skatterätten på Gustav Posse. Kronan övertog dock åttingen troligtvis på grund av skatterest. Den såldes

[67]Salpetersjudaren tillverkade krut ur urinindränkt jord, som hämtats under stallar och ladugårdar. Denna jord angavs som regale, dvs kronans egendom

sedan av kronan i börd till Olof Larsson och Nils Svensson i Brestorp samt Lars Nilsson i Grimstorp och Ingrid Nilsdotter i Boåsen, Lyrestad. Olof Larsson löste några år senare ut sina släktingar. Bördsrätten var grundad på Karin Andersdotters trolige broder Lars Andersson i Brestorp eller alternativt på dennes hustru Marit.

Tydlig finnättling på hemmanet var knekten Hindrich Persson från Sjötorp. Han återkom inte efter år 1628 och kan antagligen räknas in bland de 35 000-40 000 soldater, som stupade i Östersjöprovinserna i början av 1600-talet.

Fler finnättlingar än Olof och Hindrich bör dock gömma sig under Högebron. Tidpunkten då torpet togs upp, namnmönstret, trollkonsterna, det stora antalet knektar på hemmanet samt anknytningen till Brestorp och stubbarättshemmanet Boåsen talar för detta.

Högsten	*Hindrich Finne*	1609
1609	*Mattis Hindrichsson Finne*, hustru Elin	1616..89
95 möh	Clemet Hindrichsson, knekt	1627-35
	Hindrich Hindrichsson Finne, hustru Karin	1627-48
	Mattes, hustru Karin	1642-45
	Dotter Brita	1642
	Oluf Mattson, hustru Gunnela	1671-1705
	Gustav Olofsson, hustru Elin	1700-21

Foto: Lennart Posth 1998.

Mattis Hindrichsson angavs i Hova dombok år 1685 vara son till den finne, som först fick hertig Karls tillstånd att svedja på Tiveden. Uppgiften är svår att påvisa, eftersom någon passande Hindrich ej påträffats på Tiveden före Paradisbornas ankomst. Mattis var för övrigt född så sent som 1601, vilket bör kunna tas till intäkt för att dombokens uppgift var fel.

Högsten användes i knekthållet och var under lång tid oskattlagt. Från 1624 var det förlänt Johan Posse, som då disponerade sätesgården Gudhammar med frälsehemmanen Kroppfjäll, Melltorp, Noltorp m fl.

Mattis redovisades sporadiskt i Högsten åren 1616-1622, 1637, 1657-58, 1661-62, 1670-75 samt 1684-85. Luckorna i bosättningen kan bero på att han blivit uttagen till knekt, varvid han som Mattis Finne fick lön från Bråta och Backen 1628-29. Han kan då ha varit bosatt vid Grinden under Gudhammar. 1647-53 var Mattis med hustru Elin bosatt i Vallerud. Åren 1662-65 stod han som skytt hos Jöran Hård på Gudhammar och år 1668 troligen som rättare på Kroppfjäll. Såväl Högsten som Vallerud och Kroppfjäll var frälse under Gudhammar.

Hindrich Hindrichsson omtalades i en roteringslängd år 1648 som finne i Högsten. Familjen innehöll därmed troligtvis bröderna Mattis, Clemet och Hindrich. För Hindrichs del kan en koppling till hemmanet Sjötorp även föreligga. En Hindrich samt en Hindrich Hindrichsson, skytt fanns här 1634-53. Även Sjötorp lydde under Gudhammar.

År 1672 förekom en oväntad uppgift om Mattis i Hova dombok. Där stod:

> Mathes Hindrichsson Skiötts livstidsfrihet under Gudhammar oriktig eftersom bevisligen är, att han Mathes är för 12 år sedan skriven som soldat och för 2 år sedan till Göteborgs garnision förd.

Mattis var nu över 70 år gammal och ej användbar som soldat. Här har han blivit förväxlad med namnen Mattes Hindrichsson från Sjötorp i Hova. Om den senare fanns en uppgift, att han år 1656 som soldat för Delebäck blivit ersatt av Lars Larsson. Denne Mattes fanns sedan i Sjötorp 1667-68. Två år senare blev han tydligen på nytt inskriven som soldat och förd till Göteborg. I ett nötskal visar detta hur finnarna hanterades. Finnen själv var utan talan. Att många rymde från tjänsten var kanske inte så märkligt.

Skönt att se är dock, att herrskapet Hård på Gudhammar tog påfallande väl hand om inte bara finnen Mattis, utan om fler av sina underlydande när torparna själva inte orkade längre.

Högsåsen/	Lars Michelsson, knekt, hustru Ingegerd	1618-53
Höksåsen	Erik, ogift	1640
1611	Lars Svensson, hustru Ingrid	1642-80
216 möh	Joen Larsson, son till Lars	1653-55
	Anders Andersson, edgångsman, hustru Ingeborg	1666-67
	Gustaf Svensson, hustru Kerstin Svensdtr	1670-1713
	Olof Larsson, hustru Ingeborg	1693-1709

Högsåsen med Eva-eken. Foto: Lena Gribing 2004.

Högsåsen ligger på en av Tivedens högsta höjder, 216 möh, med vid utsikt bland annat mot Billingen, Kinnekulle och Vänern. Platsen ligger på gränsen till Finnerödja. Området är numera naturreservat förvaltat av Gullspångs kommun med skidbacke, skidspår, strövstigar och raststuga. Torpet infördes i jordeboken som ett skattehemman genom jägmästaren Erik Krabbes medverkan år 1631.

Nybyggaren Lars Michelsson svarade enligt 1648 års roteringslängd för knektlöningen till Jon i Hult. Namnet bekräftade därmed, det man på förhand anade eller nästan visste, nämligen att den, som tog upp detta hemman, måste ha varit svedjefinne. Såväl Lars som Michel var säkra namn i den finska namnfloran. Erik Krabbes insats förstärker intrycket.

Joen Larsson, född cirka 1640, var från år 1657 bosatt i Nolmarken, Paradis.

Anders Andersson ställde år 1666 upp som laggärdsman för Töres i Slottsbol. År 1667 fick han plikta för 4 svedjor.

Kroppfjäll	Hemming	1583-1627
1542	Staffan	1604-08
80 möh	Arvid	1625-40
	Jöns Knutsson, gårdsfogde, hustru Gunborg	1638-49
	Mattes Svensson, hustru Källin Månsdtr	1642-44
	Jöns Andersson, hustru Sigrin	1642-91
	Ivar Andersson, hustru Kerstin Töresdtr	1644-55
	Staffan, hustru Ingeborg	1644
	Börje, soldat, hustru Sisela Jonsdotter	1656-58
	Mattes Hindrichsson, rättare	1668
	Nils Hindrichsson, hustru Sara	1670-72
	Sigfrid (Finne)	1674-78

Foto: Okänd.

Kroppfjäll var gammalt frälse och lydde i likhet med bl a Noltorp under Gudhammar. Namnmönstret tyder på att flera av hemmanets brukare bör ha varit finnar. Frälsets medverkan eller engagemang i invandringen är här tydlig. Intressant är namnet Arvid, som saknas i det finska namnmönstret, men som så ofta framträder i sammanhang med finnar. Denne Arvid kan eventuellt ha varit far till de Arvidsöner, som senare framträdde i angränsande Häljatorp och Värpe.

Mattes Svensson med hustru Källin eller Kärlig Månsdotter flyttade år 1645 till svärfadern Måns Svenssons hemman Råglanda i Amnehärad. Där fortsatte han vid sidan av bruket av hemmanet sin hustrus fäders yrke som laxfiskare i Gullspångsälven. Mattes hade en broder Måns Svensson på Kullen i Hova socken. Denne var från början skomakare och gift med en gästgivardotter från Torved i Lyrestad. Kombinationen av yrken och namn talar för att såväl bröderna som deras hustrur bör ha haft invandrarbakgrund.

Ivar Andersson blev ihjälslagen av Olof Bengtsson i Delebäck år 1655. Dådet orsakades av att parterna kommit överens om ett bössköp och druckit köpskål. När Ivar skulle gå ångrade han försäljningen och tänkte ta bössan med sig. Sinnet rann då på Olof, som slog Ivar i huvudet med bössan. Ivar avled tre dagar senare. Olof dömdes till döden, men familjerna enades och bad

för dråparens liv. Han friades. Olof dog år 1716 100 år gammal och blev därmed en av de äldsta personerna i byn Delebäcks kända historia.

Soldaten Börje flyttade in till Kroppfjäll från Noltorp. Även detta torp var ofta brukat av finnar. Börje kan ha varit född i Laggåsen. Nils Hindrichsson var såväl före som efter år 1671 bosatt på finnhemmanet Sjötorp i Hova socken.

En Sigfrid Finne betalade 3 daler 16 öre kopparmynt i Hova kyrka 1674. Det bör ha varit samme man, som med hustru var verksam på Kroppfjäll 1675-78. Denne Sigfrid torde ha varit son till Sigfrid Eskilsson Finne i Kyrkhävden, Finnerödja.

Kullen	Måns Jonsson, nämndeman	1581-1628
1540	Simon	1586-87
90 möh	Lars Persson, hustru Elin Hemmingsdtr	1620-39
	Lars Månsson, hustru Elin	1620-38
	Änkan Elin, dtr Karin	1640-45
	Jon Larsson, hustru Marit	1642-49
	Måns Svensson, hustru Margareta Eriksdtr	1645-80
	Sven Månsson, hustru Elin Bengtsdtr	1670-1710

Hemmanet Kullen bestod under 1600-talet av två halvgårdar. Måns Svensson tog upp den ena av dessa, sedan den en tid stått öde och som skattevrak övertagits av kronan. Måns kom från Amnehärad, där han tidigare varit skomakare. Han var gift med Margareta Eriksdotter från Torved i Lyrestad. En broder till Måns, Matthes Svensson, vigdes år 1644 med Källin eller Kärlig Månsdotter och var några år verksam på Kroppfjäll innan familjen flyttade till svärfaderns hemman Råglanda i Amnehärad.

Måns äldste son Erik vigdes 1669 med Kerstin Månsdotter på Boåsen i Lyrestad, ett stubbarättshemman med finnanknytning på allmänningen Bröten. Andre sonen Sven, var en kort tid förordnad som skytt och skogvaktare. Han var gift med en av Bengt Svenssons döttrar i Gullberga. Detta torp var upptaget efter tillstånd av Harald Posse i ödemark i anslutning till Valmossen. Sven blev genom detta gifte svåger med Anders i Gullberga, senare bosatt i Dumpen, Olof Tohlsson i Rud, Lars Olofsson i Geten och Sven Linnarsson i Agnsundet - alla relativt nyupptagna torp i ensliga och öde lägen på skogarna under Ribbingsfors i Amnehärad.

Sven Månsson var en olycksfågel. Efter bara ett år förlorade han sin skogvaktarsyssla efter olaga jakt och ohemula beskyllningar mot blivande kollegor. Han stod ofta vid tinget på grund av onödiga instämningar av grannar och släktingar. År 1710 avslutade han sin karriär, sedan han tillsammans med tre kumpaner, brutit sig in i Älgarås kyrka och stulit dess kyrkkassa. Han avled av pest i Lidköpings kronofängelse samma år i avvaktan på en trolig dödsdom.

Inget har framkommit, som visar att personerna i anslutning till Torved, Kullen, Råglanda, Boåsen, Dumpen och Gullberga skulle ha haft finsk anknytning. Yrken som gästgivare, skogvaktare, skytt, skomakare och fiskare samt bosättning på nybyggen och ödehemman tyder dock på, att så kan eller bör vara fallet.

Kullerud	Anders, gammal -22	1620-31
1615	Änkan	1637
120 möh	Nils, knekt	1626
	Öde	1634-35
	Nils	1638
	Håkan, hustru	1640-41
	Anders	1644-53
	Jöns Olofsson, hustru Anna Jonsdtr	1653-1705
	Lars	1674
	Töres Olofsson	1676-83
	Sven Olofsson, knekt	1681-91

Kullerud nämndes första gången i en boskapslängd år 1620. Det bör då ha varit upptaget några år dessförinnan. I jordeboken blev det intaget som ett kronotorp 1628.

Kullerud ligger i ett område med tidig finnbebyggelse. Hit hör Högsten, Fagersand, Humletorp, Anderstorp, Bahult, Håhult och Vallerud. Dessa hemman låg till viss del inom Gudhammars intressesfär, och år 1641 blev Kullerud köpt som frälse under detta säteri. År 1672 förärade Jöran Hård på Gudhammar Kullerud som livstidsdonation till sin smed. Smeden bör ha varit den Jöns Olofsson, som satt på hemmanet fram till 1705.

Jöns son Olof vigdes cirka 1680 med Anna på Hävden. När Olof dog ett par år senare, tog farföräldrarna till sig den 1½ år gamle sonsonen Olof.

Jacob Lenck d.y. var gift med Helena Christina Hård från Gudhammar. De byggde ut Vallerud med underliggande Kullerud till Valaholms säteri åren 1688-96. Efter änkans död, såldes säteriet inklusive Kullerud till Peter och Magdalena Scheffer. Den senare lät anlägga kavelbro mellan Valaholm och frälsehemmanet Kullerud år 1756.

Om någon mer än säteriägaren Jacob Lenck, vars morfars mor var Constantia Eriksdotter, var finne eller finnättling, vet vi inte. Lars, Olof, Jon och Anders var dock vanliga finska namn. Därutöver talar tidpunkten för när hemmanet togs upp, dess läge på Tiveden samt yrkeskategorierna knekt och smed för, att så kan vara förhållandet.

Kvarntorp	Skattetorpare	1600-12
1592	Per	1606-09
100 möh	Hemming, dagkarl, arm, utfattig	1613-18
	Botolf, knekt	1619-28
	Nils (Persson)	1627-30
	Per Torsson, Nils Perssons styvbarn	1630-42
	Sigfrid Eskilsson Finne, kolare, Malin Bertilsdtr	1638
	Mattes Nilsson, knekt	1638
	Töres/Tool/Tore	1640-42
	Mathis Giöstasson, hustru Elin	1644-51
	Son Olof Mathisson	1650
	Öde	1650-53
	Per, knekt, hustru Ingrid	1653-59
	Måns Svensson, hustru 1 Kerstin	1657-90
	2 Ingeborg	1690-97
	Håkan	1671-73

Foto: Lena Gribing 2004.

Ingen av personerna under detta Kvarntorp omtalas under 1600-talet som mjölnare, även om en skvaltkvarn säkert funnits i bäcken från början. Kvarnar av denna art bekämpades dock ihärdigt av frälseägaren på Gudhammar, som betalade skatt för sin och Hovabornas kvarn vid Kvarnhäljatorp. När skvaltkvarnar i övrigt förekom i bygden fick dessa enbart användas av ägarna för eget bruk. En bestämmelse, som naturligtvis var omöjlig att övervaka.

Sigfrid Eskilsson var en finne, vars familjeansvar hade tydliga brister. Detta finns beskrivet under Kyrkhävden, Finnerödja. Till yrket var han kolare.

Kvarntorp köptes till frälse av riksrådet Carl Bonde år 1639. Drottning Kristina hade då hunnit bli 13 år gammal. Hemmanet övergick sedan i mågen Conrad Falkenbergs ägo och år 1649 fick dennes elake fogde Olof Elofsson tillfälle att utmärka sig.

> Då förekom Landbofogden väll:t Oluff Elufsson och klagade över sin Herres landbo Matis i Quarnetorpet på 1/4 skattehemman, att hava suttit i 3 år och låtet sig fast motvilleligen finnas att utgöra och giva alle sine utlagor efter frälse utlagur och på förb:de år icke givit den ringaste penning, ej heller gjort sine skiussninger, dagsverken och utekörslor, såsom ock landbofogden ovetandes rymt av hemmanet utan lov och minne och bekommit på hans skatt av hemmanet för 2 dagar sedan 10 daler kopparmynt av 1 riksdaler
>
> Spordes Oluff Elufsson vad hans skatt i penningar årligen och ovist tilldraga kan;

därpå svarade efter återräkning belöper det sig 6½ D S.Mynt; alltså skall Matis restera att betala 11½ daler silvermynt; därför Oluff Elufsson fordrar plikt efter Lag JordeBalk Cap böte med 1/4 ggr högre.

Däremot berättade Matis, en ynkelig beklagelig, hur det återdrevs en skriven knekt på Herrens gods nämligen Svän i Nolåsen, och så lät Herren för ett år sedan sätta Matis i hans ställe; och efter han förmärkte sig vara gammal och tung, som tjänsten icke förmåtte utstå, så tog Matis allt vad han ägde och kunde tillväga komma och utgav för knektelegan och därigenom är en husfattig karl bliven, ej heller sig till ringaste hjälp bekommit rotepenningar, utan dem den behållit som skriven blev, ej heller vet sig fri vara ännu undsluppen av knektetjänsten, av vilken orsak och fattigdom han eljest gärna velat, dock icke förmådde skatten utgiva i rättan tid, som sig borde.

Av vilken omständighet Nämnden befann honom icke av så stor motvillighet, utan mera av eländig fattigdom icke hade förmått skatten utge, därför kände sig med samveten sina icke kunna döma honom 1/4 bot högre.

Och bekänner Matis sig ha gjort från förliden Tomasmässa mellan Börstorp och Törestorp som är 8 mil vid 8 bevisliga skjutsresor och dess emellan på förbe:e år några dagsverken och körslor efter sin ringa förmåga, dock vad der uti resterar eller felar, så väl som i själva skatten, så vare der med hur vara kan, då han har ganska litet eller intet att betala med, mera än skattevården förbe:te 1/4 skattehemman, vad det kan prövas att göra gott skäl för, oansett han ville bevisa ha för bördsrätten givit 18 riksdaler .... såsom och vad Matis kan bliva hjälpt till i rotepenningar igen....

Där jämte bevisade Matis med nämndens vittnesmål, att han avsade sig samma hemman på förlidet sommarting i vällb. Herrens närvaro och på Herrens Nådige behag satt sin son på torpet igen.[68]

År 1650 rymde Matis son Olof från hemmanet. Fogden begärde då att han med boskap skulle återföras med våld. Detta lyckades sannolikt inte. Hemmanet stod öde i tre år. Antagligen behövdes det en ny fogde på Börstorp innan det blev ordning på torpet och i trakten. Benämningen "ellack" på fogden Olof Elofsson sattes av Conrads son Hindrich på Skagersholm vid Hova ting den 15 februari 1675.

År 1651 tvingades Mathis Giöstasson på grund av missväxt och ogin husbonde, att sälja sin hustrus avlinge skattebörd i Kvarntorp till Falkenberg för 36 daler kopparmynt.

Behandling av samma art som Matis råkade ut för, drabbade åtskilliga torpare och bönder i bygden innan Falkenberg gick ur tiden 1654. Vi återkommer till dessa efter hand som berättelsen fortskrider.

Av namnmönstret att döma har åtskilliga finnar sökt odla upp och leva på Kvarntorp. Det ställdes dock ofta öde och återupptogs flera gånger. När Måns Svensson till slut tog sig an torpet år 1661, angavs detta i domboken sakna både hus och gärdesgårdar. Jorden var dessutom illa hanterad.

Kärret	Sven, knekt	1621
1615	Måns Larsson, knekt för Åsebol	1632
125 möh	Sigge Mårtensson, hustru Ingeborg Larsdtr	1634-66
	Biörn , knekt, hustru Gunella	1644
	Per, hustru Ingeborg	1645
	Lars, hustru Anna	1646
	Jorun	1647
	Sven Verre, finnättling	1652-54
	Joen Månsson, hustru 1 Elin	1660-63
	”- 2 Maret	1664-82
	Per Siggesson, hustru	1672-1716
	Staffan	1673-84
	Per Jonsson, hustru	1680-87
	Måns Månsson, skogvaktare, hustru Elin Andersdtr	1701-55

[68] Hova dombok den 5 mars 1649

Kärret har varit svårt att följa i dokumenten. Detta beror delvis på ofullständig dokumentation, men även på att det fanns två Kärret. Ett av dessa låg i gränsområdet mellan Hova, Älgarås och Fredsbergs socknar. Det andra i nuvarande Finnerödja socken, vilken under förra delen av 1600-talet, var en del av Hova socken. Först nämnda Kärret kallades även Kärratorpet, Västerkärra eller Västanmossen. I byn Kärret utgjorde Västerkärra och Västanmossen troligtvis två skilda boplatser.

I jordeboken blev Kärret infört som skattetorp år 1634. Det bör då ha tagits upp minst sex år tidigare. Av Ortnamnsförteckningen[69] framgår, att Kärret var upptaget i jordeboken för Hova 1634-1795 för att i denna överföras till Älgarås 1807. I Älgarås kyrkoräkenskaper kan man dock följa familjerna i Västerkärra och Västanmossen redan från 1680.

Sigge förkom i mantalslängden första gången år 1642. Nästan 20 år senare inställde sig troligtvis samma Sigge vid tinget och begärde lagfart på Kärret. Han berättade då, att han sex år tidigare hade fått tillstånd av befallningsmannen Anders Andersson att ta upp torpet på Fagerlids ägor. Sigge fick därmed sin lagfart. Av domboken framgick att han hette Mårtensson.

Hova dombok angav även, att en Sven Verre förekom som ett mellanspel i Kärratorpet år 1652-54. En soldat med samma namn fanns i Gersebacken, Älgarås 1624-28 samt i Bäserud samma socken 1634-43. Verre-släkten fick stor utbredning i Bergslagen. I Ljusnarsbergs krönika anges, att orsaken till detta var sju invandrande finska bröder[70].

Alla var dock inte nöjda med Sigges insats. Äspängs bönder klagade från år 1661 i fem års tid över Kärratorpets intrång på deras ägor. Sigge försvann i sammanhanget (kanske till sina fäder) och lämnade över problemen till en ny brukare med namnet Jon Månsson. Även denne ville snart flytta och försökte år 1665 få lagfart på Sörgården i Storhult. Mot detta protesterade skytten och skogvaktaren Biörn Nilsson, som ansåg sig stå närmare än Jon i börd till detta hemman. Jon Månssons aspirationer angående Storhult tyder på att hans fäder kom från Bålerud, där han även själv framträdde år 1650. Han kan ha varit son till Måns Bengtsson i Högshult, Älgarås, där en Jon Månsson stod som knekt 1624-28.

Jon Månsson sålde i stället Kärret till tullskrivaren Anders Johansson i Hova år 1675. Denne flyttade dock från början inte in på hemmanet, utan lät andra arrendera och bruka detsamma. Helt fri gick han därmed inte. Redan 1684 klagade Gastorps bönder över en äng, som de ansåg hörde till byn Gastorp. På detta svarade Anders, att den ängen var upptagen till hemmanet Kärra redan för 60 år sedan. Detta skulle i så fall ha inneburit, att ängen var upptagen före torpet. Två år senare justerade Anders uppgiften något, då Fagerlidsborna klagade över Kärret, som då blivit indelt och tillfört Jägeristaten, med att hemmanet funnits i 50 år och låg en halv mil från Fagerlid. Tydligt var, att hemmanet var en nagel i ögat på närliggande äldre byar.

Sven Verres finngener är väl dokumenterade, men även Jon Månsson, Staffan, Sigge Mårtensson och skogvaktaren Måns Månsson kan ha haft samma bakgrund.

Laggåsen	Börje	1601-16
1593	Måns	1616-48
150 möh	Änkan Karin	1627-37
	Jon	1631
	Karin, knekthustru, mannen "på Togh"	1639-45
	Anders	1649
	Rangela Månsdtr	1654
	Börje Andersson och hustru	1656-1700
	Hustru Anna och hustru Brita	1670

Foto: Författaren 2004.

[69] Lundahl, 1969, sid 148
[70] Hult, sid 203

Laggåsen kallades från början Latorp eller Laåsen. Torpet stod i jordeboken som skattetomt 1601 och skattetorp 1607. Det togs upp som ett svedjehemman ovan den marina gränsen vid Tivägen under den täta finninvandringen före sekelskiftet.

Enligt Hova dombok var Rangela Månsdotter i Laggåsen år 1654 mökränkt av legodrängen Nils Jonsson vid Vallsjön.

Börje Andersson angavs i domboken 1683 ha bott på hemmanet i 27 år, dvs från 1656. Namnet Börje var ovanligt. Att det återkom tyder på släktskap. En soldat Börje förekom vid Noltorp/Kroppfjäll åren 1651-58. Börje Andersson kan ha varit densamme. Han var då trolig son till Anders i Laggåsen 1649.

Måns bör ha varit son eller måg till Börje (1601-16). En Börje Månsson flyttade in på Ekebacken i Finnerödja år 1655. Namnet anger, att han bör ha kommit från Laggåsen och varit son till Måns. Även Anders (1649) kan ha varit son till Måns och äldre bror till Börje. Laggåsen torde därmed ha ägts och brukats av släkten åtminstone 1593-1700. Den Börje, som tog upp Laggåsen år 1593, var troligtvis invandrad finne.

Midskog	Anders Månsson, edgångsman	1670-88
1647	Bengt Svensson, edgångsman, hustru Anna Andersdtr	1686-97
150 möh	Ebba Andersdtr	1696
	Per Månsson, hustru, dtr	1700-05
	Måns Hansson	1701

Foto: Lena Gribing 2004.

Midskog angavs vid en jorderannsakning i Hova 1686 vara upptaget för 39 år sedan, eller under Claes Horns tid. Anders Månsson får därmed misstänkt anknytning till ovan nämnde Anders i Laggåsen år 1649.

Torpet blev reducerat från Vallsjö säteri och infört i jordeboken år 1685 som 1/8 kronohemman. Dessförinnan var torpet oskattlagt. Det saknas i Horns mantalslängd år 1649.

Anders Månsson var edgångsman för Olof Bengtsson i Bondetorp 1679 och Bengt Svensson för skogvaktaren Nils Eriksson i Orrkullebäcken år 1685. Edgångarna genomförde de tillsammans med ett antal finnättlingar. Även Anders och Bengt bör då ha haft samma ursprung. År 1694 angavs Bengt vara utfattig och två år senare invecklade han sig i hor med Ebba Andersdotter i Midskog. Han försvann något år senare från hemmanet.

Midskog var ett svedjehemman med grannar som Rosendalen, Kavlebron, Mossebo, Vallsjöbol, Solbacken och Saxhult. Området var präglat av finska nybyggare. Anders och Bengt bör ha tillhört samma kategori.

Motorp	Anders, timmerkarl, hustru 1 Karin,	1642-45
1640	"- 2 Marit Andersdtr	1647-52
165 möh	Änkan Marit Andersdtr	1652-57
	Bengt Nilsson, soldat, hustru Anna	1659-60
	Lars, hustru Gunnela	1661-72
	Anders	1663-80
	Per Mattsson, soldat, hustru Gunnela Andersdtr	1677-1700
	Mattias Svensson, hustru Lena Larsdtr	1688-1722

Foto: Lena Gribing 2004.

Vid Hova ting den 28 januari år 1686 angav Per i Motorp, att hemmanet var upptaget för 40 år sedan. Han berättade vidare, att det "i Sal Hr Claes Horns tijdh, giordt lijka med Borgan och Måseboda". Torpet torde då ha tagits upp cirka 1640.

I Claes Horns mantalslängd år 1649 redovisades Motorp med timmerkarlen Anders som åbo. I jordeboken blev det infört som frälsetorp år 1663.

Att frälsetorp fördes in i jordeboken år 1663, får ses som ett resultat av Karl X Gustavs fjärdepartsräfst och bondeståndets agerande angående intrånget på Tiveden 1632-54. En tid då frälsemännen var ovanligt aktiva, när det gällde att bevilja sig själva privilegier och förmåner. Året 1663 var Karl X Gustav död sedan tre år tillbaka och en ny förmyndarregering för Karl XI fullt sysselsatt med att på nytt rasera rikets finanser. Karl själv var åtta år gammal och påverkade ännu inte utvecklingen.

År 1654 var timmermannen Anders död. Då framträdde änkan Marit Andersdotter vid tinget och ville veta, vart hennes 12-13 år gamle son Staffan tagit vägen. Året innan hade han varit i tjänst hos Lars Månsson i Rosendalen. Lars Månsson påstod då, att gossen hade stulit en ost och sedan löpt sin kos. Lars fick bekräfta detta med edgång. Staffan var troligtvis född på Motorp, vilket styrker, att hemmanet togs upp omkring år 1640.

Mattias Svensson dog 1722 och Lena 83 år gammal 1754. De fick åren 1703-14 fem barn, varav döttrarna Maria och Sara flyttade till Vallsjöbol, där de vigdes vid Olofs söner Anders och Per. Eftersom Vallsjöbol i annat sammanhang angetts vara den bastion där finska språket höll sig längst levande i bygden, inser man, att systrarna Maria och Sara från Motorp måste ha haft del i detta.

Nockerud	Skattlagt klostertorp	1589-90
1582	Olof, knekt, gammal -22	1602-22
145 möh	Marit	1610
	Peder knekt	1613
	Bengt Larsson, knekt, fritt från skatt -24, korpral -27	1613-28
	Änkan Ingeborg	1627
	Änkan Karin	1628
	Nils Joensson, skytt, fritt från skatt, änkling -42	1629-42
	Lars, hustru Elin	1642-44
	Lars Carlsson, hustru	1664-74
	Anders Nilsson, hustru	1670-96
	Ingeborg Larsdtr	1673
	Jon Töresson, systrar Karin och Sigrid	1681
	Sven Larsson knekt, hustru Brita Månsdtr	1680-90

Foto: Författaren 2004.

Nockerud var ett ensligt liggande svedjehemman på en ås mellan sjöar, myrar och kärr. På byns ägor står en sten med tre kronor och årtalet 1686, vilken markerar gränsen mellan Tiveden och Fägremo. Torpet var före indelningsverket flitigt utnyttjat i knekthållet.

Av Hova dombok framgick, att Lars Carlsson år 1674 gett Nils Bengtsson i Åsebol 4 daler och 16 öre kopparmynt för sin dotter Brita. Ändamålet angavs inte, men kan ha avsett arv efter modern. Lars var en av tre söner till Carl Olofsson från Bjärke. Carls hustru kom från Åsebol.

Anders Nilsson var son till Nils Bengtsson född i Gårdsjö. Som gift var fader Nils bosatt i Gastorp och därefter i Fagerlid, där han i ett andra gifte med Cecilia Toresdotter dog år 1687. Anders Nilsson erbjöds då att överta fädernejorden i Gårdsjö genom att lösa styvmodern Cecilia med 20 daler kopparmynt 1693. Så skedde inte. I stället sålde han sin arvspart, som bestod av 1/5 i halva gården till kusinerna Bengt och Nils Anderssöner samt Brita och Ingrid Andersdöttrar i Gårdsjö 1696.

Ingeborg Larsdotter utfärdade ett testamente år 1673 på sitt lösöre till systersonen Anders Nilsson i Nockerud. Uppgiften stämmer inte, eftersom Anders mor bör ha varit Ingrid Andersdotter från Gastorp i faderns första gifte. Troligtvis var det Anders hustru, som var systerdotter till testatorn.

Jon Töresson och hans syster Karin anklagade år 1681 Herr Anders Svenonius Hoof, för att han ”belägrat” deras syster Sigrid, som fött barn och 14 dagar senare dött. För Anders var detta en upprepad försyndelse. Redan 1678 hade han blivit suspenderad för lägersmål med sin

kokerska, men återfått tjänsten 1679, ”sedan han offentligen från predikstolen sin förseelse deprecerat, derpå emottagit den heliga nattvarden och i böter erlagt 10 dlr smt”. När han nu åter begått samma brott, blev han avsatt och förbjuden att vidare tjänstgöra i församlingen samt dömd till 40 dalers böter. Församlingsborna ville emellertid ha honom tillbaka och sedan saken blivit föredragen vid prästmötet, återfick han sin kaplanstjänst år 1683.

Anders Nilsson blev stämd av Per Hård på Gudhammar år 1690, för att han nyttjat gårdens kvarn för att mala åt andra. Han förbjöds därför att inneha kvarn.

Nockerud bör, genom sitt höga och ödsliga läge, tidpunkten då hemmanet togs upp, dess namnmönster samt dess användning för skyttar och knektar, ha varit upptaget och utnyttjat av finska invandrare.

Noltorp	Bockman	1552
1540	*Matts Finne*	1578-80
105 möh	Olof	1582-84
	Öde	1586-87
	Anders Finne	1600-04
	Öde	1605-06
	Olof Bengtsson	1608-47
	Nils Olofsson, hustru Kerstin	1642-(58)
	Börje, soldat, hustru Sisela Jonsdotter	1651-54
	Clemet Finne, 63 år -53	1652-56
	Nils, hustru Brita	1658-60

Hemmanet kallades från början Torp (1540) och tiden 1552-1606 Beckmanstorp alternerande med Noltorp. Namnet Beckmanstorp kan knytas till en Bockman, som i räkenskaperna redovisades på torpet 1552. Senare tillkom i anslutning till Noltorp ett torp med namnet Latorp eller Laåsen, ej att förväxla med Laggåsen i samma socken. Under 1600-talet bodde två eller flera familjer i Noltorp. Under 1900-talet kvarstod enbart Laåsen. Nu är bebyggelsen borta.

Noltorp var upptaget i ödemark långt från annan bebyggelse på en höjd vid randen av och med vacker utsikt över den vida, av tranor, lom och ljungpipare nyttjade Valmossen.

Matts Finne i Noltorp var den första person, som påträffats med finnepitet inom det undersökta området. Han kan när han lämnade Noltorp 1581 ha flyttat till Björkulla i Älgarås.

Anders Finne tillträdde bruket av ett öde Noltorp någon gång under tiden 1590-1600, samtidigt som andra finnar flyttade in till bl a Kvarntorp i Torpaskoga, Kavlebron, Eriksbacken, Högsten och Humletorp. Vart han sedan flyttade vet vi inte, men en Anders Finne framträdde på nytt vid Håhult på 1620-talet och i Sjötorp, Hova 1627-28.

Clemet Finne kan tidigare ha brukat Finnkila, Åsterud och Segolstorp och var över 60 år gammal när han kom till Noltorp. Soldaten Börje flyttade från hemmanet till Kroppfjäll där han stod skriven med hustru 1656-58.

Noltorp var från 1559 frälse och fördes senare via Johan Posse in under Gudhammar, för att år 1651, då sonen Harald vigdes vid Maria Ribbing, lemmas in under Ribbingsfors, Amnehärad. Ägarna förefaller ha varit mycket lyhörda för överhetens önskan att ta hand om finska invandrare. Troligen låg detta även i ägarnas eget intresse.

Näbben	Hemming, upptaget 1582	1586
1582	Jöns	1587
120 möh	Sven, tillökt, klostertorp	1590
	Bengt	1600-25
	Änkan	1627-28
	Biörn, knekt, "på togh"	1617-18
	Sven Carlsson, knekt	1628
	Mattis	1628-31
	Nils Larsson, knekt, hustru Kerstin	1639-45
	Knekthustru Kerstin - mannen "på togh"	1637-43

	Lars Nilsson, hustru Sisella Persdtr	1640-75
	Per Larsson, hustru Kerstin Biörsdtr	1645-52
	Biörn Persson, lejd soldat för Näbben	1646-75
	Bengt Arvidsson, hustru Karin Olofsdtr	1653-58
	Änkan Karin Olofsdtr	1659-63
	Son Arvid Bengtsson, knekt, salpetersjudare	1655-60
	Chrisman Andersson, hustru Karin Olofsdtr	1664-83
	Ansten Bengtsson, hustru 1 Brita Chrismansdtr	1670-75
	”- 2 NN Larsdtr Höök	1687-1708
	Olof Bengtsson, hustru Ingrid Larsdtr	1680-1729

Näbben skattlades år 1590. Torpet användes senare i stor utsträckning i knekthållet, samtidigt som det från 1640 även disponerades som förlänt frälse för olika frälsemän.

Biörn Persson var i en första omgång lejd som soldat av Per Larsson och senare av Lars Nilsson. Per Larsson sålde, fullmäktig för sin hustru, halva eller 1/4 i hemmanet till Bengt Arvidsson med hustru och son Arvid från Värpe. Hustru Kerstins bördsrätt bör då ha gått tillbaka till den Björn, som förekom här åren 1617-18. Verksamheten som knekt medförde, att personen ifråga inte alltid var synlig i räkenskaperna.

Arvid Bengtsson uttogs till knekt men angavs år 1660 vara salpetersjudare. Salpetersjudarna tillhörde en speciell yrkesgrupp för kruttillverkning. Många av dessa blev inkallade från Finland till Sverige. Kriget mot Ryssland krävde mycket krut. Att framställa detta på plats var enklare, än att transportera det från Sverige.

Chrisman Andersson kom från Bårtorp via Folkeberg till Näbben där han vigdes vid änkan Karin. Han var liksom mågen Ansten nämndeman under en lång följd av år. Ansten och dennes broder Bengt var födda 1643 respektive 1640. De hade även en broder Jöns, som flyttade in till Bårtorp från Häljatorp cirka 1680. Bröderna bör ha varit födda i finnhemmanet Värpe och fadern den Bengt Arvidsson, som 1654 flyttade till Näbben från Värpe. Denne hade i sin tur troligtvis bröder, som var mjölnare och fiskare i Kvarnhäljatorp under Gudhammar.

Ansten var andra gången gift med en dotter till Lars Torstensson Höök i Bråta, där Ansten var bosatt 1676-87. Han dog i Näbben 65 år gammal 1706.

Namnen Hemming, Mattis och Arvid har i flera sammanhang kunnat knytas till finska invandrare. År 1582 tog en Hemming t ex upp Östra Finnerödja.

Även personer med namn som Biörn, Chrisman och Ansten förekom som nybyggare vid sekelskiftet 1600. De ingår dock inte i namnmönstret och tillhörde antagligen inte gruppen skogsfinnar.

Otterslätten	Erik, knekt	1601-13
1593	Olof, knekt	1613-14
105 möh	Arvid, nämndeman fr 1624	1615-35
	Olof	1637-42
	Jöns Larsson, hustru 1 Ingebor	1642-50
	”- 2 Brita	1651-58
	Nils Larsson, hustru Brita	1670-1707
	Sven Arvidsson, hustru Marit	1670-1709
	Bengt Nilsson, knekt	1676-1715

Otterslätten kallades inledningsvis även Högebrotorpet. Det blev intaget i jordeboken som ett skattetorp 1601.

Tidpunkten då torpet togs upp, dess användning i knekthållet samt namnmönstret talar för att Otterslätten tagits upp av en finne och sedan fortsatt brukats av finnar eller finnättlingar.

Pankan	Erik Torkelsson, hustru Kerstin	1676-77
1623	Salomon, smed, hustru	1684-1700
140 möh		

Smeden Salomon berättade vid en jorderannsakning i Hova 1686, att Pankan eller Åsterudstorp var upptaget för 63 år sedan. Det tillhörde ätten Posses frälse under Melltorp fram till 1684, då torpet reducerades och fick plats i jordeboken som 1/8 kronohemman.

Sista aktiviteten från frälseägarens sida var år 1677, då Nils Posse på Ribbingsfors stämde Erik Torkelsson till tinget i Hova. Erik blev då anklagad, för att olaga tid ha flyttat från hemmanet, samt för att han utövat olaga hygge på Åsterud och Källtorp. Samme Erik fanns åren 1666-75 med modern, änkan Ingrid Jonsdotter samt hustru Kerstin i Nybygget, Finnerödja. Från år 1678 var Erik skriven som knekt för Ebbetorp. Han stod kvar här ännu 1686.

Boplatser, namnmönster och yrken tyder på, att såväl Erik som Salomon var finnättlingar, och att Pankan var ett finskt svedjehemman.

Reserud		
1593	Lars, knekt	1621-25
100 möh	Per, knekt	1626
	Tool	1627
	Håkan	1628-41
	Lars	1629-30
	Bengt, hustru Kerstin	1640-42
	Lars Olofsson, knekt, rymd, hustru Ingebor	1644-46
	Lars Andersson, hustru Elin	1650-85
	Lars Nilsson, hustru Karin	1680-93
	Anders Larsson, frälsefogde, hustru Maria Jacobsdtr	1689-1712

Reserud stod i jordeboken som ett skattlagt klosternybygge 1601. Torpet disponerades 1634-35 av Johan Posses barn, som ersättning för deras rusttjänst. Det köptes sedan år 1638 tillsammans med finnhemmanet Sjötorp från kronan av Carl Lillie. År 1649 transporterades hemmanen över på svågern Per Hård på Gudhammar. Per var gift med Carls syster Christina Lillie.

År 1655 gav Christina Lillie sin tjänare Lars Andersson hemmanet fritt enligt adliga privilegier. Trolige sonen Anders Larsson redovisades på 1690-talet som frälsefogde och daglig tjänare på Gudhammar.

Frågan om finnar på Reserud blir obesvarad. Nybyggaren på 1590-talet, följd av knektar under förra delen av 1600-talet och Lillies köp av Reserud tillsammans med Sjötorp stärker dock misstanken om att det funnits finnar även i Reserud. Namnen Lars, Olof, Per och Anders ligger dessutom högt i den finska namnlistan.

Saxhult		
1620	Mårten	1622-34
147 möh	Olof Larsson, rättare -49	1629-49
	Olof	1665-91
	Johan Olofsson, knekt, hustru	1681-82
	Anders Trana, ryttare	1686-91
	Erik Jonsson, hustru	1687-1724

Foto: Lena Gribing 2004.

Saxhult var högt beläget med vid utsikt över Skagern. Torpet angavs i bygdens räkenskaper år 1635 som frälse "för några år sedan" under Claes Kristersson Horn till Ryholm. Han hade som riksråd i drottning Kristinas förmyndarregering, vid detta tillfälle köpt Vallsjön, Vallsjöbol och Kavlebron till frälse av kronan inom samma område.

År 1689 berättade åbon Anders vid tinget, att Saxhult var upptaget för några och 40 år sedan. Det hade då troligtvis blivit återupptaget efter en tids ödesmål. I boskapslängden fanns nämligen en Mårten på torpet redan år 1622. I Claes Horns mantalslängd över hemman i häradet fanns en ”Olof rättare” i Saxhult 1649. Han kan ha varit identisk med Olof Larsson på hemmanet 1629. I jordeboken blev Saxhult infört som ett frälsetorp år 1663 under Vallsjö säteri.

Johan Olofsson redovisades i roteringslängden som nyskriven knekt år 1681 och kasserad 1682. Johans hustru hette troligen Ingrid Olofsdotter. En Annika Johansdotter vårdade nämligen sin sjuka gamla mor med detta namn år 1724. Annika var då 40 år och född cirka 1684.

Erik Jonsson begärde år 1719 att få köpa ¼ Saxhult till skatte. Utsädet var då 4 skäppor råg och 6 skäppor blandsäd. Åkern var sandmylla. Stenig äng gav 6 lass hö. Därutöver fanns en liten humlegård och en liten kålgård. Allt värderades till 25 daler silvermynt. Brukspatron Björkman på Skagersholm protesterade mot köpet, men enligt riksdagsbeslut var det numera alltid åbon, som stod närmast att lösa. Frälset kunde inte längre husera med den, som brukade jorden, på samma sätt som skett under senare delen av 1600-talet.

År 1687 hade en tjuv vid namn Lars Nilsson och hans likaledes tjuvaktiga svåger Måns Andersson i Högelid sålt ett stulet städ till finnarna från Holmgildret i Undenäs, när de var i Saxhult och smidde.

Saxhult var ett högt beläget svedjehemman. Även namnen Lars, Olof, Johan och Anders hade höga lägen i den finska namnlistan. I trakten dröjde sig det finska språket kvar ända in på 1820-talet. Den sista gård där man talade finska var granngården Vallsjöbol. Vi kan även notera, att Claes Horn en tid var chef för en fana finska ryttare, ägde Åminne i Finland och hade en huspräst, som kunde mässa på finska. Även rättaren Olof behövde nog kunna samma språk. Vi bör därför relativt tryggt kunna räkna in Saxhult bland ortens finska hemman.

Sjötorp	Peder Påvelsson, gammal -40, hustru Kerstin	1620-47
1613	Son Hindrich Persson, knekt	1621-28
85 möh	Son Matthias Persson, knekt	1628-37
	Son Påvel Pedersson, hustru Ingiell	1640-52
	Anders Finne	1627-28
	Änkan	1628
	Hindrich Hindrichsson, skytt, hustru Ingrin Matsdtr	1631-53
	Son Matts Hindrichsson, knekt	1653-70
	Nils Persson, hustru 1 Brita	1653-62
	2 Marit	1663-68
	Anders Hindrichsson, knekt, rymt 1645 och 1650	1645-50
	Nils Hindrichsson, hustru Sara	1659-93
	Folke Linnarsson, hustru Sigrid Svensdtr	1674-98
	Gustav Linnarsson, knekt	1677
	Sven Linnarsson	1681-83

Vindarnas tempel. Foto: Författaren 1998.

Peder i Sjötorp förekom första gången i 1620 års boskapslängd. Med sex frihetsår kan han då ha börjat svedja och röja hemmanet 1613. År 1631 fick han genom jägmästaren Erik Krabbes förmedling torpet omvandlat till skatte. Detta köptes av Carl Lillie till frälse år 1638 och blev sedan år 1649 överfört på dennes svåger Per Hård på Gudhammar. År 1667 hade torpet utvecklats till två gårdar kallade Nolsjötorp respektive Sörsjötorp, vardera om 1/8 mantal.

En Anders Finne stod intagen i 1627 års boskapslängd. Vi kan här möjligen ha återfunnit den Anders, som vi tidigare mött i Noltorp 1600-04 samt i Håhult 1622-27.

Matts Hindrichsson blev som knekt för Delebäck ersatt av Lars Larsson 1656. Han förekom därefter i Sörsjötorp 1667-68. År 1672 blev han åter inskriven som knekt och förd till garnisonen i Göteborg. Där slutade han troligen sina dagar. Till Sjötorp återkom han inte.

Nils Hindrichsson, trolig broder till Matts, omtalades i Hova dombok som tjänstedräng i Delebäck år 1659. Han var sedan med hustru Sara bosatt på Kroppfjäll år 1670.

Folke Linnarsson flyttade cirka 1674 in till Sjötorp med hustru och två bröder från Dumpen under Ribbingsfors i Amnehärad. Fadern - Linnar Folkesson - hade varit knekt under Hälsås, Lyrestad innan han via Sjötorp, Lyrestad och en backstuga Lövåsen på Bröten cirka 1642 tog sig an och odlade upp torpet Dumpen under Ribbingsfors. Han hade minst fyra söner. Familjerna var stora och bidrog verksamt i uppodlingen av torp och öde hemman såväl på

Ribbingsfors som på andra säteriers ägor i trakten. Släktens engagemang med svedjebruk och nyodling i stor skala tyder på att Linnar Folkesson bör ha haft finskt påbrå.

År 1696 begärde Folke Linnarsson i Sjötorp med sin broder Sven i Källtorp att få ärva brodern Anders Linnarsson i Blekviken, Amnehärad. Anders hade inga barn med sin senaste hustru, Karin Olofsdotter, vilken var änka när de vigdes. Han hade dock skrivit testamente till förmån för styvson Per Nilsson. Det gällde.

Trots överflöd av namnlistans finska namn i Sjötorp nämns ingen av dessa vid något enda tillfälle som finne. Någon tvekan om att torpen upptagits av en finne finns dock inte. Sjötorp utgör även ett talande exempel på hur en finnes söner och sonsöner ständigt utnyttjades i det svenska knekthållet. Regementschefen Hård bodde på Gudhammar.

Skaterud	*Marcus Finne*	1601-07
1593	Änkan	1608
150 möh	Öde, skattevrak, fört under kronan	1609-15
	Jacob Skate	1610
	Nils	1619-21
	Bengt	1622-31
	Öde	1623-25
	Jon Månsson, knekt	1625-27
	Änkan	1628-44
	Assmund Olofsson	1634-43
	Brita Markusdtr, löskona	1637-49
	Per Biörsson, hustru Ingeborg Olofsdtr	1646-66
	Biör Persson, soldat	1655
	Lars Nilsson, hustru Elin	1668-1710

Foto: Helena Svensson. Tiveden med gränsbygd, s 152.

Hemmanet kallades år 1601 för Skatåsen. I vilken utsträckning Jacob Skate - nämnd år 1610 - haft möjlighet att påverka namnet är ovisst. Läget har dock gett namnet dess slutled. Hemmanet ligger nämligen på en markant ås. Denna utgör en naturlig gräns för allmänningen Fägremo. Vid Skaterud ligger femstenarör nr 29 av denna allmännings 39 gränsmarkeringar.

År 1622 redovisades drängen Jöran Marcusson som knekt hos Clemet Finne i Finnkila. Mycket talar för att denne Jöran var son till Marcus Finne i Skaterud. En Jöran Finne dömdes av Hova tingsrätt år 1631 för att han slagit Mårtens hustru i Solbacken. Det kan vara densamme. Även Mårten eller Martin förekom ofta som finska namn.

Jon Månsson var son till Måns Bengtsson i Bålerud/Högshult, Älgarås. Även dessa platser var troliga finnbosättningar. Från samma hemman kom även Jons farbror Per Biörsson ovan. Han var född cirka 1592 och vid sin död 1666 74 år gammal. Dennes far, Biör Persson, kan ha varit en av 1580-talets finska invandrare.

Per Biörssons son Biör Persson blev år 1646 lejd som knekt för Näbben med boställe vid Skaterudsmarkan.

Skaterud-	Måns Biörsson med hustru 1 Brita	1642-50
smarkan	"- 2 Marit	1651-66
1642	Biör Persson, knekt	1646-74
140 möh	Hindrich Biörsson	1667
	Bryngel, knekt	1667
	Håkan, hustru Maret	1669-71
	Ambiörn, hustru Maret Olofsdtr	1674-82
	Biör Månsson, hustru Sigrin	1677-1738
	Erik Ambiörsson	1682-87
	Ambiörs änka	1683-87
	Markus Mark	1684

Av Hova dombok år 1657 framgick, att den soldat, som tilldelats skatten från Skaterudsmarkan, ville tränga bort Måns Biörsson från hemmanet. Måns svarade då, att han 15 år tidigare hade fått sin halvbror Biör Nilssons tillstånd att ta upp torpet på Storhults ägor. Domslutet blev, att ingen kunde driva bort Måns från hemmanet, så länge han klarade dess utskylder. Måns och Biör kom båda från Bålerud. Båda hade haft arvsrätt i Storhult. Måns hade dock låtit Biör lösa sin del.

År 1667 stämde soldaten Bryngel Hindrich Biörsson, för att denne utan tillstånd hade satt upp en backstuga vid torpet. Hindrich drevs då bort från platsen och stugan raserades. Hindrich var bror till Måns och hade 1616-35 varit ägare till Storhults Sörgård. Han klarade dock inte hemmanets skatter, varför det gled ur hans händer och övergick i kronans ägo (se Berghult).

Skaterudsmarkan gick en tid, troligen av skatteskäl, ur familjens ägo men återfördes, då sonen Biör Månsson år 1677 fick möjlighet att köpa tillbaka arvejorden.

Utvecklingen vid Bålerud, Högshult, Storhult och Skaterudsmarkan talar för att flera personer på dessa platser bör ha haft finskt ursprung.

Smedsbol	Lars	1621-31
1612	Carl Larsson, knekt	1628
170 möh	Bengt Larsson, knekt, hustru Ingeborg Nilsdtr	1629-83
	Anders Olofsson, knekt, lejd av Bengt	1648-87
	Jon Andersson Spåre, trumslagare	1689-1700

Smedsbol var upptaget på frälsehemmanet Åsebols ägor cirka 1612.[71] Åsebol var donerat till kammarjunkaren Henrik Frankelin år 1602. Vid hans död 1610 övergick hemmanet i hans hustru Constantia Eriksdotter ägo.

Hemmanets namn visar, att dess förste åbo var en av herrskapet anställd smed. Därefter blev det utnyttjat i knekthållet. Ägare, tidpunkt, torpets höga och ödsliga läge liksom åbornas yrken tyder på att Smedsbol var upptaget samt fortsatt brukat av finnar eller finnättlingar.

Solbacken	Mårten, hustru	1631
1631	Olof, humlegårdsläggare, hustru Kerstin	1637-49
160 möh	Sven Jonsson	1647
	Lars Eriksson, gift ca -52 med Ingeborg Olofsdtr	1647-61
	Anders, hustru Ingeborg	1662-91
	Hans Jonsson, hustru	1696-1741

Foto: Lena Gribing 2004.

Namnet Solbacken försvarar sin benämning genom sitt höga och fria läge med vid utsikt över sjön Skagern.

Av Hova dombok framgick att Jöran Finne hade slagit Mårtens hustru i Solbacken år 1631. Denne Jöran kan ha varit identisk med knekten Jöran Marcusson för Finnkila 1622 och trolig son till den Marcus Finne, som tog upp Skaterud åren 1601-08. En Jöran med hustru i Saxhult år 1637 kan vara densamme.

Solbacken övergick i Claes Horns ägo någon gång under 1630-talet. I en mantalslängd för Horns gårdar stod ”Olof humlegårdsläggare” skriven för hemmanet 1649. I jordeboken blev det infört som frälsetorp under Horns måg Gustav Stenbock och Vallsjö säteri år 1663.

Drängen Lars Eriksson hos Sven Jonsson i Solbacken kom från Biörsgård i Paradis. Fader var Erik Biörsson och farfadern Biör den invandrare, som tagit upp Biörsgård från stubben. Lars återvände troligen åren 1665-77 med en hustru Kerstin till fädernehemmet i Paradis. Kerstin var då hans andra gifte. Han hade under tiden visat, att finnar gärna sökte sig till finnar.

[71] Hova dombok den 13 september 1642

Storhult	*Sörgården*	
1540	Jon	1589-90
125 möh	Anders	1601-03
	Öde, tillfört kronan	1604-08
	Per	1609
	Måns (Biörsson), nybyggare enligt jordeboken 1610	1610-27
	Björn	1616-17
	Hindrich Biörsson, öde -30, utfattig -34	1618-37
	Erik Svensson, hustru Sigrid Håkansdtr	1635-66
	Anders Eriksson, hustru Brita	1659-74
	Jonas Svensson, befallningsman	1670-73
	Per Simonsson	1671-72
	Sven Simonsson	1672-73
	Håkan Håkansson	1672-75
	Brynte Persson	1676-78
	Nolgården	
	Sven	1581-83
	Öde	1584-87
	Björn (Persson)	1588-1606
	Öde	1604
	Nils	1607-23
	Per, skytt	1622-34
	Biör Nilsson, skogv.,skytt, hustru Ingrid Andersdtr	1635-75
	Nils Biörsson, ryttare, hustru Kerstin Henriksdtr	1658-78
	Per Biörsson, skräddare	1669-78
	Johan Biörsson, skogv., hustru Ingeborg Nilsdtr	1673-1701
	Erik Ambiörsson, hustru Ingrid Månsdtr	1677-1708

Sörgården. Foto: Rune Johansson 2004.

Storhult, eller Hult som byn från början kallades, var redan 1540 delad på två hemman. Dessa stod under 1560-70-talen samt vid sekelskiftet ofta öde. Upptagning av gårdarna skedde därvid ofta av personer från den närliggande och mer livskraftiga byn Bålerud i Älgarås socken.

Den Biörn, som tog upp Nolgården 1588, bör ha kommit från Bålerud, burit tillnamnet Persson och varit bror till Bengt Persson på detta hemman. Biörn hade sönerna Måns och Hindrich. Det upplevs även troligt, att Biörn, efter en inledning på Nolgården med följande ödesmål år 1604, flyttade över till Sörgården. Här installerade han sonen Hindrich, som sedan med ringa framgång förvaltade hemmanet fram till år 1635. Detta år övertogs Sörgården av kronan som skattevrak och såldes därefter av länsmannen Jon Tohlsson till Erik Svensson. Denne betalade resterande skatter med 70 daler kopparmynt för hemmanet till kronan samt löste Hindrich Biörssons bördsrätt med en (silver)sked om 4 lod, en tunna korn samt 1 lispund humle. Hindrich fortsatte därefter sin föga lyckade verksamhet på nybygget Berghult på Storhults ägor.

Samtidigt som länsmannen sålde Sörgården, sålde han även Nolgården för kronans räkning till Biör Nilsson för 28 daler kopparmynt. Biör efterträdde då skytten Per som kronoskytt och skogvaktare. År 1656 angavs Biör skytt tillika vara ryttare för Östgöta kavalleri, en syssla som sonen Nils övertog 1658. För sina insatser disponerade Biör hemmanet fritt från skatt. År 1673 fick sonen Johan Biörsson fullmakt som kronoskytt och skogvaktare på Tiveden. Han var född 1641. Biör hade ytterligare minst sex söner. Av dessa var sonen Per skräddare.

Biör Nilsson kom från Bålerud. Fadern hette Nils Larsson och var gift med Biörn Perssons änka. Biör Nilsson blev där igenom halvbror till Måns Biörsson, som år 1642 med Biörs tillstånd fick ta upp Skaterudsmarkan på Nolgårdens ägor.

Anders Eriksson sålde år 1670 Sörgården till befallningsmannen Jonas Svensson från Höglunda i Lyrestad, som tre år senare sålde hemmanet till riksrådet Gustav Posse. Därefter

följde en tid med stark turbulens i Storhult. Brukarna avlöste varandra med täta mellanrum. Två av dessa var bröderna Per och Sven Simonssöner. De klarade dock varken ortens sätt att umgås eller gårdens skatter och fick snart lämna hemmanet.

Per Simonsson var gift med gästgivaren Johan Håkanssons dotter i Valla, men stortjuv. Han blev fängslad för sina stölder, bröt sig ut, påträffades i Närke och blev åter ställd inför tingsrätten i Hova. Då framkom, att han stulit häst, sadel och betsel i Stenkälla, stulit en häst från en änka i Halna, stulit fem silverskedar från Erik i Trälike i Närke, stulit i Bålerud, stulit en häst från Erik i Fröåkra, Lyrestad socken mm. Dessutom inkom en berättelse från bergsfogden Per Mattsson om liknande aktiviteter av Per Simonsson i Godegård i Östergötland. I Godegård hade Per en broder med namnet Jonas. År 1671 var denne Jonas på besök i Storhult, varvid han även gästade Jöns Simonsson i Orrkullebäcken. Kontakten var säkert en släktträff. Namnet Simon var ovanligt i bygden. Jöns var kolare och kan ha flyttat in till Orrkullebäcken från bruket i Godegård.

Påföljande år hade Per Simonsson, då bosatt hos sin svärfader i Valla, med våld avtvingat Olof Nilsson i Bålerud dennes häst. Enligt hovrättsdom förut avstraffad med gatulopp, blev han nu av tingsrätten dömd att även drivas ur länet.

Samröret mellan Bålerud och Storhult i anslutning till sekelskiftet, namnmönstret, aktiviteter som skytt, skogvaktare, knekt, ryttare och skräddare samt upptagning av nybyggena Berghult och Skaterudsmarkan tyder på, att flera personer i Storhult under 1600-talet har varit finnar eller finnättlingar.

Tivedsbron	Lars Persson, fänrik, hustru	1601-22
/Hovbron	Änkan, son Sven	1622
1582	Sven Larsson, knekt, har torpet fritt från skatt	1624-37
95 möh	Lars, hustru Karin	1637-45
	Måns Bengtsson, nämndeman, född 1608	1682-96
	Per Månsson	1685-1709
	Måns Persson, hustru Kajsa Påvelsdtr	1709-1743

Hemmanet togs i likhet med Paradisgårdarna upp år 1580, skattlades 1587 och redovisades som kronotorp 1588. Av räkenskaperna framgick år 1617 följande:[72]

> Hindrich Frankelins förläningsbrev givet 29 november 1602.
> Förläningsbrev för fordom fendrich Lars Persson över Wadsbo Knecktar på det torp han besitter och brukar Brotorpet eller Tifuedsbrona i Hofua sn 18 juli 1603.

Hemmanet disponerades av ”gamle fänriken” fram till 1622, då änkans stod med son i längden. Från 1623 stod sonen som soldat för hemmanet. Den Lars med hustru Karin, som därefter bokfördes i Hovbron från 1637 kan ha varit en sonson till gamle fänriken..

Om Lars Persson var finne vet vi inte. Ett befäl i en fänika[73] kunde dock lika väl som en fogde komma från Finland denna tid. Såväl befäl som soldater var utbytbara mellan svenska och finska regementen, speciellt som krigen kring sekelskiftet 1600 ofta utspelades i Finland. Många ingick tidvis även i värvade förband. Claes Horn, som vi träffat tidigare i denna översikt, var exempelvis chef för en fana finska ryttare år 1618. Översten Anders Koskull i Bocksjöholm, Undenäs var inte bara måg till kungadottern Constantia Eriksdotter, utan en tid även chef för ett regemente finskt fotfolk. Constantias make Frankelin var detta år, när han blev donerad 12 gårdar av kung Karl, säkert angelägen att ta hand om finnar.

Lars, Per och Påvel ligger dessutom mycket högt i den finska namnlistan.

Valaholm/	Lars	1571
Vallerud	Öde, ½ öde	1572-78

[72] Västergötlands handlingar, Vadsbo härad, Hova socken 1617:6
[73] Avdelning fotfolk om 500 man. Motsvarande benämning vid rytteriet var fana.

1540	Mårten, upptaget -76	1576-80
125 möh	Lars, ½ öde -81 och -83	1581-89
	Töres	1583
	Bengt	1587-1602
	Öde, "känt under Cronan" -06	1603-11
	Anders, nämndeman	1606-41
	Per, nämndeman	1620-30
	Nils Persson, hustru Ingeborg Svensdotter	1635-64
	Jon, hustru Marit	1641-45
	Mattis Hindrichsson Finne, hustru Elin	1647-53
	Brita Hindrichsdotter, knekthustru	1653

Foto: Okänd.

Valaholm hette från början Vallerud, vilket säger oss, att det var en Valle, som började röja upp torpet. Detta låg i en starkt kuperad del av Västra Tiveden med närliggande höjder, vilka nådde upp till den marina gränsen, 150 möh.

Av Hova dombok framgick år 1626, att Anders tagit upp gården för mer än 20 år sedan, då den stått öde i många år, varit "vanför och känd under Cronan". Anders var åren 1621-34 och före Hans Larsson på Hallan nämndeman med ansvar för den del av Hova socken, som låg på Tiveden. Antalet finnar i denna del av tingelaget hade denna tid ökat starkt, varför man har skäl misstänka, att Anders var införstådd med språket och troligtvis själv invandrad finne.

Även Per var förordnad som nämndeman år 1630. Det året var Anders borta ur nämnden, men han återkom påföljande år. I Grythytte härad, bildat år 1640, skulle enligt kungligt brev halva nämnden bestå av finnar, för att denna skulle kunna tillvarata finnarnas intressen i tingslaget. Samma inställning bör med hjälp av hertig Karls handgångne man, häradshövdingen Bo Ribbing, ha existerat även i Tivedsbygden.

Nils Persson köpte år 1635 Vallerud för sina styvbarns räkning. År 1641 var det frälse under Gudhammar, men köptes 1654 av Per Hårds änka Fru Christina Lillie till frälseskatte för 16 riksdaler. Nils Persson fortsatte dock att bruka hemmanet.

Vallerud byggdes åren 1688-96 ut till säteriet Valaholm. Byggherre var finnättlingen Jacob Lenck på Ramsnäs med sin hustru Helena Christina Hård från Gudhammar.

I anslutning till Vallerud låg ett antal finnhemman. Till dessa kan räknas Humletorp, Högsten, Kavlebron, Motorp, Vallsjön, Vallsjöbol, Finnefallet och Solbacken. Vallsjöbol var i sammanhanget en finnbastion i området, där det finska språket höll sig levande oväntat länge.

I Vallerud kan, bortsett från nämndemannen Anders, även Brita Hindrichsdotter ha haft finsk bakgrund. Mattis Hindrichsson med hustru Elin har vi tidigare mött som finnar i Högsten. Att de en tid var bosatta i Vallerud, låg säkert i frälseägaren Hårds intresse.

Vallsjön	Bengt och Anders	1587-88
1582	Olof Jönsson	1589
140 möh	Bryngel, gammal	1601-28
	Isak Bryngelsson, knekt	1624-28
	Änkan	1628
	Anders Ingemarsson, knekt	1628-39
	Måns	1629-30
	Hindrich Eriksson, fogde	1635-38
	Johan Bengtsson, fogde	1647-50
	Nils Jönsson, fogde	1650-53
	Peder murmästare	1655
	Mattias Simonsson, skomakare	1656-61
	Erik Nilsson, befallningsman	1661-86

Foto: Gods och gårdar 1942. Byggår 1883.

När Vallsjön skattlades år 1587 nämndes här Bengt och Anders. Påföljande år framgick av räkenskaperna att:

"Anders i Valsjön har tagit, löper för en tjuv - Oxe 1 st".

Att de första nybyggarnas insatser vid Vallsjön därmed blev kortvariga framgick av det uppdrag fogden erhöll av hertig Karl år 1589. I räkenskaperna stod då infört:

> "Weet Karl Persson att Wi Hafue Nådigt skenckt och givit wår undersåte Olof Jönsson i Walsjö i Hova Sochn en Koo till hjälp, den du honom skall bekomma låta när han där på fordrar .... Carolus"

Olof Jönsson nämndes aldrig i längderna. Återkommande i dessa var i stället Bryngel från 1601.

Isak Bryngelsson stod som knekt för Vallsjön 1624-28, varav sista året som förare vid Antonius Cleophassons kompani. Troliga bröderna Sven och Bengt Bryngelssöner förekom samma tid som knektar vid Backerud. Alla tre försvann i likhet med flertalet andra knektar snart ur hanteringen. Förlusterna i människoliv på slagfälten var denna tid obeskrivligt stora.

Inget sägs om att nybyggarna vid Vallsjön skulle ha varit finnar. Det bör de dock ha varit. Bygdens egna resurser var hårt ansträngda. Bryngel var inget vanligt svenskt namn. Det förekom dock samma tid hos nybyggarna i Hägghult och Posseborgan. Sönerna utnyttjades dessutom som soldater, vilket vi kunnat konstatera, var ett vanligt finskt öde denna tid.

År 1634 blev Vallsjön säteri under riksrådet Clas Kristersson Horn. Han var bosatt på Ryholm i Beatebergs socken, men hade hemman även i Undenäs, i Bergslagen samt var friherre till Åminne i Finland. I Ramsberg kunde man år 1639 bland hans gårdsfolk och torpare räkna in fogden Thomas Carlsson, skytten Abraham Bengtsson, grytgjutaren Jacob Jacobsson, hammarsmeden Lasse Eskilsson samt frälsetorparna Thomas i Brotten, Michil i Norboda, Bertil i Sandtjärnen samt Simon[74]. Förutom dessa relativt säkra finnar hade han även en finsktalande huspräst med namnen Petrus Olai. År 1635 blev denne på grund av sina språkkunskaper förordnad att vara den förste pastorn i Ljusnarsbergs av finnar tätt befolkade församling[75]. Med den bakgrund denne säteriägare hade, förstår man, att finnar samlades inte bara i Undenäs, Ryholm och Ramsberg, utan även vid Vallsjö säteri med dess underlydande hemman.

Vallsjön överfördes från Claes Horn till mågen Gustav Stenbock år 1651 samt från denne till Tord Bonde år 1672. Säteriet omfattade detta år förutom Vallsjön och Vallsjöbol även torpen Borgan, Boterud, Eriksbacken, Eriksåsen, Fagersand, Hansatorpet, Herrängen, Hulan, Häggebo, Kavlebron, Mossebo, Motorp, Rosendalen, Saxhult och Solbacken. Huvuddelen av dessa var olaga upptagna på kronoallmänningen under 1630-talet. Större delen av dem blev reducerade och återförda till kronan år 1684.

Värpe	Måns	1578-89
1540	Håkan	1601-02
100 möh	Öde, under kronan -05	1603-11
	Lars, nybyggare enligt jordeboken 1610	1610
	Sven, knekt, ”på togh” -18, mjölnare -23	1612-23
	Staffan	1621
	Anders	1621-34
	Gertrud	1627
	Anders, mjölnare	1627-28
	Per Biörsson, kronoskytt	1631-41
	Biörn Algutsson, hustru Ingrid	1640-47
	Bengt Arvidsson, hustru Karin	1647-53
	Elin Hemmingsdtr, född 1591	1654-55

[74] Närkes roteringslängder 1639
[75] Gothe, sid 105-107

	Hindrich Biörsson, hustru Kerstin	1658-60
	Lars Månsson, edgångsman, hustru Marit	1664-93
	Per Andersson, hustru Anna	1668-78
	Lars Larsson, hustru Ingeborg Eriksdtr	1681-1707

Foto: Författaren 2004.

Värpe var ett gammalt hemman nära Hovaåns utlopp i sjön Skagern.

Bengt Arvidsson köpte år 1652 en fjärdedel i hemmanet Näbben. In till Värpe flyttade i stället Hindrich Biörsson med hustru från Hässleberg, där de varit bosatta minst från 1647 efter en tidigare mindre lyckosam tillvaro i Storhult och Berghult.

Lars Månsson var edgångsman för Per Jönsson i Ön år 1665 angående tidelag samt för Jöns Simonsson i Orrkullebäcken år 1666, då denne anklagdes för stöld av en silltunna.

Yrken, namnmönster och edgångar berättar för oss att flera åbor i Värpe under 1600-talet bör ha varit finnar eller finnättlingar.

Åsebol	Anders	1579-1690
1540	Anders, hustru Kerstin Persdtr	1601-54
135 möh	Olof	1616-22
	Lars Åkesson, knekt, hustru Kerstin	1622-40
	Nils Andersson, hustru Kerstin	1644-45
	Nils Bengtsson, hustru Brita Larsdtr	1644-74
	Jon Helgesson, f 1645, hustru, dtr	1697-1726
	Jon Bertilsson	1700-05

Stavestugan. Stommen kan vara bygd på 1600-talet. Foto: Lena Gribing 2004.
Gränssten Tiveden/Fägremo. Foto: Arne Albertsson.

Kring Åsebol vandrar sägnerna. I byn har funnits rester efter en liten kyrka. Enligt bytraditionen skulle denna ha byggts under tidig medeltid av en drottning Åsa, vars man stupat i krig. Eftersom närmaste kyrka var Husaby, lät hon bygga ett kapell i Åsebol. Grundstenarna till kapellet har byns folk senare tagit hand om och utnyttjat som grund och trappstenar när de byggt nya hus. Även ett kors, som tidigare utvisat platsen för kapellet är numera borta. Kapellets läge skulle ha varit 225 m norr om den gamla Stavestugan. Sägnen om Åsa och kyrkan har lämnats av Arne Albertsson i Åsebol, som enligt gammal god tradition fått del i denna av byns äldste. Säkert finns en kärna av sanning i denna.

Genom Åsebol skär den gräns, som delat allmänningarna Tiveden och Fägremo. I byn finns en gränssten. Denna står cirka 100 m väster om Stavestugan.

Anders och Kerstin hade sönerna Michel och Ravel samt döttrarna Ingiäl gift med Anders i Folkeberg och Elin gift med Bengt i Gårdsjö. Dottern Elin var född år 1579. Hustru Kerstins far var Per Ravelsson och hennes farföräldrar Ravel och Karin i Brushult. Sonen Ravel hade en dotter Ingrid gift i Gårdsjö, dottern Karin gift med Lars Andersson i Storkila samt dottern Elin gift i Åsebol. Personernas namn har i flera fall finskt anslag. Om finskt ursprung föreligger, vet vi dock inte.

Brita Larsdotter angavs år 1674 vara dotter till Lars Carlsson i Nockerud.

Hemmanet låg ursprungligen ensligt norr om Unden. Det tillhörde Riseberga kloster innan det år 1602 tillsammans med Ramsnäs och Barrud donerades till kung Karls kammajunkare Henrik Frankelin gift med Constantia Eriksdotter. Därmed fick finnättlingen Constantia ett avgörande inflytande över utvecklingen vid Åsebol.

Åsterud	Anders	1584-1627
1542	Öde, ½ öde	1604-07
95 möh	Daniel	1623-27
	Änkan	1628

Olof	1628-41
Clemet, hustru Malin, dotter Brygnella	1639-45
Tohl	1658-67
Cicilia Tohlsdtr	1667
Nils Tohlsson, hustru	1680-89
Änkan Estrid Tohlsdtr	1681
Måns Bondesson, knekt	1683-87
Olof Larsson, knekt, lejd av Måns Bondesson	1689-91

Foto: Erik Rud 1922. Byggår 1892. Höva-Älgarås nr 3, s 32.

Åsterud redovisades som frälse redan 1542. År 1624 lydde hemmanet under säteriet Gudhammar och 1628-41 under Posse och Melltorp. År 1661 fick Harald Posse på Ribbingsfors lagfart för Åsterud.

En Clemet Finne förekom i Finnkila 1613-42, i Segolstorp 1648-51 och i Noltorp 1652-56. Om redovisningen varit korrekt kunde vi i Åsterud ha haft ännu en Clemet i Hovabygden denna tid. Man kan dock inte utesluta, att dubbelredovisning skett i samband med bytet av bostadsort från Finnkila till Åsterud. Att det var samme säteriägare, som ägde såväl Åsterud som Noltorp talar för, att det kan vara fråga om samme Clemet. Denne har i så fall fått större delen av sitt liv tillrättalagt i bygdens historia.

En ogift Clemet var knekt vid Björkulla åren 1654-55.

Av Tohls eller Tores barn flyttade sonen Jon till Bondetorp, Nils som änkling till Gårdsjö där han 1689 vigdes vid Ingrid Andersdotter. Dottern Kerstin flyttade till Fröåkra i Lyrestad och Cicilia vigdes cirka 1670 med Nils Bengtsson i Fagerlid. Nils var född i Gårdsjö.

Änkan Estrid Tohlsdotter var 1681 anklagad för lägersmål med en ryttare. Denne var vid detta tillfälle död i Rügen.

Vid sidan av Clemet var Tohl ett namn, som relativt ofta förekom i samband med finnar. Här flyttade Tohls barn in till Bondetorp och Gårdsjö, eller hemman med misstänkt finnanknytning. Därmed antyds möjligheten att Tohl, född i början av seklet, kan ha varit finne.

Äspelunden	Nils Eriksson, hustru Kerstin Andersdtr, Bålerud	1635-81
1635	Lars Nilsson, hustru 1 Ingiärd Svensdtr, Slättevalla	1657-79
110 möh	"- 2 Brita Larsdtr, Slättevalla	1680-1719
	Sven Nilsson, soldat	1666
	Jacob Umbach, tysk handskmakare	1680-1705
	Håkan Svensson, snickare	1685-1711
	Sven Håkansson	1697

Foto: Rune Johansson 2004.

> Espelunden var upptaget på skogen av skatteutrymme till Stora Kila. Med fordom Jägmästaren wällb. Erich Krabbes bekomna Konungslige Fullmakts innehåll niuter sådanne nybyggie efter frihetsåren skattemannarättighet, alltså blev be:te Espelunda, som är av enskild skatteegendom, nu synt, ransakad och skattlagd på det högsta och mesta prövas kunna till ett lb smör och 1/4 skatt med sådan condition, att det måste till ägorna medlåtas att odla en slätt skogspark emellan Espelunden och Bårtorp.[76]

Till byn Kila hörde denna tid Storkila, Prästkila, Finnkila och Erikskila, varav sistnämda senare bytte namn till Håkankila. Att Nils fått tillstånd att ta upp ett avgärdahemman på -byns ägor kan tyda på släktförhållande till ägarna. Han kom i så fall troligen från Erikskila.

År 1641 sålde Nils Eriksson på hustruns vägnar hennes arvejord i Bålerud till systern Ingiäl Andersdotter och svågern Lars Olofsson. Svärfadern Anders var enligt räkenskaperna bosatt i Bålerud åren 1604-21. Bilden av personerna i Bålerud är otydlig, men inslag av skog-

[76] Hova dombok den 13 oktober 1643

vaktare och skyttar samt svedjeverksamhet på Fägremo gör, att vissa av åborna kan vara finska invandrare eller ha finskt ursprung.

Nils Eriksson gick år 1657 i löfte för Per Erikssons i Västerhäljatorp böter. De kan ha varit bröder. Samma år var sonen Lars "soldat i fiendeland". Han var född 1638.

Äspelunden var år 1680 tillhåll för ryttarna Abraham Lachus och Jacob Umbach, vilka tillsammans med ryttaren Gabriel Åby dömdes att halshuggas för stöld, rån och hemgång i flera gårdar i bygden. Nils Eriksson och hans hustru dömdes samtidigt för indirekt medverkan i dåden till 80 markers böter samt döttrarna att befria sig för horeri och lösaktighet.

Lars Nilsson och Håkan Svensson, båda snickare, dömdes år 1688 som tjuvar och år 1698 blev Lars avstraffad med gatulopp för samma förseelse. Han hade vid detta tillfälle inget att böta med. Sin hemmansdel hade han pantsatt 1692.

Jacob Umbach var gift med en dotter till Nils Eriksson. År 1692 löste Jacob den hemmansdel, som svågern Lars pantsatt till finnättlingen Lars Clemetsson i Råglanda med 20 daler kopparmynt. Han löste samtidigt Håkan Svenssons förpantning hos tullskrivaren Anders Johansson i Hova med 22 daler 16 öre silvermynt.Fyra år senare blev Jacob Umbach stämd av soldaten Johan Larsson Esping i Väggetorp, som ansåg sig äga börderätten till 1/4 Äspelunden. Johan bör då ha varit son till Lars Nilsson. På grund av faderns tidigare transaktioner med hemmanet, förlorade han dock målet.

Finnkila brukades under förra delen av 1600-talet av finnar. Även Erikskila och Storkila kan ha haft finnar eller finnättlingar som brukare. Lars Nilsson sökte sig till finnättlingen Lars Clemetsson i Råglanda när han pantsatte sin hemmansdel. Även nybyggaren Nils Eriksson kan mot denna bakgrund, liksom att han genom Erik Krabbes medverkan fick sitt torp skattlagt ha varit finnättling.

Finnerödja

Finnerödja kyrka. Peringskölds Monumenta Sueo. Gothorum, 1671. Kungliga biblioteket.
Finnerödja nya kyrka Foto: Lena Gribing 2004.

Finnerödja var från början en del av Hova socken. Genom sin nära anknytning till fiskevattnen Skagern och Unden fick Finnerödja i forntid ta emot en större andel 4000-åriga lösa fornfynd än modersocknen Hova. Antalet registrerade fornfynd i dessa socknar var 40 mot 12 år 1998.

När Vasatiden inleddes i början på 1500-talet fanns i Finnerödja 5 bosättningar. En av dessa, Torpaskoga, innehöll tre gårdar.

Kyrkan byggdes någon gång mellan 1628-48.[77]

Allmän-	Nils	1620-37
ningarud/	Joen, knekt	1621-24
Arnerud	Måns Nilsson, edgångsman, hustru Sigrid	1639-47
1612	Anders, edgångsman	1666
210 möh	Per, sockenskomakare	1675-78
	Mattes, hustru Barbro, änka -82	1679-82
	Son Per Mattsson, måg i Slottsbol	1682
	Lars Nilsson, hustru, Lars död -98	1682-98
	Per Mattsson, hustru	1697-1700
	Per Andersson, hustru Elin	1698-1705
	Jan Olofsson, hustru Karin Olofsdtr	1705-1746

Foto: Laxå kommun. Byggår 1840

Hemmanet redovisades första gången i boskapslängden år 1620 som Arnerud. Det stod som skatte 1632, vilket kan ha skett genom Erik Krabbes medverkan.

Måns Nilsson var edgångsman för Hans Larsson på Hallan år 1641. Därmed bör hans finnbakgrund anses klarlagd. På motsvarande sätt var Anders edgångsman för Töres i Slottsbol år 1666. Detta leder till samma slutsats.

Allmänningarud gränsade till Finnefallet, och Per Andersson på Finnefallet brukade båda torpen från 1698. Dennes efterträdare, Jan Olofsson, begärde år 1715 att få lösa torpen till skatte. De värderades att ha årligt utsäde 2 skäppor råg och 4 skäppor havre. Ängen var ringa men humle- och kålgårdar "hielpliga". Värdet sattes till högst 60 daler silvermynt. Ny syn år 1720 angav 6 lass hö, samtidigt som priset reducerades till 15 daler silvermynt.

Hur en familj kunde klara sig med enbart 6 skäppors utsäde på ortens magra åkrar är en gåta. Instinktivt anar man svedjans betydelse för finnbefolkningens överlevnad på Tiveden denna tid.

Vid sin död år 1746 hade Jan Olofsson testamenterat Allmänningarud till mågen Johan Eriksson gift med dottern Maria samt Finnefallet till sonen Hans. En annan måg, Jonas Jonsson bosatt i Skeppshult, Undenäs socken, överklagade testamentet. Efter möte vid tinget förliktes parterna.

Backerud	Lars	1601-02
1582	Bengt	1603-16
80 möh	Öde	1604
	Hans, knekt	1606-14
	Knektar	1607-14
	Måns, knekt	1615
	Sven Bryngelsson, knekt	1619-29
	Isak Bryngelsson, knekt	1624-28
	Tore Larsson, knekt	1624
	Nils Svensson, edgångsman	1626
	Bengt Bryngelsson, knekt	1627
	Jon Eriksson, knekt	1626-28
	Per, hustru	1640
	Anders Andersson, edgångsman, hustru 1 Karin Bertelsdtr	1637-70
	”- 2 Anna	1671-97
	Son Anders	1660-
	Bertel, dräng	1661-66
	Hans Andersson, mjölnare	1665-82

[77] Rönnow, sid 177.

Olof Skeppare	1683
Sven Andersson	1691-97
Nils Andersson	1693
Lars Andersson, hustru Maria Jöransdtr Paradell	1693-1733

Foto: Lena Gribing 2004. Byggår 1840.

Backerud stod i jordeboken som ett kronotorp år 1588. Enligt uppgift i Segerstedtska samlingarna skulle det på pergament skrivna fastebrevet fortfarande ha funnits på gården på 1800-talet[78]. Det var i så fall ett stubbarättsbrev, vilket innebar att nybyggaren var finne.

Under förra delen av 1600-talet utnyttjades hemmanet som knektboställe. Vissa år vistades två knektar på torpet. Luckor i eller kort redovisning av dessa kan ha berott på, att knektarna var ute "på togh", som termen lydde, eller "blivit slagna" och ersatta av andra.

År 1635 tillfördes säteriägaren på Skagersholm - Conrad Falkenberg - Backerud som frälse. Från 1672, då första hammaren vid Skagersholm fick sina privilegier, nyttjades åborna på Backerud och deras söner i brukets tjänst som mjölnare, kolare, skeppare, eldvaktare mm.

Nils var år 1626 laggärdsman för Anders i Nyborg, som anklagats för tjuvskytte av älg, och Anders Andersson år 1666 för Jöns Simonsson i Orrkullebäcken, som stämts för en bortkommen salttunna. Edgångarna talar för att båda dessa hade finsk bakgrund.

Sven Andersson, en av Anders många söner, dömdes år 1696, för att han hade satt ut giller och harstockar i Österhagen samt för att ha stulit järn vid bruket. Han förekom ej vidare i böcker eller längder och kan ha lämnat orten.

Nils Andersson flyttade med viss säkerhet över till närliggande Kvarnbolet, där han vigdes vid Maria Andersdotter, en av Anders Olofsson Finnes ättlingar.

Vem som tagit upp Backerud framgår inte. Torpet togs dock upp samtidigt som Paradisgårdarna och redovisades första gången tillsammans med dessa samt Backgården, Boterud, Hallan, Finnerödja, Vallsjön och Tivedsbron i räkenskaperna. Möjligen var detta ett led i en större gemensam invandring, när klubbekrigets lågor tändes och började flamma i Finland. Att Finnerödja var ett finnhemman behöver knappast motiveras. Även Vallsjön var känt för sin finnbakgrund. Till detta kom att alla granngårdar till Backerud, det vill säga Ranängen, Kvarntorp, Kvarnbolet, Nolåsen, Trehörningen och Välevattnet, var säkra finnhemman. Även Backerud bör då ha tillhört samma kategori. Pergamentsbrevet bekräftar detta.

Backgården	Sven	1588-89
1582	Per Larsson, gammal -40	1600-48
125 möh	Sven Persson, knekt	1630
	Sven, hustru Elisabeth Olsdtr	1649
	Änkan Elisabeth Olsdtr	1651
	Jöns Persson, skogvaktare, hustru Elisabeth Olsdtr	1652-82
	Anders Jonsson, skogvaktare	1678-87
	Erik Andersson, hustru Agneta Jönsdtr Qwist	1678-1718
	Per Isaksson, hustru Karin Eriksdtr	1715-54

Flygfoto ca 1950.

Backgården skattlades i likhet med Paradisgårdarna år 1587. Hemmanet togs upp vid Tivägen och gränsen mot Närke. Närmaste grannar norr om gränsen var gästgivargården, klostret och senare kapellet eller kyrkan vid Bodarna (Ramundeboda).

Jöns Persson angavs i Hova dombok år 1656 vara född i Viby i Närke, där hans föräldrar då fortfarande bodde. Vid sommar- och höstetingen år 1676 framgick av Grimstens härads dombok, att Jon Bengtsson Kiörning vid Långsmon var hans svärfar. Eftersom hustrun var en Olofsdotter, får detta dock tolkas som, att Jon var hans styvsvärfader. Jons far var Bengt

[78] Segerstedska samlingarna, sid 82.

Nilsson Kiörning (cirka 1570-1655) vid Bodarna och Långsmon. Farfadern Nils Kiörning var krögare.

Hemmanet köptes till frälse av riksskattemästaren Gabriel Bengtsson Oxenstierna den 5 december 1638. I samma köp ingick även Hallan, Gatan, Bråten, Tivedsbron, halva Ebbetorp och Hova kvarn samt ett antal gårdar i Odensåker, Bellefors, Hjälstad, Fägre och Flistad socknar. Uppköparen tillhörde förmyndarna och hade säteri i Moholm i Mo socken. Blivande drottning Kristina var 12-14 år gammal. Rikets förtjänst på dessa affärer var ringa. Hur uppköpta åbor upplevde dem, vet vi inte. Rikshushållaren var kanske en bättre arbetsgivare än kronans befallningsman.

Backgården förekom vid ting bland annat i nedan angivna sammanhang:

> "RiksAmiralens Hs Grevel Exell: Her Gabriel Oxenstiernas Tienare Jöns Persson i Backgården på Boderna framvist Hr Grevel Exell: frihetsbrev på be:te Backgård, varutinnan var honom frihet Nådigst på Skatten efterlåtet och begerde at Cronones part måtte efter adelige privilegierne efterlåtas, ….".[79]

> "Oplästes Skogvachtaren Jöns Perssons fullmacht av d 19 Feb. 1663 att vara Skogvaktare över Wassbo och Sundbo härader, vilket Allmogen till rättelse publicerades".[80]

> "upplästes fullmakten av Över Jägmästaren Erich Hårdh daterad den 4 Maj för Anders Joensson i Backgården att vara Skogevaktare på Tiveden".[81]

Agneta Jönsdotter Qwist var dotter till kyrkoherden Johannes Isaksson Kroksmoderus i Kvistbro (~1612-1682). Hon hade i ett föregående äktenskap varit gift med befallningsmannen Hallsten Andersson på Bolby säteri i Skagershults socken. Hennes bror Isak Qwist efterträdde fadern som kyrkoherde i Kvistbro.

Agnetas farfar var kyrkoherden Isaacus Johannis Nylandus i Svennevad 1614-38. Han var prästvigd i Åbo och flyttade in i början av 1600-talet som huspräst hos Tönnes Göransson på Högsjö gård i Vingåker socken, innan han förordnades till kyrkoherde. Isaacus var först gift med Brita Olofsdotter och i ett följande gifte med Valborg Tomasdotter. Sonen Johannes gick i skola i Örebro 1639 och i gymnasium i Strängnäs 1651. Prästgården i Svennevad hette Krogsmon, varifrån sonen hämtade sitt namn. Faderns och andra hustruns namn antyder, att föräldrarna var finnar. Därmed talade Johannes finska, vilket var en fördel för en själasörjare i Kvistbro under senare delen av 1600-talet. En stor del av församlingsborna var denna tid nyligen invandrade finnar. Orter i socknen med namn som Brännsjön, Finntorp, Hemsjön, Sirsjön, Storbjörboda, Sundsjön, Svartån, Tryggeboda, Trysslinge och Älgsjön drog redan under 1580-talet till sig finska invandrare, vilka under 1600-talet utnyttjades som vedhuggare, kolare, körare och hammarsmeder vid bruken[82]. Finsktalande präster var led helt i hertig och kung Karls anda. Den inställningen skulle leva kvar långt in på drottning Kristinas tid.

Per Isaksson kom från Djupbäcken i Skagershult. Även den socknen innehöll många finnar och åren 1656-59 fanns på hemmanet Djupbäcken en Simon med hustru Cicilia. Hon gifte med viss säkerhet om sig med Pers far Isak Larsson. Båda hade trolig finnbakgrund. Därutöver fick ett par av åborna på Backgården uppdrag som skogvaktare på Tiveden. Uppdrag av denna art överläts vanligtvis till finnar, vilka bättre än andra kände skogarna, de människor, som vistades på dessa , samt det språk, som denna tid användes i de ödsligt liggande nybyggena.

De åbor, som först tog upp Backgården, kan eller bör ha haft finsk bakgrund. Namnen Lars, Per och Jöns ligger högt i den finska namnlistan. För detta talar dessutom tidpunkten, då hemmanet togs upp, men även att man fortsättningsvis sökte anknytning till personer med finskt ursprung bl a från Kvarntorp, Välevattnet, Långstorp och Paradis i Finnerödja. Granngården Hallan togs upp samtidigt som Backgården. Nämndemannen Hans Larsson på denna var en relativt säker finne. Även från den gården knöts familjeband med finnbyn Paradis.

---

[79] Hova dombok den 2 maj 1655
[80] Svea Hovrätt. Sundbo härad den 10 juli 1663
[81] Hova dombok den 11 maj 1685
[82] Harbe, 1972, sid 243-247

Barrud	Nils	1579-89
1540	Ravel, stubbarättsbrev	1597-21
160 möh	Nils	1607-31
	Bengt	1617-40
	Chrisman	1620-41
	Nils Larsson, hustru	1629-37
	Måns Nilsson, edgång för Hans på Hallan	1641
	Mattias, hustru Elin, son Björn	1635-42
	Olof, hustru Elin Olofsdtr	1640-62
	Töres Olofsson, hustru Sigrin	1653-67
	Per Tohlsson, soldat	1662-
	Jöns, hustru Ingrin	1663-74
	Änkan Ingeborg Svensdtr	1681-1709
	Anders Persson, soldat	1682-
	Erik Andersson, soldat	1696-

Foto: Lena Gribing 2004.

Barrud var var ett gammalt hemman upptaget i ödemark på Tiveden vid Undens norra strand. Ett närliggande hemman var ett lika ensligt beläget Ramsnäs.

Barrud tillhörde under 1500-talets förra del Riseberga kloster. Efter en tid av ödesmål återkom det som "Förökt 1577" och kvarstod sedan i räkenskaperna t o m 1589. Därefter var hemmanet åter borta fram till år 1600.

Från år 1601 fanns här en Ravel, vilken angavs ha fått stubbarättsbrev av hertig Karl i april 1597. Samtidigt skrev hertigen under motsvarande brev för finnarna i Eriksbacken, Kavlebron och Kvarntorp på Örebro slott. Såväl stubbarätten som anknytningen till finnarna i Finnerödja antyder att Ravel var finne. Tiden låg dessutom i fas med klubbekriget i Finland.

Även efterföljaren Chrisman kan ha haft samma ursprung. När han anlände, hade hemmanet fått ny ägare. År 1602 donerade nämligen kung Karl Barrud tillsammans med Ramsnäs och Åsebol till Henrik Frankelin gift med Constantia Eriksdotter. Constantia var som vi tidigare konstaterat av flera skäl intresserad av att ta in finnar på sina hemman..

Av boskapslängden år 1620 framgick att Bengt och Chrisman disponerade 3 hästar, 10 kor, 1 oxe, 1 tjur, 28 getter, 8 får samt två svin. Utsädet var 3 tunnor. De bör med så stor djurbesättning ha vistats ett antal år på hemmanet.

Töres Olofsson återfanns troligen med hustru Sigrid i Breviken under Ramsnäs säteri 1672-97

Soldatyrket kan ha gått i arv från Per Tohlsson via Anders till Erik Andersson. Ingeborg kan ha varit änka efter Per. Han var inskriven som soldat 1662.

Borgan	Olof, kolare, hustru Kerstin Olofsdtr	1647-53
1643	Nils Olofsson, hustru Sigrid	1655-66
160 möh	Sven	1671
	Anders Svensson, hustru Kerstin	1669-1723
	Jon Olofsson, hustru	1672-81

Foto: C.G. Alm 1932. Finnerödja. En socken …, s 480.

År 1643 klagade Conrad Falkenbergs fogde Olof Elofsson över, att Claes Horn på Ryholm hade tagit upp torpen Eriksåsen och Borgan till men för Falkenbergs torp Eriksbacken. Aktionen från Falkenbergs sida var obefogad, eftersom Eriksbacken var ett stubbarättshemman ägt av kronan. Detta hade Horn dessutom året innan fått köpa till frälse. (Se Eriksbacken).

Inhoppet gav därför inget annat resultat, än att vi fick kännedom om den ungefärliga tid då Borgan började odlas. Nybyggare var troligen den ”Oluff Kålare i Bårgen”, som stod i Horns

mantalslängd år 1649. Sigrid stod i mantalslängden 1655 som piga och 1657 som gift. Nils Olofsson var troligtvis son till Olof. Till dennes barn kan antagligen även räknas Anders hustru Kerstin och Jon Olofsson.

I jordeboken infördes Borgan år 1663 som ett frälsetorp under Gustaf Stenbock och Vallsjö säteri.

År 1665 fick Nils Olofsson plikta för ogrundad beskyllning av skytten Hindrich Simonsson i Orrkullebäcken. Jon Olofsson var åren 1677-81 verksam i Tubberud. Detta hemman låg i Hova socken och infördes i jordeboken som 1/8 kronotorp år 1691.

År 1671 omtalades en Sven på hemmanet, vilken torde ha varit Anders Svenssons far och år 1692 förordnades Anders att vara tillsynsman på Tiveden.

Anders ville år 1719 lösa hemmanet till skatte. Värderingen visade ett utsäde om 3 skäppor höstsäd, 6 skäppor vårsäd, 4 lass hö och humlegård om 40 stänger, vilket fick lösas med 15 daler silvermynt.

Borgan var ett högt beläget svedjehemman i anslutning till en mosse med möjlighet till myrslåtter. Miljön var attraktiv för en svedjefinne. Grannar var Eriksbacken, Eriksåsen och Kavlebron vid forna Tivägen samt Mossebo. Hemmanet lydde under Vallsjö säteri och låg därmed i en av finnar starkt dominerad del av Finnerödja och Tiveden.

Bremon	Jöns Olofsson, hustru Anna Jönsdtr	1653-93
1645	Son Olof Jönsson, skomakare	1675-92
130 möh	Hindrich Staffansson, hustru Marit Håkansdtr	1693-98

Foto: Lena Gribing 2004.

Bremon angavs vid Hova ting den 28 januari 1686 vara upptaget för mer än 40 år sedan på Ramsnäs ägor. Ägare till torpet var denna tid Carl Frankelins änka Elisabeth Polana. År 1663 blev Bremon intaget i jordeboken som frälsetorp under Ramsnäs och ryttmästaren Jacob Lenck d. ä. Han vigdes år 1657 med Constantia Frankelin. Hon var dotter till Carl Frankelin och Elisabeth. Hennes farmor var finnättlingen Constantia Eriksdotter.

I samband med reduktionen begärde Jacob Lenck d. y. den 11 maj 1685 att mot andra donerade hemman få byta till sig Bremon, Breviken och Villbergtstorp under Ramsnäs. Jacob var gift med Helena Christina Hård från Gudhammar.

Olof Jönsson figurerade i ett dråpmål, i vilket Bengt Jönsson i Svenstorp var aktiv part år 1675. Han hade då lånat ut den bössa, med vilken Elias Jonsson i Västansjö blev skjuten.

Marit Håkansdotter bör ha varit dotter till Håkan Mattsson och Brita Helgesdotter i Västansjö. De kom från Torpaskoga. Det finska inslaget känns här tydligt.

Breviken	Anders Persson, hustru Ramborg Bengtsdtr	1642-66
1642	Töres Olofsson, hustru Sigrid	1672-97
130 möh	Jöns Timansson, hustru	1686-1730
	Johan hovslagare, hustru	1700
	Johan hovslagares änka	1705

Foto: Lena Gribing 2004

Breviken angavs i likhet med Bremon år 1686 vara upptaget för 42 år sedan under Ramsnäs. Breviken hade därefter samma ägarprofil som Bremon. Det togs som ett antal andra av frälset dolda torp på Tiveden in i jordeboken som ett frälsetorp år 1663.

Namnen Ramborg och Timan kan ha anknytning till änkan Ramborg Tymansdotter i Skyttatorp, Tived 1653-54. Hon bör ha varit änka efter den Lars Skinnredare, som arbetade för herrskapet på Olshammnar. Olshammar var år 1585 donerat till Virgina Eriksdotter, som var en ett år äldre syster till Constantia.

Töres var troligen född i Barrud med föräldrarna Olof och Elin Olofsdotter.

Jöns Timansson kan ha haft en broder Nils Timansson i Tolsjötorp i Finnerödja 1680-1709. Såväl Jöns som Johan hovslagare kan ha varit finnättlingar.

Brinken	Lars	1642-45
1640	Sven Larsson, hustru Ingrid	1647-87
120 möh	Sven Svensson, edgångsman	1667-68
	Johan Svensson, hustru Sigrid	1691-97
	Margareta Tohlsdtr	1695
	Olof Olofsson, mjölnare, hustru Karin Nilsdtr	1698-1709
	Anders klockare, hustru	1697-1717

Foto: Lena Gribing 2004.

Vid en jordrannsakningen i Hova i januari år 1686 framkom, att Brinken var upptaget cirka 1645. Första gången torpet förekom var dock år 1642 med Lars i en mantalslängd. Det måste då ha varit upptaget ett antal år tidigare.

Brinken blev i jordeboken infört som frälsetorp under Falkenbergs arvingar på Skagersholm 1663. Dessa skulle enligt tingsrättens utslag den 15 februari 1668 förklara när och hur torpet upptagits, eftersom det låg på kronoallmänningen. Frågan gällde flera torp och svaret blev ”i Salig Herrens tid” samt på den omfattande utmark, som man gärna ville tillskriva byarna Torpaskoga och Paradis. Fadern Conrad Falkenberg dog år 1654.

År 1668 deltog Sven Svensson i en tolv-mannaed för skogvaktaren och skytten Jonas Svensson i Nyborg, vilken blivit anklagad för hor med sin hustrus systerdotter i Finnefallet. Jonas friades. Flera finnättlingar deltog i edgången. Även Sven bör därmed tillhöra samma etniska grupp.

En Sven slutade sina dagar i Brinken 1698. Det kan vara den Sven, som tagit upp torpet. Samma år blev mjölnaren vid Finnerödja kvarn Olof Olofsson tilldelad Brinken. Han avsades dock från detta bruk år 1706 och flyttade då till Västra Finnerödja.

En Margareta Tohlsdotter var år 1695 bosatt i Brinken. Hon hade då nyligen flyttat in från Korsbäcken, där hon varit bosatt med mannen Olof Nilsson åtminstone fram till år 1691. Av domboken framgick, att hon hade en syster Annika och en moster Ingrid Jönsdotter bosatta i Paradisbygget. Moster Ingrid var gift med skogvaktaren Nils Eriksson Räv och dotter till Jöns Simonsson i Orrkullebäcken. Av detta fick vi veta, att även systrarnas far, Tohl Eskilsson, hade varit måg till Jöns Simonsson (se Ranängen).

Brinken hade tidig kontakt med invandrande finska nybyggare och kan förutsättas ha varit upptaget av en finne. Mjölnaren Olof var via namn och yrke en trolig och hans hustru, Karin Nilsdotter, en säker finnättling. Hennes ana knöt via Vallsjöbol an till stubbarättsägaren Per Persson i Eriksbacken.

Brynterud	Änkan	1580
1580	Bengt	1586
145 möh	Öde	1601-11
	Sigge, knekt, fritt från skatt, gammal och halt -22	1612-28
	"bärgas för gräsgäld, knekten på tåg"	1614-16
	Sven, knekt, fritt från skatt	1623-24
	Per Jonsson, knekt	1623-28
	Olof Nilsson, knekt, hustru Ingri	1627-44
	Jon Bengtsson, knekt	1634
	Olof Helgesson, knekt, edgångsman, hustru Ingrid Olofsdtr	1631-71
	Nils Olofsson, ogift soldat	1648
	Olof Eskilsson, hustru Karin, son, dotter Elin	1666-97
	Mathes, bräcklig	1683
	Nils Persson, hustru (Elin Olofsdtr)	1700-20
	Erik Nilsson, hustru Maria Nilsdtr	1710-34

Foto: Domänverket ca 1950.

Enkian i Brunterud optt Anno 80, opsvett Åkermark 1 Kna, Eng till 5 Sommarlas, Haver god Mark och utrymme till att opbruka Åker och Engh, Haver byggt 6 Huus[83].

Brynterud togs upp i ödemark norr om Ramsnäs och blev skattlagt som ett klostertorp år 1590. Brynte bör ha varit nybyggarens namn. Han började röja här samtidigt som Paradisfinnarna.

Torpet användes senare i stor utsträckning för underhåll av soldater. Problemet var, att när soldaten låg i fält blev hemmanet inte skött på det sätt, som krävdes för soldatens och familjens försörjning. Med indelningsverket 1685 blev ansvaret för boställena därför överfört till rotar för knektarna och till rusthåll för ryttarna.

Uttrycket "bärgas för gräsgäld" innebar, att hemmanet stod öde. Ofta var det en granne, som slog ängarna och tog hand om höet för sina egna djur.

Olof Helgesson var född ca 1590, knekt för Trehörningen år 1624 och för Ramsnäs 1626-29, innan han flyttade in till Brynterud. År 1641 ställde han upp som laggärdsman för Hans Larsson på Hallan, då denne blev friad från samröre med mågen Jon Jonsson och de andra rövarna vid Skansen på Tivägen. Olofs far kan ha varit gamle soldaten Helge i Torpaskoga på 1620-talet. Jacob Lenck på Ramsnäs var finnättling och hans kompanichef. Finnar var inte bara eftertraktade som skyttar och skogvaktare, utan även som soldater. Jacob kan den vägen ha enrollerat Olof i sina led.

Olof och Ingrid hade döttrarna Anna, Karin och Brita. Anna beskyllde år 1663 Tohl i Kyrkhävden för lägersmål. Han nekade och friade sig följande år med tolv-mannaed. Se Kyrkhävden.

Finnättlingen Olof Eskilsson flyttade in till Brynterud år 1666. Han var son till Eskil och Ingeborg i Västra Finnerödja, där han samma år vigdes vid Karin.

År 1697 angavs Olofs hustru vara blind. Familjen hade då en son och en dotter i mantal. År 1700 stod Olof ensam i längden. En piga Elin från Brynterud, trolig dotter till Olof, var dopvittne i Ranängen 1697. Hon vigdes sedan möjligen med Olofs efterträdare på hemmanet, Nils Persson. Efter denne kom Erik Nilsson (troligen en son), vilken vigdes vid Anders Olofsson Finnes ättling, Maria Nilsdotter från Hansatorp.

Bråten	Bengt Jonsson	1600-01
1582	Måns	1600-32
160 möh	Sven	1604-31
	Anders, knekt	1629-31
	Bengt Svensson, hustru Ingeborg,	1632-71
	½ gården öde	1647-53
	"-	1659-60
	Johan Jönsson, nämndeman	1670
	Nils Svensson, hustru 1 Elin Bengtsdotter	1672-1705
	Nils Svensson, änkling	1706-13
	Nils Svensson, hustru 2 Catarina Johansdotter	1714-17
	Sven Nilsson, hustru Maria Nilsdotter Hoof	1697-1722

Foto: Lena Gribing 2004.

Bråten angavs i räkenskaperna, i likhet med Finnerödja, Hallan, Backgården och Vallsjön m fl, vara upptaget år 1582 men skattlades inte förrän 15 år senare eller 1597. År 1638

[83] Södermanlands handlingar 1580-85

köptes Svens gård i Bråten från kronan av riksskattemästaren Gabriel Bengtsson Oxenstierna. Några år tidigare hade Bengt Svensson flyttat in till detta hemman från Slottsbol.

Bengt Svensson gjorde tillsammans med brodern Erik Svensson i Torpaskoga anspråk på en hemmansdel efter fadern Sven Eriksson i Väggetorp, Amnehärad år 1657. Det framkom då, att fadern med en syster sålt denna del år 1609. I Väggetorp var en Erik bosatt åren 1580-1607 följd av en Sven 1616-30. Vi bör i dessa ha funnit brödernas far och farfar.

Beträffande Bråten finns en attest, som visar att hemmanet brukats av släkten, från den tidpunkt det först upptogs och fram till år 1720. Attesten lyder:

> "Såsom Sven Nilsson i Gatan av oss begär en sannfärdig vittnesskrift, wilken hemmanet Bråten första gången uptagit, och sedermera tid efter annan bebott och hävdat haver, Så attestera vi på vår siäls salighet, det vi av våra förfäder hava hört, såsom och siälva veta; att först när Krig har varit emellan Sverge och Dannemark, är det en Bråte huggen över vägen för fienden emellan Sjöarna Skagern och Unden och straxt derefter blivit upröjt och en Stuga uppsatt, såsom och betygar vi det vi av våre föräldrar samt förfäder hört att Bengts Fader Fader har det först af stubben upptagit, och sedan Erfwinge efter Erfwinge bebott, till dess Sven Nilssons Sal föräldrar avledo, och alldeles ingen utom släkten på detta hemman Bråten varit åbo; att detta så sannfärdeligen är, bekräfta vi undertecknade med våra namn och bomärken, av Gatan d 8 Junij 1720
>
> Swen Nilsson i Kärr .S. 96 åhr gammal
> Olof Jonsson i Långsmon OIS 80 åhr
> Swen Matteson i Välvattnet .S.M: 80 åhr
> Kierstin Bengsdotter i Näs Capellansdotter ifrån Elgerås, 83 åhr K
>
> Att de som denna attest underskrivit, haver det,
> som ovanföre skrivit är i min närvaro tillstått
> attesterar - Joh: Siöbom V:S:Com: Finnerydian d 2 Juni 1720
> Av samma beskaffenhet är hemmanet Gatan, som föresagda hemman Bråten.

De, som undertecknat attesten, var säkert väl medvetna om förloppet under 1600-talets Finnerödja. När man konfronterar attesten med uppgifterna från räkenskaperna, så finner man dock ingen direkt överensstämmelse. Bengts far hette enligt domboken Sven Eriksson och farfadern följaktligen Erik. Någon Erik fanns emellertid inte i Bråten, men väl i Väggetorp, vilket vi förut konstaterat. Den "Fader Fader" vittnena hänvisade till i Bråten, bör då ha varit Bengts hustrus farfar. I början av 1600-talet alternerade namnen Måns och Sven i Bråten år efter år. Om enbart släktingar bott på torpet, bör dessa personer ha varit bröder eller svågrar. Efternamn redovisades inte, med undantag för första åbon Bengt Jonsson år 1600. Längderna ger därmed ett vagt underlag för att följa släktleden. Bengt Jonsson bör dock ha varit ”Fader Fadern”, Sven eller Måns ”Fadern” och Ingeborg en Sven- eller Månsdotter. Vittnena har då sett familjen som en enhet. Bengt, som svärson har då indirekt betraktats som son till företrädaren. Även i nästa led fördes stubbarätten vidare av hustrun i familjen - Elin Bengtsdotter.

Nils Svensson var nämndeman för Finnerödja åren 1678-1716. Han var även postbonde och tillsynsman på Tiveden. År 1714 vigdes han en andra gång med änkan till hammarsmeden vid Skagersholm, Anders Månsson Boman. Hon medförde i boet sonen Magnus, som tog sig namnet Schagerström samt dottern Greta Andersdotter Boman. Därutöver fanns även sonen Arvid Andersson Boman bosatt i Sandviken, Finnerödja. Nils dog 70 år gammal 1717.

Någon uppgift om finnar i Bråten finns inte. Åbon Bengt Svensson, med ett förflutet från Väggetorp i Amnehärad, kan ha svenska rötter. En "badstuga" eller bastu i ett skattläggningsprotokoll år 1742, hemmanets svedjebetonade läge samt tidpunkten för när det upptogs talar dock för, att nybyggaren Bengt Jonsson var finne.

Ekebacken	Anders, hustru Elisabeth	1626-50
1619	Börje Månsson, hustru Kerstin Andersdtr	1655-93
175 möh	Jacob Nilsson, hustru Kerstin Börjesdtr	1678-79
	Jöns Börgesson, hustru Karin	1681-1730
	Nils Jansson, hustru Ingrid Jönsdtr	1730-64
	Börje Jönsson, hustru Brita	1735-41

Foto: Domänverket ca 1950.

Anders och Ekebacken omtalades första gången i Hova dombok år 1626. Hemmanet bör då ha varit upptaget några år tidigare. Det infördes i jordeboken genom jägmästaren Erik Krabbes medverkan som ett skattehemman år 1631.

Ekebacken gör skäl för namnet. Torpet har det högsta läget av hemmanen vid Stora Tivägen. Granngårdarna Gatan, Posseborgan och Nyborg ligger några meter lägre. Dessa högt belägna ödemarkshemman var från början upptagna i syftet, att trygga underhållet av denna viktiga led över Tiveden. Karaktären av vildmark framgick av att rovdjur rev tre nötkreatur för Jöns Börjesson år 1693.

Namnet Börje var ovanligt på orten denna tid. Börjes far var därför med relativt stor säkerhet Måns i Laggåsen, Hova (1616-48) och farfadern den Börje (1593-1616), som tog upp Laggåsen från stubben. Börjes måg Jacob bosatte sig med hustru Kerstin i närbelägna Posseborgan efter en kort tids vistelse i Ekebacken.

Jöns och Karin hade minst åtta barn. Av dessa förde Börje, född 1688, och Ingrid, född 1700, skatterätten från Anders vidare inom släkten åtminstone fram till år 1775.

Hemmanets höga och svedjebetonade läge samt namnen Anders, Jacob, Jöns och Jan antyder att Ekebacken var ett fint komplement till hemmanen Gatan, Posseborgan och Nyborg i finnbyn och vägsamfälligheten på Tivägskrönet.

Eriksbacken	Per Persson	1595-1603
1595	Öde	1604-13
180 möh	Sule Larsson	1609
	Per	1613
	Brukas för gräsgäld	1614
	Per Larsson, knekt, hemmanet på frihet, har rymt	1620-26
	Torkel, knekt, hemmanet fritt	1624
	Öde	1624-25
	Tore/Tool Larsson, knekt	1625-28
	Erik	1625-36
	Pelle Larsson, knekt	1627-28
	Håkan Persson	1629-31
	Peder Pedersson, knekt	1629-30
	Öde - taget till skatt -35	1634
	Bengt	1638
	Gunnar	1637-40
	Änkan Ingebor	1642
	Lars Larsson, faktoriesmed, hustru Karin	1643-66
	Erik, hustru Maret	1644-97
	Sven Larsson, smed, edgångsman, hustru Kerstin Abrahamsdtr	1666-1721
	Lars Eriksson	1670-74
	Nils Svensson, hustru 1 Sigrid	1717-1722
	”- 2 Maria Olofsdtr, Nils död -71	1722-1776

Gammelstugan Foto: Okänd.
Inez Gribing 1994.

Stubbarättsbreven utfärdades av hertig Karl som en form av lejdebrev för finnar som begärde detta. Per Perssons brev undertecknades av hertigen på Örebro slott den 22 april 1597 samtidigt som Ravel fick sitt brev på Barrud, Hindrich Andersson sitt på Kavlebron och Anders Olofsson sitt på Kvarntorp. Per hade då röjt i två och Anders i tre år. År 1600 lämnade dessa tillsammans med en annan Anders Finne i Noltorp och Jöns Finne i Humletorp sitt tionde till kyrkan. Per Persson undgick tillsammans med Ravel, som de enda av dessa, att kallas Finne i

tiondelängden. Att de tillhörde samma kategori känns dock närmast självklart. Från detta år försvann finnepiteten för uppräknade personer med undantag för Anders Olofsson Finne i Kvarntorp, som av okänd anledning behöll denna beteckning ända till sin död cirka 1642.

Stubbarättsbrevet för Per Persson hade följande lydelse;

> Vi Carl med Guds Nåde, Sveriges Rikes arvfurste och föreståndare, hertig till Södermanland, Närke och Värmland, gör vitterligt, att efter denne brevvisare Peder Pedersson har för två år sedan begynt röja ett torpeställe på Cronones Ägendom benemt Ersbacken i Hova socken och Vadsbo härad liggandes och ödmiukeligen begär samma torpställe att nyttja och behålla sedan han det uppröjt bygdt och kommet till makt, det vi och gunsteligen efterlåtit, dock med sådane villkor och förord, att vår fogde samt häradshövdingen och tolv beskedelige män av häradet skola först den plats bese som han avröja vill, så att det icke sker gamle bolbyar till hinders och men, eller på någons enskilte ägor, som med rå och rör omlagde finnas. Och desse förbe:de skola lägga den del till för:de torpestad i skog och mark som den tillhöra skall, att den som det besitter och brukar må veta vad honom med rätta tillhörer: Sedan när så är rättvisligen synt, ransakat och lagat, skall han njuta för:de torpestad skattefri och utan all .... uti sex år. Räknandes från den tid han det först upptog; och när de åren ute är, skall det för skatt läggas, efter som det kan vara med ägor gott och lagligt till. Dess likes skall hans barn och efterkommande var efter annor vara närmast till att besitta samma torpestad, för årlig skatt och utlagor lika som annan skattejord; det vår fogde, häradshövding, länsman och alle andre må veta sig efter rätta, givet Örebro den 22 April år 1597
>
> Carolus

Att Per Persson gav hemmanet namnet Ersbacken följde troligtvis av, att han ville hedra någon närstående. Det kan ha varit morfadern eller svärfadern. Hemmanet skattlades 1601. Det stod sedan i huvudsak öde från det svåra året 1604 fram till 1622.

Sule Larsson gick ett våldsamt öde till mötes, vilket kan ses av följande:

> Anno 1609 den 19 juni hölls Ting i Hova Tingelag i Elgerås.
> Kom för rätta Hans i Torpaskog och tilltalte Anders Olsson en finne i Qvarntorp, vilken hade råkat i brådomskillnad[84] bedriva dråp på hans s: Sule Larsson och har sig så tilldragit att de sutto i Eriksbacken och drucko och denne Sule och några med honom skulle så gå till kyrkan till predikan och i vägen funno de ett jllors slag[85] och gick så därefter och försummade där med predikan och gick så tillbaka till Eriksbacken och där satt denne Anders Finne och var något drucken och Sule var också drucken och satte denne Sule sig till bords. Sedan de hade suttit en liten stund steg Anders finne upp och gick ut och i det finnen gick ut tog han Sule om halsen: Då sade Sule, Gud vet huru vi skiljes åt, han narrar mig så ofta och Anders gick ut och kom strax in igen och hade en kniv i handen och gav sig strax till Sule och Sule reste sig upp emot honom och i det stack Anders finne till Sule och råkade honom i bröstet några stygn så att Sule blev strax död;
> Anders blev fången strax förd till Marieholm och under tiden han var fången handlade han med målsäganderna, så att de hava givit honom all fullkomlig vänskap på Konglige maitz nådige behag, dock kunne menige man och nämnden ej värja honom för det 2 och 13 kapitlet i dråpmåla med villja och om nåden uppsköts till vår nådige H. och Konung och har Anders finne visat målsäganderna i alla botten (=försäkrat målsäganderna hela boten)[86].

Sule Larsson var finne. Brodern Hans Larsson nämnd i protokollet ovan kallades nämligen finnen Hans Ess, när han tog upp Korsbäcken cirka 1640.

Från 1623 fram till år 1630 disponerades hemmanet eller skatten från detta för avlöning av knektar. I räkenskaperna kan om den först nämnde Per läsas, att han år 1623 var "sin kos

---

[84] Dråp i hastigt mod
[85] Spår efter iller
[86] Göta Hovrätt, Binneberg AIa:I 1609.

rymder och haffuer inne medh sig 11 öre 18 rst". Två av knektarna, Håkan och Per Persöner 1629-30, kan ha varit söner till stubbarättsinnehavaren.

År 1642 köpte Claes Horn Eriksbacken från kronan till frälse. Köpet klandrades ett år senare av Conrad Falkenberg, som ansåg att torpet var upptaget på Torpaskoga ägor. Uppgiften var orimlig. Torpet var upptaget på kronoallmänningen Tiveden och stubbarättsbrev långt tidigare personligen utfärdat av hertig Karl.

Falkenbergs aktion förklaras dock av ett uttalande i Segerstedtska samlingarna, även om sagesmannen i detta förväxlat Eke- och Eriksbacken. Segerstedt skriver:

> Under svår missväxt skall finnen på Ekebacken, Erik, hafva sålt sin gård till en Falkenberg för en tunna råg. När Erik sedan träffade Tomas på Trehörningen, sade han till denne: ”Gör du som jag och sälj din gård så får du rågbröd att äta”. ”Nej”, svarade Tomas, ”förr skall jag mulla ost med smör på, än jag säljer min gård; den skola barnen mina ha”.[87]

Falkenbergs insats i detta fall var märklig. Han kunde naturligtvis inte köpa ett kronohemman av en åbo. Däremot kunde han köpa dennes djur, gröda och redskap. Han visade dock genom sitt agerande, att han betraktade stora delar av allmänningen Tiveden som sin egendom.

År 1666 var Sven Larsson edgångsman för Jöns Simonsson i Orrkullebäcken angående en bortkommen salttunna. Två år senare angavs samme Sven vara mycket fattig, samtidigt som björn hade slagit fyra kor för honom.

Sven Larssons son Nils, begärde år 1720 att få lösa Eriksbacken till skatte. Det värderades för ett utsäde av 3 skäppor råg och 6 skäppor blandsäd, åker med stenrösen och örsand, stenig äng eller hårdvall med krös- eller lingonris, 6 lass hö, humlegård 400 stänger samt en liten kålgård till 25 daler silvermynt.

Framställningen överklagades av nämndemannen Olof Olofsson i Västra Finnerödja. Han visade för tingsrätten fram hertig Karls stubbarättsbrev den 22 april 1597 och hävdade bördsrätt i Eriksbacken å sin hustru Karin Nilsdotters vägnar. Hon skulle nämligen vara ättelägg till Per Persson. Olof kunde dock inte bevisa släktförhållandet och hänvisades därför av tingsrätten till Kammarkollegium. Allt löstes emellertid enkelt och till allas belåtenhet, då Nils Svenssons hustru Sigrid dog, och han gifte om sig med nämndemannen Olofs dotter Maria.

Bördsrätten blev senare klarlagd av 80-årige Lars Svensson i Häggebo. Han berättade, att Per Perssons son Håkan av riksamiralen och greven Gustav Stenbock hade beordrats flytta från Eriksbacken till Vallsjöbol. Håkan hade barnen Jöns och Ingeborg. Ingeborg, gifte sig med Nils Jonsson och fick dottern Karin. Denna Karin blev senare gift med mjölnaren och nämndemannen Olof Olofsson i Västra Finnerödja.

I samband med omplaceringen av Håkan till Vallsjöbol, satte Stenbock i stället in faktoriesmeden Lars Larsson på Eriksbacken. Denne fanns med i Claes Horns mantalslängd 1649. Efter Lars smed följde sonen Sven Larsson.

Stenbocks agerande i detta fall visade stubbarättens ringa värde när kronohemmanet blev köpt till frälse. Horn och Stenbock hanterade Kavlebron på samma sätt.

Sven Larssons edgång för Jöns Simonsson var tecken på, att även Sven och hans fader Lars Larsson i Eriksbacken bör ha varit finnättlingar.

Eriksbacken var ett typiskt svedjetorp beläget på en moränås 180 möh och med vid utsikt över Skagern. För en finne, men även för hertig Karl, var dess läge vid Tivägens sydliga krön en väl funnen placering.

Eriksåsen	Erik Olsson, knekt	1628
1628	Olof, hustru Karin	1639-49
160 möh	Erik Svensson, hustru Marit	1652-70
	Måns Jonsson, hustru Maret	1666-97
	Anders Månsson, hustru Kerstin Nilsdtr	1680-1731
	Lars Månsson	1687-1754

[87] Segerstedtska samlingarna, sid 81.

Nils Månsson 1688-1770

Foto: Lennart Posth 1998.

Eriksåsen togs upp på en ås ovan den marina gränsen. Torpet låg norr om en mosse, vilken i övrigt kransades av nybyggena Borgan och Mossebo. Relativt nära, fast 20 m högre, låg Eriksbacken på samma ås. Båda var typiska svedjetorp med vid utsikt över Skagern och åkrar i sydvästläge.

År 1628 redovisades en Erik Olsson på Lilla Åsen som nyskriven knekt vid Jacob Lencks kompani. Han återkom inte och stupade antagligen på något av Europas slagfält denna tid. Vi kan dock i den uppgiften ha funnit namngivaren till Eriksåsen och möjligen fadern till den Olof, som enligt mantalslängden stod för torpet 12 år senare. Han kan vara född på torpet, och detta därmed vara upptaget före 1628

Nästa uppgift om Eriksåsen påträffas i Hova dombok 1643, då Conrad Falkenbergs fogde klagade över Claes Horn på Vallsjön. Denne skulle nämligen ha "låtit uppsätta några torp Eriksåsen och Borgan", vilka låg Falkenbergs torp Eriksbacken ”förnär”. Uppgiften var dock fel, vilket framgått ovan.

Några år tidigare hade bygdens herredagsman i bondeståndet tagit upp frågan om adelns intrång på Tiveden. Detta ledde till rannsakningar om nybyggen på allmänningen, och att ett antal av dessa kom att föras in i jordeboken som frälsetorp år 1663. Bland dessa fanns dock inte Eriksåsen. Detta hemman redovisades i jordeboken först år 1685 och då som ett från Vallsjö säteri reducerat 1/4 kronohemman. Ordningen var återställd.

År 1715 begärde Anders Månsson att få lösa hemmanet till skatte. Det värderades med årligt utsäde 1 1/4 skäppa råg, ½ skäppa havre, 8 lass hö, humlegård ½ lispund samt mulbete på allmänningen till 35 daler silvermynt. Denne Anders var måg till nämndemannen Nils Andersson och hans hustru Annika Olofsdotter på Hansatorp. Annikas farfar var Anders Olofsson Finne på Kvarntorp i Finnerödja. Äktenskapet indikerade samtidigt att även Anders Månsson var finnättling. Etnisk samhörighet och språklig gemenskap mellan barn och förfäder i familjerna måste ha varit viktigt denna tid.

Med tanke på koncentrationen av finnhemman i området, liksom uppgiften att det finska språket länge levde i bygden, känns det rätt, att det var en finne, som på Eriksåsen först satte spaden i marken och byggde sin efterlängtade bastu.

Finnefallet	Jon, knekt	1627
1627	Änkan	1628
205 möh	Pelle	1630
	Änkan Marit, döttrar Kerstin -42 och Elin -44-45	1631-45
	Carl	1649
	Anna Andersdtr, knekthustru	1667
	Per Andersson, hustru 1 Elin, hon död -03	1670-1703
	”- 2 Karin Olofsdtr	1704-05
	Jan Olofsson, hustru Karin Olofsdtr	1705-46
	Hans Jansson, hustru Margareta Nilsdtr	1734-59

Foto: Okänd ca 1910.

Finnefallet stod i jordeboken som en tomt under 1630-talet. Uppgiften visade att nybygget var ett svedjehemman utan eller med ringa tillgång till åker. De namn som förekom var Jon knekt i en boskapslängd år 1627 samt Pelle år 1630. De kan förutsättas ha varit finnar, även om det bara var hemmanets namn, som visade att så var fallet. Samtidigt förstår vi hur väl finnarna är gömda i det tillgängliga materialet.

Knekthustrun Anna Andersdtr anklagades år 1667 för hor med sin mosters man Jonas Svensson i Nyborg. Inget framkom som verifierade brottet. Parterna friades i rätten såväl av

Annas man, knekten Erik Jonsson, som av tolv laggärdsmän. Anna dog i stor skröplighet i Finnefallet samma år.

Laggärdsmännen kom från Hävden, Herrefallet, Finnerödja, Paradisängen, Välevattnet, Brinken, Öna, Paradisbygget, Grönelid, Undenebotten i Tived samt Kyrkhävden. Alla edgångsmän kan förutsättas ha varit finnar eller finnättlingar. Någon svensk väntas inte ha varit insatt i eller intresserad av fallet.

Finnefallet gränsade till Allmänningarud, och år 1698 blev Per Andersson antagen som brukare även av detta hemman. År 1705 övertog Jan Olofsson såväl Pers änka som bruket av Allmänningarud. Änkan Karin medförde då sonen Per Persson i boet.

Åren 1715 och 1720 begärde Jan Olofsson att få lösa Finnefallet och Allmänningarud till skatte (se Allmänningarud).

Hustru Karin beskylldes år 1721 av Lars Larsson i Korterud för att vara en trollpacka. Han grundade säkert sitt uttalande på, att Karin kom från Finland. Instämd till tinget nekade han dock till sin utsaga, kunde ej överbevisas och gick fri, sedan han inför rätten påstått, att han inte visste något annat än ärligt och gott om hustru Karin.

Vid sin död år 1746 testamenterade Jan Olofsson Finnefallet till sonen Hans samt Allmänningarud till måg och dotter. En annan måg, Jonas Jonsson bosatt i Skeppshult, Undenäs socken överklagade testamentet. Efter möte vid tinget förliktes parterna.

Finnerödja	Hemming		1582-1606
Östra	Lars		1606-19
1582	Lars Larsson, hustru Karin		1620-49
90 möh	Simon, hustru Karin		1640-46
	Jonas, krögare, hustru Malin		1645-50
	Hans Nilsson, krögare, trädgårdsmästare, hustru	1 Brita Matsdtr	1651-72
	”-	2 Sigrid Olofsdtr	1673-83
	Per Hansson, krögare, hustru Sigrid Olofsdtr		1684-1724

Finnerödja skattlades år 1587 samtidigt som Paradisgårdarna. Namnen Hemming, Simon, Lars, Jonas, Hans och Mats antyder finskt ursprung. Det vore för övrigt märkligt om de första odlarna på det hemman, som gett bygden dess namn, inte skulle ha varit finnar, även om detta i övrigt inte framgår av handlingarna. Hemming var ett ovanligt namn i bygden, men bars vid samma tid av kronans laxfiskare i Gullspång samt arrendatorer och nybyggare vid frälsets hemman Häljatorp, Kroppfjäll, Kvarntorp, Melltorp och Näbben i Hova socken. Förebild till namnet var den förste biskopen i Åbo stift.

Brita Matsdotter framträdde i Hova dombok år 1651 som "Krögerskan på Conradt v Falkenbergs Krogh på Finnarydhian". Finnar åtog sig ofta uppdrag av denna art i det nya landet, på samma sätt som invandrare än i dag ofta återfinns som ägare av restauranger och kiosker. Mannen Mäster Hans var tillika trädgårdsmästare åt Falkenberg på Börstorp. Barnen kallade sig Tiwerman.

Änkan Sigrid Olofsdotter var andra gången gift med Per Hansson. Hennes ursprung är oklart. Per Hansson var enligt kyrkans räkenskaper i Finnerödja år 1687 svåger med Måns Olofsson i Trehörningen. Måns hustru hette Annika Olofsdotter. Därmed går det inte att avgöra, om Sigrid var syster till Måns eller Annika. Den senare var född i Trehörningen.

Av ett protokoll[88] år 1673 framgick dock, att Sigrid släktmässigt även kan vara knuten till krögaren Nils Olofsson i Bodarna och krögarfamiljen i Vretstorp i Närke. Måns, Nils och Sigrid skulle då kunna vara syskon och Sigrid på så sätt ha haft önskvärda krögaranor, när hon år 1673 flyttade in på krogen i Finnerödja.

Per Hansson var son till nämndemannen Hans Hansson vid Lassån. Modern var dotter till Lars Nilsson Kiörning vid Boderna[89]. Lars fader, Nils Kiörning, var gästgivare vid Boderna cirka 1573-1622. Per Hanssons roll som krögare i Finnerödja får därmed en naturlig förklaring.

[88] Grimstens härads dombok den 10 februari 1673
[89] Grimstens härads dombok den 6 juni 1673

En dotter till Per Hansson stod senare i ett domboksprotokoll som Catarina Persdotter-Kiörning, vilket verifierar förhållandet. Dödsuppgift saknas för Per Hansson i Finnerödja. Han bör dock ha dött cirka 1717. Hustru Sigrid dog hos en son från första giftet i Stockholm 1735.

Finnerödja	Algut	1601
Västra	Jon	1604
1593	Måns, hustru Ingrid	1606
90 möh	Änka	1610
	Anders Olofsson, syster Inga Olofsdtr	1613-31
	Öde	1630
	Jon	1630-31
	Knekt, fritt	1635
	Eskil, hustru Ingebor Tohlsdtr	1635-66
	Tohl Eskilsson, hustru Karin Jonsdtr	1651-60
	Olof Eskilsson, hustru Karin, gifta -68	1661-68
	Per Eskilsson, hustru Elin	1666-78
	Lars Jacobsson	1668-72
	Lars Mattsson, hustru Marit Jacobsdtr	1669-84
	Sven Nilsson, rättare	1684-1700
	Olof Olofsson, nämndeman, Karin Nilsdtr	1707-24

Foto: Okänd 1910.

Enligt räkenskaperna betalade "Algutt i lile Findarödh" sitt tionde första gången 1601. Hemmanet bör då ha varit upptaget några år dessförinnan. Motsvarande tionde betalades samtidigt av "Heming i Findaröd". Lilla Finnerödja blev infört som en tomt i jordeboken åren 1607-27. År 1628 fick hemmanet status som 1/8 kronotorp.

Anders och hans syster Inga Olofsdotter i Finnerödja sålde enligt Hova dombok en systerlott i Bråta, Hova till Sven Segolsson för 5 daler år 1627. Samtidigt sålde Arvid i Myrhult, Älgarås, sin ärvda fjärdedel till samme Sven för 15 daler. Vi har skäl misstänka att det var finnättlingar, som var involverade i denna transaktion.

Eskil var född omkring 1591. Han flyttade cirka 1639 in till Finnerödja från Ranängen, som han tagit upp från stubben. Åren 1634-38 var han invecklad i målet mot rövarna vid Skansen på Tivägen, då han ställde upp som löftesman för Bengt Olofsson. Han hade under tiden även härbärgerat och gömt "horkånan" Mariet Jacobsdotter, när hon blev "nedesat" av gifte rövaren Jon Jonsson. Hon dömdes från livet, men kan ha blivit benådad och återfinns kanske med Eskil i Finnerödja som Lars Mattssons hustru år 1669. Mer om målet med rövarna finns att läsa under Kavlebron och Ranängen.

Eskil hade fyra söner. Av dessa flyttade Tohl med hustru Karin tillbaka till det av fadern upptagna Ranängen år 1660. Sonen Per bosatte sig på Mon under Skagersholm 1685-1705. Han var smed. Sonen Olof flyttade med hustru till svedjehemmanet Brynterud, där han var verksam fram till sin död år 1703. Den fjärde sonen Lars stod som knekt för Paradis år 1658. Han försvann därefter ur redovisningen och kan ha mött sitt öde på något av slagfälten. Utöver sönerna hade Eskil även döttrarna Elin och Karin.

Nämndemannen Olof Olofsson flyttade in från Brinken, där han varit bosatt som mjölnare från år 1698. Mjölnarna var ofta finnar. Han dog 1724. Hustrun Karin Nilsdotter kom från Vallsjöbol. Hennes mor hette Ingeborg Håkansdotter. Ingeborgs farfar var den Per Persson, som fick stubbarättsbrev av hertig Karl på Eriksbacken år 1597.

Från år 1635 blev Finnerödjagårdarna tillsammans med Ranängen med flera hemman förlänta Conrad Falkenberg som frälse. Omflyttningarna av Eskil och hans söner mellan hemman på Tiveden kan därför ses som ett verk av denne.

Åborna i Västra Finnerödja visar upp vanligt förekommande finska namn, såsom Lars, Matts, Olof, Jon, Per och Eskil, men vi har även skäl att notera första namnet på hemmanet - Algut - samt namnet Tohl. Även dessa namn var vanliga bland sekelskiftets nybyggare.

Gatan	Torsten	1606-30
1606	Hans Torstensson, knekt	1622-25
165 möh	Per	1626-31
	Eskil Torstensson, knekt	1627
	Måns Bengtsson, hustru Anna Olofsdtr, dtr Brita	1627-73
	Änkan Ramborg	1635-37
	Anders Bengtsson, knekt, rymt och stulit	1639-59
	Olof Bengtsson, postförare, hustru Johanna Mårtensdtr Robbert	1673-97
	Lars Månsson	1675-78
	Simon	1681
	Brita Månsdtr, änka	1681-87
	Sven Nilsson, hustru Maria Nilsdtr Hoof, änka -22	1698-1722

Foto: Lena Gribing 2004.

Gatan låg tillsammans med Ekebacken, Nyborg och Posseborgan i en relativt tät grupp av hemman, som tillsammans utgjorde Tivägens mest höglänta bebyggelse. Av dessa upptogs Nyborg och Posseborgan redan år 1589. Gatan tillkom nästan 20 och Ekebacken 30 år senare.

Hemmanets namn varierade under uppbyggnadsskedet mellan ytterligheter. Det skrevs sålunda "Helwetesgatan" i hjonelagslängder 1606 och 1609 men det diametralt motsatta nämligen "Paradisfrid" i hjonelagslängden 1610 och jordeboken 1613, då det första gången stod infört i denna. Namnet Helwetesgatan återkom som ett sista kraftuttryck år 1627 i en förteckning över soldaternas friheter i manhaftig Jacob Lencks kompani. År 1640 stabiliserades benämningen till det nu kända namnet Gatan.

Hemmanets första namn var säkert föranlett av den kraftiga stigningen med 75 meter under tre kilometers färd på Tivägen från Finnerödjagårdarna upp till Gatan. Det andra namnet utgjorde kanske någon form av avbön från det förra.

Hemmanet Gatan blev förlänt Conrad Falkenberg år 1637, köpt av riksskattemästaren Gabriel Oxenstierna år 1640 och sålt av Anna Oxenstierna till Jöran Ulfsparre år 1673.

Namnen Hans, Torsten, Eskil och Simon kombinerat med människorna i grannstugorna ger hemmanet och platsen tydlig finnkaraktär. Till detta kan läggas att tiden, då hemmanet togs upp, låg i fas med övrig finninvandring till Tiveden. Samtidigt bör noteras, att denna tid nådde antalet öde hemman i Hovabygden sin högsta nivå någonsin med cirka 90 öde hemman. Någon nybyggare från bygden till Gatan var då inte tänkbar.

Anders Bengtsson stal två getter från Hans i Hallan år 1640 samt en tröja från en på Tivägen passerande Morabo år 1659. Han kan eventuellt ha varit identisk med stortjuven Anders Bengtsson, senare bosatt i Kvarnbolet.

Måns Bengtsson var nämndeman för finnarna i Finnerödja 1654-73. Han dog sistnämnda år.

Olof Bengtsson var postförare och gift med en vallondotter. Såväl Olof som hustru Johanna dog 1697. Då framkom, att Olofs fränder var bosatta i Askersund eller dess landsförsamling. Olof kom därmed från en annan region på Tiveden med tätboende finnbefolkning, vilket Morgonstjärneupproret år 1653 gav ett tydligt exempel på.

År 1697 klagade Johanna i Gatan och grannen Jöns i Ekebacken över snärjeskog, varg och odjur. Föregående år hade man på Gatan mist tre kreatur, och ingen dag gick man säker om att få behålla lamm och småkreatur. De begärde ödmjukeligen vid tinget att få svedja.

Änkan Brita Månsdotter fick tvillingar år 1687 efter lägersmål med skräddaren Anders Larsson i Skagersholm. Hon bör ha varit änka efter Simon.

Sven Nilsson kom från Bråten i Finnerödja. År 1720 visade han vid tinget i Hova med fyra vittnen, att Bråten i led efter led tillhört släkten sedan hemmanet togs upp cirka 1580. Samme Sven visade även att tillgången på rovdjur på Tiveden denna tid var god. Han fällde nämligen en björn 1713, två stora vargar 1720 samt tre vargar och tre vargungar 1721.

Änkan Maria Nilsdotter Hoof begärde år 1724, att få lösa 3/8 hemmanet Gatan till skatte. Värderingen visade, att utsädet var 1 6/8 tunna råg och 2 tunnor havre, 6 parmar[90] hö, god beteshage till posthemmanet, liten trädgård, kålgård, 100 stänger humlegård samt 6 års ränta[91] 55 daler och 5 öre silvermynt, vilket förmodligen även avsåg lösensumman för hemmanet.

År 1725 vigdes Maria Nilsdotter Hoof en andra gång med kvartermästaren Anders Olofsson Tifverman, en orädd frifräsare, som länge sökte postböndernas rätt gentemot adel och överhet. Anders blev i sammanhanget driven från Gatan av hovmarskalken Gabriel Falkenberg men överklagade och fick med lagens hjälp som brukare av hemmanet tillstånd att köpa detta till skatte. Under en följande fest råkade han i fyllan och villan kalla hovmarskalken för landsförrädare och blev för ärekränkning år 1733 dömd till döden men benådades. Han fortsatte sedan att hjälpa bygdens bönder i köp- och skattefrågor i kammarkollegium. Han dog under en pågående aktion av denna art i Stockholm.

Grönelid	Sven	1644-53
1638	Anders Nilsson, hustru Gunella	1657-68
205 möh	Per Nilsson, knekt, lejd av brodern Anders	1657-67
	Nils Nilsson, edgångsman	1667-68
	Abraham Jonsson, hustru Kerstin	1670-1719
	Nils Abrahamsson	1676-1759

Gammelstugan. Foto: C. G. Alm 1940

Grönelid hade ett mycket högt, ensligt och mosskransat läge nära länsgränsen mot Närke. Det infördes i likhet med ett antal andra från skatt undanhållna hemman som frälsetorp under Falkenberg i jordeboken 1663. I Falkenbergarnas förklaring år 1668 om när och på vilka ägor Grönelid upptagits, blev svaret: ”I Salig Herrens tid” och ”på Paradishemmanens skog”.

Sven stod för hemmanet i en mantalslängd år 1644 samt i ett brev från drottning Kristina angående ny församling i området år 1650.

Nils Nilsson var en av tolv laggärdsmän för Jonas Svensson i Nyborg, när denne år 1668 friades från hor med sin hustrus systerdotter Anna Andersdotter från Finnefallet. Anna var gift med knekten Erik Jonsson, vilken även fritog Jonas hans farfar, Abraham Jonsson, hade tagit upp hemmanet från stubben. Uppgiften bör vara fel, när man från samma brott.

En son Nils till Nils Abrahamsson berättade, att ser tabellen ovan, såvida inte Abraham var dräng eller måg till den Sven, som först stod för hemmanet..

Abraham hade stor familj. Två söner, Hans och Olof, gifte sig till Biörs- och Jonsgårdarna i Paradis, en syster Kerstin med Sven Larsson i Eriksbacken, en syster Sigrid dog i finnhemmanet Ranängen och en syster Margareta stannade kvar i Grönelid, där hon vigdes vid Erik Gunnarsson från Tohlsgård i Paradis.

Namnet Abraham var säreget i bygden. Det var dock valt ur en av finnar ofta anlitad namnkälla. Abrahams söner och döttrar gifte sig därutöver, så vitt kan bedömas, undantagslöst med finnättlingar. Hemmanet var ett typiskt svedjehemman.

Hallan	Knekt	1587
1582	Sven, öde, ej taget -89	1588-89
125 möh	Änkan Kerstin	1600-04
	Gunnar	1606-09
	Hans Larsson, nämndeman, hustru	1613-40
	Hans Svensson, nämndeman, hustru Kerstin Larsdtr	1641-73
	Lars Hansson, hustru Karin	1669-93
	Lars Larsson	1678-87

[90] 1 parm = 5,65 m^3 hö
[91] = skatt för hemmanet

Foto: Allan Vörde 1971.

Hallan redovisades i räkenskaperna[92] tillsammans med bland annat Paradisgårdarna som upptaget 1582 med sex års frihet. År 1588 blev det infört i jordeboken som ett kronotorp.

Hallan förekom även den 20 augusti 1587 i ett brev från hertig Karl, då han förordnade prästen Anders Hare till en ny församling på Tiveden. Till prästebol skulle denne få nyttja det lilla hemmanet Hallan, som en knekt då bodde på. Församlingen skulle omfatta: Finnerödja, Torpaskoga 4 gårdar, Paradishult 4 gårdar, Bråten, Vallsjön, Vallsjöbol 2 gårdar, Ramsnäs, Barrud, Torpet och Slottsbol. Så blev det nu inte. Finnerödja fick vänta i mer än femtio år på sin församling. Beträffande Hallan förefaller det dock, som om dess förste åbo skulle ha varit knekt.

Hans Larsson var nämndeman åren 1625-40 och då verksam i en starkt finndominerad del av Tiveden. Att han var införstådd med det finska språket och säkert själv invandrad finne, bör vi kunna förutsätta. När drottning Kristina godkände Grythytte härad 1640, stipulerade hon i kungligt brev, att varannan medlem av nämnden skulle vara finne, för att tillvarata denna grupps intressen. I Hova tingelag rådde ett likartat förhållande. Att en dotter till Hans Larsson var gift med rövaren och finnättlingen Jon Jonsson från Paradis bekräftar misstanken. Även svärfadern Hans bör då ha varit finne.

Efter dådet vid Skansen på Tivägen år 1634 gick Hans inledningsvis till starkt försvar för sin måg och när denne senare blev överbevisad, ifrågasatte tingsrätten om nämndemannen inte hade varit införstådd, med sin svärsons bravader. Hans nekade och fick värja sig med fem laggärdsmän, själv sjätte. De utvalda blev:

> Mattes Nilsson Humletorp, Bengt Olofsson Bahult, Jöns Simonsson Paradis, Olof Helgesson Brynterud samt Måns Nilsson Allmänningarud.[93]

Förstnämnde var knekt och kallades Mats Finne år 1629. Även övriga framstår ur sammanhangen som relativt säkra finnar eller finnättlingar. Nämndemannen Hans Larssons bakgrund kan därmed anses tydligt klarlagd.

Även den Hans Svensson, som efterträdde Hans Larsson, såväl på Hallan som i egenskap av nämndeman, kan förutsättas ha varit finne eller finnättling. Om denne kunde Karin Hansdotter på Kiörningsgården vid Boderna år 1721 berätta, att Hans, som var hennes morfar, 70 år tidigare hade anlagt en skvaltkvarn vid Hallan. Släktförhållandet kan innebära, att även krögarna Kiörning invandrat från Finland. Detta styrks även av, att yrket gästgivare var finnbetonat, och att en annan gren av släkten var aktiva bergsmän i Värmlands bergslag. I denna bergslag fanns samma tid ett stort antal finnhyttor.

Lars Hansson och dennes son Lars knyter med viss säkerhet an till Hans Svensson och hans hustru. Hans Larssons vidare öden är okända.

Tivedshemmanet Hallan blev i december 1638 uppköpt av landets rikshushållare Gabriel Bengtsson Oxenstierna. Den privata hushållet fick nog därmed ett tillskott.

Hansatorp	Hans	1628-30
1625	Elin	1640
175 möh	Erik, hustru Marit	1639-57
	Anders, pig Elin	1660-73
	Johan, hustru Elin	1661-69
	Nils Andersson, nämndeman, hustru Annika Olofsdtr	1677-1726
	Hans Nilsson, hustru Sigrid Olofsdtr	1726-72

Hansatorp kallades inledningsvis även Vallsjötorp men därefter ofta enbart Torpet. Vid jordrannsakningen i Hova år 1686 angående frälsets intrång på kronoallmänningen, angavs att torpet var upptaget 60 år tidigare, det vill säga cirka 1625. Det drogs sedan in bland Claes

[92] Södermanlands handlingar 1580:18
[93] Hova dombok den 5 april 1641

Horns oskattlagda arbetstorp, innan det fördes in i jordeboken under Gustav Stenbock och Vallsjön som ett frälsetorp år 1663.

Hans förekom första gången i handlingarna när han stod i en boskapslängd år 1628. Även Elin redovisades i en boskapslängd år 1640. Besättningen var då en ko och en kviga.

Nils Andersson var gift med Anders Olofsson Finnes sondotter Annika från Kvarntorp, Finnerödja. De fick flera barn, vilket avslöjades vid arvstvister vid ting i Hova 1726 och 1731. Nils hade då testamenterat hemmanet till yngste sonen Hans. Mot detta protesterade bröderna Olof i Sandbäcken och Anders i Grunnebacka, Rudskoga samt svågern Erik Nilsson i Brynterud gift med systern Maria.

Ännu en syster framträdde år 1731, då Kerstin Nilsdotter understödd av sin man och syskonens svåger Anders Månsson på Eriksåsen ville lösa Hansatorp. Ett mål som gick till förlikning. Brodern Hans fick behålla hemmanet. Sitt namn bar han troligtvis efter sin farfars far. Farfadern hette med relativt stor säkerhet Anders Hansson.

På Hansatorp fanns denna tid även en Nils Nilsson gift 1717-29, en Elin Nilsdotter änka 1731 samt en Brita Nilsdotter, död ogift 1764. Åtminstone två av dessa kan ha tillhört syskonskaran.

Nils Andersson var nämndeman för finnarna i Finnerödja åren 1705-19.

Hansatorp var ett typiskt svedjehemman beläget inom Vallsjö säteris starkt finnbetonade region. När detta kombineras med släktmässiga kopplingar till Anders Finne i Kvarntorp samt hemmanen Brynterud, Eriksåsen och Sandbäcken framstår samtliga dessa torps finnkaraktär tydligt.

Herrängen	Eskil, knekt	1624
1620	Sven Karlsson, dikare, hustru Elin	1642-75
100 möh	Lars Jonsson	1670-89
	Olof Jonsson, krympling, hustru Sigrin	1686-1702

Foto: Okänd ca 1908.

Herrängen var dolt i längderna 1625-41. Anledning till detta kan ha varit, att knekten eller knektarna ofta försvann på slagfälten. När hemmanet åter togs upp med Clas Horns på Ryholm tillstånd, återfanns i dennes mantalslängd år 1649 en Sven i Herrängen som dikare. Tanken går då osökt till Gustav Vasa, som på sin tid inkallade finnar till landet ”som med mosedikningar väl umgå kunne och göra åker theraf”. Att även dikaren Sven bör ha varit finne, framgick då han år 1652 förutom sitt speciella yrke även visade sig vara svåger med Nils Månsson i Rosendalen. Till samma kategori kan vi med stor säkerhet även räkna in knekten Eskil.

För jordeboken var Herrängen gömd fram till 1685, då torpet blev reducerat från Vallsjö säteri och infört i denna bok som 1/8 kronohemman. Det borde ha varit redovisat bland frälsetorpen år 1663, men återfanns då inte bland dessa.

Hävden	Bengt Nilsson, knekt	1622-28
1615	Jöns	1630-37
190 möh	*Johan Hindrichsson Finne*, avrättad -38	1634-38
	Öde	1638-39
	Nils, hustru Marit	1640-49
	Öde	1655
	Nils Svensson, edgångsman	1665-68
	Jordan Nilssson, hustru Anna	1672-78
	Änkan Anna	1680-81
	Olof Jönsson, hustru Anna	1682-84
	Gustav Månsson, hustru Anna	1685-1719

Foto: Lena Gribing 2004.

Hävden infördes genom jägmästaren Erik Krabbes förmedling i jordeboken som skatte år 1631. Anknytning torde i detta fall ha funnits till den person, som först tog upp hemmanet från stubbe och rot. Det kan ha varit någon annan än knekten Bengt.

En av rövarna vid Skansen på Tivägen år 1634 angavs i dombokens slutdokument 1638 vara "Johan finne i Häffderna". Denne var då identisk med den person, som inledningsvis i samma dokument kallades "Johan finne i Kavlebron". Kavlebron var nämligen den plats, där missdådaren och skytten Johan Hindrichsson var född. För sitt vidlyftiga leverne, men speciellt dådet vid Skansen, blev han avrättad och hans huvud satt på en påle vid Hovabron. Att Hävden ställdes öde år 1638, har således en naturlig förklaring. Vi kan ej heller utesluta att den Jöns som fick skatterätt på hemmanet år 1631 och Johan Finne kan ha varit samma person. Jöns var ett smeknamn, som ofta ersatte det mer stränga Johan eller tunga Johannes.

Nils Svensson var en av laggärdsmännen år 1668 för skogvaktaren och skytten Jonas Svensson i Nyborg i hordomsmålet med hustruns systerdotter Anna Andersdotter i Finnefallet. Samme Nils var bror till Bengt Svensson i Bråten och Erik Svensson i Torpaskoga. Bröderna hade en syster Gunnela i Slottsbol, där alla varit samlade innan de skingrades i Finnerödja-bygden. Syskonens föräldrar hade vid sekelskiftet varit bosatta i Väggetorp i Amnehärad. Den finska bakgrunden har i detta fall känts oviss, men stöds här av edgången för skytten Jonas. Farfadern kan möjligen ha varit en ovanligt tidig invandrare eller sonen gift med en finska. Barnen eller syskonen blev troligtvis alla gifta i Finnerödja med finnättlingar, samtidigt som Erik Svensson i Torpaskoga blev en av tingelagets finska nämndemän.

Olof Jönsson kom från Kullerud. Föräldrar var Jöns Olofsson och Anna Jonsdotter. När Olof dog ung, tog föräldrarna hand om sonsonen Olof till 9 års ålder 1693, då de ville återlämna honom till modern och styvfadern Gustav Månsson.

Hävden var ett högt och ensligt beläget svedjehemman två kilometer väster om Paradisgårdarna. Här var säkert fler finnar och finnättlingar verksamma än den Johan Finne, som av speciella skäl omtalades år 1638.

Högshult	Torsten	1604-06
1596	Bengt	1604-07
175 möh	Öde	1608-26
	Per Siggesson, knekt	1627-30
	Lars	1628-40
	Per Jonsson, hustru Rangella Siggesdtr	1630-66
	Son Jon Persson	1630-47
	Bartel Andersson, hustru Ingeborg Persdtr	1668-1719
	Per Bartelsson, hustru Karin	1709-52

Foto: Okänd 1905.

Högshult redovisades första gången i jordeboken 1604 som halft öde och fritt från sommarskatten. Det hade då fått tillgodoräkna sig sina sex skattefria år. Högshult kan därmed ha blivit upptaget under de år klubbekriget rasade i Finland.

Åren 1608-26 saknades Högshult i räkenskaperna men återkom 1627 efter långt ödesmål. Torsten, som sista gången redovisades här år 1606, kan ha funnit hemmanet ödsligt och bytt boplats till den mer frekventerade Gatan vid Tivägen. Från detta år var en Torsten verksam i torpet Gatan, där han födde upp söner för slagfälten nere i Europa.

Per Siggesson bör ha varit son till den Sigge, som tog upp Västansjö år 1624.

Bartel Andersson kan ha varit verksam som dräng i Backerud 1661-66. Dessförinnan förekom en Anders Bartelsson som knekt i närbelägna Torpaskoga år 1626-31. Denne bör ha varit far till Bartel Andersson. Namnet var ovanligt.

Om Bartel berättade Jon Persson i Habesbol i Älgarås, död 1720 90 år gammal, att de var svågrar. Sigge Svensson i Västansjö hade varit Jons morfar. Jon berättade även, att han hade hjälpt sina mostrar att flytta, när Conrad Falkenberg cirka 1647 drev bort dem från hemmanet. Jon bör därmed ha varit född i Högshult med föräldrarna Per Jonsson och Rangella Siggesdotter. Barthel var måg till dessa.

Den 6 oktober 1740 berättade Per Bartelsson för tingsrätten, att han bott i Högshult i lång tid. Före Per hade hans fader bott där i 50 år och dessförinnan hans morfader, som enligt Per hade tagit upp hemmanet av ödemarken. Berättelsen var inte helt sann. Han glömde bort eller kände inte till, att Torsten och Bengt var på plats redan vid sekelskiftet. Å andra sidan hade kanske skogen år 1630 återtagit sitt forna revir.

Högshult låg på en ås 175 möh, mitt i storskogen och med ett idealiskt läge för en svedjetorpare. Störande grannar från Barrud och Brynterud bodde kilometervis avlägset, men var i övrigt samma andas barn. Svedjande var en livsförutsättning för dem alla.

Namn som Torsten men framförallt Bartel var förekommande finnenamn och att Högshult var ett av finnar uppodlat hemman råder ingen tvekan om. Med indelningsverket blev torpet dock från 1685 förordnat till trumslagarboställe. Förste trumslagare var Per Olofsson Lindås från Älgarås, som troligtvis bara tog sin lön från hemmanet. Efter Per följde trumslagaren Bengt Granat, vilken flyttade in och brukade bostället tillsammans med Bartels son Per. En annan son, Anders Bartelsson, flyttade från Högshult till Västansjö vid sjön Unden.

Högskog	Per Hindrichsson, hustru 1 Anna	1640-44
1640	"- 2 Elsa	1645-73
150 möh	Hindrich Persson, hustru Maret	1661-62
	Nils	1664-68
	Anders Olofsson, hustru Elin Eriksdtr	1664-1701
	Anders Andersson	1682-84
	Olof Andersson, hustru Brita Jonsdtr	1688-95
	Gunnar Nilsson, hustru Gunilla Persdtr	1695-1754

Foto: Domänverket ca 1950.

Högskog tillhörde ett av flera torpställen, som Falkenberg under drottning Kristinas omyndiga år tog upp på kronoallmänningen utan sanktion av myndigheterna. Vi vet därför inte, när första svedjan tändes på denna plats. Falkenbergarna fick gå i svaromål om detta år 1668, men de gav inget annat besked än att det tagits upp under "Salig Herrens tid", det vill säga före 1654. Först år 1663 blev Högskog infört i jordeboken som ett frälsetorp.

Högskog hade antagligen Finnerödjabygdens mest svedje- och finnbetonade läge insprängt mellan sjö, mossar och myrar 150 möh i väglös ödemark. Ingen normalprogrammerad svensk skulle välja en plats som denna som boställe. För svedjefinnen var platsen idealisk.

Olof Andersson vigdes 1695 med Brita Jonsdotter från Edsbacken i Nysund, ett hemman som låg sex kilometer norr om Högskog. Han återkom därefter inte till Högskog.

Gunnar Nilsson kom från inte alltför avlägsna Stora Välevattnet. Han medförde då egna finngener till Högskog. Välevattnet var upptaget av Staffan Finne. Gunnars hustru Gunilla dog 82 år gammal 1754. Hon var således född cirka 1672 som trolig dotter till Per och Elsa.

I dag står platsen öde. Länsstyrelsen i Örebro har dock anlagt vandringsleder i den natursköna vildmark, som omger det forna finnhemmanet. Området är numera naturreservat med namnet ”Vargavidderna”. Varg har åter blivit synlig i dessa.

Kavlebron	*Hindrich Andersson Finne*, inhysman -20	1593-1620
1593	Algut, knekt	1613
169 möh	Hindrich Hindrichsson, hustru	1613-28
	Johan Hindrichsson Finne, skytt, hustru	1624-31
	Lars Hindrichsson, knekt	1627
	Öde	1629
	Måns Bengtsson, knekt, fritt från skatt	1632
	Erik Hansson	1635-40
	Hans	1639
	Anders, hustru Anna	1640-53
	Johan, hustru	1650

Hustru Anna	1660
Erik Nilsson, hustru Anna, Stenbocks fogde	1658-90
Anders Trana, ryttare, hustru	1677-86
Per Hoof, hustru Karin Staffansdotter Berg	1691-1717
Jacob Mattsson, ryttare	1692

Foto: Laxå kommun 1970. Byggår 1810.

Hindrich Andersson fick hertig Karls stubbarättsbrev på Kavlebron undertecknat den 22 april 1597 i Örebro slott. Samtidigt fick Ravel i Barrud, Per Persson i Eriksbacken samt Anders Olofsson Finne i Kvarntorp sina brev undertecknade av hertigen.

Hindrich hade sönerna:

- Carl, som tog upp Stålboda och Skallebo i Undenäs respektive Tived socken
- Simon, som tog upp Hägghemmet i Tived
- Hindrich, som tog upp Hindrichstorp nuvarande Tivedstorp i Tived samt
- en dotter gift med Hindrich Hindrichsson

För att skilja familjens tre Hindrich från varandra så kallades fadern Stor-Hindrich, sonen Lill-Hindrich och mågen, som fällt flera björnar på Tiveden för Björne-Hindrich.

År 1624 misstänktes Björne-Hindrichs son Johan, som likaledes var skytt, för att ha "slagit älgdjur" och 1625 för att ha dödat två älgar och ett rådjur. Han stämdes, men infann sig inte i rätten. År 1627 gick Hindrich i borgen för att sonen skulle inställa sig till följande ting, men Johan uteblev även denna gång,. Fader Hindrich dömdes därför "att med hustru och barn draga åt Ingermanland". Kavlebron ställdes så öde 1629.

När Björne-Hindrich återkom tio år senare hade sonen och frälseskytten Johan nyligen avrättats för rån från borgaren Pär Hansson från Borås år 1634 vid Skansen på Tivägen. Hans huvud hade efter "justificeringen" satts på en påle vid Hova bro. När brottet skedde var Johan, som framgått ovan, bosatt i Hävden. Delaktiga i brottet var två andra kronoskyttar, Jon Jonsson och Bengt Olofsson från Paradis. Även dessa dömdes att mista livet men försvann från trakten och om de fick sona sina brott, vet vi inte.

Målet angående rånet från borgaren Per Hansson rymmer så mycket dramatik och avslöjar så mycket av livet i Finnerödja denna tid, att det förtjänar att i sin helhet redovisas. Därav följer i moderniserad stavning:

Binnebergs Häradsting i Elgarås 2 Juni 1638
Nämndemän: Oluf i Anderstorp, Nils Håkansson i Slättevalla, Gunnar i Guntorp, Lars i Hult, Hans på Hallan, Lars på Kullen, Lars i Brestorp, Lars i Kila, Måns i Biörtorp, Oluf i Hässleberg, Nils i Bockerud, Joen Tollsson Hova.

Kom för Rätten Pär Hanson i Borås stad, nu såsom några resor tillförende. Vilken i sin resa åt Uppland, allena med en liten pojke, blev rånad och rövad en månad före Midsommar 1634 vid Skansen på Tivägen av Jon Jonsson, Bengt Olufsson Paradis och Johan Hindrichsson finne i Kavlebron, Crono skog frälse skyttar på den tid till her Claes Cristiernsson Horn.

Tilldraget om morgonen tidelig som solen upprann och Päder kom till Skansen, strax in om porten hade be:te rövare med samknippat uppsåt inlåtit sig där i skyl. Sprungo tvenne fram. Den ene slog åt huvudet på honom med en fårk (trästav) och drabbade så Päder i undanlutningen på nacken. Det andre slaget drabbade honom vid örat. Tredje på armen och 4 över handen. Och då fick Per Hansson om fårken med den ena att befria sig, i det kom den tredje där till löpandes. Menandes honom hade varit i vaktskyl, som var en lång ung karl och svärtad i ansiktet och slog Päder huvudet sönder med en lång bössa, var vid han föll över ända och svimmade. Sedan slog honom några slag över lår, armar, händer och ben sönder, och andra lemmar, som han sedan kände och förmärkte, menandes honom vara till döds slagen. Varefter de tog hans klövja bort i skog och fiull och släppte hans hästar, vilka han åter bekom.

Utan pojken gav sig strax undan till löpandes och gömde sig i skogen till han blev varse vandrande folk på vägen. Dem gav han sig till och fann Per Hansson liggandes i Skanse porten. Vara nederslagen och hade ringa liv igen och godset med hästar bortrövat. Och Pär Hansson för de med sig tilbaka åt Hanses gård på Hallan, som var den ene rövarens

svärfader, där Pär Hansson hade om förende natten legat, förr än honom skadan hände. Var han vid engan låg under bårdskärare hand en lång tid och sedan där efter när han något dock ringa styrka bekom, gav han sig för välb^ne Landshövdingen Pär Göransson Ullsparre och strax angav Jon Jonsson cronoskytt, som sig svärtat hade, vara vist den ene, som löpandes kom och slog honom med långbössan, och den andre Johan i Kavlebron. Men den tredje kände han intet, varför Landshövdingen lät citera förbe^te till förhör i Skövde stad den 27 Septemb.

Med honom var i följe förbe^te hans svärfader Hans på Hallan, och då var innefattande till klagan som förbet är, men Jon, han sådant strideligen med sin Ed fast förnekade, det sig där uti aldrig skyldig vara, var uti Hans på Hallan gjorde honom bistånd med mycket försvar ej skyldig vara. Till ingen annan bekännelse komma kunde.

Men Landshövdingen blev Johan varken då eller sedan någon tid tingsmäktig för samma gärning och flere. Och kändes Per Hansson sig hava mist, som honom avrövat blev, alle handa slags alnemål, som han till lika med sina medborgare föra pläga, uti ringaste värdering till 95 daler silvermynt, En långbössa och ett åkläde om 3 riksdaler.

Varföre Jon stämdes till tinget i Hällsås den 3 Novemb. samma år där han förekom själv och tillbjöd sig med Edgång för sådan missgärning befria, som han icke utfört hade. För vilken orsak med mera hans edgång icke kunde upptagas. Så hastigt ske kunde där efter kom tinget i Slättevalla den 14 Octobris 1635 där han med samma edgång ville sig befria, som man för tvivels mål och bättre kunskap icke efterlåta ville. Allt sedan nästan vid vart ting förekommit med tillbjudande Ed och försvar. Och Hans på Hallan alltid med varit och inlåtet sig med Jon, som åtte (ägde) hans dotter, till en stor behjälpande försvarar honom oskyldig vara. Var av Jon bekom ett stort stycke sin gärning att defendera in till 14 dagar till näst förledna påska. Uppenbarade Jon sig för sin svärbroder Erik i Kavlebron och sin hustru sig skyldig vara i lägerskap med Marit Jacobsdotter i Barrud och med henne undanrymde skärtorsdag därefter.

Hon återkom, men han är ännu på rymning. Och Hans på Hallan hans svärfader, förpliktade sig nu här på tinget, det han aldrig förmärkte Jon en rövare vara, förr än förbe^te tid i dymmell vecka, då landbofogden Hindrik Eriksson vid Rydboholm bekräftade att Hans på Hallan hade kunskap om deras tjuveri tillförende att Jon och Johan rövare var efter Nyårsdagen hos Simon i Ramsnäs, då de drucko sig druckna och skällde var andra för mördare och marbotjuvar, sedan gjorde soning med var andra. Alltså Hans på Hallan gjorde sig till menedare, att han icke därom visste för än om påskatid därefter.

Sedan fångades Jon av Landsprofossen Erik Nilsson uti Hova både för lägerskap, slagsmål och sedan för annat rån ifrån en skomakare på Tivägen med mera förbe^te hans gärning då bekom över sig.

Löfte över förende Löftes män svara, och dom undergå å nästa ting, som nu brämmat var.

Och intet så skedde. Någon tid derefter kom åter Jon och Johan, så och Bengt Oluffsson alla tre rövare tillhopa i ett torp Bråten i samsäte och druckenvis, där Bengt och Johan blevo oense och förde sig en träta emellan. Varav Bengt måste undfly. Något där efter kom Jon och Johan efter gångandes sedan Johan kom hem. Men Jon Jonsson såg ingen mäniska sedan efter deras berättelse. Utan Johan gick andre dagen därefter som var Långfredag till Jons hustru och frågade efter Jon och sade sig vilja köpa hans bössa. Hon svarade sig intet såg honom komma hem och frågade vart Jon blev. Han sade det han gick till Jon i Nyborg att kräva sin älggäld 20 daler, ty han hade nu intet annat föda sig med. Sedan sågo de Jon aldrig och Jons hustru bekänner, det Jon lät henne förnimma om Skärtorsdag, att han samma dag ville draga bort och bliva undan sin sak, både för röveri och hor. Om .... var henne .... vetandes, men icke av röveri, ej heller någon ting av det samma .... till det ringaste förmärkte. Utan sade för henne när ryktet gick strax så oppenbarlig hade de opbränt godset i flogen, som det förstucket var, och mera rättelse bekom hon därom aldrig.

Och då var hans horkona Mariet Jacobsdotter föreställt å Närke, dit han hade lovat sig till henne att komma i Kastemyr. Det han icke giorde. Och då hon såg sig därmed vara besviken, gav hon sig tillbaka hem igen och nu här för rätta står. Och således sin sak bekänner och där bredvid, att hon blev av Jon nedesat hos Eskil i Ranängen, welb^ne Cammarråd Falkenbergs landbonde i hemligt förvar. Som hon i 14 dagar och undanrymt sin styvfader och löftesman Anders i Barrud. Emedlertid medan hon där vistas och Länsman med profossen så väl som hennes egen moder sökte gripa och och låta tillbaka föra till hennes löftesman. Bar Eskil fullt dulgsmål och hade henne i lönnda rum undan, att de

icke blev henne mäktig. Var och tillförende Jons medfölje till tings med tillbjudande Ed och värjemål honom befria för röveri och tjuvnad. Så och med hans lättfärdige Consorter flera till sakens förblindning och uppehåll. Så emedan det icke befinns om sådana Hordoms otillbörlige uppehåll och hemligt förvar vid straff med Lag, derföre ej heller bör ostraffad bliva. Utan samma sak inställes under welb^{ne} Cammarråd Falkenbergs påläggande Arbitral straff, vad honom börligen utstå skall som hans husbonde är.

Och emedlertid förrän uppenbar bekännelse blev om röveri var Jon Jonsson gripen och fången av Länsman och Landsprofossen för .... hor .... med förende rövaren Bengt Olufsson både för slagsmål och stor infallande misstanke för rovet.

Vartill gåvo sig i löfte för Jon att låta honom till tings komma: Sven i Grimstorp och Jons fader Jon Månsson, Nils i Hälljatorp, Chrisman ibidem, Håkan Möllnare och Olof i Hässleberg intill de förende löftesmän, Jons svärfader Hans på Hallan och en hop andra med honom, som dem emellan står att rannsaka, vilka de voro, och tillika med de sista över sitt löfte icke komna äro att leverera man till sakens dom och ändskap.

Och i lika måtto för Bengt: Simon i Ramsnäs, Erik i Paradis och Eskil i Ranängen.

Och sedan som ljusliget är blivit, vilka som de skyldige rövare äro:

1. aff deras egen inbördes träta och beskyllning och förekast
2. Jon Jonssons bekännelse för sin svärbroder och sin hustru

Varav Johan finne boende på kronotorp Hävderna antastad fången förd blev till Höjentorps fängelse och kista, der han med en annan tjuv genom vaktknektens hjälp utslutne blev till skog och skyl, (och) som tillförende ännu vistas. Och allt emedan Johan i fängelse var, om dråp och röveri ville ingen bekännelse giva, förrän sedan han undslapp åt Tivägen igen nu i denne dager sin gärning om röveriet bekänt för Rydholms fogde, Hindrich Eriksson.

Och efter samma grova gärningar, som så länge obekände och igenom dulgsmål och till det edeliga försvaret av störste delen Jon Jonssons löftesmän mycket till ett långsamt stycke, orsak till uppehållet varit hava. Var efter befinns saken nogsamt nu med bekännelse till en ändskap mogen är under dom och börliget straff, till vilket borgensmännen hade bort efter sitt utförda försäkringslöfte låtit Jon och Bengt här för tingsrätten komma efter Lag i Köpbalken - 12 Cap. Som nu av dem ej skett är.

Varför dömdes be^{te} löftesmän samteligen efter be^{te} Cap., att gälda deras gäld och svara till deras sak.

Alltså dömdes Jon Jonsson och Bengt Olofsson att betala sin anpart uti röveriet och all åklagandens omkostning och skadestånd med hans eftergivna åtnöje för vardera 20 riksdaler in specie.

Och der efter Jon Jonsson både för röveri och hordoms last sitt liv förverkat efter Sveriges Lag i Edsöre balken 42 Cap för en hor karl och rövare och efter Guds Lag hos Leuitz 20 Cap vers: 10 för enfalt hor.

Så och Bengt Olufsson för fullt rån och röveri hava sitt liv förverkat efter be^{te} Cap i Edsöresbalken.

Sammaledes och Johan finne i Hävderna, som sin borgen utur Cronones fängelse förrymt haver. Var till hans hustru var orsak och behjälperska. Därför betala sin anpart utav röveriet med allt skadestånd, som för^{bt} är till 20 riksdaler, var till är taget av hans bo (kor 5 st för 15 riksdaler och getter för 3 riksdaler). Kan Johan av skog och skyl fångas och tingsföras för gärningar sina, dem han är beskyllt för med mord så väl som röveri beträffat giva tiden med domen ospart.

Är och avsagt, vilka sådana män hysa och hägnar, med vilja och vetskap vara så gode han som de.

Till mera visso att så här på förbe^{te} ting ransakat, bekänt, dömt och övervägt är, som före skrivet står, stadfäster jag med mitt och för Nämnden Härads Zignäte under Datum ut supra

Binnebergs härad den 12 och 13 september 1638:

En dom ifrån Vadsbo över Jon Jonsson, Bengt Olofsson och Johan Hindrichsson, vilka hava 1634 vid Skansen på Tivägen överfallit Peder Hansson i Borås stad med hugg och slag och rånt ifrån honom allt det han med sig hade, Jon Jonsson gift haver och begått enfalt hor med Marit Jacobsdotter löskona, Hon bekänner, Jon med de andre voro icke tillstädes.

Resolutio: Jon Jonsson, Bengt Oloffsson och Johan Hindrichsson, efter de icke hava varit tillstädes skola de tre resor lagligen citeras, komma de fram skall landshövdingen efter föregången dom låta dem efter den 17 punkt i ordinantien justificeras, vilja de intet fram komma, skola de tre resor lagligen citeras och därefter lysas biltoga.

Hans på Hallan skall vidare lagföras och ransakas om han icke har vist av deras röveri och dölgt, för vilket han skall värjas eller fällas.[94]

Edgångsmännen för Hans Larsson har tidigare redovisats under hemmanet Hallan. Samtliga löftes- och edgångsmän, som i angivna rättegångar ställde upp för rövarna från Kavlebron/Hävden och Paradis samt för Hans Larsson i Hallan kan förutsättas ha varit finnar, även om bara Mattes Nilsson i Humletorp förlänats epitetet Finne.

Riksrådet Claes Kristersson Horn köpte stubbarätts- och kronohemmanet Kavlebron från kronan till ärftligt frälse den 8 augusti 1632. Det hade då stått öde sedan Björne-Hindrich med familj förvisades till Ingermanland. Vid samma tillfälle eller något år senare köpte Horn även Vallsjön och Vallsjöbol.

Hindrich Anderssons son Carl, nämnd ovan, hade sönerna Påvel i Brännhult, Undenäs, Erik i Skallebo, Tived, samt Per. Per blev krigspräst vid Karelska regementet i Finland år 1646 samt kyrkoherde i Horn år 1654 under namnet Petrus Caroli Undensis. Carl hade även döttrarna Elisabet, bosatt i Lilla Abberud, Beateberg samt Karin och Anna i Skallebo.

Brännhult var upptaget av Hindrich Anderssons bror Per vid sekelskiftet 1600.

Carl Hindrichsson, som hade tillgång till faderns stubbarättsbrev, samt tre av dennes barn sökte senare vid skilda tillfällen att få flytta tillbaka till fädernehemmet Kavlebron. Ansökan nonchalerades dock från början av Horn och dennes måg Stenbock samt avslogs slutgiltigt, när ärendet i sent skede blev tingssak, av tings- och hovrätt samt Kungl. Maj:t år 1685. Rättsinstansernas motivering var, att Hindrich Anderssons barn under 40 års tid ej hade utnyttjat möjligheten att återfå hemmanet. De tidiga framställningarna till ägarna om att få flytta tillbaka till den plats och de åkrar, som fadern med familjens hjälp hade brutit upp från stubbe och rot, fick således liksom stubbarättsbrevet ringa värde, när kronohemmanet kom i frälsets händer

Sedan Johan Hindrichsson avrättats kom Hans Larssons son Erik på Hallan till Kavlebron. Efter tre år tog han av knektlega och drog till Tyskland. År 1658 fick Stenbocks fogde, Erik Nilsson, hemmanet på livstids frihet. Från 1691 blev det prästebol. I dag har detta ödesmättade finnhemman flyttats till Finnerödja hembygdsgård, och den som så önskar, kan även återfinna dess nuvarande exteriör på Finnerödja hembygdsförenings hemsida.

Korsbäcken	*Hans Larsson Est, Finne*, hustru Kerstin	1637-42
1639	*Sigfrid Finnes hustru Malin Eriksdtr*	1640
125 möh	Änkan Kerstin, son Algut	1644-45
	Algut Hansson, hustru Rangella Påvelsdtr	1645-96
	Jacob Algutsson, hustru Kerstin Jonsdtr	1681-1719
	Olof Nilsson, hustru Margareta Tholsdtr	1684-91
	Lars Tohlsson, sockenskomakare, hustru Karin Algutsdtr	1688-89

Foto: Lena Gribing 2004.

Korsbäcken infördes i jordeboken som ett frälsetorp 1663. Av Skogskommissionens rannsakning 1684 framgick dock, att hemmanet var äldre och upptaget av finnen Hans Ess 40 år tidigare. Tillstånd till bygget hade lämnats av Conrad Falkenberg, som några år senare skulle förvandla byn Torpaskoga till säteriet Skagersholm.

Nybyggaren Hans kallades "Esten" i Torpaskoga 1609. Han var knekt och bror till den samma år dräpte Sule Larsson i Eriksbacken. Han friades från knekttjänsten genom att han, enligt befallningsmannen Lars Andersson vid Torpaskoga, som "Hans Häst" tog upp ett öde Vallsjöbol 1614. År 1635 var han en kort tid åter i Torpaskoga, och blev då stämd att svara Claes Horns fogde i någon fråga rörande hans sorti från Vallsjöbol. Han återfanns därefter i

[94] Göta Hovrätts Criminalia 1636-40 E VAA:8 S 2421

mantalslängden år 1637 i Korsbäcken. Tre år senare tog han sig här an Sigfrid Eskilsson Finnes första hustru, Malin Eriksdotter från Rautalampi, som stämt sin man för tvegifte (se Kyrkhävden).

Algut hade sonen Jacob och mågen Lars. Lars far och farfar hette Tohl och Eskil. De var båda växelvis bosatta i Ranängen och Västra Finnerödja.

Lars Tohlsson bodde i Ranängen, men var 1688-89 som skomakare tillfälligt bosatt hos svärfadern i Korsbäcken. Han råkade då ut för en värvning av fältväbeln Lars Månsson Kylling, rustmästaren Olof Nilsson Lindås, föraren Nils Berg, soldaterna Anders Svensson i Grimstorp och Erik i Anderstorp samt trumslagaren Per Olsson i Åstorp, som han säkert sent skulle glömma. Domboken berättar:[95]

> Denne Lars Thorsson tillspord, om han godvilligt tog pengar av dem, svarade, att när de kom, låg han i sin säng och var vid midnattstid. Då såg han att föraren hade en tänd sticka i handen, som han hade tänt i den andra stugan, och vaknade när stugdörren öppnades. Då stiger han till honom i sängen, säger åt honom, God dag, Lars, och när han fruktade att ta honom i hand och det vägrade några gånger, så nödgades han dock omsider att räcka ut handen och taga honom i hand. Då sade föraren, nu väll kom upp och då tar han på sig byxorna. Frågade han, var har Du skorna Dina och strumpor, tag på Dig dem, och då han klädde på sig fick han inte tid att knyta knäbanden. Sedan tog de hatten och halsduken och satte på honom handskarna och så tar rustmästaren en 3 slant och sticker i näven på honom och när han det kände, räckte han upp handen, så att penningen föll i golvet och då sade han, kastar Du ut kungens mynt och räckte ut värjan? Svarade Lars, det gör jag intet. Gud bevare H:s Kongl. M:tt, jag tar inte pengar på sådant sätt. Då svarade de, Du skall väl följa med likväl. Då svarade han, Gud vet hur gärna jag följer med, och fick då inte tala mer med sin hustru, och hela tiden hade rustmästaren sin värja dragen, och när han stack in värjan, tog han Lars i den ena armen och föraren i den andra och förde så honom ut genom dörren och när de kom där släden stod, satte föraren sig bakom honom och rustmästaren framför och så förde de honom till Bråten, där föraren tog upp 2 Christiner inne i gården och bjöd honom, då han svarade, det bevare mig Gud före, jag har inte betalt de penningarna jag. I Bråten lånade Lars 1 RD av nämndemannen Nils, men de förbjöd Nils att låna honom några pengar. Så bjöd de honom åter 2 Christinier, vilka han nu ej heller ville ta emot. Sedan köpte de en kanna öl och körde honom till att dricka, och när han vägrade sade de, "om Du intet dricker ästu intet frimodig": Frågades om de "undsade" honom om han inte ville dricka, svarade han nej, men hemma i gården sade rustmästaren, det vore "wäll giordt sättia Handklofwarna på Dig, om Du elliest intet will föllia medh", men föraren bad honom tiga med detta.
>
> Olof Nilsson i Korsbäcken, hans gårdsbo och svåger, som bor i samma stuga tillfrågades om det sig så förhöllt, som Lars hade berättat. Han sade sig legat och sett hur allt gick till och att det var sant det Lars berättat, men inte vågat gå upp för att inte riskera få hugg och sedan de frågat vem han var, talade de inte mer med honom. När detta skedde var även en skomakare, Chrisman Jonsson, med, som de tagit med sig från Kärret eftersom soldaten inte var hemma och då var med soldaten Anders Svensson i Grimstorp fyra personer inne i stugan, när Lars blev tagen.
>
> Ifrån Bråten ledde de honom ut i var sin arm, liksom de gjort hemma och satte honom i släden som förut, och när de kom ut på sjön, bad han dem få stiga upp eftersom han frös, men de bad honom bida tills de kommer till Vallsjön och när de kommit dit och han lupit sig varm, ryckte rustmästaren ut värjan och sade, om Du gör en skälm av Dig, så ser Du denna. Då Lars säger sig svarat, om I ville ha en karl av mig, så måtte I fuller icke hugga sönder mig. Då sade föraren han är fuller, ty han skall inte röra Dig. När de kom ut på landsvägen måste han sätta sig i släden igen. När de kom till tullen, hade han ämnat stiga in i tullstugan, eftersom han märkte att kappelanen H:r Per var där inne, begärde också av dem att de ville gå med honom till prosten i Hova, vilken kunde bevittna, att han gjort sin rättighet med mantalspenningar med mera, som på kronans vägnar fordrades av honom. Då de svarade, i morgon skall Du få tala med honom och sedan ledde de honom åter i var sin arm till krögaregården, ropade upp folket och ledde honom in i stugan, upproppade och köpte strax en kanna öl och hade soldaterna, förbe:te Anders, Erik i Anders-

[95] Hova dombok den 6 februari 1689

torp och trumslagaren i Åstorp, för dörren, så att han inte kom ut. Lars svarade då att han inte förmådde dricka.

När de kom till Krogen var ottemål och hönsen hade börjat gala, då de satte sig vid spisen och honom på en stol och tog fram en skänkeskål och sade, Du skall dricka eller den och den skall fara i Dig. Då måste han supa några gånger, ehuru han var ängslig och kunde intet förtära. Då sade de han måste vara hungrig och skaffade honom en sill och bröd och gav grann akt på honom, att han skulle äta av sillen, men han satte henne /när han såg sitt tillfälle/ på briket på spisen. Trumslagaren sade då åt honom, "Du äst den största skiällm på Tijweden" då Lars svarade, jag skall ha vittnesbörd av var och en på Tijweden, att jag är ärlig och har intet ont gjort. Då höll det på att dagas och när det var lite uppdagat, gick han bort på bänken och la sig, då sade rustmästaren, ligger Du på lur, och då måste han gå upp och åter sätta sig vid spisen. Fältväbeln kom då in och räckte handen åt honom några gånger och som han inte tordes ta, varvid han sade, menar Du jag inte har tagit så god karl i handen som Du och då stod soldaterna omkring honom och spedde honom och sade, Din hundsvott, vill Du inte ta fältväbeln i hand, sade han Gud bevare mig för att säga annat och så måste han göra det. Då sade fältväbeln, var välkommen och Lars svarade, Gud vet hur välkommen jag är. Under tiden bjöd fältväbeln honom 2 Christinier, men han ville inte ta emot dem, och då kastade han dem i mössan på honom, som han höll framför sig och frågade om ingen var där inne som såg eller om krögaren var uppe.

Då framkallades krögaren Lars Biörsson, vilken berättade sig legat, men såg att de bjöd åt Lars en kappe brännvin och som han inte ville dricka, frågade Lars varför dricker Ni inte? Svarade Lars att han hade en sådan elak sjukdom, vad då frågade han. Fransoserna. Då bads Lars taga koppen ifrån honom, men nu säger Lars Thorsson sig så sagt, om han hade kunnat sagt värre, hade han det gärna gjort för den rädsla han hade.

Tillspordes Lars Biörsson om han icke mera såg hur de sig ställde. Svarade att han såg fältväbeln kasta 2 Christiner i Lars mössa, men han välvde dem ut, så att de föll på bänken, eftersom han inte ville ta dem med händerna. Då sade fältväbeln, ästu för taga penningar, svarade Lars, jag har inte förtjänt dem.

Sedan tog de och ledde honom ut som förut och satte honom i släden, fältväbeln bak, Lars Thorsson emellan och en soldat, Arvid i Fröåkra fram, och körde det fortaste de kunde och hann ifatt kornetten Sven i Korterud, som hade ett ärende till Ebbetorp och följde efter. I Hova sände de tre soldater i förväg att gripa Olof i Ebbetorp och när de kom fram till Ebbetorp var Olof där slagen och blodig i stugan och fältväbeln stod med sin dragna värja i dörren och vevade med henne, medan knektarna ville köra och ta mer kläder på sig. Olof i Ebbetorp berättade sig nu av fara icke i går torts berätta om hur allt gick till. Berättar att fältväbeln hade dragen värja i den ena handen och påken i den andra, vilken han tog från Erik i Anderstorp och packade på huvudet med värjan, och sade vill Du inte ut, då Olof svarade, jag vill gärna med vart I vill ha mig, då tar han honom i armen, ryckte och slängde honom först på den ena sidan och sedan på den andra och följde honom alla ut. Då var Sven i Korterud inne hos nämndemannen. Och berättade Olof att fältväbeln slog honom ett slag i huvudet med kulefårken och sedan far han honom i halsen, höll upp ansiktet och slår honom i ansiktet med näven så att blodet forsar och han föll i backen. Detta säger sig Lars skomakare ha stått vid släden och sett, säger, att när de körde förbi Sven i Korterud på gärdet, bjöd fältväbeln honom åter de 2 Christiner, som han inte ville ta emot, utan lät dem falla i släden, men han tog upp dem och ville stoppa dem i byxesäcken, men de kom inte in utan låg framtill och han lät dem falla ned. Då sade fältväbeln, kommer de bort skall Du betala dem och detta skedde innan de kom till Ebbetorp och fick höra, att det var så bråttom, att de andra karlarna inte rådde med Olof. Då tog Arvid i Fröåkra upp pengarna och hade dem hos sig. Kornetten kom ut och hade med sig ett glas brännvin och bad honom dricka, för att kölden inte skulle ta honom och bad för Lars att han skulle få gå in med honom i Nilses stuga. När så Olof i Ebbetorp var bunden och lagd på skrindan, då gick Kyllingen in i Nilses stuga med föraren och kornetten var ense med dem, att Lars skulle ta pengarna och gå för en rote och sade, att eftersom kornetten hade rått honom till detta och han skulle slippa att bli pinad som den andre.

När de kört därifrån sade fältväbeln åt Lars, tag Du de pengar Du har fått och gå till Olof och visa honom, att Du tagit pengar, vilket han nödgades göra, men Olof tog ändå inte pengar förrän de kommit till Björkulla. Sedan fördes de vidare från Björkulla till Fria krog och sedan till Nygården, där fältväbeln lät hålla vakt om dem. Därifrån åkte de till Freds-

berg och där ifrån till Lyrestad. I Nygården bjöd han fältväbeln en stut, för att han skulle hjälpa honom under landfolket, då han sade det är intet åt, det lär knappast bli av.

Sist säger Lars Tohrsson, att han slapp i Lyresta prästegård och då sade kaptenen åt honom, vill Du tjäna för en rote, så skall Du slippa. Då svarade han, om ingen annan råd finns, så vill jag hellre det. Detta säger sig Sven i Hult ha hört när talet föll

Och efter som de kommit in och berättat, att de skulle ta dem på nytt, lystes dessa Olof och Lars Thorsson i Kongl. Maij:ts hägn och fred för allt övervåld.

Eftersom ingen, som hade varit med om denna våldsamma värvning, hade comparerat för rätten, så att här om inte kunde göras en fullkomlig ransakning, fast mindre någon dom, ty tillsades parterna att samtligen comparera i Valla den 13 februari, vilket även blev skrivet baronen och kaptenen Schultz till.

Övervåldet i Lars Tohlssons fall var extra grovt, eftersom hantverkare enligt kunglig förordning var befriade från krigstjänst. Samtidigt förstår man, att det måste ha varit stora problem att under orostid i indelningsverkets linda fylla arméns kadrar med lämplig och villig personal. Lars Tohlsson var finnättling. Som sådan var han antagligen ett passande byte för värvarna.

Denna gång misslyckades de. Jöns Svensson i Paradisängen stegade personligen upp till landshövding Örneclou med en skriftlig framställning, eller en s k ”supplique”, från Finnerödja-borna. Denna innehöll såväl klagomål mot den olaga värvningen som en begäran att få behålla Lars som sockenskomakare. Så blev det.

Den räddhågade Olof Nilsson, som inte vågade sig ur sängen när värvarna var på besök, var gift med Lars Tohlssons syster Margareta. Därmed var troligtvis alla i tabellen ovan angivna personer vid Korsbäcken finnar eller finnättlingar.

Korterud	Jon	1601-03
1593	Öde	1604-08
185 möh	Lars, knekt	1611-12
	Sven	1613-22
	Nils Andersson, knekt	1624-29
	Öde	1629-34
	Skytt, fritt från skatt	1635
	Öde	1635-39
	Lars, upptaget	1637-40
	Nils	1644-45
	Olof, upptaget 1/4 hemman	1650
	Jon Olofsson, hovslagare	1655-56
	Sven Svensson Hof, hustru Kerstin Algutsdtr	1659-78
	Matts Simonsson, skomakare, hustru Marit	1666-72
	Torsten Jonsson	1670
	Sven Svensson Tifverman, korpral/kornett, hustru Annika Persdtr	1680-1701
	Anders Jönsson, hustru	1691-96
	Sven Nilsson, hustru Katarina Olofsdtr	1705-10

Foto: Lena Gribing 2004.

Korterud togs upp som ett svedjehemman i ett högländ och skogrikt ödemarksområde 185 möh. Det skattlades i likhet med ett antal andra finntorp, som Humletorp, Kavlebron och Kvarntorp år 1601. Namnet Jon låg högt i finska namnlistan. Med tanke på tidpunkt och hem-manets prägel kan vi förutsätta, att nybyggaren var finne.

Åren kring sekelskiftet var svåra med pest och missväxt. Hemmanet ställdes därför snart öde. Det användes därefter av kronan för avlöning av knektar och skyttar.

Matts Simonsson var, innan han kom till Korterud, skomakare vid Vallsjön år 1656 och omtalades då som bror till kolaren Jöns Simonsson vid Orrkullebäcken.

År 1670 ersattes Torsten Jonsson av Nils Nilsson i Hova som soldat för Korterud. Torsten kan bör ha varit son till hovslagaren Jon.

Den Sven Svensson, som stod för hemmanet som ryttare, korpral och kornett, bör vara en och samma person, men det fanns även en hovslagare med samma namn år 1665. Det kan då ha funnits två personer, som burit namnet Sven i Korterud på 1660-talet.

Anders Jönssons morfar hette Anders Algutsson. Hans boplats är okänd.

Sven Nilsson var en av de mest aggressiva ledarna vid upproret i Binneberg år 1710. Han blev, i likhet med två andra Finnerödjabor, två Hovabor samt ytterligare tre personer i bygdens närområde, dömd att halshuggas, få kroppen parterad och steglad samt sitt huvud "satt på en påla". Svens hustru Katarina kom från Gårdsjö. Hennes föräldrar bör ha varit Olof Påvelsson och Karin Hansdotter.

Korterud var ett stabilt finnhemman i bygden, även om ordet finne aldrig nämns.

Kvarnbolet/	Bengt Olofsson, hustru Kerstin Andersdtr	1640-64
Ängen/	Änkan Kerstin Andersdtr	1664-73
1640	Anders Bengtsson, hustru Sigrin Bengtsdtr	1668-75
80 möh	Walborg, piga	1669-71
	Anders Olofsson, hustru Elin Larsdtr	1675-1707
	Lars Andersson, hustru Maria Eriksdtr	1677-1758
	Nils Anderssson, hustru Maria Andersdtr	1702-33

Foto: Okänd 1936.

Kvarnbolet var först en äng under Kvarntorp, ofta kallad Kvarntorpsängen eller enbart Ängen, innan torpet blev eget hemman år 1642. Ägare av detta blev Anders Olofsson Finnes dotter Kerstin, död 1673 och mågen Bengt Olofsson, död 1664.

Anders Bengtsson var son till Bengt och Kerstin. Han förekom eventuellt i domboken redan 1640 och därutöver den 21 juni 1659, då en förrymd soldat Anders från Gatan hade stulit en klädesjacka från en Morabo på Tivägen. Då denne Anders inte hade något att betala med, fick han avtjäna böterna med gatulopp utanför tingsstugudörren.

Från 1668 var Anders Bengtsson dock bosatt med modern och hustru Sigrin i Kvarnbolet. Här fanns även pigan Walborg, vilken kan ha varit syster till Anders. En annan syster Ingrid visade sig år 1679 vara gift med soldaten Olof Bengtsson i Bondetorp.

År 1675 ersattes Anders Bengtsson, som brukare av hemmanet, av kusinen Anders Olofsson. Denne senare var sonson till Anders Olofsson Finne.

Under tiden hade Anders Bengtsson hunnit visa sig vara släktens Stora Svarta Får. Redan den 23 maj 1671 fick vi en glimt av hans talanger vid tinget i Hova:

> Kom för Rätten Bengt Hansson i Paradis och beklagade sig, hur nattetid sistförledne Höst från honom stulet blev i en Bod utan något Lås eller Taks uppbrytande - 1 ny Grön klädes Tröia - 5 al:r Rött Kläde - 5 al:r Grått dito - 5 al:r valmar - 1 Ost om 13 mkr och Ett djurgarn af Lin;
>
> Tröjan hade han sedan känt igen hos Hindrich i Bruntorp i Tånger(åsa) socken i Närke, den Hindrich sagt sig ha bekommit af Enkan Kierstins i Kvarnbolets son Anders Bengtsson /vilken Bengt Hanssons måg bliva skulle/ emot en vargsax; deslikest hade Hindrich bekänt, att Anders Bengtsson samma gång tillbudet honom rött kläde för en Bössepipa ...
>
> Anders Bengtsson ställdes till examen, men kunde till ingen bekännelse komma, utan nekade på det högsta, att han aldrig samma saker från Bengt i Paradis hade stulit, mindre varit den som med Hindrich i Brunstorp handlat hade.
>
> Resol: Bengt skall till nästa ting skaffa fram sina vittnen, Hindrich i Brunstorp med de flera, som kan tillvita Anders Bengtsson denna last.
>
> Mäster Hans hustru Sigrid i Finnerydian tillhummade och Anders Bengtsson i Kvarnbolet att han för 2 år sedan hade bortstulit 32 al:r Lärft och 30 al:r Brätts väv vid Finnerydian av dessa skäl; först att Anders söndags morgon (samma dag då vävarna stulna blev) varit i hennes hus och sett var vävarna utlades, sedan när han i Finnerydia kyrka gången

vart, gick han under predikningen ur kyrkan, lämnade sin hatt kvar och sedan icke igenkommit förr än långt efter middag, och bett kvinnfolken där sammastädes att låna sig en mössa efter hans hatt vart inlåst i kyrkan.

Anders här till i lika måtto nekade att ha samma vävar stulit, men icke att han varit i hustru Sigrids hus om morgonen, och att han gick ur kyrkan bittida skedde för att han blev opasslig av det han om morgonen i Finnerydian drack och nödgades gå ut på marken och lägga sig och försov sig, och vaknade ej förr än efter middagen.

Detta uppskjutes till nästa ting.

Hova dombok den 15 februari 1675:

Ställdes för Rätten en Torpare på Tivägen Anders Bengtsson i Kvarntorpet och anklagades först och än ytterligare av sin svärfader Bengt Hansson i Paradistorpet för någon stöld, som han för några år sedan hos honom begått....

Var om Anders Bengtsson till förhör ställdes och på sin svärfaders klagan svarade sig icke ha samma persedlar stulit, ehuruväl han icke nekar, att ha dem sedan igenkänt vara sin svärfaders, utan föregivandes att hans svåger Algut Bengtsson i Kyrkiohävden skall samma stöld ha begått, som sedan persedlarna till honom burit och han efter hans begäran föryttrat och försållt, såsom tröjan i Närke och det röda klädet till Carl i Bräcke i Rudskoga socken i Värmland.

Algut här på framkallat och examinerat högeligen sig beklagade över sin svågers omilda och vrångvisa förklaringar och angivan, bedyrandes sig därtill aldrig vara skyldig, utan hans svåger sådant gjort av lutter avund, i det han honom har fasttagit och fängslat, då han för kyrkotjuvnaden i Finnerydian blev misstänkt.

Där näst klagade Algut med Erik i Kyrkohävden, att Anders Bengtsson har hos dem också stulit, neml. från Algut en grön tröja och från Erik 16 al:r Wallmar; inläggandes Per Eskilssons attest uti Finnerydian, vilken betygar efter Påvels hustrus i Skyttehemmets berättelse, att denne Anders Bengtsson har hos henne i en Bod under egen Lås och nyckel haft 16 al:r Wallmar, vilket igenkänt är av Erik efter hustruns berättelse, på en vit tråd, som var invävd i samma Wallmar, såsom och en halvengelsk grön tröja, den Algut säger vara sin.

Till vilken stöld Anders Bengtsson också alldeles nekar och säger att tröjan som i Skyttehemmet hängde var hans egen, men icke haft någon Wallmar der eller på något ställe sådant sålt.

Härvid framkom Olof i Fagerlid och tillade Anders Bengtsson, att på första bönedagen uti sist förledet år ha ifrån honom stulit 22 al:r Lärft.

Anders Bengtsson nekar icke att ha sålt Lärft i Värmland, men föregivandes sig det ha köpt av sin legoknekt och lejt penningar av Lars Månsson i Gatan 18 Daler, det Lars fuller Edligen tillstod.

Därpå framkom Per Eskilsson i Finnerydian och betygade, att Anders Bengtsson har tillförne om detta Lärft förskjutit sig på en soldat och gammal Tjuv Hälges Lasse och i så måtto uti denna sak tvetalig.

Olof i Fagerlid indrog och till mera skäl, att Anders Bengtssons Hustru hade kort förut varit hos honom och sett var samma väv hade legat, såsom och att hon varit hos honom, sedan hennes man blev fängslad och bjöd honom förlikning.

Algut i Kyrkiohäfden berättade, att när krögarehustrun i Finnerydian uppspanade samma Lärft i Skyttehemmet, talte hon Anders där om till, då sade han sig ha fått samma Lärft av Olof i Fagerlid för en Bössa, men som hon ej kände det för sitt, lät hon det bliva.

Noch framkom och Algut i Korsbäcken, klagandes att honom icke länge sedan blev hans goda (?) frånstulet, och Elden sedan på hans Bodar satt, var om han också har misstänkt denne Anders Bengtsson, efter som sedan är Oxkött uti hans hus funnet och han likväl icke har något slaktat det året.

Ehuruväl denne Anders i detta som de förra målen noga examinerades, nekade han likväl här till, föregivandes sig ha köpt 2 lb kött av Olof i Trehörningen såsom och något av Anders Olsson i Kvarnebolet.

Där näst framkom Anders i Sandåsen och klagade att uti förleden sommar blev honom frånstulet 2 lb Ost, 2½ lb smör, En malmgryta liten, varav sedan återfanns i Anders i Sandåsens egen Lövbod, Smörbyttan och vid pass ½ lb därur taget, men Grytan igenfunnen med Finnerydians kyrkoflaska i Jöns Lövkoja i Linnehult och när hans hustru talte Anders Bengtsson där om till, hade han henne slagit....

Än framkom Anders i Högskog och klagade uti förleden sommar vara från honom stulet en kvinnfolks Linkjortel af Treskift väv, ett Förkläde af Bråthsväv och ett par Stigbyglar med Stigläder och vid efterransakan funna på Anders Bengtssons Stuguvägg....

Anders Bengtsson lika som tillförne nekade till denna stöld och föregivandes sig Stigbyglarne kiöpt av en Lösdrifvare, benämnd Svärt-Anders....

Sist beklagade sig Finnerödieboerna, att i deras Kyrkia är för kort tid sedan en stor tjuvnad begången i det deras kyrkokista är uttagen och buren upp i skogen, och där ur stulet till 14 Daler Kmt såsom och en Tennflaska med vin samt oblater, Kalk och Pateen;

1 Dragandes en stor misstanke till denne Anders Bengtsson, efter som han för åtskillige stölder är berycktad.

2 Att trots att han är en fattig karl och lejt knekt och sin ringa Ägendom der till kostat, har nu sedermera haft penningar nog,

3 Sedan i Finnerydia kyrkia stals, har han inte till kyrkian kommit eller där varit, ej heller velat dit komma när hans Moder begrofs,

4 Då han först blef fängslad, har han hållit sig ur vägen och sedan när han med Järnen rymde, och sig låter dem avslå, har han än mera till flykten taget och sig undanhållet, som så mycket mera gör honom misstänkt,

5 Är och hos honom funnet 2 stn Lirkar[96], då han först fasttogs med en liten Pung af Gyllenduk, som icke kännes.

Anders Bengtsson togs här på till enskilt förhör, vilken efter sitt .... förhärdade sinne, höjeligen till kyrkotjuvnaden nekade; och föregav att Pungen hade han fått af Jöns i Fagersand, och Krokarne, som icke till några Lirkar skolat vara gjorda, brukade han till klinkelås hemma hos sig och den andra hade varit en liten Isbill, som han hade krökt och slipt till, att harka sig öfver glatt Is med, när han sig på andre Glattisar satte.

Tillspordes honom vem som slog av honom Järnen då han slapp lös, var på han bekänner att Svarvaren Anders i Fagersand hade det gjort och samma gång köpte han av honom ett par Stövlar, deslikest har han givet honom varning, då Sven i Kiärret med andra flere skulle komma och fängsla honom....

Än vidare försköt sig Anders på Lille Jöns i Bygget, att kyrkoflaskan med Anders Gryta i Sandåsen, var uti Jönses fällen funna.

Jöns i Bygget inkallades och beskylldes av Anders för diverse oegentligheter, vilket Jöns å sin sida förklarade till alla delar, vara falska tillvitelser. Rätten sköt upp målet till nästa ting. Under tiden skulle Anders Bengtsson förvaras i Kronans häkte.

Hova dombok den 18 juni 1675

Vart Anders Bengtsson i Kvarntorpet åter inställd om de på förra Tinget tillvitte och tillagde stölder och än vidare examinerad, men inga nya skäl framkom om dessa.

Svarvaren Anders i Fagersanden, som Anders Bengtsson förra tinget beskyllt för att ha slagit av sig Järnen, varnat honom samt sålt stövlar till honom blev inkallad och till förhör ställd. Han kunde dock i ingen måtto övertygas, utan nekade höjeligen att han varken slog av honom järnen, ej heller varning gav, men klagade, att då Anders Bengtsson var hos honom stal han stövlarna. Anders påstod det förra, nekade till stölden, men hade inga bevis.

Såsom Tingsrätten i alla desse stölder med Anders Bengtsson icke kunde komma till någon bekännelse, hemställdes till Härads Nemnden i vilka punkter de kunde Anders Bengtsson värja eller fälla och resolverades:

1 Anders Bengtsson skyldig till stölden hos sin Svärfader Bengt Hansson i Paradis, som värderades till 20 Daler 30 öre Smt: Item brottslig till det stulna Lärft hos Olof i Fagerlid, som värderades till 20 Daler 24 öre Smt. Såsom ock till den stöld, som hos Anders i Högskog varit begången, värderat för 1 Daler 4 öre.

Tillsammans gör detta 24 Daler 26 öre och Anders Bengtsson dömd att plikta Tredubbelt efter Kongl. Straffordningens 3 Art Nembl. 74 Daler 14 öre Smt och vedergälla målsäganderna sitt.

För övriga stölder kunde Anders mot sitt enständiga nekande inte dömas, enär bindande bevis saknades.

---

[96] Dyrkar

För Anders äreröriga beskyllningar mot sin svåger Algut Bengtsson i Kyrkohävden och Lille Jöns i Bygget döms han plikta tillhopa 20 Daler Smt samt för den pust han givit Anders hustru i Sandåsen 3 Daler Smt eller i allt 95 Daler 6 öre Smt.

Anders Bengtssons bedrövelser var inte slut med detta. År 1677 den 17 september stod han åter vid skranket och då instämd för att ha slagit Per Skytt i Slottsbol i huvudet med en yxhammare, bedrivit hor med Annika Töresdotter vid samma hemman och sökt förgöra sin hustru med mercurium eller arsenik. Därutöver var Anders även anklagad för att ha berövat Töres i Slottsbol livet. En resumé av dombokens protokoll följer nedan.

Slagsmålet med Per Skytt började, då denne kom fram till Anders och Lars Svensson från Högsåsen, då de höll på att tillverka hjulvirke åt den senare. Per Skytt kommenterade då arbetet med "här lärer visst blifva vackert hiul af", varvid Anders svarade: "Ja, men har du giordt Stocken till reds, som du sagdt att du skall låta mig halshuggas vid på Hässlebräckian". Per svarade då "om så är, så kan der tillförende vara avhuggen en rätt så god karl, som du är". Anders kastade då ifrån sig hjulvirket och slog Per i huvudet med yxhammaren, så att han segnade ner. Per reste sig, greppade Lars yxa och skulle i sin tur ge sig på Anders, men denne rymde fältet och sprang till skogs. Per gick in och lade sig efter sviterna från yxhammaren, men kryade snart på sig.

Per Skytt tillfrågades av rätten, varför han fällt orden "at tillförende äfven en så god karl som han kunnat varet på Hässlebräckian halshuggen". Per svarade, att Jordan i Hävden berättat hur "marterligen en Böfvell på Hässlebräckian hade hanteradt Bengt i Svenstorp innan han fått huvudet af honom", och att det skulle varit väl om densamme även fått denne Anders "åstad at tillijka giöras af med dem begge med ett omak". Per ansåg uttalandet motiverat av att Anders "stack Eld på Alguts vistehus i Korsbäcken" sedan han tagit vad, som förvarades i detta, och om inte elden blivit släckt, hade hela torpet lagts i aska.

Per berättade sedan, att han en gång kommit på honom, när han bedrev otukt på en näverstabbe med Töres 16-åriga dotter Annika. Av skomakaren Per i Allmänningarud hade han även fått veta, att Anders hade stulit två ostar från Annikas mor Ingrid. Ostarna hade han burit tillbaka, när han blev tilltalad om stölden. Per ansåg att detta räckte, för att han skulle kunna stå för orden "at en så god karl som han hade tillförende på Hässlebräckan blivit avhuggen".

Lägersmålet med Annika Töresdotter bekände båda, fast för hennes del under tårar och klagan, ”att han som var en gift man och bättre visste, henne till detta ganska lättfärdeligt förmått och bedraget”.

Angående uppgiften om att han sökt förgifta sin hustru, visade Jordan Nilsson i Hävden ett litet knyte med smör och ister, i vilket var inblandat diverse saker, främst mercurium. Anders påstod dock, att det var victril, som han använt för att smörja och svärta skinn. Jordan berättade därefter, att då Anders blev gripen av Ansten Ryttare i Bondetorp (Bårtorp?) och Håhultskarlarna på ett höränne i Hävden, hade han lämnat sin kniv till Jordans mor, som låg på samma ränne, för att de inte skulle ta den ifrån honom. När han sedan blev låst i järn och ledd in i stugan, skubbade han av sig knytet ur byxesäcken och ner på golvet, där Jordans hustru sedan tog hand om det.

Jöns Svensson i Paradisängen, där Anders en tid varit bosatt, berättade, att när Anders hustru under sin barnsbörd något före jul "var lösten på fremmat math", hade han köpt en smörask av Lars Olofsson i Paradis. I denna hade han i ena ändan förvarat mercurium, vilket Jöns hustru upptäckt, när det vid fönstret glittrade i smöret. Hon tog smöret tillvara, vilket Jöns nu hade med sig till tinget. Detta blev dock mer påtagligt, då han köpte ett mjölktråg av Jöns hustru, och när detta var halvätet lämnade resten till hustrun med orden: "Nu skall du äta upp detta!" I mjölken var då strött så mycket mercurium, att när hon ätit, började allt snurra runt för henne, och hon svimmade på en bänk, där hon kastade upp "både gåhr och blod". Hon hade antagligen dött, om inte Jöns folk gett henne söt mjölk att dricka. Hon låg i tre dagar, innan hon kunde gå upp.

Den överblivna mjölken hälldes ur tråget i en gryta med diskvatten, som gavs till svinen. När grytan gjordes ren, var dess botten vit av mercurium. Alla svin blev sjuka, och en gris dog efter åtta dagar. Om grannarnas berättelser var sagor vet vi inte. Anders hustru var inte

närvarande vid tinget, men lät via sin broder, Algut i Kyrkhävden, meddela, att hon inte klagade över sin man.

I protokollet följde sedan en redogörelse över Töres Jonssons i Slottsbol mystiska försvinnande. Anders Bengtsson kunde dock inte kopplas till detta, varför han friades från den anklagelsen.

En tidsbild i anslutning till redovisningen var, att Per Skytt vid tinget berättade, att Töres hade förändrats den sista tiden. Detta visade sig "genom att han både bittida och sent gått med skor, när han tillförne varit så grannlagat, at han esomoftast om starke vinteren intet nändes ha dem på sigh, uthan både i Snöen och på Ijsen baarfootat uthgick". Man tänker då osökt på den finne, som i smällkalla vintern kom vandrande med uppknäppt skjorta och iskristallerna glittrande som en pansartröja på det hårprydda bröstet. Töres i Slottsbol var gift med Ingrid, trolig dotter till Erik Biörsson från Biörsgård i Paradis. Han tillhörde då säkert själv samma sega och stryktåliga kategori av finska invandrare. För härdning av hans fysik fanns enligt domboken en badstuga eller bastu i Slottsbol.

Protokollet i domboken avslutas med följande:

> Resolution: Anders Bengtsson bötar för yxhammarslaget mot Per Skytt 5 Daler Smt, för lägersmålet med Annika Thöresdtr 80 Daler Smt samt för att han använt gift och så när förgiftat sin egen hustru 10 Daler Smt eller tillsammans 95 Daler Smt. Därutöver, eftersom han varit dömd flera gånger och icke visat tecken på bättring, dömes han nu ur häradet.

År 1680 i juli månad stämde Lars på Hallan en tobaksbesökare med namnet Anders Bengtsson, vars dramatiska och vingliga spår vi då möjligen hade kunnat följa från soldat vid Gatan år 1640 till tobaksbesökare vid Hallan 40 år senare. Försäljningen hade i så fall under tiden bara förändrats från stulen väv till tobak.

Kvarntorp	*Anders Olofsson Finne*, hustru Anna	1593-1644
1593	Olof Andersson, hustru Kerstin	1630-81
85 möh	Olof Olofsson, hustru Karin Hansdtr	1660-1700
	Sven Eriksson, hustru Kerstin Olofsdtr	1677-1718
	Erik Olofsson, hustru Kerstin Svensdtr	1680-1719
	omgift med Per Philipsson	1720-51

Foto: Kristina Olsson 1980.

Anders Olofsson Finnes stubbarättsbrev hade följande lydelse:

> Wi Carl med Guds Nåde Sveriges Rikes Arvfurste och Föreståndare, Hertig till Södermanland, Nerike och Wärmeland giöre wetterliget, att efter denne brefwisare Anders Olufsson hafwer för tre åhr sedan begynt rödja ett Torpställe på Cronones Egendom benämnt Qwarntorp, på Hofwa Sochn och Wadsbo härad liggande, och ödmiukeligen begärt samma Torpeställe att bruka och behålla sedan han det hafwer opröjdt, byggt och kommet till macht, det wij hafwer grundeligen efterkommit, dock med sådanne willkor och förord, att wår Fogde samt Häradshöfdingen och Tolf beskiedlige Män av Häradet skola först den plats bese, som han avrödja will, så att det icke sker gamble Bohlbyar till hinders och meen eller på någons enskyldige ägor, som med Råå och Röör omlagde finnas, och desse förenämnde skola lägga dem till förberörde Torpestad i Skog och Mark, som därtill höra skall, att den som det besitter och brukar må weta vad honom med rätta tillhörer, sedan när så är rättviseligen synt, rannsakat och lagat, skall han nyttja dess Torpestad skattefri och utan tunga i sex år, räknandes från den tid han det först upptog, och när de åren ute är, skall det först skattläggas eftersom det kan wara med ägor godt och lageligt till, desslikes skall hans barn och efterkommande hwar efter annan wara närmast till att besitta samma Torpestad för årlig skatt och utlagor liksom annan Skattegärd. Där vår Fogde, Häradshöfdingen, Länsman och alle andre måge veta sig efterrätta. Gifwit i Örebro in April 1597.

Carolus

Anders Olofsson kallades vanligen ”Anders Finne i Torpaskoga”. I motsats till andra finnar på Tiveden, vars speciella epitet snabbt förvann, behöll han beteckningen ”Finne” från första uppgiften i en tiondelängd år 1600 till sista uppgiften i en mantalslängd år 1642. Enbart i stubbarättsbrevet var benämningen utelämnad.

År 1609 blev Anders Finne anklagad och stämd för dråp på Sule Larsson från Eriksbacken samt dömd till döden för brådomsskillnad. En broder till den senare, Hans Larsson Est/Ess, var denna tid bosatt på Torpaskoga. Efter förlikning med denne och släkten blev Anders Finne benådad.

Stubbarätten för Kvarntorp bibehölls inom släkten åtminstone fram till år 1791 då Greta Jonsdotter i Ekebacken krävde att återfå den rätt, som hennes avlidne farbroder i egenskap av förmyndare tillskansat sig under hennes omyndiga år. Vid tiden för käromålet disponerades Kvarntorp av en dotter och måg till farbrodern. Rätten avslog hennes begäran, eftersom 40 år hade gått efter faderns död, utan att hon gjort framställning härom, samt att hon inte ansågs ha bevisat sin släktskap med Anders Olofsson Finne på ett tillfredsställande sätt.

Kyrkhävden	*Sigfrid Eskilsson Finne*, hustru Malin Bertilsdtr	1634-41
1634	Änkan Malin	1642
195 möh	Jöns, hustru Malin	1644-47
	Olof Helgesson, knekt	1648
	Tohl, skytt, edgångsman, hustru Elisabet Jeansdtr	1642-80
	Sigfrid	1655
	Algut Bengtsson, edgångsman, hustru Karin Håkansdtr	1671-81
	Erik Bengtsson, hustru Kerstin	1671-74
	Herr Per Hoof, hustru Karin Staffansdtr Berg	1684-87
	Töres, edgångsman	1686
	Jon Nilsson, hustru	1691-97
	Nils Hansson Tifverman, hustru Maria Andersd Zenert	1697-21

Foto: Lena Gribing 2004.

När Kyrkhävden togs upp, vet vi inte. Torpet köptes den 5 december 1638 av Carl Bonde, och övergick därefter i mågen Conrad Falkenbergs ägo. I jordeboken återfanns torpet dock först år 1663 och då som ett frälsetorp under Falkenbergarna med Tohl, skytt, som brukare.

Sigfrid Eskilsson Finne kan ha varit den som tog upp hemmanet. Hans aktiviteter i Sverige skapade dramatik både här och i Finland. Vi låter domboken berätta:

> Hades för Rätten Segfred Äskelson i Kyrkohävderna på Tivägen, gift bonde, vilken blev beklagat af Malin Ericks dotter som äkta hustru i Rautalamby uti Finland, där han utan all skuld och brott av stor lättfärdighet hade henne övergivit och dragit hit in på Tivägen och taget sig anner hustru Malin Bertils dotter, som med honom nu boandes är och låtet den första igen sitta med 3 små äkta barn efter sig och bodde tillhopa i 6 år.
>
> Malin Ericks dotter skaffat sig bevis av sin kyrkoherde Herr Paulus Martinis ifrån Rautalamby givet den 29 Januari anno 1639, som medföljande vidimerad Copia Ord ifrån Ord utvisar hon sig redeligen och väl förhållet. Har kommit uti äktenskap med denne sin sista hustru Malin Bertils för 6 åhr sedan och med henne äger ock 3 barn och har den första ej annat beskylla, utan allenast hon war ondsinnat.
>
> Och hans sista gifte Malin Bertils dotter befrias alldeles efter nämdens noga ransakning samt henne och hennes föräldrar var alldeles ovetandes honom förende gift var, efter den vittnesförsäkring, som några finnar, hans landsmän från Medskogen i Värmland, till kyrkoherden H: Anders i Hova av dem anammat hade, det äger ock ges Landshövdingen i Värmland här om tillkänna, att de därför må tingsföras och dömas N: Lasse Hendrichsson och hans svärfader Phillippus och Hendrich Hendrichsson.

Därför Segfred Äskelsson, som har gånget ifrån sin laggifta hustru, utan laga skuld eller bevisligt brott och taget sig en anner till laggift hustru och hävdat medan den första levde i 6 åhrs tid, kan icke befrias at ha sig försett emot till sitt livs förverkande efter det 5 Cap i Högmålsbalken, med mindre han njuter Höga Överhetens Nåd.

Varefter Malin Ericks dotter bekände, att Segfred förenat sig med henne till hennes fulla åtnöje, och att hon inte mer begär att vara tillsammans med honom i äktenskap, utan vill förse och försörja sig som hon bäst kan och där bredvid i all underdånig ödmjukhet mycket bönfaller för Segfred om hans livs förskoning, att han får bli hos sin sista hustru och barn och dem försörja, var med hon gav sig tillbaka till Finland igen.

Copia av Malins Vittnesbörd

För alle de Edle Wellb välförståndige, välvise, gode Herrar och män, som detta mitt närvarandes öppna brev händer att förekomma, önskar jag all lycksalig välfärd samt med andelig och lekamlig välsignelse av endast vår frälsarman och saliggörare Jesu Christo.

Där näst bekännes att jag underskrivne gör härmed vetterligt, att denna min brevviserska och åhörare, Malin Ericks dotter är nu stadder uti sin resa hädan till Sverige där till att fråga och uppspana sin äkta man Segfred Äskellsson, kolare i Häräntarpellby, som för elva år sedan härifrån till Sverige drog, med vilken hon 3 barn avlat har och nu är han kommen uti annat giftermål i Sverige, såsom här berättandes är.

För den skull till H. K. Maij:tt vår allas nådigst rättsvårdande Drottnings och arvfurstinnas i Sverige trogna befallningsmän, uti vad stånd och kondition de helst vara kan, som förbenämnda brevviserska förekomma, min ödmjuka bön och tjänstvilliga begäran, att de denna Malin Ericks dotter i sin rätta resa ej ville platsa eller något hinder göra, utan hellre till det bästa hjälpa och befordra hennes sak och ärende, när hon som umträngd varder, alldenstund hon sig uti sin mans frånvaro har sig ärligen och kristligen ställt och förhållit, såsom en ärlig och kristlig kvinnkönsperson ägnar och bör. Och han efter Sveriges lag må straffad bliva. Sådant och allt annat i lika måtto alltid vänligen och tjänstvilligt gör och förskylla vill, när mig så tillsagt varder, alltså uti sanning och under mitt sigill och egen hand. Datum Rautalamby Prästgård den 29 Januarij 1639

Paulus Mathiae P:r Rautalumbensig[97]

Sigfrid benådades inte. Malin stod som änka 1642. En son till paret kan dock ha visat sig senare. En Sigfrid från Kyrkhävden stod nämligen i Finnerödja kyrkoräkenskaper 1655 och en Sigfrid Finne i Hova kyrkoräkenskaper 1674. Namnet var ovanligt. Enligt protokollet ovan hade familjen tre barn. Sigfrid kan då ha varit ett av dessa.

Rautalampi var en kommun i Kuopio län i landskapet Savolax.

År 1664 var skytten Tohl anklagad för lägersmål med pigan Anna Olofsdotter från Brynterud. Han nekade och lyckades befria sig med följande laggärdsmän:

> Olof i Långåsen, Bodarna, Per i Ebbetorp, Johan i Holmen, Bodarna, Nils i Nybygget, Erik i Posseborg, Per (Eskilsson) i Finnerödja, Sven (Jonsson) i Paradis, Sven (Persson) i Lövåsen, Per (Jonsson) i Högshult, Olof i Åsen samt Lars (Olofsson) i Paradis.[98]

Flera av dessa är och övriga bör ha varit finnättlingar. Johan i Holmen var troligen ättling till finnen Anders Mårtensson, som efter Morgonstjärneupproret bråkades och steglades i Örebro år 1653. Att en svensk skulle ställa upp till försvar för en finne i ett mål av denna art är föga troligt.

En Töres i Kyrkhävden var år 1686 edgångsman för skytten och skogvaktaren Nils Eriksson i Orrkullebäcken. Det kan vara samme man, som tidigare kallats Tohl.

Algut Bengtsson var son till Bengt Hansson i Paradis. Han återvände till Paradis 1682. Dessförinnan hann han dock vara edgångsman för Olof Bengtsson i Bondetorp, som anklagats för stölder år 1679. Den senare var svåger med stortjuven Anders Bengtsson från Kvarnbolet.

Nils Hansson var kvartermästare och son till Hans Nilsson och Sigrid Olofsdotter i Östra Finnerödja. Hustru Maria var dotter till tullnären Anders Johansson Zenert i Hova.

Flertalet åbor i Kyrkhävden under förra delen av 1600-talet bör ha varit finnar eller finnättlingar.

---

[97] Hova dombok den 13 juli 1640

[98] Hova dombok den 6 oktober 1664

Kärr/	Anders	1637-42
Kärret	NN, dtr Gullborg	1657
1635	Backstuga före	1670
135 möh	Sven Nilsson	1670-1720
	Per, skräddare	1677-87
	Nils Nilsson, knekt, hustru	1683-1702
	Chrisman Jonsson, skomakare	1689
	Gunnar Eriksson, död 1698, hustru Anna	1695-1700
	Maret Jonsdtr, död	1698

Foto: Lena Gribing 2004.

Kärret framträdde första gången med en Anders år 1637. I en boskapslängd tre år senare förfogade densamme över en tjur och en ko.

Vid Skogskommissionens jorderannsakning år 1684 berättade åbon Sven Nilsson, att han med Falkenbergs tillåtelse tagit upp torpet år 1670. Dessförinnan hade det bara varit en backstuga under Orrkullebäcken. Under Svens tid fram till 1684 hade torpet varit oskattlagt. I jordeboken blev det infört som ett från Skagersholm reducerat kronohemman år 1685. Från denna tidpunkt disponerades det av en knekt.

År 1657 angav domboken att Gullborg hade fött oäkta barn. Strax efteråt hade hennes husbonde Torkel i Önsbolet, Undenäs gift man, skickat hem henne till sin mor i Kärret. Jöns Simonsson i Orrkullebäcken påstod att Torkel var fadern. Målet överlämnades därmed, för att avgöras av Valla tingslag. Moderns namn är okänt. Av detta framgår, att backstugufolket inte alltid redovisades i de officiella längderna. I dessa räknades normalt bara skattebetalare.

Sven Nilsson kan ha haft uppdrag som kronorättare. År 1677 berättade nämligen stortjuven Anders Bengtsson vid tinget, att han varnat Anders Svarvare i Fagersand, för att Sven i Kärret skulle komma och hämta honom. Vidare hade Sven påföljande år för kyrkans räkning hämtat den nya kyrkklockan, ett uppdrag som församlingen fick ersätta med 8 daler och 8 öre.

En sista gång framträdde Sven Nilsson i Kärret år 1720, då han på Sven Nilssons i Gatan begäran undertecknade en attest angående stubba- och bördsrätten till hemmanet Bråten. Sven Nilsson var vid detta tillfälle 96 år. Ett engagemang, som vittnar inte bara om vitalitet utan även om ett anmärkningsvärt gott minne i hög ålder.

Skomakaren Chrisman Jonsson blev omskriven i samband med sitt uppdrag som vägvisare åt det militära uppbåd, som 1689 tvångsvärvade skomakaren Lars Tohlsson i Korsbäcken. Chrisman kan ha varit son till Jöns Simonsson i Orrkullebäcken. Mer säkert än detta, var dock Marit Jonsdotter en dotter till densamme, liksom att hon var änka efter skräddaren Jonas Jonsson i Orrkullebäcken. Denne blev ihjälslagen av Måns Månsson i Häggebo år 1666.

Inslaget av finnar i Kärret upplevs lika tydligt som det i Orrkullebäcken. Tendensen med finnättlingar i Kärret kvarstod även under inledningen av 1700-talet.

Lindehult	Änkan	1601-09
1593	Sven	1639-53
175 möh	Jon Larsson, skytt, skogv., hustru 1 Kerstin	1642-69
	2 Brita Larsdtr	1670-84
	Nils Olofsson, dräng	1649
	Änkan Brita Larsdtr	1684-88
	Nils Jonsson, soldat, hustru Brita Larsdtr	1688-1710
	Per Nilsson, avrättad Binneberg	1688-1710

Foto: Einar Karlsson 1940. Byggår tidigt 1800-tal.

När eller av vem Lindehult upptogs framgår inte. Änkan till denne blev dock från 1601 tilldelad städsle- och fodernötspengar i likhet med bl a Backgården, Hallan, Finnerödjan och Vallsjön. Torpet bör då ha blivit upptaget samtidigt som dessa. Åren 1610-38 saknades

Lindehult i redovisningen och kan då ha legat för fäfot. I jordeboken blev det infört som frälsetorp under Falkenberg 1663, varvid arvingarna skulle förklara när och på vilken mark det var upptaget.

Conrad Falkenberg dog 1654. Året innan hade han på Lindehult placerat sin skytt och skogvaktare Jon Larsson. Redan år 1649 var dock drängen Nils Olofsson från Skagersholm insatt på hemmanet, möjligen för att få detta upparbetat. Dess status som hemman framgick 1650, då drottning Kristina räknade in Lindehult som en boplats i den nya församlingen.

Jon Larsson var gift två gånger. Han lämnade efter sig änkan Brita, en dotter Sigrid från första äktenskapet samt dottern Kerstin i det senare. År 1687 blev änkan Brita anklagad av sin styvdotter Sigrid för lägersmål med drängen Nils Jonsson på hemmanet. Hon påstod även att drängen skulle ha förgripit sig på den 13-åriga halvsystern Kerstin. När sonen Per till änkan och drängen föddes 1688, framgick det att anmälan inte hade varit obefogad. Sigrids anmälan var annars främst föranledd av, att hon missunnade drängen och styvmodern att få överta barndomshemmet. Så blev dock fallet.

Den 10 september 1710 avrättades sonen Per Nilsson, 22 år gammal, för sitt våldsamma agerande under upproret i Binneberg, då kronofogden Johan Wahrenberg bestialiskt marterades och slutligen avlivades. Samma dag stupade fadern, soldaten Nils Jonsson, vid Helsingborg. Hustru Brita ärvde då inte bara hemmanet utan även de fästegåvor sonen Per förärat Annika Andersdotter i Västeräng, med vilken han avsett att trolova sig.

Året efteråt föddes Hindrich Jonssons och Kerstin Jonsdotters dotter Brita i Lindehult. Moder Brita blev mormoder och arvsföljden tryggad. Hindrich Jonssons hemort har inte kunnat klarläggas. Han dog år 1717. Dödsfallet inträffade under pågående utredning av hans hordomsmål med Karin Larsdotter i Biörsgård.

Tidpunkten när hemmanet togs upp, dess höga läge, yrken som skytt, skogvaktare och soldat, Pers våldsamma agerande i Binneberg samt namnet Hindrich antyder att flertalet åbor i Lindehult - kanske alla - var finnar eller finnättlingar. Senare skulle även Anders Olofsson Finnes ättling Maria Larsdtr vigas vid Henrik Olofsson i Lindehult. Finnar sökte sig till varandra. Där fann de modersmålet, traditionerna, samhörigheten och tryggheten.

Långstorp	Olof	1640
1640	Anders Eriksson, hustru Kerstin	1675-95
145 möh	Anders Larsson, hustru Kerstin Andersdtr	1691-1745
	Lars Nilsson, hustru Karin Andersdtr	1725-66

Foto: Laxå kommun 1976.

Enligt Hova dombok 1686 var hemmanet upptaget med Falkenbergs tillstånd för mer än 40 år sedan. Det kan stämma. En Olof stod nämligen skriven för hemmanet i roteringslängden 1640. I jordeboken blev det dock infört som reducerat kronotorp först 1685. Falkenbergarna hade då fått lämna ifrån sig detta, liksom vissa andra med faderns olaga tillstånd upptagna torp på kronoallmänningen Tiveden.

Anders Eriksson var trolig son till Erik Biörsson i Biörsgård Paradis. För detta talar inte bara, att hemmanet var upptaget på det som Falkenberg menade var Paradisgårdarnas utmark, utan även att Anders vid två tillfällen var dopvittne hos sin troliga syster Kerstin Eriksdotter i Biörsgård. Han hade flera syskon. Av dessa blev Ingrid Eriksdotter i Slottsbol och kronoskogvaktaren Nils Eriksson i Orrkullebäcken särskilt namngivna. Finnen Biörn, som tog upp Biörsgård i Paradis år 1580, torde ha varit deras farfar.

Långstorp var ett ödsligt liggande svedjehemman. En svensk bondson skulle knappast frivilligt ha sökt sig fram till en boplats av denna art. För en finnättling med svedjeanor var läget det rätta.

När Skogskommissionen år 1684 besökte området skrev man:[99]

[99] RA. Skaraborgs Skogskommissions Arkiv 1 B 1:1 den 1 oktober 1684

Långstorpet, ett oskattlagt torp, är på Hr Falkenbergs tillåtelse upptaget för 9 år sedan i stora och tjocka timmerskogen av torparen Anders Eriksson, vilken hade avröjt en tämligen stor skogspark av timmer samt aspe- och björkskog och den med nedfällande och brinnande fördärvat, och redan uppodlat sig åker av sandmölla och stenig örjord till 2½ tunnlands utsäde, än 3/4 tunnlands trädesjord samt äng till ett lass hö, förutom åtskilliga fall och svedjor han gjort både inne i torpets hägnader som utan till i skogen, därav han hade en lada full af svedjefalls råg, och ehuruväl torpet kunde taxeras för 1/8 Hem:n synes likväl samma skatt intet kunna uppfylla den skada, som på skogen skedd är och än framdeles göras kan med svedjande och lövbrytande, där torpet skulle bli bestående och åbon sig där av underhålla, ty synes oförgripligen nyttigare att torpet raserades ....

Vi får av detta korta referat en relativt klar uppfattning om svedjans betydelse för folket på skogarna och kan därmed väl förstå vad som hände, när överheten genom sina plakat under 1630-40-talen och sin skogsordning 1647 tog svedjeråg och rovor ur munnen på svedjefolket.

Lövåsen	Per Smed	1637
Östra	Erik Månsson, knekt, hustru Karin	1638-47
1637	Sven Persson, edgångsman, hustru Karin	1664-72
170 möh	Anders Svensson, hustru	1677-84
	Anders Nilsson, hustru Ingrid	1683-86
	Nils Svensson, hustru	1677-1705

Foto: Lena Gribing 2004.

Östra Lövåsen var länge ett svagt nybygge. Det blev upptaget av en smed efter tillstånd av Conrad Falkenberg. Drygt 50 år senare (1691) blev det skattlagt och infört i jordeboken.

År 1664 var Sven Persson en av tolv laggärdsman, som friade Tohl i Kyrkhävden från anklagelse om lägersmål med Olof Helgessons dotter Anna i Brynterud. Flertalet laggärdsmän var finnättlingar. Sven Persson tillhörde därmed troligen samma kategori. Se Kyrkhävden.

Den 15 februari 1675 gav domboken oss viss insyn i torpets utveckling, samtidigt som den beskrev Hindrich Falkenbergs syn på faderns fogde Olof Elufsson.

Kom för Rätten Högvälborna Fröken Beata Oxenstiernas fullmäktige Befallningsmannen Lars Andersson och efter insinuerad fullmakt klagade att Hans Excellens Landshövdingens över Älvsborgs län Högvälb. Hr Hindrich Falkenbergs folk, utan tvivel genom deras herres tillskyndan, ha en otillbörlig åverkan gjort, i det de sist förledne sommar ha avhägnat hans Pricipalinna en ängehage benämnd Lövåsen med en gärdesgård, och sedan andra gången, då hans Principalinna har åter samma hage låtit inhägna gärdesgården nedrivit, hagen jämväl avslagit och höet med sig egenvilligt bortfört.

Vilken Ängehage Välb. Fröken Beata Oxenstierna för många år sedan efter sina sal. Föräldrar ärvt och intill sistförlidet år roligen possiderat, och dess ränta årligen uppburit. Fullmäktigen begärde laga plikt och böter för gjord åverkan.

Däremot begärde Hindrich Falkenberg, att fullmäktigen måtte först bevisa, ett av de fem laga Fång eller till det sjätte en urminnes hävd på Ängehagen Lövåsen.

Befallningsmannen Lars Andersson sade sig icke vidare vara fullmäktig, än att endast klaga över den åverkan å hans Principalinnas många års roliga possession är förövat.

Men Hr Landshövdingen påstod att fullmäktigen måtte först lagligen bevisa hagen vara hans Principalinnas, så skall Hans Excellens sedan Contrarium visa att hagen med rätta var hans.

Varpå Hr Landshövdingen sade sig för tingsrätten vilja referera Hagens beskaffenhet och hur han är kommen att taga sitt igen. Att i dess sal. Faders Conrad von Falkenbergs livstid, hade han där en smed boende, men eftersom samma Hage eller Torp Lövåsen låg hemmanet Gatan något när, upplät hans sal. Fader samma hage och Torp till sal. Riksamiralen Greve Gabriel Oxenstierna, som om hemmanet Gatan var rådande, och att däremot vedergällning skulle bekommas. Men då inget vederlag erhölls tog han sitt igen.

När samma hage efter hans sal. Faders död kom i syskonskifte, blev den fallen på hans broder sal. Conrad Falkenbergs lått. Då blev samma hage i hans sal. broders omyndiga år genom dess elake och skiötslöse Fogde Oluf Elufsson, som alltid i Gatan umgicks, åter kommen under Gatan igen.

När nu Hr Landshövdingen efter sin sal. broders död började rannsaka om den otrohet som Fogden på åtskilliga ställen övat och bland annat fann detta, blev han förorsakad A:o 1671 därom tillskriva Högvälb. Grevinnan von Dohna, ej vetandes annat än att Grevinnan samma Änghage med hemmanet Gatan possiderade och begärde få veta vilket vederlag, som för denna äng var givet, men därpå inte fått något svar……

Lövön	Sven Gustavsson, edgång, hustru Kerstin Larsdtr	1650-80
1650	Per, hustru	1655-63
195 möh	Lars Eriksson, hustru Karin	1684-1695
	Anders	1689
	Erik Algotsson, hustru NN Persdtr	1699-1709

Foto: Okänd 1910.

Lövön var enligt uppgift av Lars Eriksson inför Skogskommissionen år 1684 upptaget med Sal. Falkenbergs tillåtelse av Sven Gustavsson cirka 30 år tidigare. Det blev infört i jordeboken som frälsetorp 1663.

Sven Gustavsson blev anklagad av soldaten Lars Helgesson i Torpaskoga för att ha hjälpt soldaten Lars Eriksson i Delebäck att rymma. Sven nekade och inställde sig i rätten med följande edgångsmän:[100]

Per Tidemansson i Sågdammen, Sven Jonsson i Paradis, Ingvald Larsson i Possebergan, Sven Nilsson i Paradisängen samt Nils Nilsson i Grönelid

Han friades.

Den Lars Eriksson, som stod för hemmanet cirka 1684, kan ha varit identisk med soldaten i Delebäck.

Erik Algotsson var enligt en uppgift i Hova dombok år 1709 gift med Per Eskilssons dotter på Mon.

Lövön var ett högt beläget och ödemarksbetonat svedjehemman. Förutom detta visar laggärdsmännen och ingiftet i finnen Eskils familj att åborna på hemmanet under 1600-talet var finnättlingar.

Mossebo	Änkan Marit	1627-37
1620	Bengt, hustru	1640-41
160 möh	Simon, hustru Brita	1644-49
	Öde	1649
	Nils, hustru Sigrin	1655-81
	Bengt Nilsson	1668
	Erik Nilsson, ihjälslagen	1675
	Håkan, snickare	1677
	Måns Nilsson, hustru Elin Andersdtr	1681-1723
	Nils Månsson, hustru Maria Mattesdtr	1719-57

Foto: Lena Gribing 2004.

Mossebo påträffades första gången i boskapslängder under namnen Matstorp 1627 och Måstorp år 1628. Åbon var änka. Nybyggaren bör ha haft namnet Mats eller Mattias.

[100] Hova dombok den 6 juni 1667

Genom Erik Krabbes insats infördes ”Mathesatorp” som ett skattehemman år 1631. Torpet återkom inte under detta namn, troligtvis beroende på att änkan inte kunde fullfölja insatsen, men namnen Matstorp och Måstorp denna tid talar för, att det var Mossebo, som avsågs med denna skattläggning. Mattias var trolig finne.

Torpet drogs in under Vallsjö säteri och fanns upptaget i Horns mantalslängd år 1649 som öde efter åbon Simon. Efter klagomål från allmoge och bondestånd återkom Mossebo som frälsetorp i jordeboken år 1663. Det blev reducerat från Tord Bonde och Vallsjö säteri 1686.

Nils troligtvis äldste son Bengt fick tillstånd att ta upp ett nybygge på Valleruds ägor av Jöran Hård år 1668. Han fullföljde inte detta erbjudande. Namnet Bengt ger oss dock även annan vägledning om hemmanet. Traditionsenligt skulle äldste sonen bära farfaderns namn, vilket i detta fall bör innebära, att vi får knytning till den Bengt, som först stod för hemmanet. Den Nils, som följde denne, bör således ha varit en Bengtsson. Traditionen var denna tid så stark, att vi nästan kan ta detta för givet.

År 1675 blev en annan son till Nils, Erik Nilsson, ihjälslagen på Hova marknad av Per Erikssons söner Sven, Bengt och Per i Västerhäljatorp. Bröderna dömdes från livet.

Måns Nilsson kan ha varit en tredje son till Nils. Han var över 60 år gammal vid samlingen i Binneberg år 1710 och således född före 1650. Under skalljakt hade han blivit skadad av en björn år 1681. Samme Måns berättade för tingsrätten vid en jordrannsakning 1686, att hemmanet var upptaget för 46 år sedan. Tidsmässigt återvände han då till sin trolige farfar år 1640, vilket kan innebära, att Mossebo efter en tids ödesmål återupptagits vid denna tidpunkt.

Nils Månsson begärde år 1719 att få lösa 1/8 Mossebo till skatte. Utsädet var då 2½ skäppa höst- och 5 skäppor vårsäd. Äng fanns till 3 lass hö och därutöver en liten kålgård. Allt värderades till 15 daler silvermynt. Anders Bengtsson från Kvarnbolet skulle därmed ha kunnat köpa 12 Mossebo för sina bötespengar 1675-77. I skattebrevet blev Nils Månsson felaktigt inskriven som Nils Jonsson.

Inget sägs i handlingarna om finnanknytning. Torpet har dock tydlig svedjekaraktär på en höjd mellan två mossar. Det var upptaget i finnbygd med granngårdar som Eriksbacken, Eriksåsen, Kavlebron, Borgan och Vallsjöbol. Finska språket levde kvar här ända in på 1820-talet. Det är dessutom svårt att tänka sig, att något annat än en svedjefinne med sina speciella talanger, sin sisu och sin energi skulle kunna överleva på detta lilla tassemarkshemman. Redan hemmanets namn berättar vad som gäller.

Nolmarken	Johan Smed	1640-47
1635	Per Larsson, hustru Gunborg Jonsdtr	1648-50
180 möh	Änkan Gunborg Jonsdtr	1651-53
	Joen Larsson, hustru 1 Gunborg Jonsdtr	1657-63
	”- 2 Ingrid Svensdtr	1664-80
	Änkan Ingrid Svensdtr	1680-84
	Son Sven Jonsson, till Korterud	1674-97
	Lars Svensson, död -28, 78 år	1684-1728
	Bengt, hustru Kerstin Svensdtr	1687-1701
	Nils Olofsson, hustru Rangela	1698-1749

Foto: Okänd 1908. Byggår 1800.

År 1684 angav änkan Ingrid Svensdotter för tingsrätten, att Nolmarken var upptaget av Per Larsson för 36 år sedan, dvs 1648. Av mantals- och roteringslängder framgick dock, att en Johan Smed fanns på torpet redan 1640-47. I jordeboken blev Nolmarken infört 1663 som frälsetorp under Falkenberg med en Joen som brukare. Samtidigt ålades Falkenbergs arvingar att förklara, när torpet tagits upp och på vilken mark.

Änkan Ingrid Svensdtr var Joen Larssons andra hustru. Hon anmälde som änka efter denne år 1682, att hon hade en oduglig styvson, Elias Persson. Denne hade trots detta tagits ut till knekt i stället för Tohl Eriksson i Paradis. Nästa år var styvsonen ersatt.

Joen Larsson och Ingrid fick sonen Sven, cirka 1674. Han flyttade vid sekelskiftet till Korterud och blev efter en tid en av tingelagets finska nämndemän.

Hustru Rangela i Nolmarken anmälde för den kommission, som tillsattes år 1710 för att utreda aktionen i Binneberg, att fogden Wahrenberg tagit hennes förra man och satt honom på en annan rote "där han död blev". Detta ledde naturligtvis ingenstans, eftersom även fogden vid detta tillfälle hade lämnat den jordiska tillvaron. Uppgiften blev dock en pusselbit av flera, för att foga samman bakgrunden till förloppet.

Benämningen Nolmarken växlade med Nolgården Paradis. Hemmanet får således räknas till Paradisgårdarna. Att vara finnättling i byn Paradis var säkert en vanlig företeelse denna tid. Omsättningen av personer på hemmanet var dock stor. Alla åbor i Nolmarken under 1600-talet har ej redovisats i tabellen ovan.

Nolåsen	Nils	1628-31
1625	Sven, knekt	1648
125 möh	Mathis Giöstasson, knekt, hustru	1649
	Britta, son Joen	1657-66
	Jon	1677-81
	Jon Olofsson, hustru Ingrid Nilsdtr	1684-1708
	Jon Svensson, hustru Kerstin Jonsdtr	1686-98
	Per Christoffersson, kolare, hustru	1698-1709

Foto: Författaren 2002. Byggår 1909.

Vid rannsakning av hemmanen på Tiveden år 1686 angavs Nolåsen vara något över 36 år gammalt och skulle då ha varit upptaget cirka 1648. En liknande uppgift framkom i domboken år 1649 då Mathis Giöstasson i Kvarntorp, Hova socken berättade, att ”Herren” (Falkenberg) satt in Mathis som knekt i stället för Sven i Nolåsen. I realiteten var torpet dock upptaget cirka 20 år tidigare. Första uppgiften om Nolåsen förekom nämligen i en boskapslängd med nybyggaren Nils år 1628. Jordeboken fick sedan vänta på hemmanet i över 50 år. I denna blev det synligt år 1685 som ett från Falkenberg reducerat 1/8 kronohemman.

Jon Olofsson var sonson till Anders Olofsson Finne i Kvarntorp, Finnerödja. Jon Svensson var måg till Jon. Han kom från Lilla Välevattnet.

Personerna på Nolåsen var troligtvis alla finnättlingar. Per Christoffersson angavs vara gammal år 1706. Angående denna kolarsläkt se Ranängen.

Nyborg	Jöns Hansson	1589
1589	Anders (Jönsson), edgång	1621-28
173 möh	Hans (Jönsson), knekt	1624-27
	Jöns Eriksson, hustru Sara Jönsdtr, son Elias	1626-78
	Jon Svensson, skytt, edgång, skogvaktare, hustru	1656-68
	Måg Tohl Eriksson, hustru Elisabeth Jönsdtr	1677-91
	Måg Erik Håkansson, hustru Karin Tohlsdtr	1675-1705
	Anders Mattsson, soldat	1677-89
	Johan Andersson, hustru Sara Eriksdtr	1704-47

Foto: Okänd.

Nyborg låg tillsammans med Posseborgan, som togs upp vid samma tillfälle, ovan den marina gränsen, ödsligt och isolerat på Tivägens krön mellan Hova och Vretstorp. Torpen var förlagda hit av hertig Karl för att skapa vagnsväg över Tiveden. De skulle relativt snart kompletteras med Gatan och Ekebacken. Därmed fick bygden en efterlängtad resurs för att ta hand såväl om vägunderhåll, som passerande vägfarande på denna viktiga del av Tivägen. När postföringen organiserades fick Gatan en central roll i denna som posthemman.

Enligt hertig Karls brev på stubbarätten var Nyborg upptaget av Jöns Hansson år 1589[101]. Tre år senare kunde hertiginnan Kristina från Holstein-Gottorp passera hemmanet i vagn på sin väg till Nyköpings slott. Uppröjningen av torpet gick dock trögt under 1600-talets inledning med missväxt och pest. I räkenskaperna återfinns Nyborg därför först år 1621.

Den först namngivne brukaren Anders var år 1625 misstänkt för att ha skjutit älg. Han nekade och fick fria sig med tolv-mannaed. Edgången genomfördes av:

> Hans Larsson i Hallan, Anders i Ekebacken, Anders Olofsson i Finnerödja, Eskil i Ramsnäs, Lars i Finnerödja, Nils i Backerud, Lars Michelsson i Högsåsen, Påvel i Gårdsjö, Bengt Larsson i Nockerud samt Tommas Dansare (i Trehörningen?)[102]

Laggärdsmännen kom från tidigt upptagna hemman på Tiveden. Samtliga bedöms vara finnar. Även Anders liksom hans syster, omtalad i domboken 1625 och möjligen gift med Jöns Eriksson, kan därmed anses vara finnättlingar. På 1620-talet fanns endast en Thomas i Finnerödja och det var Thomas Påvelsson i Trehörningen. Tillnamnet ”Dansare” var speciellt men förekom denna tid även i Undenäs. En Hans Dansare hade nämligen enligt Valla dombok 1686 tagit upp hemmanet Hanebäcken i denna församling 49 år tidigare, eller cirka 1637.

Jöns Eriksson fick genom Erik Krabbes förmedling Nyborg med skatterätt år 1631. Anders och Hans hade då dött, inkallats eller lämnat hemmanet. Jöns och Saras son Elias flyttade till Västansjö, där han år 1674 dräptes av rivalen Bengt Jönsson från Svenstorp.

År 1656 hade skytten och skogvaktaren Jon Svensson, gift man, "aflat barn med en ogift kona" - ett nöje som kostade honom 80 daler silvermynt, alternativt 6 gånger gatulopp. Han blev därefter år 1667 beskylld för hor med sin hustrus systerdotter, en knekthustru Anna Andersdotter bosatt i Finnefallet. Jon nekade. Även Annas man, knekten Erik Jonsson, som tillkallats från garnisonen i Göteborg, fritog honom från gärningen. Jonas ålades trots detta att kalla elva laggärdsmän, själv tolfte. Följande ställde upp:

> Nils Svensson Hävden, Sven Larsson Herrefallet, Lars Jacobsson Finnerödja, Sven Nilsson Paradisängen, Sven Svensson Välevattnet, Sven Svensson Brinken, Per Jonsson och Sven Larsson i Öna, Nils Larsson Paradisbygget, Nils Nilsson Grönelid, Lars Andersson Undenebotten, Undenäs samt Lars Jacobsson Kyrkhävden[103]

Han blev friad. Trots relativt vanliga även i Sverige normalt förekommande namn för edgångsmännen visar torpställenas namn, att de var finnättlingar. Något annat var väl ej heller att vänta, när den anklagade var skytt och skogvaktare samt den andra intressenten i målet var bosatt i Finnefallet.

Inför Skogskommissionen berättade Tohl Eriksson år 1684, att ägarna inte var släkt med hemmanets förste brukare, men att svärfadern tagit upp det mesta för cirka 50 år sedan. Den Hans, som förekom åren 1617-18, kan dock ha varit son till stubbarättsinnehavaren.

Tohl Eriksson dog år 1691, dottern Karin 98 år gammal 1745 och dotterdottern Sara 83 år gammal 1761. Barnen till Sara och hennes man Johan kallade sig Schagerborg.

Nyborg hade denna tid släktband till Paradisgårdarna, vilket manifesterades genom växelvisa utbyten av dopvittnen. Namnen Johan, Jon, Jöns, Hans och Matts var vanliga finska namn. Laggärdsmännen för Anders och Jon var relativt säkra finnar. Läget var typiskt för ett svedjehemman och tidpunkten den rätta för finsk invandring. Nyborg utgjorde därmed en stabil finsk del av finnbyn på Tivägskrönet.

Orrkulle-	Jon	1613-21
bäcken	Änkan	1628
1601	Lars	1628
145 möh	Måns	1631

[101] Hova dombok den 16 maj 1770
[102] Binnebergs härads dombok den 4 januari 1626
[103] Hova dombok den 29 maj 1668

Torbjörn, hustru	1635-45
Anders, hustru Anna	1642-45
Jöns Simonsson, kolare, edgångsman ,hustru Ingeborg Jonsdtr	1644-73
Änkan Ingeborg Jonsdtr	1673-84
Nils Larsson	1656
Hindrich Simonsson, ryttare, gammal skytt, ogift	1653/1684
Jonas Jonsson, skräddare, hustru Marit Jonsdtr	1663-66
Änkan Marit	1666-72
Tohl Chrismansson, gift med Jöns dtr	1669
Nils Larsson, hustru	1677
Nils Eriksson, skogvaktare, edgång, hustru Ingrid Jönsdtr	1679-92
Lars Larsson, klockare, hustru Maria	1691-1710

Foto: Lena Gribing 2004

.

Hemmanets namn ändrades åren 1601-44 från Ånkullen, Årekullen, Orrekullen, Örnekullen och Älekullen till Orrkullebäcken. Sistnämnda namn förekom första gången i en roteringslängd år 1644 med åbon Anders. Tidigt redovisade åbor på torpet var en änka år 1609 samt Jon dagkarl 1613. Samme man återkom troligtvis i boskapslängderna 1620-21.

Hemmanet var från början angivet som en tomt, men denna redovisades år 1629 som 1/8 kronohemman.

Torbjörn kom troligtvis från Tohlsgård, Paradis där en person med detta namn fanns redovisad år 1628-31. Han fortsatte sedan med viss säkerhet till Paradisängen, som han tog upp före år 1650. Finnättlingarna var således rörligt aktiva på Tiveden.

Den 28 november 1666 befriades Jöns Simonsson med sex-mannaed från misstanken, att han hade försett sig med en extra tunna salt av de 7 tunnor, som handelsmannen Hans Krafft i Mariestad levererat till Hova. Edgångsmän var:

> Anders (Andersson) i Backerud, Algut (Hansson) i Korsbäcken, Lars (Månsson) i Värpe, Anders i Nybygget samt Sven (Larsson) i Eriksbacken

Änkan Ingeborg Jonsdotter berättade år 1684 för tingsrätten, att hennes man, Jöns Simonsson, hade tagit upp Orrkullebäcken 40 år tidigare med Falkenbergs tillåtelse. Dessförinnan hade det bara varit en tiggarehydda.[104]

Samtidigt framträdde hennes svåger Hindrich Simonsson, en 70 år gammal ogift skytt och ryttare, och redogjorde för förhållandena på kronoallmänningen under hans barndom på 1620-talet. En tredje broder, Mattias Simonsson, var som skomakare verksam i Vallsjön år 1656. Det fanns även en annan brödratrio Simonsson med Sven i Storhult, Hova, Per vid Fria krog i Valla samt Jonas i Godegård, Östergötland. Av dessa tre besökte Jonas Jöns Simonsson i Orrkullebäcken år 1672, varav man kan ana släktskap dem emellan. I Finnerödjabygden fanns en Simon vid Ramsnäs åren 1625-40, i Östra Finnerödja 1640-46 och i Mossebo 1640-49. Under något av dessa hemman gömde sig kanske fadern, åtminstone till de tre först nämnda bröderna.

År 1666 blev Jöns Simonssons måg, skräddaren Jonas Jonsson, ihjälslagen av soldaten Måns Månsson i Häggebo. Tilldragelsen skedde i samband med ett fyllebråk på krogen i Finnerödja, när kontrahenterna var på väg hem från kyrkan. Måns dömdes mista livet men förliktes med målsägarna genom att betala 50 daler silvermynt till änkan. Han blev benådad.

Nils Eriksson fick fullmakt som kronoskogvaktare på Tiveden år 1685. Han hade en broder i Anders Eriksson i Långstorp och en syster Ingrid Eriksdotter gift med Töres Jonsson i Slottsbol. Syskonen var troligen födda i Biörsgård Paradis med föräldrarna Erik Biörsson och Marit. De knyts därmed till den finne, som gett gården dess namn.

[104] RA. Skaraborgs Skogskommissions Arkiv 1 B 1:1 den 1 oktober 1684

År 1686 hade Nils Eriksson hyst en "tiufvekåna" i samband med barnsbörd på Orrkullebäcken. För detta fick han plikta nedsatt bot om 20 mark men även kalla edgångsmän för att visa, att han inte haft del i hennes och hennes mans olaga verksamhet. Följande infann sig:[105]

> Per Eskilsson Mon, Lars Olofsson Biörsgård Paradis, Sven Nilsson Västra Finnerödja, Olof Eskilsson Brynterud, Per Persson mjölnare Finnerödja kvarn, Anund Kråkvattnet, Lars Tohlsson Ranängen, Bengt Svensson Midskog, Töres Kyrkhävden, Algut Bengtsson och Anders Svensson i Paradis samt Nils Svensson.

Vi känner sedan tidigare flera av dessa edgångssmän som finnättlingar. Nu vävs nätet tydligare samman. Även skogvaktaren Nils Eriksson och hans syskon ingår nu säkert bland finnarna.

Paradis-	Lars Larsson Svart, hustru Ingrid	1650-56
bygget	Änkan Ingrid	1662-66
1650	Son Erik Torkelsson, hustru Kerstin	1662-75
140 möh	Anders, edgångsman, hustru	1666-73
	Nils Larsson, edgångsman, hustru	1668-89
	Sven Biörsson, hustru	1671-91
	Per Håkansson, hustru	1677-83
	Töres (ev Tohl Chrismansson, hustru NN Jönsdtr)	1687-91
	Nils Eriksson, skogvaktare, hustru Ingrid Jönsdtr	1693-1705

Foto: Lena Gribing 2004.

Inför Skogskommissionen meddelade åbon Nils Larsson år 1684, att hemmanet var upptaget av Lars Svart på Stora Allmänningen för 30 år sedan "på Sahl. Hr. Falkenbergs tillåtelse".[106] Någon åbo med detta namn finns dock inte redovisad på torpet. En Lars Larsson med hustru Ingrid i Nybygget år 1656 kan dock vara densamme. Namnet Lars Svart har vi tidigare mött i Fagersand år 1627. Nybyggaren i Paradisbygget kan vara samme man eller en son till denne. I jordeboken registrerades hemmanet första gången som ett kronotorp år 1685.

Ingrid hade sonen Erik Torkelsson. De redovisades tillsammans i Nybygget år 1662 och Erik fortsättningsvis tillsammans med hustru fram till år 1675. År 1676 flyttade familjen till Pankan i Hova socken. Två år senare skrevs Erik som soldat för Ebbetorp. Ett vanligt finnöde.

Erik var född före 1640. Fader kan möjligen ha varit den Torkel, som stod som knekt i Eriksbacken år 1624. Namnet Torkel var ovanligt i bygden.

Anders var edgångsman för Jöns Simonsson i Orrkullebäcken 1666. Nils Larsson fullgjorde samma uppgift för skytten och skogvaktaren Jonas Svensson i Nyborg, då denne år 1668 var anklagad för hor med sin hustrus systerdotter. Den senare var bosatt i Finnefallet. Inslaget av finnar är här tydligt.

Bilden över hemmanet Nybygget/Bygget/Paradisbygget är splittrad. Dock ger ett domboksprotokoll år 1695 viss ledning, då i detta omtalas, att skogvaktaren Nils Eriksson hade en piga, Annika Tohlsdotter, som blivit lägrad av en okänd båtsman från Skåne. Annika hade en syster Margareta Tohlsdotter i Brinken och Nils hustru Ingrid Jönsdotter var flickornas moster. Hon var född i Orrkullebäcken. Därmed knyts även flickornas far, Tohl Eskilsson, genom sin hustru Karin Jönsdotter som måg till Jöns Simonsson i Orrkullebäcken.

Skogvaktaren Nils Eriksson flyttade till Bygget år 1692-93. Han redovisades dock emellanåt fortfarande vid Orrkullebäcken, vilket kan ha sin förklaring i att han använde Bygget som boplats, under det att Orrkullebäcken var hans boställe som kronoskogvaktare. Han kallade sig Räf. Hustrun Ingrid Jönsdotter dog år 1709. Själv levde han ännu 1733. Detta kan innebära, att han övertagit henne som änka efter Nils Larsson. En person med det senare namnet förekom i Orrkullebäcken åren 1656 och 1677. Svar på den gåtan lämnas tyvärr inte.

---

[105] Hova dombok den 14 oktober 1686
[106] RA. Skaraborgs Skogskommissions Arkiv 1 B 1:1 den 1 oktober 1684

Paradishult eller Paradis

1580

Stubbarättsbrevet för finnarna i byn Paradis var gemensamt och hade för personer, som hade intresse av att hindra nybyggarna i deras verksamhet, följande hotfulla lydelse:

> Wij Carl med Guds Nåde, Sveriges Riches Arffurste, Hertig till Südermanneland, Närike och Wärmeland, giör witterliget, att efter thenne brefwisare Jonn Michelsson sampt med andre fyra hafwer tilbudit sig willia i Paradishult på Tijwägen uptaga torpestäder till att rödia och uppbruka.
>
> Så hafwer Wij nådigt bewilliat och effterlåtit, att uptaga fem torpeställen att bruka må, Landet till förbättring och Cronones Rättigheeter till förkofring och wille Wij her med effterlåta uptaga så många torpestäder, som dee uptagna för sitt arf lijka som skattegodz, och i förste Sex åhr setta de skatterfrij för all tunga. När de Sex åhr uthe äre, skola the för skatt läggas, som hemmanen då kunna med ägor ware godt till.
>
> Förbiude hwar och enn att de kunne wara som för wår skuld och wille och skolla giöra, wara behielplighe Jonn Michelsson och de med honom Nybyggare, them eij må skie her emooth hinder eller förfång i någen måtto.
>
> Gifwet i Bodarne på Tijwägen dhen 2 Aug. Anno 1581.
>
> Under Wårth Secret.
> L S

Jon Michelsson angavs i de tidiga handlingarna vara finne. Eftersom nybyggarna slog sig ned i Paradis samtidigt och redan året innan stubbarättsbrevet utfärdades, framgår att alla var finnar. Att en svensk bonde eller bondson skulle haft möjlighet eller varit intresserad av att tränga sig in bland finnar i ett av Tivedens mest höglänta, skogrika och ödemarksbetonade områden framstår som otänkbart. Namnen för vissa av nybyggarna är dock inte typiskt skogsfinska, varför vi får räkna med, att de kommit från mer centrala eller västfinska områden.

Gårdarna köptes år 1638 av Carl Bonde till Säckestad, men angavs förlänta och försvarade av mågen Conrad Falkenberg från år 1641. Carl Bonde hade 14 år gammal tjänstgjort som kammarpojke hos hertig Karl och senare som kammarjunkare hos prins Gustav Adolf. Han var ägare till Laihela friherrskap i Österbotten samt hade en tid tjänstgjort som lagman i Karelen. Allt detta vittnar om engagemang och förståelse för finnarna i Paradishult och andra av Bonde ägda hemman på Tiveden med omnejd.

Paradishult ändrade snart namn till Paradis. Hemmanen i detta Paradis redovisas särskilt nedan. Uppgifterna om när torpen blev upptagna har hämtas från en sammanställning över nybyggen i hertig Karls hertigdöme åren 1579-86[107]. Inventeringen skedde dock under tiden fram till år 1586, varför det är det senare året, som gäller för uppgifterna. Odling och husbyggnad hade då pågått under en tid av sex år.

Bengtsgård	*Jon Michelsson Finne*, hustru	1580-85
1580	Änkan	1585-97
210 möh	Michel Jonsson	1598-1608
	Erik	1610-21
	Sven Bengtsson	1613-30
	Bengt Svensson, knekt	1622-37
	Öde	1634-37
	Bengt Hansson, hustru Kerstin Eriksdtr	1639-98
	Lars Eskilsson, knekt	1658
	Olof Larsson, knekt	1662-88

Foto: Lena Gribing 2004.

[107] Södermanlands handlingar 1580:18

Enkan i Paradishult, optt Anno 80 af Hemanett opswett åker til 3 skpr, Engh till 6 sommarlas, haffuer Mark och utrymme Noch lunda till Åker och Eng at opsida, haffwer och fiske i skogssiögar, Haffwer bygdt 6 Huus

Gårdens nuvarande namn får knytas till den Bengt Hansson, som år 1639 tog upp hemmanet efter några års ödesmål. Efter hundra år hade man då glömt, vem som först tog upp hemmanet och i stället knutit namnet till den då aktuelle ägaren.

Bengt Hansson dog 89 år gammal 1698 och var således född 1609. Han gifte sig år 1639 i samband med att han, med Falkenbergs tillstånd flyttade in från Torpaskoga och tog sig an ett öde hemman i byn. Hustrun kan eventuellt ha haft stubbarätt i gården. De fick sonen Algut, en tid bosatt i Kyrkhävden, men år 1682 inflyttad till Jonsgård i Paradis. En dotter Sigrid var gift med stortjuven Anders Bengtsson från Kvarnbolet.

År 1658 lejde Bengt Hansson Lars Eskilsson från Västra Finnerödja som soldat för gården. Lars försvann snabbt från längderna och blev 1667 ersatt av Olof Larsson.

I Karl XI:s indelningsverk år 1685 blev byn Paradis rote nummer 119 i Norra Vadsbo kompani av Kunglig Skaraborgs regemente. Dessförinnan hade valen av boställen eller rotehållare för knektarna varit mer rörliga och den, som blev utskriven till knekt kunde, om han hade den ekonomiska förmågan, leja någon annan i sitt ställe.

Biörsgård	*Biör*	1580-1622
1580	Erik Biörsson, hustru Marit Larsdtr	1616-60
180 möh	Lars Olofsson, edgångsman, hustru Kerstin Eriksdtr	1654-87
	Lars Eriksson, hustru Kerstin	1665-77
	Lars Jacobsson, knekt	1669
	Jon Svensson, hustru Kerstin	1680-1708
	Erik Larsson	1681
	Nils Larsson	1681-1700
	Anders Svensson, edgångsman, soldat, hustru Ingeborg	1683-1709

Foto: Birgitta Johansson. Framför huset Inez Gribing.

Biörn ibm optt Anno 80 opswett Åker til 2 Knor Engh til 6 Sommarlas. Haffuer bygd 9 Huus.Thesse haffwer alle lika fördel

Erik Biörsson och Marit hade döttrarna Marit och Kerstin. Åren 1647-53 framgick av domboken att Lars Eriksson i Solbacken hade sina föräldrar i Biörsgård. Denne Lars återvände troligen till fädernehemmet 1665-77.

Ingrid Eriksdotter i Slottsbol meddelade vid tinget i Hova år 1679, att hon hade bröderna Anders Eriksson i Långstorp och Nils Eriksson i Orrkullebäcken. Anders Eriksson var vid minst två tillfällen dopvittne i Biörsgård under 1690-talet. Även dessa tre kan då ha tillhört Eriks och Marits familj.

Lars Olofsson var född cirka 1620 och kom som knekt från Askersund till Paradis. Här gifte han sig med Erik Biörssons dotter Kerstin och blev bonde. När Kerstins broder Lars Eriksson dog gifte änkan Kerstin cirka 1680 om sig med Jon Svensson. Han väntas ha flyttat in från Elfsgård i samma by. Detta ledde till en arvstvist år 1705. I det målet var sonen Erik Larsson från Kerstins första gifte en drivande kraft.

Lars Olofsson var edgångsman för Tord i Kyrkhävden år 1664 samt för skogvaktaren Nils Eriksson i Orrkullebäcken 1686. Troligtvis var alla personer som agerade vid dessa tillfällen finnättlingar. Lars och Olof var högt placerade namn i den finska namnlistan.

Anders Svensson lejdes som soldat av Nils Larsson år 1683. Han ställde år 1686 upp som edgångsman för Nils Eriksson i Orrkullebäcken. År 1699 följde Anders regementet till Pommern och blev påföljande år befordrad till korpral.

Tohlsgård	*Lars*	1580-1590
1580	Tohl	1590-1627

210 möh	Bengt Tohlsson, hustru Malin	1620-36
	Olof Tohlsson, knekt	1622-28
	Torbiörn Tohlsson	1628-31
	Öde	1634-35
	Änkan Malin, dtr Marit, son Tohl	1637-53
	Tohl Bengtsson	1644-49
	Erik Bengtsson, hustru Marit/Malin	1653-73
	Tohl Eriksson	1662-69
	Johan Andersson, knekt, död -67	1663-67
	Änkan Malin	1678-91
	Tohl Eriksson, hustru	1681-1709
	Bengt Eriksson	1682-87
	Jacob, hustru Sigrin Olofsdtr	1683-89
	Gunnar Eriksson, hustru Sigrid	1684-1711

Foto: Lena Gribing 2004.

Lars .... ibm optt Anno 80 opswett Åker til 1 Kan Engh til 6 Sommarlas, haffwer lika de andra md alla parzeler, bygdt 6 Huus.

Torbiörn stod som representant för Tohlsgård i roteringslängden år 1629. Han bör därmed i likhet med Bengt och Olof ha varit son i huset. Bengt och Malin tog dock hand om hemmanet och Torbjörn återfinns därför åren 1635-45 vid Orrkullebäcken. Han återvänder dock därifrån till sin hemby, där han började röja upp Paradisängen på byns ägor. På Kietell Felterius karta 1655 kallades hemmanet, som sig bör denna tid, för Torbiörnstorp.

Johan Andersson lejdes som soldat av Erik Bengtsson år 1663. År 1667 var Johan död.

Jonsgård	*Anders*	1580-1590
1580	Lars	1590-1600
225 möh	Olof	1598-1611
	Jon Månsson, hustru	1605-41
	Son Jon Jonsson, skytt, rövare, hustru Anna Hansdtr	1634-39
	Bengt Olofsson, skytt, rövare	1634-39
	Lars Biörsson, hustru Brita Nilsdtr	1640-74
	Biörn Larsson, edgångsman	1679
	Öde	1679-81
	Algut Bengtsson, edgångsman, hustru Karin Håkansdtr	1682-1722

Foto: Lena Gribing 2004.

Anders ibm optt Anno 80 opswett Åker til 1 Kan Engh til 6 Sommerlas haffwer bygdt 6 Huus haffer til alle lika Legenheet och fordell med utrymme.

Gårdens namn får härledas till Jon Månsson, som därmed satt större prägel på hemmanet än sina företrädare. Efter dådet vid Skansen på Tivägen åren 1634 försvann Jon Månsson med sin familj cirka 1641 från Paradis. Delar av familjen framträdde senare i Boterud, Hova år 1650, då Jon med sin svärdotter Anna Hansdotter försökte få klarhet i sonen och rövaren Jon Jonssons öde. Frågan var, om han hade blivit mördad? Något svar stod ej att få.

Biörn Larsson gjorde ett gästspel på torpet, då han år 1679 var edgångsman för Olof Bengtsson i Bondetorp. Han dog troligtvis samma år och gården ställdes öde.

Algut Bengtsson flyttade in till Jonsgård år 1682. Han var son till Bengt Hansson i Bengtsgård, och flyttade in från finntorpet Kyrkhävden, där han varit bosatt från år 1671. År 1686 var Algut edgångsman för skogvaktaren Nils Eriksson i Orrkullebäcken.

Elfsgård	*Elver*	1580-1598
1580	Änkan	1600-11
195 möh	Son Jon Elfsson, hustru Gertrud Månsdtr	1610-31
	Änkan Gertrud Månsdtr	1635-48
	Olof Toresson, knekt	1622-25
	Sven Jonsson, edgångsman, hustru Elin Jonsdtr, änka -74	1640-74
	Bengt Svensson	1641-44
	Jon Svensson	1666-82
	Lars Jonsson, hustru Kerstin Svensdotter	1677-1705

Foto: Lena Gribing 2004.

Sven Jonsson var edgångsman för Tohl i Kyrkhävden år 1664 och för Sven Gustavsson i Lövön år 1667. Edgångarna understryker personernas finnanknytning.

Lars Jonsson[108] var troligtvis inflyttad från finntorpet Nyborg. Föräldrar bör ha varit Jöns Eriksson och Sara Jönsdotter, och modern Sara möjligen dotter till svedjefinnen Jöns Hansson, som fick stubbarättsbrev år 1589 på Nyborg av hertig Karl. Lars sökte vid två tillfällen hedra sin mor genom att döpa en egen dotter till Sara. Vid alla barndop i Elfsgård denna tid fanns dopvittnen från Nyborg. Hustru Kerstin bör å sin sida ha fört arvet i Elfsgård vidare från fadern Sven Jonsson.

Jon Svensson antas ha flyttat över till Biörsgård cirka 1682 och där vigts vid änkan Kerstin efter Lars Eriksson.

Paradis-	Torbjörn Tohlsson	1650-54
ängen	Sven Nilsson, edgångsman	1663-84
1647	Jöns Svensson, hustru	1670-1705
215 möh	Hindrich Jonsson, hustru Karin Jonsdtr	1697-1705
	Påvel Bengtsson, hustru	1706-10

Flygfoto ca 1950.

Torpet kallades i regel enbart för Ängen. Sven i Ängen berättade år 1684, att det tagits upp 30 år tidigare på byallmänningen av Torbjörn[109]. Ängen var därmed ett avgärdahemman eller från byn Paradis avstyckat hemman.

Paradis ägdes denna tid av Conrad Falkenberg. Efter klagomål från allmogen över intrången på kronoallmänningen blev Ängen infört i jordeboken som frälsetorp år 1663, med uppmaning till Falkenbergs arvingar att förklara förloppet.

Sven Nilsson gick edgång för Sven Gustafsson i Lövön år 1667 samt för skytten Jon Svensson i Nyborg år 1668, då denne var anklagad för hor med sin hustrus systerdotter.

Jöns Svensson hade döttrarna Karin, Gunnela och Annika. Hindrich var måg till Jöns och gift med Karin. Vanliga dubbelsidiga fadderförhållanden vid dop tyder på, att Hindrich Jonsson hade en broder i Lars Jonsson, Norra Välevattnet. Alternativt var Lars son i huset och svåger till Hindrich.

Jöns var oväntat aktiv i förhållanden, som rörde Tohl Eskilssons familj i Ranängen. Dels gick han år 1681 i löfte för Margareta Tohlsdotters böter i ett hordomsmål och dels anklagade han fältväbeln Kylling, rustmästaren Olof Lindås samt föraren Berg med flera för deras våldsamma värvning av Lars Tohlsson. I det senare fallet begärde han hos landshövdingen, att Finnerödja skulle få behålla Lars som sockenskomakare. Engagemanget kan ha berott på något släktförhållande mellan familjerna, i vilket Jöns hustru (till namnet okänd) kan ha haft del.

År 1702 blev gamle Jöns och mågen Hindrich avsagda från bruket i Ängen av hammarpatronen Lars Stiernstedt på Skagersholm. Familjen flyttade tre år senare till Gårdsjö.

---

[108] Jon och Jöns är samma namn. Efternamnet Jönsson är dock ovanligt.
[109] RA. Skaraborgs Skogskommissions Arkiv 1 B 1:1 den 1 oktober 1684

Påvel Bengtsson var en av de mest aggressiva personerna i misshandeln av fogden Johan Wahrenberg i Binneberg år 1710. Han dömdes att halshuggas, kroppen parteras och steglas samt hans huvud att sättas "på en påla". Han skyllde sin motvilja mot fogden på, att denne hade tagit en soldat från honom för 10 år sedan. Varifrån denne Påvel kom är okänt, men Gårdsjö är ett näraliggande alternativ. Att Hindrich med hustru flyttade till Gårdsjö kan ha haft sin grund i detta. I Gårdsjö var namnet Påvel vanligt.

Posse-	Jöns	1600-31
borgan	Anders Brynielsson, hustru Ingeborg	1613-46
1589	Skytt (Erik) fritt från skatt	1630
165 möh	Måg Erik, hustru Anna Andersdtr	1644-62
	Ingvald Larsson, edgångsman, hustru Marit	1667-73
	Änkan Anna, död	1675
	Jon Svensson, hustru Annika	1671-80
	Jacob Nilsson, hustru 1 Kerstin Börgesdtr	1677-98
	"- 2 Ingrid Jansdtr	1699-1719

Foto: Okänd.

Posseborgan ligger på Tivägens krön nära Nyborg. Det togs upp samtidigt som detta hemman. Posseborgan skattlades år 1597 och redovisades i jordeboken som klostertorp år 1600.

Anders Brynielsson fick passerbrev av Petrus Haquini i Hova till änkedrottning Kristina år 1613[110]. Syftet med denna äventyrliga resan framgick inte, men kan ha berott på, att kung Karl nyligen avlidit och önskemål om stubbarätt till hemmanet. Kristina hade passerat hemmanet 21 år tidigare i vagn på väg över Tiveden till Nyköping.

Erik var tillsammans med andra Finnerödjabor redovisad i ett brev från drottning Kristina angående hemman i Finnerödja nya församling år 1650.

Ingvald Larsson tillhörde de edgångsmän, som år 1667 friade Sven Gustafsson i Lövön från beskyllningen att ha hjälpt soldaten Lars Eriksson i Delebäck att rymma.

År 1706 angavs Jacob Nilsson ha årligt utsäde till 2 tunnland, äng till 10 parmar hö samt ett fallhygge till 2½ skäppeland. Han anklagades samtidigt för att ha utnyttjat ett fallhygge för 8 år sedan om 1½ tunnas utsäde och 160 stavrum ved. För detta fick han böta 40 mark silvermynt. Av redovisningen framgår, att åkerarealen efter hundra års odling fortfarande var skäligen blygsam. Fallhyggen var en förutsättning för familjen att överleva.

Posseborgan var ett typiskt svedjehemman. Det togs upp under en tid med stark invandring. Namnet är ovanligt och ger ingen vägledning om vem som tog upp hemmanet. Det kan ha varit någon annan än Jöns. Namnen Lars, Jöns, Anders, och Jacob var vanliga i det finska namnmönstret. Att det var finnar, som tagit upp Posseborgan känns närmast självklart. Om en svensk bondson denna tid, när bygden var hårt härjad av krig och missväxt, skulle ha tagit upp ett hemman i detta höga läge i ödemark vid Tivägen, hade detta varit ett mirakel.

Ramsnäs	Tord/Tohl/Tore/Töres	1581-1617
1348	Jöns	1603-11
140 möh	Erik	1613-42
	Eskil	1626
	Chrisman, hustru Elin Olofsdotter	1625-26
	Olof Helgesson, knekt, hustru	1625-29
	Simon	1625-38
	Jonas Simonsson	1637
	Olof, hustru Elin	1640-42

Foto: C G Alm 1930. Byggår 1700-talet.

[110] Mannerfelt, 1938, sid 100

Ramsnäs var ett av de först upptagna hemman i Tivedens ödemarker vid norra stranden av Unden. År 1540 lydde detta enligt jordeboken under Riseberga kloster. Åren 1572-74 var det anslaget länsman Nils Bram i Hova. Från år 1602 utgjorde det Henrik Frankelins och senare sonen Carls donerade frälse och från 1625 den sistnämndes sätesgård.

Hemmanet undgick i huvudsak det ödesmål, som drabbade många andra gårdar i anslutning till sekelskiftet 1600. Bidragande härtill var väl främst dess varma och växtvänliga sydvästläge vid Unden, avskildhet, när dödens lie pesten gick över bygden samt ett givande fiske.

Ägarna Frankelin och i följande led Lenck hade via Henrik Frankelins hustru Constantia Eriksdotter finneanor. Livet i Finland var vid sekelskiftet hårt. Invandrarna bestod dock inte bara av svedjande skogsfinnar, goda skyttar och fiskare utan innehöll även yrkesmän av skilda kategorier, som frälsets företrädare hade intresse av att engagera vid uppbyggnad av sina säterier. Att många finnar anställdes vid Frankelin/Lencks Bocksjö, Sannerud, Ramsnäs, Barrud, Åsebol och Valaholm med flera hemman är föga förvånande.

Eskil och Simon bör ha varit finnar. Den senare gick i löfte för skytten Bengt Olofsson i Paradis, vilken var en av rövarna vid Skansen på Tivägen år 1634. Töres roll är oklar, men namnet Töres/Tore/Tord/Tohl förekom relativt ofta bland finnar.

Chrisman har inte påträffats i längderna. År 1626 klagade dock Elin Olofsdotter i Ramsnäs inför tingsrätten i Hova, att hennes man "Chrigsmann" var bortkommen den 20 november 1625, och att Bengt i Bjärke och Olof Helgesson i Ramsnäs hade någon kunskap om detta. Det framkom då, att i samband med notfiske i sjön Unden efter siklöja hade Bengt i Bjärke och länsman Jon i Hova lejt Chrisman och Olof Helgesson som hjälp vid fisket. Lars Michelsson i Högsåsen och Jon Persson hade sedan funnit Chrismans båt vid stranden. Även Mathis i Håhult, som hade sin bod i anslutning till föregående, gjorde liknande berättelse, men någon klarhet i målet fick man inte.

Chrisman kan ha varit gift knekt, son eller dräng till någon av de skatteskyldiga på Ramsnäs. Han kan också ha varit nybyggare vid något av de vid detta tillfälle oskattlagda och oredovisade torpen under Carl Frankelins nya sätesgård.

Olof återfanns senare åtminstone åren 1631-71 i Brynterud. En ny Olof Helgesson framträdde som byfogde vid Ramsnäs år 1710. Namnet var ovanligt. Säkert var den senare son-son till föregående. Helges ättlingar hade då följt Constantia Eriksdotters barn och barnbarn vid Ramsnäs i närmare 100 år. I Ramsnäs känns inslagen av finska anor mycket starka.

Ranängen	Eskil, hustru Ingebor Tohlsdtr	1620-35
1613	Tohl Eskilsson, hustru Karin Jonsdtr	1660-80
85 möh	Änkan Karin	1681-1710
	Son Lars Tohlsson, skomakare, hustru Ingrid Algutsdtr	1677-09
	Änkan Ingrid Algutsdtr	1710-17
	Hindrich Hansson, hustru Karin	1697-1718
	Änkan Karin	1719-38

Foto: Lena Gribing 2004.

Ranängen var ett säkert nav i finnbygden med många ekrar. Först nämnd var Eskil i 1620 års boskapslängd. Han stod även för hemmanet, när detta genom jägmästaren Erik Krabbes förmedling förvandlades till skatte år 1631. Efter år 1634 försvann hemmanet in i Falkenbergs frälse fram till 1663, då det återfördes, men nu som ett frälsetorp i jordeboken.

Något av åren 1635-41 flyttade Eskil med familj till Finnerödja och angavs här som "Falkenbergs landbonde". Dessförinnan hade han gått i löfte för skytten och rövaren Bengt Olofsson från Paradis, trots att han enligt uppgifter i domboken borde ha känt till en del om dennes vidlyftiga bravader (se Kavlebron).

Den andre rövaren Jon Jonssons "horkona" Marit Jacobsson från Barrud hade enligt protokollet blivit "nedesat" i Eskils kammare. Han hade även gömt henne, såväl för hennes mor och styvfader Anders, som för länsmannen, när de sökte få henne att inställa sig vid tinget. Man

anar i detta fall en närmast kollegial samling av finnarna mot intrånget i finnbygden och mot svensk myndighetsutövning. Eskils straff för detta vet vi inte. Rätten saknade passande lagparagraf och gav därför husbonden Falkenberg i uppdrag att näpsa Eskil i tillbörlig omfattning.

År 1660 flyttade sonen Tohl Eskilsson med hustru Karin tillbaka från Finnerödja till Ranängen. Sonen Lars Tholsson blev sockenskomakare. År 1689 tvingades denne Lars, av fältväbeln Lars Månsson Kylling, föraren Nils Berg, rustmästaren Olof i Lija m fl, att ta tjänst som soldat, trots att en sockenskomakare enligt kunglig förordning var fri från värvning. Fältväbeln dömdes för denna insats att mista sitt ämbete.

Tvångsvärvningen skedde nattetid hos Lars svärfar Algut Hansson i Korsbäcken. Denne Algut var son till finnen Hans Larsson Est, som tog upp hemmanet.

Tohl hade förutom sonen Lars även döttrarna Margareta, Karin och Annika. Den förra var först gift med korpralen Jacob Rahm vid Kgl. Maj:ts Garde, vilken övergav henne, tog sig annan hustru i Skåne och rymde från tjänsten. Under sin jakt efter den förlupne maken kom Margareta i kontakt med en Per Bengtsson Mörk från Borås och blev av denne "rådd med barn". Detta anlände dödfött till världen den 31 januari 1681. Hon blev anklagad för hor och dömd för lägersmål, varvid Jöns Svensson i Ängen ställde sig i löfte för hennes böter. Aktionen från Jöns sida var oväntad men bör ha berott på släktband mellan någon i familjen och Margareta. När barnet föddes var förutom modern även Margaretas mormoder, det vill säga Jöns Simonssons hustru Ingeborg Jonsdotter i Orrkullebäcken, närvarande. Margareta blev en andra gång gift med Olof Nilsson i Korsbäcken. Han dog troligen i Korsbäcken, och Margareta flyttade cirka 1695 till torpet Brinken. Här blev hon detta år inblandad i systern Annikas lägersmål.

Systern Karin blev dömd för lägersmål år 1692. Föremålet för hennes låga var gårdsfogden Nils Jönsson på Skagersholm. Denne rymde fältet, när det blev dags att svara för följderna, men Karin fick plikta 20 daler silvermynt för umgänget.

År 1695-96 vigdes en Karin vid Hindrich Hansson i Ranängen. Fram till år 1715 fick familjen minst fem barn. Som dopvittnen tjänstgjorde som regel personer ur Tohls familj, och man hade därför väntat, att Hindrichs hustru skulle ha varit ovan nämnda Karin Tohlsdotter. Det upplevs därför förvånande, att det var en Karin Olofsdotter, som den 17 september 1738 avsade sig sitt och de sinas arv efter dottern Ingrid Hindrichsdotter till förmån för mågen Anders Nilsson. Troligt är väl att Olofsdotter var en felskrift för Tohlsdotter. Karin var gammal, beroende, ej läskunnig och dottern ur tiden, när svärsonen gick till aktion om arv efter hustrun.

En annan son till Eskil var Per Eskilsson, vilken som smed vid Skagersholm var bosatt på Mon vid Ranängen minst från 1682. Säker uppgift om när denna backstuga upptogs finns inte. Den nämndes första gången i jordeboken som en tomt 1637-38, men sögs så in under Skagersholm och försvann ur redovisningen. I Finnerödjaboken anges årtalet till 1674, vilket ligger nära tiden, då första hammaren vid bruket fick sina privilegier. Därefter blev den använd som boplats för hammarsmeder, kolare och körare vid Skagersholm. Per Eskilsson med hustru Elin var en av dessa.

En annan trolig finnättling var Christoffer kolare med hustru och söner. Även denne var på plats år 1682. En förfader till denne kolare kan ha varit den i Värmland stridbare och väl kände Christoffer Jönsson Honkainen eller Långe-Christoffer från Sundsjön i Färnebo socken 1600-41. Dennes son Erik hade tre söner, av vilka den yngste, född på 1650-talet, bar namnet Christoffer[111]. Hans öden är okända. Kanske de blev ändade på Mon under Skagersholm i Finnerödja.

Rosendalen	Nils Månsson, hustru Kerstin	1639-52
1640	Olof Månsson	1646
160 möh	Lars Månsson, edgång	1653-57
	Hans	1665-74
	Erik Svensson, hustru Elin, änka 1700	1683-99
	Anders Jonsson	1685-92
	Sven Eriksson, hustru	1689-1720

[111] Finnmarken 1982 nr 2, sid 10 kompletterad med uppgift från Lars-Olof Herou 2003-09-27

Flygfoto 1953.

Rosendalen blev i likhet med Borgan, Eriksåsen, Fagersand, Herrängen, Häggebo, Mossebo, Motorp, Saxhult och Solbacken upptaget med tillstånd av Claes Horn på Ryholm på kronoallmänningen Tiveden under senare delen av 1630-talet. Detta skedde sedan Horn den 21 augusti 1632 fått tillgång till Vallsjön, Vallsjöbol och Kavlebron. I Claes Horns mantalslängd år 1649 stod nybygget Rosendalen öde, men med åbon Nils. I jordeboken blev det infört år 1663 som frälsetorp under Gustaf Stenbock och Vallsjö säteri.

Antalet Månssöner under 40- och 50-talen tyder på, att nybyggaren bar namnet Måns, och att hemmanet troligtvis blev upptaget före år 1640. Nils Månsson stod i Hova dombok år 1652 som svåger till dikaren Sven Karlsson i Herrängen.

År 1654 anklagades Lars Månsson av Marit Andersdotter i Motorp, för att han hade drivit bort hennes 12-13-årige son Staffan från sin tjänst. Lars nekade och påstod, att Staffan hade stulit en ost och sedan rymt från tjänsten. Han åtog sig visa detta med värjemålsed. Som edgångsmän kunde Lars presentera troliga finnättlingarna

> Jöns Simonsson i Orrkullebäcken samt befallningsmannen Lars Andersson i Ågården Torpaskoga[112].

Lars friades därmed från Marits tillvitelse.

Sven Eriksson begärde år 1720 att få lösa 1/4 Rosendalen till skatte. Hemmanet värderades då för höstsäd 3 skäppor, vårsäd 6 skäppor, 6 lass hö, humlegård 100 stänger samt en liten kåltäppa till 25 daler silvermynt.

Rosendalen var ett typiskt svedjehemman i högt läge med vid utsikt över Skagern. Åborna fick vid flera tillfällen plikta för olaga svedjor. Grannskapet med Herrängen, Motorp och Orrkullebäcken tyder på att nybyggaren bör ha varit finne. Namnet Nils är diminutiv av Nikolaus. Denne var ett populärt helgon i grekiska kyrkan och blev med tiden ryskt nationalhelgon. Namnet kan den vägen ha smugit sig in bland skogsfinnarna.

Slottsbol	Jon, upptaget -75, ½ öde -78	1572-1601
1540	Olof	1581-86
200 möh	Sven, öde	1601
	Öde, överfört till kronan	1602-08
	Per Persson, knekt, upptaget, fritt till skatt -27	1606-27
	Jöns Persson	1628-29
	Nils Svensson, knekt	1628-35
	Sven	1629-31
	Per Persson, öde av utskrivningen	1632
	Bengt Svensson	1630-33
	Erik Svensson, två knektar -34	1632-37
	Jon, hustru Ingegärd Jonsdtr	1638-48
	Änkan Ingegärd Jonsdtr	1654-56
	Jöns Jonsson, hustru (Gunella Svensdtr)	1654-65
	Töres Jonsson, hustru Ingrid Eriksdtr	1655-77
	Per Jönsson, skytt, hustru Marit	1665-1700
	Gunella Svensdtr	1667
	Per Mattsson, hustru Marit (Bengtsdtr?)	1679-04
	Per Persson	1682-1732
	Elias Jonsson, hustru	1686-1739

Foto: Laxå kommun.

[112] Hova dombok den 2 april 1655

Slottsbol, från början kallat Slätsbol, var ett gammalt, högt beläget och svåradministrerat skattehemman. Det stod ofta öde och fördes därmed in under kronan. Under 1600-talets inledningsskede blev Slottsbol utnyttjat som knekthemman. Det delades på två åttingar, som alternerat kunde försörja två knektar eller ställas öde.

Viss kunskap om denna tid lämnade bröderna Erik Svensson i Torpaskoga och Bengt Svensson i Bråten i rätten år 1654. De meddelade då, att de för 20 år sedan lämnat detta på grund av trätan med Gårdsjöbönderna. De hade även en broder Nils, sannolikt identisk med knekten på hemmanet 1628-35 och senare bosatt i Hävden samt systern Gunella, som bodde kvar i Slottsbol år 1667. Fadern, Sven Eriksson, hade år 1609 sålt en hemmansdel i Väggetorp, Amnehärad och flyttat till Finnerödja, där barnen troligtvis blev födda. Fadern kan vara identisk med den Sven, som tidvis stod skriven för hemmanet.

Jon och Ingegärd hade sönerna Jöns och Töres samt mågen Per Mattsson. Den senares hustru kallades Marit Bengtsdotter, vilket kan vara ett skrivfel. Alternativt var han gift två gånger.

Oron och motsättningarna mellan åbor och grannar var stora. År 1655 stämdes Olof Påvelsson i Gårdsjö av Töres, för att han med kniv hade stungit honom två stora fullsår, samtidigt som Töres fick böta, för att han hade försett Olof med fyra blåmärken. Samma år stämde Töres mor Ingegärd skattebönderna Olof Matsson och Anders Bengtsson i Gårdsjö, för att de hade hindrat henne från att utnyttja sin äng. Dramatiken skulle dock bli större än så.

Plötsligt försvann Töres och tvekan rådde, om han hade avvikit frivilligt eller om han hade mördats. Buden var många. Rykten och uttalanden gick i bygden. Att han avvikit frivilligt var grannen Per Skytts vittnesmål och anledningen skulle ha varit, att han tröttnat på "qwinfolcken", som bara "bullrade och skellde" trots att han gjorde sitt bästa, för att förse dem med vad de behövde. Å andra sidan hade Per Skytt kanske inte rent mjöl i påsen. Han och hans bror Ivar, som tjänstgjorde som sventjänare i Fredsberg, hade inte bara hotat Töres till livet, utan den senare inför en kollega även uttalat, "att så liten och ömkelig jag än är, så har jag ändå tagit död på Töres i Slätsbol".

Töres hustru Ingrid Eriksdotter tog bröderna Anders i Långstorp och Nils i Orrkullebäcken samt mågen Per Mattsson i Slottsbol och dennes mor Barbro i Allmänningarud till hjälp vid tinget i Hova den 6 november 1679. Hon berättade då, att osämjan mellan Töres och Per Skytt varat länge. Fyra år tidigare hade Per kommit hem drucken och skjutit Töres hund genom örat och velat tränga in till Töres i stugan men hade hindrats av hustrun. Töres själv satt under tiden med bössan framför sig på bordet och sade till hustrun "lätt honom komma in, så skall han intet utgå med hälsan igen".

Per Skytt tillfrågad om detta intermezzo sade, att det berodde på att Töres slagit av ett horn på hans ko. När detta skedde, hade Per rusat in efter sin bössa för att skjuta ihjäl Töres men hindrats, dels av hustrun, dels av att Töres stod beredd med laddad bössa på sin loge.

När målet i november 1679 var uppe i tingsrätten, var Per Skytt inte närvarande och brodern Ivar bortkommenderad till Skåne. Målet återkom inte, vilket kan ha berott på att någon av huvudpersonerna dött, eller att förlikning träffats mellan parterna.

År 1697 fick vi av domboken veta, att den gamle skytten Per Jönsson var barnfödd i Lekebergslagen på hemmanet Dormen i Kvistbro socken. Även i Kvistbro förekom denna tid finnar i stort antal.

Inslagen av finnar i Slottsbol känns beträffande Töres, hans hustru Ingrid, Per Skytt och Per Mattsson från Allmänningarud starka. Syskonen Svensson med en förfader i Väggetorp tillhör en mera tveksam kategori. Deras intrång bland finnarna i Finnerödja tyder dock även här på finneanor. Eventuellt fann fadern en finsk livsledsagarinna på orten, eller var farfadern en ovanligt tidigt invandrad finne.

Styvanäs	Olof	1608
1608	Måns Jonsson, knekt	1622-24
75 möh	Peder Olsson	1624
	Nils, knekt	1624

	Anders Mattsson	1626
	Lars Helgesson, hustru Elin	1640-82
	Måg Erik Larsson, rättare, hustru Karin Larsdtr	1642-78
	Son Lars Eriksson, rättare, hustru Marit	1670-1705
	Måg Lars Biörsson, rättare, hustru Kerstin Larsdtr	1691-1734

Foto: Okänd.

Ortnamnsförteckningen saknar uppgift om Styvanäs före 1663[113]. Med hjälp av fogderäkenskaper, mantalslängder och dombok kan man dock hjälpligt följa hemmanet från år 1608. Från början kallades hemmanet Näs eller Näset.

Den Anders Mattsson, som fanns på hemmanet år 1626, hade detta år försuttit laga stämning mot Anders i Noltorp och fick plikta 3 marker. Han kan ha varit identisk med den person, som tre år senare och då bosatt i Trehörningen, angavs ha mördat Påvel Påvelsson. Dombokens uppgifter om personer och platser i detta mål är dock tvetydiga.

Hustru Karin skänkte en silverskål till kyrkan år 1679. Mannen Erik kan då vara död. År 1685 omtalades änkan Karin.

Lars Eriksson berättade för Skogskommissionen år 1684, att hans morfar Lars Helgesson anvisats Styvanäs, när Skagersholms säteri byggdes och Ågården, som morfadern tidigare hade brukat, lades ned. När övergången mellan Lars Helgesson och Lars fader Erik Larsson skedde framgår inte, eftersom hemmanet var dolt i redovisningen under Conrad Falkenbergs tid. Det blev dock infört i jordeboken som frälsetorp år 1663.

Lars Eriksson hade troligen sönerna Lars Larsson, klockare, bosatt i Orrkullebäcken åren 1691-1710 och Anders Larsson i Långstorp, vilken blev utsedd till förmyndare för Lars barn år 1710. Antagandet om Lars och Anders Larssöner som bröder grundas på, att de med boplats i Styvanäs var dopvittnen i Finnerödja åren 1688 och 1689.

Torpa-	Daniel Jonsson	1571-86
skoga	*Per*	1584-1609
1540	Töres	1584-1604
75 möh	Michel	1590-98
	Måns	1604-14
	Hans Larsson Est,Finne	1609-13
	Lars Helgesson, f d soldat, hustru Elin	1613-42
	Gierdt/Gälar, hustru, Sörgården	1615-39
	Lars Persson, hustru, Sörgården	1613-39
	Lars Verme, hustru, Östergården	1613-39
	Conrad Falkenberg, riksråd, g m Chatarina Bonde	1624-54
	Helge Larsson, gammal soldat, hustru Karin	1626-31
	Anders Bertilsson, soldat	1626-31
	Änkan, Ågården	1629-31
	Lars Andersson, edgångsman, hustru NN Larsdtr, Ågården -75	1630-85
	Nils Bengtsson, rättare, hustru Karin, Sörgården	1635-85
	Helge Svensson, hustru 1 Karin, Sörgården	1639-53
	”- 2 Anna	1656-70
	Erik Svensson, nämndeman, hustru Sigrin, Östergården	1642-70
	Håkan Mattsson, hustru Brita Helgesdtr	1646-77
	Lars Helgesson, soldat, hustru Elin	1655-83
	Måns Larsson, hustru Gunilla Matsdtr, Sörgården	1677-1700
	Simon	1684-85
	Matthis, hustru	1685-87

[113] Lundahl, 1969, sid 65

Sörgården. Foto: Lena Gribing 2004.
Skagersholm. Vykort tidigt 1900-tal.

Torpaskoga bestod år 1540 av tre gårdar anslagna till Riseberga kloster. Den fjärde gården - Ågården - tillkom år 1569.

Per och Måns i Torpaskoga på 1580-talet skall ha varit finnar[114]. Till dessa kan läggas Hans Larsson Est.

Tre av Torpaskogas fyra gårdar köptes som ärftligt frälse av Conrad Falkenberg den 30 april 1624. Köpet kompletterades med Ågården den 7 maj 1632. Säteriet Skagersholm anlades därefter på byns ägor efter år 1642. Troligtvis blev detta inte helt utbyggt förrän 1671, då sonen Henrik Falkenberg lade alla fyra Torpaskogagårdarna ”till sitt byggda säteri Skagersholm”[115].

I och med tillgången till Torpaskoga blev det fritt fram för Falkenberg att öka sitt godsinnehav på Tiveden, dels genom fortsatta köp av närliggande hemman och dels genom olaga tillstånd för nybyggare att slå sig ned på kronoallmänningen. Så knöts i snabb följd till säteriet även Finnerödjagårdarna 2 st, Backerud, Kvarntorp, Ranängen, Brinken, Högskog, Styvanäs, Kvarnbolet, Paradisgårdarna 5 st, Kyrkhävden, Posseborgan, Korsbäcken, Trehörningen, Välevattnet, Tällåsen, Paradisängen, Lindehult, Långstorp, Lövön, Ön, Nolmarken, Nolåsen, Grönelid och Orrkullebäcken. En stor del av dessa 29 nybyggen var, enligt Skogskommissionens uppfattning år 1681, otillbörligt upptagna på kronoallmänningen, men räddades delvis kvar som förläningar för att trygga framtiden för Skagersholms bruk. Den första hammaren vid detta fick sina privilegier 1672.

Conrad Falkenberg var av brandenburgsk adel, men född i Livland 1591. Han var page hos drottning Kristina d. ä. och följde hertig Karl Filip på en resa till Tyskland 1617. Som kompanichef och officer vann han under inledningen av det trettioåriga kriget Gustav II Adolfs bevågenhet och kom efter hand att klättra upp i riksledningen. Efter kungens död 1632 var han åren 1633-37 häradshövding i Hallola i Finland. År 1647 omtalades han som rikskattemästare efter Gabriel Bengtsson Oxenstierna, och 1652 blev han utnämnd till riksråd.[116] Allt detta var befattningar, som gav honom möjlighet att köpa och byta till sig torp och gårdar ute i landet. Han försummade inte den möjligheten. Claes Horn var förebilden. Av en roteringslängd framgick att Falkenberg redan år 1641 ägde gårdar till 54 mantal. Antalet torp och hemman var då betydligt större, och han skulle fortsätta att utvidga detta innehav ända till sin dödsstund 1654. En del av detta, bland annat Paradisgårdarna, Kyrkhävden, Trehörningen och Kvarntorp i Hova socken, tillfördes genom gemålen Chatarinas arv efter den med gårdar väl försedde fadern Carl Bonde. Den senare ägde även Laihela friherrskap i Finland.

Som godsherre var Conrad med sina erfarenheter från Livland ingen nådig herre. Enligt familjetraditionen var han en bondeplågare. Vi har av exemplet från Kvarntorp i Hova kunnat se hur människor drevs bort från hemman de brukade. Vi skall få höra mera om hans metoder, speciellt när berättelsen når Hällsås och Sjötorp i Lyrestad samt Ålön i Amnehärad.

Conrad Falkenbergs framfart var omvittnad redan i hans livstid. Enligt sägnen hade han alltid en knapp oknäppt. Hans avtal med djävulen innebar nämligen, att denne skulle hämta honom, så fort han var klädd. Folk ute i landet påstods vara rädda för de tre F:n. Dessa var Fan, Fiskalen och Falkenberg.[117]

Hans Larsson Est var broder till Sule Larsson på Eriksbacken, som dräptes av Anders Olofsson Finne i Kvarntorp år 1609. Denne Hans kallades i en tiondelängd samma år för "Esten" vid Torpeskoga. Av Skogskommissionens handlingar år 1684 framgick, att en gammal soldat ”Hans Häst" cirka 1613 skulle ha upptagit ett öde Vallsjöbol. Han återvände dock och omtalades år 1635 som "Hans Esst i Torpaskog", då han blev stämd av Claes Horns fogde för någon ouppklarad historia i Vallsjöbol. Han kallades senare "finnen Hans Ess", då han cirka 1637 tog upp Korsbäcken.

---

[114] Broberg, sid 61
[115] Rönnow, Finnerödja, sid 361
[116] Svenskt Biografiskt lexikon XV, sid 214
[117] Rönnow, Finnerödja, sid 360

Samma tid som Hans Est flyttade till Vallsjöbol, tog en annan soldat, Lars Helgesson, upp den öde Ågården i Torpaskoga för att i likhet med Hans bli befriad från knekttjänsten. Lars Helgessons måg Lars Andersson i Sörgården berättade detta om sin svärfader inför Skogskommissionen år 1684. Lars Andersson var född i Gastorp, Hova men tjänstgjorde åren 1630-84 som befallningsman i Torpaskoga.

Rättaren Lars Eriksson i Styvanäs kompletterade berättelsen med, att hans morfar, Lars Helgesson, i ett senare skede fick ta upp Styvanäs. Lars Helgesson var således svärfar även till Lars far, dvs till rättaren Erik Larsson i Styvanäs.

Helge var ett sällsynt namn i bygden. Första gången glimmade det fram i Flensta tillsammans med en Matis 1590-1600. Därefter ställdes Helges gård i Flensta öde fram till år 1617.

Nästa gång namnet nämndes tillhörde det en gammal soldat, Helge Larsson, vid Gudhammar och Torpaskoga åren 1626-28, kanske densamme. Soldaten Lars Helgesson i Torpaskoga kan då vara son till den gamle soldaten. Samma förhållande kan även gälla soldaten Olof Helgesson, som efter ett kort gästspel i Trehörningen 1624, var verksam i Ramsnäs, Brynterud och Kyrkhävden fram till 1648. En tredje representant för samma familj kan ha varit Brita Helgesdotter gift med Håkan Mattsson i Torpaskoga. De flyttade till Västansjö år 1677.

Helge kan vara invandrare men tillhör i så fall troligen någon av de grupper, som kommit in från västra eller sydvästra Finland. Namnet ingår inte i det finska namnmönstret.

En ny Helge (Svensson), med trolig knytning till föregående, framträdde i Torpaskoga år 1640. Han var gift två gånger och fick barnen Lars, soldat 1657 och bortrymd 1667 samt Ingeborg och Jon födda cirka 1641 respektive 1655. Till barnen hörde troligtvis även Karin Helgesdotter. Hon var gift med Sven Svensson i Lilla Välevattnet.

Helge Svensson fälldes vid Hova ting 1668, för att han i sitt hem hyst en förrymd soldat och tjuv med namnet Anders Hindrichsson. Denne bör ha varit identisk med soldaten Anders Hindrichsson från finnhemmanet Sjötorp, Hova, vilken rymde från tjänsten såväl 1645 som 1650. Helge dömdes, trots att han påstod sig inte ha känt till soldatens förseelser, att böta 40 mark silvermynt. Med hänsyn till hans armod och fattigdom reducerades böterna dock till att betala gevaldigern[118], som ertappat soldaten, med 3 daler silvermynt.

Soldaten Lars Helgesson d. y. blev efter sin rymning åter infångad år 1669. Han anklagade då Sven Gustafsson i Lövön för att ha hjälpt soldaten Lars Eriksson i Delebäck att rymma. Lars Helgesson förekom i Finnerödja kyrkoräkenskaper år 1682. Enlig Skaraborgs regementes rulla var han ett år senare bosatt i Torpaskoga, men då placerad som "piquenerare" hos korpralen Erik Persson Humbla i Lilla Gastorp.

Befallningsmannen Lars Andersson hade dottern Gunnela. I likhet med Helges dotter blev Gunnela gift i Välevattnet. Hon var första gången gift med Nils Eriksson cirka 1661-72 och därefter med dennes efterträdare, Sven Mattson. Lars Anderssons 50-åriga engagemang som befallningsman vid Torpaskoga under 1600-talets finnepok, kombinerat med uppgiften att han var edgångsman för Lars Månsson i Rosendalen 1655 samt vid två tillfällen godkänt finnar som mågar, talar för, att även Lars var finnättling. Det var säkert viktigt, att befallningsmannen på detta säteri, som administrerade flera finska torp på Tiveden, var införstådd med finska språket.

Byn Torpaskoga påverkades i likhet med andra äldre byar och hemman av ödesmål i anslutning till sekelskiftet med därav följande omsättning av åbor. Av de nya torde främst personer med namn som Michel, Matts, Simon, Gälar och Bertil ha tillhört gruppen invandrare.

I en boskapslängd år 1628 omtalades en Anders som ”Inhyses hos Finnar i Torpaskog”. Åbor i Torpaskog var då, förutom Anders Finne i Kvarntorp, Lars Helgesson, Gälar, Lars Persson, Lars Verme, Helge Larsson och Anders Bertilsson. Lars Persson kan ha varit son till den av Richard Broberg nämnde Per Finne i Torpaskoga.

Trehör-	Påvel	1616
ningen	Thomas Påvelsson (Dansare), edgångsman	1620-39
1613	Olof Helgesson, knekt	1624
150 möh	Anders Mattsson	1629-35

[118] befäl med polisiära uppgifter, även kallad profoss

Påvel	1637
Lars Larsson, hustru 1 Rangela	1638-42
2 Marinna/Margareta	1644-47
Änkan Marinna	1648-49
Olof Nilsson, hustru 1 Margareta	1650-1669
Son Philip/Phillippus Olofsson	1659-69
Olof Nilsson, hustru 2 Karin/Kerstin	1670-86
Änkan Kerstin	1687
Bengt Olofsson, hustru Margareta Svensdtr	1677-1717
Måns, hustru Annika Olofsdtr	1680-1720

Foto: Gustaf Neander 1938.

Enligt ett protokoll från Grimstens häradsting år 1616 var "bonden Påfvel" från Vadsbo detta år förordnad att vakta en vägport på Tivägen. I fogdens räkenskaper för Vadsbo var denna tid ingen Påvel nämnd. Om Påvel hade anknytning till Trehörningen, vet vi inte. Hemmanet var ännu inte ”upptäckt”. Det fortsatta förloppet kan dock tyda på detta.

Thomas och namnet Trehörningen förekom första gången i 1620 års boskapslängd. Att det blev skattlagt efter tillstånd av Erik Krabbe, framgick av följande:

> ”H. Kongl M:ts min allernådigste Konung har i fullmagt och befallning givit Edle och välbördige mannen Erick Krabbe till Svenneby, att han på Crone såväl som skatte Egendom, där som icke någon Bolby är för när eller till men och hinder, skall alltså Torpeställen till att rödja och bygga låta, till att förbättra H. K. M:ts och Cronans Inkomster och ränta och samma Torp skulle de, som i så måtto Röja och Bygga, ha att skälige Frihets år efter som lägenheten med arbetet fordrar och för deras egen Skattejord räknat bliva, som själva H: K: M:ts Fullmakt uti Bokstaven vidare författad är.
>
> Och efter beskedlige Danneman Thomas har upptagit ett Torp Trehörningen be:t i Hova gäld beläget, hvilket Torp ingen Bolby förnär ligger, och med tiden kan blifva hemman av; varför be:te Thomas begärde av Rätten, när Ting hölls i Kila den 18 Maj 1627 ett Fullkomligt Laga Fångs brev på samma Torp. Så emedan Högb:te H: K: M:ts Nådigest har beviljat, såsom be:t är att han såväl som andre samma Torp för rätt Skattejord behålla skall, varför tillägnas be:te Thomas, hans Hustro och barn och efterkommande Arvingar be:te Trehörningen till Evärdelig ägo och Egendom, Njuta, bruka och oklandrat behålla, qvidt, fritt och oqvalt, och skall han vara förpliktad årligen med all flit det rödja, sköta och bygga, såsom och uppehålla med dikning och gärdesgårdar, så att när hans bete Frihetsår efter detta Brevs dato ute är, skall han göra Skatt och Rättighet därav efter som det då kan göra skäl före.
>
> Och desse 12 beskedlige Dannemän som i Rätten satte äro, är laga vittne till, att detta å Ting lagligen skett är, som är Olof Larsson i Kåttås, Olof i Anderstorp, Mattis i Mörtestad, Anders i Kila, Päder Olofsson, Anders, Anders i Vallerud, Nils i Håhult, Nils.
>
> Till yttermera visso under min och samme Herres Signete. Datum År och dag som föreskrivet står. Sigillen vidhängda i Träkupor ….”[119]

År 1626 förekom en Tommas Dansare som laggärdsman för Anders i Nyborg. Hans bostadsort framgick inte av protokollet. Denna torde dock ha varit Trehörningen. En Hans Dansare skulle ett tiotal år senare framträda i Hanebäcken, Undenäs.

Den 15 april 1635 blev Anders Mattsson instämd till tinget i Binneberg. Av protokollet framgick:

> ”Hades för rätten Anders Mattson i Trehörningen på Tivägen, som hade med en kniv stuckit Påvel Påvelsson i Arrenäs och Fången Sochen i Närke, var av han död blev, som skedde för sex år sedan i Torpa Skogen på Tivägen. Dråpet hemligen försonat med Påvels hustru och barn och till målsäganden bötespenningar 100 daler givit.

[119] Binnebergs härads dombok den 18 maj 1627

> Länsmannen Jon Tohlsson om saken visste, men Dråpet i Dullgdom Nederlagt och icke uti Rätta fört, ej heller närvarlig Befallningsman, Häradshövdingen eller Lagläsaren därom tillkänna givit, förr än en Missdådare Hindrich Eriksson det upptäckt.…"

Länsmannen förklarade under ed vid tinget, att han ej dolt eller känt till detta dråp. Målet överlämnades därefter till Göta Hovrätt med begäran om en "Nådig och Gunstig Resolution". Han blev avsatt. Vi fick dock inte veta, var dråpet egentligen skedde. Något Arrenäs hittar vi inte, Fången i Närke torde stå för Tånger eller Tångeråsa socken och Torpa Skogen bör kunna ses som Torpaskoga, vilket ligger relativt nära Trehörningen. Dråpet doldes för myndigheterna. De dolde genom dunkla skrivningar den mördade Påvel Påvelssons boställe för oss.

Skogskommissionen överlät år 1684 till Kgl. Maj:t att avgöra, om ägarna hade stubbarätten i behåll. Trots flera ingiften kan någon form av arv eller bördsrätt då ha överförts till de nya ägarna.

Olof Nilsson angavs år 1684 vara över 60 år och således född cirka 1620. Sonen Phillippus namn antyder att föräldrarna var finnar. Måns och Annika fick cirka 1681 dottern Maria, vilken omkring 1719 vigdes vid Anders Olofsson Finnes sonsonson Hans Andersson från Kvarnbolet.

Trehörningen var ett typiskt svedjehemman upptaget ovan den marina gränsen i ödemark på en östsluttning ned mot den vackra sjön Trehörningen med stora angränsande myrmarker. Detta skedde under en tid av invandring, då bygden ännu inte återhämtat sig efter de svåra åren vid sekelskiftet 1600. Att Thomas och Påvel samt deras efterföljare under 1600-talet var finnar eller finnättlingar känns närmast självklart.

Vallsjöbol	Håkan	1559-75
1540	Per Håkansson	1576-89
175 möh	Bengt och Algut	1601
	Öde, fört under kronan -05	1601-16
	Hans Larsson Est, Finne, till skatt -20	1613-34
	Jacob, knekt	1628
	Biörn	1628-31
	Håkan Persson, hustru Gunnela	1635-50
	Nils Jonsson, hustru Ingeborg Håkansdtr	1659-1699
	Matts Nilsson	1667
	Sven Persson	1675-1700
	Jon Mattisson, hustru	1687-1701
	Jon Larsson, hustru	1687-1705
	Mattes, hustru	1697
	Olof Bryngelsson, hustru Maria Andersdtr	1710-57

Foto: Okänd. Byggår 1880.

Vallsjöbol var ett gammalt skattehemman. Det blev enligt jordeboken upptaget av Bengt och Algut i anslutning till sekelskiftet 1600, men strax åter ställt öde. Befallningsmannen vid Torpaskoga Lars Andersson, 73 år gammal, berättade för Skogskommissionen år 1684, att "Valsjöbohlet stod öde i Sahl Kung Gustafs tid, men upptogs av en kallad Hans Häst, som därigenom blev fri från knekttjänsten".[120] Denne Hans, vars rätta namn var Est, lämnade eller fick lämna hemmanet när det blev frälse under Claes Horn år 1634. Året efteråt fanns han i Torpaskoga, för att ett par år senare ta sig an nybygget Korsbäcken.

När mågen Gustav Stenbock övertog säteriet efter Horn beordrade han Håkan Persson att flytta från Eriksbacken till Vallsjöbol. Håkan var son till stubbarättsinnehavaren Per Persson i Eriksbacken. En son Jöns till Håkan flyttade senare till Fagersand, under det att dottern Inge-

[120] RA. Skogskommissionens Arkiv 1684 1B:1, sid 74

borg vigdes vid Nils Jonsson och stannade kvar på hemmanet. En dotterdotter gifte sig senare med ägaren till Eriksbacken. Cirkeln för Eriksbacken blev därmed åter sluten.

Håkan Persson fick år 1650 besök av Michel Persson i Hultatorp, Askersunds landsförsamling. Denne hade enligt domboken med sig "skalken" Hindrich i Långsjö och ville tvinga av Håkan pengar. Michel dömdes för ”rånsmål” att böta 40 marker. Tre år senare timade Morgonstjärneupproret, i vilket bland finnarna även änkan i Långsjö och hennes söner tillhörde aktörerna.

Den Mattes, som redovisades på Vallsjöbol år 1697, bör vara Mattes Svensson gift med Lena Larsdotter i Motorp. Mattes tid på Vallsjöbol blev kort, men kontakterna mellan hemmanen var fortsatt intensiva och Olof Bryngelssons söner Anders och Per skulle när tiden blev mogen vigas vid Mattes döttrar Maria och Sara. Familjerna fick tillsammans med en tredje son till Olof med namnet Nils gift med Kerstin Persdotter inte mindre än 20 barn. Dessa kom därmed att sätta sin prägel inte bara på Vallsjöbol utan även på trakten där omkring.

När Gustaf Neander berättade att finska språket var levande i Finnerödjabygden ända in på 1820-talet, och att den sista gård där man talade finska skulle ha varit Vallsjöbol, så inser man att det var här nämnda personer, som var orsak till detta.

Villbergs-	Per, hustru Brita	1644-53
torp	Per Persson, son, hustru Sigrin	1644-47
1644	Anders Mattsson, hustru Ingeborg Siggesdtr	1653-57
130 möh	Ingrid Persdtr	1669-85
	Anders Persson, hustru	1672-92
	Son Töres Andersson, hustru	1687-97
	Sven Andersson, hustru	1697-1709

Villbergstorp infördes som ett frälsetorp i jordeboken år 1663. Vid tingsrättens jordrannsakan 1686 angavs, att Villbergstorp var upptaget mer än 40 år tidigare på Ramsnäs ägor. Ägare denna tid var Jacob Lenck och Constantia Frankelin, vars farmor var kungadottern och finnättlingen Constantia Eriksdotter.

Torpen under Ramsnäs var som vi förut konstaterat ofta bemannade med finnar eller finnättlingar. Villbergstorp passar fint in i den bilden genom åbor, som ligger högt i det finska namnmönstret.

Välevattnet	*Staffan Finne*	~1620
Stora	Erik	1631-50
1620	Nils Eriksson, hustru Gunnela Larsdtr	1661-72
140 möh	Sven Mattsson, hustru Gunnela Larsdtr	1673-1720

Foto: Författaren 2001.

Stora Välevattnet var enligt Skogskommissionens protokoll år 1684 upptaget av Staffan Finne cirka 40 år tidigare. De första åren skulle här bara ha stått en backstuga. Mer troligt är dock att uppgiftslämnaren borde ha sagt cirka 60 år tidigare. I en boskapslängd år 1631 stod nämligen en nybyggare ”Erik i Häälswattnet”, som disponerade besättningen en ko och en kviga. I ett brev från drottning Kristina år 1650 angående Finnerödja nya församling angavs åbon i Välevattnet heta Erik. Staffan Finne hade då troligen gjort sin insats några år före denne Erik.

Nils Eriksson bör ha varit son till Erik. Han var gift med Lars Anderssons dotter Gunnela från Torpaskoga. Den 12 september 1672 begick han självmord, sedan han (möjligen felaktigt) anklagats för att ha försökt växla falska pengar i Örebro. Gunnela stod som änka 1673. Hon gifte därefter med viss säkerhet om sig med den nye åbon Sven Mattsson, född cirka 1639 och död i Välevattnet år 1720, 81 år gammal.

En son till Gunnela i första äktenskapet, Gunnar Nilsson, flyttade med brodern Mattias år 1695 till Högskog - ett annat säkert finnhemman i bygden.

Hemmanet var av svedjekaraktär, upptaget i ödemark, kransat av sjöar, kärr och myrar. Platsen var idealisk för en skogsfinne. Namnmönstret antyder att fler än nybyggaren Staffan bör ha varit finnar eller finnättlingar i Stora Välevattnet.

Välevattnet	Jöns, hustru Ingrid/Ingebor	1649-65
Lilla	Sven Svensson, edgångsman, hustru Karin Helgesdtr	1661-1701
1649	Jon Svensson, hustru Kerstin Jonsdtr	1692-93
150 möh	Lars Jonsson, hustru Karin Svensdtr	1697-1740

Foto: Domänverket.

En Johan nämndes i mantalslängden vid "Wallewadet" år 1649. Jöns (troligen densamme) var angiven i ett kungligt brev år 1652. När Sven och Karin övertog den fortsatta odlingen av hemmanet, kallades detta inledningsvis "Tällåsen" innan Lilla, eller Norra Välevattnet blev gängse benämning.

Hemmanet var i likhet med Stora Välevattnet upptaget i väglös ödemark. När bygdens hemman rannsakades av Skogskommissionen år 1684 var Lilla Välevattnet ännu ett oskattlagt arbetstorp under Falkenberg och Skagersholm.

Sven Svensson deltog i en tolv-mannaed för Jonas Svensson i Nyborg 1668. Flertalet i den edgången var finnar. Sven Svensson bör då ha tillhört samma etniska grupp.

Karin Helgesdotter bör ha varit dotter till Helge Svensson i Torpaskoga. Svens och Karins son Jon vigdes cirka 1691 vid Anders Olofsson Finnes sonsons dotter Kerstin Jonsdotter i Nolåsen. En son till de senare erhöll namnet Tomas.

Lars Jonsson var ingift i hemmanet. Han kan ha varit son till Jöns Svensson i Paradisängen. Alternativt var han bror till Jöns måg, Hindrich Jonsson. Täta dubbelsidiga kontakter som dopvittnen bekräftar släktförhållandet mellan familjerna.

Även Lilla Välevattnet var ett typiskt högt beläget svedjehemman med ringa åkerareal, och väl inknutet i det finska nätverket.

Västansjö	Sigge Svensson, hustru Elin	1624-42
1624	Per	1637
120 möh	Hustru Elin, dtr Ingebor	1644-45
	Karin	1647
	Elias Jonsson, hustru 1 Marit Eriksdtr	1652-72
	2 Ingrid Nilsdtr	1672-75
	Håkan Mattsson, hustru Brita Helgesdtr	1677-1703
	Nils Håkansson, hustru 1 Kerstin Arvidsdtr	1677-1715
	”- 2 Annika Clemetsdtr	1715-56
	Erik Håkansson, hustru Karin Algotsdtr	1685-1705
	Bartel Andersson, hustru Ingeborg Persdtr	1692-97
	Anders Bartelsson, hustru Katarina Ersdtr	1704-32

Nordstugan. Foto: C.G. Alm 1930. Byggår 1700-tal.

Åbon Håkan Mattsson berättade för Skogskommissionen år 1684, att en kallad Sigge hade tagit upp hemmanet Västansjö cirka 1624. Sigge kan ha flyttat in från närliggande Undenebotten, där en person med detta namn var verksam 1601-06.

I jordeboken blev Västansjö infört år 1635 som 1/8 skattehemman och kvarstod så till 1645. År 1647 var det överfört till Falkenbergs frälse.

Ytterligare upplysning om torpet lämnade Jon Persson, död i Habelsbolet i Älgarås år 1720, 90 år gammal. Han berättade, att Sigge Svensson varit hans morfar och Bartel Andersson hans svåger. I unga år hade Jon hjälpt sina mostrar att flytta, när Conrad Falkenberg drivit bort

dem från hemmanet och i stället satt in Olof Jonsson i Hässleberg. Årtalet för denna omflyttning bör ha varit cirka 1647.

Olof Jonsson vistades på Hässleberg åren 1629-53. År 1638 ställde han upp som löftesman för rövaren Jon Jonsson från Paradis. Han visade sig därmed själv vara finne, vilket även anbudet om Västansjö styrker. Av allt att döma avstod han dock från att anta detta erbjudande.

Elias Jonssons föräldrar var Jöns Eriksson med hustru Sara i Nyborg. År 1675 blev Elias ihjälskjuten av sin granne Bengt Jönsson i Svenstorp, som hade blivit förtjust i Elias unga hustru i hans andra gifte. Bengt blev strax misstänkt för dådet men nekade och uppträdde så sturskt och självsäkert inför rätten, att man fann anledning att undersöka saken närmare. Det visade sig då, att han hade två skjortor på sig, varav den understa var vrång eller avigvänd. Vidare hade han i sina byxor en med tråd hårt omvirad pung, i vilken fanns ett blått papper, vari det låg 11 svarta fingerlånga silkestrådar, två med 4 knutar och de övriga med 3 knutar. Därutöver fann man en liten skinnpung, stor som en nagel, igensömmad med röd silkestråd, i vilken det låg ett mångfaldigt sammanknippat papper samt ett avlångt papper med 8 klippta hål. I ena strumpan hade han under foten en mångdubbel linklut vari det låg några flingor från kniv- och yxegg tillsammans med lite brännsten och vitlök.

Tillfrågad om detta svarade han, att han inte visste, att han hade tagit på sig skjortan vrång. Det övriga hade han fått av konan Karin från Måkerud. Denna hämtades och berättade, att hon fått silkestrådarna av Bengts moder och knutit varje knut på dem i den Helga Trefaldighets namn för att binda Bengts motparter, dvs Jöns i Nyborg och övriga släktingar i Långsmon. Denna konst hade hon lärt sig av Margareta i Västerhäljatorp. Det övriga hade hon inte med att göra, förutom att hon lärt Bengts moder, att bitar av stålegg skulle hjälpa i rätten. Detta hade hon fått veta av Karin i Högebrona. Hon hade även sagt till Bengt, att hon hört, att man skulle ha vrång skjorta på sig, när man ville lyckas med någon sak vid tinget. Kalevala-traditionerna var alltså ännu levande under 1600-talets senare decennier i denna del av Tiveden.

Alla dessa tricks och konststycken hjälpte nu inte. Indicierna var överväldigande och visade, att ingen annan än Bengt kunde ha utfört mordet. Han dömdes till döden och halshöggs på Hässlebräckan. Om detta berättade Per Skytt i Slottsbol vid tinget 1677, att "Böfvelen" till folkets fasa och förtjusning hade haft problem med Bengt. ”Avkortningen” hade han nämligen inte klarat med ett omak. Kanske hade silkestrådarna då fortfarande viss verkan.

Håkan Mattsson kom med familj från Sörgården i Torpaskoga, där han varit verksam åren 1648-77.

Bartel Andersson var från år 1668 bosatt i Högshult men köpte senare in sig i Västansjö, när kronan i indelningsverket omvandlade Högshult till trumslagarboställe. Hustru Ingeborgs morfar var Sigge Svensson i Västansjö. Bartel dog i Högshult år 1719.

Västansjö låg i vildmark när det upptogs. Rovdjuren trängde på. År 1693 sköt Erik Håkansson 3 björnar, och 1695 sköt Nils Håkansson en björn. Några år senare sköt Nils 3 vargar och en vargunge. Boskapen måste vallas och vaktas.

Om inte annat så visar namnmönstret och hemmanets läge i ödemarken, att detta var upptaget och under lång tid brukat av finnar och finnättlingar.

Ön	Axel, knekt	1601-03
1593	Nils	1601-03
195 möh	Öde	1604-14
	Axel, till skatt	1615
	Nils, brukas för gräsgäld	1615
	Lars Assersson, knekt	1616-21
	Nils Eriksson	1619-26
	Erik, knekt	1619-34
	Nils Carlsson, knekt	1627-29
	Per Jönsson, edgång, hustru, dotter	1654-68
	Erik Bengtsson	1665
	Sven Larsson	1668
	Bengt Larsson, hustru	1674-89

Lars Jonsson, hustru 1693-1705

Foto: Domänverket ca 1950.

Ön infördes i jordeboken som klosternybygge år 1601. Det bestod av två näraliggande torpställen, vilka tronade på höjder likt öar i Finnerödjas östliga högt och ödsligt belägna myrmarker. Från år 1618 och fram till 1644 kallades den ena av öarna Bäserud, inte att förväxla med ett annat knekthemman Bäserud i Älgarås socken. Att få någon klar och entydig uppfattning om hemmanens åbor under 1600-talet har inte varit möjligt. Detta berodde troligtvis på att hemmanet disponerades av knektar och därmed var befriat från skatt.

Vid mitten av 1600-talet drogs hemmanen in i Falkenbergs frälse, eftersom han ansåg dem ligga på Paradisgårdarnas utskog. Det är mot den bakgrunden, som man får se Bengt Larssons uttalande inför Skogskommissionen år 1684, att hemmanet upptagits med Falkenbergs tillåtelse för 30 år sedan. Vad som hänt var bara, att Falkenberg hade tillåtit en ny brukare att återuppta ett eventuellt öde äldre hemman.

Namnet Ön i Finnerödja får ses som ett bynamn för en by med två boplatser. Vid mitten av 1600-talet tillkom här ett tredje hemman med namnet Lövön.

1665 var ett sorgens år på Ön. Då beskylldes nämligen Per Jönsson av sin dotter Kerstin för tidelag med en ko. När hon kom hem från kyrkan och gick ut i hagen, hade fadern stått där och hållit kon i ett horn samtidigt som han hade lagt den andra armen över ryggen på henne och kon drönte. Fadern nekade till "den vederstyggliga gärningen" och förklarade för rätten, att han bara höll fast kon, för att tjuren skulle komma åt henne. Han ville bevisa sin oskuld med edgång och laggärdsmän, vilket rätten beviljade. Som laggärdsmän inställde sig:

> Tohl Chrismansson i Backa, bröderna Töres och Jöns Jonssöner i Slottsbol, Lars Månsson i Värpe samt Sven Olsson i Sinredstorp.[121]

Per Jönsson friades, men dottern Kerstin hudströks[122] för falsk tillvitelse framför tingsstugudörren till allmänhetens fostran och skräckblandade förnöjelse.

Undenäs

Undenäs kyrka. Peringskölds Monument Sueo. Gothorum, 1671. Kungliga biblioteket.
Foto: Lena Gribing 2004.

[121] Hova dombok den 1 juni 1665
[122] piskades med ris på naken överkropp

Assartorp	Assar	~1620-
1620	Sven Andersson	1627
115 möh	Knektänka	1630-31
	Arvid, knekt	1637-41
	Anders, edgångsman, hustru Kerstin	1645-48
	Lars Olsson, knekt, edgångsman, hustru Sigrid Olsdtr	1648-53
	Jon, hustru Ingrid Bengtsdtr	1653-65
	Jon, hustru Marit	1689
	Håkan Jonsson, hustru Margareta Jönsdtr	1698-1708

Foto: Rune Johansson 2003.

När Assar tog upp det ödsligt liggande Assartorp, vet vi inte. Det kan dock ha skett under 1620-talet efter tillstånd av godsherren Claes Horn på Ryholm. Denne var år 1618 ryttmästare för en fana finska ryttare. Horn utnyttjade inledningsvis torpet i rust- eller knekthållet, varför Assar kan ha varit en medlem i denna fana.

År 1617 fanns en knekt med namnet Assar Larsson i Hallerud, Älgarås socken. Han förekom senare som knekt vid Pankan, Halna socken 1627. Namnet var ovanligt. Kanske det var samme Assar, som även skänkte sitt namn till Assartorp. Fader till denne kan ha varit knekten Lars Assarsson i Öna, Finnerödja 1616-21.

Knektyrket var rörligt även avseende boställen. Samtidigt som Assar disponerade Pankan år 1627, satt trolige soldaten Sven Andersson i Assartorp.

Anders och Lars i Assartorp deltog år 1648 i en tolv-mannaed för Måns Töresson från Greby/Sätra (se det senare). Flera av edgångsmännen var bedömt säkra finnar. Även Anders och Lars bör då ha tillhört samma kategori. Ett år senare ingick torpet i en mantalslängd över Horns gårdar i Vadsbo härad med åbon Lars.

Bengtstorp	*Eskil Finne*, cirka	1620
1620	Bengt, hustru Sigrin, båda födda ca 1590	1648-57
135 möh	Son Joen Bengtsson, hustru Ingebor	1653-86
	Sven Jonsson, hustru	1699-1708
	Lars Arvidsson, hustru Sigrin Jonsdtr	1702-06
	Bengt, hustru	1706-08

Foto: Rune Johansson 2003.

Bengtstorp var ett arbetstorp under Bocksjöholm. Det var tidigt upptaget, men redovisades första gången i en mantalslängd år 1648 med den Bengt, som förlänat torpet dess namn.. År 1663 blev hemmanet infört i jordeboken som ett frälsetorp. Det reducerades till kronan 1684, såsom "graverat[123] vara belägit på förbudin ort inom kronoallmänningen Tiveden", varefter det tillfördes indelningsverket som rote 16 i Norra Vadsbo kompani av Kunglig Skaraborgs regemente.

Vid Valla ting den 18 januari 1686 berättade kaptenen Erik Koskull på Bocksjöholm, att torpet var upptaget av en finne vid namn Eskil under hans mormor Constantia Eriksdotters tid. Åbon Joen Bengtsson förklarade vid samma tillfälle, att han hade gjort 3 dagsverken i veckan samt betalat 3 daler kopparmynt årligen för torpet. Fadern hade enbart gjort dagsverken.

Sigrin Jonsdotter var dopvittne hos Olof Bengtsson och hustru Ella i Ösjö år 1703. Ösjö förutsätts vara ett finnhemman. Dopvittnena var normalt syskon eller nära släktingar, vilket visar hur hemmanen var flätade till varandra.

Billtorp	Nils Jönsson Jacobsköld	1586-1610
1580	Jöns Nilsson "-	1611-1633

[123] mot ordningen, felaktigt

100 möh	Johan Json "-	1633-42
	Ambiörn	1628-31
	Anders, hustru Anna	1642
	Peder Eriksson Rosensköld	1642-56
	Gustav Otto Stenbock	1656-69
	Gustaf Ekegren	1669-83
	Jöns Gustavsson, gammal/på sotesäng, hustru	-1708
	Son Per Jönsson, hustru Karin	1713-

Billtorp förekom inte vid Älvsborgs lösen 1571, men ingick bland de hemman, som hertig Karl år 1586 donerade till sin sekreterare Nils Jönsson. Tidpunkten när hemmanet togs upp är oviss. I jordeboken var torpet redovisat som frälse under Forsvik första gången 1623.

Efter Peder Rosenskölds död år 1656 infogades Billtorp i det godskomplex, som riksrådet Claes Horn på Ryholm byggde upp med sin måg riksamiralen Gustaf Otto Stenbock runt Viken. Claes Horn var stor jorddrott. Enligt en mantalslängd år 1649 ägde han enbart inom Vadsbo härad med Bellefors, Ransberg, Undenäs, Hova och Finnerödja socknar 109 torp och hemman. Han disponerade därutöver även gårdar i bergslagen, i Uppland samt Åminne i Åbo län i Finland. Claes Horn dog 1651 och Gustaf Otto Stenbock, gift första gången med dottern Brita Horn, dog 1685. Hustru Brita dog 1653.

Vi kan mot denna bakgrund ana, att finnar allmänt sett var välkomna såväl till Nils Jönsson Jacobsköld som Horns och Stenbocks hemman.

Billtorp reducerades och återfördes i kronans ägo år 1683.

Bjurbäcken	Anders	1600-02
1417	Öde	1603-06
110 möh	Lars	1607-13
	Bengt Olsson, knekt	1615-28
	Anders Eriksson, knekt	1623-27
	Anders Olsson	1631
	Gunella, knekthustru	1637-42
	Måns, nämndeman, hustru Gunilla, dtr Malin	1642-65
	Anders Olofsson, hustru	1706-08

Foto: Rune Johansson 2004.

Bjurbäcken tillhörde Undenäs äldre hemman. Det skänktes till Vadstena kloster år 1440 men inlemmades vid reformationen 1527 i Gustav Vasas hemman och stod första gången i jordeboken år 1571 som "Arv och eget". Samma furstliga ägoförhållande gällde även vid Älvsborgs andra lösen under hertig Carl Philip. Åborna hette då Lars och Bengt.

Bjurbäcken köptes senare av av Claes Horn och stod infört i dennes mantalslängd år 1649 med Måns som åbo. Torpet reducerades och återfördes till kronan år 1685. Dess öden är i övrigt förborgade. Om den Lars, som tillträdde kung Karls hemman efter ödesmålet1603-06, var finne, skulle detta inte förvåna. Kronofogden visste väl, vad som gällde, och finnarna stod i kö.

Björkenäs	Lasse Nybyggare	1571
1571	Olof Andersson, hustru Anna	1648-76
95 möh	Joen Olofsson, hustru	1676-96
	Johan, hustru	1708-

De uppgifter vi har om Björkenäs baseras på Älvsborgs lösen 1571, Kietell Felterius karta 1655, jorderannsakningen 1684, då hemmanet reducerades, samt från januari 1686, då åbon Joen Olofsson vid Valla ting berättade, att hans fader Olof Andersson hade tagit upp hemmanet för några och 40 år sedan. Denne liksom Joen hade inte betalat någon skatt, eftersom det var ett svagt hemman, men de hade gjort 2 dagsverken i veckan vid Bocksjöholm.

Björkenäs saknas i längderna 1571-1648 och stod då öde. År 1648 blev det infört i mantalslängderna med Olof Andersson som åbo. Det kallades då för ”Nybygget” under Bocksjöholm. Sonen Joen flyttade in från Humlegårdsliden år 1676.

I samband med reduktionen 1684 blev Björkenäs av Karl XI - tillsammans med ytterligare 11 gårdar under Bocksjö - donerade till gunstlingen och landshövdingen Peter Örneclou, för dennes insatser i slaget vid Lund år 1676.

Björstorp	Ulf Henriksson Bååt-Snakenborg, g m Agneta Lillie	1542-83
1490	Nils	1571
125 möh	Öde	1600,1604,1608-10
	Erland	1601-03
	Måns, änkling -13, utgammal -22	1607-27
	Bengt Andersson, knekt	1624-27
	Seved, hustru Marit Bengtsdtr, båda födda ca 1590	1631-57
	Son Anders, dtr Birgitta	1653
	Carl Hindrichsson Finne, hustru Karin Mickelsdtr, från Skallebol	1660-61
	Son Erik Carlsson, hustru Ingebor	1660-65
	Anders, hustru Anna	1663-65
	Lars Persson, soldat	1663-94
	Jeppe, ryttare, död -98, dtr Elin	1698-1711
	Per Jansson	1699
	Erik Elg, hustru Märta	1706-08

Björstorp var ett gammalt hemman, vilket första gången stod uppfört i Jöns Ulfsson Roos jordebok 1498. I kronans jordebok stod det som frälse 1541. Det inlemmades därefter i och kom fortsättningsvis att följa Sannumkomplexet och dess ägare (se Sannum). Bland ägarna ingick på 1640-50-talen Claes Fleming, som var född i Finland och en tid även verksam som lagman i Finland. En annan ägare var Carl Bonde, som 14 år gammal hade varit kammarpojke åt hertig Karl. Han ägde bl a Laihela friherrskap i Finland och hade en tid tjänstgjort som lagman i Karelen. Vi har tidigare mött Bonde när han köpte Paradisgårdarna m fl i Finnerödja år 1638.

Ödesmålen efter sekelskiftet 1600 bör ha varit gynnsammma tillfällen för att ta hand om invandrande finnar. Seved kan ha anlänt vid denna tidpunkt. År 1660 flyttade finnarna Carl Hindrichsson och Karin Mickelsdotter med son och sonhustru in från Skallebo. De var nu i 70-årsåldern och hade börjat med att ta upp Stålboda cirka 1610. Carl red då för detta hemman.

När ryttaren Jeppes dotter Elin år 1711 vigdes vid Bengt Andersson i Skallebol, var detta ett exempel på en förening mellan finnättlingar, vilket påföljande år även manifesterades med dopvittnen från Kopparhult. I Kopparhult fanns en Jeppe år 1689, kanske densamme.

Jeppe var ett ovanligt namn i bygden. En Jeppo var bosatt i Jeppotorpet vid Saxhyttan i Värmland på 1640-talet. Han torde ha varit finne.

År 1685 infördes Björstorp i indelningsverket som rote 15 i Norra Vadsbo kompani av Kunglig Skaraborgs regemente.

Bläckestigen	Erik	1600
1552	Bengt	1601-02
100 möh	Anders	1605
	Arvid	1613-19
	Olof	1629-31
	Per	1639
	Ambiörn, hustru Karin	1642
	Måns Haraldsson från Svanvik	-1653
	Jon, hustru Anna	1651-65
	Lars, hustru Anna Eriksdtr	1654
	Lars, hustru Ingefrid	1654-65

Bläckestigen stod första gången i jordeboken år 1552 som en kyrkotomt. Hemmanet donerades år 1593 av hertig Karl till hans sekreterare Nils Jönsson och följde därefter Forsviks-komplexets ägarlängd i likhet med Billtorp. Åborna under Forsvik redovisades sporadiskt. Ödesmål kan ha förekommit 1603-12.

Finnar var säkert lika välkomna till Bläckestigen som till Billtorp.

Bocksjö	Constantia Eriksdtr, g m Henrik Frankelin	1595-1641
1387	Maria Catharina Frankelin, g m Anders Koskull	1641-61
102 möh	Erik Koskull, hustru Anna Maria Gyllensvärd	1661-1705
	Olof Andersson	1663
	Arvid Andersson	1670

Vykort. Byggår tidigt 1600-tal.

Constantia Eriksdotter och Henrik Frankelin blev donerade Bocksjö samt ytterligare 24 hemman av hertig Karl i Undenäs med Tived samt i Hova med Finnerödja socken 1595-1602. Vi kan förutsätta, att finnar utgjorde en stor del av den personal, som nyanställdes på sätes-gården med det nya namnet Bocksjöholm och under denna lydande hemman fram till 1650. Samma förhållande gällde även de arbetstorpare, som fick ta upp nya torpställen.

Vid Henrik Frankelins död 1610 fick Constantia enligt kungligt brev år 1612 behålla till denne donerade hemman, i avvaktan på att de minderåriga barnen blev dugliga "och kunde göra oss och kronan tjänst därför". Kravet ansågs uppfyllt den 15 januari 1628, då sonen Carl fick överta de till fadern donerade hemmanen. Han valde Ramsnäs som sätesgård. Efter Carls död under 30-åriga kriget, cirka 1634, pantsatte Constantia säteriet Bocksjöholm till mågen Anders Koskull, varigenom detta gods med underlydande hemman senare kom att övergå i dennes och äldsta dotterns ägo.

Anders Koskull blev 1641 överste och chef för ett regemente finskt fotfolk. Han krönte sin militära bana som generalmajor 1651 och avslutade sitt yrkesverksamma liv 82 år gammal 1676, som landshövding över Dorpat och Viborgs län. För denne Koskull var finska språket säkert inte främmande. I sin yrkesroll lärde han känna många duktiga finnar. Dessa tog han sedan naturligt och omtänksamt - även för egen del - hand om och satte in, där det passade på sina hemman, bl a i Undenäs.

Av 1645 års mantalslängd framgick, att nybyggare var bosatta i Damsbacken, Rågstad, Tolsjöhult och Kopparhult. Av dessa var då Kopparhult och Damsbacken återupptagna, eftersom de tidigare nämnts i längderna år 1610 respektive 1627-30.

Tre år senare (1648) infördes en förteckning i mantalslängden över arbetstorp under Bocksjö. Dessa var Bengtstorp, Boviken, Djäknatorp, Ekeberget, Fallet, Granviken, Hane-bäcken, Hulan, Koppetorpet, Nybygget, Olofstorp, Orretorpet, Ryian (Ryggerna), Torpelund, Spåndalen, Sågen, och Valsjötorp. Flera av dessa var upptagna 20-30 år tidigare. De sågs dock sällan i längderna, eftersom de var oskattlagda och herrskapet på Bocksjö såg åborna som sitt privata tjänstefolk. Större delen av torpen infördes i jordeboken som frälse 1663. Vissa fick dock vänta tills reduktionen 1684-85, då de som kronotorp övergick i kronans ägo.

År 1649 tillkom i mantalslängden även torpen Lövåsen, Humlegårdsliden, Svarte-bäcken, Mon och Viken. Till dessa bör även läggas Glättenäs, Hägghemmet, Pukerud och Svanhult. Ägarna till Bocksjöholm hade då tillåtit cirka 30 nybyggare att slå sig ned på kronans allmänning Tiveden.

Bocksjöholm reducerades 1683, men Anders yngste son Erik Koskull fick behålla godset i sin livstid. Vissa underlydande hemman bröts dock ut och anslogs till bruken i Aspa och Forsvik. Erik dog 1705.

Boviken	Töres Laggare	1626
1626	Bertel	1644
110 möh	Jöns, hustru Rangela Haraldsdtr, hon död -62	1653-65

Olof Bengtsson	1682-1710
Jöns Larsson/Britta Göransdtr	1694-1708
Jonas Mattsson	1696
Harald Olofsson, död -10, hustru Elisabet Olofsdtr	1706-10

Foto: Rune Johansson 2003.

Boviken förekom första gången i en skattelängd 1628. Det redovisades som arbetstorp under Bocksjö år 1648. I jordeboken blev det infört som frälse år 1663. Hemmanet reducerades och fördes till kronan 1684, eftersom det var olaga upptaget på kronoallmänningen.

En Bertel Skytt förekom år 1654 utan angiven boplats. Möjligen var han bosatt på detta torp. Rangela Haraldsdtr var dotter till Harald Månsson i Svanvik.

Vid tinget i Valla den 18 januari 1686 berättade åbon Olof Bengtsson, att Boviken var upptaget av Töres Laggare för 60 år sedan. Denne hade under sin tid inte betalat något för hemmanet. Olof Bengtsson, som bott på hemmanet i 4 år, hade däremot gjort 2 dagsverken i veckan samt betalat kaptenen Erik Koskull på Bocksjöholm 3 daler kopparmynt om året.

Jöns Larsson vigdes år 1694 med Britta Göransdotter från Hanefjäll. Olof Bengtsson hade tre barn, vilka fann livsledsagare i Uggletorp, Kyrkogårdsön och Kärret. Jonas Mattsson var son till Finne-Mats och en tid anställd som dräng i Boviken.

Töres Laggares yrke visar, att han var utvald för sitt uppdrag vid Bocksjöholm. Tidpunkten, då hemmanet togs upp, kombinerat med namnmönster och anknytning till andra finnhemman antyder att Boviken tillhörde samma kategori som dessa.

Brännhult	*Per Andersson Finne*	1602-20
1599	Dotter och måg	1602-25
140 möh	Eskil, inhyses	1621
	Tomas, ”hofman” (ryttare) fritt	1621-29
	Påvel Carlsson Finne, hustru Britta Olsdtr	1631-94
	Olof Påvelsson	1639-40
	Arvid Persson, hustru Anna	1645-65
	Son Påvel Arvidsson hustru Gunilla	1648-52
	Påvel, hustru Brita	1654-65
	Olof Bengtsson, > 80 år	1658
	Jonas Påvelsson, född -61, hustru Ellika Jonsdtr	1691-1728
	Karl Påvelsson, född -67, hustru Elin Persdtr	1695-1728

Foto: Rune Johansson 2004.

“-

I en avkortningslängd år 1608 angavs Brännhult vara ett kronotorp, som var upptaget 6 år tidigare. I jordeboken blev det infört som ¼ skatte 1610. Storleken på hemmanet visar då, att det bör ha varit upptaget före sekelskiftet.

Per Andersson var bror till finnen Hindrich Andersson, som tog upp Kavlebron i Finnerödja socken 1593. Brännhult kan vara av samma ålder. Per Andersson deltog med en grupp (finnar?) på hertig Karls sida i slaget vid Stångebro i september 1598.

Per Andersson hade en måg, vilken med familjen flyttade in från Kolmården. Måg och dotter brukade hemmanet i 25 år. De hade en dotter. Alla tre dog före 1625. Hindrich Anderssons barn Simon, Hindrich och Carl gjorde då anspråk på att få överta Brännhult men stämdes av barnets faster Kerstin Simonsdotter, som ansåg att hon och hennes syskon hade bättre rätt till hemmanet än Per Anderssons brorsbarn. Så dömde även tingsrätten. Vad som sedan följde är okänt. Torpet överfördes nämligen trots detta i familjen Carl Hindrichssons händer.

En Påvel Finne från Brännhult var år 1631 i slagsmål vid Vinterhamns marknad. Denne Påvel bör ha varit identisk med Påvel Carlsson, som denna tid kan ha flyttat in till Brännhult. Fem år senare flyttade föräldrarna från Stålboda till Skallebo utan sonen Påvel. Denne dog 76 år gammal 1696 och var då född cirka 1618.

En Olof framträdde enligt domboken som edgångsman för Bengt i Lindberga år 1639. Han kan ha varit identisk med Olof Påvelsson, som redovisades i Brännhult 1640. Ett alternativ till denne kan dock vara Olof Bengtsson, som några och 80 år gammal vittnade om gränsen mellan Hovet och Närlunda år 1658. Hans vittnesmål visade mångårig bygdekännedom.

Påvel var sonson till Hindrich Andersson i Kavlebron. Åren 1685-86 försökte han tillsammans med syskonen Elisabeth i Lilla Abberud, Beateberg och Per, kyrkoherde i Horn, att återfå farfaderns stubbarättshemman. Trots att de visade upp hertig Karls stubbarättsbrev daterat Örebro slott den 22 april 1597 misslyckades aktionen. Hemmanet var i egenskap av kronohemman år 1632 strax efter Gustav II Adolfs död tryggt köpt från kronan av Claes Horn på Ryholm. Såväl Kavlebron som Abberud tillhörde godset, men denne jorddrott med sina många hemman ansåg sig säkert ha viktigare intressen att bevaka än att återföra barn och barnbarn till fädernetorvan. Som ensam ägare hade han ostörd rätt att avhysa och sätta in nya torpare på sina hemman. Stubba- och skatterätt för torparna kom då bara till besvär.

Åren 1699-1717 förekom ett intensivt utbyte av faddrar mellan Brännhult och Myrhult i Älgarås socken. I detta deltog Påvel samt Jonas och Karl Påvelsöner med sina hustrur från Brännhult samt brodern och ryttaren Anders Påvelsson från Riksberg, Fredsbergs socken. Motsvarande aktörer från Myrhult var finnen Michel Arvidsson, Jonas Staffansson och Lars Andersson. Släktband torde finnas dem emellan, även om detta inte framkommit ur materialet.

Karl och Jonas Påvelsöner fann sina livsledsagare i Sannum respektive Riksberg i Fredsberg. Karl och Elin fick tio barn. Av dessa vigdes Karin med Olof Larsson och Anders med Stina Jonsdotter - båda från Fredsberg. Detta visar då, att även denna socken hade haft invandring av finnar. Dottern Britta vigdes vid Nils Bengtsson i Edet och Stina vid en Anders Andersson i Hova socken. Sonen Hindrich, gift med Lisa, bar sin farfars farfars namn. Honom skall vi snart möta i ett vanligt finnyrke, nämligen som skogvaktare i Lindberga.

Böksnäs	Per	1564
1417	Jons änka	1571
100 möh	Håkan	1600-06
	Sven, ryttare	1611-29
	Hofman (ryttare) fritt	1623-23
	Måns, hustru Karin	1642-45
	Måg Lars, hustru Ingrin Månsdtr	1645-49
	Per Jonsson, hustru Kerstin Algotsdtr	1653-54
	Nils Jonsson, hustru Elin Eriksdtr, Nils död -62	1653-65

Foto: Rune Johansson 2004.

Böksnäs var ett gammalt klosterhemman under Vadstena kloster. Det drogs in till kronan vid reduktionen 1527 och inlemmades då i Gustav Vasas hemman som ”Arv och eget”, varifrån det köptes år 1632 av den store handelsidkaren i gårdar, riksrådet Claes Horn. Gustav II Adolf var då "slagen" vid Lützen och blivande drottning Kristina sex år gammal.

I egenskap av ”Arv och eget” hade hertig och kung Karl möjlighet att påverka valet av åbo på hemmanet. Claes Horn hade samma möjlighet. Ofta ledde detta till att finnar fick tillgång till av dessa herrar disponerade hemman. Namnmönster och yrken motsäger inte, att så skett även i Böksnäs.

Bölet	Lars	1564-71
1540	Sven	1597-1630
150 möh	Öde	1601, 1605-10
	Änka	1601
	Påvel	1601
	Henrik Frankelin, g m Constantia Eriksdtr	1602-10
	Anund	1612-16
	Arvid, hustru Kerstin, son Anders	1612-54

	Son Per Arvidsson, hustru Brita	1653-65
	Ingeborg Arvidsdtr	1640
	Maria Katarina Frankelin, g m Anders Koskull	1641-76
	Måns Svensson, född ca 1590, hustru Elin Arvidsdtr	1653-61
	Jon, hustru Ingebor	1656-65
	Erik Koskull, g m Anna Maria Gyllensvärd	1676-1705
	Harald	1688

Foto: Rune Johansson 2003.

Bölet stod i jordeboken 1540. År 1561 angavs det som ett helt kronohemman.År 1602 blev Bölet donerat till kung Karls kammarjunkare Henrik Frankelin. Hemmanet övergick sedan via Constantia Eriksdotter till familjen Anders Koskull. Dennes sonson Erik Koskull förfogade över Bölet till sin död 1705. Följande år disponerades det av brukspatronen Anthon von Boij.

Påvel var en relativt säkert finne. Även Arvid har emellanåt visat sig vara finne. Till denna grupp hörde bl a ryttaren Michel Arvidsson i Myrhult, Älgarås socken 1676-1731.

Ingeborg Arvidsdotter mökränktes av drängen Arvid Persson från Lybeck år 1640.

Dams-	Per	1627
backen	Sven	1640-45
1621	Töre, hustru Britta	1647-54
	H Kerstin	1656-60
	Per, hustru Kerstin	1661-65

När Damsbacken blev upptaget, vet vi inte, men hemmanet stod infört i skattelängden 1627. År 1650 övergick Damsbacken som en del av Forsvikskomplexet till Gustaf Otto Stenbocks barn i äktenskapet med Brita Horn.

Damsbacken infördes i jordeboken som ett frälsetorp år 1663, men blev sedan reducerat och tillfört kronan 1685.

Djäknatorp	*Frans Finne*, cirka	1610
1610	Wäbiörn Christoffersson, fiskare, hustru Rangella	1628-65
160 möh	Son Ambjörn, döttrar Gertrud och Kerstin	1653
	Gälar Olofsson, edgång	1653
	Töres, hustru	1665
	Arvid Andersson, fogde	-1676
	Per Arvidsson	1676-86

Foto: Rune Johansson 2003.

Djäknatorp fanns i Undenäs kyrkas stollängd samt på Kietell Felterius karta 1655. I jordeboken blev det infört som frälse år 1663. Det reducerades som upptaget "på förbudin ort" och övertogs av kronan som 1/8 hemman 1685.

Wäbiörn stod vid tinget 1628 efter slagsmål med Nils i Häggeboda. Han omtalades sedan år 1654-57 som majoren Hendrich Koskulls fiskare på Bocksjöholm. En trolig son till Wäbiörn var Christoffer Wäbiörsson, som var bosatt i Lövåsen år 1648-65.

Gälar Olofsson fick år 1653 fria sig med sex-mannaed angående arv efter Gustav i Edet. I laggången deltog:

> Anders Olofsson i Sätra, Per Jönsson Humlegårdsliden, Hindrich Halvardsson Måsetorpet (Mosstorp), Erik Carlsson i Skallebo samt Olof Biörsson i Kleven.[124]

[124] Valla dombok den 19 november 1653

Av edgångsmännen var Anders trolig son till Olof Skytt i Sätra, Per Jönsson fiskare åt Koskull på Bocksjöholm, Hindrich ett finskt namn och Erik son till finnen Carl Hindrichsson och hans hustru Karin Michelsdotter i Skallebo. Gerdt eller Gälar var ett namn, som först framträdde i bygden i samband med finninvandringen vid sekelskiftet 1600. Alla edgångsmän, inklusive Gälar och Gustav, bör därmed kunna förutsättas ha varit finnar eller finnättlingar.

Vid ting i Valla den 18 januari 1686 fick rätten veta, att Djäknatorpet var upptaget av Frans Finne. När detta skett var okänt. Det kan dock ha skett före Henrik Frankelins död 1610.

Åbon Per Arvidsson berättade vid samma tillfälle, att han hade bott på hemmanet i 10 år och för detta betalt 1 daler silvermynt årligen. Arvid Andersson, som disponerade hemmanet före honom och tjänade som fogde, bodde fritt. Namnet Arvid var väl företrätt på Tiveden denna tid. Av en fogde åt herrskapet på Bocksjöholm krävdes säkert kunskaper i finska språket. Uppfattningen, att Arvid var ett av finnar använt namn, ökar.

Per Arvidsson hade flera barn. Av dessa vigdes Kerstin år 1690 vid Olof Eriksson i Tobäcken, Arvid 1691 vid Ingeborg Göransdotter i Hanefjäll och Sigrid 1693 vid Lars Göransson i Hanefjäll. Även dessa torpställen dras på så sätt in i det finska nätverket.

Edet	Göran Ulfsson Bååt-Snakenborg	1583-1629
1447	Lars	1597-1627
120 möh	Töres	1613-17
	Per	1617-30
	Anna Göransson Bååt, g m Claes Fleming	1629-37
	Gustav Håkansson, hustru	1635
	Karin Ulfsdtr Bååt, g m Filip Bonde	1637-40
	Carl Bonde, g m Beata Oxenstierna	1640-52
	Gustav Bonde, g 2 m Anna Persdtr Natt och Dag	1652-67
	Gustav, hustru Elin, båda födda ca 1590	1631-52
	Gälar Olofsson, dräng	1653
	Håkan, hustru Kerstin, Sörgården	1654-65
	Erik Persson, hustru Karin	1654-65
	Katarina Bonde, g m Carl Gustav Mörner	1667-96
	Per Biörsson, skogvaktare	1684-1702
	Per Eriksson vigd vid Ingeborg Nilsdtr, Backen	1689
	Bengt, son Nils	1708-22

Foto: Rune Johansson 2004. Byggår tidigt 1800-tal.

Edet var ett gammalt frälsehemman vid Edsån mellan Unden och Viken. Det stod intaget i Jöns Ulfsson Roos jordebok 1498. Från mitten av 1500-talet övergick det i Sannumkomplexet, vars ägare 1542-63 var riksrådet Ulf Henriksson Bååt-Snakenborg. Genom giften överfördes Edet sedan under 1600-talet i ätten Bondes ägo. Finninslag bland ägarna utgjorde Claes Fleming född i Hannula, Villnäs socken i Åbo län. Även Carl Bonde var knuten till Finland, genom att han ägde Laihela friherrskap och en tid tjänstgjort som lagman i Karelen[125].

Gustav Håkansson, Clas Flemings landbo och gift man, hade år 1635 varit i lägerskap med sin styvsons efterlämnade hustru Inger Månsdotter. Tingsrätten ansåg handlingen som utomordentligt skändlig och båda dömdes ha förverkat sina liv om nåd ej medgavs i högre instans[126]. Så kan ha skett. En Gustav anges nämligen vara från Edet då drängen Gälar Olofsson år 1653 döms att fria sig med sex-mannaed i samband med arv efter Gustav (se Djäknatorp).

En gränstvist förelåg under 1650-talet mellan Gustav Stråle på Hovet och Gustav Bonde på Edet. Bönderna Erik och Håkan blev av denna anledning år 1658 förbjudna att skörda rågfall, som de hade utsått mellan Hovet och Edet, eftersom de skulle ha överträtt en överenskommen gränslinje.

---

[125] Wikenros, 1993, sid 29
[126] Binnebergs härads dombok den 13 juli 1635

År 1722 vigdes Nils Bengtsson vid finnättlingen Britta Karlsdotter från Brännhult. Förutom dessa bör även Gustav, Gälar och skogvaktaren Per Biörsson ha medfört finngener. Fler åbor än dessa kan dock ha varit finnättlingar vid Edet.

Ekeberget	*Matthes Finne*	1640-45
1640	H Britta, född ca 1590	1646-57
120 möh	Arvid Bengtsson, brevbärare, hustru Kerstin	1659-1686
	Nils Nilsson vigd vid Britta Arvidsdtr	1689
	Bengt Arvidsson, hustru Elin Andersdtr	1693-1708
	Harald Arvidsson, hustru Anna Matsdtr	1696
	Jonas Mattsson, hustru Maria Andersdtr	1715~30

Foto: Rune Johansson 2004.

Ekeberget fick ingen framträdande plats i längder eller domböcker, även om torpet förekom såväl i kyrkans stollängd som på Kietell Felterius karta 1655. I jordeboken blev det dock som "graverat beläget på förbudin ort" reducerat och infört som 1/8 kronohemman 1685. Det hade då cirka 1640 upptagits med tillstånd av Constantia Eriksdotter eller hennes måg Anders Koskull.

Vid Valla ting den 18 januari 1686 angavs Ekeberget vara upptaget för några och 40 år sedan av Matthes Finne. Sedan det stått öde några år, hade det åter upptagits av Arvid Bengtsson, "som inte betalt skatt, utan gått med brev till Askersund, så väl som annorstädes, när det har varit påfordrat".

Ekeberget och Finnfallet låg grannar och kan eventuellt ha ingått i en gemensam bebyggelse. På endera av dessa torp eller båda bodde på 1720-talet kolmätaren Jonas Mattsson. Jonas var son till Matts Finne i Finnematstorp, Tived, ett hemman som Jonas år 1699 förgäves sökte inbörda.

Matthes Finne i Ekeberget kan för övrigt vara identisk med Matts Finne i Finnematstorp. Efter en inledande avsvedjning vid Ekeberget kan han ha funnit det stora skogrika och öde området runt Finnematstorp bättre lämpat för fortsatt svedjande och därmed flyttat in i ödemarken. Ekebergets ödesmål några år, nämnt ovan, samt Sannerudsbornas klagomål över Matts Finnes framfart i anslutning till Sannerud år 1684, stämmer oväntat väl in i den bilden. Till detta kommer, att Jonas Mattsson efter en tid i förskingringen kanske återvänt till barndomshemmet.

Flugebyn	Nils	1600-03
1434	Öde	1601,1603-04,1606-18,1623-27
100 möh	Måns, 4 års frihet 1613-18, förmedlat[127] till ½	1613-30
	Isak Larsson, knekt, fritt från skatt -23, 2 knektar -27	1623-44
	Olof, hustru Marit Haraldsdtr från Svanvik	1645-65
	Anders Larsson, hustru Brita, hon död -26	1706-26

Södra gården. Foto: Rune Johansson 2004

Fluge- eller Flågebyn tillhörde Undenäs äldre hemman. I jordeboken redovisades det första gången 1542 som ett prästhemman. Det övergick senare i Claes Horns ägo och återfanns bland dennes gårdar i 1649 års mantalslängd under Ryholm.

Att hemmanet angavs öde innebar inte alltid, att det stod obebott. Åbon var dock oförmögen att betala hemmanets skatt.

År 1710 vigdes Anders Andersson vid Sigrid Jacobsdotter från Grönhult. Hon var född 1690 och dog 1755. De namn, som förekom vid dessa hemman, var ofta använda av finnar. På frågan om personernas ursprung får vi dock inget svar.

[127] skatten 1618 sänkt till halv skatt

Forsvik	Nils Jönsson Jacobsköld	1586-1610
1370	Jöns Nilsson Jacobsköld	1610-33
100 möh	Hans	1639
	Jon, mjölnare	1639
	Jost Hansson Falk	1640-42
	Peder Eriksson Rosensköld	1642-56
	Änkan Kerstin Lode	1656-78
	Arvid, mjölnare	1668
	Gustaf Otto Stenbock	1657-
	Måg Anders Torstensson	-1683
	Gälar Persson	1681
	Anthon von Boij, privilegierat för stångjärnverk	1686-1710
	Olof, mjölnare	1688-90

Vykort. Byggår 1868.

Hertig Karl donerade den 8 oktober 1585 Forsvik med två kvarnar och ålafiske till sin sekreterare Nils Jönsson. Till denna följde år 1586 även Stora och Lilla Perstorp, Grönhult, Bläckestigen, Billtorp och Vaberget. När Nils Jönsson sedan år 1605 blev adlad till Jacobsköld, förstärktes donationen med Lilla Hanhult, Svanvik och Torsrud.[128] Alla dessa hemman var befriade från skatt och utlagor. En följd härav var, att åborna kom att gömmas för jordeböcker och längder. I samband med Älvsborgs lösen fick de dock tillfälle att framträda.

Nils Jönsson var som hertigens handgångne man väl insatt i sin herres tankegångar och angelägen att motsvara dennes förtroende. Han bör därmed inte bara ha tagit hand om invandrande finnar på egna hemman, utan även i kraft av sin ställning förmedlat finnar till andra intressenter och säterier i bygden.

Jost Hansson Falk blev år 1640 adlad till Falkenstierna men två år senare halshuggen för underslev och bedrägerier mot kronan.

Vid Peder Rosenskölds död 1656 delades Forsvikskomplexet. Änkan bodde kvar på sätesgården Forsvik. Kvarnar, fisken och ägor samt hemmanen Grönhult, Stora och Lilla Perstorp, Kvarntorp, Damsbacken, Bläckestigen, (Va-) Berget och Lilla Hanhult delades i övrigt upp mellan sönerna Johan, Olof, Gustav och Gabriel. Säteriet var dock starkt skuldsatt, och kort tid därefter överlät bröderna hemmanen på långivaren, Claes Horns måg Gustaf Stenbock[129].

Forsvik blev reducerat 1683 och tre år senare överfört till bruksidkaren Anthon von Boij, som förutom bruket i Forsvik och masugnen i Granvik år 1686 även anlade en masugn i Igelbäcken år 1696.

Herrskapens dominans i Undenäs, där större delen av gårdarna var i frälsets ägo, skymmer tyvärr den del av bygden, som vi är mest intresserade av – nämligen finnarna.

Fräckestad	Constantia Eriksdtr, g m Henrik Frankelin	1595-1649
1388	Öde	1600-06,1608,1611
115 möh	Håkan	1601-02
	Per	1606-18
	Olof Arvidsson, hustru Ingefri	1628-42
	Elisabet Frankelin, g m Christian Frost	1630-55
	Håkan, hustru Elin	1631-42
	Anders Larsson, edgångsman	1639
	Jon Töresson	1651-52
	Agata Frost, g m Gustav Stråle	1654-83
	Walborg Finska	1671
	Johan Stråle, g m Catarina Armsköld	1683-1714

[128] Carshult, sid 48. Undenäsbygden nr 17, sid 4. Sjöberg
[129] Svea Hovrätt. Huvudarkivet, E VI a2 aa:425

Strålestugan. Foto: Rune Johansson 2003.

Fräckestad var ett gammalt hemman. Det blev donerat till Constantia Eriksdotter 1595, men reducerat och återfört till kronan 1683. Elisabeth Frankelin blev änka 1631. Hon låg sedan i fejd med släkten, eftersom hon ansåg sig orättvist behandlad vid bodelningen av såväl mor som syster och svägerska. Främst bottnade väl missnöjet i Constantias lån av medel genom pantförskrivning av Bocksjöholm till Anders Koskull[130].

Vid Elisabets död 1655 var dottern Agata Frost gift med sin tredje man, Gustav Stråle. De utvidgade Fräckestad till säteri med underlydande Hovet, Igelstads Sörgård och Kungsbacken. När Fräckestad sedan reducerades, fick sonen Johan Stråle behålla säteriet med då underlydande Hovet, Igelstad Sörgård samt Rågstad och Torsjöhult i sin livstid. Han dog 1714.

Anders Larsson var edgångsman år 1639 för Bengt i Lindberga tillsammans med tio andra ärliga och laggilla dannemän. Bland dessa fanns flera finnar. Även Anders Larsson bör därmed tillhöra samma etniska gruppering.

Walborg Finska var en ovanlig företeelse i bygden, i den meningen att hon troligtvis var den enda kvinna under 1600-talet, som tillägnades finnepitet. Orsak till detta var, att hon enligt Valla dombok år 1671 blivit utkörd ur huset, för att Gustav Stråle ostörd skulle kunna lägra pigan Ingegärd Persdotter. Detta skedde även vid andra tillfällen. Till slut blev Ingegärd "rådd med barn" av sin husbonde och av domboken förklarad som "kåna". Om det i detta fall även ledde till böter och skamstraff i kyrkstocken för parterna framgår inte.

Galtebolet/	Constantia Eriksdtr, g m Henrik Frankelin	1595-1649
Höghult	Öde	1600-01,1604-06,1608-10
1540	*Tomas Finne*, hustru	1601-08
200 möh	Bengt Torsson	1613-15
	Anders	1617-18
	Måns, nämndeman, hustru Elin	1618-48
	Jon, hustru Marit	1640-42
	Per, hustru Rangella	1642-49
	Carl Frankelin, g m Elisabet Polana	1649-50
	Constantia Frankelin, g 1657 m Jacob Lenck d. ä.	1650-76
	Lars, hustru Ingrid	1651-59
	Anders, hustru Kerstin Svensdtr	1652-56
	Lars Gulbrandsson, inhyses	1653
	Anders, hustru Gunella	1658
	Jacob Lenck d. y., g m Helena Christina Hård	1676-1710
	Margareta Larsdtr vigd vid Nils Persson i Åna	1701

Foto: Rune Johansson 2004.

Galtebolet var ett gammalt hemman, som blev donerat Constantia Eriksdotter 1595. Hemmanet heter numera Höghult. Först kände brukaren på detta efter ödesmålet 1600 var Tomas Finne. Han blev dömd för enfalt hor med sin tjänstekvinna Ingield och troligen avrättad[131]. De år hemmanet stod öde 1604-08 får ses som svårigheter för Tomas att betala skatten.

Hemmanet överfördes efter Constantias död år 1649, via sonen Carls änka Elisabet Polana till sondottern Constantia Frankelin. Hon gjorde tillsammans med maken och ryttmästaren Jacob Lenck hemmanet till säteri år 1659. Under denna lydde Igelstad en gård, Skallebolet, Sannerud en gård, Undenebotten och Havsmon. Säteriet reducerades 1684, varvid

[130] Wikenros, 1992, sid 15
[131] Binnebergs härads dombok den 15 november 1608

sonen Jacob Lenck d. y. fick behålla Galtebolet, Skallebo, Undenebotten och Havsmon under sin livstid. Han stupade i slaget vid Helsingborg år 1710.

Lars Gulbrandsson hade tagit upp Olofstorp, innan han flyttade in till Galtebolet.

Gamlerud	Sven	1597-1607
Lilla	Håkan	1613-17
1490	Påvel, ryttare	1618-24
140 möh	*Hindrich Finne*	1624-41
	Anders Jordarsson, hustru Sigrid	1642-49
	Anders Anstensson, hustru Ingrid	1644-52
	Anders, hustru Brita Svensdtr	1653-65
Gamlerud	Sven	1600-01
Stora	Sigge	1601-03
	Öde	1604-08
	Sven Larsson, hustru Sigrin	1613-51
	Per, hustru Ingebor	1649-52

Foto: Rune Johansson 2003. Byggår 1760.

Gamlerud var en gammal by, vilken var redovisad i Jöns Ulfsson Roos jordebok 1498. I kronans jordebok återkom den 1564 som 1 mantal frälse jämte ett kyrkotorp. Vid inledningen till 1600-talet ägdes den större av gårdarna av Fru Agneta Lillies dotter Karin Ulfsdotter Snakenborg gift med Filip Bonde. Den ärvdes sedan av sonen Jöns, som överförde densamma till sin son utom äktenskapet Tore Jonsson Reuterberg. Denne gjorde Gamlerud till sätesgård. När han dog 1677 övergick hemmanet till hans änka, Beata Krabbe af Svaneby, åtminstone fram till 1686. Från år 1689 ägdes säteriet av översten Malcom Hamilton och dennes maka Katarina Makeléer.

Hindrich Finne var stämd till tinget i Valla 1630, för att han kallat skytten Olof i Sätra för tjuv. Han kan eventuellt ha varit identisk med den Hindrich Hindrichsson, som den 19 juni 1626 gick edgång i Valla angående älgjakt, som han förnekade. Mer troligt är dock, att älgjägaren utan angiven boplats var Hindrichs namne i Kungsbacken, Tived. Se denna ort.

Lilla Gamlerud köptes av Claes Horn. I mantalslängd 1649 för Horns gårdar redovisades åbon Anders på hemmanet. Anders kan ha varit gift två gånger.

Stora Gamlerud omvandlades till säteri av Tohl Rytterberg år 1652.

Glättenäs	Marit, finska	ca 1600-
1600/1643	Son Erker	
95 möh	Joen Andersson, fiskare, död –01, hustru Margit	1643-1709
	Ingeborg	1692
	Hindrich Jonsson, hustru Ingeborg Persdtr, hon död -36	1694-1747
	Malin Jonsdtr vigd vid Per Persson i Yttergärdet	1697

Foto: Rune Johansson 2004.

Enligt sägnerna skulle Glättenäs vara upptaget vid sekelskiftet av finskan Marit. Hon skulle ha varit gift med sonen till en skogvaktare, vars namn sedan gömdes under tidens täcke. De hade tillsammans åtminstone en son kallad Erker. Berättelsen om Marit förmedlades av Peter Eriksson i Glättenäs år 1915, då 80 år gammal. Han uppgav sig själv vara ättling till Marit i sjätte eller sjunde led. Hans morfars farfar var Hindrich Jonsson i tabellen ovan[132].

[132] Undenäsbygden 12, sid 11. Wetterhall

Glättenäs var upptaget i Undenäs kyrkas stollängd 1655. Det tillhörde Bocksjö säteri, blev reducerat som olaga upptaget "på förbudin ort" och infört i jordeboken som 1/8 kronohemman 1685. Hemmanet blev samma år donerat till landshövding Peter Örneclou.

Vid ting i Valla den 18 januari 1686 berättade Joen Andersson, att Glättenäs med Sågen var upptaget för 43 år sedan, att han hade fiskat åt gården, och att han inte hade betalat något för sin tillgång till hemmanet. Han dog 76 år gammal 1701. Hustrun Margit dog 1709. Joens uttalande om när torpet upptogs kan ha avsett tidpunkten, när han själv tillträdde torpet.

Ingeborg var dopvittne hos Anders Arvidsson och Maria i finntorpet Hindrichstorp i Tived, när dessa döpte sonen Johan 1692.

Hindrichs hustru Ingeborg kom från finntorpet Yttergärdet. Hindrich och Ingeborg hade flera barn. Av dessa vigdes Erik år 1737 vid Lisken Persdotter i Granviken, Lisken år 1746 vid Lars Karlsson i Boviken och Maria samma år vid Erik Larsson från Olofstorp. I samtliga fall torde barnen ha knutit samman sina öden med andra finnättlingar. I torpstugorna var fädernas språk fortfarande mer gångbart än det svenska språket. Skolor och lärare saknades.

Hindrich dog 78 år gammal 1747, och var då född cirka 1669. Han kan ha varit son till fiskaren Joen. Ingeborg dog 72 år gammal 1736.

Granviken	Constantia Eriksdtr, g m Henrik Frankelin	1595-1649
1547	Jon	1600-01
120 möh	Anders	1617
	Jon	1620
	Per Nilsson	1647-54
	Nils Persson, född ca 1590, hustru Ingrid	1648-57
	Nils Nilsson	1654
	Arvid Nilsson, hustru Karin/Ingebor	1654-63
	H Ingebor	1665
	Jon Nilsson, skomakardräng	1654
	Jöns Hindrichsson Trössling, soldat	1683-85
	Anders Jonsson, soldat	1685-
	Erik Markusson, hustru	1706

Foto: Rune Johansson 2003. Byggår 1916.

Granviken var ett gammalt hemman med sågkvarn redan år 1547. Det blev donerat till Constantia Eriksdotter år 1595, stod som 1/4 frälse i jordeboken under Bocksjö 1657, men reducerades och återfördes som 1/8 mantal till kronan år 1685. Dess karaktär av såg och att det lydde under Bocksjöholm innebar, att hemmanet hölls dolt i räkenskaper och längder.

Hemmanet låg på den plats vid Vättern, som landshövding Peter Örneclou i Mariestad ansåg utgöra ändpunkt för Tiveden. Slutsatsen kan möjligen ha gällt kronoallmänningen, men platsen var inget gränsmärke för Tivedens högplatå.

Nils Persson hade sönerna Nils, Arvid, Per och Jon. Sonen Per förekom i domboken år 1647, då han fick plikta 40 mark silvermynt för ryktesspridning angående änkan Karin Simonsdotter i Lövåsen. Yngste sonen Jon var en skomakardräng, som hade övergett sin hustru Rangela Persdotter några år före 1654. Lars Gudmundsson var en gift person från trakten, som hade bedrivit hor med Rangela. De rymde, men återfanns och avrättades i Bergslagen år 1658

Jöns Hindrichsson Trössling skrevs in som soldat för Granvikens rote år 1683. När indelningsverket infördes två år senare, lejde han Anders Jonsson från Granviken i sitt ställe.

Granviken tillfördes von Boijska verken år 1686. Masugnen privilegierades samma år.

Fler finnättlingar än Trössling kan ha varit verksamma vid detta hemman.

Grimserud	Olof	1600
1552	Lars	1601
155 möh	Änka	1602
	Öde	1606,1613

	Hans, knekt	1603-11
	Börje	1613-23
	Anders Bengtsson, knekt fritt från skatt, hustru Ragnella	1623-27
	Anders Persson, knekt	1628-37
	Olof Eriksson, knekt	1629-30
	Bengt Andersson, knekt	1630
	Knekthustru Ragnella	1631
	Esbjörn, edgångsman, hustru Estri	1635-42
	Nils, edgångsman, hustru Kerstin	1646-48
	Sven, hustru Kerstin Svensdtr	1653-63
	Johan Andersson Dubb, hustru Kerstin Helgesdtr	1661-1717
	Per, hustru	1665
	Per Finnvedsson, hustru Marit Persdtr,	1685-1736
	Son Finnved, född -03, hustru Britta Eriksdtr	1703-68

Grimserud	Håkan	1600-01
Lilla	Öde	1600, -13
	Sven, knekt	1602-17
	Lars, knekt, fritt från skatt	1617-24
	Erik Ambiörnsson, knekt, fritt från skatt	1623-27
	Lars Ambiörnsson, knekt, fritt från skatt	1627-29
	Sigge Arvidsson, knekt, fritt från skatt	1628
	Knekthustru	1628-31
	Anders Gunnarsson, knekt, fritt från skatt	1629-30
	Bengt Töresson, hustru Marit Svensdtr	1640-65

Stora Grimserud. Foto: Rune Johansson 2004.

Grimserud stod första gången i jordeboken år 1552 som en kyrkotomt. Hemmanet delades senare på Stora och Lilla Grimserud. Båda hemmanen utnyttjades under tidigt 1600-tal som boställen för knektar.

Esbjörn var edgångsman för Bengt i Lindberga år 1639 och Nils för Måns Töresson i Sätra år 1648. Bland laggärdsmännen fanns flera, som bedöms vara säkra finnar. Även Esbjörn och Nils bör därmed ha haft samma bakgrund.

Johan Dubb var född i Jönköping år 1637 som son till rådmannen och borgmästaren Anders Dubb i staden. Han fick senare tjänst som lagläsare åt häradshövdingen Christoffer Gyllengrip samt därefter som bokhållare åt densamme på säteriet Måryd (Magderud) med boställe på Grimserud. När han flyttade in på hemmanet är ovisst. Han hade åtta barn, varav sonen Lars föddes år 1661. Lars blev frälseinspektor på Sannum säteri och var från 1693 bosatt på Lybeck, som tillhörde godsets gårdar.

Per Finnvedsson hade med hustru Marit minst åtta barn. Per dog år 1736 och Marit 1712. Hon var då 54 år och därmed född cirka 1658.

Grönhult	Sven	1571
1434	Lars	1588-1605
100 möh	Måns	1613-21
	Jon, hustru Marit	1628-47
	Jon, hustru Elin Månsdtr	1648-65
	Anders	1686
	Jacob,född ca 1635, hustru Sigrid, hon död -19	1706-25

Grönhult var ett gammalt frälsehemman. Det blev tillsammans med Forsvik m fl donerat till hertig Karls sekreterare Nils Jönsson år 1586. Som följd härav hölls hemmanet tidvis dolt i räkenskaperna.

Grönhult såldes av sonsonen Jacob Jacobsköld till Peder Rosensköld och ingick i dennes godsinnehav under Forsvik 1642-56. Det överfördes därefter till Claes Horns arvingar på Ryholm, företrädda av mågen Gustaf Otto Stenbock. Grönhult reducerades år 1683 och tillfördes indelningsverket som rote nr 8 i Norra Vadsbo kompani av Kunglig Skaraborgs regemente.

Jacob med familj förekom i mantal år 1706. Hur länge han och Sigrid då hade varit bosatta i Grönhult, vet vi inte. Av barnen vigdes Jonas år 1708 vid Karin Jonsdotter i Sätra, Sigrid 1710 med Anders Andersson i Flugebyn och Per 1718 med Kerstin Töresdotter i Igelstad.

Ägaren vid sekelskiftet 1600 var säkert inställd på att ta hand om vinddrivna finnar. Så blev troligen fallet. Namnen Jon, Anders, Jacob, Jonas och Per var väl företrädda bland finnarna.

Gullebolet	Påvel Mattsson, knekt, hustru	1603-31
1599	Tomas	1606
145 möh	Änkling	1611-12
	Jacob Påvelsson	1625
	Töres Påvelsson, "på Togh"[133]	1629
	Per, hustru Gunella	1637-41
	Änkan Gunella	1642-47
	Herr Anders Petri, född 1590	1643-73
	Dotter Ingeborg Andersdtr	1653-73
	Daniel, hustru Karin	1663-70
	Johan Andersson, hustru	1665-70
	Hindrich Jacobsson	1683-84
	Per Svensson, hustru Lisbritta	1684-1706

Västergården. Foto: Rune Johansson 2004.

Gullebolet stod först i en tiondelängd år 1603 och redovisades sedan i jordeboken som 1/4 kronotorp år 1610. Hemmanet bör då ha varit upptaget före sekelskiftet 1600.

Den 7 februari 1624 fick Påvel, möjligen genom Erik Krabbes förmedling, kungligt brev på besittningsrätten. År 1631 hade han enligt boskapslängden sto, 7 kor, tjur, stut, 10 får, 11 getter, 3 risbitar samt 3 svin. Han var dock sämre som byggmästare än som boskapsskötare. När skogen var uthuggen och avsvedjad, och han inte hade byggt mer än ett pörte och en bod, reste han från trakten, och häradsfogden måste städja torpet åt andra. Sonsonen Hindrich Jacobsson sökte återfå stubbarätten år 1684, men denna angavs då mot bakgrund av farfaderns föregående beteende vara förverkad.

Herr Anders i Skagen var enligt Valla domboken år 1643 en gammal utfattig fältpräst. Han blev detta år tilldelad en gård i Gullebolet av drottning Kristina. Dottern Ingeborg dömdes år 1673 för lägersmål. Anders själv hade varit dömd för samma förseelse i Lindberga år 1639.

Av Pers och Lisbrittas barn vigdes Kerstin år 1708 vid Harald Olofsson i Skagen, Jonas 1713 vid Elin Nilsdotter i Kopparhult, Sigrin samma år vid Anders Jonsson i Sätra samt Elin år 1716 vid Per Andersson i Närlunda.

Påvel Mattssons och hans ättlingars ursprung är med givet underlag enkelt att härleda. För övriga åbor på hemmanet är bakgrunden mera oviss. Jonas, Sigrins och Elins val av livsledsagare i Kopparhult, Sätra och Närlunda kan dock tyda på fortsatt finska anlag.

Gärdstorp	Maria Katarina Frankelin, g m Anders Koskull	1640-76
1640	Gerdt/Gälar, fiskare	1640
100 möh	Erik Koskull	1676-85

[133] Töres kan ha varit på väg mot Pommern med Gustav II Adolf

	Peter Örneclou	1685-

Foto: Rune Johansson 2003.

Gärdstorp stod upptaget på Kietell Felterius karta 1655. Det angavs år 1684 vara beläget "på förbudin ort", reducerades och infördes i jordeboken år 1685 som 1/8 kronohemman. Det donerades samtidigt av Karl XI till landshövdingen Peter Örneclou.

Vid tinget i Valla den 18 januari 1686 berättades, att torpet var upptaget för 45 år sedan, men att åbon i stället för skatt till kapten Erik Koskull dragit not om vintern och gjort ett dagsverke i veckan om sommaren.

Namnet Gerdt/Gälar är knutet till torpets namn. Denne kan ha varit finne, även om han troligen inte kan räknas in bland skogsfinnarna.

Hane-	Constantia Eriksdtr	-1641
bäcken	Hans Dansare	1637-
1637	Maria Katarina Frankelin, g m Anders Koskull	1641-76
90 möh	Anders Jönsson, fiskare, hustru Anna Bengtsdtr	1648-1681
	Erik Koskull, g m Anna Maria Gyllensvärd	1671-83
	Bengt Persson, hustru Märta	1681-1705
	Per Nilsson, hustru Kerstin Nilsdtr	1700-08
	Anders Bengtsson, född 1674, hustru Sigrid Larsdtr, hon död -44	1701-61

Foto: Rune Johansson 2003.

Hanebäcken stod första gången i en mantalslängd år 1648 som arbetstorp under Bocksjö. År 1684 angavs torpet "graverat vara beläget på förbudin ort", reducerades och infördes i jordeboken som 1/4 kronohemman.

Vid Valla ting 18 januari 1686 berättade åbon Bengt Persson, att hemmanet var upptaget av Hans Dansare, som "satt där och födde sig med basteskog" för 49 år sedan. Han följdes av Bengts styvfader Anders Jönsson, som hade varit fiskare på Bocksjöholm. Bengt hade brukat hemmanet i 5 år och betalt kapten Erik Koskull 8 daler kopparmynt om året. Sedan de hade slutat med fisket, gjorde de i likhet med de andra torparna 3 dagsverken i veckan.

Uppgiften 49 år för Hans Dansare behöver inte avse tidpunkten då hemmanet togs upp. Detta kan ha skett flera år tidigare. I Finnerödja framträdde en Tommas Dansare, som laggärdsman för Anders i Nyborg år 1626. Hans och Tommas bör vara släkt. De kan ha varit bröder.

Av Anders och Sigrids barn vigdes Britta år 1721 vid Jöns Andersson i Trösslingtorp, Per 1727 vid Katarina Påvelsdotter och Ingeborg 1729 vid Per Andersson i Bråten. Per Nilssons hustru Kerstin Nilsdotter kom från Mon. Alla dessa platser var nybyggen upptagna av finnar.

Hanebäcken bör mot bakgrund av namn och yrken vara upptaget av en finne och fortsatt brukat av finnättlingar.

Hanefjäll	Nils, nybygge	1571
1571	Änka	1588-90
163 möh	Constantia Eriksdtr, g m Henrik Frankelin	1595-1649
	Öde	1600-01,1603-07,1609-13
	Olof	1606-11
	Staffan	1621
	Anders, hustru Ingebor	1628-48
	Marit	1638
	Agata Frost	1649-83
	Jöran Nilsson, död –93, hustru Anna	1649-93
	Hans Henriksson, knekt	1681-89
	Töres Jöransson vigd vid Karin Månsdtr, Ösjö	1690
	Arvid Persson, hustru Ingeborg Jöransdtr, hon död -24	1691-1731

	Lars Jöransson, född 1658, hustru Sigrid Persdtr, hon död -54	1693-1733

Hanefjäll lydde efter hertig Karls donation år 1595 under Constantia Eriksdotter och Bocksjö. Omkring 1608 togs Uggletorp upp på Hanefjälls ägor.

Agata Frost blev ägare till Hanefjäll efter mormodern Constantia Eriksdotters död 1649. År 1683 blev hemmanet reducerat och 1685 inlemmat i indelningsverket som rote 10 i Norra Vadsbo kompani av Kunglig Skaraborgs regemente.

På grund av hemmanets frälsestatus var redovisningen av hemmanets åbor sporadisk under förra delen av 1600-talet. Syskonen Jöransson var födda i Hanefjäll cirka 1650. Töres vigdes först av dessa år 1690. Han flyttade med hustru Karin till Kroksjötorp i Tived, där de år 1695 tog upp ett nytt hemman. Närmast följde Ingeborg, som år 1691 vigdes vid Arvid Persson från finnhemmanet Djäknatorp. Lars Jöransson vigdes två år senare med Arvids syster Sigrid i samma hemman, och 1694 vigdes Brita Jöransdotter vid Jöns Larsson i Boviken.

I följande generation knöts ytterligare ömsesidiga finska släktband från Hanefjäll med bland andra finnhemmanen Olofstorp, Humlegårdsliden och Holmgillret.

Hanhult	Nils	1627-41
Lilla	Gustav, knekt	1629-42
1386	Lars, knekt	1642
175 möh	Ambjörn, hustru Karin	1645-65
	Harald Svensson, hustru Sigrid	1698-1709
	Lars Eriksson, hustru Annika Isaksdtr	1712

Lilla Hanhult var ett gammalt hemman. Det förekom inte i 1571 års lösen av Älvsborgs fästning, men blev donerat Nils Jönsson i samband med att han adlades som Jacobsköld år 1605. Hemmanet följde därefter Forsvikskomplexet via Peder Rosensköld och Gustaf Otto Stenbock för att slutligen år 1683 reduceras till kronan. Tre år senare övergick Lilla Hanhult tillsammans med Forsvik i brukspatronen Anthon von Boijs ägo.

Harald vigdes vid Sigrid år 1698. Lars vigdes vid Annika Isaksdotter 1712. Hon kom från Kashult. Lars och Annika dog i Kashult 1767 respektive 1766. Namnmönstret i detta senare hemman hade finsk struktur.

Havsmon	Öde	1601-10
1552	Henrik Frankelin, g m Constantia Eriksdtr	1601,1603-08
130 möh	Hjonelag	1611
	Änka	1614-17
	Erik	1617
	Carl Frankelin, g m Elisabet Polana	1628-34
	Jon, hustru Ingebor	1640-48
	Jon Bengtsson, hustru Ingefri	1646-47
	Sven Haraldsson, hustru Ingrid Andersdtr	1651-65
	Constantia Frankelin, g m Jacob Lenck d. ä.	1659-76
	Nils Svensson, kronoskytt	1675-79
	Brita Larsdtr	1677
	Jacob Lenck d. y., g m Helena Christina Hård	1676-1710
	Hindrich Hindrichsson, hustru Britta Olofsdtr, hon död -31	1690-1742

Foto: Lena Gribing 2004.

Havsmon var ett gammalt hemman. Det förekom i jordeboken som ett kronotorp år 1559. Från 1602 var det i ätterna Frankelin/Lencks ägo. Det reducerades år 1685, men Jacob Lenck d. y. fick behålla hemmanet i sin livstid, liksom tre andra gårdar i Tived socken. Han hade Ramsnäs i Finnerödja som sätesgård.

Brita Larsdotter stämdes år 1677 av Agata Frost på Fräckestad för okvädinsord. Brita var då amma hos familjen Erik Koskull på Bocksjöholm.

Hindrich och Britta hade troligtvis minst sju barn. Flera av dessa dog i späd ålder. Sönerna Jonas och Anders var dock fortsatt verksamma i Havsmon och dog här år 1765 respektive 1779, 69 och 75 år gamla. Dottern Katarina vigdes år 1714 vid ryttaren Sven Andersson Hultman, vilken troligvis red för Hults rote.

Namnet Hindrich förkom inte så ofta i Undenäs denna tid. Hindrich i Havsmon kan ha varit son eller sonson till Hindrich Finne i Gamlerud 1624-30.

Holmgildret	Per	1613-17
1605	Jöns	1617-20
160 möh	Olof Andersson, knekt, fritt från skatt	1621-27
	Erik Andersson, knekt fritt från skatt	1623-24
	Rolf Andersson, knekt, fritt från skatt	1628
	Jacob Hansson, knekt, fritt från skatt	1628
	Per Eriksson	1630
	Tore Svensson	1630
	Lars Andersson, skytt, hustru Karin	1637-51
	Jöns, hustru Ragnella	1645-52
	Clemet finne, ryttare, skytt, hustru Karin Filipsdtr, son Johan	1652-67
	Erik Clemetsson finne, vapensmed, hustru	1667-1717
	Per Eriksson, hustru Karin Nilsdtr	1699-

Holmgildret var första gången redovisat i en hjonelagslängd år 1609. I jordeboken förekom det som en inlöst kyrkotomt år 1612. Tidpunkt och läge antyder att Jöns var invandrare.

Lars Andersson dömdes den 17 oktober 1639 vid Valla ting till livsstraff för hor med pigan Anna Bengtsdotter i Lindberga. Han hade då avvikit från orten. Han blev möjligen benådad. Lars och Karin stod skrivna för hemmanet fram till 1651.

Torpet köptes till frälse av Clas Horn på Ryholm cirka 1640. I en mantalslängd över dennes hemman år 1649 var en ny Jöns redovisad i Holmgildret. Clemet finnes son Johan kan med traditionell namngivning vara sonson till denne Jöns.

Av Hova dombok framgick år 1687, att finnarna från Holmgildret hade köpt ett stulet städ, när de var i Saxhult i Hova socken och smidde.

År 1703 stämde Erik Clemetsson bruksskrivaren Samuel Blixt vid Forsvik angående arbetslön för tillverkning av en bössa. Han dog 70 år gammal 1717. Erik hade flera barn. Av dessa vigdes Margareta år 1695 vid Jeremias Larsson, Per 1699 med Karin Nilsdotter, Rangela 1706 med Jon Nilsson i Skallebo samt Karl år 1711 med Ingrid Andersdotter i Hult.

I följande generation vigdes Pers och Karins dotter Lisken år 1738 vid Per Larsson i Hanefjäll. Det finska nätverket blir efter hand allt tätare.

Hovet	Jon Nilsson, nybygge, kronotorp	1571-72
1571	Henrik Frankelin, g m Constantia Eriksdtr	1595-1649
190 möh	Sven	1600-27
	Jordan	1615-18
	Frans Grelsson Finne, edgångsman, hustru	1622-30
	Änkan	1631
	Jöns	1626
	Bartell	1639
	Änkan	1642
	Grels Fransson, hustru Ingebor	1646-58
	Håkan, hustru Rangella	1647-65
	Elisabet Frankelin, g m Christian Frost	1649-55
	Agata Frost, g m Gustav Stråle	1655-1683
	Anders, hustru Anna	1660

Lars Håkansson, hustru Anna	1663-65
Johan Stråle, g m Catarina Armsköld	1683-1731

Foto: Rune Johansson 2003.

Hovet bär troligtvis sitt namn från asatiden, då platsen bör ha varit offerplats till gudarnas ära. Berget höjer sig upp till 200 möh och har vid utsikt över nejden. Platsens namn samt att hemmanet donerades till Henrik Frankelin och Constantia 1602, har engagerat flera skribenter. Det redovisades första gången vid Älvsborgs lösen 1571 som ett torp. Vissa författare har dock, med ledning av det klingande namnet, här hellre velat se en medeltida stormansgård.

Frans Finne var edgångsman för Hindrich Hindrichsson, då denne år 1626 var stämd för älgjakt, och påföljande år fick han som ”Frans i Hovet” sin kvarn taxerad. Vid ett ting i Valla år 1658 blev han ånyo omtalad, för att han ”för länge sedan” hade huggit svedjefall mellan Hovet och Närlunda.

Frans hade bland annat barnen Grels, Michel vigd år 1634 vid Kerstin Olofsdotter samt Bertil gift med Cecilia Olofsdotter. Sonen Michel bosatte sig i Fagersanna.

Elisabet Frankelin låg i tvist med kusinen Henrich Koskull på Bocksjö angående del i det senare hemmanets fiskerätt år 1654. Därvid framträdde Håkan i Hovet och Elisabets måg Augustinus Siggesson, gift med Constantia Frost.

Även gränsen mellan Hovet och Närlunda var ett tvistefrö. Närlundaborna påstod sålunda på 1650-talet, att Grels Fransson med Gustav Stråles tillstånd hade tagit upp sitt torpställe på Närlunda ägor. Vid ett ting år 1658 vittnade Bengt Svensson i Sätra, att Gustav Stråle hade beordrat sin dräng att hugga humlestänger och staver på Närlunda ägor. Gamle Olof Bengtsson i Brännhult angav vid samma tillfälle, att gränsen gick i ån, vilket borde ha varit en tydlig och bra gränsmarkering.

Hulan	Joen Ledse	~1626
1626	*Jöns Finne*, hustru Rangela	1630-53
110 möh	Bertell, hustru Rangella	1656-80
	Måg Arvid Arvidsson, hustru Britta Bertilsdtr	1680-1722

Stenkällegården. Foto: Lena Gribing 2004.

Hulan stod i Undenäs kyrkas stollängd 1655. Det blev sedan infört i jordeboken som frälse under Bocksjöholm 1663, innan torpet år 1683 reducerades såsom "graverat vara beläget på förbudin ort".

Vid Valla ting den 18 januari 1686 berättade kapten Erik Koskull på Bocksjöholm, att Hulan var upptaget för 60 år sedan av en man, som hette Joen Ledse. Arvid Arvidsson fortsatte berättelsen med, att efter Joen kom Arvids hustrus styvfader, Jöns Finne. Denne satt på torpet under kaptenens mormor Constantia Eriksdotters tid. Han hade inte betalat någon skatt. Därefter kom Arvids svärfar Bertell, som betalade 3 daler kopparmynt om året, innan Arvid tillträdde torpet för 6 år sedan. Arvid hade då, förutom denna summa, även gjort 3 dagsverken i veckan.

Hulan kan ha varit upptaget tidigare än vad Erik Koskull angett. Uppgiften förefaller ungefärlig, och den förste röjaren hade säkert frihetsår. Jöns Finne kom efter Joen Ledse. Båda bör ha varit finnar. Vi får vid Hulan bekräftelse på, att namnet Arvid användes av finnar, något som vi länge haft anledning att misstänka.

En Bertell skytt omtalas i 1654 års mantalslängd. Boplatsen anges inte. Den kan ha varit Hulan.

Arvid dog år 1722. Han och Britta hade flera barn. Av dessa vigdes Erik år 1702 vid Karin Jonsdotter från Udda, Lars samma år med Sigrin Jonsdotter i Bengtstorp, Per 1714 med Margareta Bengtsdotter, Ingeborg 1718 med Olof Mårtensson i Spåndalen och Kerstin år 1722 med Olof Svensson.

Arvids hustru Britta var år 1699 dopvittne hos Hindrich Arvidsson och Ingefri Nilsdotter i Mon. Mon var ett finnhemman, och Hindrich kom från Hindrichstorp eller Tivedstorp i

Tived. Arvid och Hindrich var troligtvis bröder. Fadern hette Arvid Andersson och var säkert angelägen att föra sitt eget namn vidare i släkten.

Hult	Bengt	1571-1619
1388	Constantia Eriksdtr, g m Henrik Frankelin	1595-1649
175 möh	Öde	1603-06,1608-11,1614-15
	Lars	1601-02
	Nils	1605
	Olof	1612
	Lars	1614-15
	Bengt	1617-21
	Sven	1619-40
	Maria Katarina Frankelin, g m Anders Koskull	1641-76
	Olof, hustru Britta	1640-65
	Anders, gårdsfogde, nämndeman, hustru Karin	1642-70
	Nils, död	-1664
	Änkan	1665-66
	Erik Koskull	1676-83
	Hustru Karin Nilsdtr	-1689
	Anders Svensson, hustru, dtr	1706-08

Foto: Rune Johansson 2004.

Hult var ett gammalt hemman, vilket blev donerat Constantia Eriksdotter 1595. Det gick i släkten fram till 1683, då det reducerades och inlemmades i indelningsverket som rote 5 i Norra Vadsbo kompani av Kungl Skaraborgs regemente.

Bonden Nils blev ihjälslagen i samband med ett slåtteröl hos kronoskytten Harald i Ösjö år 1664. Änkan bönade för dråparnas liv. De dömdes till böter. Som följd härav skänkte ett par av de skyldiga, Svenning Haraldsson i Ösjö och Måns i Skallebo, en ko respektive pengar till änkan. Medverkande under slåtterölet var även Esbjörn i Häggeboda, Erik Svensson i Skomakartorp och Måns i Skallebolet. Det mesta tyder på att deltagarna i denna sommarfest efter ett gemensamt utfört slåtterarbete var finnar eller finnättlingar. Släktskap och etnisk samhörighet avgjorde valet av deltagare.

Karin Nilsdotter stämde år 1689 tillsammans med Arvid Andersson i Undenebotten Sten Haraldssons änka och söner i Svanvik om arv. Änkan hade olaga förärat vissa söner delar av egendomen. Arvid Andersson agerade å sin hustru Margareta Stensdotters vägnar. Karin bör ha varit svärdotter i Svanvik. Hon kan ha varit gift med Harald Stensson.

Hemmanet Hults samband med finnar framgick, bortsett från åbon Nils medverkan i slåtterölet i Ösjö, även av diverse vigdeuppgifter. Således vigdes systrarna Ingeborg och Elin Haraldsdöttrar år 1702 respektive 1709 vid bröderna Jeppe och Måns Nilssöner i Mon. År 1711 vigdes Ingrid Andersdotter vid finnättlingen Karl Eriksson i Holmgildret och 1721 änkan Margareta Månsdotter vid Nils Olofsson i Lindhult.

Humle-	Håkan	1627
gårdsliden	*Lars Finne*	1636
1625	Sven	1650-51
200 möh	Per Jönsson, fiskare, edgångsman, hustru Ingrid	1653-58
	Joen Olofsson	-1676
	Svenning, hustru Gunnella	1659-65
	Per Olofsson, död -98, hustru	1676-98
	Håkan Töresson, hustru Gunilla Persdtr, hon död -16	1690-1723

Foto: Rune Johansson 2003.

Humlegårdsliden var, enligt uppgift från åbon Per Olofsson vid tinget i Valla den 18 januari 1686, upptaget av Lars Finne för 50 år sedan. Uppgiften var inte korrekt, men troligtvis hade en Lars Finne varit verksam på torpet denna tid. Han kan då ha fortsatt uppröjningen av det torp, som Håkan startat några år tidigare. Släktskap dem emellan kan föreligga.

Tillståndet för nybyggarna att slå sig ned på det ovanligt högt belägna hemmanet bör ha lämnats av Constantia Eriksdotter på Bocksjöholm, även om hon denna tid merendels vistades på Odensfors i Östergötland[134].

Per Jönsson deltog år 1653 tillsammans med ett antal finnar i en sex-mannaed för Gälar Olofsson i Djäknatorp. I samband med en tvist om fiskerätt mellan familjerna Frost i Fräckestad och Koskull i Bocksjö 1654, angavs samme Per vara fiskare åt Hendrich Koskull. Den senare var son till Maria Katarina Frankelin och Anders Koskull.

År 1684 angavs Humlegårdsliden vara upptaget "på förbudin ort" och reducerades från ätten Koskull som 1/8 hemman till kronan.

Vid tinget i Valla 1686 berättade åbon Per Olofsson, att han lagt 3 daler kopparmynt årligen samt gjort 2 dagsverken i veckan de 10 år han hade bott på hemmanet, under det att Joen Olofsson i Björkenäs, som bott där före honom, endast en gång hade lagt de 3 dalerna vid kaptenen Erik Koskulls bröllopsresa, men därutöver intet.

Av Undenäs vigselbok framgick senare, att Per Olofssons dotter Gunilla vigdes vid Håkan Töresson år 1698 och systern Kerstin vid Per Svensson år 1701. I nästa generation vigdes Olof Håkansson vid Britta Larsdotter i Hanefjäll och brodern Töres vid Britta Arvidsdotter i Hanefjäll 1720 samt brodern Håkan vid Maria Hindrichsdotter i Mon år 1731. Undenäsfinnarnas förmåga att finna varandra levde således kvar långt in på 1700-talet.

Humsjöhult	Ingfred Esbjörnsson	1571
1571	Bengt, utgammal -22	1600-22
140 möh	Knekt	1608-11
	Per, knekt -13	1612-19
	Per Påvelsson, knekt, fritt	1623-24
	Håkan Bengtsson, knekt fritt	1623-27
	Lars Gulbrandsson, knekt, fritt	1627
	Måns Bengtsson, hustru Kerstin Olsdtr, båda födda ca 1590	1642-54
	Karin Månsdtr, dotter	1653
	Per Månsson, hustru Elin, son	1649-65
	Esbjörn Stensson, hustru Karin Bengtsdtr	1694-1704
	Änkan Karin Bengtsdtr, hon död -07 och dtr	1704-07
	Michel Olofsson, hustru 1 Margareta Esbjörnsdtr	1708-17
	”- 2 Rangela Göransdtr	1718-

Foto: Rune Johansson 2004.

Humsjöhult ingick inledningsvis under 1600-talet i Forsvikskomplexet som ett torp under Stora Perstorp. Det köptes som frälse av Claes Horn på Ryholm cirka 1640 och ingick i dennes mantalslängd år 1649.

Erik Koskull i Bocksjöholm berättade vid Valla ting år 1686, att Lars Gulbrandsson hade tagit upp Olofstorp för 59 år sedan. Samma år (1627) framgår av tabellen ovan att han fick sin knektlön från Humsjöhult.

Vigslar i anslutning till sekelskiftet år 1700 var: Isak Esbjörnsson med Karin i Lilla Perstorp år 1698, Britta Esbjörnsdotter med Jon Jonsson i Sällsendy 1700, Harald Esbjörnsson med Karin Nilsdotter i Skagen 1706, Jonas Esbjörnsson med Elin Svensdotter i Bränningen under Sannum 1708 samt Margareta Esbjörnsdotter med Michel Olofsson år 1708. Den senare vigdes därefter som änkling år 1718 med Rangela Göransdotter från Holmsjötorp.

[134] Wikenros, 1992, sid 12

Rangelas föräldrar hette Göran Persson och Elin. För dessa hade finnen Michel Arvidsson i Myrhult, Älgarås, gått i borgen år 1708. Den finska anan är här tydlig. Åtminstone Per Påvelsson och Michel Olofsson faller enligt namnmönstret in i samma kategori.

Hundsbölet	Lars	1588-1603
1573	Henrik Frankelin, g m Constantia Eriksdtr	1602-10
170 möh	Håkan	1605-20
	Lars, hustru Rangella	1628-49
	Anders Simonsson, skytt, hustru Elin Isaksdtr	1647-66
	Britta, dotter	1653-65
	Ingemar Larsson, hustru 2 Marit Jakobsdtr	1691-1708
	”- 3 änkan Marit Persdtr	1707-1718
	Anders Bengtsson	1699
	Töres Jonsson, hustru Elisabet Kättilsdtr	1697-1720
	Jacob Ingemarsson, hustru Marit Andersdtr	1717-35

Foto: Rune Johansson 2004.

Hundsbölet skrevs ofta även Humsbölet. Det infördes första gången i jordeboken som ett kronotorp 1573 och donerades därefter som frälse till Henrik Frankelin år 1602. Torpet torde ha reducerats från Bocksjöholm och återförts till kronan år 1683.

Anders Simonsson hade en namne i finnen Simon Hindrichssons son Anders i Stora Hägghemmet, Tiveds socken. Även denne Simon var från början skytt åt Bocksjöholm. Anders i Hundsbölet kan ha flyttat in från Ramsnäs, vilket hörde till godset. Vid Ramsnäs var en Simon verksam från 1625-38. Det var troligtvis fadern.

Ingemar Larsson var född cirka 1638, gift tre gånger och dog 80 år gammal 1718. De kända barnens namn var Britta, Jakob, Per, Elin Lars, Elin och Marit.

Töres Jonsson angavs i vigdeuppgiften år 1697 komma från Sällsendy och Elisabet från Svanvik. Hon kan ha varit dotter till nämndemannen Kättil Töresson. Kättil var född i Gersebacken, Älgarås, men cirka 1658-86 bosatt i Närlunda. Töres och Elisabet hade minst åtta barn, med namn som Jonas, Lars, Elin, Kerstin, Margareta, Anders och Erik.

Jacob Ingemarsson blev skjuten år 1720 under björnskall. Gårdsbon Töres Jonsson var misstänkt baneman.

Namnmönstret och anknytningen till Bocksjöholm tyder på, att fler åbor i Hundsbölet än Anders Simonsson kan ha varit finnar eller finnättlingar.

Igelbäcken	Mattes	1647
1616	Töres, hustru Brita	1648
91 möh	Hans	1670
	Erik Koskull	1683-1705

Foto: Rune Johansson 2003.

Igelbäcken kallades i tidigt skede Idebäcken. Torpet stod första gången i jordeboken år 1623 som frälse under Bocksjö. Det bör då ha njutit sina 6 frihetsår. Erik Koskull fick i samband med reduktionen år 1683 behålla Igelbäcken som personlig livstidsdonation.

Mattes i Igelbäcken kan vara identisk med Mattes i Ekeberget 1645.

År 1670 angavs, att Hans syster i Igelbäcken hade blivit intagen i kyrkan, efter att ha varit belägrad av en man i en annan lagsaga. Hans var ett ofta förekommande finskt namn. Denne och hans syster var troligen barn i den familj, som tog upp Igelbäcken. Det skulle inte förvåna, om den nybyggare, som med Constantias tillstånd tagit upp detta ensligt belägna svedje- och fiskehemman, hade varit finne.

År 1696 fick Anthon von Boij privilegium på Igelbäckens masugn. Det uppdrag, som Matts Finnes son Jonas erhöll som kolmätare i början av 1700-talet, var troligtvis främst knutet till denna anläggning (se Ekeberget).

Igelstad	Constantia Eriksdtr, g m Henrik Frankelin	1595-1610
1540	Öde	1600-10
140 möh	Nils, upptaget med frihetsår	1601-03
	Isak	1606-19
	Elisabeth Frankelin, g m Christian Frost	1610-55
	Hans Andersson, hustru	1627-40
	Lars, hustru Karin	1637-42
	Hindrich	1637
	Töres	1639
	Per, hustru Karin	1642
	Jöns, hustru Rangella	1642-46
	Anders Jonsson, hustru Kerstin	1645-49
	Jon Töresson, hustru Ingrin	1645-47
	Lars, hustru Ingrin	1647-49
	Nils, hustru Elisabet	1648-53
	Constantia Frankelin, g m Jacob Lenck d. ä.	1649-81
	Måns, hustru Anna	1651-56
	Agata Frost, g m Gustav Stråle	1655-83
	Sven Eriksson, hustru	1665-70
	Arvid, hustru	1665
	Johan Stråle, g m Catarina Armsköld	1683-1714
	Isak Svenningsson, hustru Marit Johansdtr, hon död -40	1692-1705

Sörgården. Foto: Rune Johansson 2003.

Igelstad var en gammal by med två gårdar. En av dessa blev efter Constantia Eriksdotters död år 1649 överförd till sondottern Constantia Frankelin. År 1654 omvandlades båda hemmanen till sätesgårdar, varav den ena under Galtebolet och Jacob Lenck gift med Constantia Frankelin och den andra under Fräckestad och Gustav Stråle gift med Agata Frost.

Bonden Måns framträdde i en tvist mellan Constantia Frankelin och hennes kusin Henrich Koskull år 1654 (se Hovet).

Den gård, som disponerades av Elisabet Frankelin, överfördes genom arv till hennes dotter Agata Frost och i nästa led till Agatas son Johan Stråle.

Nils och Isak, som med Henrik Frankelins tillstånd tog upp två ödehemman efter de bistra åren vid sekelskiftet 1600, kan ha varit finnar.

Kashult	Ulf Bååt-Snakenborg, g m Agneta Knutsdtr Lillie	1542-83
1490	Lars	1571-1602
125 möh	Anders	1606
	Per, edgångsman, hustru Ingebor	1617-42
	Gunnar, edgångsman	1635
	Arvid, hustru Britta Olsdtr	1643-65
	Isak Esbjörnsson, hustru Ingeborg, hon död -16	1694-1734

Kashult var ett gammalt hemman. Efter 1542 ingick detta i det så kallade Sannumkomplexet, vari det genom giften successivt övergick från Ulf Henriksson Bååt-Snakenborg via Anna Bååt-Snakenborg, Carl Bonde, Gustav Bonde och Carl Gustav Mörner till Jacob Spens (se Sannum).

För jordeboken var det mesta av detta fördolt fram till år 1629, då hemmanet infördes i denna som 1/4 frälse. Under tiden fick åborna Lars och Per dock förmånen att bidra till Älvsborgs lösen, vilket renderade dem särskild uppmärksamhet. Per medverkade därutöver i en edgång år 1626 för en Hindrich Hindrichsson, vilken kan ha varit identisk med knekten Hindrich Hindrichsson i Kungsbacken. År 1635 fick vi möta Gunnar i Kashult, när han gick edgång för Harald Smed i Boda.

Isak dog 87 år gammal 1734. Han och Ingeborg hade bl a barnen Gabriel och Per födda år 1694 och 1696. Till dessa kom två äldre systrar, nämligen Annika gift 1712 med Lars Eriksson från Lilla Hanhult samt Rangela gift 1714 med Karl Olofsson från Backen, Mölltorps socken. Namnmönstret med Isak, Gabriel och Per har finsk struktur. Isaks far kan dessutom vara den Esbjörn, vi mötte i Grimserud år 1639 i samband med edgång för Bengt i Lindberga. Antagandet att denne Esbjörn troligtvis var finne, kan då visa sig vara riktigt.

Kleven	Esbjörn	1600-01
1595	Per Persson, edgångsman	1627-63
100 möh	Elf, hustru Gunella	1642
	Olof Biörsson, edgångsman, hustru Sigrid Svensdtr	1645-65
	Per Jonsson, hustru	1646-51
	Arvid, hustru Sigrid	1659-63
	Anders, hustru Elin	1663-65
	Arvid, hustru Marit Svensdtr	1689-1708

Foto: Rune Johansson 2004.

Kleven framträdde första gången i en tiondelängd år 1600. Torpet bör då ha varit upptaget några år tidigare. Det köptes sedan cirka 1640 av Claes Horn på Ryholm till frälse. År 1664 blev hemmanet infört i jordeboken som 1/8 skatte. På 1670-talet angavs det ingå under Forsvik. År 1685 blev Kleven reducerat och fört till kronan.

Per Persson nämndes första gången i Kleven år 1627. Han framträdde sedan år 1639 som edgångsman för Bengt i Lindberga. Densamme var även edgångsman för Måns Töresson i Sätra år 1648. Sista uppgiften om gamle Per var, när han upptäckte spår i snön från Sätra år 1663, hörde skott, följde spåren och fann kornetten Gabriel Larsson skjuten av en lejd mördare.

I boskapslängden år 1640 står torparen Per med två kor.

Olof Biörsson deltog tillsammans med grannen Per i edgång i Sätra år 1648. Påföljande år stod han upptagen i en mantalslängd över Claes Horns gårdar i Vadsbo härad. Fyra år senare, eller 1653, var han tillsammans med ett antal finnar engagerad i en sex-mannaed för Gälar Olofsson i Djäknatorp.

Såväl Per Persson som Olof Biörsson kan, främst via sina edgångar, förutsättas ha varit finnar eller finnättlingar.

Arvid och Marit vigdes år 1689. Marit angavs då komma från Kleven. De hade barnen Anders född år 1696, Sven 1700, Kerstin 1703 och Jonas född år 1707.

Lindberga	Töres, knekt, fritt från skatt	1620-28
1615	Simon	1622
150 möh	Öde	1628-30
	Bengt, knekt, hustru Karin	1637-48
	Kirstin Mattesdtr, piga	1639
	Anna Bengtsdtr, piga	1639
	Håkan, knekt, hustru Ingrid Larsdtr	1646-57
	Olof, hustru Britta Clemetsdtr	1650-63
	Måns, knekt	1652-56
	Knekthustrur Ingrid, Gunella och Anna	1654-61
	Per Biörsson, skogvaktare, Brita Clemetsdtr, son	1689-1708
	Änkan Britta Clemetsdtr	1708-20

Son Sven Olsson, tremänningssoldat[135]	1713-
Erik Persson, hustru Karin Svensdtr	1713-
Hindrich Påvelsson, hustru Lisa	1757-67

Mellangården. Foto: Rune Johansson 2004.

Lindberga stod första gången i jordeboken år 1621 som en kronotomt. Denna låg i svedjebetonad ödemark på marina gränsen och långt från angränsande grannar.

År 1639 blev åbon Bengt beskylld av sin tjänsteflicka Kerstin Mattesdotter, för att hon hade blivit "rådd med barn". Han nekade och fick svara för sig med edgång inför tinget i Valla med elva ärliga, laggilla dannemän och själv tolfte. Edgångsmännen var:

> Olof i Brännhult, Sven Tohlsson i Rör, Odensåker, Anders Larsson i Fräckestad, Per Persson i Kleven, Håkan Bengtsson i Viken, Ransberg, Per Ingelsson i Gildebo, Clemet i Lindhult, Harald i Ösjö, Olof i Sätra, Esbjörn i Grimserud samt Håkan i Tosterud.[136]

Brännhult var ett finnhemman. Clemet var ett typiskt finskt namn. Harald i Ösjö och Olof i Sätra var svågrar och båda kronoskyttar. Även Olofs far hade varit kronoskytt på Tiveden. Nämnda edgångsmän måste på denna grund relativt säkert anses som finnar. Därmed faller även övriga edgångsmän inklusive Bengt i Lindberga själv in i samma kategori.

När Bengt hade blivit friad från Kirstins tillvitelse, berättade hon, att rätte barnafadern var gifte prästen Anders Petri i Skagen. Anklagelsen slog ned som en bomb i bygden. Anders miste under två år sin befattning och sina prästerliga rättigheter, under det att Kirstin, som tidigare haft en liknande olaga förbindelse, troligen blev avrättad enligt Guds stränga Lag.[137]

Vid samma ting dömdes pigan Anna Bengtsdotter för hor med gifte skytten Lars Andersson i Holmgildret. Anna hade fött barn. Båda dömdes enligt Guds Lag till livsstraff. Anna var tidigare dömd för samma förseelse men blev den gången benådad. Skytten Lars hade, med anledning av vad som väntade, lämnat orten.

Skogvaktarna i Lindberga har varit svåra att följa. Per Biörsson omtalades i mantalslängd år 1706 med hustru och son. Två år senare var skogvaktaren Per död. Fadern angavs då heta Per, vilket bör ha varit en felskrivning för Biör. År 1713 vigdes skogvaktardrängen Erik Persson vid Karin Svensdotter. Erik bör då ha varit identisk med Pers son redovisad i mantal 1706. Vid samma tillfälle fanns även en sexårig son Töres, vilken 30 år senare skulle återkomma som skogvaktaren Töres Persson Lindberg vid Orrkullebäcken i Finnerödja. Han var gift med Greta Arvidsdotter Boman och dog 55 år gammal 1755.

En ny skogvaktare framträdde i Lindberga år 1749. Han hette Hindrich Karlsson och dog i Lindberga 57 år gammal 1767. Föräldrar var finnättlingarna Karl Påvelsson och Elin Persdotter i Brännhult. Hindrich och Lisa hade en son Erik född år 1749, varav kan anas, att Lisa var Eriks dotter och född på hemmanet.

År 1713 utspelades ett våldsamt uppträde efter gudstjänsten i Undenäs kyrka, i vilket bygdens tillförordnade länsman Carl Pettersson och tremänningssoldaten Sven Olsson Kindbom från Lindberga var huvudaktörer. I samband med tumultet framträdde även Svens bröder, nämndemannen Erik Olsson i Sundsbo och Per Olsson i Rågstad, liksom senare, när bråket blev tingssak, brödernas moder Brita Clemetsdotter i Lindberga. Länsmannen var den grovt felande parten, varför målet övergick till Göta Hovrätt. Dess domslut är okänt.[138]

Händelseförlopp och namnmönster vid Lindberga tyder på, att flertalet personer (kanske alla) i detta hemman hade finskt ursprung.

Lindhult	Clemet, edgångsman, hustru Brita, dtr Karin, Ingrin	1615-47
1612	Elin	1648-49

[135] Innebar att tre rotar gemensamt ställde upp med en extra soldat
[136] Binnebergs dombok den 17 oktober 1639
[137] Tredje Mosebok. Leviticus 20:10
[138] Tiveden – Bygd och människor nr 10, sid 67-68

175 möh	Nils Töresson, hustru Elin	1651-65
	Anders, hustru Ingebor	1659-60
	Bengt Nilsson, hustru Elisabet Nilsdtr	1694-1759
	Måg Samuel Samuelsson, hustru Katrina Bengtsdtr, f 1707	
	Olof Nilsson, hustru Ingrid Nilsdtr	1696-1710

Sörgården. Foto: Rune Johansson 2004.

Lindhult stod första gången i jordeboken år 1619 som en kronotomt. Hemmanet bör då ha varit upptaget minst sex år tidigare. I likhet med Lindberga undgick Lindhult frälset och behöll sin status som kronohemman under 1600-talet.

Clemet var edgångsman för Hindrich Hindrichsson, troligtvis från Kungsbacken, år 1626 samt för Bengt i Lindberga 1639. Samtliga bör ha varit finnar.

Bengt Nilsson dog 98 år gammal 1759 och var därmed född cirka 1661. Som föräldrar angavs Nils och Margareta. Margareta kan ha varit en senare hustru till Nils Töresson.

Bengt och Olof hade en trolig syster i Margareta Nilsdotter. Hon vigdes år 1693 vid Olof Andersson i Lindberga. Vart paret flyttade är okänt.

Bengt och Elisabet vigdes år 1694. De fick barnen Margareta år 1695, Karin 1697, Jonas 1699, Britta 1701, Elin 1704 och Katrina 1707. På motsvarande sätt fick Olof och Ingrid barnen Per år 1697, Kerstin 1699, Jon 1701, Lars 1703, Elin 1705 och Ingrid år 1710.

Även Lindhult kan tidvis, i likhet med Ösjö och Sätra, ha utnyttjats som skyttehemman. Här avled nämligen år 1765 en jägare, som hade skjutit det närmast otroliga antalet av 32 björnar. Möte med björn på Tiveden kan den tiden inte ha varit någon ovanlig företeelse.

År 1987 ägdes en av gårdarna i Lindhult av Carl-Axel Folke. Hans anor gick enligt uppgift i obruten följd tillbaka till Bengt Nilsson och Elisabet Nilsdotter 1694-1759[139].

Lybeck	Lars	1571-1600
1490	Nils	1588
100 möh	Håkan	1600-06
	Per, hustru Ingebor	1613-42
	Arvid Persson, dräng	1640
	Olof Persson, hustru Ingeborg Finvedsdtr	1646-65
	Jon, hustru Karin	1652-90
	Lars Dubb, hustru Karin Andersdtr Sanborg	1686-1739

Lybeck var ett gammalt hemman, vilket tillfördes Sannumkomplexet efter år 1542. Det följde därefter i stort sett samma utveckling som Kashult ovan. I jordeboken blev det infört år 1621 som 1/4 frälse.

Lars och Per framträdde vid Älvsborgs lösen 1571 respektive 1618. Ogifta drängen Arvid figurerade i domboken, sedan han år 1640 mökränkt Ingeborg Arvidsdotter i Bölet.

Lars Dubb föddes 1661 som son till bokhållaren Johan Dubb vid Magderuds säteri med boställe i Grimserud. Lars tjänstgjorde som frälseinspektor på Sannum säteri.

Inget har framkommit om finnar i Lybeck, mer än att vissa namn har hög placering i det finska namnmönstret. På Sannums säteri fanns dock under senare delen av 1600-talet enstaka finnättlingar (se Sannum).

Lövåsen	Erik Larsson	1640
1630	Britta Ravelsdtr	1640
195 möh	Karin Simonsdtr, änka	1647
	Christoffer Wäbiörnsson, hustru Elin	1648-65

[139] Undenäsbygden nr 8, sid 16.

Lövåsen togs upp på samma ås och i stort sett på samma höjd över havet som Galtebolet/Höghult. När detta skedde, vet vi inte. Torpet infördes märkligt nog så sent som år 1699 som 1/4 kronohemman i jordeboken. Redan år 1640 förekom dock Britta Ravelsdotter i domboken, när hon i tjänst hos Erik Larsson blev mökränkt av Sven Bengtsson på Holmen. År 1654 angavs i samma källa, att Christoffer Wäbiörnsson var son till Wäbiörn Christoffersson i Djäknatorp. Fadern Wäbiörn var fiskare för Bocksjöholm 1628-61 och trolig finne.

Hemmanets höga läge och art av svedjehemman liksom namnmönstret för här bosatta åbor tyder på, att Lövåsen bör ha varit upptaget av en finne efter tillstånd från Bocksjöholm.

Marnäs	Olof	1571
1417	Sven	1600-03
100 möh	Bryngel	1600-01
	Öde	1603-04
	Arvid Nilsson	1613-28
	Anders Arvidsson, ryttare	1621-22
	Änkan	1631
	Sven, edgångsman, hustru Karin, dtr Marit	1635-59
	Per, hustru Elin	1660-63
	Jon, hustru	1665
	Olof Persson, hustru Sisela Svensdtr	<1680-1722

Marnäs stod som ett klosterhemman i jordeboken år 1540. Efter reformationen övergick det i kunglig ägo som "Arv och eget". Det blev inbytt från kronan av Claes Horn år 1630, stod i dennes mantalslängd år 1649 och infördes därefter i Forsvikskomplexet.

Hertig och kung Karl samt Claes Horn som ägare visar att finnar var välkomna att bruka hemmanet. Ödesmålet 1603-04 var möjligen ett tillfälle att ta hand om en finne.

Olof och Arvid fick tillfälle att ange sin existens i samband med Älvsborgs lösen 1571 och 1613-18. Vi kan än en gång konstatera, att namnet Arvid förekom relativt ofta under denna tid med invandrande finnar. På frågan om denne Arvid var finne, ges dock inget svar.

Sven deltog i edgång för Harald Smed i Boda år 1635.

När kyrkböckerna började tala år 1689, fick vi veta, att Olof och Sisela hade minst sex barn. Av dessa föddes Sven år 1701. Bengt vigdes 1706 med Ingegerd Jonsdotter i Gamlerud, Rangela 1711 med Per Andersson från Fredsberg, Per 1715 med Elin Larsdotter i Marnäs, Anders 1720 med änkan Kerstin Arvidsdotter i Olofstorp samt Jeppe år 1724 med NN. Namnmönstret samt anknytningen till Gamlerud och Olofstorp antyder att familjen kan ha haft finskt ursprung.

Mon	Måns Kesungsson[140]	1643-56
1643	Nils Månsson, hustru Ingefri	1654-86
125 möh	Ingrid Nilsdtr	1670
	Måns Nilsson, hustru Elin Haraldsdtr	1709-29

Foto: Rune Johansson 2004.

Mon blev först synligt i en mantalslängd år 1649. Torpet återkom i Undenäs kyrkas stollängd samt på Kietell Felterius karta år 1655. Det blev reducerat år 1684 som "graverat vara beläget på förbudin ort" och återfanns i jordeboken som 1/8 kronotorp år 1685.

Ingrid Nilsdotter blev år 1670 utpekad av finnen Lille Hindrich i Hindrichstorp för att ha stulit 24 alnar lärft från Annika Svensdotter i Ösjö. Tingsrätten förhöll sig dock skeptisk till Hindrichs talanger i detta fall.

Vid Valla ting den 18 januari 1686 berättade Nils Månsson, att hans fader, Måns Kesungsson, hade tagit upp hemmanet för 43 år sedan. Han hade inte betalt någon skatt till

[140] Enligt Lars-Olof Herou, Ludvika kan namnet eventuellt stå för ”Kesonen”

Bocksjöholm men gjort 2 dagsverken i veckan. Av Nils barn vigdes Ingefrid år 1689 med Hindrich Arvidsson i Hindrichstorp, Kerstin år 1700 med Per Nilsson i Hanebäcken, Jeppe år 1702 med Ingeborg Haraldsdotter i Hult samt Anders år 1704 med Britta Nilsdotter i Kråkvattnet.

Hindrich och Ingefrid döpte ett barn år 1699, varvid Anders Arvidsson i Olofstorp, gift med Sisela Arvidsdotter, och Britta Bertilsdotter i Hulan var dopvittnen. Britta var gift med Arvid Arvidsson, varför tre syskon födda i Hindrichstorp kan ha varit samlade vid detta tillfälle. I övrigt vigdes sonen Karl Hindrichsson år 1715 med Annika Bengtsdotter, sonen Sven 1722 med Maria i Skallebo samt dottern Maria år 1731 med Håkan Håkansson. Finnhemmanen Mon, Hindrichstorp, Hanebäcken, Hult, Kråkvattnet, Olofstorp, Hulan och Skallebo blev genom denna familj släktmässigt ovanligt väl sammanfogade med varandra. Att Måns Kesungson var finne är tydligt. Till namnlistan över finnar bör vi, med hänvisning till Björstorp, Marnäs och Mon, nu även kunna lägga namnet Jeppe.

Närlunda	Olof	1564-95
1540	Anders	1597-1606
120 möh	Gerdt/Gälar	1601-19
	Gustav, edgångsman	1621-30
	Knekthustru	1631
	Bengt Svensson, död 1706, 96 år gammal	1630-1706
	Torkel	1630
	Isak	1630
	Knekthustru	1631
	Töres Pedersson, ryttare, hustru Karin Andersdtr	1637-54
	Håkan, hustru Kerstin	1645-49
	Måns Svensson, sventjänare	1651-53
	Erik Persson, hustru Karin Haraldsdtr	1653-1708
	Per Töresson, död –07, hustru Ingrid	1656-1707
	Kättil Töresson, nämndeman, hustru Karin Andersdtr	1659-86
	Sven Andersson, död -98	1676-98
	Nils Arvidsson	1676
	Töres Persson, hustru Sigrid	1697-1708

Foto: Rune Johansson 2004.

Närlunda var i Undenäs ett av ett fåtal gamla skattehemman, som gick helskinnade genom krig, missväxt och pest samt dessutom lyckades med konststycket att hålla det köpsugna frälset utanför husets väggar. Kanhända hade offerlunden och jordegudinnan Nerthus, som antas ha gett hemmanet dess namn, sin del i detta.

Namnet Gälar var denna tid ofta förenat med finnar. I Närlunda får frågan inget svar.

År 1626 deltog åbon Gustav i sex-mannaed för älgjägaren Hindrich Hindrichsson, vilken torde ha varit bosatt i Kungsbacken. I edgången deltog flera finnar. Att även Gustav var finne kan därmed anses sannolikt. Gustav flyttar senare till Edet, där han vistas 1631-53.

Gifte ryttaren Töres Pedersson erkände vid Valla ting den 13 juni 1653, att han lägrat Kerstin Esbjörnsdotter. Han avrättades år 1655 och änkan Karin gifte sig en andra gång med Kättil Töresson..

Per Töresson fick år 1658 böta 3 marker, för att han inte hade infunnit sig vid tinget för att svara Gustav Stråle på Fräckestad för skällsord.

Nämndemannen Kättil Töresson flyttade in från Gersebacken i Älgarås. Han var född i Gersebacken och tjänstgjorde för hemmanet som ryttare vid Östgöta kavalleri åren 1651-58. Vid föräldrarnas död år 1673 löste han och brodern Bengt ut sina syskon Arvid i Skeppshult, Ingrid i Lefsäng, Fredsberg, Ingäl i Bredebolet, Älgarås, samt Kerstin i Sannerud. Kättil och Bengt blev därmed ägare till hela hemmanet Gersebacken. Han var första gången gift med änkan Karin Andersdotter. Efter 1686 var Kättil med hustru Brita och dotter Karin bosatta i Svanvik.

Töres och Sigrid hade barnen Jacob född år 1697, Karin 1700, Lars 1702, Jonas 1704 och Maria 1708. Av dessa vigdes Jacob år 1721 vid Maria Zachrisdotter och Karin 1727 vid mjölnaren Lars Larsson.

Sven Andersson påträffade år 1676 sin granne Nils Arvidsson i färd med att tända ”nöd-eld” med en töresticka i bastuväggen. På tillfrågan berättade Nils, att detta skedde i den goda föresatsen att skydda boskapen. Nils hade då ännu inte helt glömt bort sina fäders signerier och Kalevalatraditioner. Fler personer än Gustav och Nils kan ha burit på finngener i Närlunda.

När indelningsverket inleddes år 1685, inlemmades Närlunda i detta som rote nr 2 i Norra Vadsbo kompani av Kunglig Skaraborgs regemente.

Näs	Jon Bengtsson	1571-1621
1540	Nils	1590-1628
100 möh	Isak, hustru Sisela Isaksdtr	1600-47
	Änkan Sisela, 63 år, sönerna Esbjörn och Lars	1648-53
	Torkel, hustru Kerstin	1613-49
	Änkan Kerstin, 63 år,son Bengt Torkelsson	1653
	Bengt Nilsson, hustru Marit	1620-53
	Svenning Isaksson, hustru Kerstin Svensdtr	1652-63
	Erik Torkelsson, hustru Elin Nilsdtr	1653-65
	Son Sven Bengtsson, dtr Kerstin Bengtsdtr	1653-65
	Lars Isaksson, hustru Kerstin	1656-65
	Jon, hustru Malin	1657-65
	Sven Nilsson, soldat	1683-1706

Näs var en av Undenäs äldre byar. I 1561 års jordebok redovisades 3 hela frälse-hemman. Ett av dessa var Backen, som senare bytte namn till Rosenvik. Byn ingick då i det komplex av gårdar, som tillhörde Sannum säteri och på 1550-talet ägdes av Ulf Henriksson Bååt och hans fru Agneta Knutsdotter Lillie (se Björstorp).

När indelningsverket inleddes år 1685, fick Näs svara för rote 13 i Norra Vadsbo kompani av Kunglig Skaraborgs regemente.

Frågan om finnar i denna by blir obesvarad. Några giften, som kopplat samman byn med socknens finnehemman, har inte konstaterats. Vissa namn ligger dock högt i den finska namnlistan.

Olofstorp	Lars Gulbrandsson	1627
1627	Olof Telning	1648
160 möh	Arvid Olofsson, hustru Sigrid	1651-92
	Anders Arvidsson, hustru Sisela Arvidsdtr	1682-1724

Foto: Rune Johansson 2003.

Olofstorp var ett arbetstorp upptaget med tillstånd från Bocksjöholm. Det förekom första gången i en mantalslängd med åbon Olof år 1648. Vid Valla ting den 18 januari 1686 berättade kaptenen Erik Koskull, att hemmanet var upptaget för 59 år sedan av Lars Gulbrandsson. Samme man stod som knekt för Humsjöhult 1627.

Lars följdes av Olof Telning och Arvid Olofsson, vars son Anders Arvidsson nu satt på torpet. Anders fortsatte berättelsen med, att han årligen lagt 3 daler kopparmynt samt gjort 3 dagsverken i veckan under de fyra år han svarat för torpet. Detta hade även fadern gjort sedan kaptenen kom till Bocksjöholm år 1676.

Lars Gulbrandsson återfinner vi i mantal som ”inhyses” i Galtebolet år 1653. Han kan då vara far till någon av detta hemmans åbor eller ha överförts till hemmanet av ägarna. Galtebolet blev donerat till Constantia Eriksdotter år 1595, och det var med hennes tillstånd, som Lars Gulbrandsson fick börja röja upp Olofstorp. Sitt namn fick torpet dock av Olof Telning.

År 1684 blev Olofstorp reducerat, såsom upptaget "på förbudin ort". Hemmanet donerades samtidigt av Karl XI till landshövdingen Peter Örneclou tillsammans med vissa andra hemman, som tidigare lytt under Bocksjö.

År 1692 dog ”gamle Arvid” 89 år gammal. Han var då född cirka 1603 och kan, om han var son till Olof Telning, alternativt ha varit född i Finland eller i Sverige. År 1724 dog såväl Arvids son Anders som dennes hustru Sisela.

Tecken på att Olofstorp var ett finnhemman, visas även av att Anders Arvidsson var dopvittne hos Hindrich Arvidsson i Mon 1699. Senare vigdes Ingeborg Persdotter år 1710 med Anders Arvidsson i Hindrichstorp, Margareta Andersdotter år 1716 med Lars Andersson i Dalen, Bengt Andersson år 1717 med Kerstin Arvidsdotter i Hanefjäll samt Erik Larsson år 1746 med Maria Hindrichsdotter i Glättenäs. Såväl Mon som Hindrichstorp, Hanefjäll och Glättenäs bedöms ha varit upptagna av finnar.

Perstorp	Nils Jönsson (se Forsvik)	1586-1610
Stora	Lars	1601-03
1355	Jon	1613-27
165 möh	Anders Larsson	1615-21
	Lars Biörsson, hustru	1627-41
	Änkan	1642
	Jon Haraldsson, född ca 1590, hustru Ingegärd Biörsdtr	1627-61
	Peder Rosensköld	1642-56
	Anders Hansson, hustru Elin	1653-63
	Per, hustru Karin	1665-
Perstorp	Bengt	1597
Lilla	Jon Bengtsson	1601-41
	Anders Jonsson, hustru Kerstin	1627-42
	Nils, hustru Marit	1637-42
	Nils, hustru Ragnella	1647-48
	Måns Eriksson, hustru Gunilla	1651-65
	Töres, hustru	1689-1708

Perstorp bestod av två äldre gårdar, vilka delvis kunnat följas från år 1335. De donerades av hertig Karl till hans sekreterare Nils Jönsson under säteriet Forsvik år 1586.

Vid Peder Rosenskölds död år 1656 överfördes gårdarna via Gustav Otto Stenbock till Gustav Ekegren år 1669. Ekegren disponerade sedan dessa till år 1683, då de reducerades och överfördes i kronans ägo. Perstorp kom därefter inom indelningsverkets ram att från år 1685 utgöra rote 9 i Norra Vadsbo kompani av Kunglig Skaraborgs regemente.

Om finnar under tidigt 1600-tal hade brukat någon av gårdarna, vet vi inte. Lars, Jon, Hans, Per och Anders har dock höga lägen i det finska namnmönstret.

Präste-	Haqvinus Jacobi, g m Karin Jonasdtr	1623-52
bolet	Ericus Haqvini Undenius, g m Elisabeth Andersdtr	1653-92
115 möh	Haqvinus Erici Undenius, g m Märta Lenck	1692-1725

Vi har förut funnit, att hertig Karls båda superintendenter i Mariestad åren 1592-1610 kom från Åland respektive Finland och att de, efter skolgång i Åbo, troligtvis båda var väl införstådda med det finska språket. Detta visar, att den starkt reformatoriske hertigen var angelägen om, att invandrade finnar skulle ha själasörjare, som förstod deras modersmål

Ett annat område där hertigen var starkt engagerad, bortsett från Tiveden och Gullspångsälven, var Värmlands bergslag med dess kronjuvel - Kroppa. Vi blir då kanske inte speciellt förvånade, när vi får veta att kyrkoherden i Undenäs 1623-52 bar namnet Haqvinus Jacobi eller Håkan Jacobsson, och att han var född i Kroppa år 1579. Han blev prästvigd i Stockholm

1605, insatt av Gustav II Adolf på Kroppa kungsgård 1614 för att sedan av densamme förordnas som kyrkoherde i Undenäs år 1623. Bakom allt detta anar man tydligt hertig Karls finger och Constantia Eriksdotters önskemål, till vilket kusinen Gustav II Adolf självfallet var lyhörd.

Hertig Karl var husbonden, som personligen styrde och ställde med det mesta inom sitt hertigdöme. Att Håkan Jacobsson hade fått tillfälle att studera och nått sin position i Undenäs, hade säkert sin grund i hertig Karls kännedom om ynglingen från Kroppa och dennes förmåga. Vi har därmed även anledning att misstänka, att han hade finska föräldrar och kunde finska. I Undenäs fick han god användning för dessa kunskaper.

Son och sonson skulle sedan fortsätta Haqvinus arbete fram till år 1725. Familjen hade då varit verksam i Undenäs under tre generationer och i mer än 100 år.

Sonsonen Haqvinus vigdes år 1678 med Märta Lenck, vars morfars mor var Constantia Eriksdotter. Även den släktkedjan bar då på finska anor.

Pukerud	Jöran	1617-19
1613	Måns	1621
190 möh	Erik	1621
	Anders, hustru Karin 63 år, dtr Malin	1631-65
	Jacob	1658-59
	Erik Koskull	1683-1705
	Anders, hustru, två döttrar	1690-1706
	Noack, masmästare, hustru Ingeborg Johansdtr	1700-06

Foto: Rune Johansson 2003.

Pukerud förekom första gången vid Älvsborgs lösen år 1617, men infördes i jordeboken först år 1663 som ett frälsetorp. År 1685 skrevs Pukerud i denna som 1/4 skattehemman. Förhållandet var ovanligt. Normalt överfördes hemman av denna art vid reduktionen i kronans ägo. Kaptenen Erik Koskull på Bocksjöholm fick dock behålla Pukerud i sin livstid. Av detta framgår, att hemmanet tagits upp med tillstånd av Constantia Eriksdotter.

Den Anders, som redovisas på hemmanet 1690, presenterades som utgammal, utfattig och med två döttrar år 1706. Av dessa vigdes Karin 1704 med Anders Jonsson, Sällsendy. De fick barnen Ingrid år 1710, Kerstin 1712, Anna 1714, Margareta 1716 och sonen Jonas år 1719.

Noack masmästare bör ha varit anställd av Anthon von Boij med huvudsaklig arbetsplats vid Granvikens masugn. Han vigdes i ett andra gifte vid Ingeborg år 1700. Ett år senare vigdes dottern Johanna vid en person med namnet Kristian.

Tiden när hemmanet togs upp kombinerat med dess svedjebetonat höga läge och namnet Jöran antyder, att denne kan ha varit finne. Noack kan ha varit vallon. Detta är dock ovisst. Kolare, masmästare och bergsmän i Bergslagen var ofta finnar.

Rosendala	Bengt och Anders	1564
1564	Öde	1601-30
100 möh	Jon, hustru Ingeborg Bengtsdtr	1637-65
	Anna Bengtsdtr, inhyses	1653

Rosendala stod första gången i jordeboken år 1564 som ett kronotorp. Det drabbades av ett 30-årigt ödesmål vid inledningen till 1600-talet. Hemmanet återupptogs troligen av Jon och Ingeborg cirka 1630 och redovisas med dessa i mantal år 1637. I 1642 års mantalslängd redovisades Rosendala som ¼ frälsehemman.

Rågstad	Constantia Eriksdtr, g m Henrik Frankelin	1609-49
1600	Lars, hustru	1631-41
125 möh	Erik, hustru Brita	1645
	Anders, hustru Kerstin	1647-49
	Elisabet Frankelin, g m Christian Frost	1650-55

	Töres Sevaldsson, hustru Karin Persdtr	1651-63
	Agata Frost, g m Gustav Stråle	1655-90
	Jon, hustru	1665
	Olof, nämndeman, hustru (utgl -06)	1670-1706
	Johan Stråle, löjtnant	1690-1714
	Per Olofsson	1693-1714

När Rågstad togs upp eller vem som gjorde detta, vet vi inte. Det ingick dock bland de hemman, som lydde under Bocksjöholm år 1609. Den förste åbon på hemmanet blev insatt av Constantia. Det bör med hennes bakgrund ha varit en finne.

Vid en tvist mellan Fräckestad och Bocksjö 1654 om säteriernas fiskerätt framgick, att Elisabet Frankelins bonde Töres Sevaldsson var bosatt på Rågstad. Han kan ha varit son till Seved och Marit Bengtsdotter i Björstorp år 1653. Båda dessa var då 63 år gamla. Om detta är riktigt, hade Töres även en bror Anders och en syster Birgitta.

I jordeboken blev Rågstad infört år 1696 som 1/4 kronohemman. Rågstad var då reducerat och fört under kronan, men med rätt för Johan Stråle att få behålla hemmanet i sin livstid. Denna ändades år 1714.

Sannum	Bengt	1571-1607
1302	Göran Ulfsson Bååt-Snakenborg	1583-1629
100 möh	Olof	1582-1612
	Lars, nämndeman	1600-42
	Per	1602-18
	Olof, hustru Karin	1618-41
	Änkan Karin, son Anders	1642-51
	Sven	1618-37
	Lars, hustru Marit	1620-49
	Måns Bengtsson	1627-39
	Anna Bååt-Snakenborg, g m Claes Fleming	1629-44
	Björn Persson, hustru Kerstin Håkansdtr	1640-70
	Carl Bonde, g m Beata Oxenstierna	1644-52
	Son Gustav Bonde, g m Anna Natt och Dag	1652-67
	Bengt Persson, hustru Karin	1640-52
	”- Brita	1654-81
	Sven, hustru Brita	1657-65
	Anders Olofsson, hustru Rangela Olofsdtr	1653-98
	Dotter Katarina Bonde, g m Carl Gustav Mörner	1667-96
	Michel Jonsson	1676-98
	Syster Beata Bonde, g m Jacob Spens	1696-1714

Foto: Ingemar Wikenros 1991. Byggår 1700-tal.

Sannum bestod redan år 1564 av två hela frälsehemman. Ägare 1542 var Ulf Henriksson Bååt-Snakenborg. I säteriet ingick Näs (tre gårdar), Björstorp, Edet och Gamlerud samt från år 1571 även Lybeck och Kashult. Dessa kom genom giften inom och mellan olika ätter att tillfalla Beata Bonde och Jacob Spens år 1696. I egenskap av gammalt frälse blev Sannumkomplexet inte reducerat år 1685.

Sannum hade i flera avseenden anknytning till Finland. Claes Fleming var t ex född 1592 i Villnäs, Åbo län och hade därmed ett och annat att reparera efter släktens framfart i Finland före och under klubbekrigets dagar. Som riksråd i Sverige år 1625, viss tid som lagman i Finland och med sin hustru Anna som ägare till Sannum år 1629, saknade han inte förutsättningar för detta. Säkert tillfördes Sannum med flera gårdar på så sätt en del finnar fram till år 1644, då han i egenskap av amiral och chef för svenska flottan mötte sitt öde i form av en dansk kanonkula i sin hytt den 26 juli kl 6 om morgonen.

Carl Bonde hade andra erfarenheter, men redan 1595 fick han förmånen, att lära sig vad finnar betydde för Sverige, när han 14 år gammal blev kammarpojke hos hertig Karl. Även han ägde egendom i och var tidvis verksam i Finland. (se Björstorp).

Tack vare dessa kontakter kan Michel Jonsson ha kommit till Gråberga. Gråberga var ett arbetstorp upptaget på Sannums ägor cirka 1675. Michel vittnade år 1698 i ett mål mellan befallningsmannen Lars Dubb på säteriet och dennes svåger Per Andersson. Per var rival till Lars om arbetet på Sannum och hade anklagat Lars för otrohet mot ägaren Jacob Spens. När målet kom upp inför rätten, hade Per Andersson dock avviket till Finland, där han hade trätt i tjänst som fogde hos landshövding Kurck. Ett uppdrag, som närmast självklart krävde kunskaper i finska språket.

Namnmönster och uppdrag tyder här på att såväl Michel som Per hade finsk bakgrund. Finska var dock säkert ett gångbart språk bland fler åbor och anställda än dessa på Sannums ägor under 1600-talet.

Skagen	Herr Biörn Svensson	1600-34
1540	Ingvar	1600-03
150 möh	Öde	1604-11
	Töres	1614-20
	Herr Anders Petri	1627-43
	Harald, hustru Kerstin	1642-61
	Johan hustru Ingebor	1663-65
	Olof Haraldsson, död –04, hustru Kerstin	1665-1704
	Nils, hustru	1699-1708
	Harald Olofsson, hustru Kerstin Persdtr	1706-08

Skaga kapell. Foto: Rune Johansson 2003.

Skaga kapell låg under förra delen av 1600-talet i en del av Undenäs, som till stor del innehöll av finnar upptagna nybyggen. Till dessa hörde bland annat Gullebolet, Lindberga och Lindhult. Om prästen i Skagen kunde finska, var det således till fördel för kyrkfolket.

Anders Petri var prästvigd 1617 och en f d fältpräst, som genom kungligt förordnande år 1628 hade erhållit kronohemmanet Skagen "att besittia, niutta och beholla så länge och intill dess något giäldh kann blifwa löst". Så blev det nu inte. Han bedrev nämligen hor med pigan Kirstin Mattsdotter i Lindberga och förlorade av denna anledning såväl befattning som prästerliga privilegier åren 1639-41. Hon hade tidigare haft en olaga förbindelse och blev därför enligt Guds lag dömd till döden.

Anders blev under benämningen, "en gammal fältpräst, utfattig", tilldelad en gård i Gullebolet av drottning Kristina år 1643.

År 1649 var hemmanet med åbon Harald infört i en mantalslängd över Claes Horns gårdar i häradet. Namnet Harald skulle via efterträdaren Olof föras vidare till sonsonen Harald Olofsson. Den senare vigdes år 1708 med Kerstin Persdotter från Gullebolet. Av detta kan slutas, att åtminstone vissa av Skagens åbor även under 1600-talets senare del var finnar eller finnättlingar. Att åbon Nils söner Anders och Erik år 1712 respektive 1717 vigdes vid systrarna Britta och Karin Olofsdöttrar i Lindhult, kan bara förstärka detta intryck.

I indelningsverket blev Skagen inlemmat som rote nr 9 i Norra Vadsbo kompani av Kunglig Skaraborgs regemente.

Skeppshult	Olof	1571
1388	Henrik Frankelin, g m Constantia Eriksdtr	1602-10
170 möh	Simon	1601-02
	Carl Frankelin, g m Elisabet Polana	1610-34
	Öde	1608-11
	Nils	1613-19
	Änkan Karin	1628-45

Jöran, hustru Anna	1646-48
Maria Katarina Frankelin, g m Anders Koskull	1649-76
Erik Koskull	1676-1705
Arvid Töresson, hustru Ingeborg Torkelsdtr	1649-93
Jon Börgesson, hustru Margareta Olofsdtr, hon död -49	1701-49
Jonas Jonsson, född -04, hustru	1746

Äldsta bostadshuset. Foto: Rune Johansson 2004.

Skeppshult var ett gammalt hemman. Det stod första gången i jordeboken år 1552 som en kyrkotomt. Den 29 november 1602 blev det av kung Karl donerat till Henrik Frankelin.

Personuppgifter från hemmanet förekom sporadiskt. Arvid Töresson var född i Gersebacken, Älgarås socken. Han sålde sin brorslott i detta hemman till brodern Kättil Töresson år 1673. Denne var nämndeman och då bosatt i Närlunda.

År 1746 fick vi av en arvstvist veta, att Jonas Jonsson var måg till Jan Olofsson i Finnefallet, Finnerödja. Den senare dog detta år, 78 år gammal. Personerna i Finnefallet var finnättlingar. Även Jonas och hans föräldrar i Skeppshult kan genom sonens val av livsledsagare väntas ha motsvarande bakgrund.

Skeppshult blev reducerat år 1683 med rätt för Erik Koskull att behålla hemmanet i sin livstid.

Spåndalen		
	Eskil	1606-12
1600	*Olof Finne*, snickare	cirka 1626-
195 möh	Påvel Marcusson, ”på Togh”	1629
	Olof Andersson, hustru Kerstin	1648-1689
	Son Mårten Olofsson Finne, hustru	1683-1729

Foto: Rune Johansson 2004.

Spåndalen stod första gången redovisad som ett frälsetorp i en mantalslängd år 1606. Åbon hette Eskil. År 1610 stod i ett hjonelagsregister Eskilstorp som ett nybygge. Spåndalen återkom sedan tillfälligt i en boskapslängd år 1627 utan namngiven åbo, innan det slutgiltigt redovisades i en mantalslängd år 1648 som ett arbetstorp med åbon Olof under Bocksjöholm. År 1663 blev Spåndalen infört som frälsetorp i jordeboken.

Vid Valla ting den 18 januari 1686 berättade Mårten Olofsson, att Spåndalen var upptaget av en finne kallad Olof Snickare. Efter denne kom Mårtens fader Olof Andersson, som inte betalt några utlagor till gamle herren (Anders Koskull) utan bara dagsverken. Men när kapten Erik Koskull fick tillgång till hemmanet (1676), hade han pålagt honom att betala 15 daler kopparmynt årligen, vilket även Mårten gjort, de tre år han hade bott på hemmanet.

Erik Koskull kompletterade berättelsen med, att Spåndalen var upptaget för 60 år sedan. Han bortsåg då från, eller kände inte till, Eskils insats 20 år tidigare. Även denne var en säker finne.

Påvel Marcusson var troligen på tåg med Gustav II Adolf mot Pommern år 1629. Namnet Marcus var ovanligt i bygden. Fadern kan därmed ha varit den Marcus Finne, som tog upp hemmanet Skaterud i Hova socken år 1601-07.

Spåndalen blev reducerat år 1684 med motivering, att det var upptaget "på förbudin ort" och infördes följande år i jordeboken som ett kronohemman.

Mårten anges i ”Gods och gårdar”, sid 966 ha varit finne. Han efterträddes enligt samma källa av sonen Håkan, varvid hemmanet delades på två gårdar. Dessa var kvar i släktens ägo ännu 1942. Av Mårtens övriga barn vigdes Ingeborg år 1714 med Per Larsson och Olof 1718 med Ingeborg Arvidsdotter i Hulan. Även det senare var ett stabilt finnhemman.

Stålboda		
	Carl Hindrichsson Finne, ryttare, hustru Karin Mickelsdtr	1613-37
1610	Olof	1639-41

175 möh	Jon, hustru Ingebor	1642-54
	Sven Håkansson, hustru Margareta	1656-63
	Bengt, hustru Karin	1659-60
	Lars, hustru	1665-
	Olof Larsson, född –61, hustru Ingefri Andersdtr	1693-1740

Södra gården. Foto Rune Johansson 2004.

Carl Hindrichsson kom från Kavlebron i Finnerödja. Fader var finnen Hindrich Andersson, som tog upp detta torp från stubben 1597. Själv torde Carl ha gjort det samma i Stålboda, även om detta aldrig blev bekräftat med stubbarättsbrev. Kung Karl var troligtvis död, när Carl började röja, och Erik Krabbe hade ännu inte fått sitt förordnande. Torpet blev infört i jordeboken som en kronotomt år 1617.

Carl och Karin hade sönerna Påvel i Brännhult och Per kyrkoherde i Horn samt döttrarna Karin och Elisabeth. Den senare var bosatt i Lilla Abberud i Beatebergs socken. Carl och Karin flyttade med dottern Karin till Skallebo eller Undevi i Tived år 1637. Här framträdde även barnen Erik och Anna i en mantalslängd år 1653.

Stålboda köptes i likhet med Kavlebron och Lilla Abberud in från kronan av riksrådet Claes Horn strax efter Gustav II Adolfs död år 1632. Det ser ut som en tanke, att Carl just då bröt upp från det hemman, han hade tagit upp från stubben och i stället flyttade över till ett av Constantia Eriksdotters hemman. Carl hade troligtvis begärt att få återvända till Kavlebron, vars stubbarättsbrev han förvarade, men fått avslag av Horn på Ryholm (se Kavlebron). Familjens flyttning kan då kanske ses som en proteströrelse.

Svanhult	*Per Finne*	1608
1608	Olof Andersson, knekt, fritt	1613-28
160 möh	Öde när knekten ”drog på tough”	1629-36
	Olof	1637-41
	Arvid, knekt, hustru Elin	1642
	Knekthustru Ingrid	1644
	Anders Jordansson, ryttare, hustru Sigrin	1646-48
	Anders, hustru Karin Henriksdtr	1653-67
	Töres Eliasson, korpral	1679-84
	Jonas Svensson, edgångsman	1689
	Töres Andersson, edgångsman, hustru Sisela Nilsdtr	1689-1704
	Jonas Bengtsson, kronorättare, hustru Kerstin Bengtsdtr,	1694-1721

. Foto: Rune Johansson 2003. Byggår 1850.
Utsikt över Unden. Rune Johansson 2003.

Svanhult var första gången redovisad som ”Nybygge” i en tiondelängd år 1610. I jordeboken stod hemmanet som en kronotomt år 1618.

Lagläsaren Hans Persson med flera synade torp upptagna på kronoallmänningen år 1642. När synemännen anlände till Svanhult, fick de veta, att Henrik Frankelin ett par år före sin död hade betalt Per Finne en summa pengar, för att han skulle odla upp torpet. Detta visade då, att det fanns fler personer än hertig Karl, som hjälpte finnar att komma igång med sitt arbete.

Töres Eliasson spred år 1684 ett rykte i bygden, att Gustaf Stråle inte skulle vara rätt far till Agata Frosts förste son Johan. Gustaf Stråle hade nämligen varit stationerad i Tyskland när sonen föddes år 1651. Samma rykte hade även cirkulerat på släktens hemman i Östergötland, förutom att kyrkoherden Erik Undenius gav näring åt det i församlingen. Båda parterna stämdes av Gustav Stråle och Agata Frost och kunde inte bevisa sina påståenden. Töres dömdes att löpa sex gatulopp genom 50 personer samt att böta 59 daler. I brist på medel fick han löpa om

samma sex gatulopp ännu en gång. Kyrkoherden å sin sida bötfälldes att betala 170 daler silvermynt samt att ersätta Stråles rättegångskostnader med 63 daler silvermynt[141].

Jonas Svensson och Töres Andersson var två av tolv edgångsmän för Jon Persson i Sannerud 1690. Jon var då anklagad för att ha varit vållande till sin grannes, Torkel Anderssons, död. Edgångsmännen var relativt säkra finnättlingar.

Jonas Bengtsson hade flera barn. Av dessa vigdes Maria år 1715 vid mjölnaren Lars Larsson Vufe vid Forsviks kvarn, Anders 1718 vid Annika Danielsdotter i Ykullen samt Bengt år 1728 vid Elin Andersdotter i Galtebo. I ett andra gifte vigdes Maria år 1726 med ryttaren Per Sturk. Finninslagen var här tydliga. Etnisk samhörighet var fortfarande viktig i valet av partner.

Svanvik	Måns Jonsson	1560-98
1388	Sven	1571-1603
100 möh	Harald Månsson, hustru Marit	1598-41
	Änkan Marit	1642
	Nils Jönsson Jakobsköld	1605-1610
	Son Jöns Nilsson Jakobsköld	1610-33
	Måns Månsson, hustru Kerstin	1615-31
	Änkan Kerstin	1637-42
	Finnved, hustru Karin Månsdtr	1628-51
	Johan Nilsson Jakobsköld	1633-42
	Sten Haraldsson, hustru Sigrin Isaksdtr	1639-89
	Peder Eriksson Rosensköld	1642-56
	Lars, hustru Kerstin Haraldsdtr	1645-49
	Änkan Kerstin	1651-52
	Elin Krabbe	1656-69
	Töres Finnvedsson, hustru Kerstin	1656-65
	Kättil Töresson, nämndeman, hustru Katarina Nilsdtr Boander	1686-91
	Måns Stensson, hustru Karin Jonsdtr	1688-1711
	Isac Stensson, född -54, hustru Karin Kättilsdtr, hon död -49	1689-1739
	Olof Bengtsson Bank, ryttare, hustru Katarina Boander	1691-

Svanvik var ett gammalt hemman. Det stod i jordeboken som ett helt skattehemman 1561. Kung Karl donerade detta till sin sekreterare Nils Jönsson, när denne adlades 1605. Efter Peder Rosenskölds död 1656 delades godset mellan arvingarna, varvid Svanvik övergick i hans styvmor Elin Krabbes ägo med Torsrud som sätesgård. Vid reduktionen 1684 överfördes Svanvik till kronan och utnyttjades därefter i indelningsverket som "hästhemman" under Hans Kunglig Maj:ts Livregemente[142].

År 1618 brann Svanvik ned i grunden med alla gårdspapper. Harald Månssons son Sten begärde därför nytt lagfartsbevis vid tinget i Valla den 2 maj 1642. Han fick detta. Samtidigt fick vi veta, att han hade bröderna Jon, Måns, Ravel och Sven samt systrarna Marit, Ingeborg, Kerstin, Rangela och Maria. Av dessa flyttade Måns till Bläckestigen, där han dog år 1653.

När Sten dog år 1689 stämde mågen Arvid Andersson i Undenebotten, Tived, samt svärdottern Karin Nilsdotter i Hult sin svärmoder och svågrarna i Svanvik om arv.

Svanvik brukades under 1596-1684 av landbor till ägarna. Den behöll troligen denna tid sin karaktär som skattefrälse. Vi har ingen anledning misstänka, att finnar skulle fått insteg i detta släkthemman.

Sällsendy	Jon	1588-1604
1434	Henrik Frankelin, g m Constantia Eriksdtr	1600-10
165 möh	Öde	1600, 1604-10
	Påvel	1601-03

[141] Wikenros, 1988, sid 11-12
[142] Carshult, sid 57

Jon, kan ha varit upptaget med frihet från skatt	1611-29
Esbjörn	1613-15
Nils	1612-28
Olof	1630
Per	1631
Knut Eriksson, född ca 1590, hustru Brita	1639-53
Per, hustru Elin Knutsdtr	1648-58
Lars, hustru Sisela Knutsdtr	1653-63
Nils, hustru Lisbeth	1663-65
Ingegärd Persdtr	1671-72
Jeremias Larsson, hustru Margareta Eriksdtr	1695-1708
Måns Mattsson, hustru Marit Jacobsdtr	1699-1701

Norra gården. Foto: Rune Johansson 2004.

Sällsendy var ett gammalt hemman, som kung Karl först gav som förläning till kammarjunkaren Henrik Frankelin år 1600 och sedan donerade till densamme 1602. Vid reduktionen 1684 inlemmades hemmanet som rote nr 4 i Norra Vadsbo kompani av Kunglig Skaraborgs regemente.

Ingegärd Persdotter blev ”rådd med barn” av husbonden Gustaf Stråle när hon tjänade i Fräckestad år 1671.

Jeremias Larssons vigdes år 1695 vid Margareta Eriksdotter från finnhemmanet Holmgildret. Måns Mattssons och Marit Jacobsdotters dotter Malin var år 1699 gift med Lars Andersson.

Av namn och vigdeuppgifter framgår, att finnar flyttat in till Sällsendy, sedan hemmanet kommit i Henrik Frankelins och Constantia Eriksdotters ägo.

Sätra
1434
100 möh

Jon Sett	1571
Laris Finnvedsson	1571
Per	1600-03
Töres, skytt	1600-40
Delvis öde	1603-04
Olof Olofsson skytt, edgångsman, hustru 1 Rangela Olofsdtr	1613-42
”- 2 Margareta Håkansdtr	1643-63
Nils, knekt	1618
Sven, mjölnare	1628
Jon, mjölnare	1637-42
Gabriel Larsson, kornett, hustru Karin Töresdtr	1642-63
Erik skytt, edgångsman, hustru Elin	1647-49
Måns Töresson, edgångsman	1648-53
Anders Olofsson, mjölnare, edgångsman, hustru Ingeborg	1648-1706
Bengt Olofsson, nämndeman, hustru	1653-1719
Bengt Svensson	1658
Jon Olofsson, hustru	1669-1706
Jonas Jönsson, kronorättare, nämndeman	1686-97
Jonas Bengtsson, nämndeman, hustru Maria Jonsdtr	1699-1717

Sätra bruk. Foto: Rune Johansson 2003. Byggår 1700-tal.

Sätra stod i jordeboken som ett helt skattehemman år 1566. Vid Älvsborgs lösen år 1571 var detta troligtvis delat på två halvgårdar. Om någon del av Sätra senare övergick i kronans ägo är okänt, även om kornetter, kronoskyttar och mjölnare tyder på, att så kan ha varit fallet. Byn undgick dock adligt förmyndarskap, vilket var en bedrift i Undenäs i mitten av 1600-talet.

Olof Skytts far hade tidigare varit kronoskytt på Tiveden. Olof hade en svåger Harald i Ösjö. Även denne var kronoskytt. Båda var edgångsmän för Bengt i Lindberga år 1639.

Måns Töresson i Greby, Götlunda, fick år 1648 genomföra tolv-mannaed angående vem som hade skadat hans moder med en kniv. Edgångsmännen var:

> Erik Skytt, Måns Töresson och Anders Olofsson i Sätra, Anders och Lars i Assartorp, Per Persson och Olof Biörsson i Kleven, Jöns i Skinnarud, Bengt Svensson i Hallerud, Jon Olofsson i Jonsboda, Nils i Grimserud samt Måns Töresson själv tolfte.[143]

Troliga finnar i denna edgång var Erik Skytt och mjölnaren Anders Olofsson i Sätra, Anders och Lars i Assartorp samt Per Persson och Olof Biörsson i Kleven. De båda sistnämnda gick år 1639 respektive 1653 edgång även i Lindberga och Djäknatorp tillsammans med andra bedömt säkra finnar. I 1653 års edgång deltog även mjölnaren Anders Olofsson från Sätra.

Olof Olofsson Skytt var far till Bengt, men kan även ha haft sönerna Anders samt Jon. Den senare dömdes år 1669 för att ha mökränkt Sigrid Larsdotter i Kungsbacken.

Grannsämjan i byn var dålig och Olof Skytt en förhärdad och råbarkad person. År 1663 lejde han en lönnmördare, Lars Larsson från Lunnehult i Kåkinds härad, för att skjuta sin granne Gabriel Larsson. Olof hade från början ersatt Lars med 8 riksdaler, för att genomföra dådet. Allt blev dock avslöjat, och Olof fick påföljande år även betala med sitt liv.

Jonas Jönsson var systerson till Anders Nilsson, Folkeberg, Hova.

Finnvigslar för Jons barn i anslutning till sekelskiftet 1700 kan ha varit: Håkan Jonsson år 1698 med Margareta Jönsdotter i Assartorp, Anders Jonsson år 1699 med Kerstin Bengtsdotter i Trälket, Fägre socken, Jonas Bengtsson år 1701 med Maria Jonsdotter, Johan Jonsson år 1706 med Kerstin Andersdotter i Närlunda, Karin Jonsdotter år 1708 med Jonas Jacobsson i Grönhult samt änklingen Anders Jonsson år 1713 med Sigrin Persdotter i Gullebo.

Tolsjöhult	Erik, nämndeman	1621-42
1615	Bengt Svensson, hustru Ingeborg	1639-65
120 möh	Lars	1672
	Per Larsson	1677
	Brynte Håkansson, hustru Ingrid Olofsdtr	1683-89
	Johan Stråle, löjtnant	1683-1714
	Töres	1689-99

Foto: Okänd. Undenäsbygden nr 15, s 3.

När Tolsjöhult togs upp vet vi inte. Första gången hemmanet kom till synes var när åbon Erik nämndes år 1628. Erik bör dock ha varit redovisad på samma boplats men under namnet ”Tomsjötorp” i en boskapslängd år 1621. Tolsjötorp skrevs fortfarande som ”Nybygge” år 1645 med Bengt som åbo.

Bengt Svensson var år 1639 tilltalad för att ha mökränkt tjänstepigan Elin Simonsdotter på Bocksjöholm.

År 1642 red lagläsaren Hans Persson runt i bygden med ett antal förtroendemän, för att kontrollera nybyggen i anslutning till Constantia Eriksdotters och Henrik Frankelins donerade hemman. I Undenäs hade man då kallat in

> "twenne åldrige troowerdige Dannemän Nils i Backenäs och Bengt i Torsjöhult, som så långh wägh för Ålder och Swagheet skuldh icke förmåtte till Tings komma".[144]

Backenäs bör vara identiskt med Backen eller Rosenvik i Näs by.

Tolsjöhult låg relativt nära de till Constantia Eriksdotter donerade Fräckestad och Hovet. Erik kan då ha fått tillstånd av Constantia att ta upp torpet i anslutning till sekelskiftet. I

[143] Binneberg dombok, Valla ting den 12 oktober 1648
[144] Hova dombok den 13 september 1642

jordeboken blev det dock infört först år 1685 och då som 1/4 frälse. Dessförinnan hade Tolsjöhult av ägarna tydligen ansetts som ett arbetstorp inom frälsets frihetsmil under Fräckestad.

Per Larsson vittnade vid tinget i ett mål mellan Agata Frost på Fräckestad och Brita Larsdotter i Havsmon år 1677. Hans tillvaro i övrigt har blivit oss förborgad.

Brynte Håkansson dog i Önsbolet år 1709.

Johan Stråle fick vid reduktionen år 1683 behålla Tolsjöhult tillsammans med Fräckestad, Hovet, Igelstad Sörgård och Rågstad med flera i sin livstid.

Vissa åbor i Tolsjöhult kan ha varit finnar mot bakgrund av Constantia Eriksdotters insats och tidpunkten då torpet började röjas.

Torsrud	Lars	1564-1600
1540	Per	1597-1618
	Nils Jönsson Jakobsköld jämte son och sonson	1605-42
	Lars	1618-31
	Jon	1627-31
	Ravel, knekt, hustru Karin	1635-51
	Knektänkan Karin	1652-61
	Sven Esbjörnsson, hustru Ingeborg Haraldsdtr	1637-1660
	Peder Rosensköld d. ä., g 2 m Elin Krabbe	1642-69

Torsrud stod första gången i jordeboken år 1540. Det angavs som ett helt kronohemman 1561 samt som ”Arv och eget” 1588. År 1596 stod Torsrud infört i ett donationsbrev till hertig Karls sekreterare Nils Jönsson.[145] Torsrud övergick sedan år 1642 i Peder Rosenskölds ägo och omtalades efter dennes död år 1669 som Fru Elin Krabbes sätesgård.

Ravel deltog i en tolv-mannaed för Harald Smed i Boda år 1635. Anledning till denna var, att en grannfru hade beskyllt Haralds hustru för trolldom och annan djävulskap. Hustrun nekade och gick efter edgången fri. Ravel och Ingeborg kan ha varit födda i Svanvik under samma gods.

Finnar var säkert välkomna till detta hemman. Främst Lars, Per och Ravel kan ha haft denna bakgrund.

Tosterud	Per	1588-1602
1579	Lars	1602
160 möh	Öde	1604-08
	Harald, knekt	1608-13
	Lars, knekt	1615-20
	Jordan	1622-31
	Håkan, edgångsman, hustru Ingrid	1637-46
	Anders, hustru Rangella	1647-49
	Lars Persson, hustru Ingrid Månsdtr	1649-65
	Måns	1686

Tosterud var första gången infört i jordeboken år 1579 som ett kyrkotorp.

År 1639 deltog Håkan som edgångsman för Bengt i Lindberga. Flera av edgångsmännen var finnättlingar. Detta bör då ha gällt även Håkan.

Den Jordan som flyttade in till torpet 1622 bör dessförinnan ha varit verksam i Hovet.

Tosterud köptes cirka 1640 av Claes Horn från kronan till frälse. Det var infört i mantalslängd över dennes gårdar i Vadsbo härad år 1649. Åbon hette då Lars.

Uggletorp	Olof Ingvaldsson, knekt	1623-24
1605	Bengt Hemmingsson, knekt	1624-24
160 möh	Jöns Arvidsson	1628

[145] Hertig Karls Registratur den 16 november 1596

Nils Haraldsson	1639
Jon Nilsson	1639
Per Nilsson	1639
Lars Bengtsson, knekt, hustru Marit	1642
Lars Svensson, hustru Anna Olsdtr	1650-65
Bengt Eriksson	1699-1708

Foto: Rune Johansson 2004.

Uggletorp stod som frälse i en hjonelagslängd år 1609. Det var då upptaget med Constantias tillstånd. Påföljande år angavs det som ”Nybygge”. År 1613 blev torpet infört i jordeboken, där det sedan stod fram till 1623 utan att åbons eller åbornas namn redovisades.

Lagläsaren Hans Persson i Vadsbo härad kontrollerade år 1642 tillsammans med ett antal synemän torp upptagna av Henrik Frankelin och Constantia Eriksdotter på Tiveden. När de passerade Uggletorp, fick de fick veta, att torpet hade tagits upp på Hanefjälls ägor några år före Frankelins död. Häradsfogden Jöns Persson skulle några år senare ha överfört Uggletorp i kronans ägo. Jordeboken bekräftade detta, bl a genom att två knektar hade tillgång till hemmanet 1624. I denna stod Uggletorp redovisad som en kronotomt år 1620.

När synemännen stannade till i Uggletorp, fick de se några

"gambla uhrminnes rör sammanlagde som Åker och Engh wart haffwer".

Tillfrågade personer berättade då, att när Frankelins skyttar påträffade stenrör[146] eller odlingsrösen av denna art på skogarna, lät Frankelin omhägna dessa. Avsikten från hans sida bör då ha varit att ha dessa tillreds för nya nybyggare.

Dessa stensamlingar eller fornminnen visade samtidigt, att 1600-talets finnar inte var de första människorna på Tiveden. Men detta är oss bekant. Bygdens fornfynd i anslutning till sjöar och vattendrag kan vara ända upp till 8 000 år gamla.

Under 1600-talets senare del framträdde en kolarfamilj med namnet Uuf vid Uggletorp.

Tid, läge, namnmönster och ägare tyder på, att torpet bör vara upptaget av en finne.

Vång
1388
100 möh

Jon	1571-95
Per	1597-1611
Bengt	1600-05
Måns, Erlagården	1600-03
Öde, infört under kronan 1606	1603-14
Sven Jonsson, ½ öde -23	1606-27
Sven Olofsson, knekt, öde -23	1612-18
Bengt, Erlagården, inhys -31	1612-31
Esbjörn, ½ öde -24, öde -27, ½ öde -30	1619-39
Sefual/Seved Erlagården	1619-28
Håkan	1627-29
Anders, knekt (Esbjörns)	1627-29
Sven Andersson, knekt ”-	1627-31
Lars Torkelsson, knekt ”-	1630-35
Sven Jordsson, knekt ”-	1630
Måns, inhyses	1622-31
Michel	1635-39
Arvid, hustru Marit Jönsdtr, Erlagården	1635-65
Anders, ryttare, hustru Kerstin Olofsdtr	1640-44
Håkan, hustru Sigrin, hon död ca -52	1647-65
Per, hustru Kerstin	1653

[146] rör = gränsmarkering

	Nils, hustru Elisabet	1656-58
	Töres Bengtsson, hustru Kerstin Bengtsdtr	1676-93

Erlagården. Foto: J. Hammarstrand

Vång var en gammal by. I jordeboken stod den som ett helt skatte och ett helt ”Arv och eget” 1564. Den senare kallades vanligen Erlagården. Samma indelning gällde även vid Älvsborgs lösen 1571. Åborna hette då Jon och Anders.

År 1649 var byns gårdar redovisade i en mantalslängd över Claes Horns gårdar. Åbor på dessa var Arvid och Håkan, varav förstnämnde bodde på Erlagården. Denna blev reducerad och förd till kronan år 1684.

Nils och Per Michelssöner från Bosjön i Tived vigdes i Vång år 1691 med Elin Nilsdotter respektive Elin Karlsdotter. Bröderna var säkra finnättlingar.

Kung Karl och Claes Horn som ägare samt namnmönstret med Jon, Per, Lars, Olof, Anders och Michel antyder, att här bör ha funnits fler finnättlingar än bröderna Michelsson från Bosjön. Samma slutsats följer även av att knektar och ryttare dominerade byn under en stor del av 1600-talets första halvsekel.

Yttergärdet	Lars Svensson, snickare, hustru Kristina	1650-54
1650	Jacob, hustru	1663-65
115 möh	Töres Arvidsson	-1678
	Per Månsson, hustru	1678-1708
	Lars Persson, hustru Elin Andersdtr	1699-1753

Foto: Rune Johansson 2004.

Vid Valla ting den 18 januari 1686 fick rätten fick veta, att Lars Snickare hade tagit upp hemmanet för 30 år sedan. Denne hade inte betalt något för torpet till husbonden Anders Koskull. Efter Lars kom Töres Arvidsson, som hade gjort 2 dagsverken i veckan. När Per Månsson flyttade in på Yttergärdet år 1678, fick han förutom dagsverken även betala en daler silvermynt årligen.

Yttergärdet förekom på Felterius karta år 1655. Hemmanet kan dock ha varit upptaget före 1650, och Lars Snickare återupptagit en tidigare påbörjad röjning. Lars bör ha fått sitt tillstånd av Anders Koskull, sedan denne pantat till sig Bocksjöholm av Constantia Eriksdotter år 1641. Koskull kan ha funnit snickaren Lars i sitt finska regemente.

I samband med en tvist år 1654 mellan Constantia Frost och Elisabet Frankelin på Igelstad/Fräckestad å ena sidan samt Henrik Koskull på Bocksjöholm å den andra angående säteriet Bocksjöholms fiskerätt framträdde åborna Lars Svensson och hustru Kristina i Yttergärdet.

Yttergärdet blev reducerat och i jordeboken första gången synligt som 1/8 kronotorp år 1684.

Hemmanets finnkaraktär framgår, förutom av ägare, namnmönster och yrke, av följande vigslar: Ingeborg Persdotter år 1695 med Hindrich Jonsson i Glättenäs, Per Persson år 1697 med Malin Jonsdotter i Glättenäs, Lars Persson år 1699 med Elin Andersdotter i Stora Mosstorp, Margareta Larsdotter, född 1700, med Per Bengtsson i Tivedstorp, Lars Larsson år 1736 med Maria Johansdotter i Djäknasundet, samt Per Larsson år 1740 med Elin Bengtsdotter i Lindhult.

Åna	Lars	1571-1612
1397	Sigrid Gustavsdtr Tre Rosor	1579-86
125 möh	Britta Posse, g m Bengt Gabrielsson Oxenstierna	1587-91
	Son Gabriel Bengtsson Oxenstierna	1609-
	Anders Larsson	1611-30
	Sigge Svensson, hustru Hilla Gyllengren	1620-36
	Bengt Krabbe, avelsgård	1620
	Son Gustav Krabbe	1649-

Lars, nämndeman, hustru Anna Biörsdtr, Anna född ca 1590	1635-65
Son Per Larsson	1653
Christoffer Gyllengrip, sätesgård	1670-95

Åna var ett gammalt hemman, vilket år 1561 omfattade ett helt mantal. Under 1620-talet användes Åna som avels- eller ladugård under Magderud.

Sigge Svensson och Hilla Gyllegren var föräldrar till Augustinus Siggesson, som cirka 1650 vigdes vid Christian Frosts och Elisabet Frankelins dotter Constantia.

Christoffer Gyllengrip var måg till Gustav Krabbe. När sonen Gabriel övertog hemmanet efter faderns död år 1695, lydde Torsrud, Ryggerna, Viken, Börjestorp och en del av Kashult under Åna som sätesgård.

I egenskap av gammalt frälse drabbades Åna inte av reduktionen 1684/85.

Erik Krabbe var under 1620-30-talen enligt kunglig fullmakt aktiv med att slussa in finnar i bygden. Brodern Bengt i Åna kan ha fått del av denna invandring.

Önsbolet	Måns, nybygge	1571
1571	Lars	1600-03
185 möh	Henrik Frankelin, g m Constantia Eriksdtr	1602-10
	Carl Frankelin, g m Elisabeth Polana	1610-34
	Anders	1612-20
	Algut	1625
	Elisabet Frankelin, g m Christian Frost	1634-55
	Bengt	1628-39
	Erik, hustru Karin	1639-42
	Jacob, hustru Karin	1645-47
	Lars Bengtsson, hustru Marit	1647-49
	Torkel, hustru Kerstin	1649-63
	Måns Håkansson, hustru Anna	1660-65
	Agata Frost	1655-1707

Foto från kort: Ingemar Wikenros. Revs i början av 1900-talet.

Önsbolet stod första gången i jordeboken år 1600 som ett kronotorp. Torpet var beläget över marina gränsen på samma ås som Lövåsen och Galtebolet/Höghult. Det donerades till Henrik Frankelin år 1602 och övergick sedan via änkan Constantia och dottern Elisabet till den senares dotter Agata Frost. Agata fick vid reduktionen år 1683 behålla Önsbolet och Lövåsen i sin livstid.

Enligt Binnebergs härads dombok hade Erik slagit Wäbiörn i Djäknatorp år 1639.

Torkel blev enligt Hova dombok år 1657 anklagad för att vara barnafader till sin piga Gullborgs oäkta barn. Han hade samma år skickat hem Gullborg till hennes mor, som var bosatt i Kärret, Hova. Målet överlämnades från Hova för att avgöras vid Valla tingslag. Vad som sedan hände är okänt.

Torkel var ett relativt ovanligt namn i bygden. I Finnerödja och Amnehärad förekom Torkel cirka 1609 respektive 1624 vid nybyggen med misstänkt finnanknytning. I Undenäs/Tived fanns namnet i Näs 1618-30, Vång 1620, Närlunda 1630, Önsbolet 1653 samt Sannerud år 1689. I Sannerud angavs åbon heta Torkel Andersson. Denne Torkel kan då ha flyttat in från Önsbolet, där företrädaren Anders kan ha varit fadern. Båda hemmanen disponerades av ättlingar till Constantia Eriksdotter.

Ägare, tid, läge och namnmönster antyder att finnar varit verksamma i Önsbolet.

Överby	Håkan	1571
1388	Änkan	1588
125 möh	Arvid	1597-1609
	Måns	1601-03

Henrik Frankelin, g m Constantia Eriksdtr	1602-10
Öde	1604-08, 1610
Hans, landbofogde vid Bocksjö	1610-30
Håkan Hansson	1621
Karin, ”Frankelins frilla”	1627
Carl Frankelin, g m Elisabeth Polana	1628-35
Elisabeth Frankelin, g m Christian Frost	1635-55
Per, hustru Elin Larsdtr, Elin död ca 1650	1639-60
Olof Isaksson, hustru Elin Olofsdtr	1642-60
Nils Holm, g m Elisabeth Frost, säteri 1661	1660-79
Erik Koskull	1679-1705
Anders Persson	1682
Per Månsson, hustru	1699-1706

Överby stod i jordeboken som ett prästhemman år 1540. Det blev av kung Karl donerat till Henrik Frankelin och Constantia Eriksdotter år 1602. Karin redovisades i en boskapslängd år 1627 som sonen Carl Frankelins frilla. Hon kan ha varit dotter till Hans.

Åbornas namn vid Överby ligger högt i det finska namnmönstret. Därutöver antyder ägarlängden att finnar var välkomna som brukare av hemmanet.

Tived

Tiveds kyrka. Foto: Rune Johansson

När den finska invandringen började till Tivedsbygden på 1580-talet fanns i nuvarande Tiveds församling endast fyra bosättningar. De skulle snart femdubblas.

Kyrkan kom sent. Den byggdes först år 1847.

Göte Hellman, folkskollärare från Sannerud i Tived, har gjort ett berömvärt arbete med att samla in och katalogisera uppgifter om Tivedsbygden med koncentration till Tiveds socken. Britta och Gunnar Klippås från Mariestad har därefter, med hjälp av andra bygdeforskare, presenterat delar av Göte Hellmans material i ett antal häften under namnet ”Tiveden. Bygd och människor”. Detta har delvis utnyttjats i följande sammanställning.

En skön tavla om Tived målade kyrkoherden K. David Ahlner när han vid inledningen till 1900-talet förde penseln på följande sätt:

> ”Det är vackert i Tived. Där är vildmark och tjusande insjömystik. Där är böljesång mot steniga stränder och mäktiga brusa Undens vågor fram i vild lek, när västan är hård. Där är vemodig men också stämningsfull musik i höga allvarliga furukronor. Där är böljande skördar på små åkrar, som skymtar fram på berg och kullar där man minst anar det. Där är sång av trast och gök i vackra

vårdagar. Där är fullt av fiskebåtar, som hasta fram över Undens blanka, vätterliknande vatten. Där bor ett strävsamt och idogt släkte, som gärna ger vänskap och hjälp, när det möts av öppet förtroende. Ett släkte, som förstår att ur den karga jorden söka sig näring och gärna spara en penning till ålderns dag. Där är fullt av små tjusande gläntor i skog och mark, där solstrålar sila sig ned mellan bruna furustammar och där du kan dröja i timtal utan att tröttna, och där du kan drömma dig in i forna tiders liv och tankar. Tidens jäkt och oro, som på alla håll ger sig tillkänna, har ännu inte nått Tived. Här bor ännu något av urtidens ro och stillhet i de stora skogarnas tystnad, och lättare bör det därför vara för ett Tivedens barn än för många andra att söka sig väg inåt hjärtedjupen och där möta honom, som gärna i tysta stilla stunder sänder allvarstankar till människobarnen."[147]

Bosjön/	Jon	1648-51
Fallet	Sven	1651
1648	Mickel (Jonsson)	1659-
175 möh	Erik Koskull	1683-1705
	Nils Mickelsson, död - 20, hustru Elin Nilsdtr	1691-1756
	Per Mickelsson, hustru Elin Karlsdtr	1691-1709
	Jöns Persson Orre, soldat, Karin Mickelsdtr	1693

Foto: Laxå kommun 1970.

Fallet stod i en mantalslängd år 1648 uppräknat tillsammans med 15 andra arbetstorp under Bocksjöholm. Var torpet var beläget framgick inte.

Bosjön eller Bosjöfallet saknas på Kietell Felterius karta 1655 men kan ha varit upptaget vid denna tidpunkt. En uppgift i domboken att Michel Jonsson i Finnefallet mökränkt Gunilla Svensdotter i Kungsbacken år 1659 kan ha avsett Bosjöfallet. Enligt en anteckning i Laxå bruksarkiv skulle torpet ha varit upptaget 1672. Uppgifter av den arten är alltid tveksamma. Torpet kan efter ödesmål ha varit återupptaget vid denna senare tidpunkt..

År 1683 blev Bosjön donerat kaptenen Erik Koskull i dennes livstid. Tillståndet att ta upp torpet måste då ha kommit ifrån Bocksjöholm.

Två av Mickels kända söner vigdes 1691 och dottern Karin cirka 1693. Michel bör då ha varit gift cirka 1660-65. Nils och Per fann sina hustrur i Vång. Nils Michelsson och Elin fortsatte sedan att bruka Bosjön.

Elin dog 86 år gammal 1756 varvid föräldrarna angavs heta Nils och Brita. Av 1694 års dombok framgick, att en Nils Larsson i Vång på väg från Hova marknad föll av hästen och slog ihjäl sig. Hustru Elin blev då troligtvis faderlös.

Av Finnerödjaboken framgår, att Bosjön skulle ha tillhört Gustav Neanders fädernesläkt så långt tillbaka i tiden som dokumenten kan vittna, dvs i 300 år[148]. Gustav Neanders anfader i Bosjön kan i så fall ha varit ovan nämnde trolige finnättling Mickel.

Bråten	Soldat	1621
1621	Knut	1628
160 möh	Lars	1637-39
	Hindrich Hindrichsson	1639
	Carl Skytt	1649
	Nils Nilsson, skytt, skogvaktare, hustru Kerstin Simonsdtr	1652-66
	Kerstin Nilsdtr, piga	1656
	Anders, mjölnare	1656-58
	Anders, smed, hustru Ingeborg	1658-1732
	Bengt Nilsson, hustru 1 Marit	1658-
	"- 2 Elin Jonsdtr	-1730
	Olof Bengtsson, "Finn-Olle", hustru Annika Andersdtr	1712-

[147] Skaraborgsbygden, sid 348
[148] Rönnow, Finnerödja, sid 314

När torpet Bråten blev upptaget vet vi inte. Det infördes i jordeboken så sent som 1696 som 1/8 kronotorp. Åborna hade dock dessförinnan visat sig i kyrkan och åtskilliga gånger vid tingsrätten.

Av en boskapslängd år 1637 framgick, att Lars i Bråten hade häst, 2 kor, 2 kvigor, 4 får samt åker till en skäppas utsäde. Att familjen överlevde måste skrivas på svedjefallens, rågens och rovornas konto.

Vid reduktionen år 1684 fick kaptenen Erik Koskull på Bocksjö rätt att behålla hemmanet i sin livstid. Jacob Lenck på Ramsnäs berättade två år senare inför tinget, att Nils Nilsson "sköt för hemmanet". Av detta framgår, att Bråten troligtvis var upptaget med tillstånd av Carl eller möjligen Henrik Frankelin under åren 1602-21. Att Bråten så länge låg utanför de officiella längderna, får tillskrivas förhållandet, att det låg inom frälsets frihetsmil från Ramsnäs, dvs det område runt ett säteri, där adelns bönder var befriade från utskrivningar och skjutsning mm.

Nils Nilsson Skytt kan ha varit far till Bengt Nilsson. Bengt friköpte hemmanet år 1720 för 14 daler silvermynt. Han dog 88 år gammal 1730.

Bengt Nilsson hade sonen Finn-Olle Bengtsson gift 1712 med Annika Andersdotter från Baggekärr, dottern Elin gift 1711 med Anders Olofsson från Källarefallet samt dottern Maria gift 1720 med Jöns Andersson från Fagerlid, Tived.

Sonen Finn-Olle flyttade cirka 1712 till Finnematstorp, under det att mågarna Anders och Jöns övertog torpet Bråten 1728 respektive 1747.

Finnemats-	*Mats Finne*, hustru Sigrid Jonsdtr	1650-97
torp	Änkan Sigrid Jonsdtr	1697-1716
1650	Son Erik Mattsson, hustru Annika Gabrielsdtr	-1711
175 möh	Son Jonas Mattsson	1676-96
	Olof Bengtsson, smed, hustru Annika Andersdtr	1712-52

Foto: Okänd.

Finnematstorp, även kallat Tärnefallet, har i likhet med många andra nybyggen inom Tiveds socken varit svårt att tidssätta. Hemmanet nämndes officiellt, när Jacob Lenck på Ramsnäs vid tinget 1689 berättade, att "Finne-Mats och Joen i Skomakartorpet nyttjade skogen". Han hade dock inte befattat sig med dessa hemman efter 1683, vilket tyder på, att det bör ha varit han eller fadern Jacob Lenck d. ä., som hade tillåtit finnarna att ta upp dessa torpställen. Båda torpen låg liksom Bråten inom frihetsmilen från Ramsnäs och därmed inom säteriets intresseområde. Skomakartorpet förekom första gången i domboken år 1656, varför vi bör kunna anta, att såväl detta som Finnematstorp blev upptaget cirka 1650.

Att Finne-Mats nyttjade skogen, måste ses som en naturlig företeelse i mitten av 1600-talet. Ett nybygge fick dock inte komma en äldre by "för när" eller "till men". Finne-Mats klarade inte detta. Han hade ej heller någon Erik Krabbe att stödja sig på. År 1684 blev han stämd av Sannerudsborna för att han fördärvade deras skog med sitt svedjande.

Annika Gabrielsdotter gifte sig med Erik Mattsson 1709 och blev änka 1712. Hon gifte sig en andra gång 1713 med Jöns Persson och flyttade med honom till Stensjön.

Finne-Matts yngre son Jonas arbetade en tid som dräng i Boviken, innan han slog sig ned i Finnfallet/Ekeberget som kolmätare. Han var gift med Maria Andersdotter och dog 59 år gammal 1735. En Matthes Finne hade tagit upp Ekeberget cirka 1640. Han kan eventuellt vara identisk med Finne-Matts (se Ekeberget).

Olof Bengtsson var son till Bengt Nilsson i Bråten. Han kallades Finn-Olle. Hustru Annika kom från Baggekärr. De vigdes 1712. År 1720 köpte Finn-Olle hemmanet från kronan till skatte. Värderingen visade, att han hade åker för att så en och en halv skäppa höstsäd och tre skäppor vårsäd samt äng till två lass hö. För att lösa hemmanet skulle han betala blygsamma 6 daler silvermynt. Familjen fick säkert leva sparsamt.

Hindrichs-	*Hindrich Hindrichsson Finne*	1642-73
eller	Jon (Hindrichsson)	1670

Tivedstorp	Arvid Andersson, hustru Karin, död -94	1671-1701
1630	Bengt Arvidsson, g -93, hustru Margareta Knutsdtr, död 1735	1671-1745
185 möh	Anders Arvidsson, hustru 1 Maria Jonsdtr	1671-1735
	"- 2 Ingeborg Persdtr	1710-20
	Hindrich Arvidsson, hustru Ingefrid Nilsdtr	1671-89
	Kerstin Arvidsdtr, g 1 m Jöns (Trössling)	1670-
	"- 2 m Anders Olofsson	1689
	Per Arvidsson	1671-1714
	Arvid Jonsson	1686

Torpet. Foto: Okänd ca 1930.
Översiktsbild. "-

Hindrichstorp heter numera Tivedstorp. Det kan ha tagits upp på 1630-talet[149] av finnen Hindrich Anderssons son Hindrich från Kavlebron i Finnerödja. År 1642 omtalades "Lille Hindrich" bosatt i en "stockestuva på skogen". Namnet bar han med sig från Kavlebron, där fadern kallades Stor-Hindrich, sonen Lill-Hindrich och mågen Björne-Hindrich.

"Lille Hindrich" kan med hänsyn till sitt sena framträdande ha varit yngst av bröderna. Av dessa framträdde Simon år 1608 i Hägghemmet och Carl cirka 1610 i Stålboda. Simon gick ur mantal år 1647, 63 år gammal och var då född cirka 1584. Carl var 63 år 1654 och därmed född cirka 1591. Förutsatt att Hindrich var född på 1590-talet, var han cirka 50 år då han framträdde i sin "stockestuva". Han bör då ha visat sig tidigare i bygden och kan ha framträtt som knekten Hindrich Hindrichsson i Kungsbacken 1613-29 och Hindrich Hindrichsson i Bråten år 1639. Från knekttjänsten rymde han såväl 1621 som 1629. Under tiden fick han även samla edgångsmän till en tolv-mannaed för att år 1626 fria sig från misstanke om olaga älgjakt.

Hindrich vann rykte i bygden om att vara begåvad med speciella kvalifikationer, och många människor sökte sig av denna anledning till Hindrichstorp för att få hjälp med sina problem. År 1670 hade han t ex pekat ut Ingrid Nilsdotter på Mon i Undenäs, för att hon skulle ha stulit 24 alnar lärft från Annika Svensdotter i Ösjö. Detta ledde till, att Hindrich blev anklagad av Gustav Stråle på Fräckestad för "löveri och spådom". Stråle anklagade samtidigt kyrkoherden, för att Hindrich inte var utdriven ur kyrkan. Vi bör då komma ihåg, att kyrkoherden denna tid hette Ericus Haqvini Undenius. Hans far med det svenskklingande namnet Håkan Jacobsson kom från Kroppa i Värmlands bergslag. De var antagligen finnättlingar. Kanske levde dessa kyrkliga företrädare fortfarande med Kalevalatraditioner djupt i sitt innersta. De kan då, i motsats till Stråle, ha haft viss förståelse för Hindrichs talanger. Å andra sidan kanske Haqvinus även tog hänsyn till, att Hindrich hade en brorson, som var präst och som då tiden blev mogen skulle avancera till kyrkoherde i Horn.

Om kyrkoherden hade någon anledning att driva Hindrich ur kyrkan, vet vi för övrigt inte. I varje fall hade Hindrichstorp ingen angiven plats i kyrkans stollängd år 1655. Hindrich behövde kanske ingen kyrkostol och torpet i ödemarken var väl länge okänt för de flesta. I stället namnsatte han ett antal tärnar runt torpet. Åtminstone Hinlamp, Korplamp, Pekkalamp, Valkalamp, Mustalamp och Tarvaslamp bär säkert Hindrichs signum.

År 1663 blev Hindrichstorp infört i jordeboken märkligt nog som ett kronohemman, vilket vi tidigare sällan sett vid detta frälsehemmanens årtal.

Arvid Andersson tog över hemmanet år 1671 med tre frihetsår. Detta visar att Hindrich då blivit gammal och hemmanet vanskött. Arvid var född 1621 och dog 80 år gammal 1701. Hustru Karin dog 1694.

Dottern Kerstin Arvidsdotter var gift två gånger. Första gången med Jöns, troligtvis identisk med soldaten Jöns Hindrichsson Trössling och andra gången med Anders Olofsson från Gersebacken, Älgarås. De var bosatta i Trösslingtorp. Kerstin var född 1656 och kan ha varit äldst av syskonen. I giftet med Jöns hade hon barnen Karin, Per och Helge och med Anders sönerna Erik och Jöns samt en dotter, död i späd ålder.

[149] Broberg, sid 62-64

Sonen Bengt Arvidsson var född 1657 och dog 88 år gammal 1745. Han vigdes 1692 med Margareta Knutsdotter född cirka 1650 och död 86 år gammal 1735.

Sonen Anders Arvidsson var född 1661 och dog 74 år gammal 1735. Han vigdes en andra gång år 1710 med Ingeborg Persdotter från finnhemmanet Olofstorp i Undenäs. Hon dog 67 år gammal 1738.

Hindrich Arvidsson vigdes år 1689 vid Ingeborg Nilsdotter på Mon i Undenäs och flyttade över till detta hemman. Även Mon var upptaget av finnar.

En Arvid Jonsson omtalades år 1686 som bosatt i Lilla Hinderstorp. Två personer med namnet Arvid i Hindrichstorp denna tid innebär risk för förväxling.[150]

Holmsjö-	Per	1618-20
torp	Måns Larsson, hustru	1650
1610	Hans Hindrichsson Kruse, soldat hustru Elisabeth Månsdtr	1693-1707
190 möh	Nils Månsson, soldat	1697
	Jöran Persson, hustru Elin	1708-1728

Holmsjötorp. Foto: Rune Johansson 2003.
Holmsjön. ”-

När Holmsjötorp blev upptaget, vet vi inte. Det låg på västgötasidan av gränsen till Närke, men inom frihetsmilen till Olshammar och togs därför upp med tillstånd från herrskapet på detta gods. Av samma skäl var det från början anslutet till Hammar socken i Närke och återfinns följaktligen inte vare sig i Undenäs kyrkas stollängd eller på Kietell Felterius karta år 1655. Förvåningen blev också stor vid tinget i Valla under jordrannsakningarna i bygden, när man plötsligt upptäckte ett antal administrativt felförda torp i Undenäs. När uppståndelsen lagt sig blev de rättförda, och åborna fick dubbelt så lång kyrkväg.

Olshammar var från 1585 donerat till Erik XIV:s dotter Virgina Eriksdotter, gift med landshövdingen Håkan Knutsson Hand. Donationen omfattade 6 gårdar av Johan III och 5 gårdar av hertig Karl. Donationen bekräftades av Gustav II Adolf år 1621, då Olshammar jämte 50 hemman tillägnades kusinerna och bröderna Arvid, Erik och Johan Hand. Arvid och Erik dog ogifta 1621 repektive 1632 varvid Olshammar ärvdes av systern Catarina Hand, gift med landshövdingen Johan Henriksson Reuter. Godset övergick sedan som arv till sonen Henrik Reuter 1644 och sonsonen Henrik Gustav Reuter 1666.

Den förste åbo, som kom till synes på Holmsjötorp, var Per i samband med Älvsborgs lösen 1618. Torpet kan då ha varit upptaget långt dessförinnan. I detta sammanhang lägger vi bara till frihetsåren och stannar därmed för 1610.

Emellanåt glimmade hemmanet fram. Så framkom vid en jordrannsakning 1683, att Holmsjötorp hade brukats 20-30 år, vilket för oss tillbaka till 1650-talet. År 1697 blev det utdömt av Skogskommissionen men skulle likväl få vara kvar. Då bodde unge drängen Nils Månsson på hemmanet. Han var soldat för Åstorps rote och trolig son till den Måns Larsson, som hade brukat hemmanet på 1650-talet. Namnet Måns Larsson bar nämligen soldaten Hans Hindrichsson Kruses svärfar, vilken enligt Kruse tagit upp Holmsjötorp "ur öhr och söhr".

En Elisabeth var dopvittne hos Jöns Persson och Karin Michelsdotter i Bosjön 1693. Hon kan ha varit dotter till Måns och gift med Hans Kruse.

Först år 1708 blev hemmanet intaget i jordeboken och då taxerat som en kronotomt. Det var då fortfarande ett svedjehemman med ängar och beten. Räntan eller skatten för hemmanet var så låg som ett pund (425 gram) smör årligen.

År 1708 avträdde Hans Hindrichsson Kruse ”godvilligt” hemmanet till Jöran Persson och dennes hustru Elin, vilket kan innebära, att även Elin var dotter till Måns Larsson. För Jöran gick finnen Michel Arvidsson i Myrhult, Älgarås, i borgen. Aktionen var oväntad, eftersom Myrhult ligger milatals avlägset på andra sidan Unden, men tyder på släktband. Michels intresse för hemmanet Holmsjöhult kom även till synes år 1707, då han stämde Anders Larsson i Ämta-

[150] Hellman nr 12, sid 14

torp och Erich Hindrichsson i Skyttatorp, för att de skulle ha huggit sönder redskap, som han förvarade i torpet. De blev frikända, men frågan kvarstår - vilken anledning hade Michel Finne i Myrhult att förvara redskap i Holmsjötorp i djupaste Tiveden?

Jöran Persson var född cirka 1652 och dog 64 år gammal 1728. Hustru Elin var född cirka 1654 och dog 82 år gammal 1736. Michel Arvidsson kom till Myrhult som ryttare 1676 och dog 1731. Han angavs vara född cirka 1638. Att Michel hade flyttat in till Myrhult från Tived känns troligt. Redskapen var kanske ärvda och Michel uppväxt i Holmsjötorp. Gåtan har tyvärr inget svar.

Häggeboda	Michel	1571
1552	Constantia Eriksdtr, g m Henrik Frankelin	1595-28
150 möh	Öde	1600, 1601-03
	Esbjörn	1601-06
	Nils Esbjörnsson, hustru Ingeborg Larsdtr	1613-43
	Änkan Ingeborg Larsdtr	1645-62
	Esbjörn, hustru Ingrid Nilsdtr	1647-76
	Carl Frankelin, g m Elisabeth Polana	1628-44
	Helge Svensson, skomakare, hustru 1 Ingegärd	- 76
	”- 2 Kerstin Esbjörnsdtr	1676-1716

Foto: Rune Johansson 2004.

Häggeboda stod första gången i jordeboken år 1552 som en kronotomt. Hemmanet blev donerat till Constantia Eriksdotter 1595 och vandrade sedan vidare i släkten fram till 1683, då det blev reducerat men fick behållas av Jacob Lenck d. y. på Ramsnäs i dennes livstid.

Åborna på Häggeboda var emellanåt inblandade i bråk. År 1628 var Nils i slagsmål med fiskaren Wäbiörn Christoffersson i Djäknatorpet, och 1666 var Esbjörn i slagsmål med Nils i Hult tillsammans med en del andra personer under slåtteröl hos kronoskytten Harald i Ösjö. Nils dog av skadorna. Nils hustru bad dock i rätten för våldsverkarna, varför de slapp undan med böter.

Nils förekom som vägvisare åt lagläsare och nämndemän med flera, när dessa red runt på Tiveden 1642. Han visade då vägen bl a till skytten Simon Hindrichsson i Hägghemmet. Åren 1649-55 omtalades änkan (Ingeborg) och dottern Anna. Den senare dömdes år 1662 för lägersmål med ryttaren Bengt Andersson.

Esbjörn ville år 1662 ensam ärva sin hustrus faster Ingeborg Larsdotter, för att han tog hand om hennes uppehälle. Detta bör betyda, att företrädaren Nils var hustruns farbror. En son Nils Esbjörnsson mökränkte sitt syskonbarn 1668. Esbjörn förekom senare med dottern Maria 1676, vilken torde ha varit "Kultens" änka Maria Esbjörnsdotter, död i Lilla Häggebo 1701. En annan dotter till Esbjörn, änkan Kerstin Esbjörnsdotter, berättade vid tinget 1707, att hemmanet tagits upp från "öhr och söhr" av hennes farbrors farfar Esbjörn. Det hade sedan hela tiden gått i släkten, varför hon ansåg sig vara närmast att lösa hemmanet till skatte. Kerstin bör ha varit född cirka 1660. Om Nils 1613-43 var farbrodern, så bör dennes farfar Esbjörn ha tillträtt hemmanet omkring sekelskiftet 1600. Förhållandet, att denne hade tagit upp Häggeboda från "öhr och söhr", kan bara tolkas som att det gamla hemmanet efter ödesmål och förfall hade tagits upp av Esbjörn som ny brukare. Detta skedde i en tid med stark finninvandring och med ortens egna resurser hårt tärda. Hemmanet lydde under Constantia, och Esbjörn kan ha varit en av henne omhändertagen finne. Även det slåtteröl, som Kerstins fader Esbjörn medverkade i hos kronoskytten Harald i Ösjö 1666, kan säkert ses som en gemensam tillställning för finnättlingar på Tiveden. Svenskar hölls antagligen utanför sammankomster av detta slag och gjorde sig troligen ej heller besvär.

Kerstin Esbjörnsdotter var gift med skomakaren Helge Svensson. De fick barnen Lars 1682, Jacob 1684, Elin 1687, Sven 1694, Michel 1697 och Gustaf 1700. Fader Helge dog 1698. Änkan Kerstin levde ännu 1716. Av barnen framträdde Lars vid upproret i Binneberg 1710 och

Jacob i Häggeboda 1718-49. Lars vigdes vid Karin Jönsdotter från Trösslingtorp. De bosatte sig i Skomakartorp efter 1710. Jacob vigdes vid Ingrid Eriksdotter

Helges yrke, barnens namnmönster samt Lars giftermål bekräftar bara, vad vi redan visste, nämligen att folket på Häggeboda under 1600-talet var finnar och finnättlingar.

Häggeboda	Sven Skomakare	1666
Lilla	Anders Andersson	1686-97
1650	Maria Esbjörnsdtr, "Kultens"[151] änka	-1701
140 möh	Per, död	-1708
	Pers änka	1709
	Arvid Torkelsson, hustru Brita Larsdtr	1715-32

Foto: Lena Gribing 2004.

Lilla Häggeboda kallades även "Kultes", vilket kan knyta an till den finnes släktnamn, troligtvis Anders Andersson, som var gift med Maria Esbjörnsdotter.

Anders berättade vid jordrannsakningen 1686, att Sven Skomakare, hade tagit upp hemmanet innan han flyttade till Skomakartorp. Detta skulle ha inträffat 20 år tidigare, alltså 1666. Uppgiften bör vara fel, eftersom torpet finns inlagt på Kietell Felterius karta med årtalet 1655. Vid detta tillfälle bör torpet ha varit etablerat och således upptaget några år dessförinnan.

Arvid Torkelsson och hans hustru Brita flyttade in från Sannerud, där Arvids föräldrar, Torkel Andersson och hans hustru Ingeborg Månsdotter, hade varit bosatta. Torkel var ett ovanligt namn i bygden och förekom ofta i samband med nybyggen och finnar.

Tiden för Arvid och Brita på Lilla Häggeboda blev turbulent, på grund av att Jacob Lenck och hans hustru Helena Christina Hård på Ramsnäs hade intressen i samma hemman. Det var upptaget med tillstånd från Jacob Lenck d. ä. men blev reducerat 1684 såsom "graverat vara beläget på förbudin ort". Jacob Lenck d. y. fick dock behålla hemmanet som livstids donation. Han stupade i slaget vid Helsingborg år 1710. Änkan Hård kämpade sedan hårt för att få behålla Lilla Häggebo, men nu gällde nya förutsättningar. Åbon på hemmanet hade efter adelns tidigare framfart i bygden numera alltid företräde framför alla andra intressenter. Och så blev det. Den 18 januari 1724 fick Arvid Torkelsson köpa Lilla Häggeboda av kronan för 40 daler silvermynt.

Hägghem-	*Simon Hindrichsson Finne*, f ca 1584, skytt, hustru Karin	1608-53
met	Per	1637
1608	Måns Olofsson skytt, hustru Anna	1642-46
170 möh	Erik, skytt	1642
	Hindrich Hindrichsson	1646
	Anders Simonsson, hustru Marit	1647-63
	Nils, hustru Kerstin Simonsdtr	1649-51
	Jöns Persson, hustru Elin Simonsdtr	1656-1705
	Påvel Danielsson, hustru Annika Jönsdtr, död -48	1690-1750

Hägghemmet. Foto: Rune Johansson 2004.
Lilla Hägghemmet. Foto: Gunnar Klippås 1994.

Simon var son till finnen Hindrich Andersson, som fick stubbarätt till Kavlebron i Finnerödja år 1597. På Hägghemmet fick Simon besök den 16 september 1642 av lagläsaren Hans Persson från Skövde, häradsfogden Andoor Andersson i Noltorp, underjägmästaren Hindrich Petersson i Hirshagen, länsman Herman Olofsson i Hova samt Nils i Häggeboda. Sällskapet red in i samband med en rannsakning om torp uppsatta på frälseägor donerade till avlidne Henrik Frankelin och hans då ännu levande maka Constantia Eriksdotter.

[151] Enligt Lars-Olof Herou, Ludvika kan namnet eventuellt stå för ”Kultainen”

Simon berättade, att han hade tagit upp hemmanet för cirka 32 år sedan, med tillåtelse av sal. Henrik Frankelin. Han hade tjänat som gårdsskytt för denne under Bocksjö sätesgård.

> "Här hade han byggt sig en Stuffwa och skulle haffwa till Löningh Skattebogen aff hwardt Diur han Leffwererade, sampt något till Klädekiööp. Två år efteråt blev Frankelin död. Då begav han sig i Sahl Höghborne Furstes och Herres Hertigh Johans tienst i 8 åhr, dher effter uthi Sahl. Höghborne Furstes och Herres Hertigh Carl Philipz tienst wed pass 8 åhr, ther effter till Sahl uthi åminnelse Drottningh Kristinas tienst i 12 åhr och allt uthj be:te tijdhen lydht till Fürstendömet".

Bättre beskrivning än denna, personligen framförd av skytten själv för snart 400 år sedan, om hur herremännen utnyttjade kronoallmänningen samt hur skytten fick betalt för sina tjänster, möter man sällan. Lönen bestod dock inte bara av skattebog och klädpengar. Han hade även sitt hemman på kronoallmänningen. År 1627 födde Simon på detta 1 häst, 4 kor, 2 kvigor, 7 getter och 6 får. Åker hade han odlat upp till 2 skäppors utsäde. Inget sägs dock om svedjefallen, vilka vi kan förutsätta drog större delen av utsädet, även om Simon bara sådde sju korn på kalvskinnet. Finn- eller tuvrågen gav oaktat detta rik skörd.

Den Per, som omtalades år 1637, kan ha varit en måg eller medhjälpare vid jakten. År 1647 var Simon över 63 år gammal och gick ur mantal. Han var då född cirka 1584 och 24 år gammal när han tog upp Hägghemmet. Därmed får vi indirekt även bröderna Carls och Hindrichs samt fader Hindrichs ålder. Den senare bör ha varit född cirka 1550-60.

De sjöar i denna del av Tiveden, som än i dag bär finska namn, blev sannolikt förlänade dessa av Simon i Hägghemmet och hans bror Lille Hindrich i Hindrichstorp.

Hindrich Hindrichsson angavs i ett tingsprotokoll 1646 som bosatt i Hägghemmet, Undenäs socken, då han tilltalade Nils Nilsson Repart i Färnebo om arv. Ytterligare uppgifter om denne Hindrich saknas. Troligtvis var han identisk med Lille Hindrich i Hindrichstorp. Framställningen bör ha skett gemensamt av bröderna Hindrich och Simon..

Simons son Anders blev år 1654 fälld för lägersmål med Kerstin i Lakanäs, Ransbergs socken. Han nekade men lyckades inte skaffa fram erforderliga 12 laggärdsmän utan fick betala böterna. Omkring 1663 flyttade Anders med hustru Marit till Mosshult, vilket en tid stått öde. De fick börja verksamheten på sitt nya hemman med ett frihetsår från skatt och avgifter.

Jöns Persson kan ha varit son till föregångaren Per på hemmanet. Jöns var född cirka 1616 och dog 89 år gammal 1705. Han hade en dotter Annika gift med finnen Påvel Danielsson. Påvel dog 1750 och angavs då vara 101 år gammal. Jöns hade även dottern Ingeborg gift med Anders Olofsson. De bosatte sig i Källarefallet.1693.

En vandringsfinne, soldat, lösdrivare och tjuv vid namn Johan Påvelsson hade sporadiskt sitt tillhåll i Hägghemmet. Han nämndes bland annat åren 1637 och 1643.

Nybygget Lilla Hägghemmet angavs vara nyss upptaget år 1674.

Kopparhult	Töres	1621
1610	Olof Koriken (Kaniken?)	1627-29
150 möh	Anders	1628-31
	Töres	1644
	Jöns	1645-47
	Arvid, hustru Karin	1648-65
	Johan Börjesson, nämndeman, hustru Karin Larsdtr	1670-1707
	Jeppe, nämndeman –89, edgångsman	1671-90
	Börje Johansson, hustru Margareta	1700-08
	Jöns Jeppsson, soldat	1704

Foto: Rune Johansson 2004.

Kopparhult stod första gången i en hjonelagslängd som ett nybygge och frälsetorp år 1610. Det återkom i en tiondelängd 1619 och i boskapslängder 1621 och 1628. I den senare var besättningen 2 hästar, 2 oxar, 9 kor, 1 kviga, 8 får, 6 getter och 3 risbitar (bockar).

År 1629 redovisades i Kopparhult en Olof med ett svårtytt släktnamn[152]. Han hade enbart 1 ko och 1 kviga. Det lilla antalet djur kan ha varit ett "undantag" och Olof den finne, som tagit upp hemmanet från stubben.

Kopparhult ligger nära Skallebo och var därmed upptaget med tillstånd av Henrik Frankelin och Constantia Eriksdotter. I jordeboken förekom det första gången 1663 som frälse. Det reducerades och överfördes till kronan år 1685, men fick behållas av Jacob Lenck d. y. i dennes livstid.

År 1689 framträdde Jeppe i Kopparhult i samband med edgång för Jon Persson i Sannerud, då denne var anklagad för att ha varit vållande till grannen Torkel Anderssons död. Edgången för Jon Persson i vilket flera finnättlingar deltog gör troligt, att även Jeppe hade samma bakgrund. Namnet Jeppe förekom vid sekelskiftet 1700 även i Björstorp, Marnäs och Mon.

Två personer med namnen Börje och Kerstin var år 1700 dopvittnen i Skallebo. De kan ha tillhört Johans familj, eventuellt var hustru Kerstin änka efter Jeppe. Hon omtalades som utfattig 1716. Gamla Karin Larsdotter, som hittades död mellan Svanhult och Kopparhult år 1709, kan ha varit Johans änka.

Jeppes son Jöns var utskriven som soldat. Han dömdes år 1704 för lägersmål med Kerstin Jonsdotter i Sannerud.

Kråkvattnet	*Anders Finne*[153]	1640-41
1630	Lars Andersson, svarvare, hustru	1646-59
185 möh	Son Nils Larsson, hustru	1660-1706
	Son Nils Nilsson, hustru Elisabeth Persdtr	1714-54

Torpet. Foto: Rune Johansson 2003.
Bod. ”-

När Kråkvattnet togs upp vet vi inte. Nils Larsson berättade dock vid tinget i Valla den 18 januari 1686, att hans fader Lars Andersson hade tagit emot det för cirka 40 år sedan av sal. Johan Hindersson Reuters fru på Olshammar. Fadern hade, liksom Nils, betalt 8 daler kopparmynt i skatt. De hade inte gjort några bestämda dagsverken, utan stundom ett, ibland två eller tre, men vissa tider inga dagsverken.

Hemmanet kan ha tagits upp med tillstånd från Virginia Eriksdotters familj under 1600-talets första årtionde (se Holmsjötorp). Ur denna familj mötte vi välborna Fru Catarina Hand, då hon vid tinget år 1645 förklarade, att hennes bror sal. Arvid Hand disponerat sätesgården Olshammar, och att Kråkvattnet, Ykullen, Hjulhult och Skyttatorp var upptagna på kronoallmänningen inom säteriets frihetsmil. Arvid Hand dog år 1621. Torpen var oskattlagda och ej införda i jordeboken. Själv förfogade välborna frun över eget gods, Lilla Isåsen, samtidigt som hon år 1632 hade ärvt Olshammar efter sina bröder Arvid och Erik Hand. Hennes egen man Johan Reuter hade dött 1644.

Första åbon, som kom till synes i Kråkvattnet, var Anders. Han redovisades 1640-41 bland underlydande till Olshammar, varvid han sista året angavs som gammal och ofärdig. Anders angavs av Richard Broberg vara finne.

Svarvaren Lars dotter Elisabeth råkade 1653 in i ett hordomsmål med gifte arrendatorn Anders Andersson på Olshammar. Han rymde för att klara livhanken. Elisabeth undgick att risslitas och hudflängas framför tingstugudörren, genom att Lars betalade hennes böter med 40 daler silvermynt. Skamstraffet att sitta fastlåst i stocken utanför kyrkan i samband med högmässan måste hon dock avtjäna.

Lars andra dotter Kerstin hade år 1659 träffat en skomakare i Nynäs och av denne blivit "rådd med barn". Han var ogift varför Kerstins bötesbelopp halverades till 20 daler silvermynt. Skomakarens böter var dock 40 daler, dessutom skulle han bidra till barnets underhåll och uppfostran.

---

[152] Enligt Lars-Olof Herou, Ludvika kan namnet eventuellt stå för ”Kurrika”.
[153] Broberg, sid 62

År 1684 konstaterades att Kråkvattnet var upptaget "på förbudin ort", varför det reducerades och för första gången blev infört i jordeboken som 1/8 kronohemman. Samtidigt fick vi veta, att tingsrätten dessförinnan inte känt till torpets existens. Förhållandet var egentligen mindre märkligt än det låter, eftersom Kråkvattnet dessförinnan hade administrerats från Olshammar i Närke samt att vägar och kommunikationer på Tiveden denna tid lämnade en del i övrigt att önska.

År 1720 begärde Nils Nilsson att få lösa Kråkvattnet till skatte. Värderingen gav; åker eller örbackar till 2½ skäppa råg och 6 skäppor havre, äng till 4 lass hö, humlegård 40 stänger och liten kålgård, vilket Nils fick köpa för 12 riksdaler silvermynt.

Kungs-	Anders	1571
backen	Constantia Eriksdtr, g m Henrik Frankelin	1595-1649
1540	Öde	1600-01, 1606, 1608-15
175 möh	Per	1601-03
	Stefan, inhyst	1610
	Hindrich Hindrichsson, knekt, rymt -21 och -29	1617-29
	Töres Andersson, hustru Ingefrid	1627-81
	Elisabet Frankelin, g m Christian Frost	1649-65
	Elisabet Frost, g m Nils Holm, kapten	1665-83
	Olof, hustru Brita	1663-65
	Hustru Elin	1673
	Öde	1678
	Carl Holm, löjtnant, livstidsdonation	1683-1702
	Olof Larsson, hustru	1683-1722
	Carl Olofsson, hustru Kerstin Olofsdtr	1698-1702

Foto: Lena Gribing 2004.
Rökugn vid Kungsbacken. Foto: Lena Gribing 2004.

Kungsbacken var ett gammalt hemman. Det blev donerat till Constantia Eriksdotter år 1595 och fördes därefter vidare i släkten fram till 1702.

En Hindrich Hindrichsson var år 1626 anklagad för olaga älgjakt. Han nekade och lyckades den 19 juni fria sig med hjälp av tolv-mannaed vid Valla ting. Var Hindrich bodde framgick inte av protokollet. Tre platser var tänkbara, Gamlerud med Hindrich Finne, Skyttatorp med skytten Hindrich samt Kungsbacken med Hindrich Hindrichsson. I förhållande till edgångsmännen låg Kungsbacken centralt. Vittnena kom därutöver i stor utsträckning från Constantia Eriksdotters hemman. Edgångsmän var:

> Gälar i Undenebotten, Nils i Häggebol, Hindrich i Skallebol, Peder i Skallebol, Frans Grelsson Finne i Hovet, Påvel Mattsson i Gullebol, Clemet i Lindhult, Jöns i Hovet, Gustav i Närlunda och Peder i Kashult.

Alla edgångsmän bedöms vara invandrade finnar.

Hindrich själv var med viss säkerhet son till den Hindrich Andersson Finne, som tog upp Kavlebron i Finnerödja. Han hade bröderna Carl i Stålboda och Simon i Hägghemmet. Några år senare började han röja ett eget hemman med namnet Hindrichstorp. Detta torp skulle senare under namnet Tivedstorp få stor uppmärksamhet på Tiveden.

Töres kom första gången till synes i boskapslängden år 1627. Besättningen var då 1 häst, 3 kor, 1 kviga, 4 getter och 1 lamm. Tio år senare hade boskapen ökat något i antal, samtidigt som utsädet angavs vara två skäppor råg.

Gunilla Svensdotter blev mökränkt av Michel Jonsson i Finnefallet 1659. Någon ort med det namnet fanns inte i Tived denna tid. Däremot förekom arbetstorpet Fallet under Bocksjöholm år 1648 och snart skall Bosjön med en Michel som nybyggare börja framträda. Möjligen kom Michel från detta finska fall. Sigrid Larsdotter drabbades år 1669 av samma öde

som Gunilla, när hon kränktes av Jon Olofsson från Sätra. Denne kan ha varit son till skytten Olof Olofsson, som blev avrättad 1664.

1670-talet blev en hård tid för hemmanet. Detta ställdes öde år 1678 och tre år senare angavs Töres gård vara i "långsamt ödesmål", varför han befriades från skatt och andra pålagor. Nils Holm pantsatte hemmanet och tillät en nybyggare ta upp Kättefallet på gårdens ägor. Efter klagomål från Olof Larsson om ”förringade ägor” anbefallde landshövdingen, att Kättefallets ägor skulle återförenas med Kungsbacken.

År 1683 blev Kungsbacken reducerat till kronan med rätt för löjtnanten Carl Holm att behålla hemmanet i sin livstid. Han dog 1702.

Carl Olofsson vigdes vid Kerstin Olofsdotter 1698. Hon kom från Sannerud. Familjens finska anor bekräftades, då dotterdottern Kerstin Olofsdotter år 1738 vigdes vid Anders Olofsson Finnes sonsons son Olof Hansson från Kvarntorp i Finnerödja.

Kärret	Arvid Persson, hustru Cecilia	1671-79
1620	Änkan Cecilia	1680-1702
170 möh	Jöns Persson, soldat	1685-1703
	Nils, edgångsman, hustru	1689-1706
	Jon Jacobsson, hustru	1696-1732
	Hustru Marit	1701-37
	Anders Larsson, soldat	1704-06
	Erik Olofsson, soldat, hustru Elin Eriksdtr	1705-07
	Simon, inhyses	1706
	Jacob (Jonsson) Kärrman, soldat	1709-12
	Erik (västgöte) Kärrman, soldat	1713-16

Kärret, även kallat Skallebokärr eller Sörkärret, förekom första gången i jordeboken år 1632 som 1/4 frälse. För att ha nått denna nivå av odling, måste torpet ha varit upptaget långt tidigare. Tillstånd att ta upp detta hade då lämnats av Constantia Eriksdotter. När Töres Arvidsson i Ösjö år 1692 uppgav, att Jacob Lenck hade gett fadern motsvarande tillstånd, var denne Arvid en av Jacob Lenck senare insatt åbo.

Åborna kan tidvis ha redovisats under Skallebo. På detta hemman stod från år 1631 två familjer bokförda.

År 1684 blev Kärret förklarat "graverat vara beläget på förbudin ort" och reducerat. Påföljande år blev det tillfört indelningsverket som rote 17 i Norra Vadsbo kompani i Kunglig Skaraborgs regemente. Soldaterna på denna rote erhöll namnet Kärrman.

År 1680 omtalades, att änkan Cecilia bodde i Kärret med flera omyndiga barn. Denna Cecilia och Jon Jacobsson fick åren 1697-1702 vid flera tillfällen plikta för olaga svedjefall. År 1705 friköpte Jon Jacobsson Kärret för 12 daler silvermynt. Mågen Jakob Bengtsson Kärrman, gift med styvdottern Kerstin Birgersdotter, fick år 1732 lösa halva hemmanet av svärfader Jon.

Manfallet bland soldaterna var betydande. Jöns Persson dog 1703, Jacob Kärrman ”på sjön” 1712 och Erik Kärrman i Wismar 1716. Även Erik Olofsson, som flyttat in från Filipstads församling i Värmland 1705, försvann troligtvis på något av slagfälten efter 1707.

Hustru Marit dog 89 år gammal 1737 och var därmed född cirka 1612. Hon bör ha varit anmoder till någon eller några personer på hemmanet

Nils var år 1689 edgångsman för Jon i Sannerud. Förutom denna edgång visar namnmönster och läge ovan havsnivån, att Kärret var ett av Tiveds finnhemman.

Mosshult	Per Persson	1624-52
1617	Michel Persson, soldat, hustu Marit	1653-63
165 möh	Hindrich Halvardsson	1653
	Öde	1660
	Anders Simonsson, hustru Marit	1664-1710
	Påvel Andersson	1685

Foto: Lena Gribing 2004.

Mosshult eller Mosstorp, som torpet emellanåt kallades, var från början ett militiehemman, vilket år 1664 blev donerat till Thord Bonde till Säckestad. Det överfördes vid dennes död till änkan Christina Fleming, vilken vid reduktionen fick behålla Mosshult i sin livstid. Hon dog 1714.

Per Persson stod skriven för hemmanet 1624, vilket bör innebära, att det blivit upptaget minst sex år tidigare. Tidpunkten samt namnen Per och Michel visar, att den som tog upp hemmanet var finne. Även följande åbor bar typiska skogsfinska namn.

Hindrich Halvardsson deltog år 1653 tillsammans med flera finnar i en sex-mannaed för Gälar Olofsson i Djäknatorp. Gälar blev friad från tilltalet.

Anders Simonsson, som flyttade in 1663, fick ett frihetsår från skatt sedan hemmanet en tid stått öde. Han var son till Simon Hindrichsson Finne och flyttade in från Hägghemmet. Anders och Marit kan ha haft sönerna Påvel och Per, vilka omtalas i Mosshult åren 1685 respektive 1709-19.

I anslutning till Mosshult togs cirka 1670 upp ytterligare ett hemman, vilket kallades Lilla Mosshult. Dess förste åbo var Anders Mattsson med hustru 1670-93. Han följdes av trolige sonen Carl Andersson 1699-1715.

Mosshult köptes till skatte år 1721 av Olof Olofsson och Lilla Mosshult samma år av Lars Mattsson. Alla åbor på dessa hemman bedöms vara finnar eller finnättlingar.

Sannerud	Tore	1571
1434	Constantia Eriksdtr, g m Henrik Frankelin	1595-1649
135 möh	Öde	1600-02,1606, 1608-11
	Påvel	1603
	Daniel, hustru	1613-20
	Lars, hustru Elin	1627-65
	Nils Persson, hustru Brita	1618-56
	Anders, hustru	1635
	Constantia Frankelin, g m Jakob Lenk d. ä.	1649-76
	Nils, knekt, hustru Kerstin	1652-61
	Änkan Kerstin	1663-65
	Sven Eriksson, hustru	1663-84
	Olof, hustru Ingiel	1670-1738
	Jakob Lenck d. y., g m Helena Christina Hård	1676-83
	Hindrich, hustru Inger	1670
	Kättil	1681-1719
	Töres Larsson, edgångsman	1681-1718
	Jon Persson, edgång, hustru (Kerstin Töresdtr)	1684-1716
	Torkel Andersson, hustru Ingeborg Månsdtr	-1689

Foto: Rune Johansson 2004.

Sannerud var ett gammalt hemman. Det donerades av hertig Karl till Constantia Eriksdotter 1595. År 1600 stod hemmanet öde och kan sedan genom Constantias insatser ha blivit bemannat med finnar. Namn som Daniel, Lars, Per, Anders, Olof och Hindrich motsäger inte detta.

Efter Constantias död 1649 övergick Sannerud i svärdottern Elisabet Polanas och sondottern Constantia Frankelins ägo. Det fördes vidare i släkten fram till 1683 då det reducerades och tillfördes kronan.

År 1627 bodde Lars med hustru Elin och Nils Persson med hustru Brita i byn. Lars var måg till trolige finnen Gälar i Undenebotten. Lars ägde 1 häst, 2 oxar, 6 kor, 2 kvigor, 6 får, 3 lamm, 3 getter, 2 svin och 1 stut. Nils hade 1 häst, 2 stutar, 3 kor, 4 får, 2 lamm samt 2 getter med 2 kid. Utsädet uppskattades tio år senare till en tunna på vardera gården. Byn var således förhållandevis välbärgad.

Anders var gift frälse landbo till Fru Elisabeth Frankelin, Han angavs ha utövat lägerskap med ogifta kånan Ingrid Nilsdotter år 1635 i samma gård. Båda dömdes att avrättas.[154]

År 1689 blev dramatiskt. Då stämde Ingrid Månsdotter sin granne Jon Persson som vållande till hennes mans, Torkel Andersson, plötsliga död. Orsaken var att grannarna en tid varit osams, och nu ville hon ha utrett vad som inträffat. Jon nekade till dådet och fick fria sig med tolv-mannaed. Edgångsmän år 1690 var:

> Jeppe i Kopparhult, Sven Töresson i Kättefallet, Jonas Svensson och Töres Andersson i Svanhult, Nils i Kärret, Anders Andersson (Kulten) i Lilla Häggebo, Bengt Haraldsson i Ösjö, Erik Persson i Lövåsen, Töres Larsson i Sannerud, hans svåger Lars Ingemarsson i Skomakartorpet samt Jons styvson Anders Olsson i Sannerud.

Edgången genomfördes av personer, som var bosatta i en bygd uppbyggd av finnar. Flera edgångsmän bedöms vara säkra finnättlingar. Det känns därför naturligt att anta, att såväl Jon Persson som inkallade vittnen tillhörde samma etniska gruppering.

Jon Persson hade en son Töres, som blev soldat för Marhult i Ransbergs socken år 1711. Jon bör då, med hänvisning till traditionell namngivning, ha varit gift med den Kerstin Töresdotter, som enligt domboken var bosatt i Sannerud 1673. Hon kom från Gersebacken i Älgarås (se Närlunda, Undenäs).

Skallebo/	Sven	1564-95
Undevi	Constantia Eriksdtr, g m Henrik Frankelin	1595-1649
1395	Öde	1600-01,1615
170 möh	Hindrich	1601-03
	Bengt	1606
	Bertel	1613-
	Pilipus	1613-
	Änkan, 2 drängar 1615	1615-20
	Jöns	1618-19
	Hindrich, inhyses -31	1620-31
	Per	1620-31
	Carl Hindrichsson Finne, hustru Karin Michelsdtr	1635-59
	Son Erik Carlsson	1653
	Anders	1640-89
	Påvel, hustru Brita	1645-47
	Constantia Frankelin, g m Jakob Lenck d. ä.	1649-76
	Arvid, hustru Kerstin	1651-58
	Hans Carlsson	1653
	Sven Persson, f 1615, hustru Ingrid	1663-95
	Jacob Lenck d. y., g m Helena Christina Hård	1676-1710
	Per Svensson, hustru	1680-1737

Foto: Lena Gribing 2004.

Skallebo var i likhet med Sannerud ett av Tiveds äldre hemman. Det blev donerat till Constantia Eriksdotter 1595 och hade samma ägarlängd som Sannerud fram till reduktionen 1683.

Carl Hindrichsson var son till Hindrich Andersson Finne, som fick stubbarätt till Kavlebron i Finnerödja år 1597. Carl flyttade in till Skallebo med hustru och dotter från Stålboda på Vikaskogen i Undenäs, där han varit bosatt åtminstone 1613-37.

Carl och Karin hade förutom Erik även döttrarna Karin och Anna i Skallebo samt sönerna Per, kyrkoherde i Horn, Påvel i Brännhult, Undenäs, samt dottern Elisabet Lilla Abbe-

[154] Binnebergs härads dombok den 13 juli 1635

rud, Beateberg. Släkten var även företrädd i Tived genom Carls bröder Simon på Hägghemmet och Lille Hindrich på Hindrichs- eller Tivedstorp.

År 1666 deltog en ung man, Måns från Skallebo, i ett slåtteröl i Ösjö. I fyllan och villan utvecklades festen till slagsmål, varvid Nils i Hult blev ihjälslagen. Vilken av familjerna i Skallebo, som Måns tillhörde, framkom inte.

Jacob Lenck d. ä. begärde år 1661 att få bruka gården med adliga privilegier. Två år senare stadfästes Skallebo som säteri. Åborna fick därefter bruka 1/4 av hemmanet i stället för lön och kosthåll. Förut hade de således arbetat som tjänstefolk. Carl Finne flyttade i samband med denna omställning med sin familj till Björstorp, Undenäs. Carl var då över 70 år gammal.

År 1683 reducerades Skallebo till kronan, men Jacob Lenck d. y. fick behålla hemmanet i sin livstid. Samtidigt reducerades de torp, som släkten tagit upp på kronoallmänningen. Dessa var Kärret, Skomakartorpet, Lilla Häggeboda, Nybygget, Grässjön, Grönelid, Sävsjöfallet och Vägen. Lenck fick dock behålla Svenstorp upptaget av Sven Persson och hans hustru Ingrid i Skallebos odeläng.

Namnmönstret visar att flertalet åbor i Skallebo var finnar eller finnättlingar. Carl Hindrichsson med hustru Karin kan båda ha varit födda i Finland. Carls broder Simon var född cirka 1584, dvs innan familjen anlände till Kavlebron. Karin angavs i mantalslängden vara 63 år 1653 och var därmed född cirka 1590.

Skallebo fick namnet Undevi i samband med laga skiftet år 1857, då sju mindre gårdar sammanfördes till ett enda hemman.

Skomakar-	Sven Skomakare	1666
torp	Erik Svensson	1666
1650	Anna Eriksdtr	1673-96
170 möh	Jon	1683-89
	Lars Ingemarsson, edgångsman	1689-90
	Tore Olofsson, hustru Kerstin Jönsdtr	1693-96
	Anders Andersson, hustru Brita Arvidsdtr	1700
	Lars Helgesson, hustru Karin Jönsdtr	1710-56

Foto: Lena Gribing 2004.

Skomakartorpet förekom första gången i domboken 1656, vilket innebär, att det bör ha varit upptaget före eller omkring 1650. Senare berättade domboken såväl 1679 som 1683, att Häggeboda kvarn och Skomakartorp vara ett och samma. Kietell Felterius karta visade redan 1655 en tät bebyggelse vid Sågkvarnsbäckens utfall i Unden med såg, kvarn och torp. I den bebyggelsen bör vi kanske kunna lägga in inte bara Lilla Häggebo (Kultes) och Skomakartorp utan möjligen även Sågartorpet. En uppgift av kronorättaren Jonas i Sätra vid tinget i Valla år 1686, att torpet skulle ha varit upptaget för 10 eller 11 år sedan, är antagligen oriktig och bör ha avsett någon av de senast inflyttade personerna.

Sven Skomakare, som förlänade torpet dess namn, angavs ha flyttat in från Lilla Häggeboda 1666. Den uppgiften ger oss dock ingen vägledning om hemmanets ålder. Han kan ha flyttat in till ett tidigare upptaget hemman.

År 1689 förklarade Jacob Lenck d. y., att han inte befattat sig med oskattlagda Jon i Skomakartorp sedan 1683. Detta visar att torpet upptagits under Ramsnäs med släktens tillstånd, och att man troligtvis utnyttjat detta som kvarn under säteriet. Det reducerades "som upptaget på förbudin ort" och infördes första gången i jordeboken 1685 som 1/8 kronotorp. Såväl Jacob Lenck som senare hustrun Christina Hård ansåg dock detta hemman liksom Sågartorpet och Lilla Häggeboda som omistliga. De sökte därför i det längsta att få byta, arrendera eller till och med köpa såg och kvarn som skatte under Ramsnäs. Det fick de inte. Ny lag gällde, som gav åbon företrädesrätt till hemmane före alla andra.

Erik Svensson var en av deltagarna vid slåtterölet och slagsmålet hos skytten Harald i Ösjö 1666, då Nils i Hult blev ihjälslagen. Han rymde fältet, men återkom sedan Nils hustru

bönat för slagskämparna och straffen för dessa omvandlats till böter. Uppgiften visar att torpet var upptaget före denna tidpunkt.

Anna Eriksdotter var trolig dotter till nämnde Erik. Hon blev andra gången besoven och rådd med barn av en gift karl, Anders Mattsson i Lilla Mosstorpet, år 1673. Resultat av det första lägersmålet var troligen den Tore Olofsson, som gift med Kerstin Jönsdotter fick en dotter Marit 1693. Hans mor hette Anna Eriksdotter.

År 1690 framträdde Lars Ingemarsson som laggärdsman för Jon Larsson i Sannerud. Lars var svåger med Töres Larsson i samma hemman. Denne gjorde gemensam edgång med Lars vid detta tillfälle.

Lars Helgesson kom från Häggeboda där hans far var skomakare. Efter vigseln med Karin Jönsdotter från Trösslingtorp år 1710 slog familjen sig ned i Skomakartorpet. Samma år tillhörde Lars en av de mindre uppmärksammade deltagarna i upproret vid Binneberg.

Sågartorpet, som nämnts ovan, var ovanligt väl gömt under lång tid i längderna och framträdde under detta namn första gången 1689, då Jacob Lenck ville byta hemmanet mot Fagerlid. I jordeboken blev det infört år 1696 och då som 1/8 kronohemman.

Torpet blev dock bättre känt i bygden 40 år senare. Ynglingen Anders Hansson från Sågartorpet blev då anklagad för att ha "skuffat omkull" och därmed varit vållande till Nils Olofssons död under ett fyllekalas mellan ett antal äldre personer i Källarefallet. Vad som hände i mörkret i stugan var oklart, varför Anders tillsammans med Jöns Andersson i Bråten, Anders Andersson i Fagerlid och Finn-Olle Bengtsson i Finnematstorp fick tillbringa tiden mellan det urtima tinget i Valla den 18 april och följande lagtima sommarting den 23 maj 1737 i kronofängelset i Lidköping. När alla vittnen hade kallats och förhörts, kom rätten fram till, att Nils Olofsson själv i mörkret drumlat omkull och slagit huvudet i golvet, så att han kort tid därefter avlidit. Alla närvarande vid kalaset gick därmed fria.

Ynglingen Anders hade, i likhet med flertalet i denna bygd, finneanor. Han var son till mjölnaren Hans Andersson från Kvarnbolet i Finnerödja. Denne var denna tid anställd av bruks-patron Johan Björkman på Skagersholm för att driva kvarnen i Sågkvarnsbäcken. Via fader Hans, Anders Olofsson och Olof Andersson nådde Anders Hansson den i Finnerödja väl kände Anders Olofsson Finne, som fick hertig Karls stubbarätt till Kvarntorp år 1597. Mer om denne och hans ättlingar framgår av ett särskilt avsnitt i denna bygdesaga.

Det mesta som cirkulerat runt den lilla finnbyn med de kvalificerade uppgifterna vid Sågkvarnsbäckens mynning vid Unden tyder på, att flertalet åbor - eller alla - var finnättlingar.

Skyttatorp	*Hindrich Finne*	1620-24
1620	Lars, Skinnredare	1627-50
190 möh	Ramborg Tymansdtr, änka	1653-54
	Hindrich Hindrichsson, skytt, född 1624, hustru Anna	1653-1700
	Erik Hindrichsson, hustru 1 Karin Jönsdtr	1653-1707
	"- 2 Constantia Arvidsdtr	1713-27
	Lars Eriksson, född 1682	1682-1768
	Hindrich skytts änka Anna, död i hög ålder	1701

Foto: Laxå kommun.
Uthus. Foto: Gunnar Berggren 1954.

När Skyttatorp togs upp, vet vi inte. Richard Broberg angav utifrån sitt material, att det skulle ha varit upptaget av en finne på 1620-talet. Skytten Hindrich Hindrichsson berättade för tingsrätten, att han var född på torpet 1624. Kombineras uppgifterna visar de, att finnen hette Hindrich, och att torpet kan ha varit upptaget före år 1620.

Såväl Lars Skinnredare som skytten Hindrich arbetade för herrskapet på Olshammar. Tillstånd att bosätta sig på kronoallmänningen hade då lämnats av Virginia Eriksdotter eller sonen Arvid Hand, som ägde godset fram till 1621. Under denna tid kallades torpet omväxlande för Skinnartorp eller Skyttatorp.

År 1647 bodde Hindrich Skytt en tid hos sin svåger i Kampatorp på andra sidan gränsen till Närke. Vad svågern hette framgick inte, men det bör ha varit någon av bröderna och skyttarna Michel och Nils Perssöner. Kampatorp var från år 1647 en del av det kyrkobol, som tilldelats Herr Magnus Arvidi Tollandus i Bodarna vid Stora Tivägen.

Änkan Ramborg Tymansdotter dog år 1654. Hon torde ha varit gift med Lars Skinnredare. Namnet Timan återkommer senare i Breviken under Ramsnäs, Finnerödja. Hindrich Skytt bör ha varit gift med Anna död 1701. Detta styrks av att Hindrichs första dotter född år 1654 gavs namnet Anna.

I samband med jordrannsakningen år 1682 berättades, att torpet tagits upp för 40 år sedan, vilket vi nu sett var fel. Att åkern gav 1½ tunnlands utsäde, ängen 8 lass hö och att skytten var fri från alla utlagor kan däremot vara riktigt. Skyttatorp blev reducerat och infört i jordeboken år 1685 som 1/8 kronohemman. Samtidigt fick folket på hemmanet, i likhet med grannarna i Holmsjötorp, tillgång till nya stolar i Undenäs kyrka och dubbelt så lång kyrkväg.

Skyttatorp löstes av Erik Hindrichsson år 1704 till skatte för 15 daler silvermynt.

År 1707 dog hustru Karin. Samma år blev Erik anklagad av finnen Michel Arvidsson i Myrhult, Älgarås, för att ha huggit sönder hans redskap i Holmsjöhult. Erik nekade och vittnen saknades. Han blev frikänd.

Erik vigdes en andra gång år 1713 med Constantia Arvidsdotter från Undenebotten. Efter en tid började hon kalla sig Stråle, vilket tyder på släktskap med denna ätt. I första äktenskapet hade Erik barnen Hindrich född 1696, Lars född 1697, Per död 1700, Anders född 1700 samt Jöns död 1729. I andra äktenskapet föddes barnen Per, Arvid och Maria.

Hemmanet vandrade sedan genom generationerna. År 1954 berättade Otto Andersson född 1875, att han var ättling i nionde generationen efter Hindrich.[155]

Trössling-	Hindrich	1650
torp	Jöns Hindrichsson Trössling, hustru Kerstin Arvidsdtr	1676-87
1650	Anders Olofsson, hustru Kerstin Arvidsdtr	1689-1700
180 möh	Änkan Kerstin Arvidsdtr	1700-34
	Son Jöns Andersson, hustru Brita Andersdtr	1718-

Foto: Laxå kommun 1977.

Sägnerna vandrar kring Trössling och torpet, som senare kallades Samfallet och vi vet därför inte, när det egentligen blev upptaget. Hemmanet förekom inte vare sig i kyrkans stollängd eller på Kietell Felterius karta år 1655. Det kan därför vara av yngre datum än det ovan angivna. Någon Hindrich Trössling förekom ej heller i längderna. Dennes namn var enbart knutet till sonen, som i motsats till fadern tydligt avtecknade sig i bygden. Å andra sidan hävdas, att Lille Hindrich i Hindrichstorp och Trössling skulle ha huggit svedjefall tillsammans när Trösslingtorp togs upp, och att detta skulle ha varit orsak till namnet Samfallet.

Först ut med namnet var Jöns Hindrichsson Trössling, då han år 1676 fälldes för lägersmål med en flicka från Kvarntorp i Askersunds socken. Han återkom som dräng i Ösjö vid tinget 1682 i samband med ett slagsmål med Conrad Olofsson i Rostorp. Tre år senare blev han i egenskap av lösdrivare[156] uttagen som självskriven soldat för Granviks rote i Skaraborgs regemente. Den uppgiften lyckades han avveckla 1687, då han lejde en annan soldat i sitt ställe. Något år senare var han död. Änkan Kerstin var med barnen Karin och Per bosatt hos sina föräldrar Arvid Andersson och Karin i Hindrichstorp år 1689. Samma år vigdes hon en andra gång vid Anders Olofsson från Gersebacken, Älgarås. De flyttade då till Trösslingtorp.

År 1696 blev Trösslingtorp upptäckt eller erkänt av myndigheterna och infört som 1/8 kronohemman i jordeboken.

Anders Olofsson hade en oupptredd historia i Gersebacken, i och med att hans morfar, Joen Persson, som ägt gården, hade haft ett förhållande med sin "währsyster" eller svägerska

[155] Hellman, del 12 sid 6.
[156] saknade hemman eller husbonde

och sett sig tvingad att lämna riket. Anders mor Annas, liksom Anders arvsrätt hade av denna anledning blivit "övertagen" av släktingar i gården, vilket föranledde process från Anders sida. För att sköta denna utsåg Anders finnen Michel Arvidsson i Myrhult som sin fullmäktig. Om målet kunde slutföras i Anders livstid framgår inte. Han dog år 1700.

Jöns Trösslings och Kerstins dotter Karin vigdes år 1713 med Lars Helgesson från Häggeboda. De bosatte sig i Skomakartorp.

Anders Olofssons och Kerstins son Jöns köpte år 1720 Trösslingtorp till skatte för 10 riksdaler silvermynt.

Undene-	Anders Arvidsson	1579-83
botten	Lars kronolandsbo	1581-83
1568	Constantia Eriksdtr, g m Henrik Frankelin	1595-1649
150 möh	Öde	1600-01,1607, 1615
	Sigge	1601-06
	Carl, knekt	1611-13
	Anund, änkling -18	1613-22
	Hindrich, löskarl	1615
	Arvid	1621
	Gerdt/Gälar, hustru Elin	1624-72
	Anders	1631-40
	Gabriel, ryttare, hustru Kajsa	1644
	Hustru Kerstin	1666
	Anders, frälsefogde, hustru Maria	1670-1708
	Arvid Andersson, hustru Margareta Stensdtr	1681-1713
	Bengt Nilsson, hustru Elin	1697
	Anders Arvidsson, hustru Kerstin Eriksdtr	1700
	Cecilia Arvidsdtr	1701
	Jacob Arvidsson	1709
	Constantia Arvidsdtr g m Erik Hindrichsson	1713

Foto: Okänd 1910.

Undenebotten kallades ursprungligt enbart Botten. Namnet berodde på, att det låg vid norra ändan av sjön Unden. På Kietell Felterius karta stod det som Båtn.

Hemmanet var en av Tiveds äldre bosättningar. Sedan detta donerats till Constantia Eriksdotter 1595, blev det efter ödesmål vid sekelskiftet 1600 av ägarinnan anförtrott nya åbor. Av dessa kan Hindrich och Gert/Gälar ha varit finnar. För den senare stärks intrycket av att Gälar ofta gick till Paradisfinnarna. År 1624 hörde han skott på skogen, varvid han "gick ut på spaning" med Jon Månsson i Paradis. År 1636 hade Gälar huggit svedjefall och sått finneråg tillsammans med Erik Biörsson i Paradis. Detta skedde två år innan Carl Bonde köpte Paradis-gårdarna till frälse. Fortfarande gällde då de gamla bytes- och skiftesloven med fri tillgång för Paradis och Undenebotten till fiske och basteskog. Tingsrätten kunde därför inte kräva betalning för svedjan. Samarbetet med Paradis styrker dock uppfattningen, att Gälar var finne.

När Gälar och Elin anlände till hemmanet vet vi inte. Det bör ha skett före 1624. Redan år 1627 blev dottern Elin nämligen gift med Lars i Sannerud. Även detta hemman var donerat till Constantia. Det stod öde vid sekelskiftet och bemannades därefter på det sätt som ägarinnan bestämde. När Henrik Frankelin dog 1610 delades donerade hemman upp på arvingarna. Undenebotten tillfördes då sonen Carl. När Carl dog cirka 1634, övergick hemmanet till hans änka Elisabeth Polana. Hon stod för hemmanet åtminstone fram till 1650, då det överfördes på dottern Constantia Frankelin och Jacob Lenck d. ä. med Ramsnäs som sätesgård. Vid reduktionen 1685 fick sonen Jacob Lenck d. y. behålla Undenebotten i sin livstid. Denna ändades dock i förtid under slaget i Helsingborg år 1710.

Arvid Andersson stämde år 1683 svärmodern Sigrid och sina svågrar i Svanvik om arv efter svärfadern Sten Haraldsson. Svärmodern hade utan övriga arvingars kännedom gett bort en

gård till ett par av sina söner. Dessutom hade diverse bohag försvunnit ur boet. Arvid understöddes i målet av hustrun Karin Nilsdotter i Hult, som också tillhörde arvingarna. Vi fick därigenom veta, att hustru Margareta var en Stensdotter, och att även hon växt upp vid vatten och vacker nejd i den södra delen av Undenäs socken.

År 1689 klagade Arvid Andersson tillsammans med ägarna till torpen Skomakartorp, Skeppshult och Vägen över "ydemark" samt den därigenom rikliga förekomsten av björn och varg. Samtidigt begärde de tillstånd att få svedja.Torpet Vägen var enligt nybyggaren Anders egen uppgift upptaget år 1668.

År 1691 visade det sig att grannsämjan inte var den bästa mellan Undenebotten och Västansjö. Arvid Andersson blev då stämd till tinget, för att han anklagat Erik Håkansson för att vara en tjuv och skälm, samt för att han låtit drängen Bengt Arvidsson hugga upp västansjöbornas båt tio år tidigare. Även Arvid hade klagomål mot Erik, som skulle ha slagit och fördärvat en ko för honom. Resultatet av trätan är okänd. I övrigt var Arvids familj socialt aktiv i bygden med dopvittnen i Häggeboda, Grässjön, Bjurtjärn, Skallebo och trots debaclet i Västansjö även i denna by. Byn Västansjö innehöll dock flera familjer. Detta visar, att det trots tillfälliga kontroverser förelåg stark samhörighet mellan Undenebotten och övriga familjer i detta finnetäta område.

Arvid och Margareta hade många barn. Av dessa vigdes dottern Constantia år 1713 med Erik Hindrichsson i Skyttatorp. Efter en tid började hon kalla sig Stråle, vilket kan ge anledning till diverse funderingar. Arvid dog 100 år gammal 1713.

Ykullen	*Daniel Finne*[157], hustru	1627~41
Stora	Änkan	1642
1615	Lars Västgöte, hustru Margareta Danielsdtr	1648-1701
207 möh	Daniel Larsson, hustru Ingeborg Olsdtr	1687-1732
	Måns Bryngelsson, hustru Annika Jönsdtr	1696-1699

Foto: Eric von Rosen 1944. Finnerödja. En socken …, s 324.

Stora Ykullen infördes i jordeboken som 1/8 kronohemman år 1685. När torpet togs upp, vet vi inte. År 1645 förklarade dock Fru Catarina Hand på Olshammar, att hemmanet hade tagits upp tillsammans med Kråkvattnet och Skyttatorp på kronoallmänningen inom Olshammars frihetsmil. Torpen hade därefter hävdats enligt adliga privilegier av brodern Arvid Hand, som avled av pesten i Riga 1621.

Ykullen hade således tagits upp före 1621 och troligtvis med tillstånd av syskonens moder Virginia Eriksdotter. Fru Catarina ärvde hemmanet efter bröderna Arvid och Erik, vilka båda dog ogifta. Hon var gift med landshövdingen Johan Henriksson Reuter. Hemmanet gick vidare i denna släkt fram till 1685, då det reducerades och infördes i jordeboken.

Ykullen blev i likhet med Kråkvattnet och Skyttatorp en överraskning för tinget i Valla 1683, när man upptäckte torpen. Nu blev Ykullen återtaget och överfört till Undenäs, som därvid måste komplettera sina kyrkohandlingar och ställa in nya stolar i kyrkan. Vi fick därmed en förklaring till, varför torpet inte finns på Kietell Felterius karta 1655. Å andra sidan borde denne ha upptäckt förhållandet. Tiveden var dock den tiden stor, snårig och väglös.

Torparna kände säkert ingen större glädje över det nya. Kyrkvägen fram och åter blev för dessa nu nästan fem mil lång genom oländig terräng.

En änka omtalades i Ykullen 1642. Hon bör ha varit änka efter den Daniel, som kom till synes i en utskrivningslängd för soldater 1627. Han kan då ha varit verksam under en lång följd av år på detta torp med sitt ovanligt höga och dominanta läge i bygden. Troliga dottern Margareta Danielsdotter var född cirka 1625 och vigdes märkligt nog för denna finnbygd med Lars Västgöte, som utgammal och skröplig inte orkade ta sig till tinget 1686. Efter lång tid som daglig tjänare på Olshammar dog han i Ykullen år 1694.

[157] Broberg, sid 62

Vi bör ta till oss benämningen "Västgöte". Nämnde Lars var trots allt inte helt ensam "utsocknes" denna tid på Tiveden. I området bodde även Daniel Smålänning, vilken var särskilt aktiv under Morgonstjärneupproret 1653. Endast dessa personer var dock förlänade hemortsepitet. Ingen finne fick motsvarande tillägnan. Man förstår detta kanske lite bättre, om man inser, att praktiskt taget alla, som slog sig ned i Tivedens ödemarker efter sekelskiftet 1600, var finnar. Att skriva dessa med finnepitet blev då en relativt meningslös sysselsättning. Troligtvis var det dessutom regel, att man i officiella handlingar och med en rik flora av invandrare, undvek att öronmärka människor.

Lars och Margaretas son Daniel vigdes år 1696 med Ingeborg Olofsdotter från Sannerud. Han var av allt att döma en dålig torpare och ställde sig i skuld till den Måns Bryngelsson, som han delade torpet med.

År 1702 löstes Ykullen till skatte med 20 daler silvermynt av en person, som i skattebrevet fick namnet Daniel Jonsson. Detta kan troligtvis ses som en felskrift. Mantalslängden fortsatte nämligen att namnge ägaren som en Larsson.

Margareta Danielsdotter dog 76 år gammal 1701 och var då född cirka 1625. Tiden sammanfaller med Daniels ankomst till torpet. Sonen Daniel Larsson dog 73 år gammal 1732.

Ösjö	Nils, kronolandsbo	1564-71
1388	Töres, skytt fritt från skatt	1597-1616
163 möh	Öde	1606-10
	Olof, kronoskytt, fritt från skatt, hustru	1613-27
	Harald, kronoskytt, hustru Brita Haraldsdtr	1628-66
	Måns, hustru Marit	1658-85
	Bengt Haraldsson, hustru	1663-97
	Svenning Haraldsson	1661-66
	Annika Svensdtr	1670
	Jöns Hindrichsson	1682
	Jöns Stark, soldat, hustru Brita Bengtsdtr	1701
	Olof Bengtsson, hustru 1 Brita Ingemarsdtr	1695-
	2 Ella Arvidsdtr, hon död 1738	-1743
	Lars Bengtsson, hustru	1701-1709

Foto: Gunnar Klippås 1996.

Ösjö var ett gammalt kyrko- och klosterhemman, vilket i samband med reformationen drogs in till kronan och därefter utnyttjades som boställe för kronans skyttar på Tiveden. Kronoskytten Olof hade en son Olof med samma yrke fast bosatt i Sätra. Följande kronoskytt Harald i Ösjö var svåger till Olof i Sätra.

1663 var tragikens år såväl i Ösjö som i Sätra. Av någon anledning hade Olof skytt i Sätra bestämt sig för att röja ryttaren, kornetten och grannen Gabriel Larsson ur vägen. För detta lejde han en lönnmördare vid namn Lars Larsson från Lunnehult i Ryd socken i Kåkinds härad. Denne fick 8 riksdaler av Olof och genomförde dådet. Allt avslöjades emellertid och båda avrättades genom stegling. Även svågern Harald och dennes son Bengt i Ösjö var en tid misstänkta för inblandning i mordet, fängslades och hölls i häkte under rättegången, men friades.

Tre år senare var det slåtter med slåttagille hos Harald i Ösjö. Deltagare var bland andra Svenning och Bengt Haraldssöner i Ösjö, Esbjörn i Häggeboda, Nils i Hult, Erik Svensson i Skomakartorp och Måns i Skallebo. Tillställningen urartade emellertid i vilt slagsmål efter ordväxling mellan en del av de inblandade, och när larmet lagt sig var Nils i Hult ihjälslagen. Vissa av de medverkande tog konsekvenserna av tilldragelsen genom att försvinna från orten, men änkan bad vid rätten om nåd för de skyldiga. Så blev det. De dömdes bara till böter. I gengäld skänkte Svenning i Ösjö änkan en ko och Måns i Skallebo gav henne pengar.

År 1670 blev Annika Svensdotter bestulen på 24 alnar lärft. Hon anlitade Lille Hindrich i Hindrichstorp för att avslöja tjuven, och han utpekade med hjälp av sina Kalevalagåvor Ingrid Nilsdotter på Mon som den skyldiga. Hon nekade, vittnen saknades och rätten förklarade Lille Hindrich uttalande som fantasi och saga.

En dräng Jöns Hindrichsson blev kallad till tinget 1682 för att han varit inblandad i slagsmål. Några år senare vigdes Bengt Haraldssons dotter Brita vid tredingssoldaten[158] Jöns Stark - kanske densamme.

År 1690 vigdes Karin Månsdotter i Ösjö vid Töre Jöransson från Hanefjäll. Fem år senare började de odla upp nybygget Kroksjötorp mellan Sannerud och Kungsbacken.

1690-talets slutår var ödesmålsår i Ösjö. För Ösjö sänktes skatten år 1697 genom att hemmanet förmedlades, det vill säga sänktes från helt till halvt hemman. Detta hjälpte inte. År 1699 angavs Olof Bengtsson vara utfattig. Problemen var en följd av, att ett antal svåra missväxtår med frost, regn och hagel hade drabbat orten. Denna period hade likheter med katastrofen 100 år tidigare, då stora delar av bygden ställdes öde.

Bengt Haraldsson flyttade bort från hemmanet under nödåren och tog i stället upp Ösjönäs, där han dog sjuk och utfattig år 1709. Adolf Johansson, som bodde här vid sekelskiftet 1900, angav att hans förfäder invandrat och upptagit Ösjönäs under 1600-talet.[159]

Att kronobefallningsmannen gärna satte in finnar som skyttar på kronans hemman under hertig och kung Karls tid är tydligt. Kronoskyttarna Olof och Harald i Ösjö kombinerat med kronoskytten Olof i Sätra bär detta signum. När vi sedan konfronteras med deltagarna i slåtterölet hos Harald från Hult, Skallebo, Häggeboda och Skomakartorp med flera, inser vi, att samlingen till denna skörde- och sommarfest var en för finnar gemensam förrättning.

Älgarås

Älgarås kyrka. Teckning: Rickard Wennerblad 1895.
Foto: Gunnar Berggren 1973.

Björkulla	*Matts Finne*	1581-86
1542	Änkan	1587-88
125 möh	Öde	1601-08
	Kiettel	1607-45
	Nils Andersson,, gammal och sjuk -23	1612-28
	Algut Staffansson, hustru Sigrid	1635-46
	"- Ingrid Nilsdtr	1647-84
	Nils Algutsson, f ca -48, hustru Annika Nilsdtr	1670-1709
	Tore Persson, hustru Ingebor Nilsdotter	1641-61
	"- Brita	1663-74

[158] Tre rotar satte tillsammans upp ytterligare en soldat
[159] Skaraborgsbygden, sid 347

Clemet, knekt, ogift	1654-55
Bengt Torsson, f ca -25, hustru	1674-1713
Amund Larsson, knekt fr -74, hustru	1674-95

Foto: Rune Johansson 2004.

Björkulla redovisades inledningsvis i bygdens räkenskaper som två gårdar, vilka åren 1542-52 angavs vara biskops- och därefter kyrkohemman. Åren 1566-76 stod gårdarna öde. Ny brukare blev Måns, som år 1576 tog båda gårdarna med 7 års skattefrihet. Fem år senare övertog Matts Finne en av gårdarna. Han kan då möjligen ha flyttat in från Noltorp i Hova socken.

Vid sekelskiftet 1600 och i anslutning till följande ödesmål bytte gårdarna ofta brukare. Redovisningen av dessa är ej fullständig.

I namnet Algut Staffansson anar man finskt ursprung. Han var född 1603. Nils Algutsson var son till denne och dog 61 år gammal 1709. Båda tjänstgjorde som nämndemän och därvid med viss säkerhet som förtroendemän för bygdens finnar.

Tore eller Töres Persson, som han omväxlande kallades, var son till Per Andersson och Elin i Gastorp. Gastorp har förut nämnts som en central by i tingelaget med anknytning till flera byar med inslag av finnar. Tore var åren 1634-40 bosatt i Bålerud

Clemet tjänstgjorde hos eller avlönades av Algut Staffansson som knekt. Samtidigt fanns en över 60 år gammal Clemet Finne på Noltorp.

I indelningsverket blev Björkulla år 1685 rote nr 126 i Norra Vadsbo kompani av Kunglig Skaraborgs regemente.

Bockerud		
	Olof	1583-
1583	Lars Andersson, knekt, hustru Karin	1622-41
125 möh	Jon Eriksson, knekt	1626-28
	Hans, knekt	1627
	Öde av svår fattigdom	1629
	Joen	1648-49
	Nils Bengtsson Wallman, fältväbel, hustru Marit Eriksdtr	1657-1700
	Styvson/son Erik Algutsson	1685-93
	Lars Eriksson, hustru Elisabet Jonsd, död -35, 82 år gl	1695-1713

Foto: Okänd. Hova-Älgarås nr 1, s 321.

Oluff i Bockerud optt Anno 83. Åker til 5 Skepp, Engh til 4 Sommarlas, haffwer godt Mark och lagln til att opbruka både Åker och Enghmark, haffwer bygdt 6 Huus[160]

Hemmanet skattlades 1587 och framträdde första gången i jordeboken som ett klostertorp år 1611. Detta utnyttjades under 1600-talet som knektboställe.

Korpralen eller från 1683 fältväbeln Nils Bengtsson Wallman fick avsked år 1697 efter 53 års tjänst. Hustru Marit medförde i äktenskapet sonen Erik Algotsson. Hon var av allt att döma en amper kvinna och ofta i konflikt med sin omgivning. År 1661 fick hon plikta 40 mark silvermynt, för att hon hade ”satt Torbjörn i Älgarås i rykte” samt 1662 ytterligare 44 mark, för att hon huggit Torbjörn i läppen med kniv och därutöver orsakat honom tre köttsår.

Sonen och styvsonen Erik låg åren 1667-88 i äktenskapshandel med Bengt Torssons dotter Ingeborg i Björkulla, Älgarås. Ingeborg ville dock avbryta uppgörelsen, sedan hon blivit närmare bekant med Erik, eftersom han saknade tänder, idisslade som ett kreatur samt vara vanvettig. Förlikning träffades 1688, då fästfolken återlämnade sina gåvor.

År 1690 blev fältväbeln bestulen av en lejd soldat, Greels Tomesson, som han hade i sin tjänst. Det stulna värderades till 76 daler 29 ½ öre silvermynt.

Hemmanet togs upp under en tid med stark finsk invandring. Det låg i anslutning till en grupp andra knektehemman, bestående av Stora Lindåsen, Lindåstorpet, Bålerud och Högshult

[160] Södermanlands handlingar 1580:18

på Fägremo vid norra delen av den stora Myrhultamossen. Namnet Olof hade hög frekvens i det finska namnmönstret. Greels Tomesson var säkert finne. En Frans Grelsson Finne var bosatt i Hovet, Undenäs 1626-58.

Bredebolet	Måns	1581-1604
1540	Bengt Månsson, hustru Marit Persdtr	1608-48
145 möh	Nils Staffansson, hustru Gunilla Bengtsdtr	1653-96
	Son Staffan Nilsson, hustru	1695-97
	Töres Bengtsson, hustru Sigrid	1654-58
	Dtr Ingäl Töresdtr	1673
	Son Bengt Töresson, hustru	1685-91
	Nils Persson, ryttare	1657-62
	Jöns Larsson, soldat, hustru	1694-1709
	Per Halvardsson, ryttare, hustru	1697-98

Foto: Sanfred Welin. Hova-Älgarås nr 2, s 91.

Bredebolet var ett gammalt hemman. Namnmönster och yrken under 1600-talet tyder på, att vissa personer på hemmanet denna tid kan ha varit finnättlingar.

Gunilla Bengtsdotter var född i Ebbetorp, Hova. Per Halvardsson kom från och flyttade tillbaka till Lilla Lindåsen, Älgarås.

Ryttaren Nils Persson stämde år 1660 ägarna till Bredebolet och krävde att få tillgång till 1/4 i hemmanet, eftersom han hade rustat för detta i tre år utan ersättning.

Töres Bengtsson kom från Gersebacken. Familjen fick stor spridning.

I indelningsverket fick Bredebolet svara för rote 128 i Vadsbo kompani av Kungl. Skaraborgs regemente.

Bålerud	Lars	1563-1610
1540	Biörn	1582
125 möh	Bengt Persson	1583-1606
	Anders	1604-21
	Måns Bengtsson	1610-21
	Erik Karlsson	1612-15
	Nils Bengtsson, hustru Kerstin Persdtr	1622-58
	Biörn Nilsson	1622-41
	Nils Larsson, nämndeman, hustru Ingeborg Persdtr	1627-56
	Lars Olofsson knekt, hustru Ingiäl Andersdtr	1633-83
	Tore Persson, hustru Ingrid Nilsdtr	1634-40
	Per Biörsson, hustru Ingiell	1641-48
	Bengt Larsson Styre, ryttare, hustru Ingrid	1660-87
	Olof Nilsson, ryttare	1665-97
	Lars Nilsson, ryttare, hustru Kerstin	1668-75
	Erik Eriksson, ryttare	1669-89
	Nils Larsson, ryttare, hustru Kerstin	1675-97

Foto: Rune Johansson 2004.

Lars stod i jordeboken som ägare av Bålerud fram till 1610. Under tiden hade bröderna Bengt och Biör Perssöner växelvis visat sig i tiondelängderna. Biör flyttade troligtvis tidigt från Bålerud till Storhult, där han tog upp ett halvt ödehemman. Hans änka vigdes sedan före 1638 med Nils Larsson, som därefter gifte om sig med Ingeborg Persdtr. Styvbarnsrelationerna mångfaldigades och ägarförhållandena blev komplicerade såväl i Bålerud som i Storhult.

Enligt hertig Karls registrartur den 29 juli 1596 ick Bengt plikta 3 par oxar för uppsatta giller och elguddar.

Anders hade fyra döttrar. Av dessa var Ingiäl gift med Lars Olofsson i Bålerud, Rangella med Bengt Arvidsson i Hova, Kerstin med Nils Eriksson i Äspelunden samt NN med Lars i Åsen.

Måns Bengtsson flyttade år 1622 till det av fadern Bengt Persson tidigt upptagna svedjehemmanet Högshult på Fägremo.

Nils Bengtssons hustru Kerstin kom från Gastorp. Föräldrar var Per Andersson och Elin. Tore Persson hade samma föräldrar. Han flyttade år 1641 med hustru till Björkulla.

Ingeborg Persdotter stämde år 1656 styvsonen, skytten och skogvaktaren Biör Nilsson i Storhult, för att han inte lämnade henne morgongåvan efter hennes avlidne man Nils Larsson. Förlikning träffades fyra år senare, och 1664 sålde Biörn 1/4 av 1/3 i hemmanet till Lars Olofsson. Denna försäljning överklagades år 1671 av Per Olsson, gift med Biörns halvsyster Ingiärd Nilsdotter

Per Biörsson var son till Biör Persson, Olof Nilsson till Nils Bengtsson och Bengt Larsson Styre till Lars Olofsson. Bengt Styres svärfar var Per Larsson Dragon i Stora Lindåsen, för vilken han en tid red som sventjänare[161]. Han hade sönerna Nils och Lars, vilka, för att de vid Binneberg 1710 krävt kronobefallningsmannen Johan Wahrenberg på pengar, dömdes till 40 mark silvermynt i böter, varjämte Lars dömdes till 25 par spö, 3 slag av vardera paret.

Båleruds roll i samband med den finska invandringen är svår att tyda. Om finnanknytning föreligger, bör denna kopplas till bröderna Bengt och Biörn Perssöner, vilka gifta med två systrar framträdde på hemmanet cirka 1580. Eftersom Lars stod fortsatt skriven för hemmanet kan de vara mågar till denne. Invandringen var denna tid intensiv. Relativt snart begärde och fick Bengt även tillstånd att svedja och ta upp Högshult på Fägremo.

Biörn tog upp ett öde Storhult. Hans barn och barnbarn blev skyttar och skogvaktare. Bålerud var därutöver i likhet med så många andra hemman i Älgarås och på Fägremo under lång tid strängt utnyttjad i knekthållet. I indelningsverket 1685 blev Bålerud rote nr 131 i Norra Vadsbo kompani vid Kunglig Skaraborgs regemente.

Finnen var inte bara skogsvan och god tekniker, utan också van vid umbäranden och hade god överlevnadsförmåga. Han kunde således till andra färdigheter även lägga förmågan att vara en god soldat. Detta utnyttjade tongivande bönder och militära myndigheter. Vi kan därför inte utesluta, att flera av 1600-talets åbor i Bålerud hade finsk bakgrund.

Bäserud	Nils, knekt	1627-28
1627	*Sven Verre*, hustru Karin	1634-43
120 möh	Anders, hustru Elin	1644
	Nils, hustru Marit	1647-49
	Per Larsson Dragon, hustru Elin Bengtsdtr	1651-52
	Nils Larsson, hustru Kerstin Larsdtr	1653-74
	Lars Persson, hustru	1678-95
	Marit Börjesdtr, knekthustru	1685-88

Ivar Lundahl anger i "Ortnamnen i Skaraborgs län" att Bäserud i Älgarås från 1601 skulle ha bestått av två klosternybyggen Önna, varav det ena från 1629 kallades Bäserud. De var denna tid införda i jordeboken för Hova socken. Han förlägger samtidigt ett annat klosternybygge Önna upptaget samma år till Finnerödja. Troligtvis är detta en missuppfattning. De två klosterhemmanen Önna hörde säkert hela tiden hemma i Finnerödja och blev därmed helt naturligt införda i Hova jordebok. Bäserud i Älgarås bör vara av senare datum och kan vara upptaget av knekten Nils. Bäserud i Älgarås var troligtvis aldrig intaget i jordeboken för Hova. Topografiska kartan 9 E Askersund NV reviderad år 1973 kallade hemmanen i Finnerödja Stora Ön respektive Lilla Ön.

Sven Verre inledde troligen sin knektebana vid Gersebacken i Älgarås 1624. År 1628 var han skriven på Jacob Lencks kompani utan angiven boplats. Han kan redan då ha fått tillgång till Bäserud som boställe. Från 1634 stod han dock bokförd på Bäserud, vilket han

[161] Ryttare som red för en rusthållare

disponerade fritt från skatt. År 1643 fanns en soldathustru Karin, "vars man var på Togh", skriven på hemmanet. Hon kan ha varit Verres hustru. En sista uppgift om Sven Verre följde år 1654 vid Kärratorpet eller Kärret i Hova.

Släkten Verre hade finskt ursprung (se Kärret, Hova).

Per Larsson Dragon bodde en kort tid på Bäserud. Han flyttade år 1653 till Stora Lindåsen i Älgarås.

Gerse-	Anders, knekt	1600-02
backen	Öde, känt under kronan -05	1603-08
1540	Anders Svensson, knekt	1612-28
150 möh	Simon	1613
	Sven Verre, knekt	1618-28
	Töres	1628-32
	Thomas	1630
	Jon, löst från kronan	1631-35
	Bengt, hustru Elin	1634-37
	Änkan Elin, son Arvid, dtr Ingefrid	1640-45
	Arvid, hustru Ingebor	1644-45
	Kiettel Töresson, ryttare, hustru Ingegärd	1651-58
	Bengt Töresson, hustru Marit	1655-85
	Anders Persson, ryttare, hustru Ingiell	1655-58
	Töres Bengtsson, hustru Ingebor	1671-72
	Erik Eriksson, knekt, lejd av Bengt Töresson	1671-89
	Lars Bengtsson, hustru	1680-1712
	Anders Olsson	-1689

Foto: Rune Johansson 2004.

Gersebacken var ett gammalt skattehemman, som efter ödesmål under bygdens svåra år övergick i kronans ägo 1605. Hemmanet användes därefter som knekt- och ryttarboställe.

Sven Verre flyttade cirka 1634 till Bäserud och 1654 till Kärret i Hova socken.

Kiettel Töresson var före 1658 ryttare vid Östgöta kavalleri. Detta år blev han hemförlovad och flyttade över sockengränsen till Närlunda, Undenäs, där han vigdes med änkan. Han blev senare förordnad till nämndeman. Kiettel hade minst fem syskon. Enligt fastebrev den 7 november 1673 löste han brodern Arvid i Skeppshult, Undenäs, och systern Ingrid i Lefsäng, Fredsberg, samtidigt som brodern Bengt i Gersebacken löste systrarna Ingäl i Bredebolet och Kerstin i Sannerud, Tived. Kiettel och Bengt blev därigenom ägare till hela Gersebacken.

Hemmanet hade dock i ett föregående led ägts av en Jon Persson, vilken efter att ha lägrat sin ”währsyster” (svägerska) sett sig föranlåten att rymma ur riket. En dotterson till Jon, Anders Olsson i Gersebacken, gifte sig år 1689 med Kerstin Arvidsdotter i Hindrichstorp. Paret flyttade samma år till Trösslingtorp. Strax därefter anlitade Anders finnen Michel Arvidsson i Myrhult som fullmäktig för att få tillgång till sin del i hemmanet. Han dog dock 1700. Om han då var förlikt med släkten framgick inte. Inblandningen av Michel, kopplingarna till finnhemman i Tived samt motsvarande anknytning till liknande hemman i Undenäs tyder på, att personerna i denna härva var förenade med finngener.

Habelsbol	Gunnar	1581-1604
1540	Öde	1603-04
135 möh	Ingvall/Ingvar, hustru	1604-45
	Gunnar Töresson, hustru Elin Larsdtr	1638-58
	Töres Larsson, ryttare, hustru Karin Ingvallsdtr	1644-68
	Per Svensson, ryttare	1663-79
	Jon Persson, hustru Karin Biörsdtr	1668-1720
	Bengt Torstensson, hustru Marit	1669-82

Olof Månsson, hustru	1682-98
Per Siggesson, död -16,79 år gl	1712-16

Foto: Rune Johansson 2004.

Habelsbol var ett gammalt hemman. Töres Larsson och Per Svensson var ryttare vid Östgöta kavalleriregemente för Ingvalls hemman i byn.

Jon Persson var född i Högshult, Finnerödja cirka 1630 och dog 90 år gammal 1720. Han berättade, att hans morfar Sigge Svensson hade tagit upp Västansjö i Finnerödja. I unga år hade Jon hjälpt sina mostrar att flytta, när Conrad Falkenberg drev bort dem från hemmanet och överlät detta på Olof Jonsson i Hässleberg.

Jon angav även, att han var svåger med Bartel Andersson i Högshult, Finnerödja. Bartel var gift med Jons syster Ingeborg. Jons hustru Karin dog 67 år gammal 1712.

Jon och Karin kom i tvist med sin måg Johan Töresson från Högshult, när deras dotter dog 1702. De hann även uppleva den vidlyftige svärsonens inbrott i Älgarås kyrka år 1710. Han dog av pest i Lidköpings kronohäkte samma år.

Bengt Torstensson flyttade in till Habelsbol från Kråksjöhult.

Länkarna från Habelsbol till Högshult i Älgarås samt till Högshult och Västansjö i Finnerödja antyder att vissa åbor kan ha haft finsk bakgrund.

Högshult	Bengt Persson	1590-
1593	Östen Eskilsson	1601-22
130 möh	Måns Bengtsson, hustru 1 Kerstin	1622-42
	"- 2 Ingebor	1645-59
	Jon Månsson, knekt	1624-28
	Per Månsson	1636-40
	Töres Larsson, hustru Ingebor	1659-88
	Gabriel Töresson, hustru Margareta Jöransdtr	1681-1715
	Per, hustru	1687-95
	Per Olofsson Lindåhs, trumslagare, hustru	1683-1700

Foto: Rune Johansson 2004.

Högshult förekom första gången i en hjälpskattelängd år 1601. Denna skatt betalades av alla ofrälse hushåll, inkluderat bondsöner, husmän och hantverkare med 1/50 av förmögenheten i metall, pengar och boskap. Undantagna var endast knektar och ryttare.

Fram till år 1628 redovisades Högshult sporadiskt och som en tomt. Åbo var Östen Eskilsson fram till 1622. Därefter övertog egentlige ägaren Måns Bengtsson ansvaret, samtidigt som det av kronan började utnyttjas i knekthållet.

Måns Bengtsson var född cirka 1590 i Bålerud. Fader Bengt och dennes bror Biör förekom i tiondelängderna i Bålerud från 1582. Trolige svärfadern Lars stod dock som ägare till hemmanet fram till 1604. Högshult togs denna tid upp som en nyodling av Bengt i syfte att få tillgång till svedjefall på den stora allmänningen Fägremo. Högshult låg svedjevänligt på en höjd i anslutning till Myrhults stora mosse. Domboken berättar:

> En gammal och blind man Måns Bengtsson i Högshult gaf tillkenna att be:te torp är på Cronones Skog av hans fader sal. Bengt Persson av stubbe och skogsrot först upptaget. Därefter Östen Eskilsson som bodde där i många år.[162]

Måns sålde sitt ärvda "stubbabrott" till Töres Larsson från Hajstorp i Fredsbergs socken år 1659 för 109 daler kopparmynt. Töres hade tidigare varit "hofman" eller ryttare för Jerneberg i Fredsbergs socken samt för Bålerud i Älgarås. Töres barn och barnbarn figurerade ofta i Hova dombok. Följande kan ses som exempel på detta.

---

[162] Hova dombok den 18 februari 1656

År 1681 blev sonen Gabriel i egenskap av "Lösdrifware och sielfskriven" uttagen och inskriven som knekt. Han återfanns dock inte i rullorna, vilket kan tolkas som att han blivit frikänd från anklagelsen eller att han lyckats leja någon annan i sitt ställe.

Några veckor före jul år 1699 anklagades Töres son Lars för att ha stulit fläsk och bröd mm ur en bod i Boda, Fredsberg. Han erkände stölden.

År 1702 stämdes Gabriel av garvarmästarna i Mariestad, för att han som "bönhas" utan behörighet hade ägnat sig åt deras yrke. Följden blev att hans redskap och arbete i form av beredda hudar togs i beslag, att han förbjöds fortsätta bönhaseriet samt dessutom ålades plikta 16 daler silvermynt.

En tredje son, Johan, var en av fyra tjuvar, som år 1710 bröt sig in i Älgarås kyrka och tog hand om dess kollektkassa mm. Han vägrade enständigt till dådet, men straffet uteblev inte. Han dog av pest i Lidköpings kronohäkte under rannsakningen samma år.

En dotter Britta var gift med ryttaren och rusthållaren Nils Svensson Dragon på Stora Lindåsen i Älgarås. Makarna slogs såväl med grannar som inbördes. Trots ett flertal kyrkliga förlikningsförsök, såväl av sockenpräst som domkapitel, lämnade Brita hus och familj, vägrade återvända och begärde skilsmässa. Detta var sensation i bygden denna tid.

År 1724 framgick av domboken att en "Norsk deserteur" lägrat ryttarhustrun Sara Gabrielsdotter i Högshult. Familjen höll sig således påfallande ofta utanför såväl lagens som anständighetens ramar.

Östen Eskilsson kan ha varit finne, även om han inte var skogsfinne. Namnen Lars, Per, Johan, Gabriel och Jöran bars ofta av finnar. Att stubbarättsinnehavaren med anknytning till Bålerud hade samma ursprung känns troligt. Tidpunkten för bröderna Perssons ankomst till Bålerud passar tidsmässigt väl in i den första finska invandringsvågen.

Högshult var säreget även på annat sätt. Byns Långmosse utgör nämligen urhem för den sällsynta pelaraspen ”Populus tremula erecta”.

Pelararaspar vid Högshults skola. Foto: Gunnar Berggren 1955.

Kråksjöhult	Olof	1601-10
1593	Öde	1604-08
120 möh	Anders	1612-29
	Anders Petri, kyrkoherde Hova	1629-
	Olof, hustru Margareta	1642-44
	Anders, hustru Marit	1645-49
	Bengt Torstensson, hustru Marit Olofsdtr	1651-69
	Olof Olofsson, hustru Kerstin Andersdtr	1669-91
	Michel Persson, hustru	1683-86

Kråksjöhult togs upp av en Olof under de år vid sekelskiftet 1600, då den finska invandringen var som mest intensiv. Vi har skäl misstänka, att Olof var finne.

Hemmanet stod i jordeboken år 1600 som ett skattetorp. Trots ödesmål åren 1604-08 kunde Anders lösa torpet. Detta behöll sin skattestatus fram till 1629. Samma år sålde Anders barn Per, Sven, Ingeborg, Elin och Ingrid hemmanet till kyrkoherden Anders Petri i Hova.

Bengt Torstensson var år 1671 bosatt i Habelsbol. Domboken berättade då, att han tidigare bott i Kråksjöhult i 18 år, och under denna tid fullständigt ”nederött” hemmanet. Olof Olofsson fick därmed ett drygt arbete att återställa Kråksjöhult i brukbart skick.

Enligt brev från drottning Kristina 20 augusti 1653 skulle Kråksjöhult användas för förbättring av Prästebolet i Hova. Detta skulle dock inte gälla längre än under prosten Sven Corylanders och dennes hustrus livstid. Denna ändades 1695. Dessförinnan hade prosten brukat halva hemmanet.

Olof Olofsson köpte halva Håkanskila, Hova år 1686. Tio år senare sålde han ¼ i detta hemman till sin måg Lars Andersson.

Lillhult	Anders	1583-1600
1541	Änkan	1601-03
125 möh	Öde	1603-05
	Nils, nämndeman	1606-35
	Peder Jonsson, knekt	1620-28
	Lars Jonsson, knekt	1623-24
	Jon Bengtsson, knekt	1627
	Nils Larsson, skytt, fritt från skatt	1628-39
	Kiättel Nilsson, hustru Ingebor Hansdtr	1637-66
	Nils Nilsson, knekt, hustru Marit	1638-48
	Erik Andersson, f ca -14, hustru Elin Nilsdtr	1649-60
	”- Sigrin	1661-67
	”- edgångsman, hustru Elisabeth Bengtsdtr	1668-91
	Nils Eriksson, hustru Ingebor	1667-79
	Jon Töresson, knekt, lejd av Nils Eriksson	1670-74
	Bengt Bengtsson, knekt, hustru Ingrid Persdtr	1680-97
	Olof Ravelsson, profoss, hustru Brita Persdtr	1686-99

Lillhult var ett av de äldre hemmanen på Fägremo. Det ställdes öde efter sekelskiftet 1600, kom i kronans ägo och användes därefter av denna för knekthållet. När indelningsverket inrättades år 1685 blev det anslaget som boställe för profossen[163] i Norra Vadsbo kompani.

Erik Andersson var edgångsman för den för stölder misstänkte Olof Bengtsson i Bondetorp år 1679. Olof Bengtsson liksom flertalet edgångsmän var säkra finnättlingar. Därmed bör även Erik i Lillhult ha tillhört samma kategori. Han var cirka 70 år gammal 1684.

Det täta bytet av knektar under krigsåren, visar att bidragen från Lillhult hade kort livslängd på slagfälten. Finnar och finnättlingar var säkert väl företrädda bland dessa.

Lindåsen	Nils	1601-31
Lilla	Per Nilsson, knekt, rymt i Wismar -36, hustru Ingegärd	1636-39
1593	Nils skytt, f ca 1590, hustru Karin Persdtr,	1640-73
125 möh	Son Per Nilsson, hustru Marit	1659-75
	Son Bryngel Nilsson, hustru Marit	1653-68
	Tåbbe Torbjörnsson, ryttare, korpral	1647
	Olof Nilsson Lindås, rustmästare, hustru Ingebor	1648-91
	Halvard Persson, hustru Ingeborg Nilsdtr	1660-95
	Mattis Halvardsson, hustru	1683-85
	Per Halvardsson, ryttare, hustru	1690-1749

Foto: Rune Johansson 2004.

Lilla Lindåsen eller Lindåstorpet var ”Arv och eget”, vilket innebar, att det var hertig Karl, som via sin fogde, bestämde torpets öde. Det togs upp före år 1600 under ett skede med stark invandring i en av krig och missväxt hårt härjad bygd. Att torpet togs upp av en finne känns närmast självklart. Liksom andra ”Arv och eget-hemman” utnyttjades det för knekthållet.

Per Halvardsson var 1697-98 bosatt i Bredebolet.

Lindåsen	Börje, öde	1580-81
Stora	Erik	1583-87
1389	Anders, knekt	1600-09
125 möh	Måns	1612-31

[163] befäl med ansvar för häkte och bestraffning samt att ordningen upprätthölls vid kompaniet

Nils, skytt, hustru Gunnel, fritt från skatt	1639-49
Ambiörn Andersson, hustru Karin Larsdtr	1651-75
Per Larsson Dragon, hustru Elin Bengtsdtr	1653-91
Måg Bengt Larsson Styre, sventjänare, hustru Karin Persdtr	1664-74
Olof Bengtsson, hustru Elin Persdtr	1678-1702
Nils Svensson Dragon, hustru Brita Töresdtr	1675-1739

Stora Lindåsen var ett gammalt biskops- eller kyrkohemman. I samband med reformationen överfördes det till kungligt ”Arv och eget”, där det återfanns åtminstone fram till 1624.

Dragonerna Per Larsson och Nils Svensson red för Östgöta kavalleriregemente. Per flyttade in från Bäserud. Han och Ambiörn disponerade från början en halv gård vardera i hemmanet. Pers måg Bengt Larsson var född i Bålerud, dit han återvände efter att en tid ha ridit som sventjänare för sin svärfader.

Nils Svensson blev tilldelad Lindåsen, då han tjänstgjorde som ryttare i Tyskland. Från början red han själv för hemmanet. När den möjligheten upphörde i samband med indelningsverket 1685, blev han rusthållare med ansvar för häst och sventjänare. Jonas Staffansson från Myrhult tjänstgjorde en tid i denna befattning.

Nils Dragons hustru Brita var dotter till ”hofmannen” eller ryttaren Töres Larsson och Ingebor i Högshult, en familj, som åstadkom åtskillig oreda i bygden. Nils dog 94 år gammal 1739 och var då född cirka 1645.

Stora Lindåsen var väl försett med skyttar och knektar samt genom knekttjänstgöring och giften nära knutet till Bålerud och Högshult. Man kan, bl a med hänvisning till hemmanets ägare, räkna med, att det bland hemmanets åbor döljer sig ett antal finnättlingar.

Myrhult	Arvid	1580-1628
1540	Anders Staffansson, hustru Karin	1612-58
130 möh	Olof Andersson, ryttare, död i Kluge	1624-42
	Anders Töresson, ryttare	1628-29
	Per Andersson, hustru Ingiäl Andersdtr	1642-91
	Anders Larsson, hustru Kerstin Andersdtr	1648-69
	Son Staffan Persson	1665-69
	Olof Larsson, knekt, hem fr Polen -62	1646-82
	Michel Arvidsson, finne, hustru 1 Sigrid Persdtr	1676-1694
	”- 2 Annika Larsdtr	1695-1731
	Olof Olofsson, knekt	1679-86
	Hindrich Michelsson, hustru Margareta Persdtr	1683-1773
	Lars Jonsson, knekt	1686-1709

Foto: Gunnar Berggren 1955.

Myrhult var ett gammalt skattehemman på Fägremo, vilket under 1500-talet undgick det ödesmål, som drabbade många andra hemman i bygden. Under 1600-talet utnyttjades det ofta i knekthållet. I indelningsverket 1685 blev det intaget som rote nr 130 vid Norra Vadsbo kompani i Kunglig Skaraborgs regemente.

Arvid angavs som gammal i räkenskaperna år 1622 och fem år senare sålde han 1/4 av sin arvejord i Bråta till trolige brorsonen Sven Segolson i denna by.

Anders Staffansson var trolig måg till företrädaren och angavs över 60 år gammal 1641. Mågen Per Andersson kom från Gastorp, där han hade bröderna Sven och Lars. Per Andersson och Ingiäl fick barnen Staffan, Sigrid och Marit. Staffan dog tidigt, men efterlämnade en son Jonas, som en tid var sventjänare åt Nils Svensson Dragon på Stora Lindåsen i Älgarås.

Michel Arvidsson flyttade in som ryttare till Myrhult vid 40 års ålder år 1676. Han kan ha varit född i Tived. År 1707 anklagade han nämligen Anders Larsson i Ämtatorp och Erik Hindrichsson i Skyttatorp, för att de hade huggit sönder redskap för honom i Holmsjötorp. Ett år senare gick han i borgen för Jöran Persson och dennes hustru Elin, då de köpte detta hemman. I förhållande till Myrhult låg Holmsjötorp 2½ mil avlägset och med sjön Unden som mellan-

liggande barriär. Jöran Persson och Elin var födda 1652 respektive 1654, eller cirka 15 år yngre än Michel. Släktskap torde föreligga, och Elin kan ha varit en yngre syster till Michel.

Michel blev även engagerad av Anders Olsson i Trösslingtorp, Tived år 1693. Han utsågs då som fullmäktig i ett mål, där Anders krävde tillgång till en arvspart efter morfadern i Gersebacken. Ett arv, som släktingar till Anders, hade tillägnat sig.

Michels första hustru, Sigrid, var dotter till Per Andersson i Myrhult. Michel fick överta svärfaderns arvedel i Gastorp och försökte med denna som murbräcka kila sig in bland farbröderna. Han flyttade in och var bosatt i Gastorp åren 1679-85, men misslyckades i sina föresatser och fick återvända till Myrhult.

Michel hade förutom sonen Hindrich ytterligare fem barn, varav två i första giftet. Som dopvittnen för Michels barn framträdde Påvel i Brännhult, Undenäs (1689) och Anders Påvelsson i Riksberg (1701). De var ättlingar till finnen Hindrich Andersson vid Kavlebron.

Myrhult har tydlig finnanknytning. Märkligt var dock att Michel Arvidssons ursprung blev avslöjat först efter hans död trots att han under sin livstid varit ovanligt aktiv vid tingen i Hova. I Älgarås dödbok kunde man år 1733 - två år efter Michels död - läsa:

"inhyses hustrun Annika Larsdotter, finnens efterlefderska från Myrhult 70 åhr".

Pjungserud	Per	1581-1600
1540	Öde	1601-06
145 möh	Per Persson, gammal 1622	1606-39
	Lars	1623-27
	Anund Larsson, nämndeman 1653-73, hustru Kerstin	1628-77
	Lars, knekt, hustru Kerstin	1646-54
	Jon, knekt, hustru Karin	1651-55
	Måns Persson, hustru Kerstin	1655-87
	Anders Bengtsson, hustru Karin	1669-1702
	Per Persson, knekt, lejd av Anders Bengtsson	1674-94
	Nils Eriksson, knekt, hustru Annika	1694-1709

Pjungserud var ett gammalt skattehemman. Att det stod öde efter sekelskiftet kan ha berott på oförmåga att betala hemmanets skatt. Det blev dock inte överfört i kronans ägo. Ägaren lyckades troligtvis betala skatten och därmed återlösa hemmanet.

Per Persson fick böta 42 daler silvermynt för olaga älgjakt år 1617. Fem år senare blev Per Persson i Pjungserud och Olof i Kleven, Lyrestad bestulna på engelska kjortlar, handskar, silverbälten och silverkedjor av stortjuven Svenning i Rogstorp, Lyrestad. Vad av detta som kom från Pjungserud framgick inte av protokollet.[164]

Trots vanligt förekommande finska namn är det osäkert om finnar fått tillgång till Pjungserud i annan omfattning än som soldater. I indelningsverket blev Pjungserud från år 1685 rote nr 127 i Norra Vadsbo kompani vid Kunglig Skaraborgs regemente.

Segolstorp	Öde	1566-78
1542	Bengt	1576-89
125 möh	Nils	1601-02
	Nils Olsson, knekt, hustru Ingeborg	1601-48
	Öde	1603-07
	Erik	1631-39
	Clemet, hustru Ingeborg	1648-51
	Olof Andersson	1654-75
	Anders Andersson, hustru NN Mattsdtr	1670-90
	Bengt, edgångsman	1679-80
	Nils Eriksson, hustru Ingeborg Göstasdtr	1681-1721

[164] Hova-Älgarås, del 3, sid 31

	Michel Bondesson, hustru Karin Nilsdotter	1692-1715

Namnet Segolstorp berättar, att det var en Segol, som tog upp hemmanet. Årtalet visar, att namnet Segol i detta fall var svenskt och ger därmed bidrag till den diskussion, som tidigare förts i anslutning till Bråta. Se även Lilla Grönehög i Lyrestad.

En Clemet finne brukade Finnkila 1613-42 och Noltorp 1652-1656. Den Clemet, som flyttade in till Noltorp, redovisades 1653 som en 63 år gammal änkling. Det kan vara samme Clemet, som från Finnkila via Segolstorp flyttat till Noltorp. I Segolstorp bör han ha varit gift med änkan Ingeborg efter företrädaren Nils Olsson.

Anders Andersson sålde år 1670 hemmanet Anderstorp, Hova, tillsammans med Nils Mattsson i Anderstorp och Anders Eriksson i Storhult till friherrinnan Fru Elsa Kruus. Säljarna var svågrar och Anderstorp arv efter Matts Nilsson. Fru Elsa var änka efter Christer Bonde och därmed ägare till Laihela friherrskap i Finland. Detta förklarar Fruns intresse för det lilla torpet.

År 1679 var Bengt en av 11 laggärdmän för Olof Bengtsson i Bondetorp, då denne var anklagad för stölder från Nils i Ebbetorp och Anders i Ingelstorp. Olof var svåger med finnättlingen och stortjuven Anders Bengtsson i Kvarnbolet, Finnerödja, och själv trolig finnättling. Bengt i Segolstorp bör då ha haft samma ursprung. Bengts vidare öden är okända.

Michel Bondesson var född i Gastorp år 1659 som son till Bonde Persson och Ingrid Larsdotter. Gastorps förbindelser med finnhemman i bygden är förut omvittnat.

Spigården	Erik	1625-
1625	Jon	1627
145 möh	Per Månsson	1640
	Anders Svensson	1645-55
	Öde	1655-75
	Johan Månsson, skogvaktare, skytt, hustru Karin	1676-1719

Foto: Okänd 1911. Hova-Älgarås nr 1, s 350.

Johan Månsson fick fullmakt av jägmästaren Erik Hård att ta upp ett öde Spigården, beläget mellan allmänningen Fägremo och Pjungseruds enskilda mark. Torpet var från början upptaget som ”stubbabrott” av en Erik genom jägmästaren Erik Krabbes medverkan. Det blev sedan sålt till Per Månsson i Högshult, vilken i sin tur sålde torpet till Anders Svensson. På grund av fattigdom ställde denne Spigården öde i 20 år, innan Johan Månsson fick tillstånd, att ta upp hemmanet på nytt.

En Jon i Spigården omtalades i Hova dombok år 1627 som fullmäktig för Arvid i Myrhult, då denne sålde en broderpart i Bråta, Hova.

Johan Månsson var var son till Måns Larsson i Älgarås och hade bröderna Lars och Carl i detta hemman. Han var kronans skytt. År 1683 sköt han 4 gamla och 6 unga vargar, 1695 6 unga vargar, 1708 en björn och 1713 3 vargungar. Han dog 78 år gammal 1719.

Erik var ett förekommande finskt namn. Detta i kombination med tidpunkten då hemmanet togs upp och att Spigården utnyttjades som skogvaktarboställe, tyder på att flera aktörer på detta hemman kan eller bör ha varit finnättlingar.

Åsen	Per	1601-07
1593	Olof, knekt	1606-29
125 möh	Nils, knekt, på tåg -17-18	1612-21
	Anders Olofsson, hustru Kerstin (Ersdtr)	1622-47
	Änkan Kerstin (Ersdtr), son Erik	1648-49
	Lars, hustru Kerstin Ersdtr, dtr Anna, söner Sven och Olof	1650-71
	Per Olofsson, knekt för Måns i Kullen, Hova	1663-1704
	Olof Andersson, edgångsman, sockenskräddare, nämndeman	1664-1703
	Olof Olofsson, knekt, dragon	1669-95
	Lars Nilsson, knekt	1678-91

Åsen stod som ett skattetorp i jordeboken år 1600. Tiden var hård med krig, missväxt och pest. Många hemman stod öde. Samma tid togs även Högshult, Kråksjöhult och Lilla Lindåsen upp på Fägremo. Lindåsen var ”Arv och eget”. Vi har skäl misstänka att hertig Karl påverkat sin fogde att ta upp de nya torpen med hjälp av finnar. Namnmönster och yrken stöder att Åsen var del i en sådan utveckling.

År 1634 sålde knekten Nils Olofsson i Segolstorp sin och faderns arvsrätt i Åsen till brodern Anders Olofsson. Skräddaren Olof Andersson var trolig son till denne Anders.

År 1664 var Olof Andersson edgångsman för Tohl i Kyrkhävden, Finnerödja. Tohl lyckades vid detta tillfälle med tolv-mannaed fria sig för anklagelse om lägersmål med pigan Anna Olofsdotter i Brynterud. Bygdens finnar var väl företrädda i denna edgång.

Olof Andersson var förordnad som nämndeman år 1682-98 och var då en trolig företrädare för ortens finnar.

År 1693 köpte Olof sina syskons andelar i Åsen för 18 daler silvermynt. Därigenom kom hemmanet att kvarstå i släktens ägo åtminstone från Olof knekt 1606 till Olof dragon 1695.

Älgarås	Anders, ryttare	1600-22
1540	Michel, ryttare	1613-32
120 möh	Anders Jonsson, hustru Marit Persdtr	1629-55
	Måns Larsson, hustru Kerstin Algutsdtr	1629-60
	Son Nils Månsson, knekt	1646-75
	Algut, ryttare, hustru Ingrid	1634-42
	Änkan Ingrid	1644-47
	Torbjörn Algutsson, hustru Sisella Bengtsdtr	1640-70
	Lars Algutsson, hustru Brita	1653-56
	"- hustru Ingeborg	1658-91
	Sven Svensson, ryttare, hustru Ingrid Algutsdtr	1653-56
	Son Anders Svensson, ryttare, hustru Kerstin Larsdtr	1653-63
	Per Nilsson, knekt, hustru Kerstin	1655-70
	Ambiörn, hustru Karin	1664-94
	Michel Persson, hustru	1680-81

Kronohemmanet Mellangården. Foto: Författaren 1997.

Älgarås nämndes först i samband med den historiska och svekfyllda tilldragelse, då den svenske kungen Sverker Karlsson år 1205 lät mörda tre av företrädaren Knut Erikssons söner på denna plats. En av sönerna klarade sig, flydde till Norge, återkom och besegrade Sverker först vid Lena, senare vid Gestrilen och blev därefter själv kung som Erik Knutsson 1208-16.

År 1540 fanns tre hemman i Älgarås by - ett skatte-, ett kyrko- och ett klosterhemman. Det senare av dessa omvandlades vid sekelskiftet 1600 till kronohemman. Detta kom att användas i knekthållet som boställe för ryttare eller "hofmän", som de ofta kallades denna tid.

År 1626 omtalades en av dessa hovmän på följande sätt:

> "Michil i Elgerås en gammal ryttare har frihet i sin och sin hustrus livstid på vissa och ovissa persedlar. Där på H: K: M:ts brev den 9 Septemb. 1626".[165]

Skrivningen visar att ”Överheten” inte alltid glömde bort de ofta illa medfarna människor, som den hade tvingat ut i krig under svenska fanor på Europas slagfält.

Redovisningen av åbor, brukare och knektar på Älgarås tre hemman är ofullständig i förteckningen ovan. Namnen Michel och Algut, professionen ryttare samt tidpunkten vid sekelskiftet 1600 gör, att dessa torde ha varit finnar. Det kan finnas flera.

[165] Västergötlands handlingar. Vadsbo härad 1626:13

HYLLNING TILL HEMBYGDEN

Här ligger bygden vid Tivedens skogar
Hävdernas runor förtälja dess namn
Vildmarken brutits av järnsmidda plogar
Än skymtar slumrande myrarnas famn
Ser du, hur slätten har öppnat sitt öga,
räcker mot skogen sin vänliga hand,
sjöar, som spegla det blånande höga,
åsar, som draga kring bygden sitt band?

Templet sig reser på åsbrinkens hjässa,
timrat av gudsmän i fornkristen tid.
Runmärkta klockan har kallat till mässa,
kallat till bön och de de döda till frid.
Skälvande händer här höjs mot det höga
i tider av ofred, av hunger och pest.
Rik eller fattig betydde då föga,
Hjälp här man sökte båd olärd och präst.

Bäckarna porla i skogarnas gömma
Tjädrarna spela vid kolbottnens rund
Sjö uti sjö sina källor syns tömma
Flyttblocken strandat på urbergets grund
Doft av violer dig möter i dungen,
Sipporna drömma i björkarnas skygd
Flammande glöder blommande ljungen,
Skira konvaljer bekransa din bygd

Idoga händer här röjde och sådde
på stenbunden mark, och jorden dem gav
skördar att bärga, men nöd ändock rådde,
ty brödet ej räckte att mättas utav.
Dock, åkrarna växte och stenarna brötos
och murarna lades kring gärden och gård
Med fastare grepp nu händerna knötos
kring spade och spett. Den kampen blev hård.

Gammal är bygden, sen uråldra tider
Stenåldersmannen här reste sin vård
Hävderna tala om blodiga strider,
Mordbrand och dråp uppå konungens gård.
Tappert de kämpade,älgaråsmännen,
vågade liv för sin kung och sitt land.
Hård emot fienden, mild emot vännen,
Detta var plikten, som skoningslös band.

Nu vaja för vinden de mognande skördar,
nu ladorna fyllas av doftande hö!
Man fädernas minne med tacksamhet vördar
De format den bygd, som icke skall dö.
Så vandra då släkte fram på din bana,
Föröka det arv, som dig fäderna gett!
Giv hela din gärning, dig själv, och vi ana,
Att aldrig en fagrare hembygd du sett!

Tillägnad Älgaråsbygden 1948

O s c a r H a g m a n

Lyrestad

Lyrestad kyrka. Peringskölds Monumenta Sueo. Gothorum, 1671. Kungliga biblioteket.
Foto: Lena Gribing 2004.

Backa	Öde	1579
1540	Anund	1581-87
75 möh	Henning	1583
	Olof	1588-89
	Lars	1601-14
	Halvt öde	1604-13
	Anders	1613-20
	Ambjörn Larsson, hustru Kerstin	1621-42
	Påvel Andersson, nyskriven knekt	1627
	Lars Ambjörnsson, hustru Ingiel Andersdtr	1640-92
	Anders Ambjörnsson, änk, g m änk Ingrid Jonsdtr	1656-58
	Anders Ambjörnsson	1682-87

Backa var en gammal by med två gårdar. En av dessa stod öde efter de svåra åren vid inledningen till 1600-talet. Byn undgick dock frälsets uppköp av börds- och skatterätt.

Anders Ambjörnsson var trolig son till Ambjörn Anstensson i Böckersboda. Han flyttade in till Backa cirka 1656. Som änkling vigdes han år 1658 med änkan Ingrid Jonsdotter i Boåsen. Han var därefter bosatt på Boåsen fram till 1682, då han återvände till Backa.

Per Michelsson i Intakan i Fredsbergs socken stämde år 1698 sina svågrar Ambjörn Larsson i Haddeboda, Björkäng, samt Olof Larsson i Rud å sin hustru Ingeborg Larsdotters vägnar för att få inbörda ¼ i Backa. Svärfadern Lars Ambjörnsson hade ägt gården, som sedan gått i arv till dennes två söner och tre döttrar. Per Michelsson hade förut löst två systerlotter i gården av sina svågrar Lars Jönsson i Söråsen, Fredsberg, och Nils Jonsson i Backa. Nu fick han tingsrättens tillstånd att inbörda sin begärda ¼ i gården. Olof Larsson i Rud hade tidigare löst sin mor Ingiel Andersdotter och ägde den andra ¼.

Påvel, Lars, Olof, Michel och Per var vanliga finska namn. Hemmanet kan under ödesåren ha övergått till finska brukare.

Blomster-	Nils Andersson, död -37, hustru Ingärd Larsdtr, död -53	1624-53
hult	Lars Nilsson, död -50, hustru Ingrid Eriksdtr	1634-50
1615	Jon Nilsson, död -79, hustru Estrid Segolsdtr, död -81	1639-81
75 möh	Lars Jonsson, f -57, död -03	1657-1703
	Olof Persson, hustru Karin Jonsdtr, död -71	1669-71
	Erik, hustru	1679-93

Foto: Rune Johansson 2004.

Blomsterhult togs upp på Bröten relativt nära sockengränsen mellan Lyrestad och Amnehärad. Enligt domboken begärde Nils Andersson år 1625 ”laga syn på det hemman han tagit upp och bebyggt”. Nils kan då ha flyttat in från Slättevalla där en Nils Andersson var bosatt åren 1607-24. Dessa år kan Nils då ha nyttjat för att röja och bygga upp hemmanet.

Året 1607 låg i anslutning till de år då pesten rasade i bygden och bara liemannen hade god skörd. Slättevalla fick detta år nya brukare på samtliga fyra gårdar. Ingen Anders fanns i byn i föregående led, vilket kan innebära, att Nils var invandrare.

Samma tid som Blomsterhult fick laga syn, togs även Tattertorp, Lövåsen, Torkelsvik, Otterbäcken, Lillhult, Näset, Kleven och Mobäcken upp på Bröten. Flertalet av dessa togs upp av finska invandrare. Samma förhållande kan då gälla även för Blomsterhult. De namn som förekom vid detta hemman har alla höga lägen i det finska namnmönstret. Nils var diminutiv av Nikolaus, vilket var ett väl frekventerat namn i Östeuropa under medeltid.

Kung Karls ande svävade starkt över Bröten. Den kronofogde (se Näset), som lämnat Nils tillstånd att ta upp hemmanet kände detta. Så gjorde även tingsrätten, som denna tid leddes av kung Karls troman, Bo Ribbing till Säby. Finnar var då välkomna.

Sonen Lars vigdes vid Ingrid Eriksdotter från gästgivarhemmanet Torved och sonen Jon vid Estrid Segolsdotter från Lilla Grönehög år 1639. Båda dessa hemman kan vara upptagna av finska invandrare.

Blomsterhult blev infört i jordeboken som ¼ skattehemman år 1634. Skatterätten donerades till Conrad Falkenberg 1650, men återfördes till kronan vid 1680-talets reduktion. I indelningsverket blev hemmanet tilldelat kompanichefen för Norra Vadsbo kompani vid Kunglig Skaraborgs regemente.

Boåsen	Nils	1600-01
1593	Per	1606
100 möh	Jon Håkansson, knekt, hustru Elin Siggesdtr	1611-42
	Bengt Jonsson, knekt Nunnestad	1632-41
	Nils Svensson, hustru,Marit Jonsdtr	1641-42
	Töres Nilsson, hustru Ingrid Jonsdtr	1646-57
	Måns Andersson, knekt, hustru Kerstin Jonsdtr	1649-90
	Anders Ambiörsson, hustru Ingrid Jonsdtr	1658-82
	Erik Månsson, hustru Kerstin Månsdtr	1669-95

Foto: Rune Johansson 2004.

Boåsen var ett skattetorp upptaget under ett tidigt invandringsskede på allmänningen Bröten. År 1683 visade Erik Månsson vid tinget upp hertig Karls stubbarättsbrev på hemmanet, vilket var utgivet 1597. Samma år erhöll även finnarna Ravel i Barrud, Per Persson Eriksbacken, Hindrich Andersson Kavlebron och Anders Olofsson i Kvarntorp samt troligen även Jöns i Humletorp sina brev av hertigen på Örebro slott. Det kan ha varit en gemensam förrättning.

Nils Svensson vigdes år 1641. Han hade en broder Per, som var bosatt på finnbygget Kleven. Erik Månsson, som kom från Kullen, Hova, hade troligtvis samma etniska bakgrund.

Änklingen Anders Ambiörsson från Böckersboda/Backa gifte sig år 1658 med änkan Ingrid Jonsdotter i Boåsen. År 1667 anklagades han för hor med sin styvdotter. Anders nekade och friade sig vid tinget den 25 oktober samma år med följande edgångsmän:

> Olof Jonsson och Erik Jonsson i Siggarud, Lars Bengtsson, Måns Bengtsson, Lars Clemetsson och Håkan Larsson i Råglanda, Sven Andersson i Anderstorp, Erik Torstensson och Erik Andersson i Böckersboda samt Olof Håkansson i Ödetorpet.

Av edgångsmännen bar åtminstone bröderna Jonsson från Siggarud och Lars Clemetsson på finska gener. För övriga personer är bakgrunden mer tveksam. Anders hade kanske i detta fall lyckats förena svenska och finska vittnen.

Tid, plats, stubbarättsbrev och edgångsmän visar att Boåsen var upptaget av en finne och fortsatt brukat av finnättlingar.

I indelningsverket blev Boåsen tilldelad sergeanten vid Norra Vadsbo kompani i Kungl. Skaraborgs regemente.

Böckers-	Per Segolsson, ryttare	1601-07
boda	Jon Bark, hustru Anna	1604-53
1540	Olof, skräddare, hustru	1601-55
80 möh	Svenning, hustru	1606
	Mattis Larsson, hustru	1611-58
	Per Larsson, hustru Ingeborg Carlsdtr	1624-49
	Erik, skräddare	1616-18
	Hans	1617-39
	Ambiörn Anstensson, hustru Anna Börgesdtr	1627-52
	Arvid Svenningsson, fiskare, hustru Anna Hansdtr	1636-70
	Måns Larsson, hustru Marit	1642-52

	Anders Ambjörnsson	1652-55
	Bryngel Larsson, frälserättare, hustru Ingrid Persdtr	1673-1705

Foto: Domarring. Författaren 1997.
Enligt Peringskölds Monumenta i KB innehöll domarringen år 1671 25 stenar.

Böckersboda var en gammal by med tre hela skatte- och ett helt kyrkohemman. Två domarringar ger därutöver platsen prägel som gammal centralort. Byn delades i Östra Böckersboda med en Nol- och en Sörgård samt Västra Böckersboda med Västergården och Kronogården.

Kyrkohemmanet överfördes i kronans ägo 1616 och köptes därefter av Conrad Falkenberg till frälse 1642. Skattegårdarna donerades till Knut Posse 1653, men reducerades och återfördes till kronan 1682.

Per Segolsson var född i Bråta, Hova. Han flyttade 1608-14 via Råglanda, Lyrestad, tillbaka till Bråta där han dog 1620. Per ersattes i Böckersboda år 1606 av en Svenning, som snabbt kan ha blivit ”slagen” på fälten nere i Europa.

Arvid Svenningsson var i yngre år och minst från 1636 fiskare åt Marieholm. Detta år dömdes han, tillsammans med ett par legodrängar vid Marieholm, att fria sig med sex-mannaed från misstanken, att vara skyldig till ”dejan Ingris hastiga fall och ömkliga död”. Arvids edgång stöddes av edgångsmännen:

> Olof Skräddare, Ambjörn Anstensson och Per Larsson samtliga från Böckersboda samt Hans i Lövåsen och Olof Andersson.

Tre av edgångsmännen kom från byn. Lövåsen var upptaget på Bröten år 1609.

År 1645 krävde Arvid Svenningsson arv efter sina föräldrar, som styvfadern och skräddaren Olof dessförinnan hade disponerat. När Arvids mor dött, hade styvfadern gift om sig med Algut Olofssons mor. Algut var dock gift i Horsklippan redan år 1629, vilket visar att Arvid troligtvis var för sent ute med sin arvsansökan.

Karin Chrismansdotter var född i Horsklippan, men flyttade som gift till Lilla Årås i Amnehärad. När mannen kort tid därefter dog, gifte hon om sig med Olof Mattisson i Böckersboda. Denne flyttade därvid över till Lilla Årås.

Bryngel Larsson var gift med Per och Ingeborgs dotter Ingrid. Han tjänstgjorde som frälsefogde åt Gustaf Posse, vilken köpte in skatterätten till flera gårdar i Böckersboda under 1670-talet.

I indelningsverket 1685 fick byarna svara för rotarna 96 och 97 i Norra Vadsbo kompani av Kungl. Skaraborgs regemente

Namnmönstret med Lars, Mattis, Olof, Hans, Per och Anders samt yrken som soldat, skräddare och fiskare antyder, att vissa personer i Böckersboda kan ha haft finsk anknytning. Närmare än så kommer vi inte.

Fagerhult	Olof Månsson	1622-48
1615	Elin, död	1630
60 möh	Kristin Olofsdtr gift med Måns Eriksson, Hassle	1648
	Nils Kagg, överste, köpt frälse	1650
	Öde	1650-55
	Hustru Kerstin Töresdtr	1651
	Conrad Falkenberg, köpt skattefrälse	1651
	Per Carlsson, Hassle, gm änkan Britta Carlsdtr	1664-1723
	Nils Olofsson	1666-91
	Ingvall Nilsson, soldat	1673

Olof Månsson stod i mantalslängd för Fagerhult 1622. Hemmanet blev skattlagt 1632. Två år senare stod det i jordeboken för ¼, vilket visar att odlingen då var långt framskriden.

Redovisningen av nybyggen på Bröten är otillförlitlig, men Fagerhult bör ha tagits upp ungefär vid samma tid som Näset och Blomsterhult.

Olofs mor Elin dog 1630. Tid och namn antyder att Olof och hans föräldrar kan ha varit invandrande finnar.

År 1651 sålde hustru Kerstin Töresdotter i Kristinehamn hemmanet med börds- och skatterätt för sin och sina medarvingars räkning till Conrad Falkenberg. Hon kan ha varit änka efter Olof Månsson. Fortsättningsvis har utvecklingen varit svår att följa, men Falkenbergarna utnyttjade enligt domboken Fagerhult för soldater och ängvaktare.

I indelningsverket svarade Fagerhult för rote nr 141 i Norra Vadsbo kompani av Kungl. Skaraborgs regemente.

Grönehög	Anders Mattesson	1585-1631
1585	Segol Bengtsson, hustru Elin Nilsdtr	1621-23
85 möh	Nils Månsson	1621-23
	Olof Larsson, nämndeman, hustru 1 Elin Segolsdtr	1627-59
	”- 2 Elin Persdtr	-68
	Måg Lars Chrismansson, hustru Gunilla Olofsdtr	1647-91
	Dito måg Hans Andersson, hustru Brita Olofsdtr	1652-69
	Johan Andersson, hustru Kerstin Hansdtr	1682-98

Anders i Grönehögen, optt Anno 85 Aff Ödemark, haffwer Rueh fast, haffwer godh Mark, och leg:t til Åker och Eng, haffwer Engh till 7 Sommarlas. Haffwer bygd 3 Huus, skog och utrymme noch[166]

Anders Mattesson tog upp sitt svedjehemman på Bröten, men sålde det till Nils Månsson i Fröåkra år 1621. Två år senare ångrade han sig och fick då tillstånd att återlösa hemmanet av Segol Bengtsson, som köpt detta av Nils och från 1616 dessutom varit sysselsatt med att röja och odla upp hemmanet Lilla Grönehög.

Johan Andersson var i likhet med Olof Larsson nämndeman för Lyrestad. Nämndemännen från Grönehög bör ha varit hemmastadda i finska språket. Detta var nästan en förutsättning för tingsrättens kommunikationen med finnarna på Bröten.

Grönehög togs upp under en period med stark invandring. Anders Mattesson var trolig finne. Han hade sonen Håkan, vilken som gift bosatte sig i Håtorp.

År 1650 blev Grönehög donerat till Falkenberg på Börstorp men reducerades 1687. Det tillfördes då som augment rusthåll 21 i Norra Vadsbo kompani av Livregementet[167].

Grönehög	Segol Bengtsson, hustru Elin Nilsdtr	1616-35
Lilla	Nils Jonsson, hustru Angund Segolsdtr	1633-45
1616	Änkan Angund	1646-69
85 möh	Lars Månsson, hustru Margitta Nilsdtr	1666-
	Nils Månsson, hustru Anna Nilsdtr	1665-97

Foto: Rune Johansson 2004.

Namnet Lilla Grönehög förekom första gången 1629. Torpet upptogs i likhet med Stora Grönehög i ödemark på allmänningen Bröten och skattlades 1632.

Namnet Segol var ovanligt liksom Angund och Estrid, vilka var Segols döttrar. Namnet Segol förekom denna tid även i Bråta, Hova liksom i ortnamnet Segolstorp, Älgarås. Namnet anges av Roland Otterbjörk i ”Svenska förnamn” vara en talspråksform för Sigurd. Röjningen av Grönehög hade finsk karaktär. Ett liknande finskt namn var Sigfrid.

---

[166] Södermanlands handlingar 1580:18
[167] Johansson, 1974, sid 211 (Forsell)

Änkan Angund vigdes efter 23 års änkestånd vid änklingen Tohl Andersson i Rogstorp. Under tiden hade hon med hjälp av döttrar, drängar och sedan mågar skött det lilla hemmanet.

Lilla Grönehög blev donerat till Conrad Falkenberg 1650, men reducerat 1687 och då tillfört Norra Vadsbo kompani i Livregementet som sergeantsboställe[168].

Guntorp	Gunnar, hustru	1606-40
1471	Töres Nilsson, hustru Ingrid	1619-52
75 möh	Hans Bengtsson	1620-27
	Nils Månsson	1627-39
	Mats Persson knekt	1628
	Jon Gunnarsson, hustru Torund Larsdtr	1637-52
	Nils Nilsson, hustru Marit	1642-49
	Jacob, hustru	1659-83
	Gustav Clemetsson	1685-94
	Nils Nilsson, hustru Brita Clemetsdtr	1688

Guntorp bestod redan 1559 av två hela skatte- och ett helt frälsehemman. Något ödesmål, som bidragit till finsk bosättning i byn, har ej konstaterats.

Säkra finska inslag byns historia var dock Gustav Clemetsson och dennes halvsyster Brita, vilka var barn till finnen Clemet från Clemetstorp i Amnehärad. Till dessa kan troligtvis även läggas knekten Mats Persson samt den Jacob, som var bosatt i Guntorp 1659-83. Den senare kan möjligtvis ha varit anledning till, att finnen Clemets barn sökte sig till byn.

I indelningsverket svarade Guntorp för rote nr 100 i Norra Vadsbo kompani av Kungl. Skaraborgs regemente.

Horsklippan	Lars	1571-1609
1540	Chrisman Larsson, hustru Elin Bengtsdtr	1606-28
75 möh	Torsten Andersson, hustru 1 Elin Larsdtr	1606-28
	”- 2 Ingebor Jordansdtr	1629-46
	Algut Olofsson, hustru 1 Elin Bengtsdtr	1629-64
	”- 2 Gunella	1665
	Lars Chrismansson, hustru Gunella	1642-54
	Töres Chrismansson, hustru/änka Karin Olofsdtr	1649-64
	Torsten Persson, änka/hustru Karin Olofsdtr	1665-94
	Chrisman Nilsson, hustru/änka Appolonia	1668-80
	Sven Larsson, hustru Appolonia	1681-1710

Foto: Rune Johansson 2004. Byggår 1860-talet.

Horsklippan var ett gammalt skattehemman.

Chrisman Larsson hade flera barn. Av dessa vigdes Kirstin år 1629 med Per Olofsson i Anderstorp, Ingrid 1633 med Tohl Bengtsson i Fröåkra, Kerstin 1637 med Nils Larsson i Delebäckstorp, Hova, Karin 1642 med Jöns Biörsson, Lilla Årås, Amnehärad, och som änka år 1645 med Olof Mattisson i Böckersboda samt Sigrid år 1649 med Töres Eriksson i Torved i dennes tredje gifte. Av Chrismans söner vigdes Lars år 1647 med Gunilla Olofsdotter i Grönehög samt Töres 1649 med Karin Olofsdotter från Hällsås. När Töres dog 1662 gifte änkan om sig år 1669 med drängen Torsten Persson.

Vid Chrisman Larssons död 1628 gifte änkan Elin om sig med Algut Olofsson, vars föräldrar var skräddaren Olof och dennes hustru i Bökersboda. Algut var nämndeman 1641-48.

En ny Chrisman med efternamnet Nilsson framträdde cirka 1668 i Horsklippan. Han kom från Delebäckstorp och fick lagfart på del i hemmanet 1669. Vid Chrismans död vigdes änkan Appolonia med änkemannen Sven Larsson från Amnehärad. Sven köpte år 1691 ytter-

[168] Johansson, 1974, sid 211 (Forsell)

ligar två systerdelar från Per Nilsson i Delebäckstorp respektive Töres Eriksson i Torved. Sven och Appolonia kom därmed att äga en halv gård i byn.

År 1650 hade Conrad Falkenberg och Knut Posse köpt var sin gård i byn till frälse. Dessa blev dock reducerade och återförda i kronans ägo 1687. I indelningsverket fick byn svara för rote 99 i Norra Vadsbo kompani av Kungl. Skaraborgs regemente.

Finninslaget i Horsklippan är svårtolkat. Namnen Lars, Olof, Per och Anders ligger dock högt i den finska namnlistan. Även Chrisman, Algut, Arvid och Torsten har vi tidigare mött som finnar. Namnet Appolonia förekom i bygden enbart vid Horsklippan. I Värmlands finnskogar förekom det snarlika Abbelona dock relativt ofta[169]. Av berörda orter har troligtvis Lilla Årås, Böckersboda, Grönehög, Hällsås och Torved tidvis varit bebodda av finnar eller finnättlingar. Därmed får vi låta oss nöja.

Hovmans-	Lars, nybyggare, kronohemman, en utjord	1585-1603
torp	Olof, hustru	1606-09
1585	Lars, knekt	1611-12
90 möh	Sven	1617-20
	Erik Svensson, knekt	1621-22
	Olof, knekt	1624
	Anders Siggesson, knekt	1627-30
	Christopher Eriksson knekt	1627-29
	Måns	1627-31
	Anders, hustru Brita	1639-42
	Lars, hustru Karin	1647-48
	Sven Olofsson, hustru NN Månsdtr	1652-81
	Olof Hansson Sjöbom, förare	1683-86

Foto: Rune Johansson 2004.

Lars i Hoffmanstorp optt 85 och Ähr lenge bisittidt, haffwer Åker till 6 skepp, Eng till 9 sommarlas, haffwer utrymme nock[170]

Hovmanstorp togs upp under en period av stark finsk invandring. Lars, Olof, Hans och Anders var ofta använda finska namn och hemmanets eget namn visar att det var upptaget för knekthållet. År 1621 blev det skattlagt för ett halvt hemman och 1624 angivet som Conrad Falkenbergs frälse. Frälset var denna tid aktivt intresserat av att anställa finnar.

Anders Siggesson redovisades som korpral med Ambiörns i Fröåkra fritt år 1630. I indelningsverket blev Hovmanstorp utnyttjat som pipareboställe i Norra Vadsbo kompani i Kunglig Skaraborgs regemente.

Lars kan ha varit finne, liksom flera av de personer, som senare i egenskap av knektar tog del i uppodlingen av hemmanet. Dokumenten ger inget svar på denna fråga.

Hällsås	Anders Svensson, frälse	1582-1607
1463	Hemming Larsson, hustru Ingrid	1601-24
70 möh	Lindar Folkesson, knekt, edgångsman	1621-32
	Christoffer Olofsson, hustru 1 Kirstin	1620-37
	”- 2 Sigrid Elufsdtr	1638-51
	Per Ambiörsson, edgångsman, hustru Elin Eriksdtr	1627-43
	Nils Mattsson, knekt	1627
	Olof Hemmingsson, hustru Sigrid Olofsdtr	1628-30

[169] Ericson, 1993, sid 360
[170] Södermanlands handlingar 1580:18

Tohl Andersson, edgångsman, hustru änkan Ingeborg Persdtr	1630-32
Carl Hemmingsson, hustru Ingeborg Andersdtr	1635-67
Måns Olofsson, hustru Elin	1639-52
Måns Hemmingsson, hustru Gunnur Andersdtr	1640-72

Hällsås var en gammal by, vilken i jordeboken år 1559 omfattade två hela skatte- och två hela frälsehemman. Från 1635 stod byns skattehemman som frälse under Falkenberg och Börstorp. År 1639 köptes de båda skattehemmanens bördsrätt som ärftligt frälse av Carl Bonde, men ”försvarades” från samma år av mågen Conrad Falkenberg under Börstorp. Carl Bonde hade tjänat hertig Karl som kammarpojke och var ägare till Laihela friherrskap i Finland. År 1638 hade Bonde köpt av finnar upptagna Paradisgårdarna i Finnerödja, till frälse.

Gustaf Leijonhufvud (1597-1658) var ägare till båda frälsegårdarna i Hällsås efter fadern Erik Leijonhufvud (1551-1616). Hemmanet Nolgården ärvdes av Gustafs dotter Margareta Leijonhufvud, död 1645. Hon var gift med riksrådet och fältmarskalken mm Henrik Henriksson Horn af Kanckas. Han blev år 1645 överste för ett finskt regemente till häst och år 1657 chef över finska armén. I ett andra äktenskap var han gift med Kerstin Bååt och i sitt tredje och sista äktenskap åren 1661-70 med Emerentia Ribbing på Stora Årås i Södra Råda.

Margaretas äldre syster Ebba, död 1651, ärvde Sörgården. Hon var gift med riksrådet mm Christer Bonde, son till Carl Bonde[171]. Ätterna Bondes och af Kanckas höga ställning och anknytning till hertig Karl i kombination med deras finska arv, bör starkt ha påverkat invandringen av finnar inte bara till Hällsås, Bröten och Lyrestad utan till hela bygden.

Hemming framträdde år 1601 på Anders Svenssons frälsehemman och alternerade några år med denne på hemmanet. Han anlände därmed till byn under de svåra åren i bygden. Namnet hade han gemensamt med den förste biskopen i Åbo stift.

Lindar blev år 1622 dömd för lönskaläge med pigan Ingrid Jönsdotter i Hällsås. Vi skall fortsatt följa denne Lindar på hans väg från Hällsås via Sjötorp i Lyrestad samt Lövåsen och Dumpen till Agnsundet i Amnehärad. Fortsättningen skall visa, att han troligtvis var finne.

Finnsonen och skytten Hindrich Tomasson i Kleven fick år 1632 fria sig med tolvmannaed vid tinget, då han var instämd för tjuvskytte av älg. Bland edgångsmännen fanns bl a Lindar Folkesson, Per Ambiörsson och Tohl Andersson i Hällsås.

Per Ambiörsson med hustru Elin sålde halva Västergården till Falkenberg år 1643 för 90 daler.

Christoffer Olofsson var ägare till ett av byns skattehemman. År 1650 sålde han sin börds- och skattemannarätt i detta till Falkenberg och lämnade fädernegården. Fem år senare berättade domboken, att Christoffers gård hade varit brukad av Börstorps bönder i fyra års tid. Det andra skattehemmanet i byn hade då legat öde i sex år. Därmed avsågs Södergården, vilken Falkenberg köpte av Måns Olofsson och dennes syskon år 1652. När fogden Olof Elofsson avlidit år 1667, fick Måns tingsrättens attest på, att fogden för åsatta skulder hade tagit ifrån Måns all hans egendom i löst och fast. Måns egendom övergick då i Falkenbergs ägo.

Förhållandet mellan Falkenberg och bönderna i Hällsås kan inte ha varit det bästa. Beteckningen bondeplågare för Falkenberg hade säkert sin anledning.

I indelningsverket fick Hällsås bl a svara för rote nr 137 i Norra Vadsbo kompani av Kunglig Skaraborgs regemente.

Järpängen
1625
100 möh

Per Nilsson, hustru Karin	1627-40
Nils Kättilsson, knekt, hustru Karin	1641-74
Per Nilsson, f ca 1640, hustru Sigrid	1660-1700
Mattias Olsson, knekt, hustru NN Svensdtr	1673-99
Per Persson	1696
Lars Mattsson	1696-1705

Foto: Rune Johansson 2004.

[171] Johansson, 1974, sid 220 (Forsell)

Järpängen togs upp i ödemark på Bröten. Det infördes i jordeboken som 1/8 skattehemman år 1635 mot bakgrund av följande domslut:

> "Efter välbördig Erik Krabbes, förende Jägmästare, efter Konungslig medgiven fullmakt har Per Nilsson ett torpställe Järpängen efter åtta års föregången frihet byggt och uppodlat av stuppemark och stor skog, till fullnat skattlagt och ingen till hinder eller menföre, begär som alla gjorde sådane nybyggen få disponera för skattemannarätt, som honom efter wäl:te fullmakts Innehåll av Erik Krabbe utlovat och beviljat, vilken har behållen hög kraft och styrka, varför honom blev av tingsrätten dömt och tillsagt som de andre nybyggen laga fångstbrev medgiven skattebörd, varför det lagbjudet och lagståndet frihimblades till Per Nilsson."[172]

Nils Kättilsson kom från Råglanda i Lyrestad och vigdes vid hustru Karin i Järpängen år 1641. Karin bör ha varit änka efter Per. Nils far Kättil tillträdde Östergården i Råglanda år 1613.

Mattias Olssons svärföräldrar var Sven och Karin Torstensdotter i Väggetorp. Karin kom från Bråta i Hova, vilket medförde arvsrätt för Mattias och hans hustru i en halv gård i denna by.

Såväl Nils som Mattias tjänstgjorde tidvis som knektar. Flertalet personer i detta svedjehemman på Bröten bör ha varit finnar.

Kleven	Olof	1622-24
1615	Anders	1627-39
70 möh	Måns Olsson Rud, knekt	1627-28
	Erik Karlsson Skytt	1631
	Hindrich Thomasson, skytt, tolv-mannaed	1633-38
	Lars Karlsson Skytt, hustru Ingeborg	1637-48
	Per Svensson, hustru Anna	1649-52
	Töres, hustru	1659-96

Foto: Rune Johansson 2004.

Kleven togs upp på allmänningen Bröten och förekom första gången i jordeboken år 1621 som en tomt och 1623 som Conrad Falkenbergs frälse. När torpet fördes in under Falkenberg och Börstorp försvann redovisningen av de personer som bodde på hemmanet.

Olof i "Klefwerud" blev dock synlig i Hova dombok 1624, sedan han tillsammans med Per Persson i Pjungserud blivit bestulen på engelska kjortlar, handskar, silverbälten och silverkedjor av den förrymde knekten och stortjuven Svenning från Rogstorp. Svenning hade även stulit i Lyrestads kyrka. Han ansågs oförbätterlig och dömdes från livet..

Den 21 november 1631 framträdde för rätten skogvaktaren och skytten Erik Karlsson i Kleven. Han anklagade en tingsförd dråpare, Erik Eriksson, för att denne hade slagit honom helt fördärvad, slagit ihjäl hans gamla svärmor Kerstin Hansdotter samt rånat en knektänka, som bodde i en "stuppestufua" kallad Linkekstorp på Bröten.

Dråparen dömdes livet förverkat och angavs i domboken år 1632

> "Justificerat blefuen och Qwarteradt på stegel Sådane androm till en good Warnagel".

Erik Eriksson hade även en broder Hindrich, som medverkat i misshandeln. Denne var en förrymd knekt, som två år senare greps vid Säters kungsgård. Han dömdes till samma straff som brodern och blev därefter

> "justifierad vid Hova bro där hans kropp sattes på stegel och hjul androm slikom till varnagel". [173]

---

[172] Binnebergs härads dombok den 18 november 1636
[173] Binnebergs härads dombok den 15 april 1634

Vid detta tillfälle framgick, att bröderna var födda i Valletorp, Askersund. Ett område, som 20 år senare, skulle visa sig vara grogrund för det av finnar iscensatta Morgonstjärne-upproret.

Erik Skytt dömdes själv samma år (1631) att böta tre oxar för ett skjutet rådjur och tre par oxar för en älg. Straffsatserna var hårda. Han försvann därefter från hemmanet.

Hindrich Thomasson var son till finnen Thomas Mathisson i Kåhult. År 1632 blev han anklagad för att ha skjutit ”högdjur” på Slättevalla ägor. Han nekade och lyckades fria sig med tolv-mannaed vid tinget. I denna deltog:

> Lindar Folkesson, Per Ambiörsson och Tohl Andersson i Hällsås, Lars Jordansson och Lars Håkansson i Slättevalla, Anders Bark i Hova, Anders i Hult, Olof i Högebron, Rasmus i Rogstorp, Bengt i Ödegården samt Per Olofsson i Elfstorp.[174]

År 1638 blev samme man i egenskap av Falkenbergs skytt, "Hindrich i Klefvan", ställd inför rätta för att ha skjutit två hjortar, en älg och tre rådjur. Han fick för detta böta tre par oxar samt för att han skjutit ett lodjur och sålt skinnet till en köpman i Mariestad 40 daler silvermynt. Hindrich hade delvis bedrivit sin jakt tillsammans med en annan av Falkenbergs tjänare, Tyres Eriksson Skytt, samt med Falkenbergs landbo Linder på Sjötorp.

Lars Skytt var edgångsman år 1637 för Jon Ingelsson i Ålösund, Amnehärad, då denne blev anklagad av Hans Påvelsson Finne i Sanden för hor med sin sonhustru i Blekviken.

1643-45 var gifte frälsebonden Lars Karlsson instämd för lägersmål med pigan Ingrid Hindricksdotter. Ingrid torde då ha varit dotter till Hindrich Skytt.

Tid, plats, namn, yrken och edgångar talar för att alla de personer, som inledningsvis bodde på och röjde upp torpet Kleven på allmänningen Bröten var finnar.

Kullerud	Anders	1601-08
1593	Olof Jonsson	1609-29
50 möh	Karl Olofsson, hustru Elin	1627-51
	Hendrich	1629-31
	Olof Nilsson, hustru Brita Karlsdtr	1652-65
	Olof, hustru Elin	1665-96

Foto: Rune Johansson 2004.

Kullerud togs upp på Bröten, samtidigt som finnarna förberedda klubbeupproret i Finland. År 1616 var torpet uppodlat till 1/4 och köptes då av Olof till skatte. Skatterätten köptes sedan av Conrad Falkenberg från kronan år 1631 till ärftligt frälse, varefter densamme år 1651 även köpte Karls bördsrätt i Kullerud av denne för 30 daler kopparmynt. Åbon blev därefter torpare under Falkenberg utan den besittningsrätt, som hertig Karls stubbarättsbrev och Erik Krabbes skattebrev tidigare förlänt nybyggaren. Torpet blev på så sätt en på- och avstigningsstation för nya brukare. Åbons intresse för att vårda och förbättra hemmanet blev minimalt.

Karl Olofsson var son till Olof Jönsson och Marit i Sjötorp. Moder Marit dog i Kullerud 1635. Karls hustru Elin bör ha varit dotter eller sondotter till nybyggaren Anders och det var alltså sin hustruns arvejord, som Karl sålde till Falkenberg 1651.

Olof Nilsson vigdes år 1652 med Brita Karlsdotter. Han kom från Mörtestad. Olof år 1678 kan vara densamme i ett nytt gifte. Hustru Elin angavs nämligen vara änka år 1696 med sönerna Karl och Lars samt dottern Brita.

Kullerud reducerades 1694 och tilldelades i indelningsverket kompanichefen för Norra Vadsbo kompani vid Kungl. Skaraborgs regemente som förbättring.

Namnen Olof, Henrik och Anders var vanliga finska namn. Tid och plats på Bröten för ett av finnar upptaget nybygge var de rätta.

---

[174] Binnebergs härads dombok den 22 oktober 1632

Kåhult	Nils, krononybyggare	1601
1584	*Thomas Mathisson Finne*	1606-31
80 möh	Påvel Thomasson, nyskriven knekt	1624
	Hindrich Thomasson, knekt	1624-31
	Valborg Thomasdtr	1630
	Anders, hustru	1652

Foto: Rune Johansson 2004.

Kåhult stod i jordeboken år 1590 som ett kronotorp. Torpet var upptaget på Bröten och torparen måste då ha åtnjutit sina sex frihetsår.

Thomas Mathisson och hans dotter Valborg ställdes inför rätta med anledning av cirkulerande rykten i bygden, att Valborg utfört barnamord. Domboken berättar:

> Således ransakligen tilldragit, att Anno 1637 om Skärdagen uti Dymbelwecken vart funnet i en tryska loga i Kåhult i Lyresta gäld en fullkommelig barnerad (skelett) efter ett nyfött barn, som för rum tid sedan blev inbastat i linderum, och förvarat under be:te loge uti lönn, var till ingen visste Sannbane. Men i förbe:te Kåhult Tommes Mathisson bekändes ha bott vid pass 30 år, varför Tommes med sin dotter Valborg tingställdes till Hova ting den 27 juni förbe:te år. Där blev Valborg Tommesa dotter hårt tilltalad och med mycken flit efterfrågat till bekännelse om hon varit barnamörderska eller om någon sådant med henne visste och bevisligen förmärkte henne med barn vara och därför i rykte eller hemlighet emedan hon hemma ogift hos sina föräldrar.
>
> Så bekändes af fjärdingsman Per Olsson i Anderstorp sådant bygdetal utspritt var, av en flicka Marit Töresadotter till ålder på den tiden sine 8 eller 9 år, som hade till pass 7 år sedan ifrån detta års dato, när Tomas drog ifrån Kåhult och till Slätte i Fredsbergs gäld, så bekände Valborg, att hon en tid lång hade haft otukt, hade haft ont af egen hemlig förstanna sjukdom, och när det oförmodandes gavs henne lös, blev hon uti stor skröplighet stadd i en barnstuga i Kåhult, var till kom be:te flicka och henne återfann uti sin svaghet och hade en flicka med sig och såg hennes skröplighets väsende. Då bad Valborg henne gå efter vattnet av sig tvättade, där av flickan ej annat förmärkte, utan Valborg hade fött barn, dock där till inget skäl eller annan rättelse, än nu sagt är. Var med samma tal blev nedlagt in till barneraden blev funnen. För vilken missgärning (hon) fast med stor beflitelse förnekade sig skyldig vara, föregif:es det visserligt vara av andrum (andra) ditburet på hennes fördärv och värsta. Annan bekännelse kunde man av henne ej bekomma....[175]

Thomas och Valborg erbjöds fria sig med tolv-mannaed, vilket de gärna önskat göra. Enligt Thomas var de dock av finsk släkt och saknade därmed förutsättningar att samla erforderliga vittnen. I stället ville de fria sig med egen edgång, vilket rätten inte ansåg sig kunna tillåta. Valborg blev därefter friad i brist på bevis.

Thomas hade två söner. Dessa blev som finnättlingar snabbt inskrivna som knektar och en av dem senare anställd som skytt. Båda försvann fort från bygden. 1600-talets två första årtionden förlorade Sverige 35 000 till 40 000 knektar på slagfälten utanför landets gränser.

År 1631 köpte Nils Håkansson i Slättevalla kronotorpet Kåhult till skatte för 28 riksdaler enligt kungligt brev. Det stod en tid efter 1631 utan redovisad åbo.

Mobäcken	Olof Jonsson, hustru Kirstin	1627-35
1620	Jöns	1639
50 möh	Erik, hustru Karin, hon änka -45	1642-48
	Anders Karlsson, hustru Brita Ambiörsdtr	1650-97

Foto: Rune Johansson 2004.

[175] Binnebergs härads dombok år 1639, sid 55

I riksdagsbeslut om nybyggen år 1652 angavs Mobäcken vara upptaget med Erik Krabbes tillstånd på Slättevalla byallmänning 20 år tidigare. Nybyggaren Olof var dock, liksom i fallet Järpängen, redovisad på hemmanet före den tidpunkten. Änkan Kirstin i Mobäcken vigdes vid Christoffer Olofsson i Hällsås 1635. Hon bör ha varit änka efter Olof.

Jöns Folkesson från Eriksbol, Rudskoga i Värmland berättade år 1660 för tingsrätten, att hans svärfader Olof Jonsson hade tagit upp torpstället Mobäcken av ödemarken. Torpet brukades nu av Anders Karlsson, varför Jöns ansåg sig ha rätt till någon "praetention" av denne för svärfaderns insatser. Anders förklarade, att han var ditsatt av Sal. Conrad Falkenberg och betalade städja för Mobäcken med 4 riksdaler. Han gav dock Jöns 20 daler kopparmynt och ”blev så torpet mäktig”.

Anders Karlsson och hans hustru dömdes år 1696 att plikta, för att de hade haft gårdsbruk men försummat mantalsskrivningen. Vid följande ting konstaterade dock tingsrätten, att personerna saknade egendom såväl i löst som fast och var så gamla, orkeslösa och bräckliga, att de mest höll sig vid sängen och ej borde avstraffas "corporaliter". Anders och Brita var vid detta tillfälle något över 70 respektive 80 år gamla.

Mobäcken togs upp på Slättevalla byallmänning på Bröten genom Erik Krabbes medverkan. Olof och Jon var vanliga finska namn. Erik Krabbes insats tyder på att nybyggaren inte kom från Slättevalla. Om så varit fallet, hade hemmanet lagförts vid tinget i vanlig ordning.

Näset	Peder Olofsson, nämndeman, hustru	1624-39
1612	Olof Isaksson	1640
50 möh	Olof Persson, hustru Kerstin, dtr Sigrin, son Lars	1642-68
	Erik	1655
	Helge	1683

Foto: Rune Johansson 2004.

I riksdagens redovisning år 1652 av nya torp angavs, att Näset hade tagits upp på Slättevallas ägor efter tillstånd av sal. befallningsmannen Jöns Persson för 40 år sedan. Sju år senare visade Olof Persson ett brev givet av jägmästaren Erik Krabbe den 30 juli 1626, vari denne enligt kunglig fullmakt tillåtit hans föräldrar att ta upp ett torpställe på Slättevallas enskilda skog, kallat Näset, ”vilket de härtill roligen possiderat”. Han begärde att tingsrätten skulle utfärda lagfart för honom och släkten på torpet. Rätten ansåg framställningen berättigad. Näset blev dock inte infört i jordeboken förrän år 1663 och då som ett frälsetorp.

I samband med en rannsakning av sal. Conrad Falkenbergs hemman år 1667 angavs Näset vara upptaget med befallningsman Jöns Perssons tillstånd 50 år tidigare, dvs år 1617. Erik Krabbes insats hade då enbart varit att förläna ett tidigare upptaget torp skattestatus.

Olof Isaksson omtalades som Carl Bondes landbo, då han år 1640 anklagades för att ha belägrat Elin Eriksdotter. Falkenberg hade då ännu inte tillträtt som ägare.

År 1612 levde kung Karls nybyggaranda starkt i bygden och säkert även i befallningsmannen Jöns Perssons sinne. Nyodling var viktig. Tidpunkt och namn talar för att Peder Olofsson var en invandrad finne. Han var nämndeman åren 1624-34 och kan därmed ha varit finnarnas förste företrädare i Hova tingslag.

Rogstorp	Anders Svensson, hustru	1586-1642
1463	Carl Larsson, skytt, hustru Elin	1601-42
65 möh	Svenning, knekt, hustru NN Larsdtr	1623-24
	Erik, skytt, hustru Elin	1624-28
	Rasmus , edgångsman	1629-42
	Tohl Andersson, edgångsman, hustru 1 Ingeborg Persdtr	1633-68
	”- 2 Angund Segolsdtr	1669-72
	Anders Larsson, hustru Sigrid	1639-65
	Jon Andersson, nämndeman, hustru	1645-87
	Olof Elofsson, befallningsman, hustru Sigrid	1648-67

	Lars Clemetsson, hustru Annika Bengtsdtr	1688-90
	Anders Jonsson, hustru	1694-

Foto: Rune Johansson 2004.

Rogstorp var en gammal by, som 1559 bestod av två hela skatte- och ett helt frälsehemman. Pest- och missväxtåren i anslutning till sekelskiftet 1600 ledde till att vissa gårdar då delvis stod öde. Rogstorp kan den tiden ha fått del av den finska invandringen.

Skytten Carl Larsson angavs ha sitt hemman fritt från skatt åtminstone åren 1617-27.

Svenning var knekt och måg till Lars i Ekenäs, Amnehärad. Han rymde från knektetjänsten både i (Söder)Tälje och Göteborg och drog sig sedan fram med stölder och tjuvskytte. Han plundrade Lyrestad kyrka, gjorde inbrott hos Olof i Kleverud samt stal engelska kjortlar, handskar, silverbälten och silverkedjor hos Per Persson i Pjungserud, Älgarås. Han fångades, sattes i Höjentorps kista men bröt sig ut i flera omgångar, innan han slutgiltigt blev fast, bedömdes vanartig och oförbätterlig samt dömdes från livet.

Rasmus gick tillsammans med Tohl Andersson edgång för att fria finnättlingen och skytten Hindrich Thomasson i Kleven från anklagelse om tjuvskytte år 1632. Detta ger antydan om etnisk samhörighet.

Tohl Andersson kan vara född i Rogstorp. Han var dock åtminstone åren 1630-32 bosatt i Hällsås, där han då, dels vigdes vid änkan Ingeborg Persdotter samt dels gick ovan nämnda edgång. Som änkling vigdes han sedan år 1669 med änkan Angund Segolsdotter från Lilla Grönehög. Föreningen kan ha varit ett resultat av, att båda bar på finska gener. Indikation på detta kan utöver ovanstående vara, att han brukade Klostergården i Rogstorp tillsammans med finnättlingen Jon Andersson.

Jons far var nämligen Anders Jonsson i Nunnestad, Amnehärad och farfadern den Jon, som tog upp nybygget Lunden i Amnehärad från stubbe och rot. Jon Andersson blev förordnad till nämndeman 1662-87 och kan denna tid ses som en av tingelagets finska nämndemän. Sonen Anders löste farfaderns hemman i Nunnestad år 1694.

Byn rymde en tid även Conrad Falkenbergs kontroversielle fogde Olof Elofsson. Han flyttade in från Älvstorp/Ödegården cirka 1648 och dog 1667. Änkan Sigrid fick behålla hemmanet i sin livstid. Detta var köpt av Conrad Falkenberg till frälse år 1646.

Ännu en finnättling i Rogstorp var Lars Clemetsson, som 1688 flyttade in från Råglanda. Fader var Clemet Larsson Finne i Clemetstorp, Amnehärad och modern dotter till Jon i Lunden. Lars Clemetsson och Jon Andersson i Rogstorp var därmed kusiner.

Råglanda	Sigge Ravalsson, Österg.	1571-84
1540	Nils, Österg.	1600-27
95 möh	Esbjörn Bengtsson, Västerg.	1606-45
	Per Segolsson, Mellang.	1608-17
	Olof Eriksson, hustru Elin, Västerg.	1616-55
	Mattis, Österg.	1618-22
	Kiettel, hustru Margareta, Österg.	1618-50
	Ambiörn Ravelsson, hustru Karin, Mellang.	1631-49
	Lars Clemetsson, hustru 1 Brita Olofsdtr, Västerg.	1636-74
	"- 2 Annika Bengtsdtr	1675-87
	Mats Nilsson, hustru Gunnela, Österg.	1667-87
	Mattis, 97 år gammal bonde död	1698

Råglanda var en gammal by, som redan 1540 omfattade tre skattegårdar kallade Öster-, Mellan- och Västergårdarna. Byn låg ensligt i skogsbygden i anslutning till den stora och öde allmänningen Bröten. Vid sekelskiftet år 1600 blev denna allmänning uppodlad av nybyggare. Miljö och tidpunkt talar för att flertalet av dessa var finnar.

Förteckningen ovan upptar ett urval av byns bönder med namn med knutet till det finska namnmönstret. Säker finnättling var Lars Clemetsson från Clemetstorp i Amnehärad.

Fadern hette Clemet Larsson Finne. Lars lämnade hemmet, när fadern gifte om sig och angavs år 1686 ha tjänat och bott i Råglanda i 50 år. Han bör då ha varit född cirka 1610. Lars var första gången gift år 1656 med Brita Olofsdotter. Hon bör ha varit dotter till Olof och Elin i byn.

År 1672 blev Lars stämd för hor med pigan Ramborg Bengtsdotter från Karsmossen i Lyrestad. Han fick plikta 80 daler silvermynt och hon 40 + 10 daler, eftersom hon tidigare varit dömd för lägersmål. Då hon inte hade något att böta med, blev hon hudstruken utanför tingstugudörren. Lars blev tagen till nåder av hustrun, trots att husets tillgångar i ett slag gick förlorade. Tre år senare var hustrun död och Lars omgift med Annika Bengtsdotter från Älgarås. Åren 1688-90 återfanns Lars och Annika i Rogstorp.

Per Segolsson var född i Bråta, Hova. Han tjänade en tid som ryttare för Böckersboda innan han flyttade till Råglanda. Per återvände sedan till Bråta där han dog 1620

Ambiörn Ravelsson var född i Brushult, Hova. Efter hand löste han in delar av fädernegården Brushult. Dessa tillträddes av sonen Olof Ambiörsson.

I indelningsverket fick Råglanda svara för rotarna 90 och 91 i Norra Vadsbo kompani av Kungl. Skaraborgs regemente

Siggarud	Erik Olofsson, hustru, änkling -17	1601-34
1593	Son Jon Eriksson, hustru Ingeborg	1618-52
100 möh	Jon Håkansson, knekt, hustru Ingeborg Svensdtr	1622-65
	Olof Jonsson	1665-87
	Erik Jonsson, hustru Marit, änka g 2 med	1665-84
	Jöns Hindrichsson, hustru Marit	1685-98

Foto: Rune Johansson 2004.

Siggarud togs upp på Lagmansbo, Råglanda och Torveds ägor och redovisades i jordeboken som ett skattetorp år 1600. Det blev därefter donerat till Falkenberg på Börstorp år 1650 och reducerat 1683.

Siggarud var troligen ett avgärdahemman till nämnda byar och torpets namn knutet till Sigge Ravelsson i Råglanda 1571-84. Erik Olofsson kan ha varit gift med en dotter till Sigge. Dennes namn blev på detta sätt förankrat och fick leva vidare i bygden.

Siggarud ger en bild av, att i Lyrestads socken rådde andra förhållanden än i Hova och på Tiveden. Antalet ödehemman var färre, miljön känd och här fanns det möjlighet även för bondsöner att ta upp nya hemman på byarnas utmarker.

Den Jöns Hindrichsson, som övertog änkan efter Erik Jonsson kan dock ha varit finnättling. Han fick flera gånger under 1690-talet plikta för olaga svedjefall.

Sjötorp	Jöns	1571-89
1571	Olof Jönsson, död -15, hustru Marit, död i Kullerud -35	1583-1635
50 möh	Håkan Olofsson, död <1627, hustru Gunilla Ingelsdtr	1609-37
	Per Olofsson	1616-22
	Per Håkansson	1620-22
	Olof Håkansson, hustru Marit Svensdtr	1627-45
	Änkan Marit, g m Bengt Töresson	1646-97
	Karl Olofsson	1631
	Lindar Folkesson, hustru Ingrid Olofsdtr	1637-41
	Nils Jonsson, hustru Karin Olofsdtr	1642-52
	Olof Nilsson, hustru Maria	1657-94

Sjötorp förekom första gången i Älvsborgs lösen 1571, varvid innehavaren kallades "Jöns i Sjöbolitt". Han återkom i räkenskaperna år 1576 och 1583 som "Jönns i Siönn". Namnet Sjötorp förekom officiellt första gången år 1586 i följande brev:[176]

[176] Johansson 1974, sid 256 (Fernholm)

Wij Carl med Guds Nåde Sveriges Rijkes Arffurste Hertig til Suedermanland, Närike och Wärmeland giöre witterligt, att efter thenne Brefwisare Olof Jönsson hafwer för 4 åhr sedan begynt rödia och byggia en Torpestad i Lyrestad sockn be(nämn)t Siötorpet, som hans fader först af ödemark upptog och han nu sedan så hafwer häfdat och brukat, att der är blifwit hemman utaf, och ödmiukeligen begärat att han samma hemman under skatt för sig och sina barn och efterkommande behålla måtte. Så på thet han än ytterligare må beflita sig om att bygga och förbättra förben(näm)de hemman, therigenom Cronones Skatt må förökat och förmerat warda.

Therföre hafwa wij nådigst efterlåtit, som wij och nu med detta wårt öpna bref unne och efterlåte honom att han, och sedan hans barn och arfwingar till ewärdelig Egendom skola thet under skatte behålla och wara närmast till att bruka och besittia för åhrliga utlagor, dock skall han icke hafwa magt att sälliat uti frelset utan under skatt. Thet wåra befallningsmän, fogdar och andra, som för wår skull wele och skole gjöra och låta, måge weta sig efterrätta. Icke tillfogandes förben:de Olof Jönsson eller hans barn och erfwingar häremot hinder eller förfång i någor måtto, nu eller framdeles.

Gifwit Örebro d. 3 juli 1586.

Conrad Falkenberg fick Sjötorp som förlänt frälse 1624 samt som köpt skattefrälse år 1628. Som den husbonde Falkenberg var, försökte han dock att även få tillgång till bördsrätten genom att tvinga bort änkan Gunilla med sonen Olof och dottern Karin från hemmanet. Resultatet av detta framgår av följande kungabrev:

Wij Gustaf Adolph med Gudz Nåde, Sveriges Giöthes och Wändes Konung, Storfurste till Finland, Hertig uti Estland och Carelen, Herre öfwer Ingermanland
giöre witterligt att denna Brefwiserska Gunilla Ingelsdotter i Siötorp uti Lyrestads Sochn och Wassbo hafwer genom sin utskickade underdånigen, klageligen tillkiänna gifwit, att några understå sig med wåld tvinga ifrån henne af det hemman som henne ärftligen tillkommer, och hennes föräldrar hafwer af ödemarken uptagit hafwer, ödmjukligen bedjandes, det hon wår Sal. kiere her faders Bref måtte åtniuta. Och efter hennes föräldrar af ödehemmanet upprättat, wälbygt och häfdat hafwa. Hwarföre wij gunsteligen confirmera henne för:de Siötorp, såsom ock de ägor, som hennes föräldrar fordomtima dertill kiöpt hade under för:te willkor och lägenheet, som wår Salig kiere herrfaders Bref uti Bokstafwen förmäla för Skatteägor, hon och hennes efterkommande till ewärdelig tijd odrefwen niuta, bruka och beholla, dock skall hon wara förtänkt att utgiöra sina utlagor sin husbonde Conrad von Falkenberg, der han hafwer rätt att fordra.

Befalla fördenskull härmed wår Landszhöfdinge, samt alla andra, som detta widkommer, att han och the hålla hand härutöfwer, att ingen må med wåld tränga henne från skatt och Börd. Och förbiude härmed alfwarl. – och strängeligen förbem:te Falkenberg wid wår högsta onåde tillgiörandes att giöra henne häremot hinder eller förfång i någon måtto.

Datum Stockholm d. 20 Aprl. År 1627

G U S T A V U S A D O L P H U S

Mer vältaligt än alla sägner om Falkenbergs framfart visar kungens fördömande av hans insatser i Sjötorp hur han hanterade sina landbönder i bygden. Sjötorp sällar sig nu till Kvarntorp och Hällsås, som vi tidigare påträffat under berättelsens gång. Det skall bli flera.

Lindar omtalades i Hova dombok år 1638 som Falkenbergs landbo i Sjötorp. Han hade då bedrivit olaga jakt tillsammans med Hindrich på Kleven. Tidigare hade Lindar varit bosatt i Hällsås, där han först framträdde år 1622. Efter fortsatt verksamhet i Lövåsen (1644) och Dumpen slutade han sina dagar i Agnsundet som gårdsfogde vid Ribbingsfors. År 1657 avträdde sonen Anders Linnarsson, bosatt i Blekviken, sin mors ärvda del 1/3 i Sjötorp till Olof Nilsson för 30 riksdaler. Dennes mor Karin var syster till Anders mor Ingrid.

Gunilla Ingelsdotter bör ha varit född i Ålön, Amnehärad och syster till Jon Ingelsson, som vi snart skall möta i ett uppmärksammat mål vid tinget. Fader var då den Inge Bengtsson, som tog upp detta fiskehemman 1586, samtidigt som Olof Jönsson fick skatterätt till Sjötorp. Olof och Marit hade förutom sonen Håkan, en son Karl, som flyttade till Kullerud samt döttrarna Ingrid gift med Lindar och Karin gift med Olof Nilsson från Nolgården, Hassle. Även Per

nämnd 1616-22 kan ha varit son i familjen. I följande generation gifte Olof Håkansson sig med Marit Svensdotter från Höglunda, Lyrestad år 1639.

Namnmönstret vid Sjötorp ligger inom ramen för vanligt förekommande finnenamn, men tiden då hemmanet togs upp ligger före den tidpunkt, då oron i Finland fick människor att söka sig fredade boplatser i moderlandet. En sporadisk finsk invandring hade dock förekommit långt tidigare till andra delar av landet. I Värmland fanns en Finnhytta redan 1545, och samma år förekom Erik Finne och Martin Finne vid Saxå hytta. Gustav Vasa tog även in finska fiskare, en aktivitet, som hertig Karl fortsatte under 1580-talet. Sjötorp vid Vänern var ett attraktivt fiskehemman.

Hertig Karl tillträdde officiellt sitt hertigdöme när brodern Erik avsattes 1568. En finne i Sjötorp år 1571 kan ha varit ett första led i hans engagemang i denna del av bygden. 1583 fick närliggande Mariestad stadsrättigheter. Anknytningen till Lindar, Ålön, Blekviken och Kullerud, namnmönstret samt i praktiken ett stubbarättsbrev med skatterätt av hertig Karl år 1586 förstärker intrycket, att ”Jönns i Siönn” var en tidigt invandrad fiskarfinne.

Torved	Jon, hustru Agnis	1573-90
1540	Anders Jonsson, hustru Marit	1597-1610
90 möh	Erik Svensson, hustru Britta	1611-41
	Änkan Brita	1642-54
	Töres Eriksson, hustru 1 Kerstin	1637-47
	"- 2 Karin Larsdtr	1648
	Töres Eriksson, hustru 3 Sigrid Chrismansdtr	1649-99
	Olof Eriksson, hustru Kerstin Jonsdtr	1640-88

Foto: Rune Johansson 2004.

Torved var ett gammalt skattehemman, vilket senare kom att utnyttjas som gästgiveri och posthemman.

Anders bör ha varit son till Jon och Agnis. År 1607 löste han moder Agnis och syster Elins arvedelar i Torved och blev ägare till hemmanet.

Anders hustru Marit dog år 1631 och en syster till Britta år 1636 i Torved. Britta bör då ha varit dotter i huset och Erik en inflyttad måg. Erik dog 1641 och hustru Britta 1686. Hon angavs 1653 vara 63 år, vilket innebar att hon var född cirka 1590 och blev cirka 96 år gammal.

Töres framträdde första gången år 1637 i Mörtestad. År 1642 var han gift med Kerstin och brukade halva Nolgården i denna by. Han försvann samma år från Mörtestad, men 60 år senare visade det sig, att hans barn fortfarande hade arvsrätt i gården. År 1705 löste sonen Johan sina syskons andelar och flyttade till Nolgården, Mörtestad. Samtidigt vigdes Johan vid änkan Beata Biörsdotter, som då var bosatt på hemmanet.

År 1686 framgick av domboken, att Töres med sin broder Olof och systern Sigrid drivit gästgiveriet Torved i 47 år, det vill säga från 1639. De löste år 1686 ut fem systrar ur hemmanet.

En syster till Töres, Margareta Eriksdotter, vigdes 1645 med skomakaren Måns Svensson från Amnehärad. De övertog en öde ställd gård Kullen i Hova socken. Måns hade en broder Mattes, som genom gifte flyttade in på och övertog laxfiskehemmanet Råglanda i Amnehärad. Fortsatt verksamhet såväl i Kullen som i Råglanda tyder på att bröderna bör ha finskt ursprung.

En annan syster, Karin Eriksdotter, vigdes 1646 med Bengt Nilsson från Edstorp i Amnehärad. Denna gård brukades 1618-29 av Clemet Finne och 1630-32 av Anders Finne. Bengts ursprung redovisades inte.

Av denna översikt framgår, att den Erik, som tog sig an Torved år 1611, kan ha varit finne. Längre kommer vi inte.

Äskekärr	Anders Skullt, hustru Ingrid	1628-1642
1622	Michel, hustru Karin	1647-54
50 möh	Karin Eriksdtr	1674
	Anders Michelsson, linvävare	1692-94

Vi mötte Anders första gången i en boskapslängd år 1628. Han ägde då 3 kor.

I riksdagsbeslut om nybyggen 1652 angavs Äskekärr vara upptaget på gränsen mellan Amnehärad och Lyrestad med Erik Krabbes tillstånd 20 år tidigare. Samma år (1652) framgick av domboken att hemmanet var upptaget till Falkenbergs fång och försvar. Den 26 maj 1671 stod Äskekärr upptaget bland de hemman, som enligt kungligt brev var inbytta av Falkenbergarna. Kungens medverkan i detta var dock ringa. Han var 16 år gammal. Det skulle sedan dröja ända till 1715 innan Äskekärr, efter ödesmål och återkommande klagomål om att det låg bolby Slättevalla "för när", blev infört i jordeboken.

Att följa människorna i Äskekärr har genom dess ödesmål och anslutning till Börstorp, varit en omöjlig uppgift. Anders Skullt återkom dock senare som soldaten Anders Schule på närliggande Kvarntorp i Amnehärad. Både denne och de personer där namnet Michel ingår bör ha varit finnar eller finnättlingar.

Ödetorpet	Per, åldrig, ofärdig -22	1620-34
1613	Jon	1635-47
105 möh	Nils, hustru	1645-46
	Per Larsson, knekt, hustru Ingeborg	1647-52
	Nils Olofsson	1658-68
	Töres Olofsson, sadelmakare, Hova, hustru Annika Jönsdtr	1675-97

Foto: Rune Johansson 2004.

Ödetorpet togs upp på Bröten vid samma tid som Blomsterhult. Fram till 1631 redovisades nybyggaren i boskapslängder och andra handlingar som ”Per på Bröten”. Första gången benämningen Ödetorpet användes var 1627. I jordeboken stod hemmanet då som 1/8 kronotorp.

Torpet köptes sedan till skatte av Olof Elofsson i Rogstorp före år 1658. Domboken hjälper oss att följa förloppet. År 1668 meddelade denna, att Töres Olofsson mor i Rogstad ägde skatte Ötorpet, som Nils brukat i tio år. 1675 fortsatte protokollet med, att Olof Elofssons änka Sigrid i Rogstorp tillägnat sin son Töres Olsson skattebördsrättigheten av infanterihemmanet Ötorpet 1/8 för 170 daler kopparmynt. Detta fullföljdes år 1693, då vi kunde läsa:

> ”Sadelmakaren Töres Olsson i Hova äger en skatte 1/8 på Bröten, vilket i Sal. Erik Krabbes tid efter Kgl order blev upptaget, men beklagar att där inte finns någon duglig åker utan odlat endast till 1½ eller 2 skland, och som han ser sig inte kunna bliva besutten, om han inte kan förbättra hemmanet med mera åker och utsäde. Vet dock ingen synnerlig plats, utan att det med särdeles möda och flit måste ske i en liten mosse väster om hemmanet. Alltså begär han tingsrättens attest i detta ärende.
>
> Nämnden förklarade detta vara sant, men då det ligger på en kronoallmänning, remitteras ärendet till landshövdingen för vederbörligt tillstånd.”

Erik Krabbes insats på 1620-talet tyder på att Ödetorpet på Bröten blev upptaget av en finne. Att finnar fortsatt kom att bruka den lilla boplatsen i kärr- och mossmarker på allmänningen framgår indirekt av, att Elin Svensdotter i Ödetorpet år 1678 vigdes vid Måns Påvelsson från Värmland. Såväl Värmland som Påvel talar för att brudgum och brud var finnättlingar.

Amnehärad

Amnehärads kyrka. Peringskölds Monumenta Sueo. Gothorum, 1671. Kungliga biblioteket.
Foto:Författaren 2004.

Amnehärad och Södra Råda mötte bygdens första stora invandring. Vänerviken Skagern, Letälven och älven Amn var magneterna när fiskare med ursprung från Bohuslän för cirka 8000 år sedan paddlade in i området. 20 st återfunna Lihult- och Limhamnsyxor vid Letälvens inlopp i Skagern samt vid Amns forsar vid Gullspång, vittnar om vad som hände, när isen hade lämnat bygden. Cirka 130 över 4000 år gamla reliker har återfunnits i Amnehärad och Södra Råda. Hur många därutöver, som ännu vilar i jord och vatten, vet vi inte.

När Vasatiden inleddes i början på 1500-talet hade 19 bosättningar etablerats i Amnehärad. Vissa av dessa var byar med flera gårdar. Storbyn hette inte oväntat Torsvid.

Kyrkan uppfördes troligen på 1200-talet. Tornet tillkom 1666.[177]

Agnsundet	Gulbrand	1600-01
Norra	Anund, änkling -12	1606-18
1583	H:r Bengt	1617-18
80 möh	Gulbrand Bengtsson, smed, hustru Inga	1628-54
	Lars Smed, hustru Brita	1655-81
	M:r Bengt Svensson Bildhuggare	1680-93

Agnsundet stod som frälsetorp i jordeboken redan 1590. Här bodde gårdssmeden vid Hulestad. Yrket kan tyda på, att han var invandrare. Tyska, vallonska och finska hammarsmeder var denna tid verksamma såväl vid Gullspångs hammarsmedja som i Värmlands bergslag.

Namnet Gulbrand var ovanligt. Endast två personer inom det undersökta området bar detta namn under tiden 1540-1700.

Mäster Bengt Bildhuggare arbetade med predikstolar och altare i bygden. Även han bör ha varit invandrare.

Agnsundet	Olof	1600-16
Södra	Måns	1616-18
1583	Bengt	1628-30
80 möh	Olof	1639-40
	Änkan	1641
	Per, hustru Elisabeth	1642-51
	Linnar, gårdsfogde, hustru Ingrid Olofsdtr	1653-77

[177] Cederbom, sid 91.

	Biörn Bengtsson, hustru	1681-84
	Sven Linnarsson, hustru Ingeborg Bengtsdtr	1687-1714

Hemmanet upptogs samtidigt som Norra Agnsundet. Det var, åtminstone tidvis, bostad för gårdsfogden. Denne tillhörde gårdens tjänstefolk, varför redovisningen av personerna från denna boplats blev sporadisk. Herrskapet stod såväl för mantalspenningar som tionde.

Linnar bör vara identisk med den Lindar Folkesson, som fanns i Dumpen 1646-49. Torpet tillhörde godset, och Linnar var denna tid en mogen och säkert även myndig gårdsfogde. Han angavs 1654 vara 63 år gammal och därmed född cirka 1591. Hustru Ingrid var född i Sjötorp, Lyrestad som dotter till Olof Jönsson och hans hustru Marit.

Sven Linnarsson var var son till Linnar och Ingrid. Han var åren 1681-86 bosatt i Sjötorp och Ängbäcken och därefter några år i anslutning till 1696 i Källtorp, Hova socken. Källtorp tillhörde ätten Posses frälse. Svens hustru var dotter till Bengt i Gullberga, ett annat efter år 1650 upptaget nybygge under Hulestad/Ribbingsfors.

Namnen Olof och Per ligger högt i det finska namnmönstret. Linnar var troligtvis finne. Åborna i Gullberga bör ha tillhört samma etniska grupp som Linnar.

Bastan	Olof	1628
1625	Per	1631
100 möh	Ingvald Nilsson, hustru	1691-93
	Olof Linnarsson, hustru	1702-13

Bastan visade sig första gången i en boskapslängd år 1628 under namnet ”Bastuffan”. Olof hade då 5 kor och en inneboende huskvinna 2 getter. Torpet återkom i motsvarande längd år 1631 med Per som åbo. Hans besättning var 1 ko, 2 kvigor, 1 får och 4 getter.

På Kietell Felterius karta 1655 hade namnet kortats till Basta. När torpet senare visade sig i längderna, hade namnet i dessa ändrats till Bastan.

Blekviken	Lars	1613-18
1606	Jon	1619-26
50 möh	Algut Andersson, ryttare, hustru	1624-28
	Änkan	1631
	Nils	1631
	Hans	1631
	Lars Jonsson, knekt, hustru Elin Larsdtr	1635-52
	Anders Linnarsson, hustru 1 Elin Larsdtr	1657-73
	”- 2 Karin Olofsdtr	1674-96
	Ingel Larsson, flyttar till Eds-/Älvstorp	1673
	Carl Larsson	1683

Foto:Författaren 2004.

Lars stod för hemmanet vid Älvsborgs lösen 1613. Blekviken blev sedan skattlagt som en kronotomt 1618, vilket visar, att det då hade svedjekaraktär. Knekthustrun återfanns i boskapslängden år 1628. Hon disponerade då 4 kor, 2 får och en stut.

Hans Påvelsson Finne i Sanden anklagade år 1635 Jon Ingelsson i Ålösund "för kätteri och lägersmål" med sin sonhustru Elin Larsdotter i Blekviken. Jon Ingelsson fick därmed värja sitt och familjens rykte med tolv-mannaed. Edgångsmännen finns redovisade under Ålösund.

Anders Linnarsson gifte sig med änkan Elin Larsdotter efter Lars Jonsson och fick därmed styvsönerna Ingel, Per och Carl Larssöner. Anders mormor Gunnilla Ingelsdotter i Sjötorp, Lyrestad, var troligen syster till Jon Ingelsson. När hustru Elin dog, gifte Anders om sig och fick ännu en styvson med namnet Per Nilsson.

Anders hade tillsamman med Sven Nilsson i Ålön och Olof Olofsson i Himmelsberg huggit upp en ilanddriven och strandsatt skuta vid Vänerlandet år 1662. Kostnaderna för tillta-

get blev stora. I löfte som borgenärer för Anders skuld gick, förutom brodern Folke i Dumpen, även Olof (Svensson) i Sund, Visnum, samt Isak Svensson från Storön. Isak var trolig finne.

År 1657 sålde Anders för egen och syskonens del mödernearvet 1/3 i Sjötorp, Lyrestad, till kusinen eller moster Karins son Olof Nilsson för 30 riksdaler. Vid Anders död 1696 gjorde bröderna Folke i Sjötorp och Sven i Källtorp, Hova, anspråk på arv, eftersom Anders saknade egna barn. Han hade dock testamenterat sin kvarlåtenskap till den senaste styvsonen. Styvbarnen i första giftet liksom Anders bröder gick därmed miste om arv efter Anders.

Lars och Jon, som tog upp Blekviken, ligger högt i det finska namnmönstret. Anders far, Lindar Folkesson, antas genom sina aktiviteter i Hälsås, Sjötorp, Lövåsen, Dumpen och Agnsundet ha varit en invandrad finne. Anders styrkte detta genom sitt gifte med Jon Ingelssons svärdotter samt samröret med Olof Olofsson i Himmelsberg och Isak Svensson på Storön.

Bocken	Måns, knekt, fritt från skatt	1622-23
1617	Sven	1629-41
90 möh	Anders Håkansson, hovslagare, hustru Gunnela	1642-74
	Olof Gälarsson, född ca 1632, hustru Marit	1670-1712

Bocken upptogs som ett svedjehemman i skogsmark mellan Ribbingsfors och Borgnäs. Det infördes i jordeboken som 1/4 frälsehemman under Hulestad 1624. Torpets storlek visade då, att det sannolikt börjat röjas före 1617. Det kan eventuellt vara tvillingtorp till närliggande Geten, som antagits vara upptaget cirka 1600.

Åbon i Bocken förfogade enligt boskapslängden år 1628 över 2 kor.

Antydan om finnar saknas i Bocken. Yrkesgrupperna soldat och hovslagare, frälsets roll som ägare, tidpunkten samt torpets ödemarksläge gör dock att finninslag inte kan uteslutas.

Borgnäs	Nils	1552-1608
1322	*Borenäs Finne*	1601
75 möh	Pär	1602
	Carl	1606-37
	Jon Larsson	1613-22
	Olof	1629-40
	Erik Svensson	1644-55
	Jon Håkansson, landbofogde, hustru Kerstin	1642-65
	Nils Håkansson, knekt	1644-48
	Hans Månsson Deijander, befallningsman	1665-89

Foto: Göran Ofsen 2004.

Borgnäs var gammalt frälse. År 1455 var hemmanet tillsammans med Hulestad, Hulestads kvarn, Årås och en gård i Torpa infört i riddaren Åke Axelsson Totts jordebok. Det kvarstod i denna ätts ägo fram till 1632, då det tillsammans med torpen Bocken och Geten överfördes till Johan Posse och säteriet Melltorp. Borgnäs fördes därefter med Nils Posse och Anna Stake in under Säby i Berga socken. År 1661 fick Anna Stake attest på att Borgnäs ombildats till säteri med därunder liggande torpen Geten, Bocken, Knektetorpet, Ängtorpet och Varsundet. Det senare köptes till frälse av Nils Posse år 1639. Följande ägare var Jöran Ulfsparre 1681 och Axel Carlsson Natt och Dag cirka 1701. År 1731 sålde den senare Borgnäs med underlydande torp och hemman till Jacob Reenstierna på Ribbingsfors. Efter ett århundrade återfördes därmed Borgnäs m fl till sitt forna hemvist under Ribbingsfors säteri.

I tiondelängden omtalas en "Borenäs Finne" år 1601 och en Pär 1602, vilken kan vara densamme. Finnens insats på Borgnäs blev dock kortvarig och får närmast ses som hjälp till Nils, som efter en 50-årig insats på hemmanet blivit ålderstigen.

Bland landbofogdarna på Borgnäs fanns under del av 1600-talet Jon Håkansson, som dog i Dumpen 1682, samt Hans Månsson Deijander. Hans Deijander ägde halva Nolgården Mörtestad. Han såväl köpte som sålde delar i Mörtestad åren 1667-83.

Brötetorpet	Tyris	1586-93
1586	Linke-Lasse, knekt, "fritt som de själva besitta (bruka)"	1602-24
85 möh	Link-Erik	1618-27
	Olof Larsson, knekt, död –48, hustru Marit	1624-49
	Biörn	1627
	Knektänka	1631
	Sven Biörsson, knekt	1632-35
	Per Hindrichsson, hustru	1640
	Jon på Bröten	1643
	Knekthustru Karin	1648-52
	Lars Gälarsson, son Gälar, dtr Ingebor	1658-82
	Per	1674
	"Rifwe-Jon"	1675
	Anders Persson, olaga tobakshandel	1678
	Halte-Pelles son	1691
	Måns Andersson	1710

Foto: Författaren 2003

Brötetorpet upptogs i ödemark långt från annan bebyggelse på allmänningen Bröten. Det skattlades 1593.

Om "Link" skrev Johan Johansson, att begreppet avsåg en "brant klippa utför vilket vattnet faller i fors"[178]. Eftersom Brötetorpet saknar vattendrag med fall eller fors måste begreppet vara inaktuellt i detta fall.

"Link Erik" nämndes 1619-20 och "Linke-Lasse" som gammal, husfattig och boende inhyst hos sina barn år 1622. Samma tid hade han en son "ute på togh". Link torde i detta fall vara beskrivning av en yrkesskada eller kanske mera troligt ett finskt släktnamn.

Enligt boskapslängden år 1627 disponerade Erik 6 kor, 2 risbitar och 1 får, Biörn 1 sto, 2 kor och 1 stut samt soldaten Olof 3 kor, 1 stut och 2 får förutom ett utsäde om 1 tunna. Ett år senare återfanns här bara knekthustru Marit med 3 kor. Utsädet på det lilla knektbostället var då 3 skäppor. År 1631 hade Olof återkommit och boskapen ökat till häst, 3 kor och 3 getter.

I samband med ett brottsmål vid Kleven i Lyrestad 1631 var knekteänka omnämnd som bosatt i en "stuppestufva" kallad Linkekstorp på Bröten. Namnet torde i detta fall vara en omskrivning för Link-Erikstorp. Änkan disponerade detta år 2 kor, 1 kviga och 2 får. Hon kan ha varit änka efter Erik.

Lars Gertsson hade bröderna Bengt som gästgivare i Björtorp och Anders bosatt i Hemmingsrud, systern Marit i Nunnestad samt en halvbroder Jöran Månsson som mjölnare vid Gullspångs kvarn. Föräldrar var Gert eller Gälar Andersson och Elin Andersdotter. De flyttade från Nunnestad och tog sig an gästgivarhemmanet Björtorp år 1628. Elin var en andra gång gift med Måns Olofsson. I det giftet föddes Jöran. Alla dessa turer med mindre vanliga namn och yrken vittnar om, att familjen kan ha haft finsk bakgrund.

Måns Andersson dömdes för sina insatser under upproret i Binneberg år 1710 till två gatulopp genom 100 par spö. Han dog dock i Läckö fängelse samma år, innan han enligt landshövding Soop ”fick tillfälle att umgälla sitt rättmätiga straff”.

Delebäck	Måns	1550-1628
1540	Biör Bengtsson, hustru Kerstin Svensdtr	1575-1655
85 möh	Sven Biörsson, son, hustru Sigrin Persdtr	1623-1698
	Bertil Påvelsson	1656
	Nils Hindrichsson	1659

Foto: Okänd 1906. Byggår 1903.

[178] Om Noraskog del 3, sid 239

Delebäck är en gammal by, som kransar Delebäckens nedre lopp på vägen mot Skagern. I öster stiger solen upp över Tiveden och sjöns milsvida spegel. I denna integreras solens, molnformationernas och himlavalvets färgsättningar. Naturens pensel målar här i sky och sjö sköna tavlor i färger och mönster, som hela tiden förändras. En stund inför denna tavla, blir - liksom bäckens porlande och spelande vatten - en förbiglidande ström av minnesvärda, aldrig återkommande ögonblick.

Byns atmosfär noterades lite oväntat av hertig Karls fogde, när denne år 1585 fick uppdraget att resa runt i hertigdömet och kontrollera nybyggen. När han kom till Delebäckstorp, vilket blev upptaget på Delebäcks ägor år 1580, såg han ut över sjö och nejd. Av synintrycket blev han lyrisk och präntade in i längden ”ett skönt hemman”. I den förteckningen han sedan lämnade till hertigen, visade sig uttalandet vara unikt, trots att det fanns fler fagra bosättningar i bygden.

Kyrkoherden E H Cederbom anslog samma tonläge när han i boken ”Amnehärad och Södra Råda” skrev att ”Delebäck tar kanske traktens skönhetspris”.

På byns ägor upptogs förutom Delebäckstorp även avgärdahemmanet Kålsberg cirka 1625. Såväl detta nybygge som Delebäckstorp röjdes upp av söner till familjer i byn Delebäck

Delebäck omfattade vid inledningen till 1600-talet fyra gårdar. 300 år senare var antalet 28. Tätortsbornas jakt på naturupplevelser har därefter medfört att byn numera innehåller cirka 200 fritidsställen. Byn har dessutom varit den centrala del i författarens tillvaro, där han fått förmånen att i likhet med Heidenstam, lära känna himmel, sjö, bäck och ”stenar”.

Byn har vandrat genom seklerna som ett skattehemman och passerade sekelskiftet år 1600 utan att någon av byns gårdar ställdes öde. Byns skattestatus innebar, att gårdarna enligt Västgötalagen alltid överfördes i börd från föräldrar till barn. Som följd av detta äger fortfarande sex familjer i byn sina fäders fastigheter med mark, skog och fiskevatten med dokumenterat ursprung från 1400-talet. Vad som hänt dessförinnan är gömt under tidens täcke. Västgötalagens regler var stränga. Jorden var släktens egendom. Den skulle alltid överföras till den, som stod närmast i börd. Kanhända äger dessa familjer därmed jord, som togs upp av en förfader för 1 000 eller 2 000 år sedan. Fantasin kan spela. Förhållandet är väl inte unikt, men kan nog anses relativt ovanligt. I varje fall var den utvecklingen ej möjlig för de torpare och bönder, som brukade kronans, frälsets och kyrkans jordar.

Delebäck saknar genom denna kontinuitet egentligt finninslag under invandringstiden 1580-1650. Dock framgick av Hova dombok 1625, att Håkans hustru Margit Eriksdotter i Erikskila i Hova - numera kallat Håkankila - hade köpt en systerlott av Måns i Delebäck, som han ärft efter sin moder. Den Erik, som tog upp Erikskila år 1581, kan eventuellt ha haft samma bakgrund som finnarna Jöns och Clemet, vilka tog upp angränsande Finnkila samma tid. Erik omtalades dock aldrig som finne.

Möjlig finnbakgrund kan däremot Biör Biörssons hustru Kerstin Svensdotter ha haft. Fader till Kerstin var Sven i Tokebol, Rudskoga, vilken med sonen Ansten tog upp Varsundet år 1581. Den 6 oktober 1680 köpte Jochim Kock på Håkanbol upp de delar i Tokebol, som ättlingarna till Sven fortfarande ägde. Till dessa hörde Ansten Svenssons barn i Varsundet, Algut Svenssons barn i Torsvid samt Kerstin Svensdotters barn i Delebäck.

Söker man sig till tiden efter 1650 erhöll dock även Delebäck finnanor. Detta kan exemplifieras med författarens mors mormor. Hon hette Maria Elisabeth Falleij och var född 1824 i Backgården, Finnerödja. Hon var till hälften vallon och till hälften finne. De finska generna hade tillförts från Paradis, Långstorp, Välevattnet, Trehörningen och Kvarntorp i Finnerödja. Den yngsta av Maria Elisabeth Fallejs tre döttrar var Augusta Petersdotter född i Delebäck år 1864. Hon presenteras på fotot ovan framför nybyggd gård med maken och nämndemannen A. G. Andersson samt barnen Alva, Sigge och Emelia. På liknande sätt som Augusta är det numera mången förunnat att vandra omkring i denna bygd med Kalevalagener djupt förborgade i sitt innersta.

År 1635 köpte Conrad Falkenberg Delebäcks by om fyra gårdar som frälse under Börstorp. Byn behöll dock sin skattestatus och bönderna bördsrätten till sina hemman. Byn betalade fortsättningsvis skatt till Falkenberg i stället för till kronan. Vid reduktionen 1685 avfördes byn ur Falkenbergs ägo och fick i stället svara för rote nummer 88 i Norra Vadsbo kompani vid Kunglig Skaraborgs regemente..

Enligt Visnums dombok dömdes en Bertil Påvelsson från Delebäck år 1656 för diverse brott och missgärningar. Denne Bertil kan då i likhet med trolige finnättlingen Nils Hindrichsson från Sjötorp, Hova år 1659 ha varit tillfälligt anställd i byn.

Dumpen	Lindar Folkesson, hustru Ingrid Olofsdtr	1646-49
1642	Folke Linnarsson, hustru Sigrid Svensdtr	1653-72
95 möh	Jon Håkansson, hustru Karin Andersdtr	1673-82
	Änkan Karin Andersdtr	1682-83
	Olof	1684
	Sven Olofsson, hustru	1685-86
	Lars Bengtsson, hustru	1688-91
	Anders Bengtsson, hustru Margareta Olofsdtr	1693-1725

Torpet Dumpen var enligt Hova dombok upptaget på Hulestads eller Ribbingsfors ägor år 1642. Först nämnd var Lindar, vilken börjat sin bana som knekt i Hällsås, Lyrestad, där han år 1622 dömdes för lönskaläge med Ingrid Jönsdotter och fick plikta 3 marker. Han var kvar här 1632. Åren 1637-38 var han som Falkenbergs landbo bosatt på Sjötorp och slog då tillsammans med Hindrich Skytt ihjäl ett lodjur. Skinnet sålde kumpanerna till en köpman i Mariestad. Den jakten kostade Lindar 20 marker till treskiftes[179].

Lindars hustru var född i Sjötorp, Lyrestad. Detta framkom då sonen Anders i Blekviken år 1657 sålde sitt och sina syskons möderne 1/3 i detta hemman till kusinen Olof Nilsson.

Innan Lindar nådde Dumpen var han, åtminstone år 1644, bosatt i en backstuga vid Lövåsen. Efter 1649 flyttade han från Dumpen till Agnsundet, och sonen Folke flyttade till finnhemmanet Sjötorp, Hova. Sonen Anders bosatte sig i Blekviken, och en trejde son Sven flyttade via Sjötorp och Ängbäcken i Hova, till faderns tidigare hemman i Agnsundet. Föräldrarna var då troligtvis döda. Familjen fick efter hand många ätteläggar, vilka var svedjemässigt aktiva i uppodlingen av torp på säteriernas ägor i trakten.

Jon Håkansson flyttade in från Borgnäs, där han varit landbofogde. Han var gift två gånger. År 1683 blev änkan Karin Andersdotter med fyra omyndiga barn stämda av första barnkullen om arv efter fader Jon. I den tidiga kullen ingick Håkan och Jon Jonssöner med två systrar på Ålön. Jons första hustru bör därmed ha kommit från denna plats, vilken tillika med Ålösund var föremål för hertig Karls speciella omsorger år 1586. Nybyggarna var fiskare och kan ha varit finnar. Jon Håkansson knyts nu till sina anförvanter i Ålön och Ålösund.

Anders Bengtsson kom från Gullberga under Ribbingsfors. En syster Ingeborg till Anders var gift med ovan nämnde Sven Linnarsson. Föräldrar var Bengt Svensson och Gunilla Olofsdotter, vilka fått Harald Posses tillstånd att ta upp Gullberga i ödemark i anslutning till Valmossen under 1650-talet.

Edstorp/	Olof, ”husfattig” -03, ½ öde -04	1580-1631
Älvstorp	Sven	1602-06
1540	Nils, hustru	1606-08
50 möh	Jon, hustru	1611-13
	Thore	1617
	Clemet Finne, ryttare, hustru	1618-29
	Jon Andersson, knekt	1624-28
	Sigge Håkansson, knekt	1624-28
	Sven Gertsson, knekt	1624
	Lars Jonsson, knekt	1626-31
	Arvid	1627-29
	Jöns Bengtsson, knekt	1628
	Öde	1630
	Anders Finne	1631-32

[179] Innebar att kronan, häradet och målsäganden delade på böterna

Nils, hustru Ingrid	1634-41
Bengt Nilsson, hustru Kerstin Eriksdtr	1645-74
Ingel Larsson, från Blekviken	1673-88

Foto: Länsmuseet i Skara.

Edstorp var ett gammalt kyrkohemman, vilket stod skrivet på en Olof fram till 1631. Åren 1618-29 var hemmanet hårt utnyttjat för avlöning av soldater. År 1624 erhöll inte mindre än fyra soldater sin lön från Edstorp. Av dessa stod Clemet Finne för hemmanet 1618-29. Han fick boskapshjälp som ryttare år 1625. År 1628 stod hemmanet halvt öde "efter bonden blef uthskrefwen" och 1630 var det helt öde.

År 1630 stod en Clemet även för "Lille Rolanda", vars namn snart ändrades till Clemetstorp. Det kan vara samme Clemet, som återkommit och bytt bostadsort. Enligt skattebrevet i Hova dombok skulle han ha börjat röja hemmanet 1626. Tidsmässigt kan detta stämma, eftersom det normalt tog tre år från det att skogen fälldes till dess att rågen kunde skördas. Under tiden kunde nybyggaren vara verksam och tjäna sitt uppehälle på annan plats.

Namnet Anders Finne har vandrat i bygden från Noltorp 1600-04, Håhult 1622-27 och Sjötorp i Hova 1627-28 till Edstorp 1631-32. I Håhult var han mjölnare, men dömdes av tingsrätten att lägga ner verksamheten. Det kan vara samma person, som flyttat mellan dessa orter.

Bengt Nilsson tog troligtvis upp ett öde hemman, Han vigdes år 1646 vid Kerstin Eriksdotter från gästgivarhemmanet Torved i Lyrestad socken (se Torved).

Ekenäs		
1603	Lars Nilsson, f ca 1570	1609-27
75 möh	Svenning, knekt, måg	1622-24
	Hans Påvelsson Finne, knekt	1629
	Jöns, hustru Kerstin	1631-49
	Michel	1656
	Jon Nilsson, hustru Anna	1652-92
	Olof Nilsson	1659
	Knekthustru Karin	1663
	Jon Jonsson	1689-93

Foto: Länsmuseet i Skara.

Ekenäs togs upp i ödemark på allmänningen Bröten cirka 1603. Det förekom som en tomt i jordeboken 1610. Lars angavs i räkenskaperna år 1622 som inhyses. År 1640 blev han 70 år gammal tillfrågad om tidiga förhållanden i bygden. Han var då bosatt i Sundet på Torsö.

År 1622 angavs mågen Svenning vara "på Togh", vilket innebar att han då skulle ha tjänat för Ekenäs på slagfälten. I realiteten hade han rymt från uppdraget. Två år senare återkom han en sista gång. Domboken berättade då, att soldaten Svenning i Rogstorp vid Conrad Falkenbergs kompani var en oförbätterlig stortjuv. Han hade bl a stulit silver från Olof i Kleverud och Per i Pjungserud samt i Lyrestads kyrka. Han dömdes mista livet.[180]

Michel besvärade sig vid tinget 1656 över Nils Persson i Hässletorp. Nils hade nämligen beskyllt Michel, för att denne skulle ha förvarnat sin svåger, soldaten Anders Skule. Vad förvarningen avsåg framgick inte. Anders var vid detta tillfälle bosatt i Kvarntorp, Amnehärad. Michel var trolig finne. Med detta antyds, att även svågern Anders Skule var invandrare.

Olof och Jon Nilssöner var år 1659 i konflikt med Slättevalla bönder, vilka ansåg att torpet var upptaget på deras utmark. De hade därför avbärgat en äng eller mosse, som enligt Olof "av urminne" tillhört Ekenäs. Töres Bengtsson i Slättevalla svarade, att på "Forsatorpet" hade förr bott en gammal man vid namn Olof, och när denne dött skulle ängemossen läggas tillbaka till byns mulbete. Hur frågan löstes berättade inte domboken.

Jon Nilsson var född i Håtorp. År 1671 löste han ut en broder och fyra systrar i en halv gård i detta hemman. Brodern och två av systrarna var bosatta i Västmanland. En syster var kvar

[180] Binneberg härads dombok den 29 december 1624.

i byn. Senare övertog Jons son Nils halvgården i Håtorp under det att sonen Jon Jonsson fick fortsätta i Ekenäs.

Hans Påvelsson var finne och Michel trolig finne. Även den Lars som tog upp Ekenäs bör ha varit finne. Lars var ett ofta använt finskt namn. År 1603 var bygden fylld av ödehemman. Någon kapacitet i orten att ta upp ett nybygge på Bröten förelåg då knappast.

Flenstad	Chrisman	1583
1415	Anund, knekt	1583-89
55 möh	Per	1583-90
	Helge	1590-97
	Helges gård öde, lagd under Svens gård 1618	1601-41
	Matis	1597
	Arvid, lagd under Svens gård 1617	1612-17
	Sven Jönsson, edgångsman, hustru 1 Marit	1612-47
	”- 2 Karin	1648-52
	Måns Svensson, hustru	1620-40
	Algut Svensson, knekt	1624-26
	Anund, knekt	1626-28
	Änkan	1629
	Biörn, knekt, hustru	1627
	Anders Svensson	1636-37
	Arvid	1637-45
	Jöns Månsson, hustru Elin Jonsdtr	1642-50
	Töres, hustru Kerstin	1644-52
	Svens gård öde, brukas av Björtorps bönder	1651-54
	Per Folkesson, 3 års frihet, fattig, klarar ej bruket	1658-60
	Sörgården öde	1663-64
	Måns Olofsson, hustru Kerstin Sigfridsdtr	1665-68
	Sven Jönsson, edgångsman, hustru	1672-95

Flenstad var en gammal by, som på 1560-talet bestod av två hela kyrko-, ett helt kloster- samt ett halvt frälsehemman. Krig, missväxt och pest skulle dock härja hårt bland byfolket och emellanåt lägga byn för fäfot. En av gårdarna i byn var ”Arv och eget” och därmed föremål för hertig Karls speciella omsorger.

Inslag av finnar kan finnas redan under senare delen av 1500-talet. År 1637 var Jon Ingelsson i Ålösund beskylld av Hans Påvelsson Finne i Sanden för hor med sin sonhustru i Blekviken. Sven Jönsson i Flenstad vittnade då tillsammans med laxfiskarna från Råglanda och Otterbäcken, Clemet Finne i Clemetstorp och ett antal andra personer, vilka bedöms vara invandrade finnar eller finnättlingar. Sven bör därmed själv ha tillhört samma kategori.

Sven följdes av Jöns Månsson. Denne kom från laxfiskehemmanet Råglanda, var son till Måns Svensson och gift med Elin Jonsdotter från nybygget Lunden. Jöns avträdde för sin hustru Elin, i likhet med svågern Clemet Finne för sin hustrus räkning deras ärvda systerdelar i Lunden till svågern Måns Jonsson år 1643.

Jöns och Elin flyttade 1650 från Flenstad till Otterbäcken, där de köpte en del i detta hemman av Gälar Jonssons änka. Jöns dog här före 1654. Elin gick då i nytt gifte med Töres Andersson, som därmed blev styvfar för barnen Sven, Ingrid och Kerstin. Sven Jönsson återvände dock till Flenstad 1672 och gick då i författning om, att återvinna fädernehemmanet Råglanda, vilket han efter många turer i rätten mot myndigheter och medtävlare lyckas med år 1695.

För Sven var detta stort. Han bar sin farfars fars namn. Troligtvis bar han därmed arv från en finne begravd i finsk jord. Själv fick han nu tillgång till den mark, som hans fäder brutit från sten och stubbe i Sverige. En plats där han som liten vistats med föräldrar och farföräldrar. Nu fick han själv tillgång till allt detta, som levde i minne och sinne. Drömmen var uppfylld! Klart, att han var lycklig. Man behöver inte ens vara finne för att förstå honom. Det räcker med att själv ha växt upp i detta gamla, för alltid förlorade samhälle med dess tillgångar i djur och natur, dess intensivt livfyllda tillvaro, dess värderingar och urgamla traditioner. För dagens

människa är den tillvaron okänd, glömd och borta. I stället har hon fått lära känna det nya samhällets stämpelklocka.

Gallernäset	Backstuga	1630
1630	Sven	1631
56 möh	Änkan Elin	1639-42
	Tore	1639
	Lars	1640-43
	Jöns Svensson	1660
	Lars	1665-98

Gallernäset var en omtvistad bosättning. Första gången detta märktes var i domboken år 1651, då Gallernäset angavs upptaget på Erik Krabbes tid på Torpa och Gunnarstorps utmark. Efter klagomål från bolbyarna blev det en tid nedlagt men åter upptaget, när Falkenberg hade köpt in några gårdar i de gamla byarna för frälse och därmed kunde diktera villkoren.

År 1652 meddelade domboken, att hela socknelaget i Amnehärad klagade över att Falkenberg hade satt upp hus på Gallernäset. Där hade i 20 års tid enbart funnits en backstuga för allmänningsfiske, sedan det av Krabbe blivit lagt till utmarken igen.

Tre år senare stämde bönderna i Torsvid, Gunnarstorp och Torpa sal. Falkenbergs fogde Olof Elofsson angående Gallernäset och Skomakartorp (Lilla Otterbäcken). Efter Falkenbergs död 1654 saknade fogden dock fullmakt att svara.

År 1657 var ärendet åter uppe i rätten. Då framkom det, att Gallernäset enligt riksdagsbeslut om nybyggen år 1652 var upptaget på Amnehärads sockenallmänning sedan 6 år tillbaka och skulle skatta för 1/4. Bönderna var överkörda.

Enligt Kung Karls brev den 26 maj 1671 blev Gallernäset förklarat inbytt av Falkenberg. Detta var en herrskapens överenskommelse. Kungen var 16 år gammal.

Geten	Kättil	1606
1600	Gunnar Eriksson, född ca 1590, knekt, rättare, hustru Kerstin	1613-69
80 möh	Nils	1613-28
	Simon	1621
	Erik Gunnarsson, hustru Sigrid	1641-63
	Nils Olofsson, hustru Maret Gunnarsdtr	1660-65
	Lars Olofsson, född ca 1645, hustru Elin Bengtsdtr	1670-1750

Geten stod som ett frälsenybygge i jordeboken år 1606. Torpet hade en tvilling i närliggande Bocken. De kan vara av samma ålder, även om Bocken infördes senare i längderna.

Gunnar och Kerstin hade förutom sonen Erik även döttrarna Elin, Barbro och Marit. Barbro dömdes år 1669 för lägersmål med en gift knekt från Kinne härad.

Lars Olofsson var vid sidan av Clemet Finne och Jon Ingelsson en effektiv skyttel, när det gällde att väva samman finnarna i bygdens vävstol. Själv var han född i Himmelsberg. Fadern hette Olof Olofsson och var en av edgångsmännen för att fria Jon Ingelsson i Ålösund från finnen Hans Påvelssons beskyllning om hor med sin sonhustru. Olof var gift två gånger. I första äktenskapet var han gift med en dotter till Jon Ingelsson. I sitt senare äktenskap, som slutade 1662, var han gift med Elisabeth Olofsdotter. Hon vigdes som änka år 1663 vid finnsonen Per Clemetsson från Clemetstorp. Samma år lejde Per styvsonen Sven Olofsson som knekt i sitt ställe för Blekviken.

Lars Olofsson var gift med Elin Bengtsdotter från Gullberga och fick på så sätt som svågrar Anders och Per Bengtssöner i Gullberga, Sven Månsson i Kullen, Sven Linnarsson i Lilla Agnsundet och Olof Tohlsson i Rud, Amnehärad.

Lars hade syskonen Nils, Olof, Sven och Marit. Lars var äldst och Sven en halvbror, som föddes i faderns senare äktenskap. Av syskonens fjärdedel i Himmelsberg löste Lars den ena och Sven den andra åttondelen.

Ytterligare trådar i samma väv var Anders Linnarsson i Blekviken, som tillsammans med Sven Nilsson i Ålön och Lars broder Olof i Himmelsberg huggit upp en i hårt väder strandad och sjunken skuta vid Vänerstranden. Till dessa kom Sven Månsson i Kullen och krävde arv efter sin farbror Matts Svensson i Råglanda och efter sina svärföräldrar i Gullberga. Väven kompletteras vidare av Sven Jönsson i Flensta och Per Clemetsson i Clemetstorp. De ställde nämligen upp som edgångsmän för Sven Månsson i Kullen år 1681, då denne som skogvaktare hade anklagats för att ha försökt fälla en hjort. Finnättlingarna var spridda i bygden, men sammanhållningen mot utomstående var dem emellan stark.

Gullspångs	Jacob Schatz, mästersmed	1685-89
hammar-	Lasse Helebûck, hammarsmed	1612-17
smedja	Jöran Delbick,hammarsmed	1635-37
1585	Mattias, hammarsmed	1686
65 möh	Bryngel Olofsson, mästersmed, hustru	1688-93
	Hindrich, mästersmed, hustru	1691
	Påvel, mästersven, hustru	1697

Gullspångs hammarsmedja blev troligtvis anlagd av hertig Karl på hans eget hemman Lökstad vid Gullspångsälven. Första gången denn smedja förekom i bergshandlingarna var år 1580, då det angavs, att ”hammarsmederna i Gullspång skulle få vart åttonde skeppund stångjärn i lön. Samma förhållande gällde vid Tunaholm (sedermera Marieholm) i Vadsbo härad”. Fem år senare arbetade den tyske hammarsmeden Jacob Schatz i Gullspång. Fram till år 1590 smidde Mäster Jacob här bl a stångjärn, stålplåtar, rörplåtar, harneskplåtar, spikplåtar, kvarn- och smidjeredskap, bälgpipor, redskapsjärn, osmundyxor, sågblad, brytstänger, järnspett, knoster[181], ringar, krokar, stora bultar samt ankare till "Nådig Furstens skepp i Nyköping"[182].

Verksamheten krävde även annan personal för att bistå mästersmeden i dennes arbete. Till detta hörde, att hugga stavrumsved[183] för kolning, att resa och kola milor, att tillverka tjära, köra malm och färdiga produkter m m. Orten fick därför inledningsvis tillskott av personal med dessa kunskaper. Denna personal kom därvid främst från Kroppa och Värmlands bergslag.

Hammarsmedjan i Gullspång hade dock problem att komma igång, när ägaren satt i Nyköping och bruksförvaltarna i Värmlands bergslag hade mer närliggande uppgifter att lösa. I början av 1600-talet förefaller verksamheten i Gullspång därför att ha gått på sparlåga, och 1640 angavs hammaren stå öde.

Under senare delen av 1600-talet drogs arbetet åter igång, när en ny hammare privilegierades år 1685. Ägare till denna var riksrådet, fältmarskalken och brukspatronen Henrik Henriksson Horn af Kanckas, som i sitt tredje äktenskap var gift med Emerentia Ribbing på Stora Årås. Lökstad var nu frälse under detta gods och möjligtvis nyttjade den nye bruksherren hertig Karls forna hammarställe i Gullspångsälven. Af Kanckas var en av Finlands äldsta adelsätter.

Smederna Mattias och Bryngel fick nu arbete vid det nya bruket. Bryngel nämndes särskilt, eftersom han tillverkade kläpparna till stora klockan i Amnehärads kyrka. Den insatsen fick församlingsborna ersätta med 8 daler kopparmynt. Senare förekom även smeder med namnen Mattias, Hindrich och Påvel. Detta visar, att finnar inte bara förekom som vedhuggare, kolare, gruvarbetare och bergsmän, utan även som hammarsmeder. Övergången från mjölnare till hammarsmed underlättades av att mjölnare på bruken, vid sidan av kvarnarbetet, ofta tjänstgjorde som hjulmakare för de stora vattenhjulen vid kvarn och hammare. Sönerna kom genom denna hantering lätt in i hammarsmedsyrket, där de kunde arbeta sig upp från kolgosse, via smeddräng och mästersven till det åtrådda mästarbrevet.

Gullspångs	Peder, mjölnare	1607
kvarnar	Sigfrid, mjölnare	1617-28

[181] Tung slägga för stenarbete
[182] Värmlands landskapshandlingar 1590. Jacob Schatz räkenskap 1588-89.
[183] Stavrum = 5 m^3 ved

1540	Anders Hindrichsson, mjölnare, hustru Kerstin	1627-37
65 möh	Per Hindrichsson, mjölnare, hustru Ingrid Eriksdtr	1640-79
	Nils Sigfridsson, mjölnare, hustru Sigrid	1640-58
	Anders, mjölnare	1647-56
	Sven Bryngelsson, mjölnare	1652-88
	Philip, mjölnare, Possakvarn	1654
	Nils Östensson, Possakvarn	1665
	Måns Nilsson, mjölnare, Kronokvarn	1666
	Jöran Månsson, mjölnare, "-	1663-72
	Markus, mjölnare, Ängkvarn	1671
	Bengt, mjölnare	1679
	Truls Svensson, mjölnare, hustru Ingrid Larsdtr	1675-1706
	Jon Bengtsson, mjölnare, Possakvarn	1683-91
	Nils Persson, mjölnare	1685-91

Possakvarn och kronokvarnen. Gamla bron i bakgrunden. Foto: Länsmuseet i Skara.

År 1540 angavs i räkenskaperna, att en kvarntomt var avsöndrad från Stora Årås
"med en gångandes quern, som går natt och dag".

I övrigt hölls kvarnarna normalt dolda i handlingarna, eftersom mjölnare i likhet med andra hantverkare var fria från skatt. Kvarnarnas antal i Gullspångsälven varierade, beroende på att kvarn och damm slets hårt av ett mycket strömt vattenflöde, isbildning och röta. Ofta stod kvarnarna öde i avvaktan på nya ägare, som var beredda till nya insatser. Normalt fanns en krono- eller tullkvarn samt en kvarn lydande under Ribbingsfors, vilken med hänvisning till tid och ägare kunde heta Hulestakvarn eller Possakvarn. Kronokvarnen utnyttjades tidvis även som förläning till frälsemän eller för avlöning av knektar. Knektetorpet låg i anslutning till denna kvarn. Även namnet Ängkvarn förekom på kronokvarnen.

Jämsides med sädeskvarnarna förekom sågverk, vilka med tidens språkbruk kallades sågkvarnar. Älven vid Gullspång rymde fyra à fem kvarnar av dessa kategorier.

Problemen med kvarnarna kan i viss mån exemplifieras av följande:

- o 1654 Philip mjölnare vid Possakvarn byggt ny damm ut till Guldsten och därmed inkräktat på kungsådran
- o 1658 (Krono-) kvarnen, som Tore Ollonberger höll rusttjänst för, var uppbränd av vådeld.
- o 1661 Kvarnen åter uppbyggd med 6 års skattefrihet.
- o 1672 Jöran mjölnare skyldig tre års tull för kronokvarnen.
- o 1675 Kronokvarnen öde, men åter uppbyggd av Tord Bonde, som drev densamma till 1682
- o 1677 En stor vattuflod i Gullspångsälven gjorde en mäkta stor skada på Lökstads kvarn. En kostbar damm om 68 alnars längd utbröts.
- o 1683 Sågkvarnen reducerad till kronan. Sedan den åter uppbyggts kan den ej taxeras för mer än 20 tolfter bräder eller 20 daler silvermynt årligen.
- o 1686 Löjtnant Sten Reuterskjöld har mjölkvarnen anslagen för sin häst, men så nedrutten att den är oanvändbar. 6 famnar av dammen är förlorad.
- o 1687 Kronans sågkvarn måste åter uppbyggas.
- o 1692 Problem med kronans sågkvarn söder om bron, eftersom vattnet efter hand ökar. Ribbingsfors sågkvarn ovan bron får ej nyttjas av allmogen.
- o 1693 Kronans sågkvarn till damm och hus förlorad. Minst sex års frihet om någon vill arrendera den. Därefter 40 daler silvermynt årligen i arrende.

Mjölnarna i Gullspång löste ofta in hemmansdelar i angränsande bebyggelse och fick på så sätt insteg i de gamla byarna. Sigfrid bodde således i Kärr, Södra Råda, Nils Sigfridsson bodde i Kärr 1643-44, Västra By 1645 och Vattenberg, Södra Råda 1646-50 samt i Mörtestad 1656-60. I sistnämnda by köpte även Sven Bryngelsson in sig med efter hand större andel i hemmanets Sörgård åren 1663-68. Jöran Månsson köpte halva Nolgården, Mörtestad år 1676 och Truls Svensson löste sina syskon i Sörgården i samma by 1697. Truls var son till Sven Bryngelsson och hade en svåger med namnet Sven Sigfridsson bosatt i Östra By, Södra Råda.

Från mjölnarna vid kvarnarna i Gullspång fanns även släktband i flera generationer till gästgivarna i Björtorp. Sammantaget visar detta, kombinerat med namn som Sigfrid, Anders, Hindrich Per, Philip, Jöran, Markus och Jon, att mjölnaryrket var väl frekventerat av finnar och finnättlingar. Förhållandet förvånar inte. För invandrare var och är service- och hantverkaryrken alltid attraktiva, när det gäller att komma igång i ett nytt land.

Gunnars-	Öde	1602-07
torp	Måns Svensson	1608-29
1540	*Clemet Finne*, änkling 1616	1608-20
75 möh	Anders Larsson	1611-44
	Sven Månsson, hustru Kerstin	1613-65
	Sigge Håkansson, knekt	1621
	Hans Påvelsson Finne, knekt	1624
	Anders Mattsson, knekt, edgångsman, hustru Rambor Andersdtr	1624-65
	Anders Eriksson, knekt	1624
	Anders Månsson, knekt	1625
	Kättil	1627-30
	Gälar Larsson, knekt	1627-29
	Anders Svensson, knekt	1627
	Jöns Bengtsson, knekt	1628-31
	Öde	1629-30
	Lars Bondesson, postbonde, nämndeman, hustru Ingeborg	1637-59
	Tore Kättilsson, nyskriven knekt	1638
	Börje Pedersson, "-	1638
	Ravel Ravelsson, hustru Kerstin Nilsdtr	1638-77
	Mathias Andersson, knekt	1653-55
	Gälar Nilsson, hustru	1662-65
	Måns, knekt, hustru	1663-65
	Per Larsson, knekt, från Blekviken	1663-88
	Nils Gälarsson, vargar ätit upp en ko för Nils	1678
	Olof Gälarsson, knekt	1681-96

Gunnarstorp var en gammal by, vilken år 1564 bestod av två hela skattehemman. Dessa övergick efter ödesmål i kronans ägo och blev därefter utnyttjade i knekthållet. Byn inlemmades i indelningsverket år 1685 med rotarna 80 och 81 i Norra Vadsbo kompani av Kungl. Skaraborgs regemente.

Bland knektarna återfanns flera finnar eller finnättlingar. En av dessa var Clemet, vilken som Clemet Finne flyttade till Edstorp år 1618 samt som Clemet Larsson Finne tog upp Clemetstorp år 1626. Han förekom första gången i Gunnarstorp år 1608, då grannen Måns Svensson enligt domboken försåg honom med två blånader. Måns var kanske svensk och vid detta tillfälle ovan vid finnar.

Clemet Larsson var första gången gift med en dotter till Jon i Lunden och fick med henne sönerna Anders och Lars samt dottern Brita. Detta framkom, då en broder till Clemets hustru år 1643 köpte Lunden av syskon och övriga arvtagare. I ett följande äktenskap hade Clemet flera barn. Att han var änkling i Gunnarstorp år 1616 stämmer väl in i den bilden.

Hans Påvelsson tjänstgjorde som knekt för Gunnarstorp 1624, Backen 1627 och Ekenäs 1629, innan han övertog hemmanet Sanden 1632-54. Han var en tid även bosatt på Åsen.

Anders Mattsson var gift med en av Anders Larssons döttrar i Gunnarstorp. Han fick sonen Mathias, vilken efter modern ärvde och löste en hemmansdel i Nolgården, Torsvid, sonen Töres, som gifte sig med änkan efter Jöns Månsson i Otterbäcken samt dottern Kerstin, som flyttade ut till Storön, där hon vigdes vid Isak Svensson.

År 1637 förenade sig Anders Mattsson med de finnar, som friade Jon Ingelsson i Ålösund, då denne av Hans Påvelsson beskylldes för hor med sin sonhustru. Bland edgångsmännen

fanns även Clemet Finne, som hade lämnat Gunnarstorp ett par år innan Anders Mattsson flyttade in. Detta visar, att även Anders Mattsson bör ha varit finne.

Kättil Bryngelsson sålde år 1640 sin hustru Kerstin Jonsdotters och hennes syster Marits arvedelar i halva Mellangården till Ravel Ravelsson och hans hustru.

Lars Bondesson kom från Väggetorp. Byn var gammal, men även i denna bodde emellanåt finnar. Lars var nämndeman 1649-76. Från år 1660 var han bosatt i Stenbrotorp.

Haddån	Måns Helgesson, hustru Elin	1630-52
1623	Måg Gälar Nilsson, knekt, hustru NN Månsdtr	1649-52
45 möh	Måg Nils Jonsson, hustru NN Månsdtr	1653-61
	Anna	1663-65
	Nils Månssons son Måns Nilsson	1669-71
	Nils	1683
	Jon Hansson	1684-93

När Haddån togs upp, vet vi inte. Genom Erik Krabbes förmedling omvandlades torpet till skatte år 1631. Det bör då ha varit upptaget minst sex år före angivet årtal.

Enligt boskapslängden förfogade Måns år 1631 över 1 sto, 1 kviga, 1 stut, 4 får och 6 svin. I likhet med Hemmingsrud, Råglanda, Ålön och Ålösund bör Haddån dock i första hand ses som ett fiskehemman. Lax- och sikfiske i Åråsviken gav säkert bättre inkomster och överlevnadsmöjligheter än svedjan, rågen och rovorna för den vanlige svedjefinnen.

År 1661 tilltalade Nils Jonsson snickaren Erik Nilsson i Mörtestad, som ansåg sig ha rätt att fiska på hans äng, då Vänerns vatten steg. Anledningen härtill var, att han hade sina katzor stående där utanför. Rätten fann, liksom Nils Jonsson, Eriks påstående orimligt.

En Nils i Haddån omtalades i kyrkoboken 1683, då han smidde galler till fönster i kyrkan. Efternamn angavs inte.

Knekten Lars Hansson i Hult fick arv efter mor och morföräldrar i Haddån år 1684 av Jon Hansson. Lars och Jon bör ha varit bröder.

Tidpunkten samt Erik Krabbes insats talar för att Haddån upptagits av en finne. I Torpaskoga, Finnerödja förekom namnet Helge med trolig finsk anknytning.

Hemmings-	Hemming laxfiskare	1581-86
rud	Töres laxfiskare	1587
1583	Töres knekt	1604-09
75 möh	Knektänka	1609-12
	Håkon, sågare	1613-22
	Nils	1627-28
	Öde	1630
	Anders mjölnare	1639
	Olof mjölnare, hustru Karin	1644-52
	Anders Gälarsson, hustru Maret	1663-65

Fisket i Gullspångsälvens kungsådra var av urminne regale eller kungsfiske. Detta hanterades under större delen av 1500-talet och fram till år 1650 av fogden från kungsgården Marieholm[184] i nuvarande Mariestad. På plats sköttes detta för kronans räkning av särskilt anställda laxfiskare. Om detta berättade de tidiga räkenskaperna:[185]

> Item än är uodj förs(kr)iffne Herade ett Laxekar J en elff benempd Gulspångh, huilkett till förende haffuer legatt ödhe och bleff thett optagett anno 41. Ther aff haffuer Kon: Maytt: W: N: H: tuå tridiedelar och fru Jbba 1/3 parten och Rentade samme tuådell anno 40 - Spikie laxar - 58 st

[184] Kallades Tunaholm innan hertig Karl grundlade Mariestad år 1583
[185] Västergötlands handlingar, Vadsbo härad 1542:9

År 1581 hade kronans del av laxfisket i älven ökat, så att den omfattade inte mindre än fem laxkar eller idor, som var ett annat begrepp för detta fångstsätt..

År 1586 fick "Henning Laxefiskare" vid Gullspång utspisning på kronans bekostnad. Han räknades då som främling i orten i likhet med Bengt Hiulmakare, plåtslagaren Hendrich Silvestersson, kålaren, fogdetjänarna och Olof Jempte, som samma tid var involverade i arbetet med den nya hammarsmedjan. Samma år förekom även Henning på nybygget Henningstorp i jordeboken. Namnen Hemming och Henning växlade ofta i materialet.

Påföljande år var Henning borta och i stället utspisades ”Töres Laxefiskare” i Gullspång på kronans bekostnad. Även denne gömdes snart i räkenskaperna, trots att resultaten av hans gärning i antal fångade laxar länge framgick av längderna. År 1601 återkom Hennings hemman under namnet Hemingstorp och 1604 redovisades på detta en knekt. Laxfiskaren bör under tiden ha flyttat till Råglanda, vilket snart skulle visa sig vara ett av ortens nya laxfiskehemman.

Anders Gälarssons föräldrar var Gälar Andersson och Elin Andersdotter i Nunnestad 1602-27. Tillsammans med gästgivaren och brodern Bengt Gälarsson löste Anders halva Nolgården i Nunnestad 1663. Halvbroder till Anders och Bengt var mjölnaren Jöran Månsson.

Bakom det som hände i Gullspång under 1500-talets sista årtionden stod hertig Karl. Hans engagemang för älv med smedja och fiske är väl dokumenterat. Beträffande fisket hade han högt föredöme. Redan Gustav Vasa sökte på sin tid få finska laxfiskare att invandra till Sverige. Så mötte vi då Henning laxfiskare i Gullspång 1586, ett årtal förknippat med en omfattande finsk invandring. Namnet Henning förekom även vid Melltorp 1581, Finnerödja 1582, Kroppfjäll 1583 och Näbben 1586. För detta namn var biskop Henning i Åbo en förebild. Hertig Karls engagemang parat med namnet på ortens till namnet först kände laxfiskare tyder på, att denne var finne.

Fortsättningen med Töres laxfiskare och utvecklingen av laxfisket i anslutning till Råglanda talar för, att även följande laxfiskare hade samma bakgrund. Därutöver föreligger indikationer på att bygdens övriga fiske från öar och hemman i eller i anslutning till Vänern på likartat sätt var knutet till finnar. Mera om detta i anslutning till respektive fiskeläge.

Från cirka 1630 fanns även en Per Laxfiskare i Otterbäcken. Denne fick genom Erik Krabbes medverkan sitt nybygge skattlagt år 1631. Han kan ha varit finne.

Laxfiske bedrevs troligtvis samtidigt från Råglanda. Detta bekräftades indirekt av Mattes Svensson i Råglanda, då han vid tinget 1645 berättade, att han arrenderat laxfisket i älven för 10 riksdaler per år. Detta åtråvärda fiske hade dock flera intressenter. Sedan kronan hade sålt Hemmingsrud till Fru Anna på Hulestad som frälse, hade åbon Olof börjat lägga ut nät i halva älven. På andra sidan strömmen låg frälsehemmanet Kärr. Då dess åbo, Andor Månsson, på samma sätt lade ut sina nät tills de mötte Olofs, hade Mattes förlorat halva sitt fiske. Han fick ingen rättelse och avbröt därmed arrendet.

Tilltaget var naurligtvis olagligt eftersom strandrätt i vattendrag med kungsådra bara gällde en trejedel av vattnet. Kungsådran var av urminne helig som allmän samfärdselled och riksväg i de större vattendragen för landets befolkning. Denna form av riksvägar gällde fram till 1908, då det nybildade kraftbolaget i Gullspång fick riksdagens tillstånd att dämma över och stänga av den urtida kungsådran. Beslutet blev historiskt. Därefter blev det fritt fram att skära av kungsådror och bygga kraftstationer överallt i svenska vattendrag.

År 1650 köpte landshövdingen Harald Stake rätten till laxfisket av kronan. Tvisten med ägaren till Hulestad med det nya namnet Ribbingsfors och dess nye ägare Harald Posse kvarstod dock och skärptes ytterligare, när denne assisterad av mjölnaren Philip år 1654 lät anlägga ny damm för Possekvarn ut till Guldsten mitt i älven. Detta överklagades, men Harald Posse dominerade nu med kvarn och hemman så stor del av älv och fors, att det bara var en tidsfråga, innan det åtråvärda laxfisket skulle ingå som en del av godsets egendom.

Richard Broberg angav i sitt arbete, att en sörmlandsfinne en tid hade uppehållit sig som "ålfiskare" i Amnehärad. Vem han avsåg framgick inte. Mer naturligt hade det för övrigt varit, om uppgiften hade avsett en laxfiskare.

Himmels-	Lars	1580-86
berg	Sven, hustru Marit/Karin	1582-1647
1540	Bengt Persson, hustru Karin	1608-41
55 möh	Gert	1627
	Sven Biörsson, hustru Elin Svensdtr	1628-47
	Lars Svensson, knekt	1629
	Olof i Kila, knekt	1629-33
	Bengt Bengtsson, knekt, hustru Sigrid	1629-73
	Olof Olofsson, edgångsman, hustru 1 NN Jonsdtr	1637-
	”- 2 Elisabeth Olofsdtr	-65
	Måg Erik Jonsson, klockare, född 1622	1669-1707
	Olof Svensson	1671-96
	Nils Olofsson	1685-91
	Lars Olofsson, Geten	1689-91

Himmelsberg var ett gammalt skattehemman, som under 1600-talet delades på två gårdar.

Först nämnde Sven bör ha varit två personer. Detta framgår, då Elin Svensdotter år 1637 begär redovisning av styvfadern Sven av sitt arv i fäderne och möderne i gården. Elins mor hette Marit. Svens hustru Karin står i mantal 1642.

Olofs lilla dotter Karin omkom under en uppgillrad harstock år 1633, då hon var anställd som vallflicka i Högebrona, Hova år 1633. Hon bör ha varit född cirka 1620 och trolig dotter till knekten Olof i Kila. Denne Olof kan vara identisk med följande Olof Olofsson.

Elin Svensdotter var gift två gånger. Efter sin mor Marit hade hon ärft ¼ i den ena gården samt med sina män köpt in ytterligare ¼ i samma gård. I sitt andra äktenskap var hon gift med Sven Biörsson. De hade tre barn år 1635.

Olof Olofsson var gift två gånger. I första äktenskapet, i vilket han var gift med Jon Ingelssons dotter i Ålösund, föddes Lars bosatt i Geten, samt Nils, Olof och Marit. I ett andra äktenskap med Elisabeth Olofsdotter föddes sonen Sven. När Olof dog 1662, vigdes änkan Elisabeth följande år med finnsonen Per Clemetsson från Clemetstorp.

Att Olof varit gift med Jon Ingelssons dotter grundas på, att sonen Nils Olofsson gjorde anspråk på stubbarätten i Ålösund 1688. Han lyckades dock inte i denna strävan, eftersom barnen till Jons son Sven ägde större bördsrätt. Nils mor måste då ha ägt en systerdel i Ålösund.

Olof var troligen finne. För detta talar, att han år 1637 tillsammans med flera finnar ställde upp som edgångman för Jon Ingelsson i Ålesund, när denne var anklagad av Hans Påvelsson Finne för hor med sin sonhustru i Blekviken. Olof Olofsson blev år 1640 påträffad i grannen Bengt Perssons lada, då han stal rågneker. För detta dömdes han böta 40 mark treskiftes. År 1662 blev ånyo en Olof, troligtvis sonen, dömd för att han i samråd med Sven Nilsson i Ålön och Anders Linnarsson i Blekviken huggit upp en vid Vänerstranden ilanddriven och sjunken skuta. Löftesmän för Olofs böter vid detta tillfälle blev klockaren Erik Jonsson i Himmelsberg och Gulbrand Biörsson i Nunnestad.

Bengt Bengtsson var född i Himmelsberg och löste sina syskons parter i halva hemmanet år 1642.

År 1691 löste Lars Olofsson i Geten och halvbrodern Sven Olofsson i Lökstad sina syskons arvsparter i 1/4 Himmelsberg och fick så lagfart på en åtting vardera i hemmanet.

Olof Svensson var son till Sven och Elin och därmed svåger till Erik Jonsson. När Olof begärde lagfart på 1/4 i hemmanet år 1672 gjorde Lars Svensson (1654-81) i Mosstorpet bördeanspråk, vilket tyder på, att han och Olof var bröder. Denne Lars bör ha varit identisk med knekten Lars Svensson i Himmelsberg år 1629.

Erik Jonsson var socknens först kände klockare. Han dog 1707 85 år gammal.

Hoppar-	Måns	1628
hulan	Hustru Marit	1647-48
1625	Töres	1663-75

80 möh	Sven Torstensson Muhr, hustru	1676-88
	Biörn Bengtsson	1685-87
	Bengt	1686

Hopparhulan var ett arbetstorp under Hulestad/Ribbingsfors. Det väntas ha framträtt med åbon Måns i en boskapslängd år 1628 under namnet Hålan och med hustru Marit år 1647 då torpet kallades Hulan. På torpet fanns år 1628 4 kor och 2 får.

Anledning till namnet kan ha varit, att det låg i ett lågt läge vid den bäck öster om Väggetorp/Rud, där torpet Ängen senare blev upptaget. Dess placering på Kietell Felterius karta år 1655, under namnet Kopperkulla, tyder på att så kan ha varit förhållandet. Åbon vid detta tillfälle kan ha varit säteriets kopparslagare.

Hopparhulan, som förekom under många namn, försvann ur längderna cirka 1744.

Hybbelshus	Olof Persson, hustru Elin	1645-49
1645	Lars, född ca 1592, hustru Brita	1651-58
90 möh	Per, hustru	1663-65
	Olof Olofsson	1675
	Olof Jonsson, hustru	1677-91
	Lars Månsson, hustru	1695-1714

Foto: Göran Ofsén 2004.

Hybbelshus förekom första gången i en mantalslängd år 1645. Fyra år senare stod det i en roteringslängd som ett oskattlagt nybygge. I jordeboken blev det reducerat och infört som ett 1/8 kronohemman år 1685. Mot detta protesterade överstelöjnanten Jöran Ulfsparre, som efter återuppbyggnad av förfallna hus, åter hade fått Borgnäs godkänt som säteri år 1683. Han framhöll såväl år 1688 som 1696, att torpet var upptaget på Borgnäs enskilda ägor och utmark och inte på samfälld allmänning. Troligtvis fick han rätt. År 1731 sålde dåvarande ägare till Borgnäs, Axel Carlsson Natt och Dag, säteriet till Jacob Reenstierna på Ribbingsfors, varvid Hybbelshus ingick som ett av flera under Borgnäs lydande arbetstorp.

Namnen Lars, Olof, Jon och Per hade höga lägen i det finska namnmönstret. I Visnums härad sökte man år 1642 ”lämpliga platser för Torp och Nybyggen till Cronones gagn och bästa”. Området vid Varsundet och Varan tillhörde samma intresseområde. Brukspatronerna hade ännu inte gjort entré. Finnar var fortfarande intresserade av att få ta upp torpställen med frihetsår i moderlandet, samtidigt som frälset till egen fördel var angeläget att verka i hertig Karls anda. Om finnar ingick bland Hybbelshus åbor är trots detta en väl förborgad hemlighet.

Hyddan	Jon Östensson	1605-39
1605	Olof Månsson, knekt	1624
85 möh	Öde	1627-41
	Upptaget	1644-
	Sven, hustru Marit	1645-52
	Gälar, hustru Ingrin	1663-65
	Nils Hansson, hustru Kerstin	1668-71
	Måns Töresson, nämndeman, hustru	1674-80
	Håkan, hustru	1674-75
	Olof Håkansson, befallningsman, hustru Kristina Bånge	1676-90
	Måns Töresson, nämndeman, hustru	1674-80

Hyddan, senare även kallat Marieberg, upptogs i ödemark på allmänningen Bröten cirka 1605. Nybyggaren Jon Östensson kom troligtvis från Torsvid, där en person med detta namn framträdde 1598-1604. Dessförinnan fanns en knekt Östen i Torsvid från 1566.

År 1627 disponerade Jon enligt boskapslängden 4 kor, 1 stut och 4 får. Fyra år senare var besättningen 6 kor och 2 får.

Efter 1627 stod Hyddan länge öde, men angavs enligt riksdagsbeslut om nybyggen 1652 vara upptaget år 1644 på hemmanet Hults ägor. Några år senare blev det köpt av och infört under Ribbingsfors av Harald Posse. Harald fick lagfart på Hyddan tillika med Åsterud i Hova socken år 1667.

Beträffande upptagning av nya torp under Ribbingsfors följde Harald Posse höga föredömen som riksskattemästare och riksråd med flera. Finnar var hos dessa ett naturligt inslag bland nybyggarna. Arbetstorpen ökade efter Posses ankomst år 1652 snabbt i antal. Han lyckades till och med att ta upp ett par torp på byn Bjärkes utmarker i angränsande Hova socken. Sonen Nils fick senare återlämna dessa till rätt ägare.

Olof Håkansson var befallningsman på Ribbingsfors. Han fick i denna egenskap lösa frälsehemmanet Hyddan år 1676 av Nils Posse för 100 daler silvermynt. Olof hade tidigare köpt en halv gård i Väggetorp av Sven Eriksson, ett köp som ifrågasattes av dennes söner Bengt Svensson i Bråten och Erik Svensson i Torpaskoga år 1657. Försäljningen var dock rätt genomförd och hemmanet disponerades vid detta tillfälle av Olofs måg och dotter.

Nybyggarna under Ribbingsfors var i flera fall troliga finnättlingar. Det bör då ha varit en fördel, om befallningsmannen Olof var insatt i det finska språket. Om så var fallet, vet vi dock inte.

Måns Töresson var nämndeman 1674-87. År 1680 flyttade han till Barrebacken.

Klämmes-	*Clemet Larsson, Finne*, hustru 1 NN Jonsdtr	1626-35
torp	”- 2 Barbro	1635-50
1626	Jon Clemetsson, hustru 1 Maria Jonsdtr	1637-65
60 möh	”- 2 Brita Olofsdtr	1666-1707
	Per Clemetsson, knekt, hustru Elisabeth Olofsdtr	1663-97
	Clemet Jonsson, hustru 1 Kerstin Bengtsdtr	1672-1698
	"- 2 Sara Jönsdtr	1699-1745

Foto: Författaren 2004.

Klämmestorp hette ursprungligen Clemetstorp. Detta togs enligt tingsrättens skattebrev upp den 23 oktober 1626 av Clemet Larsson med tillstånd av jägmästaren Erik Krabbe på allmänningen Bröten. Dessförinnan hade densamme som Clemet Finne varit bosatt i Gunnarstorp 1608-17 och i Edstorp 1618-29. År 1625 fick han boskapshjälp i egenskap av ryttare. År 1628 var hemmanet halvt öde, eftersom "bonden var uthskreven" och 1629 stod det helt öde. Han kan några år dessförinnan hade tagit sig an uppröjningen av Clemetstorp.

Clemetstorp låg nära laxfiskehemmanet Råglanda. Det kom därför under åren 1627-30 att kallas för "Lilla Rolanda".

Clemet var gift två gånger. Första hustrun dog cirka 1616 och år 1643 avhände han sig hennes arvsrätt i hemmanet Lunden för barnen Anders, Lars och Brita till svågern Måns Jonsson och dennes hustru Marit Biörsdotter. Clemets Finnes gifte med dottern i Lunden gav även detta nybygge finsk prägel.

Sonen Lars flyttade 1636 till Råglanda i Lyrestad och dottern Brita till Guntorp i samma socken. I sitt andra äktenskap hade Clemet Finne barnen Jon, Per, Gustav och Kerstin. Gustav bosatte sig i likhet med sin halvsyster Brita i Guntorp, Lyrestad.

Bröderna Jon och Per löste ut sina äldre halvsyskon 1672 och sina samsyskon 1685 och blev på så sätt ägare till var sin åttondel i skattefjärdingen. Jon förefaller ha varit hemmanet trogen, under det att Per i yngre år var verksam som knekt. Första gången framgick detta av domboken år 1665, då Marit Biörsdotter i Lunden sålde en ko till soldaten Per Clemetsson. Per omtalades som en av "de gamle soldaterna", då han tog tjänst för Fagerlids rote år 1673. År 1683 var han enligt rullan för Skaraborgs regemente skriven som knekt för Blekviken. Samtidigt angav rullan, att styvsonen Sven Olofsson blivit lejd som soldat av Per i dennes ställe. Per hade inga kända egna barn. Han gick ur mantal 1692 och bör därmed ha varit född cirka 1629. Brodern Jon dog 1707 85 år gammal, vilket innebar att han var cirka 7 år äldre än Per.

Åren 1650-55 stod Clemets hustru Barbro som änka. Hon gick i nytt gifte med en Erik 1655-58. Åren 1662-66 återfanns paret i Mörtestad och 1668 stod Barbro ensam i mantal. Erik kan då ha varit död.

Även Jon Clemetsson var gift två gånger. I första äktenskapet med Maria hade han sönerna, Clemet och Olof, och i det andra sonen Jonas, som utbildade sig till guldarbetare och under senare delen av 1600-talet var bosatt i Nunnestad.

Sonsonen Clemet Jonsson hade många barn, och finnen Clemets namn skulle länge klinga i bygden.

Knektetorpet	Knektänka	1601
1585	Asgut, sågare vid Bruket, fritt från skatt	1606-21
70 möh	Anders mjölnare vid Bruket	1627-28
	Skrivaren vid Bruket	1628
	Öde	1630
	Bengt, sågare	1640-41
	Jon Hansson, sågare	1640-41
	Olof, hustru Elin	1645-52
	Nils, hustru Inga	1663-65
	Per	1674

Knektetorpet var det nybygge vid Gullspångsälvens forsande flöde, som efter hand skulle växa ut till Gullspångs samhälle. Det stod första gången som ett kronotorp i jordeboken år 1597, men var troligtvis upptaget samtidigt som hammarsmedjan och laxfiskarens boställe Hemmingsrud. Efter att inledningsvis ha utnyttjats för knekthållet överfördes torpet år 1601 för avlöning av sågaren vid Kungssågen i Gullspång.

Knektetorpet köptes troligtvis till frälse av Harald Staket under 1650-talet. Torpet fördes därefter in under Borgnäs säteri av Fru Anna Stake till Säby. År 1681 köptes Borgnäs med underliggande torp och hemman av överstelöjtnant Jöran Ulfsparre. Två år senare erhöll Ulfsparres fogde på Borgnäs, Hans Månsson Dejander, Knektetorpet på livstids frihet.

Längderna berättar inget om, att knektar och sågare i torpet vid älven var finnar. Vi känner dock hertig Karls starka engagemang för området. Åborna på torpet tillsattes av kronofogden. Han var lyhörd. Knekt och sågare liksom mjölnare var ingen ovanlig sysselsättning för invandrade finnar. Flera av torpets tidiga brukare kan därmed ha tillhört denna etniska grupp.

Kvarntorp	Anders	1627
1622	Lars Karlsson, hustru	1631-63
50 möh	Anders Skulle, knekt, hustru Ingrid	1642-59
	Nils Persson, knekt	1665-87
	Hans Persson	1685-94

Av riksdagsbeslut angående nybyggen år 1652 framgick, att hemmanet Kvarntorp blivit upptaget på Amnehärads sockenallmänning 30 år tidigare. Detta stämde med en tidig boskapslängd år 1627 i vilken en Anders stod för Kvarntorp med 4 kor. Fyra år senare återkom torpet i motsvarande längd med Lars som åbo. Boskapsbesättningen var då 2 kor.

När Conrad Falkenberg fick tillgång till torpet är ovisst, men år 1650 blev knekten Anders Skulle omtalad som landbo till Falkenberg. Han rymde från hemmanet år 1659. Anledningen kan man bara ana, men Falkenberg var herren och Olof Elofsson befallningsmannen. Ingen av dessa var någon mönsterarbetsgivare.

År 1656 framkom vid Hova ting att Anders "Skule" hade en svåger med namnet Mickel i näraliggande Ekenäs. Namn och släktförhållanden tyder på, att båda var finnar.

I jordeboken var Kvarntorp uppsatt för gräsgäld år 1663. Det stod då öde. Ett år senare klagade bönderna Nils Hansson och Nils Svensson i Torpa över att backstugan Kvarntorp låg bolbyn ”för när”, samtidigt som något "ont parti sökt sig därin". De ville av dessa skäl få stället

utdömt. "Partiet" var kanske finskt och/eller soldaten Nils Persson, vilken år 1665 begärde att få ta upp torpet på Torpa skogsmark.

Torpabönderna blev inte bönhörda. Nils Persson fick flytta in och Falkenbergarna behöll sitt intresse för hemmanet vid bäcken med kvarnen. Detta bekräftades slutgiltigt genom kung Karls brev 1671, då de hade bytt till sig Kvarntorp tillsammans med Lilla Otterbäcken och Gallernäset mot andra hemman i bygden.

Hans Persson var åren 1693-94 stämd inte mindre än fyra gånger av finnsonen Gustav Clemetsson i Guntorp, Lyrestad, om betalning för en häst.

Mycket från detta hemman är förborgat för oss. Det låg dock centralt på Bröten och blev upptaget under en tid med stark finninvandring. Ingen bör bli förvånad om hemmant tagits upp av en finne och fortsatt brukats av finnar.

Lunden	Biörn	1623-26
1623	Jon, hustru (Brita)	1627-31
62 möh	Anders Jonsson	1629-31
	Joen	1634-41
	Nils, edgångsman	1637
	Måns Jonsson, hustru 1 Marit Biörsdtr	1639-57
	”- 2 Ingegärd Nilsdtr	1659-63
	Sven, hustru Barbro	1658-63
	Nils Månsson	1665
	Anders Månsson, knekt, hustru Sigrin	1665-91
	Jon, hustru Gunella Månsdtr	1668-77
	Änkan Gunella Månsdtr	1678-91

Foto: Göran Ofsén 2004.

Lunden togs upp på allmänningen Bröten och omvandlades genom Erik Krabbes förmedling till skatte år 1631. Hemmanet var dock svagt och skatten närmast obetydlig med 1 skålpund, dvs cirka ½ kg, smör årligen till gräsgäld. Fisket var sannolikt den viktigaste inkomstkällan.

Anders Jonsson stod för hemmanet då det skattlades. Han hade dock flera syskon, vilket avslöjades då brodern Måns löste hemmanet år 1643. Måns köpte då, förutom Anders del, även Elin Jonsdotters arvedel (hon var gift med Jöns Månsson i Flensta), samt arvslotten efter systern NN Jonsdotter. Den lotten avträddes av Clemet Larsson Finne i Clemetstorp för barnen Anders, Lars och Britas räkning. Även Måns brorsdotter Brita avträdde sin lott. Hennes far, troligtvis Nils nämnd år 1637, var då död.

När fader Jon tog upp hemmanet, vet vi inte. Han framträdde i boskapslängderna 1627-28 men kan ha tagit upp hemmanet flera år tidigare.

Clemet Finne bör ha gift sig med Jons dotter cirka 1610, för att de skulle hinna få tre barn innan han blev änkling 1616. Vigseln utgör indirekt bevis på, att även Clemets svärföräldrar var finnar.

År 1637 ställde Nils i Lunden upp som laggärdsman för Jon Ingelsson i Ålösund tillsammans med andra troliga finnar från Otterbäcken, Clemetstorp, Gunnarstorp, Flenstad, Himmelsberg, Torsvid och Kleven (se Ålösund).

Anders Jonsson sålde sin hemmansdel, sedan han hade flyttat till Nunnestad. Svågern Jöns Månsson i Flensta var son till Måns Svensson i Råglanda. Invandrarna började nu växa fram inte bara i nybyggen som Råglanda, Clemetstorp, Lunden, Otterbäcken, Gunnarstorp och Ålösund utan även i gamla bondbyar som Flenstad, Himmelsberg, Nunnestad och Torsvid. Nätet om finnarna dras samman. I detta ingår inte bara fiskare utan även mjölnare som Sigfrid, Jöran, Markus, Philip, Truls, Jonas Clemetsson samt Per och Anders Hindrichssöner vid kvarnarna i Gullspång samt troligtvis en och annan gästgivare i Björtorp. Slutsatsen av detta är, att under tidigt 1600-tal hade finska invandrare inte bara tagit upp ett relativt stort antal nya hemman på allmänningen Bröten, utan även genom ödesmål, knekthåll, framåtanda och aktivt enga-

gemang fått insteg i flera av de gamla bolbyarna. Krig och pest, men även lax- och sikfiske med fina försörjningsmöjligheter, den nya hammarsmedjan och kvarnarna hade säkert sin del i detta.

Måns hustru Marit Biörsdotter sålde en ko till soldaten Per Clemetsson år 1665 för 13 daler kopparmynt. Strax efteråt blev kon ihjälriven av vargar. Pers ersättning för kon sänktes därmed till 6 daler. Måns andra hustru Ingegärd kom från Mellangården i Torsvid.

År 1674 blev Anders Månssons hus förbränt av vådeld med tre inneliggande små barn. År 1678 stämde änkan Gunilla Månsdotter Anders Linnarssons hustru i Blekviken för att hon anklagat henne för lägersmål med värvade soldaten Linnard Olofsson. År 1691 sålde Gunilla sin 1/4 i torpet till brodern Anders Månsson. Livet i Lunden var således inte alltid stilla, behagfullt och händelsefattigt.

Lövåsen	Måns (Franzåsen)	1609-22
1609	Lars, knekt	1620-22
100 möh	Änkan	1631
	Hans, hustru Gertrud	1631-37
	Kerstin, hustru	1637
	Erik Månsson, knekt	1638
	Änkan Gertrud	1639-42
	Lars, hustru Gertrud	1643-49
	Sven Larsson, hustru Ingebor	1644
	Lindar Folkesson	1644-45
	Jon Persson, knekt, hustru Elin	1647-68
	Töres, knekt, hustru	1663-65

Foto: Rune Johansson 2004.

Lövåsen var ett av de först upptagna torpen på allmänningen Bröten i anslutning till sockengränsen mot Lyrestad. Torpet förekom första gången i en tiondelängd år 1609. I Älvsborgs lösen nämndes åbon Måns år 1616 samtidigt som en Måns Franzåsen betalade sitt tionde. För den senare hade skrivaren glömt att ange boplatsen, såvida inte Lövåsen vid detta tillfälle blev kallat Franzåsen. Tidsmässig samstämmighet och att torpet ännu inte blivit skattlagt tyder på, att det bör vara fråga om samma person och samma boställe..

I jordeboken stod Lövåsen första gången som en skattetomt år 1636. Samma år angavs en Hans bosatt på torpet, då han ställde upp i en sex-mannaed för fiskaren Arvid Svenningsson i Böckersboda, Lyrestad. Påföljande år var hustru Kerstin i Lövåsen instämd till tinget av Björns hustru i Nybyggetorp. Det senare torpet var då troligigtvis synonymt med Midskog.

År 1644 förekom Lindar, då han till synes tillfälligt vistades i en backstuga vid Lövåsen på sin väg från Sjötorp i Lyrestad till Dumpen under Ribbingsfors.

År 1609 låg bygden öde. Ingen av ortens söner väntas då ha varit beredd att ta upp detta svedjehemman i ödemark.

Midskog	Biörn, hustru Brita	1636-44
1630	Änkan Karin	1645-46
105 möh	Johan, knekt	1648
	Nils Håkansson, hustru Karin	1649-65
	Per Bengtsson, hustru	1663-88
	Anders	1679

Foto: Sven Gustafsson.

Midskog togs, som namnet säger, upp mitt på skogen eller allmänningen Bröten i anslutning till Tattertorpet (1608), Lövåsen (1609) och Mosstorp (1618). Det stod i jordeboken som 1/8 skattehemman efter sina sex frihetsår 1643, men kan ha varit upptaget tidigare. Vi kan ej heller utesluta, att Erik Krabbe kan ha haft del i torpets skattläggning.

Midskogstorpen var typiska svedjehemman i moss- och ödemarker och bör kunna ses som en liten koncentrerad finnby på Bröten.

En Biörn förekom även i Lunden 1623-26 samt som knekt vid Rörkärr 1626-27. Om det var samma person vet vi inte.

Per Bengtssons far var Bengt Larsson i Råglanda, Lyrestad, 1608-27. Dennes halva skattegård övertogs av sonen Lars Bengtsson, som hade flyttat in från Bergslagen år 1648. Lars tvistade år 1663-64 med brodern Per i Midskogstorpet och systern Marit om rätten till hemmanet i Råglanda. Där fanns även en tredje broder, Sven, vilken varit bosatt i Bergslagen. Sven var död 1663 och arvsanspråken framfördes av dottern Marits man Thomas Eriksson. Triangeln Råglanda-Bergslagen-Midskog, namnet på Svens svärson samt hemmanet Midskogs svedjebetonade läge tyder på finngener även hos dessa personer.

Nils Håkansson köpte 1/8 i hemmanet Björtorp, Amnehärad av Bengt Gertsson år 1664.

Mosstorp	Biörn Månsson, hustru Karin Månsdtr	1624-40
1618	Arvid	1637
105 möh	Måns Andersson, måg, knekt, hustru Marit Biörsdtr	1639-62
	Lars Svensson, måg, hustru Marit Månsdtr	1652-82
	Måns Larsson, son, knekt, hustru Margareta Olofsdtr	1678-1732
	Olof Larsson, son, hustru Catharina Andersdtr	1684-91
	Hustru Anna	1654-60
	Brita Månsdtr	1658

Smed-Gretas stuga. Foto: Lennart Posth.

Mosstorp upptogs på allmänningen Bröten. Torpet framträdde i längderna första gången år 1624 och bör ha varit upptaget några år tidigare. Genom jägmästaren Erik Krabbes förmedling omvandlas Mosstorp till skatte år 1631.

År 1628 redovisade Biörn i ”Måsen” i en boskapslängd med sto och 3 kor. Samtidigt fanns en knekt Biörn på relativt närbelägna Rörkärr 1626-28 med en betydligt större boskapsbesättning. En Biörn fanns även i Lunden 1623-26. Namnet Björn förekom normalt inte bland skogsfinnarna. Dock fanns en Björn bland Paradisfinnarna samt en Björn Sarvi Finne vid Haborshyttan i Nordmark 1540-51. Mycket talar för, att även personerna med detta namn på Bröten kan ha haft samma ursprung.

Många människor passerade Mosstorp. År 1637 omtalades Arvid, eventuellt en son eller knekt på hemmanet, för att han slagit Jon Månssons hustru i Finnetorpet. Var detta låg framgick inte, men troligtvis avsågs denna gång Sanden. Åren 1654-60 bodde en hustru Anna i Mosstorp, vars man var en förrymd tjuv, och 1658 flyttade Brita Månsdotter över från Mosstorp till sin syster i Ingrid i Tattertorpet, där hon dog efter tio dagar.

Lars Svensson visade år 1663 två köpebrev underskrivna av hans svågrar Jon Andersson och Anders Månsson, varigenom han blivit ägare av 1/8 eller halva hemmanet. Själv kom Lars från Himmelsberg enligt bördsanspråk han gjorde år 1672. Han hade minst sex barn. Av dessa fick Olof Larsson tingsrättens uppdrag att lösa ut bröderna Måns och Johan samt sina tre systrar år 1689. Måns Larsson bodde dock kvar och dog i Mosstorp 80 år gammal 1732. Under tiden framkom, att såväl hans mor Marit Månsdotter som mormodern Marit Biörsdotter var födda på Mosstorp.

Lars Svenssons föräldrar var troligen Sven och Marit i Himmelsberg. Här glimmade han antagligen själv fram som knekt för detta hemman år 1629.

1752 var ett dystert år i Mosstorp. Olof Larsson nämnd ovan dog relativt ung och blev av änkan ersatt med Nils Eriksson. Denne bedrev otukt med styvdottern Stina Olofsdotter. De blev för blodskam dömda att halshuggas samt han att "steglas" och hon att "å båle brännas".

Mörtestad	Ingvall i Sörgården	1570-1604
1540	Nils i Nolgården	1586-1627
55 möh	Måns Ingvaldsson, hustru	1604-44

Anund Ingvaldsson, hustru	1618-31
Anders Svensson, knekt	1627-28
Måns Benedicti, hustru Brita	1630-51
Töres (Eriksson), hustru Kerstin (Nilsdtr)	1630-42
Nils Månsson, hustru Kerstin Ingelsdtr, Nils död -51	1651-54
Ingvald Nilsson, hustru Ingiell	1651-56
Nils Sigfridsson, hustru Sigrid	1655-60
Isak Larsson, hustru Karin	1662-78
Erik, hustru Barbro	1662-68
Sven Bryngelsson, mjölnare, hustru	1663-90
Sigfrid Nilsson, hustru Elisabeth	1668-80
Lars Eriksson, hustru	1671-87
Jöran Månsson, mjölnare, hustru	1676-78
Olof Olofsson, skräddare, hustru Beata Biörsdtr	1680-96
Ingvald Eriksson, hustru 1 Ingeborg Isaksdtr	1688-1708
"- 2 Elin Jonsdtr	1709-13
Truls Svensson, mjölnare, hustru	1697-1706

Mörtestad var en gammal by med nära anknytning till Ålön och Ålösund, när dessa togs upp som nybyggen år 1586.

Töres och Kerstin utgjorde ett kort inslag i familjeväven i Mörtestad. Detta avslöjades vid en arvstvist 1705-06, då sonen Erik Töresson från Torved i Lyrestad sålde 1/4 i Mörtestads Nolgård, vilket var hans fäderne. Eriks försäljning ogillades av brodern Johan. Denne fick då överta hemmansdelen. Han gifte sig samtidigt med skräddaren Olof Olofssons änka Beata Biörsdotter, som då bodde på hemmanet.

Fadern Töres Eriksson dog 90 år gammal i Torved 1699. Han bör vara identisk med den Töres, som framträdde i Mörtestad före 1642. Äktenskapet med Kerstin i Mörtestad blev inte långvarigt. Redan 1648 gick han i nytt gifte med Karin Larsdotter från Höglunda, Lyrestad. Karin dog samma år. År 1649 gick han i ett tredje gifte med Sigrid Chrismansdotter från Horsklippan i samma församling.

Måns Benedicti eller Bengtsson var kaplan i Amnehärad cirka 1636-45. Han hade 1646 ärvt halva Nolgården efter sina föräldrar Bengt och Brita Nilsdotter, där den senare bör ha varit dotter till den Nils, som först stod för hemmanet.

Familjen Nils Månsson/Kerstin Ingelsdotter visade sig ha hemortsrätt i Mörtestad, när det gamla folket misshandlades av Conrad Falkenberg och dennes fogde Olof Elofsson 1651-54. Nils, som tillträtt hemmanet Ålön cirka 1619 genom gifte med dottern i huset, bör när övergreppen skedde, ha varit cirka 60 år gammal. Nu lades den gamle hedersmannen i kedjor i Falkenbergs fängelsekista på Börstorp, för att han på grund av översvämning, svåra förhållanden och missväxt kombinerat med höjda skatter inte klarat av att betala de sista årens utskylder. Själv påstod gamle Nils, att han inte var skyldig Falkenberg ens en fisk.

Nils Månsson var troligtvis son till Måns Ingvaldsson i Sörgården, Mörtestad och hustrun Kerstin dotter till den Inge Bengtsson, som tog upp Ålön. Nils hade en broder Lars, som under lång tid var verksam som gästgivare och postbonde i Björtorp i Amnehärads socken. Nils och Kerstins son Ingvald flyttade med hustru till Stenbrotorp 1655. Brodern Lars slog sig ned som hantverkare i Åmål i Dalsland, kanske för att komma så långt bort från Falkenberg som möjligt. De hade nämligen fler gäss oplockade med varandra än faderns död. Falkenberg lät nämligen av elakhet skriva ut Lars som soldat. Ett hantverkaryrke kunde då vara ett sätt att komma bort från krigstjänsten.

Finska anor kan ha följt hustru Kerstin från Ålön, vilket verifierades av broderns edgångsmän 1637. Hon bör även ha haft en syster Gunilla Ingelsdotter i Sjötorp, Lyrestad.

Nils Sigfridsson uppgavs vid ett bråk i Vattenberg 1646, där han var bosatt fram till 1650, för att vara "mäskefinne". Till yrket var han mjölnare. Även fadern Sigfrid hade tjänstgjort som mjölnare och var bosatt i Södra Råda åtminstone 1617-28.

En trolig son till Nils, Sigfrid Nilsson, tjänstgjorde som soldat för Torsvid 1655-82. Möjligen var han bosatt i Mörtestad 1668-80. Namnet Sigfrid återkom i flera generationer i bygden.

Erik och Barbro bör vara identiska med den familj, som 1655-58 var bosatt i Clemetstorp. Barbro var änka efter Clemet Finne, som dog i Clemetstorp 1650.

Lars Eriksson var son till snickaren Erik Larsson på Ålön. Den senare köpte halva Sörgården i Mörtestad år 1671 och sålde sedan densamma till Ingvald Eriksson från Storön år 1688. Ingvald var ingift till Storön. Namnet antyder, att han kan ha haft sitt ursprung i Mörtestad. I så fall kom han hem och fick trampa kända stenar. Han drunknade under fiske år 1713.

Ingvalds änka Elin Jonsdotter gick cirka 1715 i nytt gifte med Erik Olofsson i Varsundet, vars farfars far, Sven från Tokebol i Rudskoga, tog upp detta hemman 1581. Erik var son till Ansten Svenssons son Olof. Hemmanet hade ett fint läge vid Varan, där vattnen vällde över Skagerns tröskel in i Lilla Skagern och i likhet med Storön var ett utmärkt fiskehemman. Tidpunkten när hemmanet togs upp i kombination med namnmönster och anknytning till Rudskoga och de troliga finnarna på Storön antyder finngener även i Varsundet.

Nolhult		
1615	Anders, knekt, rymt -23	1621-28
100 möh	Måns	1628-31
	Sirin, huspiga	1631
	Per Persson, hustru Marit	1640-65
	Olof Linnarsson, hustru	1677-1702
	Folke Tohlsson, hustru	1683-93
	Håkan Tohlsson, hustru	1685-86

Foto: Göran Ofsén 2004.

Nolhult tillhörde Hulestad/Ribbingsfors intressesfär. Torpet togs upp under den tid sterbhuset efter Brita Bååt med Merta och Anna Pädersdöttrar disponerade frälsehemmanet. Inledningsvis förekom enbart namnet Hultet. Vissa år stod detta för två bosättningar, vilka då bör ha avsett Sörhult och Nolhult. År 1627 redovisades Anders som bosatt i Hultåsen.

År 1627 hade Måns enligt boskapslängden 1 ko och 10 getter. Fyra år senare var besättningen 4 kor, 2 får och 2 getter. Samtidigt ägde hans huspiga Sirin 1 ko. År 1639 återfinner vi troligtvis samma Sirin i Sirbo med 4 kor.

Nunnestad		
1540	Gert/Gälar Andersson, hustru Elin Andersdtr	1602-28
50 möh	Algut Svensson, knekt	1620-28
	Olof Gert-/Gälarsson, hustru	1627-37
	Anders Jonsson, hustru Marit	1637-52
	Gulbrand Biörsson, hustru Tulla	1644-52
	”- Dordi	1652-74
	Tore Nilsson, ryttare	1659-94
	Biör Gulbrandsson, hustru	1662-89
	Lars Gulbrandsson, knekt, i fiendeland -62	1662-93
	Anders Andersson, hustru Marit Gertsdtr	1666-94
	Lars Andersson Finne, knekt	1689-1700
	Olle Finne	1696
	Jonas Jonsson Falk, finnättling, guldarbetare	1696-97

Nunnestad var en gammal by, vilken omfattade Nolgården, Sörgården och Östergården. Personerna är endast delvis redovisade ovan.

Gert/Gälar hade barnen Olof i Nunnestad, Bengt i Björtorp, Anders i Hemmingsrud, Lars i Brötetorpet och Esbjörn i Sandbäcken i Visnum socken samt en dotter gift med Sven Algutsson i Torsvid. År 1628 flyttade Gert och Elin till Björtorp. Gert dog ett par år senare varvid änkan Elin vigdes vid Måns Olofsson. De fick sonen Jöran. Björtorp utvecklades under

tiden till gästgivargård med Måns Olofsson och Bengt Gertsson som gästgivare. Jöran Månsson blev mjölnare. Han var någon tid bosatt i Mörtestad.

Anders Jonsson har vi tidigare mött som säljare av en hemmansdel i Lunden 1643. Han hade bland annat barnen Jon, Anders och Ingeborg. Av dessa flyttade äldste sonen Jon till Rogstorp, Lyrestad, under det att de yngre syskonen stannade kvar i Nunnestad. I sin nya socken blev Jon förordnad som nämndeman 1662-86. Via sina farföräldrar i Lunden hade han troligen finska som modersmål och blev på så sätt en av tingelagets eftertraktade finska nämndemän. Jons son bar farfaderns namn Anders. Han löste ut farbror Anders och faster Ingeborg i Nolgården, Nunnestad, och övertog så sin farfars hemman år 1694. Fadern, som dog 1687, fick inte uppleva detta, men cirkeln var sluten och lyckan säkert stor.

Gulbrand Biörsson flyttade in från Lilla Årås, som fadern Biörn hade brukat från 1611. Gulbrands farfar kan ha varit Måns Ambiörsson, som med hustru var bosatt här 1590-1608. Gulbrand var nämndeman 1662-73. Han dog 1674. Namnen Gulbrand och Tulla var säregna i bygden. Förutom Gulbrand från Årås fanns endast Gulbrand smed i Agnsundet.

Gulbrand ställde år 1662 upp som löftesman[186] för Olof Olofsson i Himmelsberg, då denne tillsammans med Anders Linnarsson i Blekviken och Sven Nilsson på Ålön hade huggit upp en skuta i Vänern. Aktörerna i detta mål var troligen finnättlingar.

Biör Gulbrandsson var en tid dräng hos Anders Linnarsson i Blekviken.

I Amnehärads dödbok redovisades soldaten Lars Finnes dödfödda dotter samt Olof Finnes födda dotter Karj i Nunnestad år 1696. Ende soldaten i Amnehärad med angivet namn denna tid var Lars Andersson i Nunnestad.

Guldarbetaren Jonas Jonsson Falk var son till Jon Clemetsson i Clemetstorp i dennes andra äktenskap. Farfar var Clemet Larsson Finne. Denne Jonas får ses som ännu ett exempel på finsk hantverkaranda och företagsamhet.

Otter-	Per Larsson laxfiskare, hustru	1627-33
bäcken	Gälar Jonsson, edgångsman, hustru Gunilla	1634-39
1609	Änkan Gunilla	1640-50
50 möh	Lars Knutsson, knekt, hustru	1649-56
	Jöns Månsson, hustru Elin Jonsdtr	1650-54
	Töres Andersson, hustru Elin Jonsdtr	1659-97

I en tiondelängd år 1609 förekom ett hemman kallat Otterud. Det kan ha varit samma hemman, som blev skattlagt som Otterbäcken med Erik Krabbes tillstånd år 1631. Dessförinnan hade Per visat sig i en boskapslängd år 1628 med 1 sto, 1 stut, 3 kor, 1 kviga, 1 får och 5 getter.

Brev angående hemmanets skatterättighet utfärdades av tingsrätten, dels den 21 oktober 1633, dels 1650 den 11 oktober, då Gälar Jonssons änka och barn sålde hemmanet till Jöns Månsson. Denne senare flyttade in från Flenstad, där han varit verksam minst från 1643, då han avträdde sin hustru Elins arvedel i Lunden till svågern Måns Jonsson.

Jöns Månsson föddes före sekelskiftet och dog cirka 1654. Änkan Elin gick då i nytt gifte med Töres Andersson, vilken blev styvfar till barnen i första kullen. Av dessa avvek Sven Jönsson från hemmet i Otterbäcken och bosatte sig cirka 1672 i Flenstad. Där startade han en lång och komplicerad process med många inblandade parter, innan han den 28 maj 1695 fick lagfart på fädernehemmet Råglanda för sin och sonen Jöns Svenssons räkning.

Töres Andersson köpte tillsammans med brodern Mathias i Torsvid och svågern Isak Svensson från Storön 1/3 i en halv gård i Torsvid av Harald Posse år 1658. Genom denna och följande affärer i Torsvid av Mathias framkom att syskonens far var knekten och trolige finnen Anders Mattsson i Gunnarstorp och att modern hade bördsrätt i Torsvid. Anders Mattsons måg, Isak Svensson på Storön, bör ha haft samma ursprung, som svärfadern.

Gälar Jonsson var edgångsman för Jon Ingelsson i Ålösund 1637, då denne blev anklagad av Hans Påvelsson Finne i Sanden för hor med sin sonhustru i Blekviken.

[186] Ansvarig för de böter och kostnader, som Olof dömdes till av tingsrätten

Namnet Gert eller Gälar har tidigare ofta förekommit i sammanhang, där man har haft anledning att misstänka, att det rört sig om finska invandrare. I Otterbäcken med sitt laxfiske och sina från Råglanda och Lunden inflyttade personer samt ett stabilt kontaktnät med Blekviken, Sanden och Ålösund, känns finninslaget ovanligt starkt.

Otter-	Jon Skomakare	1620-52
bäcken	Karin Jonsdtr	1636-63
Lilla	Ingvald/Elin	1648
1620	Jon Smed	1678
50 möh	Olof Smed, hustru	1681
	Karl Larsson, född i Blekviken	1691

Lilla Otterbäcken kallades från början Skomakartorpet. I riksdagsbeslut om nybyggen 1652 angavs det vara upptaget cirka 1638. Av räkenskaperna framgick dock, att en Jon Skomakare fanns här redan 1620. Det bör då ha varit upptaget några år före detta årtal.

Lilla Otterbäcken kan sedan ha stått öde en tid innan Falkenberg förde in det i sitt godsinnehav 1638, fortfarande dock med en Jon Skomakare som åbo. Dennes dotter Karin blev år 1656 "rådd med barn" av gifte Sven Eriksson i Torsvid. Samme Sven hade även ett olaga förhållande med sin styvdotter. De båda senare rymde därför till Norge.

År 1661 var det aktuellt att riva och lägga tillbaka Lilla Otterbäcken till Torpa och Gunnarstorps utmark, men Falkenbergarna lyckades enligt kungligt brev byta till sig torpet tillsammans med Gallernäset ock Kvarntorp år 1671.

Personerna på hemmanet har på grund av Falkenbergarnas insatser inte kunnat följas närmare. Finnen som skomakare och smed var dock ingen ovanlig företeelse.

Ribbings-	Kerstin Åkesdtr Tott, gift med Johan Pedersson Bååt, riksråd	~1540~90
fors/	Per, landbofogde	1590-1640
Hulestad	Brita Johansdtr Bååt, gift med Per Hansson d y, hovjunkare	~1595-1604
1397	Anna Persdtr, gift med Erik Ribbing, kammarjunkare	1606-48
78 möh	Bengt Nilsson Kiörning, gårdsfogde	1609-18
	Nils Håkansson, fogde, hustru omgift med	1620-28
	Lars Håkansson, Johan Yxkulls fogde	1628-35
	Johan Yxkulls sätesgård	1630-32
	Jungfru Märta	1634-39
	Anders Månsson, Jungfru Märta Ribbings gårdsfogde	1639
	Mårten/Måns Nilsson	1645-54
	Maria Ribbing, gift 1651 med Harald Posse, ryttmästare	1648-74
	Nils Posse, kapten, gift med Helena Lillie	1674-1727
	Olof Håkansson, befallningsman, hustru Christina Bånge	1676-90

Foto: Författaren. Byggår 1830-talet.

Namnet Hulestad väntas stamma från tiden omkring 500 e. Kr. och antas bygga på det fornnordiska namnet Hjule. Första gången Hulestad mötte oss var i danska riksarkivet i ett dokument daterat den 10 februari 1397. Det var då unionstid och gården med viss säkerhet förlänt till någon av drottning Margaretas fogdar i Västergötland.

År 1453 bytte några av de i nordisk historia beryktade nio bröderna Axelsson Tott sida i konflikten mellan Danmark och Sverige. En syster till dessa var gift med Sten Sture d. ä. En av bröderna - Åke Axelsson - hade år 1455 i sin jordebok, förutom Hulestad och Hulestad kvarn även Borgnäs, Årås och en gård Torpa, Amnehärads socken. Denne Åke var farfars far till den Kerstin, som inleder förteckningen ovan. Hulestad skulle sedan vandra vidare med Tott-ättens gener ända fram till 1727, då Nils Posses barn lämnade sin jordevandring utan arvingar. Generna hade då tidigare i tur och ordning förts vidare på spinnsidan av Brita, Anna och Maria.

I lexikon och andra skrifter hävdas, att Bo Ribbing till Säby skulle ha ägt Hulestad och skänkt Ribbingsfors dess namn. Uppgiften är fel. Han har aldrig ägt hemmanet. Hulestad fick sitt namn ändrat till Ribbingsfors under Maria Ribbings tid, då hon år 1648 förvaltade hemmanet för sin mors, Fru Anna till Valstad i Odensvi och Ribbingsfors, räkning.

Hulestad omtalades som säteri år 1624. Detta ägdes då gemensamt av döttrarna till Brita Bååt. Annas syster Märta var i ett andra gifte vigd vid översten Johan Yxkull. Annas man Erik hade dött året innan. Säteriet blev nu ett antal år kallat Johan Yxells sätesgård. Vid följande arvskifte tillfördes Ribbingsfors Fru Anna och vid hennes död år 1648 dottern Maria.

Hulestad/Ribbingsfors var obestridlig centralort i socknen. En stor del av bygdens hemman och torp lydde tidvis under säteriet. Här bestämdes det mesta och här fördes utvecklingen framåt med nyodling, väg- och brobyggen samt senare även med industriell verksamhet.

Nyupptagna torp var i tidigt skede Norra och Södra Agnsundet 1583, Geten 1600, Ängtorpet 1608, Nolhult 1615, Bocken 1618, Bastan, Hopparhulan och Sörhult år 1625, Sirbo 1635 samt Ängen 1640. Förstnämnda två torp var avsedda för gårdssmed och gårdsfogde. Sistnämnda var boställen för knektar och arbetstorpare. Till dessa kom sedan Dumpen 1642 och Hybbelshus 1645. Båda dessa angavs i en roteringslängd år 1645 vara oskattlagda nybyggen. De kan då ha varit upptagna långt tidigare.

Av förteckningen ovan framgår att de första delägarna i Hulestad var riksråd, hovjunkare och kammarjunkare. Alla tre var således väl insatta i hertig och kung Karls tankegångar när det gällde uppodling av ödebygd och mottagning av finnar. Följsamhet till dessa var normalt viktigt för karriären. Bakom ägarna till Hulestad stod även hertig Karls troman, häradshövdingen mm Bo Ribbing till Säby. Denne var farbror till Fru Annas man Erik Ribbing.

Del av tiden var även Bengt Nilsson Kiörning verksam som gårdsfogde i Hulestad. Han kom från Bodarne gästgiveri i Ramundeboda, där fadern under lång tid varit verksam som gästgivare. Bengt fick på denna plats, redan före sekelskiftet 1600, uppleva en period med intensiv inflyttning av finnar till Finnerödja. Den erfarenheten förde han med sig till Hulestad.

År 1651 fick Harald Posse ansvar för Ribbingsfors säteri. Fader var Johan Posse, som tidigare varit förlänt Gudhammar, Kroppfjäll och Melltorp i Hova socken. Från detta säteri medförde sonen Harald Melltorp med frälsehemmanen Noltorp och Åsterud, då han flyttade över till Ribbingsfors. Farbrodern Nils Posse till Säby, Berga socken hade redan 1634 fått tillgång till Borgnäs med torpen Geten, Bocken och Ängtorpet. Till detta köpte han in Varsundet år 1639.

Harald Posse medförde till Ribbingsfors även idéerna om hur en frälseman bygger säteri med hjälp av arbetstorpare. Redan under 1650-talet tillkom därför tre arbetstorp med namnen Gullberga, Herrängen och Fagersand i den ödemark som gränsade till Valmossen. Dessa följdes sedan före 1674, Harald Posses dödsår, av Dalboåsen, Konsterud, Kottås och Laggarboda. I anslutning till sekelskiftet 1700 tillkom ytterligare Björkäng, Fallet, Hulestaåsen (för säteriets skytt), Hagen, Hemmingstorp, Sandlyckan, Svenstorp samt ytterligare två nybyggen. Totalt kompletterades bygden med cirka 30 nybyggen denna tid. I dag vittnar i flertalet fall endast grundstenar, nässlor och vårdträd om nybyggarnas arbetsinsatser.

Säteriet Borgnäs hade en tid varit skilt från Ribbingsfors. År 1731 återköptes detta av Jacob Reenstierna. Under Borgnäs lydde då Geten, Bocken, Ängtorpet, Dumpen, Hybbelshus, Lilla Dumpen, Sandlyckan, ett Nybygge, Knektetorpet, Kålsberg, Varsundet och Tattertorpet.

Namn som Påvel, Lars, Olof, Hindrich, Jon, Per, Clemet, Simon, Jacob och Hemming i torpen under Ribbingsfors knöt tydligt an till det finska namnmönstret. Herrskapen på detta säteri hade då, under mer än 100 år, varit positivt verksamma i ledningens anda. En insats som samtidigt i flera avseenden var till fördel för herrskapen själva.

Rud	Håkan	1559-75
1559	Måns	1571-89
90 möh	Henning	1581
	Olof	1597-1608
	Anders, knekt, hustru	1608-35
	Biörn, hustru Ingeborg, dtr Ingrin -44	1637-49
	Tohl Larsson, hustru Ingrin	1647-91
	Lars Tohlsson, hustru Maria Andersdtr	1687-97

Olof Tohlsson, hustru Kerstin Bengtsdtr 1688-99

1559 - Ittem Håkon ij Rud, Sidisjord 1 Tna, Eng 3 las, Skattenn Jinn 1 Hundrett Malt för 4 Skp[187]

Gustav Vasas sista stora administrativa åtgärd före dödsåret 1660 var övergången från bymässig sämjeskatt till enskild beskattning av gårdarna i Västergötland år 1559. Denna form av beskattning gällde denna tid i övriga delar av landet. Torpet Rud var nyligen upptaget, när värderingsmännen anlände. Beträffande skatten i järn gick det tre osmundar på kilot, varför järnskatten för detta lilla hemman blev relativt väl tilltagna 33 kilo järn.

Tohl Larsson kan ha varit måg till Biörn. Tohl blev gammal. Vid sin död 1691 angavs han vara 105 år.

Sonen Lars Tohlsson levererade en oväntad berättelse inför rätten, då han år 1691 hade stämde Bengt Bengtsson vid Fria krog angående arv efter sin hustrus farfar. Bengt hade nyligen gift sig med Lars hustrus farfars styvmoder, Anna Gevertsdotter. Farfader var hammarsmeden och åldermannen Reinholdt Hindrichsson vid Lassåna bruk i Ramundeboda. Fadern, som dött i unga år, hette Anders Reinholdtsson. Lars berättade, att när han sökte sin hustrus arv blev han bortdriven med hugg och slag av Bengt Bengtsson. Av barnens möderne, som omfattade 400 daler, hade brodern Hindrich fått 200 daler men Maria inget. Dessutom hade styvmodern behållit fädernet efter Anders Reinholdtsson, som uppgått till 20 lod silver. Rätten dömde Anna Gevertsdotter att betala Maria 18 Daler silvermynt för rese- och rättegångskostnader samt 200 för uteblivet möderne. Frågan om fädernet fick anstå till påföljande ting.

Olof Tohlsson var gift med en dotter till Bengt Svensson och Gunilla Olofsdotter i Gullberga. Han blev därigenom svåger med Anders och Per Bengtssöner i Gullberga, Lars Olofsson i Geten, Sven Linnarsson i Agnsundet och Sven Månsson i Kullen. De tre sistnämnda var gifta med hustruns systrar. Denna familj upplevs som ett koncentrat av finnättlingar.

En tidsbild presenterades vid tinget efter Bengts och Gunillas död år 1692. Det framkom då, att fönster, dörrar, järn och krokar liksom långbordet hade försvunnit från Gullberga. Rätten dömde Olof och svågern Per Bengtsson att återställa, vad som tagits bort. De var säkert skyldiga. Svärmodern Gunilla hade bott hos Olof ett år efter maken Bengts död 1691.

Tohl och Ingrin kan ha haft en tredje son Sven bosatt i Rörkärr 1678-1713.

Inledningsvis var Rud inget finnhemman. I anslutning till sekelskiftet 1600 bytte hemmanet dock flera gånger ägare. Det kan inte uteslutas att invandrare då tagit över detsamma. Detta styrks delvis genom samspelet främst med Gullberga, Varsundet, Rörkärr, Agnsundet, Geten och Kullen.

Råglanda	Lars Black	1586
1586	Peder Töresson, laxfiskare, hustru Ingrid	1609-32
60 möh	Måns Svensson, hustru Gunella	< 1630-55
	Jöns Månsson, hustru	1631-40
	Mattes Svensson, hustru Kiärlig Månsdtr	1645-87
	Jöns Svensson, hustru Ragnilla Gälarsdtr	1683-99
	Sven Jönsson	1695-1713

Foto: Göran Ofsén 2004.Byggår tidigt 1800-tal.

Lars Black i Rolanda optt Anno 86 haffwer godh tilfelle och legenhett til att bruka hemman aff[188]

Peder Töresson var anställd som kronans laxfiskare efter Töres i Hemmingsrud. Han kan ha varit son till denne. År 1609 angavs han vara bosatt i Råglanda.

---

[187] Västergötlands handlingar, Vadsbo härad 1559:15
= likaså Håkan i Rud, 1 tunnland åker, 3 lass hö, skattar 100 osmundar järn och 4 skäppor malt

[188] Södermanlands handlingar 1580:18

Ett kvitto i räkenskaperna berättade:[189]

> Bekennes mig Peder Töresson Ruglanda Laxjefiskare wedh Gulspångh, att jagh hafwer bekommit på min Löhn wedh Mariaeholm Spane:m Tijo skp:r.

När man granskar familjerna i Råglanda närmare, visar det sig att Måns Svensson bör ha varit med i uppodlingen av hemmanet från början, trots att det alltid är Per Töresson, som i böcker och längder står för hemmanet. Detta kan inte tolkas på annat sätt än att Måns Svensson varit medlem i familjen eller med andra ord måg till Peder Töresson. Detta bekräftades även av Måns måg Mattes Svensson, som vid ett ting i Hova 2/4 1655 hävdade, att det var Måns, som hade tagit upp hemmanet "aff Skogsroten", liksom att Måns och Mattes arrenderat laxfisket i Gullspångsälven fram till 1645 för 10 riksdaler per år. Utåt stod Peder Töresson för hemmanet, men i praktiken utfördes arbetet av hans familjemedlemmar.

År 1609 kan ej heller ses som relevant för det år, då hemmanet togs upp. Först måste tidpunkten föras tillbaka för frihetsåren, men i detta fall måste hänsyn även tas till den missväxt och pest, som drabbade orten 1596-1604. Troligt är därför att uppodlingen av det öde ställda hemmanet började redan i slutet av 1500-talet. Måns Svenssons äldste son Jöns kan få vara tidmätare. Jöns son Sven angavs vara 90 år 1713 och därmed född cirka 1623. Jöns bör därmed ha varit gift cirka 1620 och född före 1600. Fader Måns vigdes i så fall med Peder Laxfiskares dotter cirka 1595, vilket bör ha varit den tidpunkt, då hemmanet Råglanda togs upp på nytt.

Peder stod kvar för hemmanet i jordeboken ännu 1634, vilket bör vara fel eftersom Måns Svensson löste hemmanet till skatte år 1632, då sonen Jöns var uppe och skrev sitt namn under brevet. Troligt är att Peder Töresson dog cirka 1628-32.

I proceduren med skattebrevet var Erik Krabbe denna gång inte involverad. Detta hängde troligtvis samman med att Gustav II Adolf stupade vid Lützen den 6 november detta år, och att den konungsliga fullmakten för Erik Krabbe därmed upphört att gälla. I hans ställe trädde riksråden i blivande drottning Kristinas förmyndarregering in. Nu var det slut med skatterätt för nybyggarna. Riksrådens intresse koncentrerades i stället på att gynna sig själva genom att köpa upp äldre stubbarättshemman till frälse samt att låta torpare slå sig ned, ofta på kronoallmänningarna, men alltid som arrendatorer eller arbetshjon åt frälset. Landets skattebas reducerades.

År 1654 fick mågen Mattes Svensson och dottern Kärlig Månsdotter lagfart på hemmanet. Om fadern/svärfadern Måns då var död är ovisst, men brodern/svågern Jöns Månsson i Otterbäcken måste ha varit död. I annat fall hade han varit en självklar efterträdare till fadern.

Jöns Månsson var gift med dotter Elin till nybyggaren Jon i Lunden och bosatte sig med hustrun före år 1643 i Flenstad, innan han år 1650 köpte en hemmansdel av Gälar Jonssons änka och flyttade till Otterbäcken. Vid Jöns död gifte änkan Elin om sig med trolige finnsonen Töres Andersson från Gunnarstorp.

Jöns Månssons son Sven bosatte sig som gift i Flenstad. När äktenskapet mellan faster Kärlig och Mattes blev barnlöst, lyckades Sven år 1695 lösa hemmanet och överlämna det till sina barn. Sonen Jöns, som hade varit soldat, dog cirka 1699 före fader Sven, som dog 1713.

En annan son till Måns Svensson, Lars Månsson, tog i finsk nybyggaranda upp odlingen av ett öde och i ödemark liggande Rörkärr cirka 1640.

En bror till Måns Svenssons måg, Mattes Svensson, med namnet Måns Svensson, var skomakare i Amnehärad innan han år 1645 gifte sig med gästgivardottern Margareta Eriksdotter från Torved, Lyrestad. Paret tog sedan upp halva gården Kullen i Hova socken, vilken en tid hade stått öde som skattevrak. Även den familjens vidare öden tyder på, att släkten hade ett nära förhållande till skog, svedjande och nyodling. Mycket talar således för, att de personer, som denna tid var verksamma i anslutning till Råglanda, Lunden, Otterbäcken, Torved och Kullen, var finnar eller finnättlingar.

Rörkärr	Biörn, knekt	1625-28
1618	Bengt	1628

[189] Västergötlands handlingar, Vadsbo härad 1618:11

95 möh	Lars Månsson, hustru Karin Svensdtr	1640-76
	Änkan Karin	1677
	Sven Tohlson, hustru	1678-1713

Rörkärr togs upp i öde- och mossmark nära den stora Valmossen långt från väg och bebyggelse. När Biörn skrevs som knekt för hemmanet år 1625, bör det ha tagits upp en tid dessförinnan. År 1628 disponerade Biörn enligt boskapslängden en för trakten ovanligt riklig besättning med 1 fölunge, 4 kor, 1 kviga, 2 kalvar, 4 får och 5 getter. Att det sedan inte blev förmedlat till skatte av Erik Krabbe år 1631 tyder på, att det då stod öde. Anledning till detta kan ha varit att Biörn stupat på något slagfält nere i Europa. Manfallet var denna tid stort.

Hemmanet låg så isolerat och undandraget, att det bör ha varit en finne, som med eller utan myndigheternas vetskap hade tagit upp detsamma från stubben.

Lars Månsson kom från Råglanda i Amnehärad. Föräldrar var Måns Svensson och Gunella. Sven Tohlsson kan ha varit son till Tohl Larsson och Ingrin i närliggande Rud. Svens trolige broder Olov var gift med en av Bengts och Gunnillas döttrar i angränsande Gullberga.

Sanden	Töres	1586
1586	Olof	1627
50 möh	*Hans Påvelsson Finne*, hustru Karin Månsdtr	1635-36,1653-64
	Jon Månsson, hustru Sigrid	1637-41
	Änkan Sigrid	1641-43
	Bengt, hustru Ingeborg	1644-49
	Gunnella Påvelsdtr	1647
	Olof, hustru	1663-65

Foto: Göran Ofsén, 2004. Byggår 1855.

Töres i Såndetorp optt Anno 86 haffwer icke myckit godt til att bruka hemman aff[190]

Töres i Såndetorp, Sånden eller Sanden, som det så småningom kom att heta, har inte återfunnits i längderna efter 1586. Hemmanets svaga tillstånd var nog anledning till detta.

Först påträffade person under 1600-talet var ”Olof i Sandliden” i en boskapslängd år 1628. År 1639 blev torpet blev infört som skattetomten Sanden i jordeboken.

Hans Påvelsson Finne framträdde som knekt i Gunnarstorp 1624, i Backen 1627 samt i Ekenäs år 1629. Hans fortsatta verksamhet får man främst hämta ur domboken. År 1631 omtalades han som Hans på Åsen vid Blekviken, då han framträdde i ett mål mot Per Fiskare i Otterbäcken. Nästa gång skrällde det riktigt i bygden. Året var 1635 då han anklagade Jon Ingelsson i Ålösund för hor med sin sonhustru i Blekviken. Jon Ingelsson tvingades därmed försvara såväl sin, som sonen Lars och sin sonhustrus heder med tolv-mannaed inför tingsrätten. Det blev en tilldragelse, som avslöjade mycket om finnarnas gruppering i nejden.

År 1638 berättade domboken, att ”Hans Finne i Nybyggetorp” hade försuttit stämning att svara Lars i Hult och två år senare, att ”Hans Finne i Åsen” hade slagit Algut Svensson i Torsvid. Hans Finne stod åren 1640 och 1644 i mantal med hustru Karin i Åsen. Uppgifterna kan tolkas som, att Hans med hustru var tillfälligt bosatta hos svågern och brodern Jon Månsson i Sanden, under det att de tog upp Åsen.

Jon på Sanden redovisades med hustru i mantal 1640. Han kan dock ha framträtt i domboken redan 1637. Denna berättade då, att "Arfwed i Måssetorpet slagit Jon Månssons hustru i Finnetorpet", vilket då var ett ej förut använt hemmansnamn i bygden. För detta talar även namnet Gunnella Påvelsdotter år 1647. Hon var troligen syster till Hans Påvelsson och möjligen tidigt gift i Sanden. Av detta framgår att åborna på detta hemman bör ha varit finnar.

En änka redovisas i Sanden år 1639 med 2 kor, en kviga och 4 getter. Det är ovisst vem som avses. Det kan dock ha varit Jon Månssons änka.

[190] Södermanlands handlingar 1580:18

Cirka 1648 sålde Hans Finne Åsen och flyttade tillbaka till Sanden. År 1664 omtalades hustru Karin Månsdotter som död i Sanden utan arvingar. Hon bör ha varit Hans Finnes änka.

Sanden var ett magert hemman utan åker. Det blev efter Karins död överfört till prästgården, som fortsättningsvis brukade hemmanets äng. Förhållandet visar att föregående åbor troligtvis främst livnärt sig genom svedja och fiske.

Sirbo	Sirin	1639
1635	Änkan Sirin, utfattig	1723-29
115 möh	Måns, hustru	1733
	Olof, hustru	1738

Sirbo låg på den långsträckta Hulestaåsen, som utgjorde gräns mellan Hulestads och byn Delebäcks ägor. Av första uppgiften om torpet i en boskaplängd år 1639, angavs torpet ligga på Delebäcks skog. Sirins boskapsbesättning utgjordes då av 4 kor. Själv var hon troligtvis redovisad redan i 1631 års boskapslängd som huspiga hos Måns i Hultet (se Nolhult). Hon ägde vid detta tillfälle 1 ko.

Fortsättningsvis var torpet dolt för oss fram till dess, att kyrkböckerna började berätta. Då framträdde änkan Sirin på Sirbo eller Norra Bygget eller Nybygget, som torpet nu alternativt kallades. Det kan tidvis ha legat öde. Att namnet Sirin återkom 1723 som änka, kan tyda på släktskap med Sirbos första Sirin.

Stenbro-	Jon	1583
torp	Tord	1590
1559	Seffuel	1602
75 möh	Björn	1606
	Nils Eriksson, knekt	1611-27
	Olof Nilsson, korpral, hustru	1624-29
	Änkan	1631
	Jöns Karlsson, hustru Malin	1631-58
	Ingvald Nilsson, hustru Ingrid Larsdtr	1656-95
	Lars Bondesson, svärfar, nämndeman, hustru Ingebor	1659-96

Stenbrotorp blev skattlagt för åbon Bengt år 1559. Utsädet var då ½ tunna och från ängen kunde bärgas ett lass hö. Skatten för detta var 50 osmundar järn (ca 225 kg) samt 2 skäppor malt.

Torpet låg vid västra brofästet av den gamla och viktiga stenbro, som bar gående och ridande personer över Skagernviken Noret, då de färdades över Bröten mellan Västergötland och Värmland. I dag är denna en medfaren, outnyttjad relik, som enbart vilar på minnen.

1628 års boskapslängd redovisade en knekthustru på Brotorp. Boskapsbesättningen bestod av 1 häst, 3 kor, 1 kviga och 1 får. Mannen befann sig då under fanorna.

Lars Bondesson kom ursprungligen från Väggetorp, men flyttade in till torpet från Gunnarstorp. Mågen Ingvald var son till den Nils från Ålön/Mörtesta, som avled år 1652 efter en tids misshandel i Falkenbergs kista i Börstorp.

Storön	Hallfuer, knekt 1610-11	1584-1613
1584	Anders	1606-35
50 möh	Änkan Marit	1620-21
	Jöns Andersson, son, ryttare, som de själva bruka	1623-28
	Algut, ryttare	1625
	Olof Nilsson, ryttare	1626
	Bengt	1631-41
	Anders Nilsson, hustru Kerstin	1642-50
	Isak Svensson, löftesman, hustru Kerstin Andersdtr	1649-1705

	Måg Ingvald Eriksson, hustru Ingeborg Isaksdtr	1673-88
	Anders Siggesson, knekt	1677-87

Helff på Degerön optt Anno 84 haffwer icke mycket mark eller legenhett til Åker, Engh til 20 Sommarlas, haffwer bygd 5 Huus, haffwer godt fiske[191]

Namnet Degerön förekom åren 1584 och 1606 samt Storön år 1609. I övrigt kallades torpet i regel enbart "Öön eller Önna".

Någon uppgift om att nybyggaren och fiskaren på Storön var finne finns inte. Richard Broberg angav dock i sitt arbete om finsk invandring till mellersta Sverige, att en finne från Södermanland skulle ha varit verksam som ålfiskare i Amnehärad denna tid.

Anders omtalades första gången år 1606. En knekt stod skriven för hemmanet 1610 och 1613, kanske densamme. Efter 1615 återkom namnet Anders, varefter denne skrevs för Ön varje år fram till 1635. Man har då skäl att misstänka att Anders kan ha varit son eller måg till Hallfuer och att änkan Marit varit Halfuers hustru.

"Skyldig genom samband" kan passa in på Storön. Isak Svenssons hustru Kerstin var dotter till Anders Mattsson i Gunnarstorp. Denne hade även en son med det vanliga finnnamnet Mathias. Hemmanet Gunnarstorp var under förra delen av 1600-talet en väl använd förläggning för finska knektar. Till dessa hörde förutom Hans Påvelsson Finne även Clemet Larsson Finne, som senare tog upp Clemetstorp i bygden. Anders Mattsson var liksom Clemet även edgångsman för trolige finnättlingen Jon Ingelsson i Ålösund 1637. Anders Mattsson upplevs därmed som en relativt säker finne. När Isak Svensson godkändes som måg och make till Anders enda dotter kan man förutsätta, att även Isak hade samma ursprung. Namnet Isak var jämväl hämtat ur den källa, som ofta användes av kristnande och döpande präster i Finland.

Associationen bör dock kunna drivas längre än så. Storön var en liten avgränsad plats, där yrkesmässig och språklig gemenskap närmast var en förutsättning för de människor, som bodde på ön. Vänern var ingen ofarlig arbetsplats, varken vår, sommar, höst eller vinter. Gemensamhetsfiske var ett måste. Var Isak finne, så bör detta gälla även övriga personer på Storön samma tid.

Såväl Isak Svensson som mågen Ingvald Eriksson var dock angelägna om att komma in på fastlandet. Isak löste således tillsammans med sina svågrar Mathias Andersson i Torsvid och Töres Andersson i Otterbäcken 1/3 i en halv gård i Torsvid av Harald Posse 1658. År 1680 begärde Isak att få köpa halva finnhemmanet Råglanda, vilket dock överklagades av Sven Jönsson i Flenstad, som hade bördsrätt i detta. Ingvald Eriksson lyckades då bättre än svärfadern i sina föresatser, när han år 1688 fick köpa halva Sörgården i Mörtestad av snickaren Erik Larsson på Ålön.

Anders Siggesson lejdes som knekt av Ingvald Eriksson åren 1677-87. Anders kom från byn Torsvid, i vilken Ingvalds svärföräldrar hade del 1658.

År 1696 bevittnade Isak Svensson och Ingvald Eriksson en attest angående arv i Råglanda till förmån för Sven Jönsson i Flenstad, mot ställda krav från dennes kusin och kontrapart, Sven Månsson i Kullen, Hova. Dessa och andra förhållanden i spelet runt Storön, Gunnarstorp, Otterbäcken, Torsvid, Råglanda, Flenstad, Kullen, Ålön och Mörtestad visar tydliga band av släktskap och etnisk samhörighet, utan att ordet finne behöver nämnas i sammanhangen.

Sörhult	Måns	1628
1625	Olof Larsson, knekt	1644-46
	Måns Månsson, knekt, hustru Elin	1645-59
	Bengt Persson, hustru Marit	1659-80
	Lars Tohlsson, hustru	1691
	Anders Bengtsson, hustru	1691

Foto: Författaren 2004.

[191] Södermanlands handlingar 1580:18

Sörhult var liksom Nolhult arbetstorp under Ribbingsfors. Båda torpen gick under 1600-talet under den gemensamma benämningen Hultet. Inget av dessa fick något utrymme i jordeboken.

Tattertorp	Lars, knekt, fritt från skatt	1620-21
1608	Olof Ersson, knekt	1621-27
107 möh	Öde av utskrivningen, husfattig knektehustru	1628-35
	Jon Olofsson, knekt, hustru Elin	1637-46
	Tore, knekt	1644
	Nils, knekt, hustru Karin	1647-48
	Knekthustru Anna	1652
	Hustru Ingrid Månsdtr	1658
	Jon	1663
	Anders Bengtsson Bohm, knekt, hustru	1672-93

Foto: Rune Johansson 2004.

Tattertorp togs upp på allmänningen Bröten i anslutning till sockengränsen mellan Amnehärad och Lyrestad. Torpet stod första gången redovisat i jordeboken år 1615 som en kronotomt och bör då ha utnyttjat sina sex frihetsår. I en hjonelagslängd år 1609 var inlagt ett namnlöst ”Finstorp”. Att detta troligen avsåg Tattertorpet framgick år 1627, då knekten Olof stod skriven på ”Finnatorp”. Enligt boskapslängden disponerade han då 6 getter.

Hemmanets namn har fått blandad skrivning. Förutom Tattar förekom även Tarta, Tater, Tarter, Tatare och Tartar. Lars-Olof Herou har i samband med en genomgång av skogsfinska namn angett att Tattari kan vara ett finskt namn[192]. Detta skrevs i Bergslagen emellanåt som Tartar, Tattur eller Tatter. Av detta framgår att Tattertorpet på Bröten i Amnehärad troligen var upptaget av en finne med detta namn.

År 1658 flyttade Ingrid Månsdotters syster Brita in från Mosstorpet. Hon dog strax därefter. Systrarna var troligtvis födda i Mosstorpet.

Anders Bengtsson dömdes för hor med Kerstin Bengtsdotter från Boåsen år 1672. Han var gift, och familjen bör då ha vistats en tid dessförinnan på Tattertorpet.

Tattertorpet kom av myndigheterna under 1600-talet i stor utsträckning att utnyttjas för knektar. Av dessa råkade Anders och hans son ut för en värvning av samma art, som den Lars Tohlsson drabbades av i Korsbäcken samma år - 1689. Domboken får berätta:

> Anders Bengtsson gav klageligen tillkänna, huruledes hans son Olof en pojke på sitt 16 år blev våldsamligen tagen Nyårsdagen om aftonen kl 9 vid pass när de hade lagt sig, då Föraren Nils Berg kom in och frågade om de hade någon Tobak? Då svarade Anders Nej, sig den intet hava. Då river han i elden och dottern tände upp en sticka och såsom de tillförende hade hört att värvarna skulle komma i gårdarna, så tog modern sonen i armen och ville leda honom ut, att han skulle komma undan, men de slängde henne omkull på golvet och sprungo över henne, Fäldt värvaren och flera och Fäldt slet sönder skjortan på pojken, vilken Anders säger när kontributionen[193] skrevs inte hade fyllt sina 15 år .... och Fäldt bröt upp näven på honom och lade 2 Christiner i handen sägandes, nu är det giort, dem han måste mottaga, och Föraren sade, att eftersom han intet har stått i kontributionen, så måtte I vara glad, han slipper där med och I icke får böta för honom. Då svarade Anders, det skrämma I mig intet med, ty han var intet sine 15 år i fjol när skrivningen stod.
>
> Sedan sade Föraren, att Anders bad honom tjäna ärligen som han hade giort. Svarade Anders, att efter de hade fått honom hand emellan, så skulle han intet fara med något lappri, utan där han skulle tjäna, så skulle han tjäna ärligen.
>
> Frågades Anders om han med god vilja samtyckte att hans son skulle taga penningar. Sade Nej och att när de hade lagt penningar i handen på honom, lade han

[192] Finnmarken 2000 Nr 2, sid 19
[193] Särskild krigsskatt

dem på bordet för far sin, då Anders svarade jag ser det är värvningspenningar det. Du får dyrt nog betala dem, jag har sett värvare tillförne, men aldrig således. Jag tror intet det är Kongl. Maj:ts vilja således värva. Och desse värvare togo pojken med sig.[194]

Torkelsvik	Olof Matsson	1609-10
1609	Sven, hustru Marit	1631-52
50 möh	Måns Bengtsson, hustru Karin	1663-93
	Anders Olofsson, knekt	1682-91
	Lars Biörsson	1710

Foto: Författaren 2004.

Torkelsvik togs upp på allmänningen Bröten. Torpet kan ha förekommit i en tiondelängd år 1609 under namnet ”Toskenvik” med Olof Matsson som åbo. Skattebrevet lyder:

Efter Salig Höghlåfflig och Högäradt uthj åminnelse Hans Kungl. Maj:tts nådig bref och fullmacht till Jegemästaren Wälbor Erich Krabbe till Sveneby Cronones förbättrande nybygie torp aff ödhe och stubbemark tillåter för skattebörd och skattemannarättighet, efter huilken fullmacht nu här aff tingetr är Laghligen frihimblat för skattehemman efterskre:ne torp Törkillswijck, Utterbäcken, Måsetorpet och Lunden[195]

Erik Krabbes insats genomfördes medan kungen levde och fullmakten fortfarande var gällande. I jordeboken blev torpet infört år 1639. Vid jordrannsakningen 1684 angavs Torkelsvik vara ett svagt hemman och sänktes skattemässigt från 1/4 till 1/8.

Namngivaren Torkel återfinns inte i längderna. Han kan eller bör dock ha stått i något släktskapsförhållande till den Sven, som namngav och skrevs för torpet. Namnet Torkel var sällsynt, vilket antyder, att nybyggaren kan ha varit en invandrad finne. Även Olof Matsson ingick i det finska namnmönstret. Även Krabbes insats antyder att åbon hade finskt ursprung.

Lars Biörsson var en av de mer aktiva personerna vid misshandeln av kronobefallningsmannen Wahrenberg vid Binneberg. Han dömdes till 5 gatulopp genom 200 man.

Torpa	Karl, Sörg.	1559-1638
1410	Nils Torstensson, Nolg	1567-1641
85 möh	Erik Svensson, hustru Ingebor Olofsdtr, Sörg	1612-52
	Hemming Svensson, hustru, Sörg	1613-18
	Sven Nilsson, hustru Brita, Nolg	1613-27
	Måns Bengtsson, hustru Karin Ingemundsdtr, Sörg	1620-55
	Nils Svensson, hustru Elin, Nolg	1624-82
	Bengt Svensson, knekt, hustru Inga Bengtsdtr	1644-88
	Torsten Svensson, hustru Ingebor Svensdtr	1647-70
	Nils Hansson, hustru Kerstin	1655-70
	Hans Svensson, hustru Elin Svensdtr	1666-93
	Philip Bengtsson, knekt	1682-1700
	Bengt Gälarsson, knekt	1682-1702
	Zacharias Persson, knekt	1691-1735

Torpa var en gammal by, som år 1455 var införd i Åke Axelsson Totts jordebok. Åren 1540-1640 var byn delad på frälsehemmanet Sörgården och skattehemmanet Nolgården.

Sörgården var frälse under Hulestad/Ribbingsfors fram till 1672 då den köptes av Tord Bonde. Nolgården köptes till frälse av Conrad Falkenberg på Börstorp cirka 1640. Den reducerades och tillfördes kronan 1684.

---

[194] Hova dombok den 6 februari 1689
[195] Binnebergs dombok den 21 okt 1633

Byn har förutom att den lärt känna ätterna Tott, Ribbing, von Yxkull, Sparre, Posse, Falkenberg och Bonde m fl även haft stark anknytning till Värmland. Erik och Hemming Svenssöner kom från Grunnebacka i Rudskoga, en gård, som brodern Gälar köpte av sina syskon år 1634.

Måns Bengtsson tvistade under ett bröllop år 1646 om ett jordeskifte i Vattenberg, S. Råda, vilket bl a ledde till att Nils Sigfridsson i gården blev kallad ”mäskefinne”. I fyllan och villan bar det sig inte bättre, än att Nils med knivens hjälp högg ner en av sina vederparter. Vid samma tillfälle fick vi veta, att Måns Bengtsson i Torpa hade en måg med namnet Olof Biörnsson i Visnum.

Torsten Svensson var en av fyra bröder i Torpa. Han var gift med Ingebor Svensdotter, vars far Sven Nilsson var från Sund i Visnum, men med sin hustru ägde 1/4 Vattenberg. En hemmansdel, som övergick i dotterns ägo när Nils dog 1666. Detta hemman hyste under 1600-talets inledningsår, även finnen Påvel med sin son Påvel.

Till dessa ”utsocknes” invandrare kom även Nils Hansson, som åren 1628-44 var bosatt i Rud, S. Råda på en hemmansdel, som han köpt av sin farbrors dotter. Sedan han dräpt hennes man år 1642, fick hon överta hemmansdelen som gåva, och han flyttade till Torpa, där han återkom år 1655. Gåvan var en förutsättning, för att Nils skulle undgå att avrättas.

Att byn Torpa genom välvillig assistans av frälset samt hertig Karls troman häradshövdingen mm Bo Ribbing på Säby i Visnum, kan ha fått tillgång till finnättlingar från Värmland upplevs som fullt möjligt. Till detta kom, att byns knektar i flera fall var lejda av byborna. Den fråga, som vi så gärna vill ställa, får dock i detta fall inget svar.

Torsvid	Esbjörns gård öde upptagen på frihet	1606
1540	Biörn	1610-14
75 möh	Sven Esbjörnsson, hustru Anna	1627-57
	Lars Bondesson	1628-38
	Algut Svensson, hustru Gunnela	1630-59
	Anders Nilsson, knekt, hustru	1631-41
	Per Fiskare	1637-39
	Håkan Håkansson, knekt, död –91, 100 år, hustru Karin	1644-91
	Jöns Jonsson, knekt	1644-61
	Sigge Karlsson, knekt	1644-48
	Sigge Larsson, hustru Kerstin Algutsdtr, Sörgården	1645-80
	Johan Andersson, knekt, lejd av Sigge Larsson	1652
	Sigfrid Nilsson, knekt	1655-82
	Mathias Andersson, hustru 1 Kerstin Andersdtr	1658-82
	2 Karin Nilsdtr	1683-1704
	Olof Algutsson, hustru Elin, Sörgården	1658-87
	Sven Algutsson, hustru Gunella Gälarsdtr	1662-65
	Anders Helgesson, hustru Kerstin	1663-74
	Bengt Nilsson, knekt, hustru Karin Månsdtr	1663-91
	Nils Bengtsson, knekt för sin fader, död -67	1666-67
	Lars Siggesson, hustru Karin	1669-1716
	Sigge Siggesson, hustru	1676-1714
	Anders Matthisson, knekt, hustru Marit Jonsdtr	1678-95
	Per Persson, knekt, lejd av Anders Matthisson	1689-94

Torsvid var Amnehärads storby och visar med sitt namn, att den var upptagen redan på heden tid. Ursprungsfolket fick dock maka på sig under 1600-talet. Krig, missväxt och pest ställde gårdar öde och frälsets intrång i byarna medförde omflyttning av människor. Frälsemännen och deras fogdar satte troligtvis gärna in finnar för att få gårdarna upparbetade. Förteckningen ovan upptar endaste en del av byns befolkning.

Sigge Larsson kan ha varit finne. Han för in ett nytt namn i byn, vilket sedan skulle leva länge i denna. En knekt med detta namn förekom redan 1624-28 på det troliga finnhemmanet

Ålön. Det kan eventuellt vara densamme, om han lyckats återvända från slagfälten. Om vi ser Sigge som en diminutiv av Sigfrid får vi knytning till det finska namnmönstret.

Sigfrid Nilsson var knekt i två omgångar och tidvis troligen bosatt i Mörtestad. Fader var Nils Sigfridsson, som under ordväxling vid en tillställning blivit kallad ”mäskefinne”.

Algut Svensson var son till Sven i Tokebol, Rudskoga socken, vilken tillsammans med sonen Ansten tog upp Varsundet 1581. Algut och Ansten hade även systern Kerstin gift med Biör Biörsson i Delebäck. Förhållandet avslöjades då Jochim Kock på Håkanbol köpte Anstens, Alguts och Kerstins ättlingars andel i Tokebol år 1680.

Innan Algut Svensson nådde Torsvids Sörgård hade han tjänstgjort i det vanliga finnyrket som knekt i Backa 1622, i Flenstad 1624-27 samt i Mörtestad 1628-29.

Mathias Andersson hade en bror Töres bosatt i Otterbäcken och gift med Jons dotter från Lunden. Han hade även en syster gift med Isak Svensson på Storön. Syskonen hade ärvt en hemmansdel efter sin moder i Nolgården, Torsvid, vilken Mathias fick lösa. En morbror och moster i Ålösund med namnen Olof Andersson och Karin Andersdotter avträdde sina hemmansdelar i Nolgården till systersonen Mathias.

Mathias far var Anders Mattsson i Gunnarstorp, vilken var edgångsman för Jon Ingelsson Ålösund år 1637. Finnanan för Mathias på fädernet var tydlig, men förhållandet att moderns syskon var bosatta i Ålösund kan tyda på, att det även fanns motsvarande gener på mödernet.

Anders Nilsson, knekt, sålde sin ärvda del i Torsvid till Conrad Falkenberg år 1631 och Anders Månsson Nolgården till Harald Posse år 1661.

Varsundet	Sven	1581-1634
1581	Ansten Svensson, född 1590, hustru Ingiel	1615-60
75 möh	Lars Anstensson, flyttar till Rud, S. Råda	1649-51
	Olof Anstensson, hustru Kerstin Svensdtr	1660-1709
	Gunnar Anstensson, hustru Karin Bengtsdtr	1665-1717
	Erik Olofsson, hustru 1 Elin Svensdtr	1698-1713
	"- 2 Elin Jonsdtr	1714-38

Foto: Författaren 1997.

> Sven i Warsundh optt Anno 81, Åker til 4 Skepp, Engh til 4 sommarlas, haffwer godh mark och legenhett til att opbruka både Åker och Engh .... haffwer fiske, skog och utrymme godt[196]

Sven flyttade in från Tokebol i Rudskoga socken. Varsundet blev infört i jordeboken som ”tillökt” år 1601. Det hade då dröjt 20 år innan Varsundet blev skattlagt. Torpet utnyttjades sedan i knekthållet åtminstone 1610-30 med viss lättnad för brukaren genom frihet från skatt. Speciellt gällde detta, då sonen Ansten blev inskriven som knekt åren 1628-29. Han hade då brukat torpet från 1615. Fadern angavs som inhyses hos sina barn från 1622. År 1680 sålde Anstens barn i likhet med Algut Svenssons i Torsvid och Kerstin Svensdotters i Delebäck sina arvsparter efter anfadern Sven i Tokebol till Jochim Kock på Håkanbol i Rudskoga.

Tidpunkten för nybygget, inflyttningen från Rudskoga, namnen Ansten och Algut, som ofta förekom bland invandrare, samt brödernas insatser som knektar tyder på att nybyggarna kan ha varit finnar. Rudskoga var en socken i Värmland med nära anknytning till Karlskoga, vars finninvandring var nästan lika tät och tidig som i Finnerödja. Namnen Sven och Ansten ingår inte i det finska namnmönstret. De kan därmed inte väntas tillhöra gruppen skogsfinnar.

Erik Olofsson var andra gången gift med Ingvald Erikssons änka Elin Jonsdotter från Storön/Mörtestad. Båda dessa platser hade trolig finnförankring.

Väggetorp	Erik	1559-1607
1540	Christopher	1598-1602

[196] Södermanlands handlingar 1580:18

85 möh	Sven Eriksson	1600-09
	Lars Bengtsson, knekt	1602-38
	Bonde, knekt	1613-30
	Änkan	1631-32
	Bengt Bondesson, hustru Kerstin	1628-54
	”- Brita	1665-83
	Bengt Larsson, hustru Elin Olofsdtr	1639-72
	Sven, hustru Ingebor	1621-51
	Änkan Ingebor	1651-62
	Son Anders Svensson, hustru Sigrid	1651-96
	Nils Hindrichsson Finne	1693-95
	Johan Larsson Esping, knekt	1695

Väggetorp var en gammal by. Den angavs vara öde under missväxt- och hungeråren i början av 1600-talet, vilket får tolkas som att byborna då var oförmögna att betala skatt.

Ett möjligt tidigt finninslag i byn avslöjade domboken då den berättade:

> Kom för rätten Bengt i Bråten och Erik i Torpaskoga Svenssöner, klandrade på halva Väggetorps skattehemman i Amnehärads socken, och framlade ett gammalt förslitet Brev, daterat 1572 d. 20 Maj, av fordom lagföraren Sal. Nils Persson utgivit, var med de vill bevisa sig vara till be:[te] Väggetorp efter sina förfäder berättigade.
>
> Här emot framlade Bengt Larsson i Väggetorp ett laga fångsbrev av Sal. Jacob Persson den 10 octobris 1609 för Rätten utgivit förmälandes att förbemälte Bengt Larssons svärfader Olof Håkansson köpt samma halva Väggetorp av förber:[de] klagandernas Bengt och Eriks fader Sal. Sven Eriksson och hans syster, som förber:[de] brev vidare utvisar, att förbemälte klagander har med förberörde skattegård intet beställa.[197]

Aktionen av Bengt och Sven var oväntad, genom att väl etablerade Finnerödjabor, av brevet att döma, skulle ha haft förfäder i avlägset liggande Väggetorp redan 1572. Detta var före den tidpunkt, då vi har antagit att invandring skedde till Tivedsbygden.

I Finnerödja var bröderna med syskonen Nils och Gunnela från början bosatta i Slottsbol. Först av bröderna framträdde här Nils som knekt 1628. Bengt flyttade till Bråten cirka 1633 och Erik till Torpaskoga cirka 1655. Fadern kan då ha flyttat över till Finnerödja före eller direkt efter försäljningen av hemmansdelen i Väggetorp 1609 och barnen fötts i Finnerödja i anslutning till detta årtal, eventuellt med en finsk mor. Vi kan ej heller helt utesluta att farfadern Erik var finne. I Närke förekom finneinvandring åtminstone från 1515 och i Färnebo i Värmland fanns finska hyttor och bergsmän före 1540.

Anders Svensson köpte en systerdel i Väggetorp av svågern Mattes Olofsson i Järpängen på Bröten 1692. Svågern Mattes var antagligen finnättling.

En oväntad uppgift var införd för Väggetorp i Amnehärads kyrkobok år 1695. Där stod "Nils Finne i test efter sitt barn". Uppgiften innebar, att Nils då hade betalat avgift till kyrkan för sitt barns begravning. En Nils Hindrichsson var denna tid bosatt i Väggetorp. Benämningen finne förekom normalt inte vid denna sena tidpunkt.

Jon Larsson Esping var inflyttad från Äspelunden, Hova. Uppodlingen av Äspelunden på Kila bys ägor antyder, att han kan ha haft finnanor.

Ålön	Inge Bengtsson	1586-1633
1586	Ingevald Biörsson	1586
45 möh	Bengt Ingelsson, hustru	1613-21
	Jon Ingelsson, hustru Ingegärd	1615-30
	Nils Månsson, hustru Kerstin Ingelsdtr	1619-51
	Änkan Ingrid	1620-27
	Nils Bengtsson, hustru	1620-41

[197] Hova dombok den 9 oktober 1657

Algut, knekt	1624
Sigge, knekt	1624-27
Per, knekt	1624-27
Erik Larsson, snickare, hustru Kerstin	1651-90
Sven Nilsson	1657-69
Bengt Eriksson, snickare, hustru	1682-1706
Håkan Jonsson, död 1701, 63 år	1683-1701

> Ingvall på Ålönn optt Anno 86, opswett Åker til 1 fierdingsland, och finns legenhett til mer Åker. Engh til 10 sommarlas. Än haffwer han legenhett til mer Engh, haffwer godt fiskie, haffwer bygd 5 huus[198]

År 1586 förekom en ovanlig skrivning i räkenskaperna. Bland alla uppräknade uppgifter om Forsviks sågekvarn och fiske, Gullspångs laxfiske, Grönehögs fiske, hemmanet Henningstorp, 289 stavrum kolningsved, 300 stavrum törved för att bränna 12 läster tjära, talg och ister för att smörja vattenhjulet, fårskinn till bälgarna, utspisning av plåtslagaren Hendrich Silvestersson, Henning laxfiskare, kolare, fogdetjänare och "Olof Jempte" samt försträckning till "Bengt Hiulmakare widh Gullspång" stod nämligen även:

> "Skenkningar till Inge Bengtsson, Ingealdh Biörnson och Nils Månsson på Ållöön".[199]

Man tänker då osökt på hertig Karls starka engagemang i Gullspångsorten denna tid med dess nya hammarsmedja, men även på hans emellanåt förekommande bidrag med ko eller säd, för att hjälpa invandrare och nybyggare att komma igång.

Fisket av lax i älven och fetsik i Vänern och Åråsviken utanför älvens mynning var viktig inte bara för ortens försörjning utan även för ekonomin i landet i övrigt. Fetsik, spikelax och laxryggar från Gullspång var uppskattade delikatesser på "Nådig Furstens" bord i Nyköping. Vi kan därför vara övertygade om, att hertigens "Skenkningar" i detta fall var en medveten del i hans strävan att driva fram och gynna ortens fiske. Nybyggarna bör ha varit fiskarfinnar, vilket edgången vid tinget 1637 närmast övertydligt visar (se Ålösund).

År 1652 fick Conrad Falkenberg och hans fogde Olof Elofsson, som tidigare agerat på så många platser i bygden, åter tillfälle att utmärka sig. Målet gällde denna gång Nils Månsson, som under mer än 30 års tid varit verksam på Ålön. Protokollet avslöjar så många tidsmässiga och intrikata ingredienser, att det förtjänar att in extenso redovisas (stavningen moderniserad):

> 1652 den 22 mars blev Extra ordinarie ting hållet i Hova tingslag i Lyrestad socken och Horskläppan av mig Lagläsare Hans Pedersson, efter den Konungslige Hovrätts nådige befallningsbrev den 18 Novemb: att uppta det Klagomål, som en ung dräng Lars Nilsson i Mörtestad och Amnehärad angivit hade för den Höglovlige Konungslige Hovrätt i Jönköping, huruledes wälbor:ne Herren Conradt von Falkenberg var vållande till hans faders död, för vilken beskyllning Herren Falkenberg skulle personligen stå till svars för rätta
>
> Sig belangande om denne förste nådige befallning, så var Herren Falkenberg tilförne avrest den 20 Augusti från sin gård Börstorp och åt Stockholm, som han allt sedan har varit och är än.
>
> Av vilken orsak, efter min givna relation skickades (av) mig ytterligare en nådig skriftlig påminelse att efterkomma förra befallningen daterad den 9 Januari 1652. Och då föregavs honom daglig hemvändan varmed gavs dilation till den 8 februari, då levererade jag själv personligen till Herrens gård Börstorp min citations skrivelse till Herren i Stockholm samt kopia av den Konungsliga rättens nådiga befallning att komparera till den beskylda sak i Hova den 1 Martij.
>
> Som inte efterkommet blev, strax på samma dag levererades och förskickade Hans landbo fogde Wäl:bet Oluff Eluffsson 2. och 3. citation, att Hans Herre ville komma och komparera i Hova tingslag 22 mars, som av Herren ej heller efterkommet blev.

[198] Södermanlands handlingar 1580:18
[199] Västergötlands handlingar, Vadsbo härad 1586:14

Likväl bekände fogden, att Hans Herre hade bekommit mina utskickade citationer, och för Cronones Höga beställning, gavs sig icke lägenhet, så lång väg komma till att komparera, utan gav i befallning, åkärandens åklagan skärskåda och upptaga och Hans Herre där av en kopia uppsända, ville han der efter svara med första lägenheet.

Och desse hederlige Danemän woro med mig uti ransakningen, Ländsman wäl:ad Jöran Christoffersson och nämndemän Nils Håkonsson Slättevalla, Nils i Bålerud, Lars i Brestorp, Lars i Kila, Oluf i Grönehög, Anders i Håtorp, Lars i Hult, Peder Olufsson i Anderstorp, Algut i Hårsekläppa och Algut i Biörkulla.

Och vart berättelsen således angiven av bonden Nils Månssons efterlåtna Hustru Kerstin Ingelsdotter samt med tvenne hennes söner Lars och Ingvald Nilsson,

Att Nils Månsson med be:te sin Hustru hade warit boendes på Ålön ifrån sin ungdoms år och all sin tid in uti sin ålderdom till framfarne år 1651 och efter som de ej längre vid samma hemman förmådde bliva för hög beskattning och mycken annan betugnad samt stor landsskada av vattenfloder både på åker och äng, i synnerhet på några år tillgörandes, därföre begärde några veckors förlov av samma hemman, på senaste vart svaret av Herren Falkenberg, när Nils skaffar en åtnöjes åbo, så skulle han ha fritt förlov. Varför Nils förskaffade sig en snickare Erich Larsson ifrån Värmland, som Herren åtnöjdes med och gav till honom sitt skriftliga kontrakt. Vidimerad kopia här för tingsrätten uppläst daterad den 5 mars 1651, att Erich skulle giva 6 RDr i städja, för alla andra utlagor 10 Dlr 16 Ör SM: och för alla väl gjorda gårde dagswerks arbete, 4 sköna sängior, av Herren underskrivet och vidimerat av Kyrkioherden H: Oluff och komminister H: Anders. Var efter snickaren Erich begav sig till Ålön, som han än boandes är och Nils Månsson der ifrån till sin skattegård i Mörtestad.

Vid pass 14 dagar där efter lät Herren Falkenberg sända bud efter bonden Nils och han strax följde med till Herrgården och som han dit kom, utan något tilltal lät genast häva bonden i kistan att ligga i 8 dagar och aldrig visste varför. Så lät Hustrun imedlertid sända mat till hans uppehälle medan han där låg, eljest bekände honom där lida en stor hunger och icke bekom rent vatten att släcka sin törst med. Sedan sände hon komminister Måns samt båda sina söner Lars och Ingvald till Herren att omtala varför bonden anhölls i fängelse. Då svarade de, att han stod inne med utlagor.

Så togs bonden upp av kistan till förhör uti H: Måns närvaro, som nu död är och strax i kistan igen. Då bad sonen med all flit låta sin fader bliva uppe. Han ville gå i kistan för honom. Kunde intet hjälpa. Än upptogs andra dagen vidare i förhör. Då sade H: Måns, jag finner ingen gunst, utan Ingvald tar sin fader med sig, och bedja det han kunde få sin fader hem med sig. De ville gärna betala vad som bevisas kan honom skyldig vara, och Herren svarade du får honom slätt intet hem förr än det bliver betalt, men bonden Nils var så illa medfaren, att han icke orkade tala ett ord med Herren. Då sporde Ingvald, hur mycket hans fader var skyldig. Så ropade Herren till sin skrivare Daniel hur mycket var bonden skyldig. Han svarade 64 Dlr S:M: för de senaste 3 åren, som var levererat till S:M: Jon Rödingh i Mariestad, var efter Herren gick till måltid och H: Måns med honom, men Lars och Ingvald gick till Skeede och köpte sig något till mat. De bekände också, att de med stor möda kände sin fader igen, så ömkelig illa såg han ut och kunde med stor möda näppeligen gå och uti sitt trånga fängsle hade legat huden illa av sig både på lår och armar. Och medan Herren var vid måltid och bonden förmärker sig icke kunna undslippa, gick han i löndom till skogs och skogsstigar hem till sitt. Uti vägen kom till Lars Jönsson i Hult och Tool vid Sjön där de drog not, och satt och ömkade sig mycket vara illa medfaren, det han aldrig övervinner, eller blir någon karl mera. Och huru han hade legat av sig huden, som hängde vid hans skjorta och lät honom se bara röda köttet på sina armar, som av vittnen för rätten bekändes.

Och när bonden var gången med ominne av Herrgården, kunde Herr Måns intet komma der ifrån, utan anhölls som en gisslan igen för bonden i 2 dagar, måste så på senast giva ut sin löftesskrift för bonden.

Men likväl strax efter som uppenbarat blev bonden var borta, lät Herren befalla 3 sina tjänare, Måns gårdsfogde, Erich Rännare, som död är, och Jöns Stalldräng avrymd, så och Jöran Sågare, Lars i Kvarntorpet, Bengt i Flenstad, en dräng Nils i Flenstad för att resa till lands och vatten efter bonden, att hämta honom tillbaka igen. Och när de kommo tillbaka till hans gård, hade han nyligen kastat sig på sin säng, emedan gick hustrun och skulle giva sin bonde mat, vartill gavs slätt ingen ro och vila, utan tog honom fast, som ingen mat smakat den dagen så mycket dagen tilförene. Gårdsfogden och Bengt i Flenstad höll båda händerna på honom, medan gårdsfogden tog ut ett rep

ur sina byxor, han hade med sig. Det tog Jöran och stalldrängen och bakband det hårdaste de någon tid kunde, sedan skar de hål på hans byxor och band den ena handen fast vid byxesäcken och den andra igenom hålet, som de hade skurit, som de trädde bastarepit igenom, men de andra tre bönderna var i förstugan och vaktade att ingen skulle komma in till dem, och skuffade och ryckte den gamle mannen illa, sedan släppte de ut all bondens boskap, att tåga med sig, som de intet kunde förestå och mörkret på färde var, måste så övergiva boskapen, och bonden tvingade de till att gå, och stalldrängen ledde honom med repet och ville haft honom till sjön och lagd uti en båt och förd åt Börstorp.

Och som de voro på vägen mötte dem bondens söner Lars och Ingvald, som kom ifrån Herregården och tog sin fader ifrån dem och släppte honom av bastarepet hem med sig tillbaka igen.

Sig belangande om för:te bönder och tjänare, som bonden fångade och skulle tillstädes vara, är bemärkeligit icke heller hit komna, utan särdeles Herrens befallning.

Kaplanens H: Anders vittnes skrift given den 2 Maij, vad Nils Månssons bekännelse var samma dag han besökte med Herrens Nattvard sedan han fången var. Först frågade han, om Nils ville giva Herren Falkenberg till. Han svarade, jag skjuter alltsammans uti Guds Hand. 2. Om Nils var Falkenberg något skyldig, där på svor sig icke veta honom skyldig en fisk. 3. Och medan så skedde var bondens hustru och sonen Lars vid tinget i Hova med klagomål hur illa och oskyldig hennes man haver varit i fängsle, lidit stor nöd och tvång. Sedan våldsfängslad, ryckt, skuffad och stött, var av han beklagade sig sin vissa död och der uti beskyllde, så väl som ännu Herren Falkenberg vara uti vållande, och fruktade att finna honom i livet när hon kom hem, som också skedde om natten, medan hon var vid Hova ting, vart bonden Nils död.

Rikskammarrådet Conradt von Falkenberg till Börstorp och Salisburg gick 8 maj samma år till motangrepp och krävde bevis med vittnen, att han var skyldig till Nils Månssons död. Några sådana vittnen kunde Nils hustru och söner naturligtvis inte leverera. Misshandeln, som Nils utsatts för när han hämtades, kunde ej heller styrkas. De, som hade varit inblandade, hade styrda av Falkenberg en annan version av förloppet. Falkenberg blev därför frikänd och Nils Månssons hustru fick sjuk, förlamad och sängliggande bevittna hur familjens gård i Mörtestad gick under klubban för att betala den av Falkenberg påstådda skulden för tiden på Ålön.

Falkenberg var en hård och okänslig herre. År 1642 hade han Bengt Olofssons Nolgården i Fagerlid, Hova, som förläning. Falkenberg tog då allt han ägde för utlagor. Bengt hade även påförts 9 daler 14 öre extra, vilket Falkenberg lyckats åstakomma genom att för Fagerlid tillämpa samma markegångstaxa[200] som i Stockholm. Bengt ställdes därigenom på bar backe och gick sedan omkring och tiggde. Gården ställdes öde och stod som skattevrak ännu 1656.

Liknande förhållanden har vi tidigare även mött i Kvarntorp, Hova, i Västansjö, Finnerödja, i Hällsås och i Sjötorp Lyrestad. Att driva bort torpare, bönder och arrendatorer från gårdarna borde dock inte ha varit någon lyckad lösning. Vi har förut konstaterat hur krig, missväxt och pest ställde gårdar öde i bygden. Nu har vi fått veta, att även delar av frälset drog sitt strå till stacken. Mer nöjsamt är då att läsa om herrskapen på Gudhammar, Vallsjön, Ramsnäs och Rydboholm, som i motsats till Herren på Börstorp emellanåt donerade eller förlänade vissa av sina trotjänare livstids frihet på sina hemman.

År 1662 högg Sven Nilsson tillsammans med Anders Linnarsson i Blekviken och Olof Olofsson i Himmelsberg upp en vid Vänerlandet ilanddriven och strandsatt skuta.I löfte för Svens skuld gick vid detta tillfälle snickaren Erik Larsson Ålön och Mattes Svensson Råglanda. Finsk etnisk samhörighet bedöms föreligga mellan i detta mål inblandade personer.

Ålösund	Lars	1586
1586	Tore	1600
45 möh	Bengt	1606-22
	Nils Bengtsson, hustru Anna	1622-45
	Två knektar	1623
	Sigge, knekt	1627

[200] kostnadsindex

Per, knekt	1627
Jon Ingelsson, hustru Ingrid Jönsdtr	1630-45
Änkan Ingrid Jönsdtr	1646-87
Sven Jonsson, knekt, hustru Gunella	1651-72
Folke, knekt, Marit Jonsdtr	1654-60
Inga Jonsdtr, inhyses	1655-88
Per, hustru Elisabet	1660-63
Olof Andersson, hustru Sisela	1669-74
Håkan Jonsson, hustru	1674-83
Nils Svensson, knekt, hustru Elin Svensdtr	1688-95

> Lars i Ålsundh optt Anno 86, haffwer godh legenhett til att bruka hemman aff, haffwer godt fiske[201]

Jon Ingelsson var född på Ålön, varifrån han flyttade över till Ålösund cirka 1630. År 1631 omvandlade han genom Erik Krabbes förmedling Ålösund till ett skattehemman. Fyra år senare kom han "i uppenbart rykte", då finnen Hans Påvelsson i Sanden påstod, att han skulle ha bedrivit kätteri och lägerskap med sin sonhustru Elin Larsdotter i Blekviken. Jon nekade högljutt vid tinget mot detta förtal och fick fria sig med tolv värjemålsmän. Följande inställde sig:

> Per Nilsson i Solberga, Per Larsson Laxfiskare i Otterbäcken, Clemet Finne i Clemetstorp, Gälar Jonsson i Otterbäcken, Nils Jonsson i Lunden, Olof Olofsson i Himmelsberg, Sven i Flensta, Nils Svensson i Sörgården, Flensta, Anders Mattsson i Gunnarstorp, Lars Karlsson Skytt i Kleven och Joen i Torsvid.[202]

Av laggärdmännen bör förutom Clemet även Per laxfiskare, Gälar Jonsson, Anders Mattsson och Lars Skytt ha varit finnar. Nils i Lunden framträdde enbart i detta sammanhang, men han bör ha varit son till den Jon, som tog upp hemmanet Lunden från stubben. Clemet Finne var gift med en dotter till densamme. Även Jon bör då ha varit finne.

Solberga var ett litet torp, som tillfälligt framträdde på Bröten i Amnehärad 1628-44. Åbon Anders disponerade år 1639 3 kor, 1 get och 3 får. En knekthustru avslutade till synes torpets tillvaro år 1644.

Sven och Nils Svensson i Sörgården Flenstad kan ha varit far och son. Sven tog år 1612 upp ett från 1602 öde hemman. Den senare var soldat och stal järn vid en öde stångjärnshammare i Gullspång år 1640. Laggärdsmännen till synes konfirmerar såväl sitt eget ursprung, som att nybyggarna på Ålön och Ålösund var finnar.

Ålösund blev i flera sammanhang en nyckel, som öppnade bygdens dörrar. Så berättade t ex Hova dombok följande år 1688:

> Hustru Elin Svensdotter protesterade på egna och sin brors, soldaten Jon Svensson, vägnar mot Per Larsson i Gunnarstorp, Ingel Larsson Edstorp, Carl Larsson Blekviken, Marit Jonsdotter Clemetstorp samt Elin och Britta Olsdöttrar i Uddby angående den försäljning de gjort till Nils Olsson i Himmelsberg av stubbarätten till ½ Ålösund. Med sitt arv efter föräldrarna samt fadersystern Inga Jonsdotter ägde Elin och Jon mycket större del i hemmanet än köparen Nils Olsson. Rätten ser skäligt, att den som äger större del i detta lilla hemman också skall äga den mindre.

Av protkollet framgår, att Elin och Jon hade Sven Jonsson som far och Jon Ingelsson som farfar. Vi ser vidare, att Jons sonsöner Per och Ingel från Blekviken hade flyttat till Gunnarstorp respektive Edstorp, samt att dottern Marit hade flyttat till Clemetstorp, där hon i ett andra gifte vigts vid Jon Clemetsson. Nils Olssons stubbarätt avsåg därmed en systerdel i hemmanet och systern var gift med Nils far Olof Olofsson i Himmelsberg. Vi får i det fallet även knytning till edgångsmannen Olof för Jon Ingelsson år 1637. Denne Olof hade i första

[201] Södermanlands handlingar 1580:18
[202] Binnebergs dombok den 23 maj 1636

giftet barnen Lars, Nils, Olof och Marit och i ett följande gifte med Elisabeth Olofsdotter sonen Sven. Olofs första hustru måste då ha varit dotter till Jon Ingelsson.

När man kopplar samman allt i spelet runt Blekviken, Sanden, Lunden., Ålön, Ålösund, Himmelsberg, Flenstad, Storön, Dumpen, Råglanda, Clemetstorp, Otterbäcken och Gunnarstorp med flera, framstår det relativt tydligt, att flertalet aktörer i denna väv hade samma etniska bakgrund. Här avspeglas även normala relationer människor emellan. Till dessa hörde språksvårigheter samt den misstro, som naturligt förelåg mellan gammal fast befolkning och invandrare. Varje kategori höll sig helst inom sin egen krets.

Insteget av invandrare i de gamla byarna var en naturlig följd av krigen samt den missväxt, hungersnöd och pest, som hade ställt ett stort antal gårdar öde. En del av dessa utnyttjades av kronan för knekthållet, i vilket finnar var eftertraktade. Andra gårdar stod öde eller halvt öde med en änkling eller änka på trappan. Här blev relationerna ofta av annan art än de som nämnts ovan. En svensk änkling tog sig gärna an en ung, rask, arbetsam och fruktsam finsk piga, vilken snart blev gårdens mora, och på samma sätt kunde änkan konstatera, att en pigg finsk yngling kunde vara en bra efterträdare till den "slagne", eller av pestens lie skördade bonden. Så började den sammansmältning av fast befolkning och invandrare, som idag har gått så långt, att nästan alla är helt omedvetna om sitt finska ursprung.

Årås, Lilla	Måns Ambiörnsson	1590-1608
1386	Biörn	1611-42
50 möh	Gulbrand Biörsson, hustru Tulla	1637-41
	Jöns Biörsson, hustru Karin Chrismansdtr	1639-45
	Änkan Ingeborg	1640-41
	Olof Mattisson, hustru Karin Chrismansdtr	1645-
	Erik, hustru Gunilla	1644-48
	Erik, hustru Maret	1663-65
	Olof Ambiörsson, hustru	1684-96

Lilla Årås var ett gammalt frälsehemman under Stora Årås. År 1559 stod det i jordeboken för ett helt mantal, men det angavs år 1683 som ett svagt hemman varför det förmedlades eller sänktes till ½ mantal.

Björn kan ha varit son till Måns Ambiörnsson. Björn hade flera barn. Av dessa flyttade Gulbrand med hustru Tulla till Nunnestad, där de återfanns från 1644. Sonen Jöns hustru Karin kom från Horsklippan i Lyrestad. Hon blev strax änka och gifte sig en andra gång år 1645 med Olof Mattisson från Böckersboda, Lyrestad.

Olof Ambjörnsson pliktade år 1684 för försummad vägröjning på Tiveden.

Bo Ribbing var som ägare av Lilla Årås säkert beredd att ta in finnar. Att så skett framgår möjligen av, att Gulbrand Biörsson ställde upp som löftesman för Olof i Himmelsberg 1662 samt genom åbornas val av livsledsagare från Horsklippan och Böckersboda. Namnen Mattias, Olof, Jöns, Erik och Måns ger även viss ledning. Längre än så kommer vi inte.

Åsen	Anders	1613
1609	Biörn	1613
55 möh	*Hans Påvelsson, Finne*, hustru Karin Månsdtr	1631, 1638-48
	Jon Larsson, hustru Sigrid Bondesdtr	1649-79
	Sigfrid, hustru	1683

Foto: Göran Ofsén 2004.

Åsen stod första gången i jordeboken som 1/8 skatte år 1685. I realiteten hade det då funnits cirka 75 år i bygden, bland annat vid Älvsborgs lösen år 1613.

År 1631 angavs Hans på Åsen vid Blekviken ha stämt Per Fiskare i Otterbäcken. År 1638 uppgavs Hans Finne i Nybyggetorp vara stämd av Lars i Hult, och 1640 var Hans Finne på Åsen återigen stämd, för att han hade slagit Algut i Torsvid. Som ett mellanspel till dessa

konflikter förekom Hans Påvelsson Finne, då han år 1635 anklagade Jon Ingelsson i Ålösund för hor med sin sonhustru i Blekviken. Han vistades då tillfälligt i ”Sånden” eller Sanden, där han kan ha haft en syster Gunella Påvelsdotter bosatt.

Omkring år 1648 återvände Hans Finne slutgiltigt till Sanden, där han troligen slutade sina dagar före år 1661. Detta år meddelade nämligen efterträdaren Jon Larsson, att han för lång tid sedan hade köpt Åsen av Hans Påvelsson för 14 riksdaler. Lagfarten hade dock blivit fördröjd på grund av lagläsarens dödsfall. Nu utfärdades detta ägobevis av tingsrätten.

Jons hustru, Sigrid Bondesdotter, kom från Väggetorp. Hans egen bakgrund är okänd.

Ängtorpet	Jon, hustru	1613-22
1608	Ängekvinnan	1627-29
80 möh	Måns, hustru	1630-39
	Nils Christoffersson, hustru Kerstin	1637-49
	Erik, hustru Sigrin	1651-65
	Lars, hustru Ingrid	1663-65
	Lars Månsson, hustru Marit	1669-78
	Nils Olofsson, hustru	1678-80
	Sven Bengtsson, hustru	1681-94

Foto: Göran Ofsén 2004.

Hemmanet var arbetstorp under säteriet Hulestad/Ribbingsfors. Jon angavs vara Fru Kerstins torpare. Torpet blev aldrig infört i jordeboken. I en boskapslängd år 1628 angavs åbon disponera 1 sto, 4 kor och ett svin.

Om någon av torparna var finne vet vi inte. Tidpunkten var dock den rätta och frälset säkert angeläget om att motsvara hertig och kung Karls intentioner för bygdens uppodling. Den ”Borenäs Finne”, som betalade tionde år 1601, kan även väntas ha fått herrskapets förtroende att ta upp något nybygge på frälsehemmanets ägor. Den Jon Larsson, som stod tillsammans med Carl på Borgnäs 1613-21, kan ha varit bosatt i Ängtorpet.

Södra Råda

Södra Råda kyrka. Peringskölds Monumenta Sueo. Gothorum, 1671. Kungliga biblioteket.
Foto: Monica Kjelldorff, 1997
Kyrkan kan ha byggts under 1300-talets första årtionden.[203]

[203] Cederbom, sid 121

Den finska invandringen till Södra Råda har varit svår att klarlägga. Detta har främst berott på att dokumentation saknas för åren 1573-1608, det vill säga just den tid, då bygden delvis låg öde och invandringen kulminerade.

Södra Råda kan möjligen ha klarat biverkningarna från missväxt och pest bättre än socknar, som låg vid den stora genomfartsleden Tivägen. Socknen Råda låg i motsats till dessa skyddat indraget mellan sjöarna Skagern och Vänern samt väl avgränsad i söder av Gullspångsälven. Möjligheterna till ett rikt fiske i dessa vatten kan eventuellt ha avvärjt en del av missväxtens konsekvenser. Att Södra Råda inte gick helt fri från den hemsökelse, som drabbade övriga socknar vid sekelskiftet 1600 framgick dock av följande:

”Bönderna från Visnum och Väse härader är frije från halfparten uti alle hielper”[204]

Södra Råda bestod till stor del av moss- och ödemark. Intresset för uppodling av dessa områden fanns därför här, på samma sätt som för bygden i övrigt och kvarstod åtminstone fram till år 1642, då häradsnämnden i Visnum något oväntat blev tillfrågad ”om lämpliga platser för Torp och Nybyggen till Cronones gagn och bästa”. Landets ledning sökte då fortfarande efter utrymme för svedjefinnar. Fem år senare kom den skogsordning, som avbröt denna verksamhet.

Hertig Karls hammarsmedja var anlagd år 1585 i Gullspångsälven och troligen på hertigens eget hemman Lökstad. I närheten av detta låg frälsehemmanen Stora Årås, Hjulstanäs, Knekterud, Kärr och Viken. Frälset kände således väl hertigens intentioner angående finnar, fiske och odling och strävade säkert efter bästa förmåga att medverka i denna verksamhet.

Exempel på detta kan Bo Ribbing till Säby i Visnum få vara. Efter tjänst som hovjunkare hos hertig Karl från 1585 blev han sex år senare utnämnd till häradshövding över Vadsbo härad. Tjänsten vidgades sedan med uppdrag som befallningsman över Värmland och Dalsland 1593-1606, riksråd 1605, ståthållare över Närke 1606, landshövding över Värmland med Vadsbo och Valle härad 1612-22, landshövding enbart över Värmland 1624-27[205] samt en avslutande befattning som häradshövding över Vadsbo och Valle härader fram till hans död 1640.

Denne i bygden viktiga person fick år 1596 byta till sig Säby och Stora Årås, vilka tidigare som ”Arv och eget” tillhört hertig Karl. Bo Ribbing var några år i anslutning till 1616 därutöver förlänt inte mindre än 20 hemmanen i Södra Råda. Han disponerade en tid även Lilla Årås i Amnehärad. Vi kan mot denna bakgrund förutsätta, att denne Ribbing åtminstone från 1591 varit aktivt engagerad i uppgiften att ta hand om finnar i Södra Råda och med deras hjälp odla upp i socknen liggande ödemarker. Att han även i övrigt stödde finsk invandring till det stora område, han var satt att övervaka och administrera, har vi ingen anledning att betvivla.

Backa	Sven Torsson	1557-75
Norra	Olof Svensson	1610
1539	Sven Olofsson, hustru Sigrid	1613-57
85 möh	Anders Toresson, ”Lång-Anders”, hustru	1619-35
	Son Gälar Andersson, hustru Sigrid	1639-75
	Nils Svensson, hustru	1659-75
	Göran Gälarsson, hustru Karin Olufsdtr	1683-1712
	Per Olofsson, knekt, hustru 1 Elin Svensdtr	1683-1700
	”- 2 Sigri Torstensdtr	1700-15
Backa	Jon	1565-73
Södra	Anders Andersson, ”Lill-Anders”, hustru	1611-35
1539	Jon Larsson, hustru	1611-28
85 möh	Jon Nilsson, knekt, hustru Elin	1628-68
	Hindrich Svensson, domare, hustru Kerstin Andersdtr	1637-89
	Hemming	1647

[204] Värmlands handlingar 1601
[205] Svenskt Biografiskt lexikon del XXX, sid 102

	Bengt Hansson	1671-86
	Bengt Hemmingsson	1676-1711
	Olof Linnarsson	1683-1700

Backa var en gammal by, som redan 1539 bestod av två skattehemman. Enligt uppgift[206] ägdes båda gårdarna som frälse av en Olof Stake år 1650, som vid detta tillfälle sålde den ena gården till Carl Leijonram. Enligt samma källa skulle släkten Stake en tid även ha varit ägare till Edsgården med binamnet Stockhaga. Var familjen Stake var bosatt framgick inte.

Anders Toresson hade förutom Gälar även sönerna Tore och Olof samt döttrarna Britta, Gunilla och Inga. År 1652 köpte sonen Olof Djupdalen i norra delen av socknen.

Hindrich Svensson var länge nämndeman, innan han med högst antal tjänsteår bland dessa blev förlänad titeln häradsdomare. Familjen var barnlös. Enligt kyrkoboken föll han år 1689 av sin häst ”i Mörstabacken och dödde strax”. Han var 89 år och således född år 1600.

År 1685 blev Backa tillförd i indelningsverket med rotarna 12 och 13 i Kristinehamns kompani i Närke-Värmlands regemente.

Namnen Lars, Olof, Hindrich, Per, Anders, Hemming, Göran och Hans knyter an till det finska namnmönstret. Byn Backa kan då ha fått del av den finska invandringen..

Bratteberg	Tore	1565-73
1539	Bengt	1610-26
85 möh	Östen, hustru Ingebor Ravelsdtr	1614-21
	Ansten, knekt	1626-32
	Änkan Kerstin	1628-30
	Lars Östensson, hustru	1639-82
	Olof Östensson, hustru	1648-69
	Anders Andersson, korpral	1671-89
	Östen Larsson, hustru Elin	1681-1719

Bratteberg var ett gammalt hemman. Det stod från början i jordeboken som ett 2/3 skattehemman men övergick i mitten av 1600-talet i ätten Sparres ägo, innan det år 1679 blev uppbjudet för resterande utlagor och från 1684 som skattevrak tillfördes kronan. Detta fick vi veta, då kronobåtsmannen Östen Olofsson i Kristinehamn år 1692 gjorde anspråk på del i Bratteberg efter sina föräldrar. De hade dock inte klarat att betala hemmanets skatter under 1680-talets missväxtår, och för båtsmannen fanns inget att hämta.

Anders stod som korpral år 1672, men som fattig soldat 1676. Den senare, som även angavs med namnet Anders Andersson, kan ha varit son till den förre.

År 1685 blev Bratteberg tillförd indelningsverket som rote 7 i Kristinehamns kompani.

Personer med namnen Ansten och Ravel har vi tidigare mött som troliga finnar eller finnättlingar. Så kan ha varit fallet även i Bratteberg.

By, Östra	Måns	1565-73
1539	Ingemar/Ingemund	1573
85 möh	Per Jönsson, hustru Kerstin Månsdtr	1608-29
	Lars Nilsson	1608-21
	Tore Andersson, hustru Karin	1639-51
	Olof Andersson, hustru Karin	1638-50
	Nils Olofsson, hustru Anna Bengtsdtr	1656-63
	Olof Persson	1663-71
	Sigfrid Svensson, hustru	1665-78

By, Västra	Bengt	1557-65
1539	Tore	1571

[206] Cederbom, sid 24, 26

80 möh	Lars	1610-15
	Nils Jonsson	1617-32
	Bengt Biörsson	1617-39
	Hemming Nilsson, hustru Elin	1638-44
	Nils Sigfridsson, mäskefinne, mjölnare, hustru Sigrid	1645
	Gälar, hustru Sigrid	1646-48
	Sven Persson	1654-86

By var en gammal by, som redan 1539 bestod av två skattehemman.

Tore Andersson hade bröderna Olof och Gälar, vilka har nämnts under byn Backa ovan. Olof kan före avflyttningen till Djupdalen 1653 ha varit bosatt i By några år.

Hemming Nilsson flyttade till N. Torp år 1645. Två år senare löste han ut sina syskon Olof Nilsson, som var bosatt i Hjälmkärr och Inga Nilsdotter i S. Torp.

År 1685 blev By införd i indelningsverket som rote 6 i Kristinehamns kompani.

Personer med namnet Sigfrid förekom som mjölnare och soldater i Södra Råda och Amnehärad under 1600-talet. Nils Sigfridsson gjorde ett kort nedslag i By på sin väg från Kärr till Vattenberg, där han år 1646 blev kallad ”mäskefinne”.

Djupdalen	Nils Gälarsson, hustru 1 Britta	1635-49
1630	”- 2 Valborg	1650-53
75 möh	Valborg, änka	1654-57
	Olof Andersson, hustru	1653-70
	Harald Gustavsson, hustru	1671-98

När Djupdalen togs upp vet vi inte. Det förekom första gången i jordeboken som 1/8 skattehemman 1641. Torpet ligger i en dalgång i socknens norra och svedjebruksbetonade del i anslutning till Edsgården/Stockhaga, Nolby och Kronkärr.

Olof Andersson i Norra Backa köpte med sina syskon Djupdalen år 1652. Säljaren Nils Gälarsson var vid detta tillfälle gammal och förlamad och sålde Djupdalen med förbehållet att i sin livstid få behålla en liten del av hemmanet, vilken sedan skulle tillfalla Olof.

År 1693 dog en Olof i Djupdalen. Kyrkboken berättade om denne, att han ”blev möcke gammal – 115 åhr”, vilket innebär att han skulle ha varit född cirka 1578. Denne Olof kan då inte ha varit identisk med Olof Andersson, om åldern var någorlunda rätt angiven.

Harald Gustavsson flyttade in från Hjälmkärr. Köp nämns inte i sammanhanget och Olof bodde kvar, varför han kan antas ha varit måg till denne. Harald dog 63 år gammal 1699.

År 1685 blev Djupdalen tillförd indelningsverket som rote 18 i Kristinehamns kompani.

Nybyggaren Nils Gälarsson kan ha varit son till Gälar i Edsgården och möjlig finn-ättling. Nils är diminutiv av Nikolaus, som var ryskt nationalhelgon. Fem påvar har förärats samma namn.

Edsgården/	Gerdt/Gälar	1606-28
Stockhaga	Björn Gälarsson/hustru Karin	1629-50
1600	Sven Gertsson	1653
70 möh	Jöns Bengtsson, hustru	1653-56
	Kavallerihemman	ca 1675
	Sven Gulbrandsson, soldat, hustru Margareta Andersdtr	1687-1723
	Hemming Svensson, hustru Margareta	1692
	Gälar Bengtsson, hustru Britta Hemmingsdtr	1710-28

Edsgården med binamnet Stockhaga angavs som skattenybygge år 1610. Det bör då ha utnyttjat sina sex skattefria år. I jordeboken var ett kronobygge (upptaget 1585) infört under namnet ”Eedett” år 1600. Det kan ha varit samma nybygge.

Enligt uppgift[207] skall gården en tid under 1600-talet ha kallats Stakegården efter ätten Stake, som då ägde densamma. I jordeboken stod hemmanet redovisat som Stackegården 1633. En Olof Stake ägde år 1650 båda gårdarna i byn Backa som frälse. Var ägaren var bosatt framgick inte. År 1675 blev Edsgården anslagen till hovstallmästaren Reutercreutz.

Jöns Bengtsson flyttade in från Kronkärr. Han dog ung. År 1698 angavs hans barn äga arv såväl i Stockhaga som i Kronkärr.

Hemming Svensson flyttade till Turesåsen, Rudskoga och dog där 56 år gammal 1702.

I Finland hette den förste biskopen i Åbo stift Hemming. Nybyggaren i hemmanet Finnerödja och laxfiskaren i Gullspång bar samma namn under 1580-talet. I Södra Råda fick namnet vid spridning. Vi kan då misstänka, att Bo Ribbing haft ett finger med i detta spel.

Gerdt/Gälar var ett nytt namn i bygden vid sekelskiftet 1600. Förutom vid Edsgården förekom detta i Hungstorp, Hova 1601-11, Nunnestad, Amnehärad 1602-27, Torpaskoga, Finnerödja 1615-41, Håhult, Hova 1620-41, Undenebotten, Tived 1624-72, Lökstad, S. Råda 1626-33, Gunnarstorp, Amnehärad 1628 samt Otterbäcken, Amnehärad 1634-39. Gerdt i Nunnestad flyttade 1628 över till Björtorp, Amnehärad, som några år senare blev ortens gästgivargård. Alla nämnda hemman har tidigare konstaterats ha anknytning till pågående finsk invandring. Gerdt/Gälar kan mot denna bakgrund vara ett finskt namn och Edsgården ett finskt nybygge.

Eketorp	Nils Nilsson, gammal -38	1608-39
Västra	Hans	1611-21
1463	Bo Ribbing, köpt frälse	1623
75 möh	Per Folkesson	1626-32
	Erik Bengtsson	1635-69
	Bo Eriksson, son	1660-67
	Bengt Månsson Spång	1676
	Nils Philipsson	1676
	Per Gulbrandsson	1698-1700

Västra Eketorp stod i jordeboken år 1540 som ett helt skattehemman. Det övergick sedan via ”Arv och eget” i kronans ägo. År 1623 fick Bo Ribbing köpa hemmanet till frälse.

Eketorp	Nils Olofsson, hustru Ingegärd	1608-35
Östra	Olof Nilsson, knekt, hustru Börit Biörnsdtr	1645-57
1540	Bengt Ribbing, köpt frälse	1645
95 möh	Major George Wertlau, död -72. Rustat för hemmanet	1651-72
	Kapten Gideon Fock	1694-1701

Foto: Författaren 2004. Byggår 1750.

Östra Eketorp stod i jordeboken år 1540 som ett helt kyrkohemman. Det överfördes därifrån i kronans ägo och tillfördes år 1685 indelningsverket som kaptensboställe vid Kristinehamns kompani i Närke-Värmlands regemente.

Finnkärra/	Lars	1607-28
Rustnings-	Bengt	1613-35
torp	Nils Mattsson	1623-40
1600	Lars Andersson	1647-56
85 möh	Olof Persson	1666-93

[207] Cederbom, sid 24

Foto: Författaren 2004. Byggår 1903.

Finnkärra blev upptaget under en tid med stark finsk invandring, samtidigt som stora delar av bygden låg öde. Torpet förekom som ett kronobygge i jordeboken 1606.

Namnet anger, att Finnkärra var upptaget av en finne, även om ingen av hemmanets åbor vid något känt tillfälle blev kallad för finne. Finnar kan, på motsvarande sätt, ha tagit upp ett stort antal andra hemman i bygden utan att bli öronmärkta samma tid.

År 1865 invandrade Maria Elisabet Falleij, född i Finnerödja till Linhult. Hon medförde, vid sidan av vallonska, även finska gener. Dottern Josefina, född i Delebäck år 1861, var gift med Sven Aug Johansson. De var bosatta i Finnkärra. Gården ägs av en sonson till Josefina.

Hedkärra	*Joen Finne*	1604-12
1595	Olof	1613-21
85 möh	Bengt	1618-35
	Per	1626-28
	Erik med hustru Gunell	1643-44
	Anders Olofsson, hustru	1645-47
	Ingvald Nilsson, hustru	1653
	Bengt Svensson, hustru Marit Olofsdtr	1656-60

Foto: Författaren 2004.

Hedkärra angavs i jordeboken år 1600 vara ett frälsenybygge upptaget 1595. "Hedekärrsfinnen" betalade tionde 1607 och 1611.

År 1604 var Hedkärra förlänt Bo Ribbing till Säby och Stora Årås. Troligtvis var det denne Ribbing, som gav Hedkärrafinnen tillstånd att ta upp torpet. Hedkärra ligger nu öde, men dess ägor tillhör fortfarande Stor Årås.

Bengt Svensson var år 1660 rotemästare för en knekt, som hade rymt från tjänsten. Bengt blev då av profossen[208] insatt i knektens ställe, varvid Bengt med hustru och barn lämnade torpet och flyttade till sin svåger Lars Olofsson i Himmelsberg/Geten. Boskapen tog Lars Gertsson i Brötetorpet samtidigt hand om, så att Hedkärra ställdes öde. Lars Olofsson och Lars Gertsson dömdes att plikta för sina insatser, och den senare att återföra boskapen.

Lars Olofsson och Lars Gertsson har i redovisningen av Geten och Brötetorpet antagits vara finnättlingar. Även Bengt Svensson kan då antas ha samma bakgrund.

Hjulstanäs	Olof	1607-21
1564	Lars	1628-35
75 möh	Lars Folkesson, hustru Marit	1643-57

Foto: Författaren 2004. Byggår 1750.

Hjulstanäs förekom första gången i jordeboken år 1564 som ett öde frälsetorp under Hulestad. Det återkom 1572-73 men stod därefter länge öde, innan det på nytt fördes in i jordeboken år 1600. Det beskrevs därvid som ett frälsenybygge upptaget 1595. Nybyggare kan vid detta tillfälle ha varit Olof. Tiden då hemmanet återupptogs låg i fas med klubbeupproret i Finland och ett därefter följande skede med stark finsk invandring till Sverige.

Hulestad ägdes under förra delen av 1600-talet av systrarna Märta och Anna Persdöttrar med ett förflutet i Tott-ätten. Den senare vigdes med kammarjunkaren Erik Ribbing år 1606. Erik var brorson till den tidigare omskrivne Bo Ribbing. Godsets namnbyte till Ribbingsfors skedde år 1648, då detta förvaltades av Jungfru Maria Ribbing för sin mor Annas räkning.

[208] befäl med polisiära uppgifter

Maria vigdes år 1651 vid Harald Posse. Dessa personer bestämde denna tid, vem eller vilka som skulle få bo på och bruka Hjulstanäs.

Lars Folkesson kan ha haft anknytning till Lindar Folkesson bosatt i Dumpen under Ribbingsfors åtminstone 1646-49 och i Agnsundet under samma säteri 1653-77 eller Olof Folkesson/Folke Olofsson i Stora Årås 1606-21. Finnanknytning kan föreligga.

Hjulstanäs ligger ensligt och vackert i anslutning till Lilla Skagerns och Norets inflöde i Gullspångsälven. Torpet avgränsas förutom av sjöns och älvens vatten av kärr- och myrmarker. Det kan i likhet med Varsundet ses som ett kombinerat svedjebruks- och fiskehemman.

Hjälmkärr	Harald, hustru Ingrid	1608-28
1539	Olof Nilsson, hustru Kirstin Haraldsdtr	1608-52
85 möh	Olof Andersson	1626-39
	Harald Haraldsson	1636-39
	Jean Haraldsson, hustru	1633-59
	Olof Nilsson, hustru	1650-84
	Per Olofsson, son, hustru/änka -77-84	1654-76
	Gustaf Haraldsson, hustru Elin Nilsdtr	1661-79
	Per Jonsson, inhys –88, hustru	1661-88
	Sven Gälarsson, hustru Ingäl Gustafsdtr	1671-95
	Olof Haraldsson,hustru Gunilla Håkansdtr	1700-43
	Per Håkansson, hustru Sigrid Gunnarsdtr	1730-66

Hjälmkärr var ett gammalt skattehemman med bred förankring i bygden. Från år 1573 till år 1608 saknas redovisning av åborna. Åren 1565-73 hette åbon Måns.

Olof Nilsson anklagades år 1652 för hor med sin tjänstepiga Britta Gunnarsdotter. Båda dömdes till döden.

Gunilla Håkansdotter och Per Håkansson var syskon födda i Ålön. Per var gift med Sigrid Gunnarsdotter från Varsundet. Dessa personer kan ha medfört finnanor till Hjälmkärr. Om Hjälmkärr i övrigt lyckats bibehålla hemmanet inom den forna släktens ram är ovisst, med tanke på missväxt, pest och bristfällig redovisning i anslutning till sekelskiftet 1600.

År 1685 tillfördes Hjälmkärr indelningsverket som rote 14 i Kristinehamns kompani.

Knekterud	Anund, nybyggare	1573
1560	Jon	1610-29
80 möh	Jöran	1610-29
	Sven Sigfridsson, hustru Ingeborg	1626-50
	Hustru Ingeborg	1653-57
	Son Lars Svensson	1653-57
	Olof Svensson, hustru Marit	1658-77
	Änkan Marit	1679
	Salomon Nilsson, hustru	1681-90
	Salomons änka, död 62 år	1693
	Salomon Gunnarsson, hustru Karin Olofsdtr	1695-1713

Foto: Författaren 1997. Byggår 1865.

Knekterud övergick från skatte till krono vid inledningen till 1600-talet samt till frälse på 1630-talet under Bo Ribbing till Säby. Jon angavs dock som Bo Ribbings tjänare redan 1613.

Namnet Sigfrid var ovanligt och bars ofta av finnar. Sven Sigfridsson kan ha varit son till mjölnaren Sigfrid 1617-28 och bror till mjölnaren Nils Sigfridsson 1640-58. Släktskap torde även föreligga med soldaten Sven Sigfridsson i Rud 1700.

Salomon Nilsson var troligtvis gift med änkan Marit. Hon var född 1631 och dog 1693. Salomon Gunnarsson var född 1645 och dog 1713. Hustru Karin, som dog 1747, var antagligen född på hemmanet som dotter till Olof Svensson och Marit.

Namnen Jon, Jöran, Sigfrid, Lars och Olof tyder på, att finnar tog sig an hemmanet under 1600-talet. Även åborna Salomon kan ha haft motsvarande ursprung.

Kronkärr	Nils	1626-28
1620	Knekthustru	1629-32
75 möh	Bengt Olofsson, hustru Kerstin Olufsdtr	1635-75
	Son Jöns Bengtsson, hustru	1645-69
	Måg Olof Svensson, hustru NN Bengtsdtr	1656-58
	Måg Erik Svensson, hustru Malin Bengtsdtr	1657-81
	Änkan Malin Bengtsdtr	1682-88
	Jöns Jonsson, hustru	1678-1722
	Folke Johansson, måg, soldat, hustru Elin Jönsdtr	1695-1702

Kronkärr låg i nordligaste delen av socknen i nära anslutning till Edsgården/Stockhaga (1600), Djupdalen (1630) och Nolby (1643). Hemmanet infördes i likhet med Djupdalen i jordeboken som ett skattehemman 1641. Det kan ha varit upptaget före 1620.

År 1659 förordnade Bengt och hustru Kerstin att döttrarna skulle ärva i likhet med den avlidne sonen Jöns barn, och år 1675 testamenterade de halva gården till mågen Erik och dottern Malin. Jöns Jonsson, som tillträdde den andra halvgården år 1678, var en sonson. Han kan i likhet med mågen Folke ha varit soldat. Av domboken framgick nämligen, att Jöns hade fått en oduglig värja år 1678.

Tid, namnmönster och yrke antyder att åbor på hemmanet kan ha haft finsk anknytning.

Kärr	Jon	1608-13
1540	Lars	1616-28
75 möh	Folke	1638
	Nils Sigfridsson mäskefinne, mjölnare, hustru Sigrid	1640-44
	Andor Månsson, hustru Anna	1643-56

Nedre Tullhuset. Foto: Författaren 2004. Byggår 1865.

Kärr var ett gammalt frälse- och fiskehemman (Arv och eget) i anslutning till Gullspångsälvens kvarnar. Ett av byns hemman blev av denna anledning boplats för en av ortens mjölnare. Vid brofästet över älven byggdes hus för bergslagstullen år 1620.

År 1638 stod Kärret tillsammans med Viken ock Knekterud redovisat som Bo Ribbings frälse.

Nils Sigfridsson flyttade från Kärr via By till Vattenberg, där han år 1646 i samband med ett slagsmål blev kallad ”mäskefinne” av en deltagare. Fler åbor än Nils torde dock ha haft finska gener i ådrorna i hemmanet Kärr med sitt gynnsamma fiske i Gullspångsälven.

Andor Månsson omtalades t ex vid ett ting i Hova år 1645, för att han och Olof i Hemmingsrud hade hindrat kronans fiske genom att lägga ut sina nät, tills de möttes i älvens kungsådra. De stämdes detta år av laxfiskaren Mattes Svensson i Råglanda, som arrenderade fisket av kronan. Mattes fick ingen rättelse och avbröt därmed sitt arrende. Några år senare övertog Harald Posse på Ribbingsfors samma arrende.

Linhult	Bengt	1573
1539	Anders	1573
80 möh	Erik	1608
	Olof, hustru Elin Nilsdtr	1608-18
	Jöns Eriksson, hustru 1 Marit Eriksdtr	1610-32
	”- 2 Kerstin Ivarsdtr	
	Änkan Kerstin Ivarsdtr	1632-35
	Bengt Olofsson, hustru Gunnur Jönsdtr	1638-50

	Änkan Gunnur Jönsdtr	1654-69
	Anders Bengtsson, hustru Ingebor Jönsdtr	1642-77
	Olof Olofsson, soldat, hustru NN Bengtsdtr	1671-1700
	Jöran Andersson, hustru	1678-1724

Linhult var ett gammalt skattehemman. Det hade släktmässig anknytning till bland annat Kronkärr, Noldalen, Runnäs, Stockhaga och Delebäck. År 1616 var byn förlänt Bo Ribbing.

Gunnur Jönsdotter fick år 1662 lagfart på halva hemmanet, sedan hon löst ut sin mor och en syster. Hemmansdelen övertogs år 1669 av en dotter gift med soldaten Olof.

År 1685 tillfördes Linhult indelningsverket som rote 17 i Kristinehamns kompani.

Inget har framkommit om finnar eller finnättlingar i Linhult, förrän Peter Pettersson och Maria Elisabet Falleij flyttade in i byn år 1865. Maria Elisabet var född i Backgården, Finnerödja 1824. Hon var vallon på fädernet, men hade finska anor på mödernet. Peter Pettersson var född i Södra Råda 1821, men medförde tyska och vallonska hammarsmedsanor bl a från släkterna Wahlberg, Lang, Gerick, Werme, Schioll, Cosswa och Herou. På mödernet kan han ha fört in finska kolar- och bergsmansanor från Bofallet i Nysund och Mossberga i Karlskoga.

Långås	Biörn	1626-31
1604	Bengt Larsson med hustru Sigrid	1632-56
80 möh	Gälar Nilsson	1645-47

Långås togs upp i en tid, då bygden till stor del var ödelagd av krig och hemsökelser. Nybyggarens namn är okänt. Hemmanet stod första gången i jordeboken år 1611 som ett frälsenybygge. Det ligger på en ås i ödemark i anslutning till Stormossen och i närheten av finntorpen Hedekärra och Tranhalsen.

Med hänvisning till tid och läge samt Bo Ribbings troligtvis följsamma insats denna tid, kan vi nästan förutsätta, att nybyggaren på detta ödsliga svedjehemman var finne.

Lökstad	Kvarn	1479
1304	Nils	1543-73
85 möh	(Hammarsmedja	1585-1640)
	Lars	1609-13
	Håkan	1611-13
	Jon	1616-35
	Gerdt/Gälar	1626-33
	Ingvall Jonsson, hustru Marit	1635-42
	Änkan Marit, son Jon Ingvallsson	1643-56
	Erik Ingvalsson, smed	1690-93
	Sven Olofsson, hustru	1691

Foto: Författaren 2004. Byggår 1750.

Lökstad var gammalt frälse (Arv och eget), och tillfördes därmed hertig Karl, när han 10 år gammal år 1560 blev testamenterad sitt hertigdöme av Gustav Vasa. Karl torde sedan ha anlagt Gullspångs hammarsmedja på den egna gårdens ägor. År 1616 var hemmanet förlänt Bo Ribbing till Säby. Det köptes till frälse av brorsonen Bengt Ribbing till Säby år 1656.

År 1685 blev Lökstad reducerat och tillfört indelningsverket som rote 1 i Kristinehamns kompani.

Erik Ingvalsson protesterade år 1690 mot ett uppbud på ¼-del i Himmelsberg, där han ville åtnjuta sin bördsrätt.

Sven Olofsson var år 1691 stämd att svara sin styvbroder Lars Olofsson i Geten. Föräldrar till Sven var Olof Olofsson och Elisabet Olofsdotter i Himmelsberg. Modern Elisabet var i ett andra äktenskap gift med finnsonen Per Clemetsson från Clemetstorp i Amnehärad.

Ägarna var fria att sätta in finnar på frälsehemmanet Lökstad. Namnmönstret inklusive Gerdt/Gälar tyder på att de kan ha utnyttjat den möjligheten.

Lökstatorp/	Per Olofsson, hustru Britta	1610-46
Gäddnäset	Änkan Britta, dtr Karin	1647-48
1585	Änkan Britta, son Erik	1653-56
70 möh	Olof	1659

Lökstatorp stod infört som ett krononybygge i jordeboken år 1587 med uppgiften, att det var upptaget 1585. Torpet ligger nära Gullspångsälven och namnet växlade med Gäddnäset.

Huvudhemmanet Lökstad ägdes denna tid av hertig Karl. Det bör då ha varit hertigen, som lät nybyggaren slå sig ned på ägorna i anslutning till älven, samtidigt som han byggde hammarsmedjan. Torpets kronostatus antyder, att nybyggaren troligtvis även fick stubbarättsbrev. Om denne var identisk med Per Olofsson, vet vi inte.

Marviken	Per	1608-19
1583	Olof Månsson, hustru Karin	1620-46
95 möh	Son Anders Olofsson, hustru Brita	1643-46
	Gälar Håkansson	1653-56

Marviken togs i likhet med Lökstatorp upp under en tid av stark finneinvandring. Platsen låg ensligt i skogs- och ödemark i anslutning till finntorpen Hedkärra, Tranhalsen och Finnefallet.

År 1585 stod Marviken i tiondelängden som nybygge. Efter en tid som kronotorp, inlemmades det från 1607 som frälse under Stora Årås.

Tidpunkt, aktörer och miljö antyder, att hemmanet kan ha tagits upp av en finne.

Nolby/	Håkan Svensson, hustru Ingeborg	1647-56
Norrdalen	Sven död 36 år, hustru	1662-98
1637	Änkan Ingeborg död 70 år, f 1624	1694
90 möh		

Nolby förekom i jordeboken första gången 1644 som ett skattenybygge och angavs då vara upptaget 1643. Uppgiften är motsägelsefylld. Nybyggen hade denna tid 6 års skattefrihet. I jordeboken blev de införda först när de värderats och blivit skattlagda.

Nolby låg längst norrut i socknen och hade i likhet med angränsande Edsgården-/Stockhaga och Djupdalen tydlig ödemarksprägel. Om Håkan var finnättling, vet vi dock inte.

Rud	Nils	1565-73
1539	Öde	1607-08
80 möh	Lars Nilsson, hustru	1609-28
	Sven Eriksson, hustru Kerstin Olofsdtr	1626-42
	Olof Persson, ”-	1643-57
	Nils Hansson, hustru Kerstin	1638-44
	Lars Anstensson, hustru	1652-80
	Olof Svensson, hustru Ingeborg Olofsdtr	1656-68
	Erik Svensson, korpral, hustru Kerstin Anstensdtr	1668-1702
	Sven Sigfridsson, soldat	1700

Rud var enligt jordeboken ett helt skattehemman 1539.

Sven Eriksson flyttade in från Östra Bjurvik i Rudskoga. Han dräptes år 1642 av grannen Nils Hansson, som köpt halva hemmanet i börd av Svens hustru. Hon var dotter till Nils farbror. Nils dömdes till döden men blev benådad, sedan han skänkt sin del i Rud till änkan och hennes fem barn. Hon gifte om sig med Olof Persson.

Nils Hansson flyttade med hustru, efter några års mellanspel i Prästgården, till Torpa i Amnehärad. Familjen återfinns i Torpa från år 1655.

Lars Anstensson och Kerstin Anstensdotter flyttade in till Rud från Varsundet i Amnehärad. Åborna i Varsundet har vi förut antagit vara finnättlingar. Samma förhållande kan även gälla soldaten Sven Sigfridsson. Hans namne, Sven Sigfridsson i Knekterud 1626-50, kan ha varit hans farfar och mäskefinnen Nils Sigfridsson i Vattneberg en släkting.

Rud tillfördes indelningsverket som rote 8 i Kristinehamns kompani år 1685.

Runnäs	Tore	1545-73
Norra	Bengt	1608-21
1539	Nils Jonsson	1608-38
80 möh	Per	1621-29
	Tore Bengtsson, hustru Malin Andersdtr	1631-69
	Bengt Andersson	1650-71
	Måns Nilsson, hustru Elin	1669-90

Runnäs	Biörn	1543-65
Södra	Algut Eriksson	1609-48
80 möh	Botolf Andersson	1611-18
	Gisle Nilsson, hustru Marit	1621-57
	Mats Halvardsson, hustru Ingeborg Algutsdtr	1650-56
	Nils Gislesson, hustru Ingäl Bengtsdtr	1669-1705
	Ingvald Bengtsson, hustru Sigrid Gisledtr	1681

Runnäs var en gammal by, som redan 1539 bestod av två skattehemman. Tores dotter Ingrid i Norra Runnäs gifte sig med Bengt Månsson i Delebäck. De hade flera barn. Av dessa övertog sonen Tore Bengtsson hemmansdelen i byn Runnäs.

År 1685 tillfördes Norra och Södra Runnäs indelningsverket som rote 15 respektive 16 i Kristinehamns kompani.

Om någon finne eller finnättling fått insteg i byn vet vi inte, även om namn som Mats, Jon, Per, Anders, Erik och Nils antyder, att så kan ha varit förhållandet.

Runnästorp	Lars	1608
1600	Nils, hustru Rambor	1609-35
85 möh	Änkan Rambor	1643-53
	Son Per Nilsson	1650-56

Runnästorp togs upp på byn Runnäs kärrartade utmarker och redovisades första gången i jordeboken år 1606 som ¼ kronohemman. Storleken på hemmanet antyder att det bör ha varit upptaget vid eller före sekelskiftet i likhet med Hedkärra, Finnkärra, Edsgården/Stockhaga, Tranhalsen/Finntorp och Långås. Tre av dessa var säkra finnhemman. Runnästorp kan ha tillhört samma kategori.

Torp Norra	Henning	1557-73
1539	Nils Olofsson	1608-39
85 möh	Jöns Larsson	1608-21
	Sven Jönsson, hustru Gunell	1626-48
	Hemming Nilsson	1632-63
	Gälar Philipsson, hustru Rambor	1643-57
	Sven Anstensson, soldat	1666-77
	Nils Hemmingsson, soldat	1682-95
	Olof Hemmingsson, hustru 1 Elin Torstensdtr	1691-1700
	”- 2 Kerstin Larsdtr	1700-21

Torp Södra	Lars	1571-73
1539	Nils	1610-15
85 möh	Gälar	1610-39
	Tore	1616-39
	Bengt Biörsson, hustru Inga Nilsdtr	1643-50
	Folke Nilsson, hustru Inga Nilsdtr	1652-66
	Lars	1659-68
	Nils Gälarsson	1682
	Philipus Larsson	1683-99

Torp var en gammal by, som redan 1539 bestod av två skattehemman. År 1616 var Torp i likhet med flertalet byar och hemman i socknen förlänt Bo Ribbing.

Uppgift om finnar i Torp saknas. Namnmönstret med bl a Lars, Olof, Jöns, Gälar, Filip, Hemming och Rambor talar dock för, att någon eller några åbor kan ha haft denna bakgrund.

Tranhalsen/	Påll	1609-10
Finntorp	Peder	1613-17
1601	Håkan	1616-44
85 möh	Son Gälar Håkansson, hustru Kerstin	1643-46
	Sven Nilsson	1653-56

Tranhalsen togs upp under år, då bara liemannen hade god skörd i bygden. Hemmanet förekom första gången i jordeboken 1609 och angavs då som ett frälsenybygge upptaget år 1601. Bakom nybyggaren Påll skymtar vi Bo Ribbing.

Hemmanet låg ostört i moss- och ödemark. Ingen av hemmanets åbor kallades vid något tillfälle för finne, trots att nybygget i längderna hade binamnet Finntorp. Vi möter här åter igen namnet Gälar.

Vattenberg	Olof	1570-73
1539	Påvel	1610-15
75 möh	Påvel Påvelsson	1611-15
	Lars, gammal -38, hustru Ingebor Jonsdtr	1618-44
	Sven Nilsson, hustru Kerstin	1633-66
	Jöns Olofsson, hustru Ingebor Nilsdtr	1643-67
	Nils Sigfridsson mäskefinne, hustru Sigrid	1646-50

Foto: Sörgården Författaren 2004.

Vattenberg var ett gammalt skattehemman.

Vad som hände och varför finnar fick tillgång till hemmanet vid eller strax efter sekelskiftet är okänt. Man anar nästan, att pesten drabbat gården. Samma förhållande kan då ha gällt även andra under denna tid dolda hemman i socknen.

År 1646 refererade Visnums dombok följande:

> Måns Biörnsson i Eng, Rudskoga socken beklagade sig över, att han vid ett bröllop på Lövön blivit illa skadad med kniv av Nils Sigfridsson i Vattenberg. Nils kunde inte neka till, att han huggit Måns i Eng två fullsår, det ena i axeln och det andra i sidan och så tvenne köttsår, ett på handen och det andra i armen. Nils berättade vidare, att det hela berott på att han och Måns Bengtsson i Torpa, Amnehärad råkat i träta om ett jordeskifte i Vattenberg, varvid Måns steg upp, slog näven i bordet och kallade honom "Mäskefinne" och gick sin kos till ett annat bord. Strax grep Måns Bengtssons måg, Oluff Biörnsson i Visnum en kanna och gav därmed Nils Sigfridsson en pust, så att han måste ge sig på dörren undan, men tog mod till sig och gick åter in med dragen kniv,

Måns Biörnsson i Eng ville då hindra honom från att komma in och skada någon i sällskapet, vilket ledde till att han i sin furie högg de fyra såren, som förut nämnda är.

Nils Sigfridsson var i likhet med sin far mjölnare i Södra Råda och hade tidigare bott i Kärr och Västra By, innan han år 1653 flyttade till Mörtestad i Amnehärad.

Viken	Olof	1573
1463	Algut	1608-31
75 möh	Lars	1609-15
	Bengt	1621-38
	Måns Olofsson, hustru Kerstin	1635-56
	Bengt Persson, hustru Gunill	1643-56

Viken var ett gammalt frälsehemman, vilket år 1572 tillsammans med Lökstad, Eketorp och Kärr redovisades under ”Arv och eget”. År 1616-38 stod det som Bo Ribbings frälse. År 1640 var Bo Ribbing död och 1653 stod Viken som frälse under fru Kerstin Ribbing.

Ägarna kan i anslutning till sekelskiftet 1600 ha låtit finnar flytta in till Viken.

Västan-	Hans	1572
mosse	Anders Botolfsson, hustru Elin Hansdtr	1610-54
1564	Jogar/Jon, hustru Gunilla Andersdtr, omgift med	1620-29
70 möh	Erik Jonsson, hustru Gunilla Andersdtr	1631-53
	Hans Jogarsson, (styv)son, kronoskytt, hustru	1637-84
	Anders Jogarsson, (styv)son, hustru Kerstin Svensdtr	1654-98
	Olof Andersson, skytt, skogv., hustru Maria Jonsdtr	1678-1700

Västanmosse var upptaget i anslutning till stora skogs- och mossmarker. Det togs upp före 1580-talets finneinvandring, men svedjande finnar kan senare ha tagit sig in på hemmanet. År 1616 var Västanmosse förlänt Bo Ribbing och 1655 angavs det vara skattefrälse.

Bröderna Anders och Hans Jogarssöner fick lagfart på 1/3 i hemmanet år 1672. Denna del hade de långt tidigare köpt av sin broder Olof i Siksjöhöjden i Färnebo socken i Värmland. Affären antyder att Jogar kan ha varit en från Värmlands bergslag inflyttad finne.

Personerna nådde i vissa fall hög ålder. Hans dog 1684, 72 år gammal, Anders 1698, 85 år och gamla, blinda Elin Jonsdotter år 1699, 106 år gammal.

År 1685 tillfördes Västanmosse indelningsverket som rote 4 i Kristinehamns kompani.

Ålkärr	Folke, hustru Karin	1643-44
1634		
75 möh		

Ålkärr förekom första gången i jordeboken som 1/4 frälsehemman 1641. Det bör med denna storlek vara upptaget långt tidigare och sannolikt före det angivna årtalet 1634.

Ålkärr låg nära Gullspångsälven norr om hemmanet Kärr, och kan ha varit ett avgärdahemman till detta.

Strax söder om hemmanet låg Hjulstanäs, vars brukare denna tid hette Lars Folkesson. Namnet Folke var denna tid ovanligt, vilket ger anledning att tro, att åborna var släkt, såväl inbördes som med Lindar Folkesson i Dumpen/Agnsundet. Folke kan eventuellt ha flyttat in från Stora Årås via hemmanet Kärr, där en Folke var verksam år 1638.

Årås, Stora	Bo Ribbing	1596-1640
1307	Olof Folkesson	1606
50 möh	Son Folke Olofsson	1606-21
	Anders, hustru Marit	1628-43
	Per, hustru Ingebor	1628-43

Bengt Eriksson Ribbing, säteri, g 1 m Ebba Sparre	1641-44
2 m Anna Bonde	1645-87
Bengt Håkansson, landbofogde	1661
Henrik Horn af Kanckas, friherre, g m Emerentia Ribbing	1661-93
Carl Sparre, friherre, g m Anna Ebba Horn	1690-1716

Foto: Författaren 2004. Byggår 1705/1840.

Stora Årås var ursprungligt ett biskopshemman. Vid Gustav Vasas reduktion 1527 drogs hemmanet in i Kungl. Maj:ts och kronans ägo, där det bibehölls fram till 1596. Detta år bytte Bo Ribbing till sig Stora Årås och Säby mot gods i Småland och andra landskap. Bytesbrevet, som underskrevs av hertig Karl den 31 mars 1596, förvaras i riksarkivet. Stora Årås köptes sedan av Bo Ribbings brorson landshövdingen Bengt Ribbing, vilken ombildade hemmanet till säteri år 1643. Under detta disponerade han som frälse vid sin död år 1653 även Hedkärra, Lökstad, Marviken och Åråstorp i S. Råda.

Den 8 december 1685 fick Bengt Ribbings måg, riksrådet, fältmarskalken och bruks-patronen Henrik Henriksson Horn af Kanckas, nådigt tillstånd, ”att uppå sina barns frälseägor uti Gullspångs ström i Wermland uppsätta en hammarbyggnad”. Av en ägobeskrivning år 1733 framgick att säteriet, förutom en hammare med två härdar, även disponerade Åråstorp, Marviken, Sandbäcken, Krigsås, Herrefallet, Tranhalsen, Långåsen, Tomten och Hedkärra.

Henrik Horn hade även anlagt Västanfors bruk i Västmanland år 1679. I föregående äktenskap hade han varit gift med Gustaf Leijonhufvuds dotter Margareta i Hällsås, Lyrestad 1643-45 samt med Kerstin Bååt 1650-57. År 1657 blev Henrik Horn chef för finska armén.

Åråstorp	Jon	1609-35
1581	Sven Jonsson, hustru Sigrid Eriksdtr	1637
50 möh	Olof Bengtsson, hustru Kerstin	1643-56

Hemmanet togs upp under en tid med stark finsk invandring. Det ligger vid Gullspångs-älven, ensligt men ändå relativt nära finnetorpen Hedkärra, Marviken, Tranhalsen, Finnefallet och Långås. 1585 stod det i tiondelängden som ett kronotorp. Senare inlemmades det i likhet med Marviken i Stora Årås ägor.

Sven Jonsson vigdes år 1637 med Sigrid Eriksdotter från Torved, Lyrestad. Han blev därmed svåger bland annat med Sigrids broder Töres Eriksson men även med skomakaren Måns Svensson från Amnehärad, som 1645 vigdes vid Sigrids syster Margareta.

Måns och Margareta tog upp ett öde Kullen i Hova socken. De har tidigare antagits ha finskt ursprung. Även nybyggaren Jon kan då antas ha varit en invandrad finne.

Lantmätarkarta över Kvarntorp. Erich Filmer

Notarum Explicatio

1 Qwarntorpet ½ Crono beläget på Crono Allmenningen Stora Tijweden har till nästa Landswäg 3/8 mihl, Enstakat både till Huus och ägor. Huus och gierdesgårdar, wäll wid macht hålldna.
2 Åker i Norregierdet med Sandlyckan inberächnatt aff Sandh, öhr och gruusjordh full med rör och jordfasta stenar, är till utsäde när 1/3 för rören afdrages 1 T^{n} 2 Cap:
3 Twenne små lyckor som till samma åhrwäg brukas 18 ¾ Cap:
4 Österlyckan af Sandh,öhr och Sågjordh, full med rör Klapper och Jordfasta stenar till utsäde Ext: imp: 24 ½ Cap:
5 Södergierdet grundh öhr och miählejordh, full med Röör, Klapper och Jordfasta stenar. Ext: Imp: 1T^{n} 5 1/3 Cap:
6 Lerlyckan består af Sandh, Björcklera med Såug beblandat, är till utsäde 3 T^{n} 10 Cap:
Brukas för Tredingsträde, och är till åhrl utsäde Summa 6: 28 7/12
när Tredingen för Trädet afdrages 4 T^{n} 18 2/3 Cap:
7 Engen till hemmanet är widt Kringspridder och består en dehl af sank Kiellesåugwall, dehls mager stagg och måswall medh Kröse- och Lingonrijs beblandat, kan efter nogesta förslag förslagh gifwa höö 10 P^{r}
Utaf gierdeswallarne samt en liten Hage wid gården blif^{r} åhrl. 2
Summa 12
8 En beteshage straxt wid gården belägen, som kan underhålla kalfvar tills ängarne blifwer bergade
9 En mager och stenig beteshage, vilken af ringa wärde är, som allenaste hägnas för andra Creaturs intrångh till gården.
10 Humblegård till 2 lb: eller 400 stänger
11 Kåhlgård till Huusbehof
Qwarnefall bebygdt finnes till gården; men af ringa wärde. Kan wid högsta wattenflodh intet mera gå än 3 a 4 dagar.
Skogh till Timmer gierdsle och wedbrandh fås på Crono allmenningen Tijweden och muhlbete dersammastädes nödtorftigt

Anders Olofsson Finnes ättlingar

Anders Olofsson Finnes släkt är kanske den av de invandrade finska släkterna, som man lättast kunnat följa i Finnerödjabygden. Anledning härtill är, att den från invandringsåret 1593 ända fram till mitten av 1800-talet troget höll sig kvar på hemmanet Kvarntorp, till vilket Anders Finne fick stubbarätt av hertig Karl i april månad 1597. Nativiteten i tidiga led var god och släkten spred sig snabbt, inte bara i bygden utan även till många andra orter runt om i landet.

Bygdens finska släkter är i allmänhet svåra att följa beroende på de extremt svåra förhållanden, som drabbade invandrarna på grund av krig, missväxt och pest i anslutning till invandringsskedet 1580-1650. Många finnar skrevs även in under fanorna, mötte döden på slagfälten, och nyupptagna hemman ställdes därmed ofta öde. Andra dog av svält och sjukdom på egen torva. Vissa klarade inte skatterna efter de sex frihetsåren och övertog då hellre ett ödehemman eller svedde upp ett nytt torp på annan plats med nya frihetsår och förhoppningsvis bättre förutsättningar och möjligheter.

Anders Finne undgick ovan nämnda problem. Hans hemman Kvarntorp, beläget nära Skagern och den gamla byn Torpaskoga, erbjöd ovanligt goda möjligheter såväl till svedjebruk och odling, som till kreatursuppfödning och fiske. Detta framgår bland annat av boskapslängderna 1620/21. I dessa noteras han som ägare till "Hest 1, Sto 2, Tiur 1, Koor 14, Stutar 4, Getter 13, Risbitar (bockar) 6, Får 9, Swin 5, Uthsådt på åkern 2 Tnor och uthi Swediefall 4 Skpr". Detta innebar att Anders Finne efter 25 års verksamhet i bygden hade en besättning på inte mindre än 55 djur, vilket faktiskt överträffade flertalet av de svenska böndernas besättningar i de gamla byarna. Detta utgör inte bara exempel på finsk sisu, utan även på att boskapsuppfödning var ett viktigt, för att inte säga dominant inslag i svedjebrukarens liv. Namnet Kvarntorp angav dessutom att hemmanet hade fördelen av tillgång till ett vattendrag, vilket åtminstone under vattenrika delar av året kunde driva en liten skvaltkvarn. Av kronofogdens räkenskaper framgick därutöver, att familj och hemman ej heller drabbades av den knektutskrivning eller det knekthåll, som annars var så vanligt denna tid. Anders Finnes Kvarntorp var således i flera avseenden privilegierat.

Tiden på Kvarntorp var dock inte problemfri. År 1609 dömdes Anders till döden för dråp i brådomsskillnad eller hastigt mod på grannen och finnen Sule Larsson på Eriksbacken. Efter förlikning med dennes släktingar blev han dock benådad. År 1620 var han åter i klammeri med rättvisan och dömdes då att betala 20 marker i böter. Orsaken till detta framgår inte av saköreslängden[209]. Året innan hade en "Olof i Torpaskog" dömts att böta 13 mkr och 8 örtugar. Denne Olof kan ha varit Anders son, som tog hand om hemmanet när Anders gick ur tiden 25 år senare. Orsaken till dennes böter framgår ej heller av längden.

Hemmanet Kvarntorp delades cirka 1640 på två hemman, då mågen Bengt Olofsson tillsammans med dottern Kerstin fick fullfölja uppröjningen och odlingen av den till hemmanet hörande Kvarntorpsängen. Detta hemman fick officiellt namnet Kvarnbolet, men återfinns under senare delen av 1600-talet i kyrkböckerna vanligtvis under det mer traditionella namnet Ängen.

Släktöversikt

Redovisningen av Anders Finnes släkt görs i en översikt och ett antal till denna knutna familjetabeller. Läsaren bör dock vara medveten om, att kyrkliga räkenskapsböcker i Finnerödja började föras först år 1654, födelseböcker 1688, dödböcker 1695 och böcker med vigdeuppgifter först 1725. Bokföringen var därutöver sporadisk och ofullständig åren 1715-1746 beroende på, att komminister Sjöbom, som skötte verksamheten, var slagrörd och oförmögen att klara den redovisande delen av uppgifterna. Barn föddes därför i stor utsträckning utan följande dödsuppgifter och andra barn dog till synes utan att ha blivit födda. Det som saknas tog Sjöbom med sig som sin hemlighet i graven.

---

[209] Sammanställning i domboken över ålagda bötesbelopp

Översikten visar hur släkten efter hand fortsatte och utvecklade anfaderns nybyggar- och odlingsverksamhet till andra delar av bygden. Den etniska gemenskapen bibehölls, genom att barn och barnbarn traditionsenligt vigdes och förenades med ättlingar ur andra finska nybyggarfamiljer.

Översikten är inte komplett utan främst uppställd för att visa släktens spridning. Siffrorna ansluter till familjetabellerna. Avslutningsvis visas tre ankedjor, varav framgår, att vissa av dagens ättlingar till Anders Finne kan vandra flera vägar för att nå sin anfader.

I tabellerna används förkortningarna f, g, g m och d för född, gift, gift med och död.

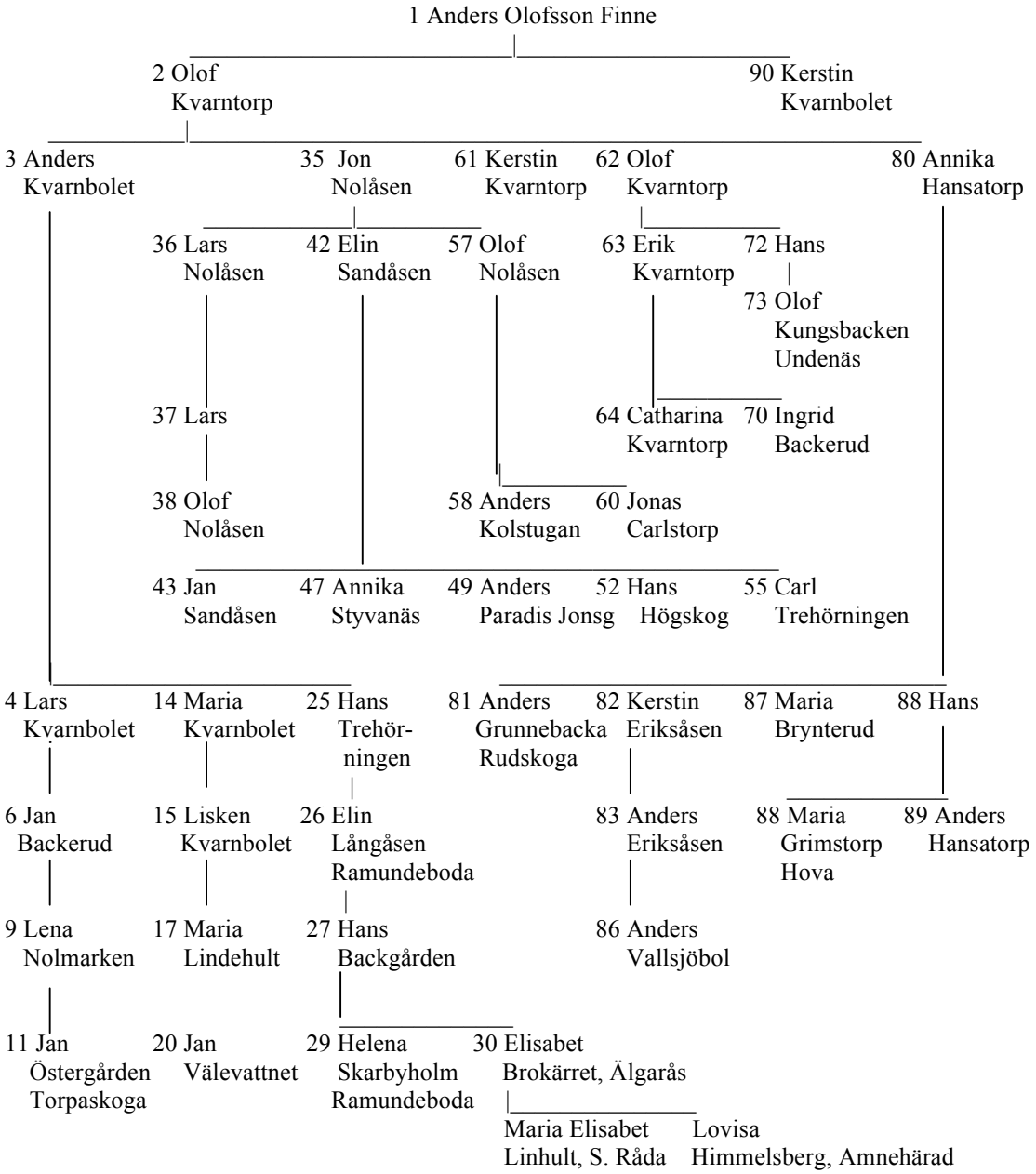

Tabell 1

Anders Olofsson Finne	f ca 1570 i Finland, d efter 1642 Kvarntorp, Finnerödja, g m		
Anna	d efter 1642 Kvarntorp, Finnerödja		
Barn: Olof	f ca 1600 Kvarntorp	Tabell	2
Kerstin	f "-	"-	86

Tabell 2

Olof Andersson	son till Anders (tab 1), f ca 1600 Kvarntorp, Finnerödja, d här efter 1681, g m		
Kerstin	d ca 1682		
Barn: Anders	f < 1650 Kvarntorp	Tabell	3
Jon	< 1650 "-	"-	35
Kerstin	< 1660 "-	"-	61
Olof	< 1660 "-	"-	62
Annika	< 1665 "-	"-	76

Tabell 3

Anders Olofsson	son till Olof (tab 2), f < 1650 Kvarntorp, Finnerödja, d 1707 Kvarnbolet, Finnerödja, g ca 1673 m		
Elin Larsdotter	f ca 1650 Backerud, Finnerödja, d 1706 Kvarnbolet, Finnerödja		
Barn: Annika	ca 1675 Kvarnbolet, Finnerödja, dopvittne 1692 och 1695		
Lars	ca 1677 "-	Tabell	4
Karin	ca 1679 "- dopvittne 1695		
Maria	ca 1681 "-	Tabell	14
Hans	1688 "-	"-	25

Anders tillträdde hemmanet Kvarnbolet i samband med att hans företrädare, kusinen och stortjuven Anders Bengtsson, häktades och dömdes för en serie stölder 1671-77 (tabell 86).

Tabell 4

Lars Andersson	son till Anders (tab 3), f ca 1677 Kvarnbolet, Finnerödja, d här 1758, 81 år, g ca 1708 m		
Maria Eriksdotter	f ca 1690, d 1762 Kvarnbolet, änka, 72 år		
Barn: Erik	1709 Kvarnbolet, d här samma år		
Maria	ca 1711 "-	Tabell	5
Olof	1713 "-		
Lena	ca 1714 ”-	Tabell	9
Lars	1718 "-	”-	10
Johan/Jan	1720 "-	“-	11
Kerstin	1723 "-		
Lisken	1728 "-		

Lars och hustru Maria var ofta dopvittnen hos Lars Eriksson och hans hustru Sara Larsdtr i Elfsgård, Paradis, liksom de senare var dopvittnen i Kvarnbolet. På motsvarande sätt framgick, att det fanns kopplingar mellan Elfsgård i Paradis till Erik och hans kvinnliga anförvanter med namnet Sara i Nyborg. Att finnättlingar sökte sig till varandra var naturligt. Där fann de språket, traditionerna och tryggheten.

Dottern Maria övertog hemmanet efter föräldrarna. Sonen Johan vigdes och flyttade till Östergården Torpaskoga. Dottern Lena förekom i mantal fram till 1741. Hon vigdes troligtvis följande år och flyttade via Nolgården till Brynterud. Övriga barn torde ha dött i unga år. Av an-

teckningar i den fragmentariska dödboken framgår att kopporna härjade hårt. Under år 1717 och fram till april månad 1718 hade farsoten skördat inte mindre än 35 barn i Finnerödja.

Tabell 5

Maria Larsdotter		dotter till Lars (tab 4), f ca 1711, d 1781 Kvarnbolet, 70 år, g ca 1742 m	
Mattes Gunnarsson		f 1712 Högskog, Finnerödja, d 1795 Kvarnbolet, 83 år	
Barn:	Jan	1743 Kvarnbolet,	Tabell 6
	Stina	1746 "-	"- 7
	Anders	1748 "- d < 1795	
	Maria	1752 "-	Tabell 8

Mattes föräldrar var Gunnar Nilsson och Gunilla Persdtr i Högskog. Gunnar Nilsson kom från Södra Välevattnet - ett hemman upptaget av Staffan finne. Gunillas far var den Per Hindrichsson, som tog upp Högskog. Såväl Välevattnet som Högskog var typiska svedjehemman.

Sonen Anders förekom i mantal 1768-71. Han var år 1781 upptagen i moderns bouppteckning men inte i faderns år 1795.

Tabell 6

Jan Mattsson		son till Mattes (tab 5), f 1743 Kvarnbolet, d 1823 Backerud, g ca 1773 m	
Stina Jansdotter		f 1748 Backerud, d här 1804, 55 år 8 mån	
Barn:	Jan	1774 Backerud, d 1830 Trehörningen, g m änkan Stina Eriksdtr Trehörningen	
	Maja Cajsa	1776 "- d 1859, g m Erik Larsson, f 1774 Oxhult, Ramundeboda, d 1860	
	Catharina	1779 "- d 1810 Trehörningen, g m Sven Gabrielsson f 1760 Trehörningen	
	Lena	1783 "- d här 1857, g m Lars Jan Gabrielsson, f 1780 Trehörningen	
	Anders	1787 "- d < 1793	

Hustru Stinas föräldrar i Backerud var Jan Larsson (1695-1775) och Catharina Larsdtr (ca 1713-1779). Jan vigdes första gången 1726 med en Stina Eriksdtr. Catharina var gift med Jan i hans andra äktenskap ca 1735.

Erik Larsson var kolare. Erik och Maja Cajsa fick 7 barn. Nutida släktforskare med hemort i denna ana är bl a Anders Nilsson i Lerbäck, samt Janne Kilvik från Göteborg.

Lars Gabrielsson och Lena fick 5 barn. En ättling till dessa med namnet Ulrika Backre äger fortfarande fädernegården Backerud.

Backerud togs upp i samband med den första finska invandringen till Finnerödja på 1580-talet. Torpet kan ha varit upptaget av en finne. Växelvisa giften med finnättlingar bland annat från Kvarnbolet och Trehörningen visar att denna etniska gemenskap levde vidare även under 1700-talet.

Tabell 7

Stina Mattsdotter		dotter till Mattes (tab 5), f 1746 Kvarnbolet, d 1801 Styvanäs, g < 1770 m	
Jacob Eriksson		f 1740 Östergården, Torpaskoga, d 1805 Styvanäs	
Barn:	Jan	1767 "- , d här 1769	
	Catharina	1770 "- flyttade till Rudskoga 1801	
	Erik	1773 Jonsgård, Paradis, d 1846 Styvanäs	

Johannes	1776	"-	d 1801 ”-
Jacob	1780	Jonsgård Paradis	till Kvistbro 1802
Göran	1783	Styvanäs	
Maria	1787	”-	

Jacobs föräldrar var Erik Gustavsson och Catharina Jacobsdtr i Östergården. Erik var f 1710 Forsnäs, Rudskoga, d 1759 Östergården. Fader Gustav var snickare eller smed. Modern hette Maria Hansdtr. Catharina torde ha varit dotter till Jacob Göransson Paradell - en vallonsläkt med butar och hammarsmeder, som kommit över till Skagersholms bruk från Godgård på östra sidan av Vättern. Bute var ett vallonskt uttryck för körare av ved, kol, malm och järn.

I familjen förenades åtminstone finska och vallonska gener. Om även svenska gener fått tillfälle att påverka barnens anlag, vet vi inte.

Tabell 8

Maria Mattsdotter		dotter till Mattes (tab 5), f 1752 Kvarnbolet, d här 1792, 40 år, g ca 1775 m
Göran Eriksson		f 1749 Österg. Torpaskoga, d 1810 Kvarnbolet, g 2 1793 m
Maria Andersdotter		dotter till Anders (tab 64), f 1751 Kvarntorp, Finnerödja, d 1813 Kvarnbolet, änka
Barn:	Jan	f 1776 Kvarnbolet, g 1805 m Maria Jansdtr, f 1784 Trehörningen
	Maria	1779 "- g 1808 m Johannes Jansson, f 1785 Styvanäs
	Erik	1783 "- g 1810 m Maria Svensdtr, f 1789 Gatan
	Carl	1788 ”-

Göran Eriksson var bror till Jacob Eriksson tabell 7. Görans andra hustru Maria Andersdtr var dotter till Anders Börjesson och Catharina Eriksdtr i Kvarntorp. Äktenskapet med Göran Eriksson var hennes andra och barnlöst. Hennes första äktenskap framgår av tabell 69.

Maria Jansdtrs föräldrar var Jan Göransson och Ingrid Ersdtr i Trehörningen, Johannes Janssons var Jan Andersson och Kerstin Andersdtr i Styvanäs och Maria Svensdtrs föräldrar var Sven Bengtsson och Maria Persdtr i Gatan. Alla boplatser var typiska finska hemman.

Tabell 9

Lena Larsdotter		dotter till Lars (tab 4), f c 1714, d 1785 Brynterud, 71 år, g > 1741 m
Lars Svensson		f ca 1710, d 1781 Brynterud, Finnerödja, 70 år 7 mån
Barn:	Erik	1746 Nolgården, Finnerödja,
	Jean	1749 ”- d 1816 Brynterud
	Britta	1753 ”- d 1822 Västra, Finnerödja

Tabell 10

Lars Larsson Molin		son till Lars (tab 4), f 1718 Kvarnbolet, d 1754 Sörg. Soldatboställe, 36 år, g 1744 m
Maria Nilsdotter		dotter till Nils (tab 14), f 1717 Kvarnbolet
Barn:	Nils	f 1747 Mon, Finnerödja
	Carl	1749 Sörg. Soldatboställe
	Lars	1753 ”-

Lars och Maria var med gjort antagande kusiner. Äktenskap med så nära släktskap var denna tid inte tillåtet utan tillstånd från högre ort. Vigselboken har inget att förtälja om detta.

Som dopvittnen för barnen framträdde Jan Nilsson i Välevattnet, Lisken Nilsdtr i Kvarnbolet och Katarina Nilsdtr, vilka var syskon till Maria, samt Maria Eriksdtr i Välevattnet, som var hennes svägerska. Som representant för fädernesidan förekom Olof Larsson i

Kvarnbolet, vilken kan ha varit bror till Lars. Klart framgår av detta, att Maria Nilsdotter var ättling till Anders Finne. Soldaten Molin kan vara son enligt tabellen, men han kan även ha flyttat in till Torpaskogas Soldatboställe från annan ort. Födelse- och dödsuppgifterna för Lars Larsson i Finnerödja talar dock för, att tabellen är korrekt.

Lars blev antagen som soldat för Torpaskoga rote nr 114 i Norra Vadsbo kompani i den 5 februari 1743. Av bouppteckningen 1754 framgick, att han var skyldig svågern Jan Nilsson i Välevattnet samt Jan Larsson i Östergården pengar. Den senare var son till Lars Andersson i Kvarnbolet och trolig broder till Lars Molin. Detta ger ytterligare näring till gjorda antaganden.

Tabell 11

Johan/Jan Larsson	son till Lars (tab 4), f 1720 Kvarnbolet, d 1792, 72 år, g 1 1742 m		
Ingrid Jansdotter	f 1719 Österg. Torpaskoga, d här 1755, 34 år, g 2 ca 1758 m		
Greta Danielsdotter	ca 1724 Skagershult, d 1800 Östra Finnerödja, 71 år		
Barn 1: Erik	1743 Österg. Torpaskoga,		
Maria	1745 "-		
Johan	1747 "-	d här 1747	
Lena	1748 "-	"- 1749	
Johan	1750 "-	"- 1751	
Lotta	1752 "-		Tabell 12
Barn 2: Sara	1760 "-		"- 13
Carl	1763 "-		
Daniel	1765 "-	d här 1765	
Jan Daniel	1766 "-		
Lars	1769 "-		
Greta	1772 Östra Finnerödja		

Johans första hustru Ingrid var trolig dotter till hammarsmeden Jan Göransson och Maria Larsdtr i Östergården cirka 1697-1733. Jan tillhörde den släkt Paradell, som nämnts i tabell 7 ovan.

Andra hustrun Greta var dotter till kolaren och köraren Daniel Mattsson och Margareta Nilsdtr. Daniel tjänstgjorde omväxlande som körare vid Skagersholms och Hasselfors bruk 1620-59. Det senare bruket låg i Skagershult men drevs åtminstone tidvis från Skagersholm. Namn och yrke talar för, att även Daniel Mattsson var finne eller finnättling.

Tabell 12

Lotta Jansdotter	dotter till Jan (tab 11), f 1752 Östergården Torpaskoga, d 1818, g 1780 m	
Peter Bengtsson	f 1752 Sörg. Torpaskoga, d 1799, 47 år, Mon, Finnerödja	
Barn: Jan	1781 Mon, Finnerödja,	g m Maria Andersdtr Sörg. Torpaskoga
Greta	1784 ”-	g m Olof Olofsson Västerhäljatorp, Hova
Lotta	1788 ”-	d här 1790
Maria	1790 ”-	”- 1790
Lotta	1792 ”-	g 1826 m Nils Nilsson, f 1803 Slottsbol
Erik	1794 ”-	”- 1795
Lena Cajsa	1796 ”-	”- 1796

Peter angavs med släktnamnet Lindberg i vigdeuppgiften. Namnet var tidigare använt som soldatnamn, men förekom ej vidare i denna familj. Föräldrar var Bengt Andersson, f 1701 och Greta Larsdtr, f 1701 och d 1772 i Sörgården Torpaskoga.

Maria Andersdtr var f 1785. Föräldrar var Anders Gustafsson f 1753 Björnfallet samt Maria Olofsdtr f 1741 Lindehult. Hon var syster till Hindrich Olofsson tabell 17.

Olof Olofsson var f 1778. Föräldrar var nämndemannen Olof Eriksson i hans andra gifte med Katarina Larsdtr. Nils Nilssons föräldrar var Nils Svensson f 1752 Slottsbol och Maja Andersdtr f 1760 Hova.

Tabell 13

Sara Jansdotter		dotter till Jan (tab 11), f 1760 Östergården Torpaskoga, d 1838 Ö. Finnerödja, g m	
Jonas Larsson		son till Lars (tab 16), f 1757 Kvarnbolet, d 1829 Ö. Finnerödja	
Barn:	Jan	f 1781 Ö. Finnerödja, d här 1782	
	Lena	1783 ”-	g m Anders Jansson, f Hasslefallet, Finnerödja
	Greta	1786 ”-	d 1856 Trehörningen, g m Jonas Carlsson, f 1766 Trehörningen
	Kristina	1789 ”-	d 1847 Sörg. Torpaskoga, g m Erik Pettersson Långåsen, Ramundeboda
	Maria	1792 ”-	d 1847 Finnerydstorp, g m Carl Eriksson Skagerlund, f 1792 V. Finnerödja, d 1849
	Rebecka	1803 ”-	g m Lars Israelsson, V. Finnerödja

I denna familj förenades liksom i tabell 10 två av Anders Finnes ättlingar. Även döttrarna Greta och Kristina skall följa sina föräldrars exempel (se tabellerna 33 och 55).

Tabell 14

Nils Andersson		f ca 1671, d 1734-46 Kvarnbolet, g ca 1701 m	
Maria Andersdotter		dotter till Anders (tab 3), f ca 1681 Kvarnbolet, d här 1734-46	
Barn:	Lisken	f 1702 Kvarnbolet,	Tabell 15
	Jonas	1705 "-	
	Annika	1716 "- d här 1717	
	Maria	1717 "-	Tabell 10
	Jan	1719 "-	”- 20
	Anders	1721 "- d här 1721	
	Catharina	1722 "-	
	Carl	1727 "-	
	Ingrid	1730 ”-	

Nils kan ha flyttat in från Backerud. Här fanns en Anders (utgammal) 1697 med troliga sönerna Anders, Hans, Lars och Sven. Därutöver fanns en Nils, som fick en son med namnet Anders 1693. Trolige brodern Lars Andersson från gården var vid detta tillfälle dopvittne. Samme Lars var även dopvittne i Kvarnbolet 1721. Ytterligare dopvittnen från Backerud i Kvarnbolet 1722 och 1727 styrker släktbanden mellan de åldersmässigt jämbördiga granngårdarna. Nils kan på denna grund väntas vara född i Backerud cirka 1670 och äktenskapet med Maria i Kvarnbolet kan vara hans andra gifte.

Om Nils Andersson var finnättling vet vi inte. Backerud togs dock upp några år före Kvarntorp och angavs i likhet med detta ha tillgång till ett gammalt pergamentsbrev. Anders var ett gångbart finskt namn och anslutningen till Anders Finnes släkt vittnar om etnisk gemenskap.

Tabell 15

Lisken Nilsdotter	dotter till Nils (tab 14), f 1702 Kvarnbolet, d här 1765, 61 år, g ca 1723 m	
Olof Larsson	f 1697 Österg. Torpaskoga, d 1772 Kvarnbolet, änkeman, 76 år, g 2 ca 1766 m änkan	
Kerstin Hansdotter	f 1718 Kvarntorp	Tabell 74

Barn:	Lars	1724	Kvarnbolet,	
	Maria	1727	"-	
	Lena	1728	"-	Tabell 16
	Ingrid	1730	"-	
	Jan	1733	"-	
	Erik	f 1733	"-	
	Margareta	1737	"-	
	Maria	1741	"- d 1787, Brestorp, Hova	

Olof Larsson var son till Lars Olofsson och Ingrid Eriksdtr i Östergården Torpaskoga.

Dottern Lena, förekom inte i födelseboken. Hennes namn och ålder framgick av dödboken. Dottern Maria fanns i födelseboken, men torde ha dött i unga år. En senare Maria återfanns i en dödsuppgift år 1787 i Hova dödbok, då hon angavs vara gift, bosatt vid Brestorp och 46 år gammal med föräldrarna Olof Larsson och Lisken Nilsdtr från Kvarnbolet. Vad denna Maria hade för roll i Brestorp framgår inte av handlingarna.

Tabell 16

Lena Olofsdotter dotter till Olof (tab 15), f ca 1728 Kvarnbolet, d här 1804, änka, 77 år, g ca 1750 m

Lars Svensson f ca 1728, d 1783 Kvarnbolet, 55 år

Barn:	Maria	1751	Kvarnbolet	Tabell 17
	Sven	1754	"-	"- 18
	Jonas	1757	"-	"- 13
	Stina	1760	"-	"- 19

Tabell 17

Maria Larsdotter dotter till Lars (tab 16), f 1751 Kvarnbolet, d 1819 Lindehult, g m Hindrich Olofsson f 1749 Lindehult, d här 1806

Barn:	Stina	1778	Lindehult, g m Nils Nilsson i Högskog
	Jan	1780	"- d 1852 Nordkärret, g m Stina Eriksdtr, f 1791 Gatan, d 1855 Nordkärret
	Lars	1783	"- d 1844 Liden, g m Greta Olsdtr, f 1791 Torpstället
	Olof	1785	"-
	Jonas	1789	"- g 1816 m Maria Andersdtr, f 1795 Ö. Lövåsen
	Sven	1792	"-
	Maria	1797	"- d här 1816
	Sara	1797	"- d här 1798

Hindrichs föräldrar var Olof Jacobsson och Brita Hindrichsdtr i Lindehult. Hindrichs morfar med samma namn var verksam på hemmanet från 1710 och här föddes Brita år 1711. Mycket talar för att torpet tagits upp av finska nybyggare. Namnet Hindrich stöder detta intryck.

Hemmanet Lindehult rymmer tragik. Den 10 september år 1710 avrättades sonen Per Nilsson på hemmanet, för sin våldsamma framfart under upproret vid Binneberg. Samma dag stupade fadern Nils Jonsson i drabbningen mot dansken vid Helsingborg.

Sonen Jans hustru Stina var barnbarn till Jan Anstensson i Gatan och medförde därmed gener från Anders Finne i Kvarntorp (se tabellerna 43 och 45).

Sonen Jonas fick som soldat namnet Geting Lindström. Hustru Marias föräldrar var Anders Andersson och Greta Nilsdtr i Östra Lövåsen.

En sentida ättling till denna familj är Sören Klingnéus född 1946 i S. Folkavi i Kräklinge i Närke.

Tabell 18

Sven Larsson	son till Lars (tab 16), f 1754 Kvarnbolet, d > 1796 Kvarntorp, g 1 1771 m	
Stina Eriksdotter	f 1752 Kvarntorp, d här < 1785 , g 2 ca 1785 m	
Stina Olofsdotter	dotter till Olof (tab 38), f 1761 Nolåsen, d > 1789 Kvarntorp, g 2 m	
Nils Olofsson	f 1762 Hartzviken, Finnerödja	
Barn 2: Lars	f 1786 Kvarntorp,	
Anna	1788 "-	
Olof	1789 "-	d 1821 Nolåsen, Finnerödja, g m Lena Persdtr, f 1792 Backerud, Finnerödja
Sven	1793 "-	g m Anna Persdtr
Lena	1795 "-	
Johannes	1797 "-	g m Maria Persdtr, f 1796 Visnum
Barn 3: Eva	1805 "-	g m Jan Larsson, f 1809 Backerud, Finnerödja

Svens första hustru Stina var dotter till Erik Persson och Lena Jansdtr i Kvarntorp. Erik var son till Per Philipsson och Kerstin Svensdtr i samma hemman. Båda var ingifta och ingen av dem bar på gener från Anders Finne.

Svens besittningsrätt till Kvarntorp ifrågasattes vid Hova tingsrätt vid två tillfällen. Först av Greta Jonsdtr, brorsdotter till Erik Persson, som 1791-94 hävdade att farbrodern i egenskap av förmyndare i hennes unga år övertagit hennes del av Kvarntorps stubbarätt och överfört denna på dottern Stina, gift med Sven Larsson. Tingsrätten avslog hennes begäran, dels för att hon inte hävdat sin rätt under 40 års tid och dels för att hon inte kunde bevisa släktskap med Anders Finne. Hur hon skulle kunna göra det senare, är naturligtvis en gåta i en tid, när folk varken kunde läsa eller skriva och allt vad kyrkohandlingar hette saknades. Hennes mål komplicerades dessutom av, att Kvarntorp med flera hemman år 1757 genom kungligt brev övergått i bruksägarens till Skagersholm ägo och att denne genom sin bruksinspektor Olof Sundell gjorde allt för att ifrågasätta Gretas käromål.

Ett andra försök att få tillgång till stubbarätten, gjordes år 1796 av Jan Larsson i Långstorp på sin hustru Catharina Andersdtrs vägnar med motivering, att eftersom Svens första hustru Stina Eriksdtr avlidit utan bröstarvingar, hade Sven inte längre någon rätt till hemmanet. Han borde därför återlämna Kvarntorp till de rätta arvtagarna. Jans hustru Catharina inte bara tillhörde dessa, utan hade även växt upp på hemmanet. Sundell viftade dock helt pietetslöst bort allt tal om stubbarätt och vidhöll, att Sven borde sitta kvar på hemmanet, eftersom hans svärfader Erik bott på detta, när hemmanet tillfördes ägaren till Skagersholms bruk. Tingsrätten dömde enligt Sundells önskemål bland annat med motiveringen:

> "aldenstund K:den Jan Larsson icke gittat bewisa eller fulltyga, at hans hustru Catharina Andersdtr härstammar eller är ättelägg af den Anders Olofsson, som åhr 1597 för sig och Arfwingar, å det omtwistade hemman Qwarntorp wunnit Konung Carl den IX:s Stubbebref".

Vad ingen då visste var, att Svens andra hustru – Stina Olofsdtr - egentligen hade lika stor rätt till hemmanet som första hustrun. I varje fall var hon obestridligen ättelägg till Anders Olofsson Finne. Hennes dotter Eva med Nils Olofsson vigdes i sin tur med Jan Larsson från Backerud. Även denne bar på gener från Anders Olofsson Finne. Föräldrar var Lars Gabrielsson och Lena Jansdtr tabell 6.

Tabell 19

Stina Larsdotter	dotter till Lars (tab 16), f 1760 Kvarnbolet, d här 1797, g m	
Erik Svensson	son till Sven (tab 70), f 1759 Backerud, d 1821, 62 år, Kvarnbolet, g 2 1797 m	
Stina Olofsdotter	f 1774 Baggetorp, Ramundeboda, d 1830 Kvarnbolet	
Barn 1: Lena	1783 Kvarnbolet,	
Maria	1786 "-	g m Anders Andersson, Rudskoga

	Sven	1789 "-	d här 1806
Barn 2:	Britta Stina	1799 ”-	
	Erik	1801 ”-	g m Stina Svensdtr, f 1810 Västansjö
	Lovisa	1803 ”-	g m Johannes Olofsson, f 1801 Korsbäcken
	Anna	1806 ”-	
	Catharina	1809 ”-	
	Jan	1811 ”-	g m Johanna Jansdtr, f 1812 Sandåsen, Finnerödja
	Johanna	1814 ”-	

Stina Larsdtr och Erik Svensson bar båda på gener från Anders Finne. Stina Olofsdtrs föräldrar var Olof Olofsson, f 1743 Lindehult, d 1810 Baggetorp och Kjerstin Andersdtr, f 1745 Baggetorp, d här 1815. I Lindehult hade Stina farföräldrarna Olof Jacobsson och hustru Britta Henriksdtr samt farbrodern Hindrich. Även här var det finska inslaget markant. Se tabell 17.

Johannes Olofsson var ättling till finnen Hans Larsson Est, som tog upp hemmanet Korsbäcken. En broder Sule till denne knivskars till döds av Anders Olofsson Finne år 1609.

Tabell 20

Jan Nilsson		son till Nils (tab 14), f 1719 Kvarnbolet, d 1776 N. Välevattnet, 57 år, g ca 1745 m	
Maria Eriksdotter		f 1719 Finnerödja, d 1796 N. Välevattnet	
Barn:	Maria	1746 N. Välevattnet,	Tabell 21
	Greta	1747 ”-	
	Nils	1748 ”-	Tabell 22
	Stina	1751 ”-	”- 23
	Erik	1754 ”- d här 1754	
	Cathrina	1756 ”-	Tabell 24
	Brita	1756 ”- g m Johannes Larsson Bäckedalen	
	Greta	1760 ”- g m Erik Persson, f 1760 Posseborgan	

Tabell 21

Maria Jansdotter		dotter till Jan (tab 20), f 1746 N. Välevattnet, d 1819 Bergsmossen, Finnerödja, g ca 1775 m	
Jan Jansson		f 1739 Bergsmossen, Finnerödja, d här 1818	
Barn:	Erik	1776 ”-	
	Johannes	1778 ”-	
	Nils	1781 ”-	
	Maria	1787 ”-	

Jan var sockenskräddare. Föräldrar var Jan Nilsson (1687-1769) och Sigri Larsdtr (1694-1770). Bergsmossen ligger svedjevänligt på en ås 140 möh och står som krononybygge i jordeboken 1707. Det var då upptaget någon tid dessförinnan, troligen av en förfader till Jan eller Sigri. Med sin anknytning till finnarna i Välevattnet och Kvarntorp torde dessa ha varit finnättlingar.

Jan hade en gång tidigare varit gift med Cajsa Andersdtr från Baggetorp, Ramundeboda. En son Jan i detta äktenskap f 1764 blev i likhet med fadern skräddare.

Tabell 22

Nils Jansson		son till Jan (tab 20), f 1748 N. Välevattnet, d här 1829, g 1780 m	
Stina Hansdotter		dotter till Hans (tab 52), f 1758 Högskog, d 1814 N. Välevattnet	
Barn:	Maria	f 1781 N. Välevattnet,	
	Catharina	1784 ”- d 1844 Brinken, g m Jan Persson f 1778 Brinken, d här 1863	

Jan	1786 ”-	d här 1845, g m Stina Svensdtr f 1787 Backerud, d 1851
Hans	1788 ”-	
Erik	1790 ”-	g m Lena Persdtr, f 1792 Backerud
Nils	1792 ”-	d här 1795
Anders	1795 ”-	flyttat till Lerbäcken 1822
Greta	1798 ”-	d här 1800
Nils	1801 ”-	flyttat till Nysund 1826
Carl	1803 ”-	

Äktenskapet med Nils Jansson var Stina Hansdotters andra. Hon hade tidigare varit gift med
Anders Hindrichsson f ca 1750, d 1778 Trehörningen, 28 år
Barn: Maria f 1777 Högskog, d ca 1778
Stina 1778 Trehörningen, g m Anders Danielsson, Tohlsgård

Anders kan ha varit son till hammarsmeden Hindrich Nilsson och Maria Nygren på Skagersholm 1748-54.

I sonen Jan Nilssons gifte med Stina Svensdtr förenades två av Anders Finnes ättlingar. Se tabell 46.

Tabell 23

Stina Jansdotter dotter till Jan (tab 20), f 1751 N. Välevattnet, g 1 1778 m
Erik Jonsson son till Jonas (tab 78), f 1753 Kvarntorp, d här 1796, g 2 1803 m 40-årige drängen vid Kvarntorp
Petter Jansson f ca 1768, d 1806 Kvarntorp
Barn: Dotter dödfödd Kvarntorp, d här 1780
Son f 1781 ”- 1781
Son dödfödd ”- 1783
Jonas f 1785 ”-
Hans 1788 ”-
Maja 1791 ”- g m hammarsmeden Jan Petter Dimberg

Erik var skräddare.

Tabell 24

Cathrina Jansdotter dotter till Jan (tab 20), f 1756 N. Välevattnet, d 1812 Rom, Finnerödja, g m
Nils Eriksson f 1758 Kärr, Finnerödja, d 1838 Rom, Finnerödja
Barn: Erik 1791 Rom, Finnerödja, g m Stina Svensdtr, f 1785 N. Kulla
Maria 1795 ”-
Catharina 1798 ”- g 1 m Petter Jansson, Åsen, Långstorp, d 1830 Posseborgan, Finnerödja, g 2 m Erik Olofsson, f 1800 Nyborg
Nils 1801 ”- g 1 m Maja Greta Carlsdtr
g 2 m Britta Persdtr

Nils föräldrar var Erik Larsson f 1716 N. Välevattnet, d 1798 Rom och Kerstin Nilsdtr, f ca 1726, d 1793 Rom. Även Petter Jansson från Åsen var ättling till Anders Finne. Se tabell 32.

Tabell 25

Hans Andersson son till Anders (tab 3), f 1688 Kvarnbolet, d 1771 Trinåsen, Tre-

hörningen, änkeman 85 år, g 1 ca 1715 m
Maria Månsdotter f ca 1681 Trehörningen, Finnerödja, d här 1751, 70 år, g 2 ca 1752 m änkan
Annika Nilsdotter f ca 1703, d 1766 Trinåsen, Trehörningen, 63 år
Barn: Anders 1716 Trehörningen,
Lena 1719 Kvarnen, Finnerödja, d här 1722
Annika 1721 "- d 1758 Skagersholm, ogift 36 år
Elin 1724 "- Tabell 26

För Hans Andersson fanns ingen plats i Kvarnbolet, sedan äldre syskon tagit hand om hemmanet. Han blev som så många andra finnättlingar mjölnare och var som sådan verksam i Finnerödja åtminstone 1717-25 och vid Sågaretorp (nu Sågkvarn) i Undenäs 1739-41. År 1742 återvände han till Finnerödja och Trehörningen, där han var bosatt till sin död 1771.

Födelseuppgift för hustrun Maria saknas, men hon bör ha varit dotter till Måns Olofsson och hans hustru Annika Olofsdtr, vilka var bosatta i Trehörningen från Marias födelseår 1681 och fram till 1720. En piga och troligen dottern till Måns och Annika - Maria Månsdtr - från Trehörningen var dopvittne i Högskog 1708 och i Kulla 1715. Marias första barn föddes i Trehörningen och familjen återvände hit efter sin mjölnartillvaro.

Marias dotter Annika bekräftar indirekt släktbanden. Hon bär sin mormors namn. Namnen Lena, Helena och Elin, vilka är identiska, går tillbaka till farmodern - Elin Larsdotter.

Familjens flyttning till Sågartorpet i Undenäs sammanhängde med, att brukspatron Björkman på Skagersholm övertagit sågkvarnen från kvartermästaren Christoffer Bark på Ramsnäs år 1726. Björkman hade även disponerat kvarnen i Finnerödja från år 1717, vilket var det år Hans tillträdde här som mjölnare.

Sista säkra underrättelsen om sonen Anders Hansson var från Undenäs år 1737. Han blev då, i samband med kolkörning till Åboholms bruk, indragen i en historia med dödlig utgång för en person vid namn Nils Olofsson. Om denne slogs ihjäl eller förolyckades genom eget förvållande förblev oklart. De inblandade frikändes men dömdes för fylleri. En följd av målet var att Sjöbom - slagrörd komminister i Finnerödja - blev stämd till domkapitlet för osant intygande av Anders ålder, vilken han uppgett vara 15 år, när den i realiteten var 22.

Fler barn kan finnas. En Anders Hansson i Barrud hade Peter Hansson från Sågen i Undenäs som dopvittne 1756. Om det var vår Anders, som lät döpa, så kan Peter ha varit en bror till denne. Sågen i Undenäs var känd för familjen. Elin Hansdotter var dopvittne, då Lars Larsson och Hedvig Hansdotter döpte sonen Lars i Trehörningen 1758. Hedvig kan vara syster till Elin. Peter och Hedvig kan därmed ha fötts under familjens tid i Undenäs.

Tabell 26

Elin Hansdotter dotter till Hans (tab 25), f 1724 Kvarnen, Finnerödja, d 1805 Långåsen, Ramundeboda, änka 83 år, g ca 1748 m
Jan Larsson f 1718 N. Välevattnet, d 1775 Långåsen, Ramundeboda, 56 år,
Barn: Hans f 1751 Bengtsgård, Paradis, Tabell 27
Lars 1752 "- ”- 31
Catharina 1753 ”- d 1773 Långåsen, 20 år, då det för henne och drängen Sven Moberg var utlyst
Jan 1756 "- Tabell 32
Peter 1757 "- "- 33
Anders 1760 "- "- 34
Magnus 1762 "-
Abraham 1765 "- d här 1766
Sven 1767 "- "- 1771

Genom Elins gifte med Jan i N. Välevattnet förenades Anders Finnes ättling med säkerhet med en annan familj med finskt ursprung såväl på fäderne- som på mödernesidan. Jans fader, Lars Jonsson, väntas vara barnfödd i Paradisängen, som togs upp av Torbjörn från Tohlsgård i

Paradis. Modern Karin Svensdotter var född i Välevattnet, vars förste brukare, Staffan finne, säkert följdes av fler svedjande finnar eller finnättlingar. I det ovanliga namnet Välevattnet för de två närliggande sjöarna kan möjligen det finska ordet ”välinen” för ”mellan” ingå.

Brodern Magnus påträffades sista gången som dräng vid Gummetorp, då han år 1789 var dopvittne vid brodern Hans dop av dottern Christina.

Tabell 27

Hans Jansson		son till Jan (tab 26), f 1751 Bengtsgård, Paradis, d 1833 Backgården, änkeman, 82 år, g 1780 m	
Karin Nilsdotter		f 1753 Backgården, Finnerödja, d här 1819, 66 år	
Barn:	Katarina	1781 "-	Tabell 28
	Helena	1783 "-	"- 29
	Jan	1785 "-	d här 1785, kikhosta, 2 m, 2 v
	Petter	1786 ”-	g ca 1820 m Stina Eriksdtr
	Christina	1789 "-	g 1812 m Gustav Svensson N.Kulla, Finnerödja
	Maria	1791 "-	d 1811 Skarbyholm, Ramundeboda, 20 år
	Jan	1793 "-	d här 1794, 7 m 14 d
	Elisabet	1795 "-	Tabell 30

Karin Nilsdtr var dotter till Nils Larsson i Långstorp. Nils hade troligtvis anor från Biörsgård i Paradis.

Karins mor, Lena Persdtr, kom från Backgården. Detta hemman togs upp samtidigt som Paradisgårdarna under en tid med stark finsk invandring. Dess förste kände brukare hette Per. Flera av följande åbor på hemmanet förordnades till skogvaktare över Tiveden, vilket var uppdrag, som ofta, för att inte säga regelmässigt, anförtroddes finnar.

Lena Persdtrs mor Karin Eriksdtr, förde hemmanets traditioner vidare från fadern Erik Andersson. Lenas far var Per Isaksson från Djupebäcken i Skagershult socken. Detta torp var trolig boplats för finnar. Lenas mormor hette Agneta Jönsdotter Qwist. Hennes farfar var den bedömt finlandsfödde och i Åbo utbildade kyrkoherden Isaccus Joannes Nylandius i Svennevad. Fadern, Jöns Isaccus Kroksmoderus, var kyrkoherde i Kvistbro. En socken med många invandrade finnar och i behov av präst med kunskaper i finska. Backgården i Finnerödja blev på så sätt en plats i Finnerödja där finska anor från skilda håll samlades och förenades.

Tabell 28

Catharina Hansdotter		dotter till Hans (tab 27), f 1781 Backgården, d här 1855, g 1806 m	
Anders Andersson		f ca 1781 Skagersholm, d 1820 Backgården, 39 år 11 mån	
Barn:	Anders	1807 Backgården,	
	Hans	1811 "-	d här samma år
	Jan	1811 "-	"-
	Stina Cajsa	1812 "-	
	Per Gustav	1819 "-	

Anders hade ett vanligt finskt yrke. Han var i likhet med fadern skomakare. Se tabell 56.

Tabell 29

Lena Hansdotter		dotter till Hans (tab 27), f 1783 Backgården, d > 1855, g ca 1810 m	
Jonas Svensson		f 1780 N. Kulla, d 1843 Isberga, Ramundeboda	
Barn:	Johannes	1811 Skarbyholm, Ramundeboda,	
	Lena Kajsa	1813 "-	g m Olof Jansson (1815-1901)

		Otterbäcken, Finnerödja
Eva	1816	"-
Per Gustav	1818	"-
Anders	1819	Isberga, Ramundeboda
Beata Kristina	1822	"-
Lars Erik	1824	"-
Carl Fredrik	1827	"-

Jonas Svenssons föräldrar var Sven Gustavsson och Brita Svensdtr N. Kulla.

Släktforskaren Allan Vörde (1913-2001) - en bygdens son från Finnerödja/Älgarås - knöt an till Anders Olofsson Finne via Lena Kajsa i denna familj.

Tabell 30

Elisabet Hansdotter dotter till Hans (tab 27), f 1795 Backgården, Finnerödja, d 1867 Brokärret, Älgarås, g 1821 m Jan Abram Falleij f 1794 Röfors bruk, Ramundeboda, d 1867 Brokärret, Älgarås

Barn:	Carl Fredrik	1822	Backgården, d här 1834, 12 år 1 mån
	Maria Elisabet	1824	"- d 1911 Djupdalen, S. Råda, g 1854 m Peter Pettersson, f 1822 Rönningen, S. Råda, d 1898 Djupdalen, S. Råda
	Lovisa	1827	"- g 1854 m Jonas G Jonsson Backen, Amnehärad
	Per Gustav	1830	"- d 1840 Blackerudskärr, Hova
	Hedvig Kristina	1833	"-
	Carl Fredrik	1835	Håhult, Hova
	Johan August	1841	Blackerudskärr, Hova,
	Stina Cajsa	1844	"- d 1852 Brokärret, Älgarås

Jan Abram Falleij var vallon. Hans farfars, farfars, farfar, smältaren Jacques de Fala skrev kontrakt i Finspång med Louis De Geer den 20 januari 1630. Jan började som hammarsmedsdräng i Röfors, men övergav efter giftermål med Elisabet i Backgården släktens gamla yrke. Han blev bonde och hemmansägare. Familjen flyttade till Håhult i Hova 1834 och därefter via Blackerudskärr och Björtorp i samma socken till Brokärret i Älgarås 1846.

En tragisk historia drabbade familjen när sonen Carl Fredrik 12 år gammal gavs uppdraget, att som skjutspojke transportera resande från Ramundeboda till gästgivargården i Hova. Under resan ville den lille kusken visa sig lika duktig, som äldre och mer garvade färdkamrater. Han begärde och fick genom en krögerskas och äldre drängars försorg ett antal supar vid en anhalt på Tiveden, somnade, bars ut och lastades i sin egen kärra, vilken i släptåg följde en granne på vägen tillbaka till hemmet. Vid framkomsten var han död. Hans unga lekamen hade inte klarat den spritmängd den blivit utsatt för.

Det ovanliga namnet Hedvig återkom i denna familj, Det kan tyda på, att förut nämnda Hedvig var syster till Elin i tabellerna 25 och 26.

I denna familj blandades Anders Olofsson Finnes och andra finska gener, förutom med Jacques de Falas och andra vallonska gener, möjligen även med vissa svenska i Backgårdens smältdegel. Dessa anlag fördes sedan bland annat av Maria Elisabeth via Linhult i Södra Råda och Lovisa via Himmelsberg i Amnehärad ut i bygden runt Skagern och vidare ut i landet.

Maria Elisabeth Falleij i Linhult var författarens mors mormor. Hon blev på så sätt ana och anledning till denna bok samt utgångspunkt för en för mig spännande resa genom generationer och sekler. Hon bidrog därmed även till genomlysning av ett för flertalet av oss relativt okänt stycke svensk historia.

Tabell 31

Lars Jansson — son till Jan (tab 26), f 1752 Bengtsgård, Paradis, d 1819 Hagen, Ramundeboda, 68 år, g ca 1774 m

Lisa Jönsdotter — f ca 1741 Fredsberg, d > 1819

Barn:

Anders	1775	Bengtsgård, Paradis,
Lars	1778	"- d < 1790
Lena	1781	"- "-
Katarina	1785	"-
Maria	1790	Hagen, Ramundeboda, d här 1794

Tabell 32

Jan Jansson — son till Jan (tab 26), f 1756 Bengtsgård, Paradis, d 1837 Fattigstugan, g 1781 m

Catharina Jansdotter — f 1757 Långstorp, Finnerödja, d 1832, Posseborgan

Barn:

Catharina	1783	Långåsen, Ramundeboda, flyttat till Svennevad 1813
Helena	1786	Smedsbygget, Finnerödja
Johan	1791	Långsbråten, Finnerödja, flyttat till Herrefallet 1815
Petter	1795	Åsen, Långstorp, d 1830 Posseborgan, 34 år, g m Catharina Nilsdtr, f 1798 Rom
Elisabet	1803	"- d 1884 Brinketorp, Finnerödja

Hustru Catharinas föräldrar var Jan Persson (1715-1770) och Kerstin Larsdtr (1733-1768) i Långstorp. Sonen Petters hustru Catharina har vi mött tidigare i tabell 24. Båda bar på gener från Anders Olofsson Finne. De fick 2 barn. Dottern Elisabet var gift med Anders Andersson, f 1800 i Amnehärad. De var bosatta i Brinketorp, Finnerödja och fick 6 barn.

Tabell 33

Peter Jansson — son till Jan (tab 26), f 1757 Bengtsgård, Paradis, d 1810 Långåsen, Ramundeboda, 53 år, g 1783 m

Kristina Eriksdotter — f 1754 Öna, Finnerödja, d 1835 Fattighuset

Barn:

Johan	1784	Långåsen, Ramundeboda,
Katarina	1786	"-
Erik	1788	"- d 1852, g m Kristina Jonsdtr Ö. Finnerödja
Petrus	1790	"-
Andreas	1795	"-
Helena	1798	Hallan, Finnerödja
Ingrid	1798	"-

Hustru Kristinas föräldrar var Erik Olsson, 1725, d 1802 Vidköpsfallet, Finnerödja samt Ingrid Nilsdtr, f 1736 Undenäs, d 1814 Fattigstugan.

Tabell 34

Anders Jansson — son till Jan (tab 26), f 1760 Bengtsgård, Paradis, d 1821 Långåsen, Ramundeboda, g 1787 m

Stina Jansdotter — f 1767 Sågkvarnen, Undenäs, d 1809 Långåsen, 41 år 7 mån

Barn:

Johan	1788	Långåsen,
Helena	1790	"-
Maria	1793	"- d här 1793
Maria Margar.	1794	"- "- 1796
Anders	1797	"- "- 1797

	Isak	1798 "-	
	Andreas	1804 "-	

Stinas föräldrar var mjölnaren Lars Larsson och Stina Nilsdtr i Sågkvarnen, Undenäs.

Tabell 35

Jon Olofsson		son till Olof (tab 2), f < 1650, d 1708 Nolåsen, g ca 1673 m	
Ingrid Nilsdotter		f < 1650, d 1720 Nolåsen	
Barn:	Kerstin	< 1675 Nolåsen, d här 1758, änka 93 år, g ca 1695 m Jon Svensson Välevattnet, d 1698 Nolåsen	
	Lars	f ca 1673 Nolåsen	Tabell 36
	Elin	ca 1681 "-	"- 42
	Jonas	ca 1683 "- d här 1717	
	Olof	ca 1685 "-	Tabell 57

Skagersholms gods och bruk med undantag av herrgården inköptes 1687 av Johan Scherman. Bland underlydande hemman ingick ett torp kallat Nolfintorp eller Liantorp. Med detta avsågs med viss säkerhet just Nolåsen, vars finska bakgrund därmed framstår i tydlig dager. Vid sekelskiftet 1600/1700 fanns här, vid sidan av Jon Olofssons familj, även kolarna Per och Nils Christoffersson. De var söner till Christoffer kolare, som varit verksam vid bruket minst från 1685.

Först omtalad i Nolåsen var enligt Hova dombok en knekt Sven år 1648. Denne rymde dock såväl från tjänst som torp. Detta fördes sedan in i jordeboken vid reduktionen 1685 eller ett tiotal år efter det att Jon börjat röja och odla upp detsamma. Vi kan även notera kopplingen mellan Nolåsen och Välevattnet - ett annat finskt torp i grannskapet.

Tabell 36

Lars Jonsson		son till Jon (tab 35), f ca 1673 Nolåsen, d här 1727-46, g 1 1692 i Nysund m	
Kerstin Andersdotter Maria		f i "Gökfallet på Tijfwen", d ca 1700, g 2 ca 1702 m d 1727-46 Nolåsen,	
Barn 1:	Lars	ca 1698 Nolåsen,	Tabell 37
	Anders	1699 "-	
	Johan	"-	
Barn 2:	Maria	1702 "- d här < 1707	
	Maria	1707 "-	
	Jon	1710 "-	

Tabell 37

Lars Larsson		son till Lars (tab 36), f ca 1698 Nolåsen, d här 1773 änkeman, 75 år, g 1727 m	
Maria Olofsdotter		f ca 1708, d 1762 Nolåsen, 54 år	
Barn:	Olof	1727 Nolåsen,	Tabell 38
	Lars	1730 "-	
	Sven	1734 "-	
	Karin	1737 "-	
	Annika	1740 "-	Tabell 41
	Ingrid	1743 "-	
	Anders	1747 "- d här 1751, 4 år 10 mån	
	Johan	1752 "-	

Tabell 38

Olof Larsson Nordberg son till Lars (tab 37), f 1727 Nolåsen, d här 1793, 65 år, g ca 1757 m
Annika Eriksdotter f 1723 Hova, d 1804 Västeräng, Finnerödja

Barn:	Lars	f 1758	Nolåsen
	Maria	1760	”- Tabell 39
	Stina	1761	"- ”- 18
	Annika	1763	"- ”- 56
	Jan	1766	"- ”- 40

Olof Larsson var bruksskogvaktare. Hustru Annikas föräldrar hette Erik Andersson och Kerstin Månsdtr. Sonen Lars var kronolänsman. Döttrarna Stina och Annika vigdes vid ättlingar till Anders Finne.

Tabell 39

Maria Olofsdotter dotter till Olof (tab 38), f 1760 Nolåsen, d 1825 Västeräng, Finnerödja, g ca 1781 m
Hans Jansson f 1756 Västeräng, Finnerödja, d här 1830

Barn:	Jan	1783	”-
	NN	1786	”-
	Hans	1787	”-
	Lars	1788	”- g m Stina Philipsdtr, f 1793
	Anna Lena	1791	“-
	Maria Christina	1793	“- d 1836, g 1826 m Hindrich Jansson Wärn, f 1804 Nyborg, d 1871 Barrud
	Anna	1795	”-
	Olof	1797	”- g m Lena Olofsd, f 1793 Ö. Finnerödja
	Hans	f 1800	”-

Hans Janssons föräldrar var Jan Hansson, f 1718 Björsgård, Paradis , d 1805 Västeräng och Lena Larsdtr, f 1724 Västeräng och död här 1799.

Soldaten Hindrich Wärn tjänstgjorde vid Paradis rote nr 119 Sjöbron åren 1827-55.

Tabell 40

Jan Olofsson Nordberg son till Olof (tab38), f 1766 Nolåsen, Finnerödja, d 1815 Orrkullebäcken, Finnerödja, g m
Greta Andersdtr Nylander f 1767 Bråten, Finnerödja, d 1825 Kärr, Finnerödja

Barn:	Anna Sara	f 1794	Nolåsen, Finnerödja
	Jan	1797	”-
	Olof	1800	Orrkullebäcken, Finnerödja, d här samma år
	Regina	1801	”-
	Lars	1803	”-
	Olof	1806	”- d < 1815
	Anders	1808	”-

Jan var skogvaktare. Hustru Gretas föräldrar var postköraren Anders Olsson Nylander, f 1731 Hova och Sara Ersdtr Björk, f 1727 Bråten, Finnerödja.

Tabell 41

Annika Larsdotter dotter till Lars (tab 37), f 1740 Nolåsen, d här 1773, 30 år, g m
Anders Arvidsson f ca 1734, d 1809, Hallan, 75 år, g 2 ca 1763 m
Stina Jonsdotter ca 1747, d > 1809

Barn:	Stina Maria	1764	Nolåsen
	Anna	1766	"-
	Arvid	1769	"-
	Greta	1772	"-

I Anders senare äktenskap föddes flera barn. Då de inte var ättlingar till Anders Olofsson Finne, redovisas de ej här.

Tabell 42

Elin Jonsdotter	dotter till Jon (tab 35), f ca 1681, d 1724-46 Sandåsen, g ca 1704 m			
Ansten Svensson	f ca 1675 Sandåsen, d 1724-46			
Barn:	Annika	1705	Sandåsen, d här < 1718	
	Jonas	1710	"- d 1782 Sörgården Torpaskoga	
	Jan	ca 1712	"-	Tabell 43
	Annika	1718	"-	"- 47
	Anders	1720	"-	"- 49
	Hans	ca 1721	"-	"- 52
	Kerstin	1722	"- d här 1723	
	Kerstin	1724	"- d 1790, 67 år Brostugan, Ramundeboda	
	Eva	1726	"-	
	Anna	1729	"-	
	Carl	1731	"-	Tabell 55

Sandåsen var ett med Falkenbergs tillstånd upptaget torp i Finnerödja. Det låg längst i norr i socknen på en svedjevänlig sandås 115 möh med vid utsikt över sjön Skagern. Vigseln mellan Jons dotter i Nolåsen och Ansten styrker torpet Sandåsens finska status.

I Finnerödjaboken anges Sandåsen vara upptaget år 1666. I jordeboken förekom det första gången 1685 som kronotorp 1/8 mtl.

År 1675 fanns i Sandåsen Anders med hustru och 1686 Sven med hustru Brita. År 1705 angavs Sven vara utgammal. Han hade då två söner och en dotter. Dottern kan vara den Kerstin, som vigdes vid Erik Olofsson i Kvarntorp (tab 63). En av sönerna var Ansten.

Namnet Ansten var ovanligt i bygden, men det har tidigare förekommit från 1581 vid Bårtorp, Guntorp och Näbben i Hova socken samt vid Varsundet i Amnehärad. Alla personer med detta namn var uttagna till soldater och troligen finnar eller finnättlingar.

Anstens äldste son Jonas framträdde som dopvittne 1751-77. Han var då bosatt i Sörgården Torpaskoga och gift med Catharina Ersdtr (1714-1791). Äktenskapet var barnlöst.

Tabell 43

Jan Anstensson	son till Ansten (tab 42), f ca 1711 Sandåsen, d 1785 Gatan, 75 år, g 1 ca 1737 m			
Lena (Olofsdotter)	f ca 1698, d 1746, 48 år, Sandåsen, g 2 ca 1751 m			
Maria Eriksdotter Björk	1723 Bråten, d 1788 Gatan, änka 64 år			
Barn 1:	Olof	1738	Sandåsen,	
	Stina	1740	"-	Tabell 44
	Sven	1743	"- d här < 1754	
Barn 2:	Erik	1752	"-	Tabell 45
	Sven	1754	"- d här 1755	
	Ansten	1756	"- "- 1764	
	Sara	1758	"-	Tabell 46
	Maria	1760	"-	
	Katarina	1763	"- d här 1763	
	Ingrid	1765	"- "- 1769	
	Lena	1766	"- g m Lars Larsson, f 1761 Rudskoga	

Maria Björk hade i ett föregående äktenskap med Jonas Persson (1725-1750) från Kvarntorp dottern Greta f 1750. Greta var ej ättling till Anders Olofsson Finne.

Tabell 44

Stina Jansdotter dotter till Jan (tab 43), f 1740 Sandåsen, d här 1820, 80 år, g ca 1768 m
Anders Bengtsson Engvall, Murarmästare f ca 1743, d 1813 Sandåsen, 80 år
Barn: Magdalena f 1769 Sandåsen,
Bengt 1775 "- d här 1777
Anders 1778 "-
Stina 1780 "- g m Johan Jonsson, familjen bosatt i Sandåsen
Jan 1782 "- d här 1834, g m Maja Håkansdtr, f 1783 Nysund

Anders Bengtssons föräldrar var Bengt Andersson, f 1717 Visnum och Ingrid Larsdtr. Sonen Jan hade med hustru Maja fyra barn.

Tabell 45

Erik Jansson son till Jan (tab 43), f 1752 Sandåsen, d 1794 Gatan, 44 år, g 1781 m
Ingeborg Eriksdotter f 1756 Kvarntorp, d 1819 Gatan, g 2 m
Hans Ersson Hovander 1760 Hova d 1841 Gatan
Barn: Maria 1782 Gatan,
Lena 1786 "-
Erik 1789 "- d 1867 Ö. Finnerödja, g m Catharina Persdtr, f 1784 Brinken, d 1858 Ö. Finnerödja
Stina 1791 "-

Ingeborg var dotter till Erik Persson och Lena Jonsdtr i Kvarntorp. Fadern Erik Persson hade föräldrarna Per Philipsson och Kerstin Svensdtr. Se tabell 63.

Svärdottern Catharinas föräldrar var Petter Andersson, f Högskog 1742 samt Stina Gustafsson, f 1745 i Hova. Båda dog i Brinken. Erik och Catharina fick tre barn.

Tabell 46

Sara Jansdotter dotter till Jan (tab 43), f 1758 Sandåsen, d 1821, g 1781 m
Sven Olofsson f 1756 Backerud, d här 1819
Barn: Olof 1782 Backerud, d 1844 Kumla
Maria 1785 "- d 1862 Paradistorp, g 1813 m änkeman Erik Larsson, Sörgården Torpaskoga
Stina 1787 "- d 1851, g m Jan Nilsson, f 1786 N.Välevattnet
Catharina 1790 "- flyttade till Välevattnet 1810
Jan 1793 "- d här 1865, g m Maria Jansdtr Tiberg, f 1797 Kvarntorp, d 1835 Backerud
Lena 1795 "- d < 1810
Sven 1799 "- d här 1807

Svens föräldrar var Olof Svensson, f 1718 Rostorp, Rudskoga, d 1802 Backerud samt Maria Larsdtr f 1720 och d 1791 Backerud. Maria Larsdtrs mor var Maria Göransdtr Paradell.

Dotter Stina förenades med en annan av Anders Olofsson Finnes ättlingar. Se tabell 22.

Tabell 47

Annika Anstensdotter dotter till Ansten (tab 42), f 1718 Sandåsen, d 1776, 56 år, Styva-

näs, g ca 1740 m

Erik Olofsson	f ca 1709 Styvanäs, d här 1784, änkeman 75 år		
Barn:	Ellika	1741 Styvanäs, d här 1762, 22 år	
	Olof	1743 "-	
	Kerstin	1749 "- d här < 1753	
	Katarina	1751 "-	
	Stina	1753 "- d här 1753	
	Lars	1754 "-	Tabell 48
	Kerstin	f 1757 Styvanäs	

Erik Olofssons föräldrar var Olof Eriksson och Britta Olofsdtr bosatta i Styvanäs 1709-59.

Tabell 48

Lars Eriksson	son till Erik (tab 47), f 1754 Styvanäs, d här 1782, 27 år, g ca 1777 m
Kerstin Andersdotter	f ca 1751 Torsö, g 2 ca 1784 m
Jan Andersson	son till Anders (tab 49), f 1753 Jonsgård, Paradis
Barn 1: Erik	f 1778 Styvanäs, g m Stina Cajsa Skoggren
Anders	1781 " - d här 1800
Barn 2: Johannes	1785 "-
Gosse	1785 "- d här samma dag
Lars	1788 "-
Sven	1788 "- d 1798
Jan	1791 "- d 1792 10 mån
Anna	1791 "- d 1792 4 mån
Anna	1792 "- d 1793
Lars	1793 "-

Hustru Kerstin var båda gångerna gift med ättlingar till Anders Olofsson Finne. Sonen Erik var murarmästare och kallade sig Skagerlund.

Tabell 49

Anders Anstensson	son till Ansten (tab 42), f 1720 Sandåsen, d 1793, 73 år, Styvanäs, g 1 m	
Maria Eriksdotter	f ca 1723, d 1750 Jonsgård Paradis, 27 år, g 2 ca 1752 m	
Kerstin Jonsdotter	1731 Nysund, d 1777 Myra, Finnerödja	
Barn 1: Stina	1749 Jonsgård Paradis, d här 1750	
Barn 2: Jan	1753 "-	Tabell 48
Catharina	1755 "- d 1788 Högskog 38 år	
Elin	1759 "-	Tabell 50
Ansten	1761 "-	"- 51
Stina	1764 "-	
Jonas	1767 Tohlsgård, Paradis	
Annika	1771 Myra, Finnerödja	

Hustru Kerstin Jonsdotter hade föräldrarna Jonas Philipsson (tab 74) i dennes första gifte med Annika Johansson, f 1707 och d 1731 Vårbo, Nysund.

Tabell 50

Elin Andersdotter	dotter till Anders (tab 49), f 1759 Jonsgård, Paradis, d 1821 Myra, Finnerödja, g ca 1780 m
Anders Andersson	f 1759 Ranängen, d 1830 Myra, Finnerödja

Barn:	Catharina	1781 Myra, Finnerödja
	Anders	1790 ”-
	Stina	1796 Orrkullebäcken, d 1843 Myra, Finnerödja

Anders föräldrar var Anders Andersson f 1725 i Ranängen, d 1772 i Kärr och Catharina Svensdtr, f 1736 i Ranängen.

Tabell 51

Ansten Andersson	son till Anders (tab 49), f 1761 Jonsgård, Paradis, d 1786 Elfsgård, Paradis, g ca 1783 m
Maria Larsdotter	f 1760 Elfsgård, Paradis, d här 1823, g 2 ca 1787 m Olof Nilsson Vallsjön, Finnerödja

Barn:	Maria	1784 ”-

Hustru Marias föräldrar var Lars Larsson f 1726, d 1785 Elfsgård, Paradis samt Maria Jansdtr, d här 1775, 42 år gammal. I sitt andra gifte hade Maria ytterligare 4 barn.

Tabell 52

Hans Anstensson	son till Ansten (tab 42), f ca 1721 Sandåsen, d 1801 Högskog, Finnerödja, änkeman 80 år, g ca 1755 m
Stina Nilsdtr	f 1735 Högskog, d här 1799

Barn:	Maria	1756 Högskog, g 1781 m Petter Jansson, f 1754 Långstorp
	Stina	1758 "- Tabell 22
	Lena	1761 "- "- 53
	Jan	1764 "- d här 1764
	Hans	1768 "- "- 1769
	Hans	1770 "- Tabell 54
	Jonas	1773 "- , g m Ingrid Petersdtr, f 1780 Allmänningarud, d 1833 Gäddeviken, Finnerödja
	Catharina	1776 "-
	Greta	1779 ”-

Stina var dotter till Nils Månsson och Sigrid Gunnarsdtr i Högskog. Båda var finnättlingar.

Tabell 53

Lena Hansdotter	dotter till Hans (tab 52), f 1761 Högskog, Finnerödja, d här 1837, g 1780 m
Sven Eriksson	f 1760 Lyrestad, skräddare

Barn:	Sven	1782 Högskog, d 1826 Lutebrokärr, g 1 m Greta Eriksdtr Korterudsfall, g 2 m Rebecka Andersdtr Lutebrokärr
	Jan	1786 ”- d här 1803
	Hans	1789 ”- d 1853 V. Högelid, g m Lena Cajsa Larsdtr
	Stina	1793 ”-
	Lena	1797 ”-
	Maria	1800 ”-
	Greta	1804 ”- d här 1810

Tabell 54

Hans Hansson	son till Hans (tab 52), f 1770 Högskog, d här 1855, g 1 m
Maria Bengtsdotter	f 1774 Lillhult, Älgarås, d 1813 Högskog, Finnerödja, g 2 1813 m
Stina Olofsdotter	1779 Finnerödja, d 1819 Högskog, Finnerödja, g 3 1820 m

Stina Eriksdotter		1778 ”-	, d 1864 ”-
Barn:	Johannes	1799	Högskog, Finnerödja,
	Greta	1804	”-
	Stina	1808	”- d 1891 Trinåsen, Finnerödja
	Jan	1812	”-
	Johannes	1815	”-

Tabell 55

Carl Anstensson		son till Ansten (tab 42), f 1731 Sandåsen, d 1808 Trehörningen, Finnerödja, g ca 1765 m	
Lena Eriksdotter		f 1736 Trehörningen, d här 1818, änka 82 år	
Barn:	Jonas	1766 "-	g m Greta Jonsdtr
	Erik	1768 "-	Tabell 56
	Lena	1771 "-	d här 1773
	Carl	1773 "-	”- 1775
	Stina	1775 "-	”- 1777
	Ansten	1777 "-	flyttat före 1800
	Johannes	1780 "-	”-
	Carl	1782 ”-	till Stockholm 1803

Lenas föräldrar var Erik Månsson (1699-1769) och Kerstin Jönsdtr (ca 1685-1783) i Trehörningen. Erik var bror till Maria Månsdtr gift med Hans Andersson Kvarnbolet (tab 25).

Tabell 56

Erik Carlsson		son till Carl (tab 55), f 1768 Trehörningen, Finnerödja, d 1843, Storängen, g 1789 m	
Catharina Håkansdotter		f 1747 Bråta Klockargård, Hova, d 1801 Storängen, Finnerödja, g 2 m	
Annika Olofsdotter		dotter till Olof (tab 38), f 1763 Nolåsen, Finnerödja, d 1844 Storängen	
Barn 1:	Jan	f 1790 Storängen, d 1853 Rösand, Finnerödja, g m Stina-Cajsa Larsdtr, f 1793 Hävden, d här 1851	
Barn 2:	Anna Lena	1804 ”-	d 1844 Skagersholm, g m Jacob August Nyström, f 1803 Skagersholm
	Carl Erik	1806 ”-	d här 1846, g m Beata Johansdtr Maxe
	Olof	1809 ”-	
	Stina Maria	1811 ”-	

Hustru Catharina var i ett föregående äktenskap gift med bruksskomakaren Anders Andersson (1747-1788) Storängen, Finnerödja. I det äktenskapet föddes fyra barn. En son Anders i detta vigdes vid Anders Olofssons Finnes ättling Catharina Hansdtr i Backgården. Se tabell 28.

Tabell 57

Olof Jonsson		son till Jon (tab 35), f ca 1685, d 1732-46, gift ca 1716 med Annika	d 1732-46
Barn:	Son		d 1717 Nolåsen
	Jan	f 1718 Nolåsen, d här 1718	
	Karin	1720 "-	
	Anders	1723 "-	Tabell 58
	Jonas	1726 "-	"- 60
	Sven	1732 "-	

Olof var i likhet med flera finnättlingar aktiv part i upproret i Binneberg år 1710. Han dömdes därför till två gatulopp, ett straff, som Kungl Maj:t ändrade till 20 par spö.

Tabell 58

Anders Olofsson	son till Olof (tab 57), f 1723 Nolåsen, d 1790 Kolstugan, 66 år, g 1 ca 1749 m			
Catharina Nilsdotter	f 1719 Kolstugan, Skagersholm, d här 1753, 34 år, g 2 ca 1758 m			
Maria Olofsdotter	f 1717 Käbberud, Rudskoga, d > 1759			
Barn 1:	Annika	1750	Kolstugan,	
	Ingrid	1752	"-	
	Johan	1753	”-	d här 1753
Barn 2:	Maria	1759	"-	Tabell 59

Catharina Nilsdtrs föräldrar var Nils Christoffersson och Ingrid. Maria Olofsdtr hade tidigare varit gift med kolaren Anders Jansson på Skagersholm. De fick sonen Jonas i Kolstugan år 1752.

Tabell 59

Maria Andersdotter	dotter till Anders (tab 58), f 1759 Kolstugan, d här 1829, g m			
Olof Jansson	f 1747 d 1817, 70 år			
Barn:	Dödfödd gosse	1781	Kolstugan,	
	Maria	1782	"-	
	Jan	1784	"-	g m Chatarina Eriksdtr, f 1791 Askersund
	Anders	1786	"-	d här 1792
	Jonas	1788	"-	
	Petter	1791	"-	
	Stina	1793	”-	
	Anders	1796	”-	d här 1798
	Greta	1798	”-	
	Erik	1804	”-	

Tabell 60

Jonas Olofsson Nohlgren	son till Olof (tab 57), f 1726 Nolåsen, d 1789 Lovisa, Finland, g 1 ca 1750 m			
Annika Eriksdotter	dotter till Erik (tab 87), f 1718 Brynterud, d 1772 Carlstorp, Finnerödja, g 2 m			
Maria Jansdotter	f 1746 d 1821 Carlstorp, Finnerödja			
Barn 1:	Petter	1750	Orrkullebäcken, d 1766 Nolåsen, 16 år	
	Maria	1751	Orrkullebäcken, d 1751 Nolåsen	
	Olof	1752	Nolåsen, Finnerödja,	
	Stina	1755	"-	
	Jean	1758	”-	d 1769 Carlstorp
	Erik	1763	”-	
Barn 2:	Anna Maja	1776	Carlstorp, Finnerödja,	
	Catharina	1779	”-	
	Jan	1781	”-	d 1853 Stenkärret, Finnerödja, g m Lotta Larsdtr Kiörning
	Jonas	1784	”-	d i fält 1818

Nolåsen var rote nr 120 och Orrkullebäcken nr 122 i Norra Vadsbo kompani. Jonas soldatnamn var knutet till den förra platsen. Soldatbostället överfördes under Jonas tid till Carlstorp.

Sönerna Jan och Jonas var soldater för Paradis rote nr 119 Sjöbron i Norra Vadsbo kompani med soldatnamnen Skog respektive Hane. Jan fick avsked 1815, varvid han flyttade till Stenkärret.

Tabell 61

Kerstin Olofsdotter		dotter till Olof (tab 2), f ca 1660 Kvarntorp, d här > 1725, g ca 1677 m
Sven Eriksson		f ca 1655 d 1718 Kvarntorp
Barn:	Karin	f 1688 Kvarntorp, d här 1703
	Anna	1692 ”-
	Olof	1695 "- d här 1698
	Ingrid	1702 "-
	Kerstin	? ”- d här 1703
	Maria	? ”- 1703
	Sara	? ”- 1720

Sven förekom i kyrkoräkenskaperna 1677. År 1680 stod han som gift och 1681 som skomakare.

Eftersom födelsebok började föras i församlingen först 1688, torde fler barn än de angivna ha fötts i familjen. Hur denna utvecklades och om den bidrog till att skapa fler ättlingar till Anders Olofsson Finne, har det inte gått att få någon klarhet i.

Tabell 62

Olof Olofsson		son till Olof (tab 2), f < 1660 Kvarntorp, d här 1700, g ca 1681 m
Karin Hansdotter		f < 1660, d 1717 Kvarntorp
Barn:	Erik	ca 1685 Kvarntorp, Tabell 63
	Olof	1688 "- d > 1727, g ca 1724 m NN
	Jon	1690 "- d här 1718
	Hans	ca 1692 "- Tabell 72
	Brita	1695 "-
	Lars	1699 "- d > 1726, g < 1726 m Catharina

Sonen Olof dog eller flyttade från hemmanet 1727/28. Han fanns här med hustru 1725/27.

Lars Olofsson var sockenskräddare. Han fick med Catharina dottern Kerstin f 1726. Vidare uppgifter om familjen saknas.

Tabell 63

Erik Olofsson		son till Olof (tab 62), f ca 1685 Kvarntorp, d här 1719, g ca 1709 m
Kerstin Svensdotter		f ca 1686, d 1756 Kvarntorp, änka 70 år, g 2 ca 1720 m
Per Philipsson		ca 1691, d 1751 Kvarntorp, 60 år
Barn 1:	Katarina	1710 Kvarntorp, Tabell 64
	Annika	1716 "- d här 1717
	Ingrid	1719 "- Tabell 70

Kerstin Svensdtr var i rätt ålder och lämpligt bosatt för att kunna vara dotter till Sven i Sandåsen. Dennes son Ansten vigdes vid en annan av Anders Olofsson Finnes ättlingar i Nolåsen (tab 42). Familjen hade antagligen finskt ursprung.

Kerstin fick fyra barn i äktenskapet med Per Philipsson. Då de inte var ättlingar till Anders Olofsson Finne, redovisas de ej här.

Tabell 64

Catharina Eriksdotter dotter till Erik (tab 63), f 1710 Backerud, d här 1784, 74 år, g ca 1736 m
Anders Börjesson f 1707, Persbol, Rudskoga, d 1786 Kvarntorp, änkeman 79 år
Barn: Olof 1737 Kvarntorp, Tabell 65
Lars 1740 "- "- 66
Catharina 1743 "- "- 67
Stina 1746 "- g m Erik Olofsson, f 1734 V. Högelid
Brita 1749 "- d här 1750
Maria 1751 "- Tabell 69
Erik 1757 "- d här 1757

Erik Olofssons föräldrar var Olof Svensson, f 1710 Korterud och Margareta Ersdtr. Farfadern var nämndemannen Sven Jonsson, f ca 1673 i Nolmarken.

Tabell 65

Olof Andersson son till Anders (tab 64), f 1737 Kvarntorp, d 1796 Sågdammen, Finnerödja, 64 år, g ca 1771 m
Greta Andersdotter f ca 1730 Skagershult, d 1799 Sågdammen, 69 år
Barn: Katarina 1773 Sågdammen, d här 1795
Olof 1775 "-

Greta hade tidigare varit gift med Birger Svensson, d 1770 Sågdammen. I det äktenskapet föddes sex barn.

Tabell 66

Lars Andersson son till Anders (tab 64), f 1740 Kvarntorp, d 1804 Nockerud, Hova, 63 år, g ca 1785 m
Stina Arvidsdotter f 1764 Nysund, d 1828 Kvarntorp
Barn: Stina 1787 Kvarntorp,
Anders 1789 "-
Arvid 1791 "- d här 1795
Lars 1794 "-
Catharina 1796 "-

Lars Andersson dog under en resa till Hova. Kyrkboken berättar: "En sockenman från Qwarntorp. Död av slag vid Nockerud i Hofva. Föll omkull vid sin ök och döden stragt var."

Tabell 67

Catharina Andersdotter dotter till Anders (tab 64), f 1743 Kvarntorp, d 1809 Långstorp, Finnerödja, 56 år, g ca 1775 m
Jan Larsson f 1740 Långstorp, Finnerödja, d här 1827, änkeman 87 år
Barn: Dödfödd gosse 1776 Långstorp,
Anders 1777 "- d 1832 Kvarntorp, Finnerödja, g 1813 m Kerstin Andersdtr, f 1770 Nysund
Erik 1780 "- Tabell 68
Maria "-
Nils 1782 "-

Jan hade tidigare varit gift med Maria Nilsdtr från Ekebacken (1740-1774). Jans förfäder hade med viss säkerhet tagit upp Björsgård i Paradis fem generationer tidigare.

Sonen Anders vigdes vid Jan Jansson Tibergs änka Kerstin i Kvarntorp. Hon förde in 6 barn i äktenskapet. Inga fler barn föddes.

Tabell 68

Erik Jansson son till Jan (tab 67), f 1780 Långstorp, d här 1857, 77 år, g 1814 m
Sara Olofsdotter f 1793 Rosendal, d 1838 Långstorp
Barn: Sara Lisa 1817 Långstorp, dog strax
Carl Johan 1818 "-
Jan Erik 1821 "- g m Klara Sofia Andersdtr, f 1829 Undenäs
Sara Maja 1824 "-
Anders Gustav 1827 "- d här 1832

Tabell 69

Maria Andersdotter dotter till Anders (tab 64), f 1751 Kvarntorp, d 1813 Kvarnbolet, g 1 1774 m
Olof Nilsson f 1747 S. Billinge, Nysund, d 1786 Mosstorp, Nysund
Barn: Catharina 1777 Mosstorp, Nysund, d 1845 Källsbo, Nysund

Maria vigdes i ett andra gifte med Göran Eriksson Kvarnbolet, Finnerödja. Se tabell 8.

Tabell 70

Ingrid Eriksdotter dotter till Erik (tab 63), f 1719 Kvarntorp, d 1778 Backerud, 60 år, g m
Sven Eriksson f 1728 Backerud, d här 1772 boupt 21 april
Barn: Catharina 1751 Backerud, gift med Jan Andersson, f 1748 Högskog, d 1821 Backerud
Stina 1755 "- g m Anders Birgersson, f 1758 Sågdammen, d här 1770
Erik 1759 "- Tabell 19
Hans 1762 "- "- 71

Sven Erikssons föräldrar var Erik Elf och Catharina Andersdtr (1705-1768) Backerud.

Tabell 71

Hans Svensson, eldvaktare son till Sven (tab 70), f 1762 Backerud, d 1842 Backen, g 1 m
Anna Cajsa Jacobsdotter Seger f 1769 Skagersholm, g 2 m
Kerstin Jonsdotter 1781 Askersund, d 1859
Barn: Sven 1791 Skagersholm,
Hans 1794 "-
Erik 1796 "- g m Greta Olofsdtr, f 1806 Sandbackafall, Finnerödja
Stina Cajsa 1822 "- d 1842 Backerud

Tabell 72

Hans Olofsson son till Olof (tab 62), f ca 1692 Kvarntorp, d här > 1730, g ca 1712 m
Brita Hansdotter f ca 1675, d 1758 Kvarntorp, änka 83 år
Barn: Olof 1713 Kvarntorp, Tabell 73
Katarina 1715 "- d här 1717
Barn "-
Kerstin 1718 "- Tabell 78

Lars 1720 "- d här 1795, änkeman 75 år

Som dopvittne förekom vid några tillfällen Olof Hansson och hans hustru från Julön, Nysund. Olof kan vara broder till Brita och hon kan ha flyttat in från detta hemman.

Sonen Lars hade enligt dödsuppgiften varit gift. Hustruns namn är okänt. Äktenskapet var troligen barnlöst.

Tabell 73

Olof Hansson son till Hans (tab 72), f 1713 Kvarntorp, d 1767 Kungsbacken, Tived, g 1738 i Undenäs m
Kerstin Olofsdotter f 1718 Kungsbacken, Tived, d här 1785
Barn: Olof f 1742 Kungsbacken Tabell 74
Maria 1745 "- "- 75
Kerstin 1749 "- , d här 1749
Catharina 1750 "- 1768, 13 år
Kerstin 1757 "- Tabell 76
Sara 1761 "- "- 77

Kerstin Olofsdtrs föräldrar var Olof Helgesson och Brita Carlsdtr. Den senare var född i Kungsbacken som dtr till Carl Olofsson och Kerstin Olofsdtr. De vigdes 1698 i samband med att Kerstin flyttade in från Sannerud.

Dottern Catharina angavs i dödsuppgiften vara 13 år gammal. Detta kan vara en felskrift. Rätt ålder var 18 år. Alternativt föddes två döttrar denna tid med namnet Catharina.

Tabell 74

Olof Olofsson son till Olof (tab 73), f 1742 Kungsbacken, Tived, d 1814 Kättefallet, Tived, g m
Stina Eriksdotter f 1759 Mosshult, Tived (?)
Barn: Brita 1785 Kättefallet

Kättefallet var ett nybygge, upptaget under senare delen av 1600-talet på Kungsbackens ägor.

Tabell 75

Maria Olofsdotter dotter till Olof (tab 73), f 1745 Kungsbacken, d här 1818, g 1770 m
Johan Johansson f 1737 Askersund, d 1807 Kungsbacken, Tived
Barn: Johan 1771 Kättefallet, d här 1772
Brita 1773 "-
Olof 1775 "-
Jan 1777 "-
Maja 1779 "-
Carl 1782 Kungsbacken
Stina 1784 "-
Hans 1787 "- , d här 1788

Tabell 76

Kerstin Olofsdotter dotter till Olof (tab 73), f 1757 Kungsbacken, Tived, d 1792 Skallebolet, Tived, 35 år, g 1785 i Undenäs m
Petter Persson f 1753 Sannerud, Tived
Barn: Cathrina 1785 Kungsbacken

Petters föräldrar var Peter Jonsson f 1715 i Kopparhult och Sara Andersdtr f 1716 i Sannerud. Båda platserna är belägna i nuvarande Tived socken.

Familjen flyttade till Baggetorp, Ramundeboda år 1788 och därifrån till Skallebo, Tived år 1792. Änklingen Peter trädde troligtvis i nytt gifte år 1796.

Tabell 77

Sara Olofsdotter	dotter till Olof (tab 73), f ca 1761, d 1840 Kungsbacken, Tived, g 1782 m	
Jonas Jonsson	f 1760 Skallebol, Tived, d 1826 Kungsbacken, Tived	
Barn: Jonas	1782 Kungsbacken, d här 1785	
Carl	1786 ”-	
Olof	1789 ”-	
Jonas	1799 Kungsbacken, d 1883 Svanhult, Undenäs	

Jonas föräldrar var Jonas och Kerstin i Skallebol, Tived.

Tabell 78

Kerstin Hansdotter	dotter till Hans (tab 72), f 1718 Kvarntorp, d här 1768, 50 år, g 1 ca 1737 m	
Jonas Philipsson	f 1706 Ö. Sirbo, Nysund , d 1764 Kvarntorp, 60 år, g 2 ca 1766 m	
Olof Larsson	änkeman tabell 15	
Barn: Olof	f 1738 Kvarntorp, d här < 1768	
Brita	1741 "- "-	
Stina	1742 "- "-	
Hans	1744 "- "-	
Peter	1747 "- ”- 1748	
Jonas	1748 "-	Tabell 79
Fredrik	1751 "-	
Erik	1753 "-	"- 23
Jan	1755 "- d 1776 Nysund, 21 år	
Philip	1758 "-	

När Kerstin dog var hon enligt bouppteckningen gift med Olof Larsson. Därmed avsågs troligen änklingen Olof i Kvarnbolet. Av bouppteckningen framgick de omyndiga barnens namn som Jonas, Fredrik, Erik, Johan och Philip. Äldre syskon bör då ha varit avlidna.

Jonas hade i ett tidigare äktenskap med Annika Johansdtr i Vårbo, Nysund dottern Kerstin, som vigdes vid Anders Anstensson tabell 49.

Tabell 79

Jonas Jonsson	son till Jonas (tab 78), f 1748 Kvarntorp, d här 1823, g ca 1768 m	
Maria Andersdotter	f 1751 Högskog, d 1796 Kvarntorp, gift 2 ca 1782 med	
Jan Svensson	f 1756 Nysund, gift 2 1803 med Maria Jönsdtr Bergsmossen	
Barn: Maria	1769 Kvarntorp,	
Kristina	1771 "-	
Johannes	1774 ”- d här 1779	
Anders	1776 "-	
Anna Katarina	1778 "-	
Brita Lisa	1780 "-	

Maria Andersdtrs föräldrar var Anders Nilsson och Sigrid Gunnarsdtr i Högskog. Sigrid hade förutom finska gener från Högskog även anlag från finnarna i Välevattnet via fader Gunnar.

I sitt andra äktenskap hade Maria ytterligare tre barn. Då dessa inte härstammar från Anders Olofsson Finne redovisas de ej här.

Tabell 80

Annika Olofsdotter dotter till Olof (tab 2), f ca 1660 Kvarntorp, d 1721 Hansatorp, Finnerödja, g ca 1680 m
Nils Andersson f ca 1655 Hansatorp, d här 1726

Barn:				
	Elin	1686	”-	
	Anders	1687	”-	Tabell 81
	Olof	1688	”-	d 1754 Sandbäcken, Finnerödja
	Kerstin	1690	”-	Tabell 82
	Maria	1692	”-	”- 87
	Hans	1694	"-	”- 88
	Brita	ca 1695	"-	d 1764 Hansatorp, ogift 70 år

Hansatorp nämndes först år 1628, då en Hans förekom i en boskapslängd. En Anders, trolig far till Nils, tillträdde torpet 1660. Namnet Hans återkommer bland barnen och kan då väntas vara Nils farfars eller nybyggarens namn. Flera tecken styrker hemmanets finska status.

Åren 1726 och 1731 avslöjades delar av familjens sammansättning då vissa av syskonen klagade över faderns gåvobrev den 31 januari 1726 på hemmanet till yngste sonen Hans. Då framträdde bröderna Olof i Sandbäcken och Anders i Grunnebacka samt svågrarna Erik Nilsson i Brynterud och Anders Månsson i Eriksåsen. De senare var gifta med systrarna Kerstin och Maria. År 1631 nämndes som arvtagare även änkan Elin Nilsdtr, dock utan angiven boplats. Tvisten ledde vid tinget till förlikning och Hans fick sitta kvar på torpet.

Nils Andersson kunde med säkerhet det finska språket och blev därmed en av ortens finnenämndemän åren 1705-19.

Tabell 81

Anders Nilsson son till Nils (tab 80), f ca 1687 Hansatorp, d 1741 Grunnebacka, Rudskoga, 54 år, g med
Catharina Svensdotter f ca 1691, d 1769 Grunnebacka , Rudskoga, 78 år

Barn:			
	Margeta	1766	Grunnebacka

I Grunnebacka förekom från 1724 två Anders Nilsson. Den äldre av dessa f cirka 1681 hade rötter i byn flera generationer bakåt i tiden. Den yngre, vilken i kyrkoräkenskaperna emellanåt omtalas som smed, flyttade med hustru in år 1724. Var familjen då kom ifrån framgår inte.

Tabell 82

Kerstin Nilsdotter dotter till Nils (tab 80), f ca 1690 Hansatorp, Finnerödja, d Eriksåsen, Finnerödja, g m
Anders Månsson f ca 1680 Eriksåsen, d här > 1731

Barn:				
	Olof	1709	Eriksåsen	Tabell 83
	Anders	ca 1711	”-	”- 86
	Lars		d här 1717	
	Kerstin	ca 1717	”- , d här 1717	
	Christin	1718	”-	
	Greta	1720	”-	

Tabell 83

Olof Andersson son till Anders (tab 82), f 1709 Eriksåsen, d här 1784, g 1733 m
Margareta Carlsdotter f 1709 Fagerlid, Hova, d 1779 Eriksåsen

Barn:				
	Anders	1734	Eriksåsen,	Tabell 84

NN	1738 ”-	
Nicolaus	1741 ”-	
Kal	1744 ”-	d 1798 Herrängen, Hova, g m Lena Olofsdtr, f 1755 Herrängen, Hova
Olof	1747 ”-	d här 1747
Stina	1748 ”-	”- 1749
Jean	1750 ”-	”- 1758
Maria	1753 ”-	”- 1758

Margaretas föräldrar var Carl Larsson f 1665 och d 1743 samt Kerstin Olofsdtr d 1739. De hade flyttat in till Fagerlid från nybygget Västerkärra eller Kärret på Fagerlids utmark år 1702.

Tabell 84

Anders Olofsson		son till Olof (tab 83), f 1734 Eriksåsen, Finnerödja, d här 1816, g m	
Stina Olofsdotter		f 1749 Hova, d 1816 Eriksåsen	
Barn:	Greta	1774 Eriksåsen,	
	Olof	1776 ”-	d här 1778
	Stina	1778 ”-	
	Lena	1781 ”-	d här 1781
	Anders	1782 ”-	d här 1852, g m Greta Larsdtr, f 1784 Borgan, Finnerödja, d 1858 Eriksåsen
	Carl	1786 ”-	g m Lena Cajsa Larsdtr, f 1791 Borgan
	Olof	1788 ”-	d här 1788, 5 mån
	Johannes	1789 ”-	
	Philip	1793 ”-	

Sonen Anders i familjen är farfars farfar till Elise Grenfält, som fortfarande är bosatt på den gamla fädernegården. Denna har i obruten följd brukats av släkten i 10 generationer.

Tabell 85

Anders Andersson		son till Anders (tab 82), f ca 1711 Eriksåsen, d här 1788, g m	
Maria Persdotter		f ca 1703, d 1781 Eriksåsen	
Barn:	Ingrid	1743 Eriksåsen,	
	Anders	1746 ”-	Tabell 86
	Ingeborg	1748 ”-	d här 1749, 1 år 6 v
	Lars	1751 ”-	d här 1817, g m Catharina Magnusdtr Boman, f 1751 Eriksbacken, d 1819 Eriksåsen

Tabell 86

Anders Andersson		son till Anders (tab 85), f 1746 Eriksåsen, d 1816 Vallsjöbol, g m	
Margareta Ersdotter		f 1745 Mossebo, Finnerödja, d 1793 Vallsjöbol	
Barn:	Maria	1776 Vallsjöbol, d här 1848, g m Jean Hansson, f 1776 Otterbäcken, Finnerödja, d här 1820	
	Anders	1777 ”-	d här 1859, g m Maria Andersdtr, f 1778 V. Lövåsen
	Lars	1778 ”-	
	Greta	1780 ”-	d 1836, g m Carl Hansson, f 1771 Vallsjöbol
	Stina	1786 ”-	

Hustru Margaretas föräldrar var Erik Nilsson f 1723 i Mossebo och d här 1788 samt Kerstin Carlsdtr f 1714 och d i Mossebo 1779.

Dottern Maria g m Jean fick 5 barn. Av dessa skulle sonen Olof f 1815 komma att förena sitt livsöde med Lena Cajsa Jonsdtr f 1813 i Skarbyholm. Båda var ättlingar till Anders Olofsson Finne. Se tabell 29.

Sonen Anders fick med Maria dottern Anna Greta. Hon vigdes vid Erik Andersson, f 1823 V. Finnerödja. Erik hade anor från Anders Finne såväl på sin fars som på sin mors sida.

Tabell 87

Maria Nilsdotter		dotter till Nils (tab 80), f ca 1692 Hansatorp, d >1728 Brynterud, g m	
Erik Nilsson		d > 1734 Brynterud, Finnerödja	
Barn:	Annika	f 1718 Brynterud	Tabell 60
	Kerstin	1720 ”-	
	Ingeborg	1723 ”-	
	Barn (två st)	1725 ”-	
	Karin	f 1728 Brynterud	

Annika vigdes vid Jonas Olofsson Nohlgren, en annan av Anders Olofsson Finnes ättlingar.

Tabell 88

Hans Nilsson		son till Nils (tab 80) , f 1694 Hansatorp, d här 1772, 80 år, g 1 ca 1722 m	
Brita		d ca 1725	g 2 1726 m
Sigrid Olofsdtr		f 1703 Vallsjöbol, d 1772 Hansatorp, änka 70 år	
Barn 1:	Nils	1723 Hansatorp, d 1765, g m Ingrid Larsdtr Åstorp, Hova	
	Dotter	1724 "- d här samma år	
Barn 2:	Maria	1727 "- g < 1729 m Anders Persson Grimstorp, Hova	
	Olof	1729 "-	
	Annika	1731 ”- g ca 1754 m Sven	
	Anders	1733 "-	Tabell 89
	Catharina	1735 "- g ca 1758, d ca 1769	
	Kristina	1738 "-	
	Elisabeth	1744 "-	

Hans erhöll Hansatorp genom gåvobrev vid faderns död 1726. Han testamenterade sedan själv torpet genom gåvobrev till sonen Anders och dottern Katarina år 1769.

Mågen Anders och Maria fick en dotter Stina i Hansatorp 1759. Även Annika och Sven fick en dotter Greta här 1755. Vart den familjen flyttade är okänt.

Tabell 89

Anders Hansson		son till Hans (tab 88), f ca 1733 Hansatorp, d här 1814, 81 år, g ca 1771 m
Greta Persdotter		f 1743 Sandviken, d 1816 Hansatorp
Barn:	Stina	1772 Hansatorp, g 1798 m skräddaren Johannes Olofson, Kvarntorp
	Johan	1775 "-
	Petter	1778 "-
	Greta	1782 ”-
	Andreas	1787 "- , d här < 1793

Tabell 90

Kerstin Andersdotter	dotter till Anders (tab 1), f < 1620 Kvarntorp, d ca 1674 Kvarnbolet, g ca 1640 m
Bengt Olofsson	f < 1620, d 1664-70 Kvarnbolet

Barn: Anders ca 1640 Kvarnbolet, d > 1675, g ca 1671 m Sigrid Bengtsdtr, Bengtsgård, Paradis
Ingrid ca 1640 Kvarnbolet, d > 1691, g < 1679 m soldaten Olof Bengtsson Bondetorp, Hova

Bengt Olofsson tog med svärfaderns tillstånd upp den så kallade Kvarnängen under Kvarntorp till ett hemman kallat Kvarnbolet. Detta registrerades i jordeboken år 1685 som 1/4 kronotorp i samband med reduktionen av de torp, som med frälsets tillstånd hade tagits upp på kronoallmänningen Tiveden.

Anders Finnes dotterson Anders var ett sorgebarn. På grund av upprepade stölder blev han inte bara dömd att betala avsevärda bötesbelopp utan även dömd ur häradet. Han var gift med Bengt Hanssons dotter Sigrid från Bengtsgård i Paradis.

Även Bengts måg, Olof Bengtsson i Bondetorp, blev av flera personer anklagad för stöld, men han kunde år 1679 fria sig från beskyllningarna med tolv-mannaed vid tinget. En bedrift som måste tolkas som, att sammanhållningen mellan bygdens finnättlingar var stark.

Ankedjor

Vissa personer i Finnerödja med omnejd vandrar ovanligt många vägar till sin anfader i Kvarntorp. Till dessa hör – kanske inte helt oväntat – eldsjälarna i Finnerödja släktforskarförening, familjerna Gribing och Gustafsson i Finnerödja samt den engagerade och skickliga släktforskaren Birgitta Johansson i Göteborg.

Gribing

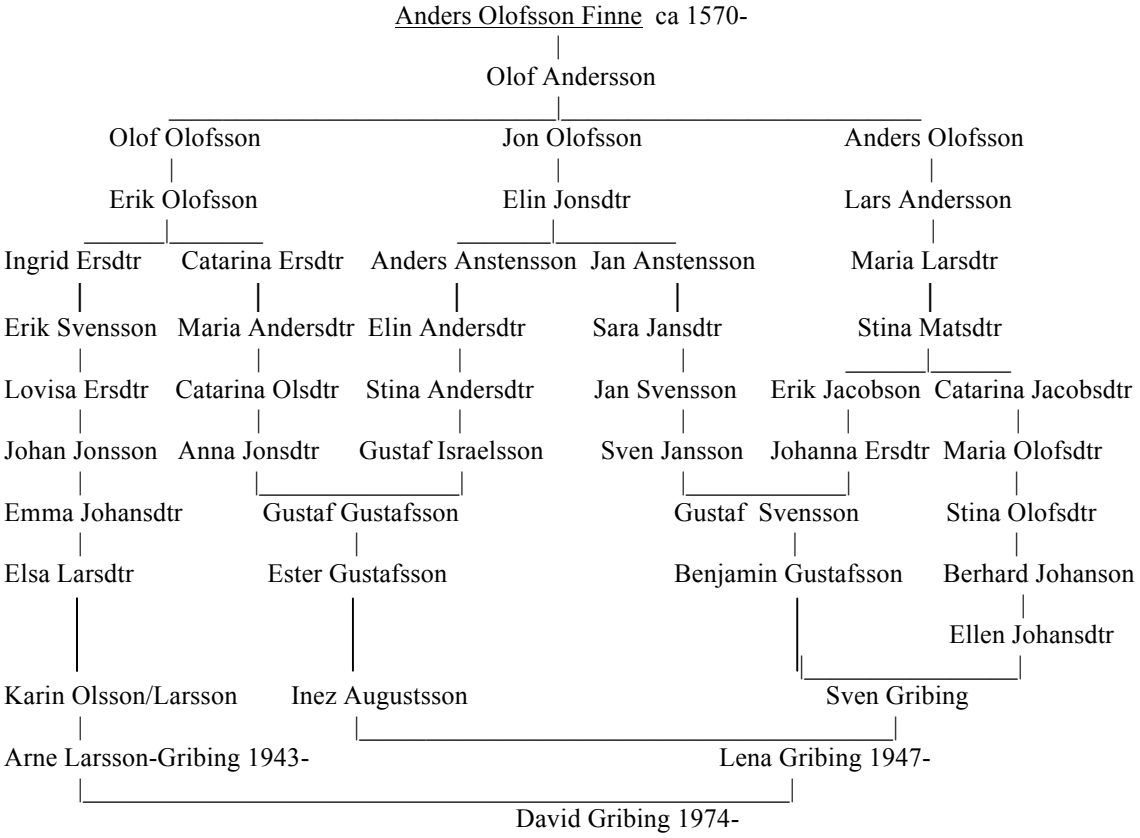

Gustafsson

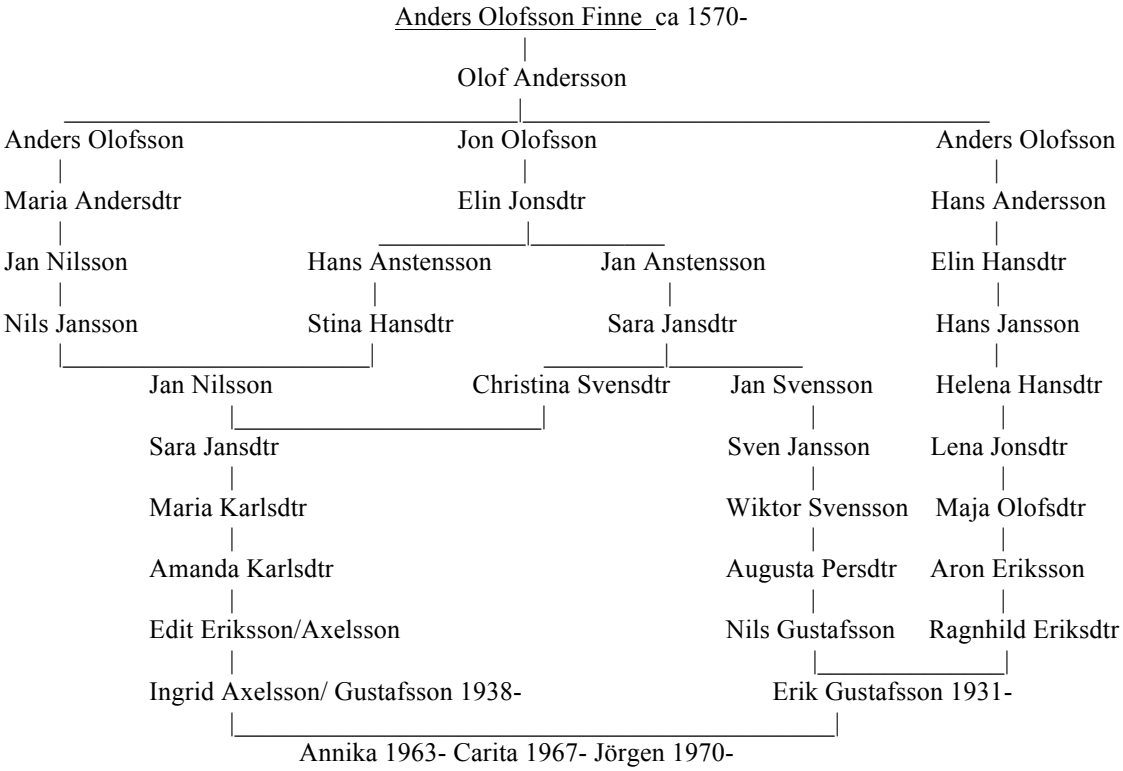

Birgitta Johansson

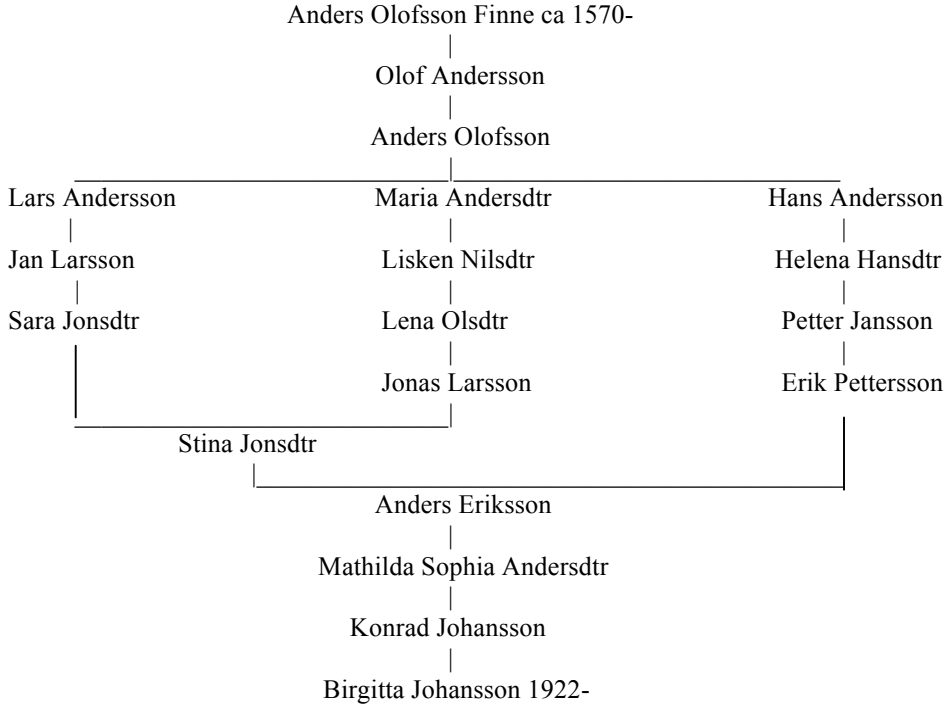

Omfattning och spridning

Sammanställningen över Anders Olofsson Finnes ättlingar omfattar cirka 500 barn under perioden 1650-1800. Fram till år 2000 torde detta antal ha ökat till cirka 3000.

En sammanställning över de platser där dessa varit bosatta framgår av bilaga.

Sammanfattning

Den finska invandringen till Sverige och Tiveden i anslutning till sekelskiftet år 1600 blev omfattande. Detta hade flera orsaker. En av dessa var de svåra förhållanden, som rådde i Finland under 1500-talets sista årtionden och som kulminerade i bondeupproren 1596 och 1597. En annan var vasasonen Karls hertigdöme. Enligt Gustav Vasas testamente bestod detta av landskapen Södermanland, Närke och Värmland samt Vadsbo härad i Västergötland. År 1568 utökades detta område med Valle härad i Västergötland samt år 1593 även med Dalsland.

En central del i hertigdömet var det gamla gränsområdet mellan Svea- och Götaland inklusive passet mellan Vänern och Vättern. Det senare, som borde ha varit en öppen kommunikationsled till Västergötland, var i praktiken spärrat av svårforcerad ödemark. Denna bestod av kronoallmänningarna Tiveden och Bröten. Till sin yta var detta ett 12 kvadratmil stort område.

För Karl var hertigdömets konstruktion en utmaning. Här kunde han uppfylla sin gamle fars önskan om vagnsväg över Tiveden. Samma väg kunde han nå västgötaslätternas kornbodar. Vid Vänern kunde han bygga hamnar och genom ödemarken vägar till Värmlands bergslag. Detta gav honom eftertraktad möjlighet att utvinna i denna bergslag slumrande rikedomar i järn och silver och skeppa ut dessa över Lödöse. Via Tiveden nådde han även landets lås Älvsborg vid Göta älvs mynning. För Danmark var den fästningen ett hett eftertraktat byte.

Bygdens egna resurser var denna tid hårt skattade av krig, missväxt och pest. För hertig Karl blev skogsfinnen därför den nyckel, som skulle öppna dörrarna över ödemarken till ett bättre fungerande samhälle. Av dessa skäl gynnade han aktivt en finsk invandring genom att erbjuda fri tillgång till mark, skattelättnader och stubbarättsbrev, vilka gav nybyggarna arvsrätt till sina hemman i kommande generationer. I samma anda utnyttjade han även brorsdöttrarna Virginia och Constantia Eriksdöttrar samt sin sekreterare Nils Jönsson. Till dessa donerade han ett stort antal hemman på Tiveden. Kungadöttrarna hade vid sidan av att hjälpa sin farbror, även eget intresse av att hjälpa landsmän till en dräglig tillvaro i Sverige. Deras morfar var finne.

Förutom dessa närstående personer stöddes hertigen av ett antal stormän i området. Flera av dessa blev insatta i uppgiften genom tjänst vid hovet. Vissa av dem ägde även egendom i Finland. Laihela friherrskap tillhörde ätten Bonde. Carl Bondes måg, Conrad Falkenberg, var en tid verksam som häradshövding i Finland. Claes Horn af Åminne på Ryholm kom från den gamla finska frälseätten af Kanckas. Så gjorde även fältmarskalken och brukspatronen Henrik Horn till Marienborg ingift i Hällsås och på Stora Årås. Han var en tid chef för den finska armén. Till dessa kom senare översten Koskull på Bocksjöholm, som chef för ett finskt regemente, amiralen Fleming på Sannum samt Carl Gustaf Kruse af Kajbala vid Skagersholm. Invandringen av finnar blev på så sätt väl organiserad.

Hertig Karls engagemang märktes tidigt. Redan 1580 lät han finnar slå sig ned längs Tivägen för att skapa vagnsväg över Tiveden. År 1583 grundlade han hamnstaden Mariestad vid Tidans mynning. 1585 byggde han Gullspångs hammarsmedja på egna ägor i Gullspångsälven. År 1592 installerade han en ålänning som högsta kyrkliga företrädare eller superintendent i Mariestad över Värmland och hertigdömets delar i Västergötland. År 1593 startade han bygget av Mariestads domkyrka. Tolv år senare ersatte han sin förre superintendent med en finne. Väl medveten om hertig Karls reformatoriska, nästan fundamentalt religiösa intresse, börjar man förstå, att bygden i området då hade ändrat karaktär. Utnämningarna av de kyrkliga företrädarna var anpassad till de nya undersåtarna i denna del av hertigdömet.

Även i Tivedens närområde var hertig Karl aktiv. År 1582 fick Bro, som föregångare till hamnstaden Kristinehamn, stadsprivilegier. Två år senare överfördes dessa på den nya hamnstaden Karlstad vid Klarälven, som han krönte med sitt eget namn. Filipstad fick motsvarande privilegier år 1611. Namnet knöt an till sonen Karl Filip.

I ett nötskal visar detta vasasonen Karls intensivt progressiva verksamhet. Han torde vara den monark, som näst Gustav Vasa, betytt mest för utvecklingen av Sverige till stormakt. Han tog inte bara in finnar. Under hans tid kom även vallonerna. År 1595 anställde han Wellam de Besche med uppgift att organisera utbyggnad och drift av hertigdömets bruk och hamrar i Nyköping och Åker i Södermanland samt i Nykroppa i Värmland. Till detta kom något årtionde

senare holländare, tyskar och skottar och byggde handelshus i den nya staden Göteborg för att ta hand om överskotten från kung Karls bergslag i Värmland, i Närke och på Tiveden.

Gustav II Adolf kunde inte fullfölja faderns finskt inriktade invandringspolitik på samma personliga sätt som denne. I sitt ställe satte han därför in jägmästaren Erik Krabbe 1623-32. Denne erhöll utomordentliga befogenheter, genom att själv inte bara få godkänna upptagningen av nya hemman, utan även tillförsäkra nybyggarna skattemannarätt till dessa. Hertig Karls stubbarätt hade behållit hemmanen i kronans ägo. Skatterätten var än mer åtråvärd.

Invandraren å sin sida hade flera alternativ att välja mellan för att få fast fot i det nya samhället. För svedjefinnen från Savolax och östra Finland var sannolikt ett högt beläget nybygge i ödemark med rik tillgång till skog, närliggande myr- och mossmarker för äng och slåtter samt tillgång till sjö med fiske mest attraktivt. Fiske och jakt var viktiga tillgångar för att trygga försörjningen i tider av missväxt och dåliga skördar.

I Tivedsbygden skulle med givna premisser inte mindre än 222 nybyggen växa fram under åren 1580-1650. Detta innebar en fördubbling av de 226 hemman, som fanns i området när eran inleddes. Utvecklingen var närmast osannolik. Stora delar av bygden låg tidvis öde. Missväxt och pest drabbade bygden vid sekelskiftet. Krig rasade. I slaget vid Kirkholm år 1606 blev sex västgötafänikor praktiskt taget förintade. I kriget mot Danmark förlorades Älvsborgs fästning ännu en gång och fick åren 1613-18 lösas med ofattbara en miljon daler silvermynt. Århundradets första årtionden försvann 35 000-40 000 soldater på slagfälten inom och utanför landets gränser. Krigen fortsatte sedan under hela den angivna perioden. Inte förrän 1648 fick Sverige genom westfaliska freden en välbehövlig andhämtningspaus.

Det var denna tid, när man hade anledning att vänta sig fler förlorade och öde hemman, som bygden växte. Suverän vinnare var Finnerödja som från 1580 till 1650 ökade från 8 till 63 hemman - en helt makalös förändring, som resulterade i att den lilla socken befolkningsmässigt passerade äldre socknar i bygden som Älgarås, Lyrestad och Södra Råda. God tvåa i detta tillväxtscenario var Amnehärad, som tack vare ödemarken Bröten, hammarsmedjan samt fisket i älven och Vänern kunde öka antalet hemman från 28 till 72 och därmed lyckades hålla undan för Finnerödja. Denna otroliga utveckling kan bara förklaras av den emigrationsfeber, som samma tid rådde i Savolax och Finland. För en plågad och hårt ansatt svedjefinne i dessa bygder, måste sex års skattefrihet för att få ta upp ett ödemarkshemman i moderlandet ha varit en önskedröm. Den första finnbyn i Finnerödja på Tivedens högplatå kom också att kallas Paradis.

Alternativ till ödemarken var för finnen att återuppta ett öde äldre hemman. I den processen var kronofogden styrande. För denne var det väsentligt att upprätthålla fögderiets produktiva kapacitet, genom att åter få igång verksamheten på öde ställda gårdar. När skatten hade uteblivit, blev dessa efter tre år kronans egendom. Nu gällde det att få hus och gärdesgårdar reparerade, åkrar sådda och skördade samt skatten levererad. För att få invandraren intresserad erbjöd han gärna några frihetsår. I vissa fall kunde kanske en ensamstående änka eller dotter till förre bonden stå på trappan. Var finnen ung, rask och ogift, kunde arrangemanget vara attraktivt för båda parter. Samma förhållande gällde även torp eller hemman med kvinnotorka. Där kunde en finsk framåt piga snabbt avancera till myndig mora med ansvar för gårdens nycklar.

Ett tredje sätt för finnen att få insteg i det nya samhället var att acceptera rollen som soldat. Kronobefallningsmannen eller fogden var lika angelägen att fylla luckorna i Norra Vadsbo fänika eller kompani, som att förse den nye soldaten med ett av sina ödehemman. För invandraren kunde detta äventyrsfyllda, hasardartade och livsfarliga yrke trots allt vara ett sätt att få tillgång till ett boställe och bilda familj. Ett stort antal av bygdens ödehemman blev på så sätt en fin plattform för knekthållet. Eftersom knektarna försvann fort på slagfälten, blev omsättningen av brukare på denna typ av hemman mycket stor. Vissa hemman fick ny knekt praktiskt taget varje år.

En fjärde möjlighet för invandraren erbjöd säterierna. Vid dessa förelåg kontinuerligt behov av arbetskraft inom skilda yrkesområden. Svedjefinnen var skogsmänniska. Han var därför alltid eftertraktad som skytt och skogvaktare. Mången finne hade därutöver egenskaper eller kunskaper som gjorde honom lämpad som fiskare, mjölnare, hovslagare, smed, skomakare etc. Säterierna förfogade dessutom över relativt stora arealer, på vilka de kunde låta arbetstorpare slå sig ned och ta upp nybyggen och i gengäld ersätta denna förmån med ett antal dags-

verken på godset. Vi återfinner av dessa skäl ofta finnar på säterierna eller under dessa lydande torp och hemman.

Vid Gustav II Adolfs död år 1632 var blivande drottning Kristina 6 år gammal och riksråden blev i praktiken de, som styrde landet ända fram till tronavsägelsen 1654. De utnyttjade denna tid sin ställning och position för att successivt köpa upp och förvandla kronans egendom till eget frälse, vilket innebar att kronan gick miste om för landet nödvändiga inkomster.

Efter Erik Krabbes sorti när Gustaf II Adolf hade stupat 1632 och fram till 1663 upptogs ett 30-tal nybyggen på Hova-Finnerödjadelen av Tiveden. Flertalet av dessa doldes av frälset som oskattlagda arbetstorp för myndigheterna. Först i samband med bondeståndets besvär i riksdagen över frälsets intrång på kronoallmänningen Tiveden blev det rannsakning och nybyggena införda i jordeboken som frälsetorp. Torparna blev därigenom officiellt erkända.

Frälsets agerande illustreras kanske bäst av Conrad Falkenberg, som trots begränsad tillgång till hemman på Tiveden - främst Torpaskog och Paradisgårdarna - ansåg sig äga huvuddelen av kronoallmänningen i Finnerödja ända upp till närkesgränsen. Här uppträdde han utan kunglig fullmakt i bästa Erik Krabbe-stil och gav tillstånd till nybyggare att slå sig ned. Att han även borde ha försett dem med stubbarätts- eller skattebrev glömde han bort.

År 1663 blev det efter riksdagsbeslut rannsakning om frälsets agerande på Tiveden. Karl XI var då i samma ålder som drottning Kristina 1632, och en ny förmyndarregering styrde och ställde i landet sedan tre år tillbaka i tiden. Att något dramatiskt skulle hända på Tiveden vid detta tillfälle, kunde man kanske inte vänta sig. Det skulle dröja ända till 1672, då en krönt Karl XI brutalt blev varse, hur herremännen skött sitt ämbete, landets finanser samt underhållet av armé och flotta. Då stundade räkenskapens dag. Genom reduktionen 1683-85 fick herrarna lämna ifrån sig större delen av vad de själva och deras fäder hade fört in under gods och säterier. Nu återfördes ett stort antal frälsehemman i kronans ägo. Många tidigare okända torp på skogarna blev samtidigt införda som kronotorp i jordeboken. Vissa av dessa hade då varit brukade under säterierna i mer än 50 år. På så sätt fick kung Karl de resurser, som erfordrades för att införa indelningsverket och skänka landet en för Europa unik militär kompetens.

Låt oss sluta detta arbete med att i en kort sammanfattning visa den del av ortens nybyggen och äldre öde hemman, som de finska invandrarna odlade upp respektive tog hand om under det i Sverige dramatiska skedet 1580-1650. Uppgifterna, som har hämtats ur det redovisade materialet, är i vissa fall osäkra, eftersom flertalet finnar inte fått sin bakgrund angiven. Misstagen torde dock uppvägas av i sammanställningen bortglömda eller utelämnade finnar, på grund av att de saknas i dokumenten eller genom namnlikhet förväxlats med svenskar.

Uppgifterna baseras i första hand på de finnar eller de torp, som förlänats finneepitet eller på annat sätt förklarats ha finskt ursprung. Dessa begränsas dock till ett 70-tal personer. Till dessa har lagts de hemman där namnmönstret främst genom de östfinska namnen Påvel, Matts, Hindrich, Mickel, Clemet, Simon, Sigfrid, Staffan, Tomas, Eskil och Ravel gett vägledning till finnanknytning. Detta ökar antalet med cirka 130 personer.

Invandring skedde dock även från andra delar av Finland än de östfinska områdena. Till dessa kan troligtvis härledas namn som Algut, Hemming och Björn vid Finnerödja- och Paradisgårdarna samt namnen Ansten, Gälar och Torkel, vilka framträdde som nya namn i bygden i samband med invandringsförloppet.

Uppgifter med knytning till namnfloran har sedan kompletteras med för svedjefinnen typiska hemman i väglös ödemark eller boplatser i höga lägen på skogrika moränåsar kantade av moss- och myrmark. Speciellt gäller detta hemman, som togs upp den tid då delar av bygden låg öde. Till detta har fogats det underlag, som domböckerna lämnat om etnisk samhörighet vid edgång i häradets tingssalar. Svensken satte sällan sin själ i pant, när den anklagade var finne. Mål av detta slag vävde därför naturligt samman stora grupper av den finska befolkningen.

Härtill kan även läggas den stora grupp invandrare, som utnyttjades av myndigheter och etablerad befolkning för landets försvar. På hemman anslagna för knekthållet träffade man många finnar, även om den kontakten sällan var mångårig. Mångårig kontakt erhöll man däremot i regel med den grupp finnar, som hade fått uppgiften att vara skyttar och skogvaktare.

En sammanställningen av återupptagna äldre ödehemman samt nybyggen får på detta sätt följande utseende:

Socken	Äldre hemman		Nybygge		Totalt antal
	upptaget <1580	öde, upptaget av finne >1580	1580-1650 totalt	upptaget av finne	t o m 1650
Hova	51	12	37	17	88
Finnerödja	8	6	55	54	63
Undenäs	53	15	32	24	85
Tived	6	6	15	15	21
Älgarås	15	8	9	4	24
Lyrestad	42	5	15	9	57
Amnehärad	28	10	44	24	72
Södra Råda	23	5	15	10	38
Summa	226	67	222	157	448

Tabellen visar, att under perioden 1580-1650 har antalet hemman i bygden nästan fördubblats från 226 till 448 hemman. Av bygdens äldre och i vissa fall öde ställda hemman har ca 30 % återupptagits och under längre eller kortare tid brukats av finnar. Beträffande nybyggen svarade finnar för cirka tre fjärdedelar av dessa. Insatsen var dock koncentrerad. I realiteten utvecklades främst socknarna Finnerödja och Tived till ett litet miniatyr-Finland mitt i centrala Sverige. Även inflyttningen till Undenäs och Amnehärad var dock omfattande.

Laggärds- och löftesmän samt Anders Olofsson Finnes ättlingar har redovisats i särskilda bilagor. En sammanställning av dessa personers boplatser visar, att de varit fördelade på cirka 250 torp eller hemman i bygden. Summerar vi antalet av finnar upptagna äldre hemman i tabellen ovan med finska nybyggen blir summan 224 eller ungefär samma antal. Även om uppgifterna inte är direkt jämförbara, konfirmerar de varandra och visar att den finska invandringen till Tivedsbygden varit betydligt större än någon hittills känt eller anat.

Finnens timmeryxa ekade inte lika långt som vallonens hammare. Likafullt var hans insats en förutsättning för den senare, liksom för handelshusens transaktioner i Göteborg. Detta bör vi inte glömma. Den sege och konstruktive finnen göt liv i en öde och slumrande bygd under en för Sverige utomordentligt svår tid. Mången svensk bär av detta skäl idag inom sig gener med traditioner förmedlade av den svedjande och kantelespelande yxmannen. De generna skall vi vara stolta över.

Den finska invandringen till Sverige 1580-1650 fick en oväntat stor omfattning, även om den inte kan konkurrera med den svenska utvandringen till Amerika under 1800-talets senare del. En tredjedel av Sveriges befolkning fann då ett löftesrikt och hägrande Amerika vara en bättre boplats än den egna hemorten. Guldfeber och förföriskt förmedlade vyer över böljande sädesfält lockade då ett fattigt och av svår missväxt drabbat svenskt folk att emigrera.

Utvandringen till Amerika är väl dokumenterad och väl känd. Vi kan i denna, i flertalet fall följa den enskilde emigranten från hembyn i Sverige via Göteborg, Hull och Liverpool i England till någon amerikansk hamn och ofta även vidare från denna till den nya boplatsen i Amerika.

Så är inte fallet med den omskrivna invandringen från Kalevalaättlingarnas utposter i östra Finland. Fördelningen på skogsfinnar och övriga finnar är okänd. Halva antalet nybyggen var upptagna ovan den marina gränsen, men skogsfinnar tog sig säkert även an andra typer av hemman i svedjevänlig ödemark. Finnbyn Paradis mer än 200 möh visar å andra sidan, att även troliga västfinnar agerade som om de hade haft Kalevalagener i ådrorna.

Dokumentationen i anslutning till sekelskiftet 1600 är ofullständig. I flera fall känner vi inte namnet på nybyggarna. Frälset bidrog till denna mörkläggning genom att klassa arbetstorparna som sitt privata tjänstefolk. Försöken att tolka invandringen ger oss därför ingen fullständig bild av förloppet. Den kan ha varit större än vad som framkommit. Vi får nöja oss med funna skärvor ur en rik och omfattande mosaik. Över den finska folkvandringen till Sverige under 1500- och 1600-talen vilar därför och kommer alltid att vila ett folksagans skimmer.

Epilog

Inledningsvis tog jag upp en dikt om bonden Pawo av Johan Ludvig Runeberg, som med tydligt visade den forne finske bondens idoga, knappa och kärva tillvaro. En tillvaro, där prövningarna upplevdes som ett led i en över allt svävande andes test av den lilla människans kvalitet och förmåga. Svårigheterna var för Pawo till för att övervinnas. Samtidigt gällde det att vara omtänksam, hänsynsfull och hjälpsam visavi sämre lottade medmänniskor.

Avslutningsvis vill jag gärna knyta an till en annan finsk poet, som i ett kärleksfyllt poem till land och folk ser en annan sida av samma tillvaro. Han tolkar i detta den närmast översinnligt andaktsfyllda känsla och stämning, som kan infinna sig inte bara hos en trägen och hårt prövad Pawo, utan även hos oss andra finnättlingar efter ett avslutat och väl utfört arbete.

Legend

I svunnen tid, om sägnen talar sant,
Till Finlands arma bygd vid världens kant
anlände Herren Gud och Sankte Peter,
på spaning stadde efter sevärdheter.

Vid sundets mynning stod en hängbjörk tät.
De satte sig med ryggarna mot trät.
I sommarkvällens vila drömde skogen,
men Peter knorrade, sin vana trogen:

"Besinna Herre, vart Du släpar mig !
Här finns blott bråten, stenar, knappt en stig.
Ett nödväxt folk på usla åkrar trampar,
och frukten, som bestås, är bär och svampar."

Men Gud vid Peters jämmer smålog blott:
"Klimatet kunde vara mindre rått,
och allt som växer raska på med farten,
men folkets hjärtelag har rätta arten."

Så sade Gud. Hans öga vänligt log,
och se, ett sällsamt sken kring vattnen drog,
och ödemarken vek från mörka stränder
och tjälen smalt i kärr och svedjeländer !

Och Herren gick. Med honom Sankte Per.
Men den som sitter under björken här,
får se ibland i blida sommartider,
hur Herrens leende på vattnen glider.

Eino Leino. Översättning av Anders Mörne.
Ur all Nordens lyrik i urval av Anders Österling.

Bilagor
Öde hemman i bygden 1566-78

Socken/hemman - år ***Hova***	1566	67	68	69	71	72	73	74	75	76	77	78	År 1570 saknas i redovisningen
Björtorp	½	½	1	1	1	1	1	1	1	1	1	½	
Bondetorp					1	1	1	1	1	1	1		
Brushult 1	1	1	1	1		1	1	1	1	1			
"- 2	1	1	½			½	½	½		1			Länge öde 1567
Bårtorp 1	1	1	1	1	1	½	½	½	½				
"- 2		1	½	1	½		½	½					
Delebäckstorp		1	1										
Ebbetorp		½	½		1	1	1	1	1	1	1	½	
Fagerlid 1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	½		Även1586
"- 2	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	Även 1588 och 1589
Finnkila		1	1				1				1	1	
Folkeberg 1	1	1		1	1	1			1				
"- 2	1	1	½	1	1	1		1	½	1	1	1	
Gastorp St			½	1	½								
"- L	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	
Grimstorp 1		1	½	1	½	½	1		1		1		
"- frälse	1	1	1			1	1	1		1		½	Länge öde 1567
Guntorp							1	1	1	1			
Hungstorp	1		1	1	1	1	1	1			1	1	Halvt öde 1583-87
Håkankila	1	1	1	1	1			1	1	1			
Häljatorp 1	1	1	½	1	1	1	1	1	1				
"- 2			1			1	1	1	1	1	1	1	
"- frälse				1	1	1	1	1		1	1		
Hässleberg								1					
Ingelstorp	1	1	1	1	1	1	1	1	1			1	Halvt öde 1583-87
Kullen							½						
Källtorp								½					
"- frälse	1	1				1	1	1		1		½	Även 1583-84
Melltorp frälse						1							
Noltorp frälse						1							Även 1585 och 1586
Prästkila	1	1	1	1	1					1	1	1	Även 1581
Smedstorp									½				
Storhult 1				1	½	½	½	½	½				
Storkila					1	1							
Stubbekärr	1	1	1	1	1	1	1	½					Även öde 1580-86
Vallerud						½	1	1	1	1	1	1	Även 1581 och 1583
Verpe	1	1	1	1	1	½	½	½	½				Även öde 1586 och 1587
Åsterud frälse		1	1	1		1		1		1	1		
Åstorp							½	½	½				Även öde 1583
Summa öde	17	22	21	21	19	24	19	24	18	17	16	11	

Finnerödja	1566	67	68	69	71	72	73	74	75	76	77	78	Finnerödja ingick denna tid i Hova socken
Ramsnäs									½				
Slottsbol	1	1	½	1	½	½	½	1	1	1	1	½	Länge öde 1567
Torpeskoga 1			½	1	½		½	½					
"- 2			½	1		½	½	½					
"- 3			½	1	½	½	½	½					
Ågården					½	½	½	½	½				
Summa öde	1	1	2	4	2	2	3	3	2	1	1	½	

Älgarås	1566	67	68	69	71	72	73	74	75	76	77	78	
Björkulla 1	1	1	1	1		1	1	1		1		1	Länge öde 1567
"- 2	1	1	1	1		1	1	1		1		1	"-
Bredebolet		1	1		1	1	1	1		1			
Bålerud									1				
Dalen	1	1	1	1	1	1	1	1		1			Länge öde 1567
Habelsbol								½					
Lindåsen				1	1	1							
Myrhult					½	½	½	½	½				
Pjungserud					1	1	1	1	1		1	1	
Segerstorp	1	1	1	1	1	1	1	1		1		1	Länge öde 1567
Älgarås 1					½	½	½	1					
"- 2							½	½					
Summa öde	4	5	5	5	6	8	7	8	2	5	1	4	

Lyrestad	1566	67	68	69	71	72	73	74	75	76	77	78	
Anderstorp 1		1		1		1	1	1					
"- 2							1						
Bökersboda				1									
Fröåkra 1			½			1							
"- 2			1										
"- 3				1		1							
Höglunda					½								
Råglanda 1					1								
"- 2					½								
"- 3				1									
Torved					½								
Älvstorp						1	1						
Summa öde		1	1	4	2	4	3	1					

Amnehärad	1566	67	68	69	71	72	73	74	75	76	77	78	
Edstorp	1	1	1	1	1								Även öde 1565
Flensta 1		1		1						1			Även öde 1581
"- 2			1		1	1							"-
Gunnarstorp		1	½		½			1					
Himmelsberg		1	½	1									
Nunnestad 1		1	½	1	½	½							
"- 2				1									
"- 3					1								
Rud				1									
Stenbrotorp			1	1	1	1							
Årås frälse	1												
Summa öde	2	5	4	7	5	2	-	1	-	1			

Öde hemman i bygden 1601-14

Socken/hemman - år

Hova	1601	02	03	04	05	06	07	08	11	13	14		Åren 1609-10 och 1612 saknas i redovisningen
Björtorp		1											
Bondetorp				1	1	1	1		1				Förd under Kronan 1606
Boterud			1										
Brestorp			1	1	1	1							Förd under Kronan 1605
Brushult			½	½									
Bråta			1	½		½			½				Förd under Kronan 1605
Bårtorp 1			1	1	½		½						
"- 2			1	1	½	1			1				
Fagerlid 1		1	1	1			1		1	1			Förd under Kronan 1607
"- 2			½	1									
"- 3			½	1	1	1	1		1				Förd under Kronan 1605
Finnkila		1	1	1	1		1		1				Förd under Kronan 1606
Folkeberg 1				½	1	1	1		1	1	1		Till skatt 1618
"-						1	1						
L. Gastorp							1		1				
Grimstorp	1												
Humletorp				1	1		1		1	1	1	G	Bärgas för gräsgäld 1614-16
Hungstorp			1	1	1	1	1		1	1	1		Förd under Kronan 1605
Håkankila				1	1	1	1		1				"-
Häljatorp 1		1	½	1	½				½				Förd under Kronan 1608
"- 2			½	1	1	1	1		½	½	1	½	Förd under Kronan 1605
"- 3			½	1									
"- frälse				½									
Högebrotorp							1						
Ingelstorp				1	1	1	1		1	1			Förd under Kronan 1605
Källtorp				1									Köpt av länsman 1606
"- frälse	½	1	1	1	1	1			½		½		
Melltorp frälse				1		½							
Noltorp frälse				1	1								
Skaterud											1	1	Under Kronan 1615 sedan det länge legat öde
Smedstorp			½	½									
Storhult			1	1	1	1	1		1				Förd under Kronan 1605
Storkila						1	1						
Struppkärr	1			1	1				1				Länsman i Hova bärgat ängen 1606-07 och 1611
Vallerud			½	1	1	1	½		½	½			Förd under Kronan 1605
Verpe			1	1	1	1			1	1	1		"-
Åsebol				½			½						
Åsterud frälse				1	1	½							
Summa öde	2	5	15	27	18	16	16		16	9	7	2	

Finnerödja	1601	02	03	04	05	06	07	08	11	13	14	
Backerud				1								
Barrud				½								
Brynterud	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	G
Eriksbacken				1	1	1			1	1		G
Högshult				½								
Korterud				1	1	1	1		1			

Bärgas för gräsgäld 1614-16
Bärgas för gräsgäld 1614

	1601	02	03	04	05	06	07	08	11	13	14	
Orrkullebäcken		1	1		1	1						
Paradis 1				1								
"- 2				1					1			
"- 3			1	1	1	1	1					
Ramsnäs				½								
Slottsbol	½	1	1	1	1	1		1				Förd under Kronan 1605
Torpaskoga 1			½	½	½	½	½	½				
"- 2			½	½			½					
"- 3				½	½							
Ågården			½	½	½	½						
Valsjöbol	1		1	1	1	1	1	1	1	1		Taget till skatt 1620
Ön 1		1	1	1	1	1	1	1	1	1		Taget till skatt 1615
"- 2				1	1	1	1	1	1	1	G	Bärgas för gräsgäld 1614
Summa öde	3	4	7	15	11	10	7	8	6	4	1	

Undenäs	1601	02	03	04	05	06	07	08	11	13	14	
Baggebol	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Bölet		1			1	1	1	1				
Bjurbäcken			1	1	1	1						1606 öde som bönderna bärgat
Björstorp				1				1				
Flugebyn	1		1		1	1	1	1	1	1	1	Frihet från skatt till 1618
Fräckestad	1	1	1	1	1	1		1	1			
Galtebolet	1					1		1				
St Gamlerud				1	1	1	1	1				
Grimsrud						1						
L. Grimsrud										1		
Hanefjäll	1		1	1	1	1	1		1	1		
Havsmon	1		1	1	1	1	1	1				
Hult			1	1	1	1		1	1		1	
Igelstad 1	1			1	1	1	1	1				
”- 2		1	1			1		1				
Marnäs			1									
Närlunda				¼		½						
Rosendala	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	Öde 30 år 1630
Skagen				½		1	½	1	½			
Skeppshult								1	1			
Sällsendy	1			1	1	1	1	1				
Sätra			¾	½								
Tosterud				1	1	1	1	1				
Vång			1	1	1	1		1	1	1	1	Förd under kronan 1606
Överby				1	1	1	1	1				
Summa	9	5	12	16	15	20	12	18	9	7	4	

Tived	1601	02	03	04	05	06	07	08	11	13	14
Häggeboda		1	1								
Kungsbacken	1					1		1	1	1	1
Sannerud	1	1				1		1	1		
Skallebo	1										
Undenebotten	1						1				
Ösjö						½	1	1			
Summa	4	2	1			3	2	3	2	1	1

Älgarås	1601	02	03	04	05	06	07	08	11	13	14	
Björkulla 1	1		1	1	½	½	1	1				
"- 2				½	1	1						
Dalen		1	1	1	1	1	1	1	1	1		Taget till skatt 1620
Gersebacken		1	1	1	1	1	1	1				Förd under Kronan 1606
Habelsbol			1	1								
Hallerud				½								
Kroksjöhult				1	1	1	1	1				
Lillhult			½	1								
Lindåsen				1								
Pjungserud	1	1		1	1	1						
Segerstorp			½	1	1	1	1					Taget av knekt 1608
Älgarås 1			½	1	1	1	1	1				Förd under Kronan 1606
"- 2				1								
Summa öde	2	3	5	12	7	7	6	5	1	1		

Lyrestad	1601	02	03	04	05	06	07	08	11	13	14
Backa				½							1
Bökersboda			½	½							
Hälsås			1	½							1
Kåhult				½	1						
Rogstorp 1			½	½	1	½					1
"- 2				½			½				
Slättevalla			½	½							
Summa öde	-	-	2	3	2	1	1	-	-		3

Amnehärad	1601	02	03	04	05	06	07	08	11	13	14	
Backa			½	½	1	1	1					Förd under Kronan 1606
Borgnäs				1								
Brötetorpet				1								
Edstorp				½								
Flenstad 1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	Taget till skatt 1615, varvid
”- 2	1	1	1	1	1	1	1		1		1	gårdarna 1 och 2 slogs
"- 3				1	1	1			1			samman till en gård
Gunnarstorp		½		½	1	½	½	½	½			Förd under Kronan 1606
Hemmingsrud				1								
Hult			½	½								
Knektetorpet											G	Bärgas för gräsgäld 1614
Mörtestad		½	½	½		1	1	1	½			Förd under Kronan 1606
Nunnestad 1		½	1	1								
"- 2				½						½	½	
"- 3										½	½	
Stenbrotorp				½								
Torsvid 1				½								
"- 2					1	1						
Varsundet					1	1	1					
Väggetorp			½	½								
Ålösund			1									
Summa öde	2	4	6	11	7	7	5	3	4	3	3	

Nybyggen på Tiveden, Bröten och Fägremo samt i Södra Råda 1540-1650

Det årtal, som anges för respektive nybygge, är det år, det antas vara upptaget av sin förste brukare. Detta innebär året då hemmanet först påträffas i de vanliga längderna eller i domboken, alternativt sju år innan det redovisas skattlagt i jordeboken. Jordeboken är dock inget pålitligt rättesnöre. Av skilda skäl kunde det dröja lång tid innan ett hemman blev skattlagt.

Under sockennamnen har även angetts antalet ursprungliga gårdar i respektive socken när bygdens räkenskaper introducerades år 1540. (F) och (T) har använts för att redovisa senare tillkomna Finnerödja och Tived i Hova och Undenäs socknar.

År	Hova Finnerödja	Undenäs Tived	Älgarås	Lyrestad	Amnehärad	Södra Råda
<1540	(50+7)	(31+2)	(15)	(41)	(25)	(20)
1540		Bölet Galtebolet Igelstad Kungs-backen (T) Närlunda Näs Skagen Torsrud				
1542		Sannerud (T)				
1545		Tobäcken				
1547		Granviken				
1552		Bläcke-stigen Hägge-boda (T) Grimserud				
1559	Bondetorp	Havsmon			Rud Stenbrotorp	
1560						Knekterud
1561		Erlagården				
1564		Baggebol Rosendala				Hjulstanäs Västanmossen
1569	Ågården (F)	Undenebot-ten (T)				
1571		Björkenäs Hanefjäll Hovet Humsjöhult Önsbolet		Sjötorp		
1573		Hundsbölet				
1576					Barrebacken	
1579		Tosterud				
1580	Delebäcks-torp Tivedsbron Backerud (F) Backgår-den (F) Boterud Paradis 1 (F) "- 2 (F) "- 3 (F)			Hovmans-torp		

1580	Paradis 4 (F) Brynterud (F) Finnerödja (F) Hallan (F) Vallsjön					
1581					Varsundet	Åråstorp
1582	Nockerud Bråten (F) Paradis 5 (F)					
1583	Näbben Knekte-backen		Bockerud		Agnsundet 1 Agnsundet 2 Hemmingsrud	Marviken
1584				Kåhult	Storön	
1585				Grönehög	Knektetorpet	Lökstatorp
1586					Brötetorpet Råglanda Sanden Ålön Ålösund	
1589	Hederna Nyborg (F) Possebor-gan (F)					
1590	Ön (F)	Billtorp				
1592	Kvarntorp					
1593	Humletorp Högebron Laggåsen Otterslätten Reserud Skaterud Kavlebron (F) Korterud (F) V. Finne-rödja (F) Kvarntorp (F) Lindehult (F)		Högshult Kroksjöhult L. Lindåsen Åsen	Boåsen Kullerud	Björkerud	
1595	Eriks-backen (F)	Kleven				Hedkärra
1596	Högshult (F)					
1598				Siggarud		
1599		Brännhult Gullebolet				
1600	Hägghult	Rågstad Spåndalen			Geten	Finnkärra Edsgården Runnästorp
1601	Orrkulle-bäcken (F)		Kyrkängen			Tranhalsen
1603					Ekenäs	
1604						Långås
1605		Holmgildret Uggletorp			Hyddan	
1606	Gatan (F)					
1608	Styvanäs (F)	St. Hägg-hemmet (T) Svanhult			Tattertorp	
1608					Ängtorpet	
1609	Högsten				Lövåsen Otterbäcken	

					Torkelsvik	
1609					Åsen	
1610		Djäknatorp		Lillhult	Blekviken	
		Stålboda				
		Holmsjö-torp (T)				
		Kopparhult(T)				
1611	Högsåsen					
1612	Allmän-ningarud (F)	Lindhult		Näset		
	Smedsbol					
1613	Sjötorp			Ödetorpet		
	Ranängen (F)	Pukerud				
	Trehörning-en (F)					
1615	Hävden (F)	Lindberga		Kleven	Nolhult (Hultet)	
	Kullerud	Tolsjöhult		Blomsterhult		
		St Ykullen (T)		Fagerhult		
1616		Igelbäcken				
1617		Mosshult (T)			Bocken	
1618					Rörkärr	
					Mosstorp	
1619	Ekeback-en (F)					
1620	Saxhult	Assartorp		Mobäcken	L. Otterbäcken	Kronkärr
	Häggebo	Bengtstorp				
	Mossebo (F)	Kärret (T)				
	Fagersand	Skyttatorp(T)				
1621	Kärret (F)	Damsbacken				
		Bråten (T)				
1622				Äskekärr	Kvarntorp	
1623	Pankan				Haddån	
					Lunden	
1624	Västansjö (F)					
1625	Anderstorp	Humle-gårdsliden	Spigården	Järpängen	Bastan	
	Hansatorp (F)				Hopparhulan	
	Nolåsen (F)				Kålsberg	
					Sörhult	
1626		Boviken			Klämmestorp	
		Hulan				
1627	Finnefallet (F)	Olofstorp	Bäserud		Bronserud	
			Lidetorpet			
1628	Kärret					Tomten
	Eriksåsen (F)					
1630		Lövåsen			Gallernäset	Djupdalen
		Hindrichs-torp (T)			Midskog	
		Kråkvatt-net (T)				
1631	Solbacken					
	Stora Väle-vattnet (F)					
1634	Kyrkhäv-den (F)					Ålkärr
1635	Berghult				Sirbo	
	Äspelunden				Vasstorpet	
	Högskog (F)					
	Kärret (F)					
	Nolmarken(F)					
	Rosenda-					

	len (F)					
1636	Bahult					
	Hulan					
1637	Lövåsen (F)	Hanebäcken				Nolby
1638	Grönelid (F)					
1639	Korsbäck- (F)					
	en					
1640	Brinken (F)					
1640	Motorp	Ekeberget				Ängen
	Kvarnbolet(F)	Gärdstorp				
	Långstorp (F)					
	St. Väle-					
	vattnet (F)					
	Herrängen(F)					
1642	Breviken (F)				Dumpen	
	Skaterud-					
	markan					
1643	Borgan (F)	Mon				Sandbäcken
		Glättenäs				
1644	Villbergs-					
	torp (F)					
1645	Bremon (F)			Karsmossen	Hybbelshus	
1646					Fågelön	
1647	Paradis-					
	ängen (F)					
	Midskog					
1648	(F)	Bosjön (T)				
1649	L Välevatt-	Svarte-				
	net (F)	bäcken				
1650	Björkåsen	Sågen				
	Tefälla	Yttergärdet				
	Skogen	Finnemats-				
	Paradis-	torp (T)				
	bygget (F)	L Hägge-				
		boda (T)				
		Skomakar-				
		torp (T)				
		Trössling-				
		torp (T)				
1540 års						
hemman	50 + 7	31 + 2	15	41	25	17 .
Nybyggen						
1540-1650	38 + 56	55 + 19	9	15	47	18 .
Totalt	88 + 63	86 + 21	24	56	72	35

I sammanställningen är de gamla byarnas hemmansklyvningar på halvgårdar och fjärdingar ej redovisade. Däremot ingår så kallade avgärdahemman på byarnas utmarker. Omfattningen härav var relativt obetydlig, men namn som Delebäckstorp, Åråstorp, Lökstatorp och Runnästorp visar att hemmanet avsöndrats från en huvudgård eller äldre by. Det fanns även andra nybyggen eller avgärdahemman - typ Berghult, Äspelunden och Kålsberg - vilka upptogs på Storhults, Kila samt Delebäcks byars skatteägor, dock utan att byarnas namn kan avläsas i nyodlingens benämning.

Vissa av de torp eller hemman, som i tabellen anges vara nybyggen år 1650, förekom denna tid inte i räkenskaper eller längder, men finns upptagna på lantmätaren Kietell Classon Felterius karta över Vadsbo härad 1655. På samma sätt förekom ett antal i övrigt oredovisade hemman i stollängden för Undenäs kyrka år 1655. Dessa hemman bör då ha varit upptagna några år tidigare än stollängden skrevs.

Tidpunkten när ett nybygge togs upp är alltid oviss. Ofta förekom säkert att stället prövades av flera personer, innan det fick den status, att det kunde skattläggas.

Finskt namnmönster 1515-1610

Namn	Antal	Förebild
Påvel, Paul, Pål	30	Aposteln Paulus
Lars	22	Laurentius den helige, halstrad martyr
Mats, Mattias	20	Aposteln Matteus
Olof	18	Olof den helige, Sankt Olof i Nidaros
Henrik, Hindrich	17	Finlands apostel Hindrich
Jon, Jonas, Johan, Jöns, Hans	15	Aposteln Johannes
Michel	11	Ärkeängeln Mikael
Per, Petter	12	Aposteln Petrus, Sankt Per
Staffan, Stefan	9	Förste martyren, nio påvar, Hälsinglands apostel
Clemet	9	Clemens, fjorton påvar
Simon	8	Aposteln Simon
Anders	7	Aposteln Andreas, Anders den helige
Nils	6	Nikolaus den helige, fem påvar
Erik	5	Erik den helige, korståg till Finland
Måns	5	Magnus, latin för "den store"
Sigfrid	5	Sigfrid den helige i Husaby
Tomas	5	Aposteln Tomas
Eskil	4	Förste ärkebiskopen för Norden i Lund Södermanlands apostel, Eskil den helige
Filpus, Filip	4	Aposteln Filippus
Martin, Mårten	4	Bekännaren
Bartel, Bertel, Bertil	3	Aposteln Bartolomeus
Biörn	3	
Hemming	3	Biskop i Åbo
Markus	3	Evangelisten Markus
Göran, Örjan	3	Sankt Göran
Algut	1	
Bengt	1	Två biskopar i Skara, sexton påvar Benedictus
Christoffer	1	
Elof, Elver	1	
Frans	1	Furstar
Grels	1	
Jakob	1	Aposteln Jacob
Ravel	1	Ärkeängeln Rafael
Urbanus	1	Urban den helige, åtta påvar

Namnen har hämtas från Hertig Karls Registratur, Richard Brobergs, Jan Brunius och Daniel Harbes böcker och avhandlingar, Johan Johanssons ”Om Noraskog” och ”Noraskogs arkiv” samt Vadsbo härads - räkenskaper under angiven tid. Personerna har i dessa uppgifter alltid varit angivna som finnar. Till dessa har lagts invandrare, som tagit upp torp eller tagit sig an hemman med finnepitet, Finnerödja, Finnefallet, Finnkila, Finnkärra etc samt nybyggarna på Paradisgårdarna. Att skilja skogsfinnar från andra finska invandrare har inte varit möjligt.

Laggärds- och löftesmän i bygden 1626-1690

Ort	*Namn*	*År*	*Ort*	*Namn*	*År*
Allmänningarud F	Måns Nilsson	1641	Hova	Anders Barck	1632
”-	Anders	1666	Hult L	Anders	1632
Anderstorp L	Sven Andersson	1667	Humlegårdsliden U	Per Jönsson	1653
Assertorp U	Anders	1648	Humletorp H	Mats Nilsson Finne	1641
”-	Lars	1648	Håhultstorp H	Nils Larsson	1679
Backa	Tohl Chrismansson	1665	Häggeboda T	Nils Esbjörnsson	1626
Backen, F	Anders	1668	Häggeboda L. T	Anders Andersson	1690
Backerud F	Nils	1626	Häljatorp H	Chrisman Tohlsson	1638
”-	Anders Andersson	1666	”-	Nils Nilsson	1638
Bahult H	Bengt Olofsson	1641	Hällsås L	Lindar Folkesson	1632
Blekviken A	Anders Linnarsson	1662	”-	Per Andersson	1632
Bondetorp H	Olof Bengtsson	1679	”-	Tohl Andersson	1632
Boåsen L	Anders Ambiörsson	1667	Hässleberg H	Olof Jonsson	1638
Brinken F	Sven Svensson	1668	Hävden F	Nils Svensson	1668
Brynterud F	Olof Helgesson	1641	”-	Sven Nilsson	1668
”-	Olof Eskilsson	1686	Högebron H	Olof	1632
Brännhult U	Olof (Påvelsson)	1639	Högshult F	Per Jonsson	1664
Bökersboda L	Erik Andersson	1667	Högåsen F	Lars	1626
”-	Erik Torstensson	1667	”-	Anders Andersson	1666
Clemetstorp A	Clemet Larsson Finne	1637	Jonsboda Fäg	Joen Olofsson	1648
”-	Per Clemetsson	1681	Kashult U	Peder	1626
Djäknatorp U	Gälar Olofsson	1653	Kleven L	Hindrich Thomasson	1632
Dumpen A	Folke Linnarsson	1662	”-	Lars Karlsson Skytt	1637
Ebbetorp H	Per	1664	”- U	Per Persson	1639/48
Ekebacken F	Anders	1626	”-	Olof Biörsson	1648/53
Eriksbacken F	Sven Larsson	1666	Kopparhult T	Jeppe	1690
Finnerödja F	Håkan Mölnare	1638	Korsbäcken F	Algut Hansson	1666/79
”-	Lars Jacobsson	1668	Kråkvattnet Ram	Anund Larsson	1686
Finnerödja kvarn F	Per Persson	1686	Kullen H	Sven Månsson	1681
Finnerödja V. F	Anders Olofsson	1626	Kungsbacken T	Hindrik Hindriksson	1626
”-	Per Eskilsson	1664	Kvarnbolet F	Anders Bengtsson	1668
”-	Sven Nilsson	1686	Kyrkhävden F	Tord/Töres	1664/86
Finnerödja Ö. F	Lars	1626	”-	Lars Jacobsson	1668
Flensta A	Sven	1637	”-	Algut Bengtsson	1679
”-	Sven Jönsson	1681	Kärret T	Nils	1690
Folkeberg H	Lars Nilsson	1668	Kättefallet T	Sven Töresson	1690
Fräckestad U	Anders Larsson	1639	Lillhult Ä	Erik Andersson	1679
Gildebo	Per Ingelsson	1639	Lindberga U	Bengt	1639
Grevby	Måns Töresson	1648	Lindhult U	Clemet	1626/39
Grimserud U	Esbjörn	1639	Långåsen Ram	Olof	1664
”-	Nils	1648	Lövåsen F	Sven Persson	1664
Grimstorp H	Sven	1638	”- U	Erik Persson	1690
Grönelid F	Nils Nilsson	1667/68	Lövön F	Sven Gustafsson	1667
Gullebo U	Påvel Mattsson Finne	1626	Midskog H	Anders Månsson	1679
Gunnarstorp A	Anders Mattsson	1637	”-	Bengt Svensson	1686
Gårdsjö H	Påvel	1626	Mon F	Per Eskilsson	1686
Hallan F	Hans Larsson	1626/41	Mosstorp T	Hindrik Halvardsson	1653
Hallerud Ä	Bengt Svensson	1648	Nockerud H	Bengt Larsson	1626
Herrefallet F	Sven Larsson	1668	Nunnestad A	Gulbrand Biörsson	1662
Himmelsberg A	Olof Olofsson	1637/62	Nyborg F	Anders	1626
”-	Erik Jonsson	1662	”-	Jonas Svensson	1668
Holmen Ram.	Johan	1664	Nybygget F	Nils	1664
Hovet U	Frans Grelsson Finne	1626	”-	Anders	1666
	Jöns	1626	Närlunda U	Gustaf	1626

Ort	*Namn*	*År*
Orrkullebäcken F	Jöns Simonsson	1641/54
”-		1666/68
”-	Nils Eriksson	1686
Otterbäcken A	Gälar Jonsson	1637
”-	Per Larsson, laxfiskare	1637
”-	Töres Andersson	1662
Paradis F	Bengt Olofsson	1638
Paradis Biörsgård F	Erik Biörsson	1638
”-	Lars Olofsson	1686
”-	Anders Svensson	1686
Paradis Elfsgård F	Sven Jonsson	1664/67
Paradis Jonsgård F	Jon Jonsson	1638
”-	Jon Månsson	1638
”-	Biörn (Larsson)	1679
”-	Algut Bengtsson	1686
Paradisbygget F	Nils Larsson	1668
Paradisängen F	Sven Nilsson	1667/68
Posseborgan F	Erik	1664
”-	Ingvald Larsson	1667
Ramsnäs F	Eskil	1626
”-	Simon	1638
Ranängen F	Eskil	1638
”-	Lars Tohlsson	1686
Rogstorp L	Rasmus	1632
Rosendal F	Lars Månsson	1654
Råglanda L	Håkan Larsson	1667
”-	Lars Bengtsson	1667
”-	Måns Bengtsson	1667
”-	Lars Clemetsson	1667/79
Rör, Odensåker	Sven Tohlsson	1639
Sannerud T	Jon Persson	1690
”-	Töres Larsson	1690
Segolstorp Ä	Bengt	1679
Siggarud L	Erik Jonsson	1667
”-	Olof Jonsson	1667
Sinredstorp	Sven Olsson	1665
Skallebo/Undevi	Hindrik	1626
”-	Peder	1626
”-	Erik Carlsson	1653
Skinnarud, Björkäng	Jöns	1648
Skomakartorpet T	Lars Ingemarsson	1690
Slottsbol F	Jon Jonsson	1665
”-	Töres Jonsson	1665/66
Slättevalla L	Lars Jordansson	1632
”-	Lars Håkansson	1632
Storön A	Isak Svensson	1662
Sund, Visnum	Olof	1662
Svanhult U	Jonas Svensson	1690
”-	Töres Andersson	1690
Sågdammen F	Per Tidemansson	1667
Sätra U	Olof Olofsson Skytt	1639
”-	Erik Skytt	1648
”-	Måns	1648
”-	Anders Olofsson	1648/53
Torpaskoga F	Lars Andersson	1654
”-	Nils Bengtsson	1668
Torsvid A	Jon	1637
Tosterud U	Håkan	1639
Trehörningen F	Tomas Dansare	1626
Undenebotten T	Gälar	1626
”-	Lars Andersson	1668
Viken, Ransberg	Håkan Bengtsson	1639
Värpe H	Lars Månsson	1665/66
”-		1679
Ålösund A	Jon Ingelsson	1637
Åsen Ä	Olof	1664
Älvstorp L	Per Olofsson	1632
Ödegården	Bengt	1632
Ösjö T	Harald, kronoskytt	1639
”-	Bengt Haraldsson	1690

Summa: 130 hemman

Anm: Laggärdsman var en person, som med edgång bekräftade, att han trodde på en till tinget instämd persons uppgifter. En löftesman ställde sig som garant för, en dömd persons böter eller skulder. Alternativt lovade han, att en instämd person skulle inställa sig påföljande ting.
Versalerna efter ortnamnen är initial-bokstäver i bygdens socknar.

Boplatser för Anders Olofsson Finnes ättlingar 1600-1800

Finnerödja

- Allmänningarud
- Backerud
- Backgården
- Barrud
- Bergsmossen
- Björnfallet
- Borgan
- Brinken
- Brinketorp
- Brynterud
- Bråten
- Bäckedalen
- Carlstorp
- Ekebacken
- Eriksbacken
- Eriksåsen
- Finnerydstorp
- Finnerödja V.
- ”- Ö.
- Gatan
- Gummetorp
- Gäddeviken
- Hallan
- Hansatorp
- Hartzviken
- Hasslefallet
- Herrefallet
- Hävden
- Högelid
- Högskog
- Klippan
- Korsbäcken
- Korterud
- Korterudsfall
- Kvarnbolet
- Kvarnen
- Kvarntorp
- Kärr
- Lerbäcken
- Liden
- Lindehult
- Lutebrofall
- Långsbråten
- Långstorp
- Lövåsen V.
- ”- Ö.
- Mon
- Mossebo
- Myra
- Nolmarken/Nolgården
- Nolåsen
- Norra Kulla
- Nyborg
- Orrkullebäcken
- Otterbäcken
- Paradis, Bengtsgård
- ” - Biörsgård
- ” - Elfsgård
- ” - Jonsgård
- ” - Tohlsgård
- Posseborgan
- Ranängen
- Rom
- Rosendal
- Rotebäcken
- Rösand
- Sandbackafall
- Sandbäcken
- Sandviken
- Sandåsen
- Sjöbron
- Skagersholm, Kolstuga
- ” - Soldbost
- Slottsbol
- Smedsbygget
- Stenkärret
- Storängen
- Styvanäs
- Sågdammen
- Torpaskoga, Sörgård
- ” - Östergård
- ” - Soldbost
- Torpstället
- Trehörningen
- Trinåsen
- Vallsjöbol
- Vallsjön
- Vidkäppsfallet
- Välevattnet N.
- ” - S.
- Västansjö
- Västeräng
- Åsen, Långstorp
- Ön

Hova

- Björtorp
- Blackerudskärr
- Bondetorp
- Brestorp
- Bråta
- Fagerlid
- Grimstorp
- Herrängen
- Håhult
- Häljatorp
- Nockerud
- (Väster)kärra
- Åstorp

Ramundeboda

- Baggetorp
- Brostugan
- Hagen
- Isberga
- Långåsen
- Oxhult
- Skarbyholm

Nysund

- Billinge S.
- Julön
- Källsbo
- Mosstorp
- Vårbo
- Sirbo S.

Rudskoga

- Forsnäs
- Grunnebacka
- Käbberud
- Persbol
- Rostorp

Tived

- Kopparhult
- Sannerud
- Kungsbacken
- Skallebo/Undevi
- Kättefallet
- Sågkvarn
- Mosshult

Södra Råda

- Djupdalen
- Linhult
- Rönningen

Skagershult

- Hasselfors

Älgarås

- Brokärret
- Lillhult

Amnehärad

- Backen
- Himmelsberg

Undenäs

- Svanhult
- Sällsendy

Summa: 141 hemman

Boskapslängder (Utdrag)

Hemman	Ägare	Utsä-de T[a]	Häst	Fåle	Sto	Oxe	Stut	Tjur	Ko	Kviga	Får	Bock	Get	Svin
	Skatt öre	1	4	2	2	4	2	3	2	1	¼	½	½	¼
Hova -1640														
Anderstorp	Matthes	½		1			3		3	1	10			
Boterud	Olof	1	1			1	2		3	2	6			2
Fagerdal	Clemet								1					
Fagersand	Svarte Lars								1	1	2		6	
Högsten	Hindrich	½	1				2		6		6			
Kroppfjäll	Arvid	2			1	1	1		4	3	7		7	2
Kullerud	Håkan	½			1		2		3	1	3		7	3
Kvarntorp	Per Torsson	1½							4	3	6		1	
Nockerud	Nils Jonsson	1½					1		2		4		8	3
Noltorp	Olof Bengtsson	1½			1		3		3	2	6	2	8	1
Reserud	Bengt	1½			1		1		4	1	5			2
Saxhult	Olof	½							2	1	2		6	
Sjötorp	Per Påvelsson	½					1		3	3	10		10	2
“-	Hindrich Skytt								2	2	4			
Smedsbol	Bengt	1			1		3		3	1	3		2	2
Solbacken	Olof	1½							2	1	4		8	
Tivedsbron	Lars	1½			1		2		3	2	6			2
Värpe	Biörn	3	1						3	1	5			1
Åsebol	Lars	4	1			2	2		6	7	7		9	2
Åsterud	Clemet	4	1			1	6		6	3	17	3	10	3
Finnerödja - 1640														
Allmänningarud	Måns	½	1						2	1	4			
Backerud	Anders	1	1		2				5	2	3	2	6	2
Backgården	Per	½			1		3		3	1			6	1
Barrud	Matthes	2	1			1	1		6	3	11	4	10	8
Brynterud	Olof Helgesson	½			1				2	2	4		6	
Bråten	Bengt Svensson	1			1		3		3	1			6	1
Ekebacken	Anders	1			1		2		6		4		9	
Eriksbacken	Gunnar	½	1			2			2		5		8	1
Eriksåsen	Olof								2	2	4	1	13	
Finnafallet	Marit	½			1				3	2	4			
Finnerödja Ö	Simon	1½			1	1	2		4	4		2	12	2
“- V	Eskil	1½			1		4		4	3				
Gatan	Anders Bengtsson	½			1			1	3	4			6	
Hallan	Hans Larsson	1	1			1	3		5	3	3		5	
Hansatorp	Elin								1					
Hävden	Nils				1				5	1			4	
Högskog	Per Hindrichsson				1				1	1				
Högsåsen	Lars Michelsson	1			1		1		1	1	3	1	4	1
Kavlebron	Anders					1	1		3	2		1	4	1
Korsbäcken	Hans Est, Finne				1			2	1		3	2	6	
Kvarnbolet	Bengt Olofsson		1		1			1	3		4		6	2
Kvarntorp	Anders Finne	1	1					1	5	2	4	2	4	1
Kyrkhävden	Sigfrid Eskilsson		1						2	3			4	2
Kärret	Anders							1	1					
Lindehult	Sven								1					
Lövåsen	Jon								1					
Mossebo	Jöns								1					

Hemman	Ägare	Utsäde T[a]	Häst	Fåle	Sto	Oxe	Stut	Tjur	Ko	Kviga	Får	Bock	Get	Svin
Mastorp	Bengt				1				3	2	4	2	6	
Motorp	Anders								1					
Nolmarken	Johan Smed												6	
Nyborg	Jon Eriksson	½	1		1				5	3	2	1	9	
Orrkullebäcken	Torbjörn	½							4	2	2	2	9	
Paradis, Biörsg	Erik Biörsson	2			1	1	2		4	2	5		3	
Posseborgan	Anders	2			1		3		3	1			6	1
Ramsnäs	Olof	4		1		2	4		7	2	8		8	2
Rosendalen	Nils								1	1				
Styvanäs	Lars		1			1			8	3	6	4	7	1
Trehörningen	Lars	½	1		2				9		2			2
Vallsjöbol	Håkan Persson	3½		1	1	1	3		6	3	6	4	24	4

Undenäs - 1640

Assartorp	Arvid					1	1		3					
Bjurbäcken	Knekthustru	½					2		2	1				
Björstorp	Seved	1½		1		1	1		4	2				1
Blekestigen	Anders	1½			1	1	2		5				4	
Brännhult	Olof	1	1						4	1	2		6	
Böksnäs	Måns	1½			1	1	1		5	2	4			2
Bölet	Anders	1			1	1	1		4	2			3	1
Damsbacken	Sven								2	1				
Edet	Gustav Håkanson	1			1	1	1		3	1	8		5	1
Flågebyn	Isak Larsson	½		1	1				5	2				
Fräckestad	Håkan	1½			1	1	2		2	2	2		4	1
Galtebolet	Måns	½			1		1		2	1	4			
Gamlerud St.	Hindrich Finne	1			1		2		2	2				
Gamlerud L.	Sven Larsson	1			1	1	2		3				2	
Grimsrud	Esbjörn	½			1				3					
Grönhult	Jon	1			1	1	1		4	3	3			
Hanefjäll	Anders	½			1		3		3	2	2		2	
Havsmon	Jon						1		1	1				
Hovet	Bertel	1			1		2		4	2	2			2
Hult	Sven	1			1		2		3	2				5
Humsjöhult	Måns Bengtsson	1		1		2			5		4	1	6	1
Hundsbölet	Lars	½							2					
Kashult	Per	½			1	1	1		4	3	3			1
Kleven	Per Persson								2					
Marnäs	Sven	1½			1		2		3	3				2
Näs	Isak	3			1		2		8	5	6			2
Rosendal	Jon	½			1		2		2	1	3			
Sannum	Lars	1½			1	2			4		6		3	
Skeppshult	Kerstin	½			1		2		2	1	2			
Stålboda	Olof	1				1	1		3	1	2			
Svanvik	Sten	2		1		2	2		6	5	6			1
Torsrud	Ravel	1½			1		2		2	1	3			
Tosterud	Håkan	1			1	1	1		2	1				
Önsbolet	Erik	½			1	1	1		3	1	2			
Överby	Per			1					2		2			

Tived - 1640

Häggeboda	Nils	1	1			2	1		5	1	8			1
Kungsbacken	Torsten	1		1		1	1		3	2				
Sannerud	Nils	1			1		2		4				3	
Skallebo	Carl Finne	1			1	1		1	8	2				
Undenebotten	Gälar	1				1	1		5	2	2			1

Hemman	Ägare	Utsäde Ta skp	Häst	Fåle	Sto	Oxe	Stut	Tjur	Ko	Kviga	Får	Bock	Get	Svin
Lyrestad – 1639														
Anderstorp	Per Olofsson	6	1	1	1	3	3		12	5	16	2	12	3
Backa	Kerstin	2			2	1	1		4	3	7			4
Boåsen	Jon Håkansson	1					2		3	3	2			2
Blomsterhult	Jon Nilsson	3	1	1	2	2	3	1	9	3	11	12	12	9
Bröten	Jon Persson	2					2		1	3	3		1	1
Böckersboda	Mattis Larsson	3			1	2	1		4	3	10		11	4
Elfstorp	Olof Elofsson	3			1		3		5	1	8			4
Fagerhult	Olof Månsson	1					1		3	3	4			
Fröåkra	Nils	4				2	2		5	4	8			2
Grönehög	Olof Larsson	2			2	1	4		7	4	10	5	10	3
Guntorp	Töres Nilsson	4			1	1	2		4	1	5	1	3	2
Horsklippan	Algut Olofsson	5	1			2	3		7	4	15			4
Hovmanstorp	Anders	1	1	1					1	2				
Hult	Kerstin	6			2	2	2		6	3	5	2	8	4
Håtorp	Anders Svensson	6	1		1	2	2		5	4	9			3
Hällsås	Christopher	2 3		1		2	2		4	3	9			2
Höglunda	Lars Persson	6	1		1	3	5		8	5	13			3
Järpängen	Per Nilsson	1			1		1		6	3	2	2	9	2
Kleven	Anders	5	1			2	1		4	1			6	2
Kullerud	Karl Olofsson	3			1		2		2	1			4	1
Lagmansbo	Hemming	6		1	2	2	4		9	5	12	2	27	2
Lillhult	Anders	1							2					
Mobäcken	Jöns	2			1	1	1		3	1			4	
Näset	Per Olofsson	3		2		1	2		9	4			6	2
Rogstorp	Lars	2			1		2		2		4		7	1
Rud	Olof	4			2	2	2		6	4	14			4
Råglanda	Lars Clemetsson	2			1	1	1		3	3	6			1
Siggarud	Jon Eriksson	3			1	1	1		5	3	12		4	2
Sjötorp	Olof Jönsson	2		1	1	1	2		6	1			9	2
”-	Lindar Folkesson	2					2		4	2			6	2
Slättevalla	Nils Håkansson	4 3	1	1	3	6	5	1	18	5	17	2	24	8
Torved	Erik Svensson	6		1	2	2	2		7	3	12	6	11	5
Äskekärr	Anders Skulle								3					
Amnehärad – 1639														
Agnsundet	Gulbrand	1			1		2		4	1	2			1
”-	Olof	3			1	1	2		6	2	3			2
Blekviken	Lars Jonsson	1			1				1	3	6		1	
Bocken	Sven	½			1				1					
Bronserud	Måns	1½			1				3		6		5	
Brötetorpet	Olof Larsson	½			1			1	3	1			5	1
Delebäck	Biör Bengtson	2 1	1			1	3		7	6	7	1	10	1
Ekenäs	Jöns	2			1				1	1	3		4	
Flenstad	Måns Svensson	2 3			1		3		6	4	10		5	1
Gallernäset	Tore								1				6	
”-	Änkan								2					
Geten	Gunnar Eriksson	1			1		1		5	3	7			1
Gunnarstorp	Anders Mattson	1 2			1		2		4	3	4		6	3
Haddån	Måns Helgesson	3			1		2		2	7	7	1		
Hemmingsrud	Anders Mölnare	3							3					1
Himmelsberg	Sven	1			1		1		4	1	4		4	
Hult	Gamle Lars	2 1½			1	1	4		10	3	11		13	3

Hemman	Ägare	Utsäde Ta skp	Häst	Fåle	Sto	Oxe	Stut	Tjur	Ko	Kviga	Får	Bock	Get	Svin
Hyddan	Jon Östensson				1				5				6	
Klämstorp	Clemet Larson	4		1					3	6	3	3	3	
Kålsberg	Bengt Biörsson	1							3	3	6			
Lunden	Måns Jonsson	1			1				1	3	1	1		
Lövåsen	Gertrud				1				3		3		3	
Midskog	Biörn				1				4					
Mosstorp	Måns Anderson	1	1						2	2	4			1
Mörtestad	Lars	3			1	1	2		4	2	6			2
Nolhult	Per Persson	1					1		6	4	10			2
Nunnestad	Olof Töresson	3			2		2		4	2	6		6	2
Otterbäcken	Gälar Jonsson	3			1				4	1	5		8	
”-	Jon Skomakare								2	1			1	
Rud	Biörn	2			1	1	1		4	3	6			2
Råglanda	Jöns Månsson	4	1						3	4	5	4	6	
Sanden	Änkan								2	1			4	
Sirbo	Sirin								4					
Stenbrotorp	Jöns Karlsson	1			1	2	1		4	3	3	1	4	
Torkelsvik	Sven	1			1				2	2	6	1	6	
Torpa	Gamle Nils	3	2	1	2	1	5		10	7	12			2
Torsvid	Algut Svensson	2			1		2		5	2	5			1
Varsundet	Ansten Svenson	1			1	1	3		6	4	6	1	5	1
Vasstorpet	Olof								2					
Väggetorp	Gamle Bengt	2			2		2		4	4	4		4	2
Ålön	Nils Månsson	1			2				2	6	8	3	9	
Ålösund	Jon Ingelsson	1½			1				1	5	6		4	
Åsen	Hans Finne								2	1			4	
Älvstorp	Nils	2				1			3	5	4	2	3	
Ängtorpet	Nils Christop-hersson	3			1				2		2			1

Mått, mynt och vikt

1 aln = två fot = 59,4 cm
1 kvarter = 6 tum = 14,82 cm
1 tum = 2,47 cm

1 hektar = 10 000 kvm
1 tunnland = 32 kappeland = 4936 kvm
1 skäppland = ca 800 kvm

1 tunna torra varor = 2 spann = 146,6 liter
1 läst = 1 stig = 12 tunnor = 20 hektoliter
1 skäppa = ¼ tunna = 12 kannor = 36,6 liter
1 kappe = 4,6 liter
1 tunna våtvaror = 46 kannor = 125,6 liter
1 ankare = 15 kannor = 39,25 liter
1 kanna = 2 stop = 2,6 liter
1 stop = 4 kvarter = 1,3 liter

1 parm = 5,65 m^3 hö
1 stavrum = 5 m^3 ved

1536-1766	1 mark = 24 örtugar = 192 penningar
1534-	1 daler = 3 mark (mkr)
1560-	1 daler = 4 mark
1604	1 daler = 6 mark = 32 penningar
	1 riksdaler (RD) = 4 mark
1681-	1 riksdaler = ½ daler
1715-	1 riksdaler = 1/3 daler
1766-	1 riksdaler = 1/6 daler = 48 skilling om 12 rundstycken (rst)

Under 1600-talet slogs dalern i såväl koppar som silver. Kopparmynten föll dock snabbt i värde. 1 daler silvermynt betalades således år 1633 med 2, år 1643 med 2½ och år 1665 med 3 daler kopparmynt.
Riksdalern skulle i silver fr o m 1619 hålla 14 lod och 1 gran, dvs 185 gram.

1 centner = 42,5 kg
1 skeppund = 20 lispund
1 lispund = 20 skålpund = 8,5 kg Betecknades Llb
1 skålpund = 425,08 gram ”- lb
1 lod = 1/32 skålpund = 13,3 gram eller för guld, silver och mynt 13,7 gram = 18 gran
1 gran = 6,2 centigram = ¼ karat

Ordförklaringar

augment	hemman utnyttjat för förstärkning av rote eller rushåll i indelningsverket
avgärdahemman	avstyckat hemman på bys utmark
basta	torkhus för linets uppvärmning före bråtning.
blaggarn	garn av linets grövre tågor
bolby	ursprungsby - ofta från heden tid
brådomsskillnad	dråp i hastigt mod
edgångsman	person som vid ting edeligen bestyrker en anklagad persons utsaga
fana	en avdelning ryttare om cirka 100 man, alternativ fälttecken för militär enhet
frihimbla	ägande- eller hemulsrätten för ett hemman överfördes från säljare till köpare
frälsehemman	förlänt eller donerat till, alternativt köpt från kronan av frälseman
frälseman	befriad från skatt mm; det fanns såväl adligt som andligt (kyrkligt) frälse
fänika	infanteriavdelning - från början om 500 man, senare 200 man, varvid benämningen ändrades till kompani
gevaldiger	befäl med polisiära befogenheter, även kallad profoss
gratialist	soldat som beviljats avgångsvederlag efter slutförd tjänst
hejderidare	jägeribetjänt, skogstillsyningsman
hjonelag	man och hustru
husfattig	oförmögen att betala skatt
inhyses	inneboende
kronohemman	av kronan ägt hemman, för vilket bonden betalade arrende eller avrad
kyrkohemman	av kyrkan ägt hemman, för vilket bonden betalade arrende till kyrkan
kölna	torkhus för säd
laggärdsman	person, som edeligen ställt sig bakom anklagad persons uppgift vid tinget
landbo	åbo eller brukare av frälsets och kyrkans hemman
löftesman	person som gått i löfte för annan persons böter eller annat vid tinget
löveri	användning av trolldom och magiska läkemedel
mantal	ett hemmans storlek och skattemässiga förmåga. Denna kunde vara 1/1, ½, ¼ 1/8, 1/16 etc.
mantalslängd	förteckning, som visade vilka, i regel mellan 15 och 63 år, som skulle betala mantalsavgift till kronan
perzeler/parzeler	eller persedlar var skatt in natura som smör, humle, säd etc
prebende	hemman för avlöning av annan personal inom domkapitlen än präster
profoss	befäl med polisiära befogenheter, även kallad gevaldiger
på tåg (tough)	tjänst under fanorna - i regel utomlands
ria	byggnad eller ställning under tak för torkning av säd
risbit	importerad getabock - förkom bl a i boskapslängder
rote	ett antal bönder, som i indelningsverket fått uppgift att bygga boställe, ställa mark till förfogande samt ansvara för en soldats försörjning
rusthåll	motsvarande för ryttare vid kavalleriet
rå/rågång	upphuggen gränslinje med utsatta käppar
rör	stenad gränsmarkering i form av tre- eller femstenarör. I brytpunkt med visarstenar
sakören	böter
signeri	besvärjelse
skattehemman	ägt av bonde med arvsrätt, men med skatteskyldighet till kronan
stubbarättsbrev	av hertig och kung Karl utfärdade brev, som innebar, att den, som röjt upp ett hemman från stubbe och rot, var försäkrad evärdelig tillgång till detta för sig och sin arvingar, så länge skattskyldigheten fullgjordes. Denna form var vanlig för inflyttade svedjefinnar
sventjänare	ryttare, som red för rusthåll eller rushållare
sätesfrihet	frälsehemman fritt från utskrivning av soldater och grundskatter. Denna rätt beviljades greve för tre, friherre för två och övrig adel för en av sina gårdar
vadmal	tyg tillverkat av fåren ull
värjemålsman	person, som edeligen ställt sig bakom anklagad persons uppgift vid tinget

Ortnamnsregister

(Endast gårdar och bosättningar)

Abberud, Lilla 120,163,192
Agnsundet 37,78,238,245,248-50,253,256,271,273-74,295,301,348,357
Allmänningarud 97,109,113,127,148,324,352,354-55,
Anderstorp 56,57,62,78,117,121-22,152,229,233 236,241,284343,349,352,355,357
Arnerud 97
Assartorp 40,158,195,349,356
Backa 157,232-33,281,290-93,346,352,357
Backen 37,54,76,165,186,195,276,317,329 352,354
Backerud 16,37,72,93,97,98,115,137-38,150,305-07,310,312,314,322,328-29,344
Backgården 16,37,98,99,103,131,252,297,305,316-17,325,354-55
Baggebolet 18
Bahult 57,78,113,350,352
Barrud 18,37,52,94,99,100-01,105,113,116-18, 145,233,315,320,344,354-55
Bengtsg. Paradis 140,142,315-16,318,335,354
Bengtstorp 40,158,161,176,349
Berghult 38,57,58,89-91,94,349-50
Billtorp 18,37,158-59,161,167,348
Binneberg 46,49,57,65,67,117,119,124,131-32,135-36,144,152,199,205,214,222,251,280 311,316
Biörsg. Paradis 89,128,132,138-39,141,143,316,353-54 356
Bjurbäcken 159,345,356
Bjärke 68,71,83,145,264
Björkenäs 159-60,178,347
Björkerud 38,348
Björkulla 37,47,48,65,66,74,84,95,122,219-20, 222,343,346
Björstorp 160,185-86,189-90,208,213,345-46
Björtorp 251,255,258,266,268-70,293,317,342 344,354
Blekviken 38,87,240,245-46,249-50,253,255-56 259,262,264,267,271-72,276,286-88 349,352,357
Blomsterhult 38,232-33,235,247,249,357
Bläckestigen 18,160-61,167,193,347
Bocken 250,256,273,349,357
Bockerud 37,117,220,348
Bocksjö/holm 16,18,39,40,91,145,148,158-62,164-65 168,170,173-76,178-79,184-89,191,195 198,200-02,207,209,337
Bodarna 13,15,16,56,98,109,130,215
Bondetorp 58,59,63,66,67,69,82,95,124,127,130 142,226,229,335,342,344,347,352,354
Borgan 40,82,93,100-01,105,108,135,147,333, 350,354
Bosjön 198,201,204,209,350
Boterud 16,37,59,93,98,142,344,347,355
Boviken 40,161-62, 170,174,202,349
Boåsen 37,54,60,75,76,78,232-33,279,348,352 357
Bratteberg 291
Bredebolet 60,185,221,223,226,343
Bremon 40,101,350
Brestorp 60,75,76,117,284,311,344,354
Breviken 40,100-01,215,350
Brinken 40,101-02,108,110,137,139,146,150 313,322,350,352,354
Brushult 59,60,61,65,67,71,94,244,342,344
Brynterud 37,102-03,110,113-14,116,130,133, 139,145,151,230,305-06,308,326,332, 334,344,348,352,354,355
Bråta 61,62,65,76,85,110,227,229,234-35, 239,244,325,344,354
Bråten 16,37,73,98,103-04,111,113,115,118, 121,131,148,173,201-03,214,264,283 320,331,248-49,354-55
Brännhult 120,162-63,166,176,182,192,212,228, 348,352,356
Bröten 39,247,251,357
Brötetorpet 37,48,251,270,294,346,348,357
By 291-92,296,301
Bygget, Ny- 86,126-27,130,138-39,160-61,213,267, 276-77,288,352
Bålerud 47,48,57,58,65,66,81,88-91,95,220-22, 224-25,227,284,343
Bårtorp 58,62,63,66,68,74,85,95,127,321,342, 344
Bäserud 37,81,157,222-23,227,349
Böckersboda 61,66,232-34,236-37,244,267,288,357
Böksnäs 163,356
Bölet 11,18,163-64,183,345,347,356
Börstorp 39,80,109,235,238-39,244,247,252,269, 277,280,284,286
Clemetstorp 32,236,243,254-57,259,262,264,266, 270-71,278,287,297,352
Damsbacken 40,161,164,167,349,356
Delebäck 17,52,71,76,77,87,134,144,151,251-52, 277,281-82,294,297,299,350,357
Delebäckstorp 66,236-37,342,347,350
Djupdalen 291-92,296,298,317,349,352
Djäknatorp 40,161,164-65,174,178,181,184,195, 199,205,211,349,352
Dumpen 78,87,238,245,249-40,253,267,273,287, 295,301,350,352
Ebbetorp 47,48,58,69,86,98,122,130,139,221,229, 342,352
Edet 163-66,185,189,292,356
Edsgården 291-93,296,298-99,348
Ekebacken 38,54,82,104-05,107,111,129,136-37, 328,349,352,354-55
Ekeberget 161,166,179-80,202,305
Eketorp 293,301
Elfsg. Paradis 141,143,306,324,353-54
Eriksbacken 37,54,69,84,93,100-02,105-08,110,112, 117,120,129,135,138-39,150,154,233, 304,333,344,348,352,354-55
Erikskila 71,95-96,252
Eriksåsen 54,93,100-01,107-08,114,135,147,305 332-33,349,354-55
Fagerhult 38,234-35,349,357
Fagerlid 24,47,66,81,83,95,125-26,202,214,264 286,332-33,342,344,354
Fagersand 17,40,59,63,64,68,78,93,126,131,139 147,150,273,349,355
Finnefallet 53,54,92,97,102,108-09,112,115,137 139,191,201,209,298,302,349,351
Finnematstorp 166,202,214,315
Finnkila 54,60,61,65,66,71,75,84,88,89,95,96, 229,252,342,344,351
Finnkärra 53,54,293-94,299,348,351
Finntorpet 44,54,99,299-300
Flenstad 48,255,266,271,275,278,281,285,287, 346,357
Flugebyn 166,172,345
Folkeberg 25,59,62,68,85,94,195,342,344,352,
Forsvik 16,18,159,161,164,167,172,174-75,178, 181,184,187,193,284
Fräckestad 18,167-68,175,178,180,182,185,189, 194-96,198,203,345,352,356
Fröåkra 13,59,91,95,122,235-37,343,357

Gallernäset 39,256,266,272,349,357
Galtebolet 18,168-69,180,184,186,199,345,347,356
Gamlerud 169,175,184,189,209,345,356
Gastorp 47,48,60,61,64-67,69,81,83,151,220, 222,227-29,342,344
Gatan 48,104-05,10-12,115,124-25,128,131, 133-34,136,308,311,321-22,348,354-55
Gersebacken 87,179,185,191,203,212,215,221-23, 228,346
Geten 78,250,256,262,273-74,294,297,348,357
Glättenäs 161,169-70,187,198,350
Granviken 161,170,188,347
Grimserud 170-71,181-83,195,347,352
Grimstorp 47,75,119,121,305,334,342,344,352,354
Grunnebacka 114,280,305,332,354
Grönehög 37,38,54,61,62,229,233,235-37,243,284 348,357
Grönelid 40,54,108,112,134,137,150,213,350,352
Grönhult 18,166-67,171-72,195,356
Gudhammar 61,74-79,84-88,92,95,101,151,273,286
Gullberga 78,259,253,256,273-74,276
Gullebolet 12,17,172,190,348
Gullspång 9,10,20,21,24,50,77,109,248,251,257-58,261,265-66,284,287,293,297,302,337
Gunnarstorp 39,256,259,264,266,271-72,275-78,282, 287,293,343,346,352,357
Guntorp 58,66,167,236,264,266,321,342,357
Gårdsjö 59,61,65-67,83,94,95,124,137,143-44, 148,352
Gärdstorp 172-73,350
Habelsbolet 155,223-25,343,346
Haddån 38,260,349,357
Hallan 16,37,57,60,69,92,97-100,103,111-13, 117-20,128,131,137,318,320,348,352 344-45
Hanebäcken 137,152,161,173,185,350
Hanefjäll 18,162,165,173-75,178,187,197,219 345,347,356
Hanhult, Lilla 18,40,167,174,181
Hansatorp 40,93,103,108,113-14,305,332,334, 349,354-55
Havsmon 18,168-69,174-75,196,345,347,356
Hedkärra 38,294,298-99,302,348
Hederna 37,63,67,68,70,348
Hemmingsrud 37,251,260-61,265,270,274,296, 346,348,357
Herrefallet 108,137,302,318,352,358
Herrängen 93,114,147,273,333,350,354
Hindrichstorp 44,117,170,176,184-85,187,203-04 207,209,215,223,349
Hjulstanäs 290,294-95,301,347
Hjälmkärr 62,292,295
Holmen 43,44,130,184,352
Holmgildret 87,175,177,182,194,348
Holmsjötorp 44,178,204-05,208,215,227
Horsklippan 234,236-37,269,288,357
Hovabron 16,21,37,66,89,114
Hovet 13,162,165,168,175-76,180,195-96, 209,221,347,352,356
Hovmanstorp 37,237,357
Hulan 40,68,69,93,161,176,185,191,349-50
Hulestad 60,248-50,261,263,270,272-73,277, 280,289,294
Hult 16,18,47,77,117,122,174-77,184-85, 193,205,213,217-19,240,260,263,276, 284-85,345-46,352,357
Hultatorp 59,153
Humlegårdsliden 40,159,161,164,174,177-78,352
Humletorp 37,57,59,66,67,69,78,84,92,105,113,120, 123,233,344,348,352
Humsjöhult 178,186,347,356
Hundsbölet 18,179,347,356
Hungstorp 62,64,68-70,293,342,344
Hyddan 37,38,58,263-64,348,358
Håhult 59,68,70,78,84,87,126,145,152,254,293, 317,352,354
Håkankila 70,71,74,95,252,342,344
Håtorp 65,75,235,254,284,357
Häggebo 40,60,71-73,93,107,131,138,147,349
Häggeboda 12,18,164,177,206-07,209,212-14,216-19,345,356
Hägghemmet 44,52,117,179,203,205-07,209,211, 213,348
Hägghult 66,73,93,348
Häljatorp 60-63,73-75,77,79,85,95,109,,135,156, 309,342,344,352,354
Hällsås 118,156,236-38,240,242-43,245,253, 286,302,337,352,357
Häräntarpellby 130
Hässleberg 93,117,155,224,342,352
Hässlebräcka 68,127,156
Hävden 38,67,68,73,79,108,114-15,117,120, 127,137,147,325,349,352,354-55
Högebron 60,75,76,156,240,262,348,352
Högelid 17,87,324,328,354
Höglunda 90,246,269,343,357
Höghult 168,183,199
Högshult 17,37,48,52,54,81,88,89,115-16,130 156,220,222,224-25,227,229-30,344, 348,352
Högskog 17,40,54,116,125-26,150,154,305,307, 311,313-15,322-25,329-31,349,354-55
Högsten 37,61,69,76,78,84,92,348,355
Högåsen 17,388,54,76,77,126,136,145,349,355
Igelbäcken 16,167,179,349
Igelstad 18,168,172,180,196,198,345,347
Ingelstorp 23,58,229,342,344
Jonsg. Paradis 59,112,140,142,305,307-08,323-24,353-54
Järpängen 20,38,39,62,238-39,242,283,349,357
Kashult 174,180-81,183,189,199,209,352
Karsmossen 20,244,350
Kavlebron 37,52,59,69,82,84,86,92,93,100-01,105 107,110,114,116-18,120,123,135,145-46,162-63,192,203,206,209,212-13,228, 233,348,355
Kila 25,51,64,71,95,117,152,262,283-84,350
Kleven 37,38,164,181-82,195,228,232-33,238-40,243,245,251,266,287,348-49,352, 356-57
Knektetorpet 36,37,250,258,265,273,346,348
Kopparhult 40,160-61,172,207-08,212,331,349,352, 354
Korsbäcken 39,40,59,63,102,106,120-21,123,125, 127,131,138,145-46,150,153,279,313, 350,352,354-55
Korterud 37,47,48,109,122-24,135.328,344,348, 354
Kroppfjäll 75-78,82,84,87,109,261,273,355
Kråksjöhult 37,224-25,230
Kråkvattnet 44,138,184-85,208-09,217,349,352
Kullen 77,78,117,229,233,246,256-57,274-75, 278,302,342,352
Kullerud 37,54,78,79,115,240,244-46,348-49, 355,357
Kungsbacken 18,168-69,181,183,185,195,201,203
Kvarnbolet 40,58,59,98,111,124,130,135,140,150, 153,214,229,304-15,325,329,331,334-35,350,352,354-55
Kvarnhäljatorp 74,79.85
Kvarntorp 37,53,58,69,79,80,84,98-100,105,108-09,113-14,116,123-26,128-29,136,150-51,167,210,214,15,233,245,247,252, 254,265-66,272,285-86,304-06,308,310-14,321-22,327-32,334-35,348-49,354-55
Kyrkhävden 40,59,78,79,103,108,120,127,129-30, 133,137-38,140-43,150-51,230,352,355
Kåhult 54,75,240-41,346,348
Källtorp 58,62,86,87,249-50,342,344
Kärr/Kärret 80,81,104,121,130-31,162,199,210,212-13,223,258,261,290,292,296,301,314, 320,324,333,349,352,354-55

Kärrtorp 48
Laggåsen 37,54,77,81,82,84,105,348
Laåsen 81,84
Lillhult 38,59,226,232,324,346,349,352,354,357
Lindberga 163,168,171-72,175,181-83,190,195-96, 349,352
Lindehult 17,37,40,47,48,131-32,150,305,309, 311,313,348,354-55
Lindhult 177,182-83,190,198,209,349,352
Lindåsen 54,63,220-23,225-27,230,343,346,348
Lunden 37,243,255,259,264,266-68,271-72, 275,280,282,287,349,358
Lybeck 164,171,183,189
Långsmon 98,104,156
Långstorp 98,99,132,138,141,148-50,252,312,314, 316,318,324,328-29,350,354
Långåsen 130,302,305,310,315,318,352,354
Lökstad 257-58,262,290,293,297-98,301-02,348
Lövåsen 38,54,87,130,133,161,164,170.183-84, 199,212,232,234,238,245,250,253,267, 311,348-50,352,354-55,358
Lövön 40,134,143-44,150-51,157,300,352
Marieholm 16,106,234,257,260
Marnäs 184-85,208,345-46
Marviken 37,298,302,348
Matstorp 38,134
Melltorp 76,85,94,109,250,261,273,342,344
Midskog 38,59,82,138,267-68,349-50,352,358
Mobäcken 38,39,232,241-42,349,357
Mon 110,134,138,146,161,173,176-78,184-85,187,203-04,208,218,308-09,350 352,354
Mossebo 38,40,74,82,93,101,107,134-35,138, 146,333,349,354-55
Mosshult 207,210-11,330,349,354
Mosstorp 38,164,198,211,214,262,267-68,279, 329,349,352,354,358
Motorp 40,82,83,92,93,146-47,154,350,356
Myrhult 61,62,65,66,110,163-64,178,204-05,215 16,221,223-24,227-29,343
Mörtestad 25,152,240,246,250,258,260,264,268-70,278,281-82,284-86,301,346,358
Nockerud 21,37,68,83,84,94,136,328,348,352,354-355
Nolmarken 40,77,135,150,305,328,349,354,356
Noltorp 51,64,70,76,77,82,84,87,94,95,105,149, 206,220,229,254,273,342,344,355
Nolåsen 47,48,54,79,98,136,150,155,305,312, 319-21,325-27,349,354
Nunnestad 48,233,243,251,261-62,265-66,270-71 288,293,343,346,352,358
Nyborg 37,38,98,102,104-05,108,111-12,115, 118,136-37,139,143-44,152,155-56, 173,306,314,320,348,352,354,356
Nybygget 86,130,138-39,161,213,267,276-77, 288,352
Näbben 37,63,68,84,85,88,93,109,261,321,348
Närlunda 12,162,172,176,179,185-86,191,195 199,209,212,223,345,347,352
Näs 149,186,189,195,199,347,356-57
Näset 38,149,232,235,242,349
Olofstorp 40,161,168,170,174,178,184-87,204,349
Olshammar 17-19,101,204,208-09,214,217
Orrkullebäcken 37,72,82,90,93,98,100,102,107,123,130-32,138-39,141-42,146-50,182,320,324 326,345,348,353-54,356
Otterbäcken 38,232,255-56,259,261,266,271-72,275-76,278,282,287-88,293,317,348-49,353-54,358
Otterslätten 37,85,348
Pankan 85,86,139,158,349
Paradisbygget 17,64,102,108,137,139,350,353
Paradishult 17,112,139-40
Paradistorpet 72,73,125
Paradisängen 17,40,47,48,67,73,108,123,127,134,137-38,142,150,155,315,350,353
Perstorp 18,167,178,187
Pjungserud 38,228-29,239,243,254,343,345
Posseborgan 37,73,93,104-05,111,134,136,144,150 313-14,318,353-54,356
Prästebolet 187,225
Prästkila 95,342
Pukerud 40,161,188
Ramsnäs 18,39,40,57,92,94,100-01,103,112,118-19,136,138,144-45,151,154,161,169, 174,179,202,205-06,213,215-16,286, 315,342,345,353,356
Ranängen 38,98,102-03,110,112,118-20,136,138, 143,145-46,150,323-24,349,353-54
Rautalampi 26,31,120,130
Reserud 86,348,355
Ribbingsfors 60,64,78,84,86,87,94,245,249-50,253, 258,261,263-64,267,270,272-73,278, 280,289,294-96
Rogstorp 48,228,236,239-40,242-44,247,254,271, 346,353,357
Rosendala 128,345,347
Rosendalen 17,40,65,66,82,83,93,114,146-47,151, 356
Ryholm 18,39,40,48,64,68,71,86,93,100,114, 146,158-59,163,166,171,175,178,181, 192,337
Råglanda 20,47,56,59-62,77,78,95,96,233-34,239, 243-44,246,255-56,260-61,264,266,268, 271-72,274-76,278,286-87,296,343,348, 353,357-58
Rågstad 18,161,168,182,188-89,196,348
Rörkärr 38,268,274-76,349
Sandbäcken 48,113-14,270,302,332,350,354
Sanden 37,126,240,249,255,259,268,271-72, 276,287-88,348,358
Sandviken 104,334,354
Sandåsen 58,125-26,305,313,321-25,327,354
Sannerud 18,19,125,166,168,185,193,199,200,202, 206,208,210-12,214,216,218-19,223 330-31,345,347,353-54,356
Sannum 160,163,165,171,178,180,183,186,189-90,337,356
Savolax 17,26-28,31,53,130,338
Saxhult 40,69,82,86,87,89,93,146,175,349,355
Segolstorp 56,59,64,84,94,228-30,235,353
Siggarud 37,233,244,348,353,357
Sjötorp 38,61,70,75-77,84,87,88,150-51,238, 240,244-46,249-50,252-54,267,279, 286,347,349,355,357
Skagen 172,178,182,190,345,347
Skagersholm 14,42,65,80,87,98,104,104,110-11,120, 131,143,146,149-50,155,214,308-09, 312,314-16,319,325-26,329,337,354
Skallebo 16,18,117,120,160,162,164,168,175,177, 185,192,217-19,331,345,353-54
Skansen 57,59,69,103,110,113-14,119,142,145
Skaterud 37,64,88,89,191,344,348
Skaterudsmarkan 58,88-90,350
Skeppshult 18,97,109,185,190-91,217,223,345,356
Skomakartorp 177,202,206,212-14,216-19,256,272,353
Skyttatorp 44,101,204,208-09,214-15,217,227,349
Slottsbol 73,77,96,97,103,112,115,126-28,132,138, 141,147-48,156-57,283,309-10,342,345, 353-54
Slättevalla 95,117-18,232,240-42,247,254,284,346 353,357
Smedsbol 51,52,89,349,355
Smedstorp 62,342,344
Solbacken 17,40,64,82,88,89,92,93,141,147,349, 355
Spigården 38,229,349
Spjuthult 44,45
Spåndalen 40,161,176,191,348
Stenbrotorp 62,260,269,277,343,346-47,358
Storhult 38,56-58,81,88-91,94,138,221-22,229, 342,344,350

Storkila 38,60,61,64,94-96,342,344
Storön 37,250,259,270-71,277-78,282,287,348, 353
Styvanäs 40,148-51,305,307-08,323,348,354,356
Stålboda 117,160,162,191-92,203,209,212,349 356
Svanhult 52,161,192,208,212,231,348,353-54
Svanvik 10,18,160,162,166-67,177,179,185,193, 196,216,356
Svartebäcken 40,161
Svenneby 37,152
Svenstorp 101,127,137,156,213,273
Sågdammen 134,328-29,353-54
Säby 18,232,250,265,272-73,281,290,294-95 297,302
Säckestad 18,140,211
Sällsendy 18,178-79,188,193-94,345,354
Sätra 158,164-65,169,171-72,176,181-83,194-95,210,213,218-19,345,353
Tattertorpet 38,48,267-68,273,278-79,232,348
Tavastland 31,53,64
Tivedsbron 91,98,347,355
Tivedstorp 14,91,98,347,355
Tohlsg. Paradis 112,138,141-42,314-15,323,354
Tolsjöhult 161,195-96,349
Torkelsvik 38,232,279-80,349,358
Torp 292,299,300
Torpa 39,250,256,265,272,280-81,299,300,358
Torpaskoga 14,61,65,66,72,73,84,96,101-03,106,113, 115,120,129,134,141,147-48,150-51,153-56,260,264,283,293,304-11,321-22,345, 353-54
Torsrud 18,167,193,196,199,347,356
Torsvid 13,248,252,256,259,263,266-67,269-72, 276,278,281-82,287-88,346,353,358
Torved 12,13,77,78,233,236-37,244-46,254,269, 275,302,343,357
Tosterud 182,196,345,347,353,356
Tranhalsen 53,297-300,302,348
Trehörningen 10,38,98,103,107,109,125,137,149-53, 252,305,307-08,310,314-15,325,349, 353-54,356
Trösslingtorp 173,203,206,214-16,223,228,350
Tällåsen 54,150,155
Uggletorp 52,162,174,196-97,348
Undenebotten 18,108,137,155,168-69,177,193,209, 211,215-17,293,345,353,356
Undevi 192,212-13,353-54
Vaberget 14,18,167
Valaholm 68,79,91,92,145,344
Vallerud 76,78,79,91,92,135,152
Vallsjöbol 68,69,82,83,86,87,92,93,102,107,110, 113,120,135,147,150-51,153.54,305 333-34,354,356
Vallsjön 16,37,39,40,64,68,69,73,81,86,92,93,98, 103,108,113,120-21,123,131,138,147
Varsundet 37,58,250,252,263,270,273-74,281-82, 295,299,321,346,348,358
Villbergstorp 40,154,350
Vretstorp 14,15,109,136
Vång 197-99,201,345
Väggetorp 73,96,103-04,115,148,239,260,263-64, 277,282-83,289,346,358
Välevattnet 40,61,65,66,98,99,108,116,136-37,143, 150-51,154-55,252,305,307-09,313-16, 319,322,331,349-50,354
Värpe 58,59,74,77,85,93,94,138,157,353,355
Västanmossen 81,301,347
Västansjö 75,101,115-16,137,151,155-56,217,224, 286,313,349,354
Västerhäljatorp 62,63,74,95,135,156,309
Västerkärra 81,333
Västeräng 132,320,354
Ykullen, Stora 44,193,208,217-18,349
Yttergärdet 169-70,198,350
Ålön 37,150,245-46,249,253,256,260,262. 269-71,277-78,281,283-87,295,348,358
Ålösund 37,38,240,249,253,255-56,259-60,262, 266,269,271-72,276,278,282,284,286-88, 346,348,353,358
Åna 168,198,199
Åråstorp 37,302,348,350
Åsebol 18,21,51,56,60,61,66,80,83,89,94,100, 145,344,355
Åsen 38,54,108,130,222,229-30,259,276,288-89,314,318 348-49,353-54,358
Åsterud 64,67,84,86,94,95,263,273,342,344-45
Äskekärr 39,246-47,349,357
Äspelunden 38,71,74,95,96,222,283,349,350
Äspäng 63,66,81
Ödegården 47,48,240,243,353
Ödetorpet 39,233,247,349
Ön 37,40,94,150,156-57,222,278,345,348, 354
Öna 48,108,137,158,222,318
Önsbolet 18,131,196,199,347,356
Ösjö 58,173,177,182-84,195,203,205,210, 212-13,215,218-19,345,353
Överby 18,199-200,345,356

Källförteckning

Otryckta källor

Riksarkivet	Hertig Karls Registratur 1568-1598
	Kungl rådets, Kungl kommissionens, Stenbocks och andra handlingar rörande upproret i Binneberg
	Landskapshandlingar för Södermanland 1580, nr 18
	Mantalslängder
	Boskapslängder
	Älvsborgs lösen 1571 samt 1613-18
Göteborgs landsarkiv	Landskapshandlingar för socknarna Amnehärad, Lyrestad, Hova med Finnerödja samt Älgarås i Vadsbo härad 1540-1640
	Binnebergs härads dombok 1608-1655
	Hova härads dombok 1641-1750
	Kyrkohandlingar för Amnehärad, Finnerödja, Hova, Lyrestad, Undenäs och Älgarås
Karlstads landsarkiv	Landskapshandlingar för Visnums härad 1540-1640
	Färnebo härads dombok 1639-1690
	Visnums härads dombok 1629-1727
	Kyrkohandlingar för Södra Råda och Visnum
Uppsala landsarkiv	Örebro Länsstyrelses arkiv. Inkomna kungliga skrivelser DIc:5
	Edsbergs härads dombok 1629-1735
	Grimstens härads dombok 1611-1741
	Kyrkohandlingar för Ramundeboda
Riksantikvarieämbetet	Segerstedtska samlingen. Finnbefolkningen i mellersta Sverige och sydöstra Norge.

Litteratur

Broberg, Richard	Finsk invandring till mellersta Sverige. En översikt från medeltiden till 1600-talets slut	Uppsala	1988
Brunius, Jan	Bondebygd i förändring	Stockholm	1980
Carshult, Gösta	Undenäsbygden genom tiderna	Skövde	1941
Cederbom, Erik H	Amnehärad och Södra Råda	Kinna	1963
Collinder, Björn	Kalevala	Uddevalla	1980
Dahlberg, Folke	Tiveden	Stockholm	1978
Dalgren, Lars	Karlskoga 1586-1936		1936
Ericson, Jarl	Finnar i Gräsmark och Lekvattnet	Arvika	1993
Finnsam	Det skogsfinska kulturarvet	Falun	2001
Gothe, Richard	Från trolldomstro till kristendom	Stockholm	1943
Grill C	Statistiskt sammandrag af Svenska indelningsverket Första och Andra bandet	Karlstad	1888
Harbe, Daniel	Kvistbro sockens historia	Örebro	1972
	Skagershult - en Närkessocken	Örebro	1947
Haugard, Joel	Om Vättern och norra Vätternbygden	Stockholm	1922
Hedberg, Lennart	Företagarfursten och framväxten av den starka staten Hertig Karls resursexploatering i Närke 1581-1602	Örebro	1995
Hellman, Göte	Tiveden - Bygd och människor. Del 1-11	Tived	1992-02
Helger, Nils	Hällefors socken	Falun	1945
Holmdal/Herou	Finnmarken - förr och nu	Ludvika	1988-03
Hova Naturvårds- och	Hova-Älgaråsbygden, Nr 2	Skara	1981
Hembygdsförening samt	”- 3	Nossebro	1990
Älgarås Hembygds-förening			
Hult, Karl	Ljusnarsbergs krönika		1891
Johansson, Hilding	Lyrestads kommun och församling	Skövde	1974

Johansson, Johan	Om Noraskog, del I (1875), II (1881-82), III (1884) Noraskogs arkiv, del I (1889-91), II (1893-95) III (1895-97), IV (1901-03) V (1927) VI (1928)	Stockholm	
Jonsson, Per	Finntorparna i Mången	Landskrona	1989
Jonsson, Ullabritt Clas Thor	Tiveden i ljuset från norra Vättern	Örebro	2000
Karlsson, Sture, Britt	I Tiveden	Mariestad	1970
	Tiveden. Urskog trollskog nationalpark	Mariestad	1981
Kungl. Ortnamns- kommissionen	Ortnamnen i Värmlands län, del XII	Uppsala	1939
Larsson, Lars-Olov	Kolonisation och befolkningsutveckling i det svenska agrarsamhället 1500-1640	Lund	1972
Lidman, Hans	Gudanatt. Dagar och nätter i Tiveden	Borås	1972
	Munkakliv. Vandringar i Tiveden	Borås	1974
Linderholm, Helmer	Sveriges finnmarker	Stockholm	1974
Lindstén, Carl A	Sevärt i Tiveden	Örebro	1981
Lundahl, Ivar	Ortnamnen i Skaraborgs län, del XI:1	Lund	1969
	”- :2	Lund	1967
Lönborg, Sven	Finnmarkerna i mellersta Skandinavien	Ymer	1902
Mannerfelt, Måns	Västgötavägar del I	Uppsala	1938
	”- II	Lund	1942
Nordmann, Petrus	Finnarna i mellersta Sverige	Helsingfors	1888
Norra Vadsbo Naturvårdsförening	Hova-Älgarås. Gränsbygd i norra Skaraborg, del 1	Mariestad	1973
Pettersson, Alf	Ramundeboda	Örebro	1980
Pirinen, Kauko	Rajamaakunta asutusliikkeen 1534-1617. Savon historia II:1.	Pieksämäki	1982
Rönnow, Sixten	Finnerödja. En socken i Västergötland	Stockholm	1944
	Wedevågs bruks historia	Stockholm	1944
Schagerström, Lena	Kampen i Tivedsskogen.Några människor vid mitten av 1600-talet. C-uppsats i Historia	Örebro	1994
Skaraborgsbygden	Vätternstranden. Tiveden	Hjo	1917
von Sydow, Waldemar Björkman, Sten	Gods och gårdar	Uddevalla	1942
Tarkiainen, Kari	Finnarnas historia i Sverige		1990
Tham, Wilhelm	Lindesberg och Nora genom tiderna	Enskede	1943
Tjörne, Ernfrid	Från Tivedens hjärta, del 1		1924
	”- , del 2		1943
Undenäs Hembygds- förening	Undenäsbygden nr 1-23		
Waldén, Bertil	Lag och rätt i Noraskog	Örebro	1956
Warholm, Johan W	Skara stifts herdaminnen, del 2		
Wikenros, Ingemar	Släkten Stråle och gårdarna Hovet och Fräckestad	Mariestad	1988
	Forsviks bruk och släkten Tham		1990
	Constantia Eriksdotter. Kungadottern på Bocksjöholm och Odensfors		1992
	Sannums säteri. En medeltida stormansgård i Undenäs socken		1993
Ylikangas, Heikki	Klubbekriget. Det blodiga bondekriget i Finland 1596-97		